ADATOK
GRÓF SZÉCHENYI ISTVÁN ÉS KORA TÖRTÉNETÉHEZ

1808—1860

ÖSSZEÁLLÍTOTTA:
BÁRTFAI SZABÓ LÁSZLÓ
II. KÖTET

B U D A P E S T 1943

A szerző kiadása.
Posner Grafikai Műintézet.
Felelős vezető: Kurfürst István.

1844 június 18, Pozsony.
Eredeti után.

Fehr Vilmoshoz.

18-ten Juni 1844 Pressburg.

Lieber Fehr,

ich bin gestern hier endlich eingetroffen, nachdem ich seit der Zeit aís ich Sie in Pesth sah, bei mir in Zinkendorf und in Wien gewesen bin. Mein 1-tes Geschäft war bei der Sparkassa anzuklopfen. Ich muss Ihneti nun aber die unangenehmste Nachricht gebén, dass von der Seite wir kein Geld zu hoffen haben. Mir scheint „. . . sie brauchen ihre letzten Kreutzer zur Unterstützung der Tyrnauer Eisenbahn. Übrigens wie dies auch immer ist, wir bekommen daher kein Geld! Und das ist hinlánglich zu wissen, um die nöthigen Schritte wo anwenden machen.

Die Einladung für den 7-ten Juli bekam ich soeben. Ich bin so sehr überladen von dem buntesten Allerlei, dass ich enden muss. Bleiben Sie wohl und fahren Sie fórt, so wie bis jetzt, in dem Grade mehr und mehr Energie zu entwickeln, als sich die Hindernisse aufhören; am Ende sieger; wir doch, und auf inich kőimen Sie in jeder Gelegenheit rechnen!

St. Széchenyi.

1844 június 22, Pozsony.
Dr. Lukinich Imre közlése anádasdiadányi levéltárból

Gróf Nádasdy Lipót néhoz.

Meine hochgeachtete Gönnerin!

Ich muss heute gleich nach der Sitzung abreisen und werde vielleicht erst morgen zurückkommen. Obschon es meine Pflicht wäre , alles stehen zu lassen, um den Befehlen der Frau Erzherzogin nachzukommen, so hoffe ich doch, wenn Sie meine Fürsprecherin seyn wollen, dass Hochdieselbe mich als hartbedrángten patripten und gewissenhaften Familienvater entschuldigen, mir vergeben *xi#$fi* mich vielleicht übermorgen zu empfangen die Gnade haben wi-íd. In .der* Voraussetzung dieser Gnade küsse ich auch einstweillen ihr Hande,. und bleibe mit dem Gefühl der tiefsten Verehrung ihr bereitwilligster Diener.

gr. Steph. Széchenyi.

Pressburg, den 22-ten Juni 1844.

1844 június 27, Pest.

Kossuth Lajos tudósítja Wesselényit arról, hogy az Ő hírlapügyét aznap referálják a kancellárián, de nem tudja, milyen eredménynyel. A jövő héten leírja, mit beszélt Metternich-hel. „Három óráig beszél geténk, s ő követeket küldött el, 's nejét és reggelijét, semmi háborgatást megftem engedett. Diplomata a szó legszorosabb értelmében, kinek nincs hite az emberek becsületes characterében. mert tán 10 becsületes emberrel nem találkozott életében. Reménylem, annyit tanult tőlem, hogy nem minden magyar eladó.“

[1844 július közepe, Pozsony.]
Eredeti után.

Procopius Lajos udvari ágenshez.

Barátom!

Mi az Isten irgalmáért történik sopronyi vaspályánkkal? Ma már péntek van, . . szombaton, vasárnap és kék hétfőn nem történik sok . . Valóban aggódni kezdek!

Kérem, ha lehet közöljön holnap néhány vigasztaló sort. Én mindig tartok attól, hogy Mérey főz valamit . . . Ich mache aber keinen Spass! Magam szemeimmel láttam a fejedelem aláírását . . . most tehát ne húzzák vonják!!

Jó est vét

Széchenyi Istv.

1844 augusztus 12, [Pozsony].
Fogalmazvány után.

Lónyay Jánoshoz.

Tisztelt Barátom,

E folyó hó 5-kén irt soraidat ma vettem. Göd iránt éppen nem változtatám meg szándékomat. Dolgaim halmaza miatt azonban alig fogok akkorra Pestre mehetni, mikor Te ott leszesz. Ezt előre látván, Steinbach consiliariust, kibe többet bízok mint magamba, kértem meg, „képviselné személyemet“ ha csak ugyan nem rándulhatnék le.

E szerint így vagy úgy, de reméllem, hamar eldűl a dolog, ki addig is legvalódibb hódolattal vagyok

őszinte barátod és szolgád

1844 augusztus 21, Pozsony.
Fogalmazvány után.

Steinbach Ferenchez.

Igen tisztelt Nagysás Uram,

E folyó hó 18-ikán irt szíves soraira, mellyeket tegnap reggel vettem, mikor egy úttal Lónyai referendarius is meglátogatott, sietvén válaszolni, ezeket vagyok bátor előterjeszteni.

Lónyayval azt végeztem, hogy e folyó hó 20-ikán le fognék menni Pestre, és onnan írásban felfognám neki Bécsbe küldeni Göd iránti végszándékomat, mikép aztán e holnap folytában, vagy legfeljebb septemb. első napjaiban minden esetre vagy meglegyen köztünk alapítva a szerződés fő vázlata, vagy félre téve és másnak áthagyva az egész.

Én ehez képest mai postával írok Berthának, őt felszólító, hogy addig is. míg jövök, valami szerződési tervet tegyen fel, és ha lehet, Nagy-

ságoddal közölje, melly mindenek fölött a t ö r v é n y e s bonyodalmakat tüntetné ki etc.

Már ha Nagysága olly szíves volna 26-ikán reggel 10-kor Pesten lakásomban felkeresni, mikor Berthát is oda rendelném, — de Kovácsot még nem, igen igen fogom köszönni, és azt hiszem, ebédig, mellyet méltóztatnék velem a casinoban enni, okvetlen tisztába fognánk jőni az egész ügynek veleje körül.

Berthát így is . . . ha lesz valami a gödi dologbul, fiscalisomnak szeretném venni, mit Nagyságod tán ollyképen tehetne, néki mint saját ideáját oda vetni.

Legvalódibb tisztelettel vagyok Nagyságod őszinte barátja és tisztelője

1844 augusztus 21, Pozsony.

. F o g a l m a z v á n y

után.

B e r t h i i S á n d o r h o z .

August 21. 1844 Pozsony.

Barátom,

Steinbach consiliarms írt, Lónyai referendarius pedig itt volt. Lesz-e valami a gödi dologbul, még nem tudom, de mint gondolom: inkább lesz mint nem. Én Lónyainak még leg kissebb kimerítőt sem mondottam, de huznivonni sem kívánom a dolgot. Szándékom éhez képest a következő:

Jövő vasárnap august 25-ikén le uszok Pestre, és ott rögtön fel akarom tenni minden szerződési pontokat, és Lónyainak írásban Bécsbe küldeni. E holnap folytában vagy legfeljebb september leg első napjaiban el kell dűlni az ügynek, így vagy úgy. Ezen loyalistással tartozom Lónyai iránt és önt meg Kovácsot sem kívánom tartani bizontalanságban. Már hogy — mikor én majd le fogtam jőni Pestre, hol mindenféle más dolgaim is vannak, szaporábban, de még is minden óvatossággal áteshessünk az érintett ügyen, kérem Önt: tegyen addig a Dercsényi szerződésnek álapján valami szerződési tervet fel, melly leginkább azon törvényes bástjákfat] és tüskéket tüntetné ki, mikkel fel kell fegyverkeznünk, — nehogy vagy a concursus bajnokaival legyen kellemetlenségünk, vagy annak idejében könnyen ne puskázhasson ki a Viczay, Csáky, Haller etc. etc. etc. család. Én egy úttal Steinbachnak is írok. Ha Ön tán addig is reméli érintkezésbe tehetni vele magát, nem ártana, — de minden esetre kérem, keressen fel 26-ikán reggel 10-kor pesti lakásomban, 3-kor pedig egyen velem ebédet a casinoban.

Legvalódibb rokonszenvvel

S z é c h e n y i Istv.

Kovácsot kérje meg nevemben ebédre, de nem reggeli 10 órára, mikor egyedül önnel és Steinbachhal kívánnék szóllni. Kovácscsal majd később.

1844 augusztus 24, Sopron.

F o g a i m a z v á l l y u t á n.

Báró S i n a G y ő r g y h ö z.

August 24. 1844 ödenburg.

Hochwohlgebohrner Freyherr,
besonders geehrter Freund!

Da ich mich íiun ehenáchstens definitivc erkláren will, ob ich Gőd im Pacht nehme oder nicht, so erlaube ich mir meine Bitté an Sie zu wenden: Ob Sie die Güte haben wollen jene 120 M. FI. G. M. die zu erlegen wäre n, für mich zu bezahlen, und ob ich in dieser Hinsicht ohne Weiteres an Ihr Haus eine Anweisung ausstellen dürfe? Ob Sie sodann die Güte haben wollten mir diese Surame á 5 Procent ohne allen weiteren Spesen zu leichen? Welche Rückzahlungs Termine Sie stipulirten? Und endlich ob Sie mir es nicht unheim stellen wollten, meine diesfállige Schuld an Sie auch- noch vor deni Ablauf der durch Sie festgesetzten Termine ausgleichen zu dürfen, — im Fall ich meinen Einkünften oder anderen Quellén zufolge einige Geld zur Disposition bekáme?

Sie würden mich sehr verbinden, wenn Sie mir ohne Zögern einige Zeiten in dieser Hinsicht nach Pest schreiben wollten, wohin ich morgen abgehe . . . aber dórt nur so lange zu verweilen gedenke, bis ich diese meine privát Angelegenheit beendigt werde haben, um sodann hier so wie bis jetzt, unsere gemeinschaftliche Zwecke nach meinen bestén Kraiten zu verfechten, Je früher Sie mich daher im Stand setzen in Hinsicht von Göd cathegorisch sprechen zu können, das heist:*dass Sie die in Frage stehende 120 M. an die betrefienden a Vista zu erlegen béreit sind, desto schneller werde ich mich hier wieder einfinden, und unseren Interessen vertreten können.

In Bewartung Ihrer freundschaí'tlichen Antwort nenne ich mich mit dem Gefühl der aufrichtigsten Hochachtung Ihr bereitwilligster Freund und Diener . .

In dem Augenblick, als ich diesen Brief schliessen wollte, besuchte mich Wirkner . . um Ihren gestern an ihn geschriebenen Brief mitzutheilen, — Auch einstweilen, bis ich auf diesen zurückkomen werde, kann ich nur so viel sagen, dass die Reichs Deputation berets gestern abend mit Ullmann et Co. in Contact kam. Ich befand mich beiláufig wie der Dániel in der Grube, stiess mich aber tapfer herum. lís wird die Sitzung heute abends vorgestellt . . .

Sina a levélre augusztus 27-én azt válaszolja, hogy a 120 ezer forintot neki készségesen bocsátja rendelkezésére, amint tudja, ugyanezt a Grassalkovich-féle csődgazdaságtól éppen azért tagadta meg, hogy a bérletet a gróf megkaphassa. A kölcsön 2—3 évig maradhat, 5% fizetendő utána, s a törlesztés tetszés szerinti időben és összegben történhetik.

1844 augusztus 24, Kaposvár.

K i v o n a t S z u p e r K á r o l y napl ó j á b ó l.

Gróf Batthyány Kázmér elnöklete alatt védegyleti gyűlés volt. Kossuth levelét felolvasták, amelyben belépésre lelkesít s mondja, hogy Széchenyi hazafiatlan. Madarász László is beszélt: Széchenyit mint letűnő napot festette, akinek helyébe Batthyányi kell tenni.

(Hazánk 1889, XI. k.)

1844 augusztus 25, Sopron.

L u n k á n y i J á n o s Széchenyinek azon szándékát, hogy az eladott Csokonya pótlására Gödöt igyekezik megszerezni, nem helyesli. Ő mindjárt az eladáskor azt tanácsolta, hogy Széchenyi vegyen másik 1—IV2 millió forintot érő ingatlant, ezt 20—25 év alatt kifizették volna s így gyermekeinek a kárpótlás meglett volna. Minthogy nem ez történt, ő nem látja helyesnek Gödbe pénzt ölni bele, mert sivár homok, ha el akarnák adni, senki nem fizetné meg a vételárát sem. Szerinte helyesebb abból kiindulni, hogy a csokonyai pénzből megvan 312 ezer frt. készpénz; ha az évi összegből 25 éven át 20 ezret tesz a gróf félre, az 500 ezerre megy, ennek időközi kamatja kitesz 200 ezret, s az így nyert egymillió 12 ezer forintból kell majd jó állapotban levő birtokot venni. Számítását arra alapítja, hogy Széchényi Ferenc 52 évig gazdálkodott, ennek a fele idejéig fia is bizonyosan él, s hogy a pénzt nagyobb kamatra is el lehetne helyezni, például bátyjainak ezáltal az egymillió pengő még előbb együtt lehet.

1844 auguszus 27, Bécs.

Báró Sina G y ö r g y siet megköszönni Széchenyinek azt, hogy leveleivel és Sárváry által a vasútkérdésről kimerítően tájékoztatta. Reméli, hogy eljárása a legjobb eredményt biztosítja. Mivel Wirkner még nem érkezett meg Bécsbe, kéri, írja meg, a centralisták mit követelnek, mert a Pozsonyból megjött híveik azt hangoztatják, hogy az ő pártjuk győzelme bizonyos.

Továbbá arra is kéri, Pesten szerezze meg Clark Tierney-től a Lánchíd részletterveit. [A mérnök t. i. akkoriban beteges volt, s a báró attól tartott, ha meghalna, Clark Ádám az építést ezen részletek ismerete nélkül nem tudná pontosan végrehajtani.]

1844_ szeptember 17, Pest.
S a j á t k e z ű levél.

Gróf D e s s e w f f y E m i l S z é c h e n y i h e z.

Tisztelt barátom,

Boldogult Atyámnak képét kőre metszetni óhajtván, minthogy azon képet tartom legjobbnak, melly birtokodban van, gondolom Ender által festve, kérlek légy olly szíves és rendeld meg, hogy azt megkaphassam. Szép volna, ha hamar rendelkeznél, mert 24-én 8 napra haza köll rándulnom. Hiba nélkül és gyorsan fogom visszaszolgáltatni.

A Fiumeiek ugyancsak nekem iramodtak Kossuth tolla segítségével. A válasz a holnaputáni lapban olvasható. A végét egy kissé megmakkoltam. Annak bizonyságául, hogy a több oldalú vitatás embere vagyok, a Fiumei pamphlet lapom mellett szétküldetett. Ha csakugyan megborotválják über den Löffel ezen Stockjobberek az országot, úgy már nagyszerű beszappanozásokra kell elkészülve lennünk. Doch mitgefangen — mitgehangen — aber so viel möglich getrachtet, nicht mitgefangen zu werden.

A financz választmány munkáját fogom most egynehány czikkben tárgyalni. Hogy állnak most a dolgok és a valószínűségek? Szép lesz, ha egy pár sorral tudósítod igaz barátod

D e s s e w f f y Emilt.

Pest, Sept. 17, 844.

1844 szeptember 26, Pozsony.
Sk. írt levél P e s t r e.

T a s n e r A n t a l h o z.

Posony, szeptember 26, 1844.

Barátom!

Miután vagy a városi tanács álnok, vagy a posta volt hanyag, íme az ide mellékeltet küldöm a Valero dolgát illetőleg. Ha van még rá szükség, ám használtassák! Kérem, adja át Hradetzkynek. God bless .you.

S z é c h e n y i Istv.

1844 szeptember 28, Bécs.
F o g a l m a z v á n y után.

L ó n y a y J á n o s h o z.

Én alulírt kötelezem magamat, azon esetre ha Hg. Montlearddal Göd iránt kötött haszonbéri szerződés megszűnne, mind azon feltételeknek elfogadására és betöltésére, mellyek a mai napon lepecsételt szerződésben foglaltatnak azon különbséggel, hogy a haszonbéri summa 17600 tizenhét ezer hatszáz ezüst pénzben határoztatik.

Gr. S z é c h e n y i I s t v á n.

Bécs sept. 28-ik 1844.

1844 október 4, Bécs.
E r e d e t i után.

Báró G e r v a y S e b e s t y é n S z é c h e n y i h e z.

Wien, den 4. Október 1844.

Hochgeborner Gräf!

In dem ich mit der Übersendung der Anlage den Befehl Sr. Durchlaucht des Herrn Staatskanzlers erfülle, werden Sie es mir nicht ungefällig deuten, wenn ich ebenfalls mein innigstes Leidwesen über die hieher gelangte Kundé des Ihnen gestern bei der tapferen Kampfe begegneten Umfalles ausdrücke, und den lebhaften Wunsch eröffne, dass Ihre preziose

Gesundheit bald wieder hergestellt werde. Gewiss wird E. H. es zur besondoren Beruhigung beifügen, dass hier eine wahrhafte Theilnahme von hochgestellten Herren, unter denen ich im besondere Sr. Ex. den Herrn Staats und Konferenz Minister Gräf Kolowrat nenne, über Sie angesprochen habe.

Mit d,er Bitté., mich E. H. verehrter Frau Gemahlin zu empfehlen, verbleibe ich in ausgezeichnetester Hochachtung E. H. bereitwilligstcr Diener

G e r v a y.

1844 október 5, Bécs.
E r e d e t i után.

Báró G e r v a y S e b e s t y é n S z é c h e n y i h e z.

Wien, den 5. Október 1844.

Hochgeborner Gräf!

Seine Majestat der Kaiser haben mir den gnádigsten Auftrag ertheilt, ín Allerhöchst Ihren Namen über das Befinden E. H. Kundé einzuholen. und zugleich das Bedauern über den Hochdenselben vorgestern getroffenen Unfall zu eröffnen. E. H. bitté ich wissen zu lassen, wie Sie sich befinden, ii-m darüber Seine Majestat a. u. relationiren zu können.

Mit ausgezeichneter Hochachtung verbleibend E. H. bereitwilligster Diener

G e r v a y.

Széchenyi válasza így szól:

Hochwohlgeborner Freyherr!

Nehmen Sie nieinen aufrichtigsten innigsten Dank für Ihre Güte, Ihre Theilnahme,! Den beigebogenen Brief* wollen Sie aber S. D. unsern viel geliebten Fürsten gefálligst übergeben. Es gehet niir wieder ganz passable, ja sogar besser, wie vor meineni Unfall, derén ich bereits 4 in meinem Leben hatte, und Gottlob noch immer lebendig bin.

Viele Leute glauben: „ich nehnie mir die Sachen zu sehr zu Herzen, ich sollte mich zurückziehen, schonen etc. ele. etc“. Die Sache ist aber nicht so, und ich hoffe in Mitte der aufgeháuftesten Geschäfte so spát wie nur immer möglich das Ewige mit dem Zeitlichen zu vertauschen. Meine Absicht ist also zu wirken so lange ich kann, es verstehet sich „Gescheut und gut“ wirken, und dazu ist ein streng und concentrisch durchgeführtes System nothwendig.

Jetzt beunruhiget mich nicht wenig der Véd Egylet (Schutz Zoli), der morgen seine erste Sitzung haben soll. Was sich aus allendem entwickeln wird, weiss Gott. Noch bin ich mit mir nicht einig, was zu machen wäre .

* Eredetije a bécsi áll. levéltárban, Separat Konferenz-Akten 1844. Megjelent a Levelek III. 319—321. 1.

Genehmigen Sie die Versicheriing meiner ausgezeichnetesten Hochachtung, bringen Sie mich in das Andenken S. E. des Grafen Kollowrath. und erhalten Sie mich in Ihrem ferneren Wohlwollen, der ich mich nenne

Ihren bereitwilligsten Diener

Gr. S t. S z é c h e n y i .

Pressburg 5-ten Oct. Abends 1844.

Meine Frau war über Ihr Andenken sehr gerührt, und will Ihnen auf das herzlichste genannt sein.

Gerade in dem Augenblick, als ich dieses mein Schreiben zusiegeln wollte, erhalte ich Ihre höchst erfreuliche Zuschrift von gestern.

Ich finde wahrlich keine Worte, — bin es gahr nicht gewohnt, wie ich für die hohe Gnade unsers über alles Verehrten Monarchen danken soll! Gott lob, ich bin wieder wohl, und rufe mit der Begeisterung unserer Ahnen Vitám et Sanguinem für Seine Majestát und das Hohes Kaiserhaus.

Seien Sie so gut, mein viel geachteter Gönner, der Dollmetscher dicsér meiner Gefühle zu sein, denn wie gesagt, ich fand in meinem Leben bis jetzt bei den Grossen so wenig Lob, ja auch nur Theilnahme, dass ich mich auf die Couríoisie des Dankens nicht recht verstehe.

Über dies bitté ich — soll ich mich in der Folge nützlich bevvahren können alle Gunstbezeugungen dieser Art á peu prés geheim zu haltén, denn sonst haltén mich die so l e i c h t V e r k á u f l i c h e n für V e r k a u f t. Ich bitté deuten Sie das, was ich jetzt bemerkte, im guten Sinn. Weiss Gott, ich meine es ehrlich. und ein bischen Anerkennung thut niir wohl, und findet auf ein dankbares Gemüth.

Den 6-ten Morgens.

1844 október 9, Pozsony.

Sk. f o g a l m a z v á n y után,

Lónyay Jánoshoz.

Octob. 9 estve Posony 1844.

Igen tisztelt Barátom,

lesz-e valami Göddel vagy sem? Kérlek válaszoljál erre minél előbb néhány sort, s pedig mert Tasner irja, Oct. 7-ikén útnak bocsátott leveleben, hogy a Dercsényi tömeg juhai etc. e folyó hó 14-ikén dobra veretnek... és alkalmasint igen olcsón fognak kellni.

Igazi kelepczében vagyok . . . mert ha elvégre még is nekem jutna Göd, 's igaz árverés után, nagy bajjal és költséggel investiáltatnám azt. Legőszintébb tisztelettel vagyok

hű barátod és szolgád

1844 október 9, Pozsony.
Lukinich Imre közlése a sziráki levéltárból.

Gróf Teleki Józsefhez.

Különösen tisztelt Barátom!

Szeptember 20-ikán irt becses soraidat, falurul jővén, csak kevés napokkal ezelőtt vettem át.

Útmutatásod szerint cselekedendek. Ámde megvallom, nagyon bánom, hogy Akadémiánkban nem Te elnöklendesz, mert legelsőben is nem vagyok elnöki kellékkel ellátva, egészségem sem jó, s aztán, mert most, midőn Akadémiánkat is ki kellene egy kissé tisztogatni egybül-másbul, bizony oly férfiura volna szükség, mint Te vagy tisztelt Barátom, kinek egyébként is szeretnénk tisztelkedni Budapesten.

Ha azonban nem lehet, megteszem, mit tehetek, s mennyire bírom.

A gyűlés tartásául azonban most még nem tudom kitűzni az időt, mert míg tart az ország gyűlése, addig legalább hosszabb időre nem szeretnék távozni innen.

Maradj Barátom és élj erőben egészségben.

Posony, oktióber] 9-ikén 1844.

Őszinte híved
Széchenyi István.

1844 október 11, Pozsony.
Eredeti levél Lonovics hagyatékában.

Lonovics József csanádi püspökhöz.

Octob. 11. 1844. Pozsony.

Igen tisztelt Kegyelmes Uram!

Ha az törvénnyé válnék, mit kegyelmes Uram tegnap javaslott,* se jobb se bal út nem lesz; bal sem, mert elégséges garantia nélkül nem épül, jobb sem, mert meg lenne tiltva. Legmélyebb tisztelettel

Széchenyi István.

1844 október 12, Pozsony.
Sajátkezű fogalmazvány után.

Lónyay Jánoshoz.

Octob. 12. 1844 Posony.

Igen tisztelt Barátom,

ne vedd rossz néven, ha annyiszor alkalmatlankodom, ... és bocsásd meg ha némi scrupulusaim támadnak.

Octob. 9-iki soraimra eddig nem vevém válaszodat, ... és eszerint a Dercséhyi féle birkára etc. illetőleg ugyszóllván már nem tehetek semmit . . . mihez képest ha Montleard recedal, én azon írás szerint, mellyet

* A vasútépítés ügyében.

kezeidbe tettem, átvenni tartozom Gödöt, és birkára, mi fő dolog, quasi nem tehetek többé szert. E tekintetben tehát egyenesen barátságodra bízom magam, . . . hogy annak idejében egy kissé kezemre fogsz dolgozni, nehogy ezen késedelem által felette nagy kárt vallják.

Montleard — ha nem recedal, ugyan miért nem vette át eddig elé Gödöt? Hiszen az ő érdekébe is az lett volna, hogy Dercsényi birkáit etc. megvegye.

Én mióta Bécsben volt szerencsém Hozzád, semmit nem tudok és semmit nem hallottam, csak Wirkner barátunktól minap, hogy Montleard nem akar recedalni, . . . míg előtte nem leszen tisztában, hogy indigenatust nem nyer.

Gr. Andrássy Károl, ki igen jól ismeri Montleard grófot, azt mondja, olly fukar, hogy 1, 2 ezer forint végett az ő kézibe adná, recedálna. Így tehát, ha ez igaz, azon pénz, melly Cziglernek vala destinálva, tán az ő markába volna szorítandó. —

Ezeket ide szórván, kérlek, vedd tekintetbe, hogy nagy családrul kell gondoskodnom, hogy beteges 53 éves ember vagyok, és tán nem leg-utolsó hazafi ... és adjál tanácsot . . . mit tegyek? Tovább is várjak-e, vagy nem volna-e jobb, ha az egészrül lemondanék. Én azt fogom tenni, mit javaslandasz, mert Barátomnak tartalak … ki ugyan lelkiismeretesen viselendi magára vett tisztét, de más részrül nem fogja kívánni káromat, azért hogy a körülmények bonyodalma és scrupulusaim miatt olly kelle-metlenkép elestem Gődtül.

Kérlek, mert a kétség nagyon gyötrő, szíveskedjél néhány sorral, ki mint a marocói sultán egészen kezeidben lévén, kegyelemért esedezve maradok, hű barátod

Sz.

Mi a vasutat illeti ... ha Gödnek viszik, minden esetre jó volna az uraság részérül protestálni és egyezni.

1844 október 14, a Tiszán.

V á s á r h e l y i P á l hajózási felügyelő arra kéri Zemplénmegye alispánját, hogy a helytartótanács rendeletének megfelelően a Tisza part-jait a vontató hajózás számára nyittassa meg, enélkül a hajózás fellendü-lése nem remélhető.

A megye a november 29-i közgyűlésen tárgyalta az ügyet, s kiadta a szolgabíráknak a rendeletet, hogy a part megnyitását eszközöljék. A jelen-tés többnyire úgy szól, hogy a partok csak a szabályozás megtörténte után lesznek alkalmasak a vontatásra, a birtokosok tehát azt sürgetik előbb.

1844 október 16, Pozsony.

Sajátkezű fogalmazvány után.

Lónyay Jánoshoz.

Posony Octob. 16. 1844.

Különösen tisztelt Barátom,

ne vedd rossz néven, de megvallom, szakadatlan halgatásodat nem tudom magyarázni magamnak.

Septemb. 28-ikán — mikor írás által megkötém magam a Montleard féle szerződést átvenni, ha t. i. Te azt kezeimhez juttathatnád, olly szíves valál, felszóllítni, hogy legalább Octob. 3-ikáig várnék Pesti utammal, mikoráig hihetőleg tudósíthatni fognál a dolog fekvésérül.

Octob. 3-ika azonban már rég lepergett ... Te pedig még mindig kétségbe hagysz, noha e folyó hó 9. és 12-ikén olly bátor valék levél által szined előtt egy pár sorért esedezni. Tegnapi leveled által végre azt veszem hírül, hogy Montleard már birtokban, vagy legalább Gödön van, és ott erősen forgolódik.

Illy körülmények közt azt hiszem, mennyire t. i. innend ítélhetni képes vagyok a dologrul, mellyeknek mostani állásárul és helyzetérül nincs tudomásom, hogy tán legjobb lenne, ha olly szíves volnál a megkötő levelemet vissza küldeni, mert hogy én infinitum meg legyek kötve, midőn más részrül minden bizonytalan, tán nem megy; és általján nincs ínyem szerint. — így ketté volna szakítva a dolog, 's pedig rám nézve alkalmasint örökre ... ha t. i. Montleard később sem akarna — t. i. megegyezésed mellett és közben járásod által átengedésrül hallani. — Pro hic et nunc tehát legjobb volna tán, das ganze also brechen.

Ez az én nézetem. Ha Te, tisztelt Barátom, más véleményben vagy, ám közöld velem, de kérlek, minden esetre további halasztás nélkül.

Egészségem felette kétséges, az idő már tél felé jár ... az idén, megvallom, éppen nem szeretném — 's pedig még áldozatokkal — Gödöt átvenni. Das ganze scheint für mich versaumt et verdorben zu seyn. Az Istenek úgy akarták tán, . . hogy ne jusson Göd nekem, és én meg adom magam.

Isten tartson jó egészségben, jó erőben, engem pedig hű tisztelődet becsülj meg néhány sorral.

Lónyay János 1844 október 17-én írt válaszával visszaküldi Széchenyi kötelezvényét Göd iránt, mert addig semmi tudósítást nem kapott arról, hogy Montleard herceg a bérlettől visszalépett volna s így már ő se bízik az ügy sikerében.

A gödi bérletre vonatkozó többi levél megjelent a Történelmi Tár 1909. évfolyamában.

1844 október 24, Pest.
Eredeti után.

Gróf Széchényi Béla atyjához.

Édes Atyám!

Nagy örömmel olvastam szíves leveledet, s köszönöm szépen, hogy válaszoltál. Megtartom magamnak örökké, hogy megemlékezzem arról, hogy a mint neveztél, lelkes fiad legyek. Isten áldjon meg édes Atyám, maradok hű fiad

Pest, Oct. 24-kén 1844-ben Széchenyi Béla.

1844 november 4, [Pest].

Wirkner Lajos tudatja Széchenyivel, hogy a vele közölt iratot Schediussal küldi fel Bécsbe, aki éppen indulóban van. Sina megbízásából értesíti, hogy a pesti cukortisztítóra szánt 5000 forint kiutalása feledékenységből maradt el, s a báró azonnal elküldeti, ha Széchenyi megírja, Peslen vagy Bécsben fizettessék-e ki?

1844 december 18, Pest.
Eredetis k. levél.

Fehr Vilmoshoz.

Pest den 18-ten Dezember 1844.

Lieber Fehr,

wenn Sie heute um 3½ bei uns essen könnten, so wäre es mir sehr lieb, denn ich habe Ihnen Etwas sehr interessant wichtiges mitzutheilen, und bin bloss zu mittag frei. Sind Sie jedoch heute vergriffen, so kommen die morgen. Bitte um ein Wörtchen.

Széchenyi István.

1844 december 23, Pest.
Sajátkezű fogalmazvány.

Gróf Batthyány Lajoshoz a kaszinói választásokról.

Pesth 23. December 1844.

Mein sehr werther Freund,

Du hasst mich engagirt am Gyáralapító Vérein Tbeil zu nehmen, ich bin Dir willig entgegen gekommen. Du wünschtest, ich soll möglichst dick unterschreiben, ich that es nach Kräften, Du wolltest endlich, dass ich Vicepraeses werde, ich willigte auch hier ein, so sehr es mir widerstrebte, dagegen setzte ich nur zwei Bedingnisse, dass nemlich Sz[entkirályi] nicht gewählt, Clark hingegen gewählt werde. In Hinsicht Szfentkirályi] habe ich am Ende jedoch auch nachgegeben, so dass ich desto sicherer zu sein glaubte meine zweite Bedingniss gewiss erfüllt zu sehen, die ich übrigens gar nicht aus irgend einer Caprice gemacht habe, sondern theils im wirklichen Interessé der Gesellschaft, theils um vis á vis von Clark nicht compromittirt zu werden, denn ich mit 1000 Fl. zu unterschreiben in der sicheren Voraussetzung engagirte, dass ich auch so viel Gewicht haben werde ihn durch meine Freunde erwählen zu machen.

Vorgestern schrieben wir die Vota bei Dir auf, ich habe sie noch. Du versprachst auf jeden Fali mit sicher 52 Vota f'ür Clark stimmen zu lassen, alle jenigen nicht hieher gerechnet, auf die Szentkirályi und Kuthy wirken würden. Du kannst Dir nun denken, wie unangenehm ich gestern betroffen war, als Clark durchfiel, indem wir Dessewffy 24 und ich 10 Vota für Clark mitbrachten, und er somit sammt denn 52, 86 Stimmen hátíe haben sollen, derén er jedoch nur 43 hatte, die mit den befassten 34, 43 machen.

Wie dies geschah, ob Du einen anderen Mann fasstest, oder ob deine sichere 52 Vota bis auf 9 zusammengeschmolzen sind, das weiss ich wirklich nicht. So viel bleibt aus jedem Fali gewiss, dass Clark durchfiel, und ich vis á vis seiner auf das unangenehmste compromitürt bin. Ich war gestern so überrascht, so verblüfft zum Theil so gekránkt, dass ich mi eh gar nicht zufassen wüsste.

Ist*s Dir nun darum zu thun, dass ich nicht resignire, so bewirke, dass Einer von den 3 védegyleti Praesidenten erscheine und austrete, ín derén Wahl 3 aus der Zahl vielleicht ohnehin nicht apropos war, und Clark ins Comité komme. Ist's Dir jedoch gleichgültig, ob ich weiter an der Gesellschaft Theil nehme oder nicht, so maehst Du mir ein wahres Gefallen alles zu helassen wie es ist, denn in diesem Fali werde ich bei erster Gelegenheit meinen schriftlichen Dank, so die mir erwiesene Éhre dem Comité einsenden, und mit dem Gyáralapító Vérein in keiner anderen Berufung mehr sein, als die von mir unterschriebene 5000 FI. nach Zeit und Maas pünktlich einzuzahlen.

Sollte ich nicht früher das Vergnügen haben Dich zu séhen, so werde ich gewiss auf jeden Fali den kommenden Mittwoch bei Dir;ni mittag sein, wáhrend ich Dir auch einstweilen danke dein Diner auf Mittwoch vorgerückt zu haben, und am Donnerslag mein Gast sein zu wollen, der ich mich in die Fortdauer deines Wohlwollens empfehlend bleibe.

[1844 december 26, Pest]
S k. írt levél.

T o l d y F e r e n c h e z . *

Wir begehen alle, .lahre den Fehler den Publicum ad nauseam viel aufzutragen. Cela ne se pardonne pas! Ich hitte Sie nach Eötvös so kurz zu sein, wie nur möglich.

Csütörtök.

S z é c h e n y i .

Mellette ceruzával külön lapra írta Széchenyi:

Én szívesen t ű r ö k , hiszen régi kenyerem, — ámde miért tűrjön az á r t a t l a n publikum! C s a k a k a r j o n Ön és lehet rövidítni megzavarodás nélkül. Kérem, tegye, mert máskép excedálok.

S z é c h e n y i .

* Ennek az akadémiai ülésnek valóban hosszú volt a tárgysorozata.

1844 december 26, Buda.
E r e d e t i után.

D ö b r e n t e i G á b o r S z é c h e n y i h e z .

Buda, december 26, 1844.

Méltóságos Gróf Ür!

Adott becses engedelmével, hogy jeges-bajos dunajárás esetére a mai nap ülésébe, ebédére, meneteltől felmentve lehessek, sajnálom, hogy élnem kellé.

De nem mulatom el előre megírnom, miként valék az alatt is a magyar nemzetiség diadalának egyik részletén itt jelen. A főherczeg nádornénál ma tartatott a. legelső magyar evangélikus predikáczió, a mi ezután minden negyedik vasárnap leszen. A mostani magyar királyi várban, mióta áll, ez a legelső magyar szentbeszéd. Igen készséggel egyezett belé a főherczeg nádor, midőn a kérés eleibe terjesztetett.

Egy borzasztó esetet is írok. Múlt éjjel m. kir. helytartótanácsi tanácsos Szobovics János egészen hamuvá égett ágyában. 12 órakor feküdt le, játékszini mű kéziratát olvasá mint színházi censor, nyilván elaludt, gyertyája égve maradt, ágyát ez meggyujtá, hihetően a füstben megfúlt, s reggel ágyát, ágyneműjét, magát csak hamuban találá felesége, ki a bástyára néző lakjában hált, Szobovics pedig csak egyedül.

Mély tisztelettel D ö b r e n t e i G á b o r .

1844 december 28, Pest.
E r e d e t i j e a gyömrői l e v é l t á r b a n ;
csak az a l á í r á s a sk.

Gróf T e l e k y L á s z l ó h o z.

Méltóságos Gróf Űr!

A Magyar Tudós Társaság most lefolyt XV. nagygyűlésében a Méltóságos Urat szavazatok többségével t i s z t e l e t i t a g g á választotta.

Midőn e választásról Méltóságodat szíves örömest értesíteném, s egyszersmind kérném, hogy a titoknokhoz intézendő válaszban az iránt, kíván-e Méltóságod ezentúl is a társaság ügyeiben részt venni, nyilatkoznék: intézetünk ügyét szívéhez kötöm, barátságába zárt vagyok

a Méltóságos Gróf Úr alázatos szolgája, barátja

gr. S z é c h e n y i I s t v á n.

Pest, deczember 28. 1844.

1845 január 2, Zsibó.

W e s s e l é n y i írja Kossuthnak: . . . „Egyébiránt a Pestre menetelemet s költözésemet Széchenyi megvakulásom után mindjárt s már kétszer sürgeté. Ez tőle következetes. Hiszen már ama famozus czikkjében ajánlott volt a vakulandónak [neki t. i.] lakást, ételt s ápolást. Akkor ez tőle kíméletlenség volt; mostani felszólítása talán szívesség; de megvallom, ... az ottani mulatásnak reám nézve sok tekintetben kívánatos voltát az egyik név nagyon gyengíti, épen a Széchenyiveli viszony.“

(Történelmi Tár, 1903.)

1845 január 16, Bécs.

Tasner Antal írja Széchenyinek, hogy a nádor Sinát felhívta újra, eszközölje ki Clarknál, hogy két bécsi és két magyar mérnök ismét bejárhasson a hídudvarba az építést tanulmányozni. Az ügyben a báró hivatalosan, ő [Tasner] pedig magánlevélben ír majd Clarknak: mondja meg világosan, mely feltételek mellett engedi meg a gyakornokok bejárását.

1845 január 19, Bécs.

Báró Gervay Sebestyén Metternich államkancellár megbízásából arról értesíti Széchenyit, hogy gróf Zichy Henrik beadványát a Sopron—Bécsújhelyi vasútra nézve hivatalos tárgyalás alá veszik, de némi késedelmet fog okozni az, hogy a társaság szabályai magyarul vannak mellékelve, s azt németre kell fordítani. Az adandó kiváltságokról a herceg személyesen kíván Széchenyivel tárgyalni, s kéri, legközelebb keresse fel.

Március 23-án ugyanő közli, hogy a döntést aznap küldték meg a helytartótanácsnak, amely azt rövid úton végrehajtja s így március íifO-án a közgyűlést már meg lehet tartani.

1845 január 20, Bécs.
Eredeti után.

Bernstein Károly megküldi Széchenyinek Brutus és Lucretia című műveit.

Hochgeborner Herr Gräf!

Die tiefste Hochachtung, die ich für Sie und ihre Verdienste um den aufblühenden Wohlstand uriseres Vaterlandes stets gefühlt, wie beiliegendes Lied ein kleines Zeugniss gebén mag, erhob in meiner Seele das Verlangen und auch das Vertrauen, ihrem umfassenden Geiste meine letzte und beste Dichtung vorzulegen und damit die Bitté zu verbinden, dass Sie als Gründer und Vorstand der vaterländischen Gelehrten Gesellschaft, dieses der Akademien zu Pesth und Paris gewidmetes Werk den hoehgeehrlen Mitgliedern der Akademie in Pesth als Zeichen meines Mitgefühls und der vollster Verehrung gütigst übergeben mögen, und zwar mit der Entschuldigung, dass ich leider nicht vermag, in der, wenn auch nicht fremd doch schwierig gewordenen Muttersprache an die hochgeehrte Gesellschaft mich selbst zu wenden.

Unglückseligerweise habe ich durch eigene beschränkten, wie auch durch die zu meiner Jugendzeit in unserem Vaterlande herrschende Verháltnisse mich von der vaterländischen Sprache entfernen und meine höhere Ausbildung, also zu denken und zu schreiben in der fremden deutschen Sprache suchen müssen: und auch jetzt sind meine háuslichen Umstande nicht so gesichert um Zeit und Fleiss darauf verwenden zu können, die vaterländische Sprache wieder in meine Macht und zwar so vollkommen zu gewinnen, um mich in die ungarische Literatur mit allen Kráften zu vertiefen; das ist nicht nur die Ursache, warum ich nicht selbst die Éhre haben kann, mich an die verehrte Gelehrten Gesellschaft zu wenden, sondern das ist vielmehr die Schuld, dass ich wie, ich so gerne möchte, nicht im Standé bin mit meinen bestén Kráften zur Förderung des vaterländischen Gemeinwohls geistig mitzustreben: wie tief mich das drückt, vermag

kein Anderer zu denken als der nur, der einen solchen Schmerz empfindet; meistens aber snchte ich die erste beste Gelegenheit, um meinem Vaterlande ein, freilich nur geringes Zeichen meiner unabwendbaren Neignng und Verehrung hier alles edle Streben zura Wohle desselben durch die Widmung meines Werkes — wovon gleichsam nur die Lucre, tia den Franzosen, aber der B r u t u s den Ungarn zugeeignet ist, an den Tag zu legén.

Diese meine einzige Absicht bitté ich, hochgesinnter Herr Gräf, den hochgeehrten Herren Mitgliedern zu erklaren, und nehnien Sie dafür den reinsten Dank des Sie hoehehrenden und ihre Verdíenste hochschetzenden

G a r l Hugó dr. B e r n s t e i n
ausübenden homeepathischen Arzt in Wien.

Wien, Bürgerspital, am 20-ten Január 1845.

1845 január 20, Bécs.

Gervay Sebestyén Metternich államkancellár megbízásából január 1-én átadja gr. Cziráky Antalnak a herceg tanulmányát: „Aphoristische Bemerkungen Uber die ungarischen ZustSnde“, litografált példányban. Erre Cziráky országbíró január 20-án az alábbi, az ország akkori helyzetét saját felfogása szerint megvilágító, megfigyelésre érdemes észrevételekkel válaszolt.

F r e i m ü t h i g e A n d e u t u n g e n a u f d i e m i r m i t g e t h e i l t e n A p h o r i s t i s c h e n B e m e r k u n g e n .

Die mir im vertraulichen Wege mitgetheilte Abhandlung enthaltet Sütze gegen die sich durchaus nichts einwenden lásst; Wahrheiten, die sich auf gründliche, von prajktischer Erfahrung und reifer Staatsklugheit belebte Theorien fussen, und die traurige Lage Ungarns ins Auge gehörig iassend, mit der sehr richtig gefolgerten Schlussie endigen: dass die D i n g e wie sie s t e h e n , zu b l e i b e n n i c h t vermögen, und die Hülfe nur von d e m T h r o n e a u s g e h e n kann.

Erwágt man dies mir hell einleiclitende Axiom, dann tritt von selbst das Quomodo, oder die Frage hervor: auf welche Weise hierinfalls am bestén, am sichersten, am schnellsten vorzugehen wäre , und da muss ich offen gestehen, dass die Aufgabe nicht leicht zu lösen sey.

Ohne in die darüber ausgesprochene basis, und die daraus geleiteten Folgerungen, bezüglich derén ich nichts besseres zu sagen weiss, mich weiters einzulassen, werde ich bloss versuchen, von den Hindernissen einiges anzuführen, welche die praktische Anordnung der Mittel, zum Zwecke hemmen, wenigstens sehr erschweren.

Der Keim von dieser Schwierigkeit, in welche Ungarn gerathen ist. liegt unstreitig in der Kehrseite des dermaligen Zeitgeistes, welche vorzüglich dadurch an Kraft und Verbreitung so sehr über Hand zu nehmen vermögend war, weil zwei seit Jahrhunderten sich bewährende, beinahe gleich lautende, Erfahrungsregeln nicht gehörig, nie zum Zeit beachtet wurden. Sie lauten in lateinischen Urtext: die eine: Principiis obsta, sero medicina paratur, cum mala per longas invaluere moras. Die andere: Turpius ejicitur, quam non admittitur hospes.

So entstanden eigenmáchtig unternommiene Veránderungen, in denen durch lange Zeitperioden zur rechtmassigen Gepflogenheit erhobenen Főimen und manche zweckwidrige Neuerungen, grundverderbliche Be-

hauptungen wurden aufgestellt und weder kráftig genug, noch bei Zeiíen zurückgewiesen; Rede Frechheit und heftige von Parteiwuth, sehr oft maii persönlichen Angriffen strozende Journalistik als moralisches Zwangs mittel zur Aufregung und Bereitrachtigung der Majestátsrechte, zur Verdrehung und Untergrabung der bestehenden, einst unantestbaren Landes Verfassung angewendet; Verdáchtigung, Herabwürdigung der höehste.n Wurden, Staats Beamten, und aller Authoritáten oline Unterschied tralen ungeschelit und beifállig auf, und dies alles ward theils als vorübergehendes Strohfeuer betrachtet, manches um augenblicklichen kaum gcrügt, meist übergangen; überdies noch Concessionen erwirkt, derén Folgen unberechenbar nicht mehr zu vermeiden sind.

Auf áhnliche Weise ist die vieljáhrige, zur schnellern Durchführung, Ordnung, wechselseitigen Einverstándniss und Mássigung der excentrischen Ansichten wesentlich beitragende Gewohnheit, die Aufnahme der k. Propositionen vorláufig einem aus Mitgliedern beider Tafeln zusammengesetzten Ausschuss anzuvertrauen, vom Jahre 1830 nicht mehr befolgt, sondern eigenmáchtig von der Standé Tafel de'n Circular Berathungen übertragen, somit zugleich die Landtags Féder den Hánden der Landrichter (Protonotarien) entwunden.

Seit undenklichen Zeiten ernannte auch bei der Standé Tafel das Prasidium die Deputations Mitglieder, es gelang der Bewegungs Parthei, dass nun die Komitats und Stádtischen Ablegaten auf dem Reichstag ihre Mitglieder dazu selbst wá'hlen.

Wer, wie ich, durch mehr als ein halbes Jahrhundert als Jurát, dann als Regalist, Hofrath, Reichswürdentrager und in reifern Altér einen niclit ganz unbedeutenden Antheil an den landtaglichen Ereignissen hatte, dem ist nur zu sehr ersichtlich, wie weit die vorangelassenen Missbráuche und eingeschlichene Neuerungen der guten Sache geschadet, welche Hindernisse in der Beförderung heilsamer Beschlüsse dadurch allmáhlich herbeigeführt worden sind; wahrlich für die Regierung lástige Gáste, welche sich zum Theil gar nicht, oder nur ausserst schwer fortschaffen lassen, nahd.em diese vier oder fünf Landtage hindurch geduldet, bereits heimisch geworden sind.

Ungarn hat in administrativer Hinsicht und zwar nach der Wesenheit seiner ursprünglichen Verfassung eine von repraesentativen Systemen anderer Lánder gánzlich verschiedene Stellung, wo die Municipal Behörden, nemlich die Komitate, Stadte, und Distrikte eigentlich die unmittelbare gesetzliche Organe der executiv Gewalt sind, und ihre Beamten, die sie selbst wáhlen, zur Ausführung der die öffentliche Verwaltung bPtreffenden Beschlüsse verwenden, aber auch das Recht besitzen gegen höhere Befehle Vorstellungen zu machen, oder beim Landtage Abhülfe zu suchen. Eine solche Befugniss soll selbe nicht wie dies sich dermalen in Ungarn bei Magistrats Wahlen und sonstigen öffentlichen Versammlungen so híiufig ereignet, von Leidenschaft und Eigennutz verpestet werden, nicht wegen Mangel an Einsicht und Urtheilskraft auf schádliche Irrwege gerathen, der obersten Gewalt lehmend entgegentreten, und in anarchische Wirren versinken, kann sicher nur in so lange auf recht erhalten werden, als nach den bestehenden Gesetzen die Pars Sanior, das heisst, die Mehrheit der gebildeten und Unterrichteten zu entscheiden hat, und den Ausschlag gibí; dann der adelige Landbauer, Krámer. Handelsmann etc. mag sein Fachrecht gut verstehen, dabei ein achtungswerthes Landeskind sein, doch um über Gegenstánde administrativer Art frei Votum zur Majorität zühlen zu

körmén, mangelt es besonders in Ungarn — dieser Classe wenigstens im allgemeinen, an der nöthigen Kenntniss, an Selbständigkeit, und leider nur zu oft an Unzugánglichkeit und Moralitat. Wie weise sagte einst Cicero, wiewohl ein Mann der Republik: cavendum summopere, ne vota plurimorum valeant plurimum.

Seitdem aber bei der obern Tafel, als über die Erbauung der Pester Brücke verhandelt wurde, gegen die ausgesprochene Meinung sámtlicher Reichs Baronen, einiger Bischöfe und vieler Obergespáne die numerische Mehrzahl (in der sieh meist Regalisten, und unter denen wolil mancbe von sehr geringen Gewichte und Intelligenz befandtn) entscbieden hat, wáhrt diese Stimmenberechnung in den folgend.cn Reichstagen als angencmmcn fórt, und von der vorigen Gepflogenheit, nach de ni Ausmasse der Stimmberechtigten Pars Sanior in öíTentlicben Versammlungen zu entscheiden, ist keine Rede mehr.

Vieles trugen noeh zu diesem Übtlstande in praktischer Beziehung bei. Erstens: dass seit ungefáhr 10 Jahren die Opposition sich beikonimen lies nach den einst in Frankreich ausgesprochenen Satz: Quele roi regne et ne gouverne pas in öffentlichen Versamnilungen die Person des Staats-Oberhauptes von der Regierung als getnennt anzunehmen; wiewohl diese Voraussetzung weder theoretisch gegen den klaren Wortlaut des Gesetzes noch praktisch, da sanuntliche Administrations Maasregeln von S. Majestivt dem König entweder unmittelbar, oder nach den von Höchstdenseiben vorgeschriebenen Norm Statt finden körmén, auf Ungarn anwendbar ist, so war doch die Aufstellung dieses Satzes, gegen welche von Seite der Regierung nichts unternonimen wurde, gierig dazu gebraucht, um desto dreister, und wie die Erfahrung lehrt — ungestraft den Samcn des Mistrauens und der Unzufriedenheit auszustrcuen und schonungslos schmáchen, und verláumden zu können. Zweitens trug zur Übierstimmung der Pars Sanior die Verbannung der lateinischen Sprache aus den öffentlichen Versammlungen wesentlich bei, trotz seiner Unwissenheit und Mangel an Erfahrung ein viel leichteres Féld bekam, mit leeren Wortgeklatsch redlich gesinnte anzugreifen, diese zu verdáchtigen, einzuschüchtern, und die ignorante Mehrzahl zu bethören. Dass die Giovine Ungheria eifrig diese Balm seit Jahren verfolgt, und, nach den im Jahr 1840 ertheilten General Pardon ungescheut immer heftiger fortschreitet, davon haben die wüthenden Beifalls und missfállige exclamationen, die Fackelziige und Lobreden, welche jenen, die gegen die Regierung, den katholischen Clerus oder die höhere Aristokratie kráftig auftrefcen, in dem Maase spendet, als sie die Vertheidiger der guten Sache und des Bestehend.en mit Injurien — die weilweise in thátliche Verunglimpfungen ausarien — zu überháufen sich erlaubt, hinlánglich Beweise, wie auch die zwei letzten Landtáge und General Congregationen in so vielen scandalosen Auftritten und Excessen zahllose Beispiele geliefert.

Als bedeutend erschwerender Anstand gesellt sich zu die praemissa die nicht hinreichende Zahl tauglicher Subjecte, welcher plötzlich nach Bedarf zu steuern das seit mehr als ein halbes Jahrhundert vernachlássigte Unterrichts und, Erziehungs Wesen beinahe unmöglich macht, Dafür kann nur für die Zukunft gesorgt werden, wenn nemlich die Regierung thatig dahin streben wird, für dieseii Zweig der öffentlichen Verwaltung, welcher zu ihren schönsten Pflichten gehört, je eher zweckdienliche Verordnungen eintreten zu lassen. Diesfalls für katholische Anstalten vorzusehen, liegt vollkommen in der Macht der Regierung; doch nicht in gleicher Ausdeh-

nung verfügt der König über Protestantische, wo höchstdemselben lant 26. t. Art. vom Jahr 1791 blos das Oheraufsichtsrecht vorbehalten bliel), welches stets furchtsam und erfolglos gepflogen, bisher in der Ausiibung mehr pro forma, als in der Wirklichkeit bestanden hat.

Allerdings sind zwar mehrere heilsame Maasregeln ins Leben getreten, um den Mangel an paedagogischen Instituten an elementar, reál und technischen Schulen abzuhelfen; auch finden sich manche Vorschlage und systematische, das litteriir Fach betreffende Ausarbeitungen vor: naincnt lich die bekannte Ratio educationis, die Operata zweier Reichs-Deputalionen, dann ein auf die Organisation der Pcster Universität sich beziehende Vortrag, welchen ich noch im Jahre 1828 als derzeitiger Práses eingereichL hattc. Es schcint in der That ausserst wünschenswerth zu seyn, dass nach dem Beyspiele aus der Regiierung Marién Theresiens selbst auch, um einen so wichtigen Gegenstand nicht wie bisher ad graecas calendas zu verschieben, ein eigenes Comité mit Beziehung von verstandigen, sachkundigen, erprobten Schulmánnern zusammengesetzt würde, dessen Aufgabe es wiire mit Benutzung der vorerwahnten Materialien ein vollstándiges Lehr System vorzuschlagen. Denn in so lange — um nicht weitschichtiges zu wiederhohlen, was von mir und mehreren öfters gesagt und gewarnt wurde — als man nicht dahin kommt, dass geistliche und weltliche Zöglinge fürs praktische Leben mehr gebildet und unterrichtet die Studien beschliessen, solange nicht auf juridischen Collegien sowohl über allgemeines, als dem Lande eigenen Staats-Rechte, über Cameral Wissenschaften und National Oeconomie nach richtigen neueren Begriffen vollstandiger gelehrt, dadurch irrigen Ideen, schiefen Anwendungen nicht vorgebeugl, und so lange man nicht befliessen seyn wird, dass der Majestát vorbehaltene, von dcrselben unzertrennliche Oberaufsichts-Recht über die Lchre und Lehrer der Protestantischen Schulen und Erziehungs Anstalten erfolgrcicher Gebrauch zu machen, so lange man sich nicht ernstlich bestreben wird, verderblichen Grundsátzen und Umtrieben d.ort vorfindiger Professoren, derén unzweideutige Exemplare in kürzlich verflossener Zeit an der Collegien zu Nagy Enyed, Sárospatak, Pápa und so viel icli ni ich erinnere — auch in Debrecin und Leucsau aufeinander folgten, mit Ernst und Strenge Einhalt zu thun, darf man sich nicht wundern, wenn auch in die Zukunft bei gar nicht oder schlecht mit Vorkentnissen Versehenen der Demagógén unstichháltiges, schadliches Raisonement die Oberhand behált und in fanatische í.eidenschaft ausartet; wovon es an unzáhligen Beispielen nicht allein unter der Jugend, sondern mitunter bei stinimfiihigen Glieder in landtaglichen und Komitats Versammlungeii nicht man gélt. Nur durch eine bessere rTrziehung wird dem in jener Inhaltsschwercn Schrift geáusserten heilsamen Wunsche nach seiner ganzen Umfassung cntsprochen werden korínén, dem Wunsche nemlich „Ungarn durch die Fürsorge de, s Königs einerverstandlichen Lage zuzuf ührcn“.

So sehr ich übrigens von der Wahrheit dessen, was ich so eben niedergeschriebcn, überwiesen bin, so verkenne ich doch keineswegs die dringende Nothwendigkeit, vom Throne aus einem adelstande abzuhelfen, der mit jedem Tagé zunimmt und bereits in Generationen übergangen ist, denn es gibt Wüsílinge in Komitats Ámtern, und gab Landtags Ablegaten, die kaum vor ein paar Jahren und noch wenigern Zeiiraum ahnliches Unwesen getrieben und annoch darán ihr Behagen fmden. Vor allen muss der an die totale Anarchie grenzenden Zügellosigkeit Einhalt gethan werden, um auf legalen Wege mit Erfolg gedeichtliche Reformén erzielen zu können. Zu-

nachst dürften also schárfere polizeiliche Verordnungen nicht blos ergehen, sondern auch mit Nachdruck hand gehabt werden; damit Ruhe, Ordnung und Sicherheit ein und ausser den Versammlungen herscht. Namentlich alle Fackelzüge, Serenaden, Katzenmusiken, kurz alle, derley tobende, die náchtliche Ruhe isíörende Demonstrationen seyen streng verboten, es werde gegen áhnliche Attentate mit thátigen Einschreiten der Civil und militár Macht fürgegangen, die Übertretler sollen nach den Befund ihres Vergehens als in flagranti selbst wáhrend des Landtags — ohnerachtet des Salvus Gonductus, der sich auf pereönliche Unruhestifter nicht ausdehnen kann, festgehalten, gerichtlich behandelt und nebst Relegation ohne allen privát Rücksichten exemplarisch bestraft werden. Wer auf den Galerién lármt, zischt, wie immer sich ungebürgerlich benimmt, ist — wohin auch in den Aphorismen gedeutet wird — fortzuschaffen, und nöthigen Falls die Galerié zu ráumen.

Desgleichen isollen vom Throne aus Maasregeln getroffen werden, kraft derén durchaus kein Individuum zur Iuristerei und Advokatial Zensur bei der Kön. Tafel zugelassen werde, über dessen Immoralität, unruhigem Geiste, verderbter Denkart, gründlicher Verdacht oder wohl gar Beweise obwalten. Nachdem alle frühere Gesetze latéin abgefasst sind, diese aber der Jurist vollkommen verstehen muss, könnte dem gánzlichen Verfallen der lateinischen Sprache wenigstens einigermassen begegnet werden, wenn bei der Advokatial Zensur der Kandidat auch über seine Kenntniss in jener Sprache geprüft würde, diess steht denen über den allgemeinen Gebrauch der vaterlándischen Sprache vorhandenen gesetzlichen Verí'ügungen nicht im geringsten entgegen, und möchte heilsam die Schar der sehr oft kaum mittelmássig unterrichteten Zensurs Adspiranten vermindern.

Zur Bezáhmung der Zügelloisigkeit muss férner wie immer denen Agitationen in den Komitaten, dem ordnungswidrigen Treiben vor oder wáhrend den Congregationen und Magistrats Wahlen — dem lörmlichen Einmarschiren gedunsener, mit Geld, Ess und Trinkgelage gewonnenen sogenannten Cortes unter Aufführung der Partheygánger und Vortragen der Fahne eine Ende gemacht werden

Zur Erzielung der vorangelassenen — wofür ich und mehrere nur zu oft eif érten — ist unawsweichlich nothwendig, die be treff enden Prásidien und Landes Behörden für die genaue Befolgung und Überwachung der hierauf sich beziehenden Verordnungen persönlich verantwortlich zu machen. Sicher kömmt es dabey vor allen darauf am meisten an, die Rechle der Krone nicht zu verkennen und zu derén Vertretung hiezu geeignete Werkzeuge zu wahlen. Um hierinfalls Fehltritte und Missgriffe zu vermeiden, ist unerlásslich, dasrs über solche Auswahl, scharfsinnige, ganz verlássliche, mit der innern Verwaltung und den Komitatswesen vertraute Ménner zu Rathe gezogen werden, vorzüglich solche, welche die tauglichen vorfindigen Individuen genau keimen, und dahero am sichersten aufzukláren im Standé sind, wer zu dieser oder jeder Bestimmung tauge. — Die Haupt-Ireibfeder um die Komitats Maschin in ordentlichen Gang zu erhalten, sind die Obergspáne, und Administratoren, ihr gesunkenes Ansehen und ihre Wirksamkeit muss zurückgegeben, gehoben und sie dadurch vermögend gemacht werden, nach dem Wortlaute des 56-ten Gesetz Art. vom Jahre 1723 als Leiter der Gespannschaften, juridischen und andern öíTentlichen Angelegenheiten werkthatig in Ausführung zu bringen. Die für die Obergespáne zur Zeit der Regierung Marién Theresiens verordneten Instruktion, zusammengehalten mit den über dieses Thema vorliegenden Vorarbeiten zweier Reichs Deputationen liefern sehr brauchbare Materialien, und es

sollte jenen, die dazu vom Amtswegen berufen sind, zur strengen Pflicht gemacht werden, daraus so schnell, wie möglich, Massregeln vorzuschlagen, welche Sr. Majestát hierinfalls aus eigener Machtvollkommenheit ohne neue geselzliche Veríügungen abzuwarten, ergreifen können.

Doch kann ich hier den zur Sprache gekommenen Antrag, dass sámtliche Obergespáne oder Administratoren verhalten werden sollen, in den íhnen zugetheilten Gespannschaften b e s t á n d i g zu wohnen, schon izt nicht unberürt lassen. Dieser Antrag ist beim Staatsrathe —'- wo ich nicht írre — bereits vor 20 Jahren verhandelt, von Höchstseligen Kaiser Franz aus dawider anzuführten Grundén abgelehnt worden, und benöthigt seiner Folgen wegen allerdings einer reií'en Überlegung. Wenn ich nieine Kentniss vom Lande und lángere Erfahrung zu Rathe ziehe, die ich mir als Vonsteher dreier Gespannschaften vom Jahre 1808 bis heute in verschiedenen, doch immer schwierigen Zeitperioden zu sammeln Gelegenheit hatte, und ich dennoch so glücklich war, als solcher nach der vollen Zufriedenheit meines allergnadigsten Landesherrn stets zu erfreuen, bin ich vollkommen überwiesen, dass diese Bedingniss auf jeden Fali weder zur allgemeinen Regei aufzustellen, noch weniger selbe gleich vorzuschreiben geeignet seyn.

Wird man Memschen von bedeutendern Vermögen, Besitztum und Namen in entsprechender x\nzahl finden, die sich entschliessen werden auf Dörfern oder doríahnlichen Orischatten ununterbrochen zu verweilen? Oder will man den höhern Adél aliud agendo von der bedeutennen Stelle eines Obergespanns gánzlich ausmerzen? Will man zwischen der Komitats Würde und den bei politischen, oder juridischen höher Angestellten eine vollkommene Scheidewand auiführen? Warum können in Wien, Pest, Ofen sowohl Angestellte, als zeitweis dórt verweilende taugliche Individuen nicht ein Komitat mit Erfolg zu leiten vermögen, wenn jené von Oedenburg, Pressburg, Wieselburg; diese von Gran, Weissenburg Heves Neograd ete. kaum einen halben, oder auch einen Tag entfernt wohnten? jedoch in selben mehreren Congregationen beiwohnen und lángere Zeit verbleihen können? Ich übergehe die übrigen Gegengründe und deute nur aut Pest, Bihar, Bereg, Torontál, Agram, Trenchén (bei Illésházys Lebzeiten) und aut Siebenbürgen, wo die betreifenden Vorsteher das ganze Jahr hindurch in ihren Komitaten wohnen oder wohnten, um darauf aufmerksam zu machen, dass die vorangelassene Maasregel nicht als ausschliessend und allgemein gelten dürfte.

Es wäre hier noch der Ort von den Stádte Wesen, dann von den materiellen Interessen, zu welchen ich die Belebung der National Industrie, die Ungarns Bedürinistsen so sehr entsprechende Hypoteken-Bank und andere zur Verbesserung der Lage jenes Landes beitragenden Hilfsmitteln nnreiche umsíándlicher mich zu aussern, derén Beförderung so wie sie einerseits als faktischer Beweis dastünde, dass es der Regierung, der geldarmen Ungarn aufzuhelfen Ernst sey, anderseits wohl am wesentlichsten beitragen würde, irrige Argwöhne zu verscheuchen, aufgeregte Gemüther zu versöhnen, Aufwigler und Opponenten aller Art verstummen zu machen, Doch da über diese Gegenstánde zweckdienliche Vorschlage zu leiisten, Mánner von denen sich nur das Gediegenste erwarten lásst, aufgetragen wurde, beschránke ich mich blos im Allgemeinen über das Stádtische Bürgerthum zu bemerken, dass es in Ungarn wohl Stádte gebe, welche als Handelspunkte gelten, dagegen aber beinahe in der Mehrzahl, weil sie theils selbst grosse Teritorien haben, theils einige überdies noch als Grundherrn Dominien u. Dörfer besitzen, ihre Inwohner sich meist mit der Landwirtschaft als mit

den Gewerb und Maimfakturen beschäfligen, und dahero dieser Erwerbszweig von den vermöglichen mehr als Nebensacbe betriebeii wird. Dann: dass die Einí'ührung einer fortwährenden vom Throne zu bestellenden Oberaufsicht allenfalls in der Art, wie s-elbe von zwei vorhergegangenen Reichs Deputationen vorgeschlagen, und beim letzlen Landtage von der Obern Tafel beantragt wurde, ein eben so theilsamies als geeignetes Miílel wäre , dem höchstverworrenen unregelmässigen Geseháftsgange abzuhelíen, welcher sich in Bezúg auf polizeiliehe Anstalten, auf .lustizpflege, auf das pupillar und Cassa Wesen, kurz in der öíTentlichen Verwaltung der Stadte, leider so unvortheilhai't darstellt.

Wien, den 20. Jánner 1845.

Cziráky kezével:

Dem Staats Kanzler Fürsten von Metternich übergeben.

Metternich január 21-én a következő sorokkal köszöni meg a tanulmányt:

Der Sl. li. v. Gervay hat mir heute E. E. Aufsatz, zu welchem meine Fliistig hiiigewoiíene Aphorismen die Veranlassung gégében haben, überbracht. Ich danke Ihnen í'ür die Würdigung meiner Darstellung der Lage Ungarns u. í'ür die vortrefflichen Worte, welche in derén Beantwortun,*- liegen.

Mein Zweck bei der Autí'assung, der ich den Werth e i n er A r b e i t e i n s t beilege, war d e r, mir selbst Licht über die Wahrheit in den Ungarisclien Zustánden zu schaífen. Die Zustinimung E. E. zu dem Bilde, hat í'ür mi eh den höchsten Werth, indem sie mir eine Grundlage für meinen gute.n Willen in der schweien Angelegenheit Gute zu beíöidern, bietel.

(A gr. Cziráky-csalúd lovasberényi levéltárában.)

Az „Aphoristisehe Bemei'kungen“-t többen Széchenyinek tulajdonították (így Vécsey Tamás a Wenzel Gusztávról mondott emlékbeszédében), s néhány egykorú másolatára is a gróf neve került szerző gyanánt (Nemz. Múz. Quart. Germ. 844., 1525.). A nagyértékű tanulmányt 1859 februárjában Dessewffy Emil gr. kinyomatta a nyomda és a nyomtatás évének megjelölése nélkül; erről Metternieh azt írja 1850 február 20-án Brüsszelből Kübecknek: nem bánta volna, ha nem jelenik meg (Metternich und Kübeek's Briefwechsel, 1910). — János főhercegnek a műre vonatkozó megjegyzéseit közli a Fremdenblatt 1907 június 7-iki száma. Metternich egy példányt átadott Széchenyinek is, de nincs nyoma annak, hogy reá írásban válaszolt.

1845 január 23, Kolozsvár.

U j f a l v y S á n d o r írja br. Wesselényinek: „Nyilían állitom, hogy Erdély az örökös tartományok politicai zárt életétől egy cseppet se külömbözik. Es pirulva olvasám Deák Ferentznek hozzád irott leveléből a „Lelkes Erdély“ nevezetet. A mi talán leheíett 834 tájt, de minek most még csak nyoma sem ismerhető. — Kitételeim bizony nincsenek nagyítva, de nem lehet e tárgyba elegendő panaszra találni. A hivatal utáni ásitozás, az elpuhulás, a semmi se tevés, s mindenekfelett a magyarországiakkal nem társalgás, még nem is találkozás. Egyéneinket oda déstillálták: hogy itt még akarat sincs, cselekvésről pedig még szó se lehet.“

(Ujfalvy S. emlékiratai, 1941.)

1845 február 1, Bécs.

Rendőri jelentés Széchenyi viszonyáról a Védegylethez.

Auffallend ist es, dass Männer, welche im Publikum als Stützpunkte der conservativen Parthei angesehen werden, ferner ja sogar Würdenträger und in der erwähnten Beziehung gemeinschaftliche Sache mit den berüchtligsten Oppositionsmännern machen, und dass Indivtduen, welche als offene Gegner des Schutz-Vereins auftretten, gegenwärtig einem Unternehmen, ohne dessen Gelingen jené feindselige Opposiíion an und für sich in ein Nichts einfiele, durch Geld, und wie es insbesondere bei dem Grafen Stephan Széchenyi der Fali ist, durch moralischen Einfluss unterstützen. Diesen Benehmen des Gr. Széchenyi wird aus diem Grundé eine grössere Wichtigkeit beigelegt, weil es eine bekannte Sache ist, dass alle Augen auf ihn gerichtet sind, und die grosse Menge in der Hoffnung auf Gewinn sich immer blindlings zu jenem Unternehmen dringt, bei welchem sich der Gräf betheiligt.

1845 február 6, Bécs.

János főherceg írja Prokesch-Osten gróf athéni követnek, hogy ott marad fontos dolgok megbeszélésére, mert minden oldalról: keletről Magyarország, nyugatról Schweiz, északról Poroszország, délen Róma felől vészes felhők jönnek, Metternich herceg minden időnél jobban gondolkozhat azon, hogy tudja a vihart legyőzni; kívánja neki a legjobb eredményt s elhatározta, hogy mellette hűen kitart. (Briefwechsel zw. Erzhg. Johann Baptist von Oesterreich und Anton Gr. von Prokesch-Oesten, Stuttgart 1898. — A főherceg levelezője ebben az időben a nyugati államokban Wessenberg volt.)

[1845] február 14, [Bécs].

Sajátkezű válasz a gróf ismeretlen levelére.

Gróf Apponyi György Széchenyihez.

Am 14-ten Febr,

Theuerster Freund!

Habé Dank für Deine freundlichen Zeilen vom 10-ten. — Louis kömt zu spát mit seinem Gesuch, kann folglich der Sache nichts mehr schaden. Ich diene jetzt als Euer locomotiv — hoffentlich werdet ihr dann bessere haben; die Conferenz hat — bis auf die Jahre — sich günstig ausgesprochen und nun brauchet es nur noch einen Tag, dann kömt die Geschichte herab und von hier senden wir sie augenblicklich hinab. — A propós von Bezerédy fiel mir ein, wie gross das Steuer quantuim würe, von welchem Bezerédy nur 300 f. zahlen miisste; ich gíaube das selbst von der verachteten Millión, die namentlich Bezerédy so gering fand — auf ihn mehr gekommen wäre — wo bleibt das quantum für 3 oder gar 5 millionen, für die er sich aussprach? —

Dieser Calcul wäre nicht schlecht zu benützen; ich werde darüber Augusz fragen, wie viel Bezerédy zum Theater gezahlt hat, um ein Massstab zu haben, nach welchem diess zu beurfheilen wäre . — Emilé wird Dir einen Brief mit theilen, den ich ihm in aller Eile schrieb, dessen Beantwortung mir aber sehr am Herzen liegt — es handelt sich um die jetzige

Stellung des Védegylet, des Kossuth und consorten? — um unsere, Schritte darnach richten zu können. Schenke der Frage Deine Aufmerksamkeit und belehre mich, — Du weisst, wie werth mir Dein Rath ist. — Dein Verelirer und Freund

Apponyi

1845 február 17, Bécs.

Széchenyi, amint arról értesült, hogy a kormányzás részesévé akarják tenni, Zsedényihez fordult, hogy őt a kormány céljairól, a vezetők helyzetéről és egymáshoz való viszonyáról tájékoztassa. Naplójában, sajnos, többnyire meg nem fejthető rövidséggel emlékezik meg a vele való tanácskozásokról, s eddig nem kerültek elő azon levelek sem, amiket hozzá és Wirknerhez, sőt mint alább látjuk, Apponyihoz intézett. Pedig ezek bizonyára élesen megvilágítanák a forradalom előtti állapotokat. Zsedényi leveleiben igen óvatosan írt, tudta, hogy minden levelet felbontanak; 1845 február 17-én írt sorait Prónay Albert báró vitte meg Széchenyinek, azért bátrabban nyilatkozik meg bennök, de mégis arra kéri, Széchenyi égesse el levelét.

„Hier kaum angekommen, wurde ich durch Apponyi und Wirkner, die das höchste Vertrauen der wahren Leiter der Regierung (Metternich und Kiibeck) geniessen, von dem Stand der Dinge in Kenntniss gesetzt. Der Kanzler ist mit A. sehr gespannt, doch zu klug um mit ihm zu brechen, affectirt er vis a vis seiner nie oífenes Benehmen, giebt oft nach um dann in der Staatsrátlichen Confcrenz, wo er kein Gegengewicht findet, seine Meinung durchzusetzen; indessen theilen die obbenannten Herren, die in höchstes Instanz entscheiden, Alles dem A. mit und immer wird das beschlossen, wozu A, einrathet, der um den Kanzler diesen Einfluss nicht merken zu lassen und seine Meinung nicht von Anfange an blos zu stellen. unnatürlich in dem praesidial comitée M. nicht immer, aber doch oft shalten lásst. Wie lange dies dauern kann, werden die Umstánde entscheiden.

-------— Die Féder in der Praesidial Comitée (A. W. und M.) führt Pazziazzi, mit mir werden die Sachen vor und nach dieír Comitée conferirt, um nach den geánderten Umstanden auch nieinen Rath zu hören. A. macht dann seinen besondern gebéimen Vortrag und ich muss gestehen, dass er nebst einen anstrengenden Fleiss viel Talent, Takt und die bestén Gesinnungen für sein Fand an Tag legt; auch mit Kübeck steht er gut, doch die Staatsráthe Somsich, Burkhard, Hartig, Cziráky sind ihm durchaus nicht hold, weil sie ihn um seinen Einfluss beneiden .... Dies die Lage der Personen, welche Sie kennen müssen um desto sicher hier auftreten zu können, wo ihr Rath hald einen bedeutenden Einfluss üben wird, wie Sie aus A.-is Briefe sehen können. — Unser Palatin ist noch immer das organ des Kanzlers, der ihn von hier aus von Allen in Kenntniss setzt und oft seine Hülfe im Anspruch nimmt, oft belügt. Der Einfluss des Palatins durch Erzherzog Ludwig ist sehr gross, es liegt daher im Interessé einer entschiedenen Leitung der Administration, dass der Palatin sich auch zu A. neige. Ich habe diesen Zweck verfolgt und Sie könnten entscheidend dahin wirken. — — —

Diese Zeilen bitté zu vernichten. Den Szögyényi bitté mit Aufmerksamkeiten zu überháufen, er kann bey Ausführung unserer Pláne — besonders spáter — thátig wirken, ist hier gut eingeschrieben und für Aufmerksamkeiten stets empfänglich. Der Judex Curiae steht auch besser als der Canzler, doch mit ihm behutsam.“

[1845] február 19, Bécs].
Sajátkezű levél Pestre.

Grőf Apponyi György Széchenyihez.

Am 19-ten Febr.

Mein verehrter Freund!

Die Resolution über die Eisenbahn ist gekommen, morgen verhandeln wir sie im Rath und senden sie praeferendissime nach Ofen. Vivát! Beiliegenden Artiklen aus der Allgem. Leipziger Zeitung von 14. Febr. sendet Dir Fürst Metternich, ganz indignirt über die schándliche Lüge, und fragt ob Du sie strafen wirst? Er fragt sich übrigens auch — wie jemand der in Pension steht, doch nach seinem Dienste entsetzt werden kann? —*

Die impertinente Kálte maciit mich ganz desperat, denn sie verschiebt wieder Deine Ankunft — und das ist fiir uns ein harter Schlag. Mit Ungeduld erwarte, ich auí' meine Anfrage hinsichtlich Kossuths und des Schutzvereins deine und Emils Ansichten; einstweilen arbeiten wir hier tüchtig vor, und wenn Du kömst, werden wir Dir schon so manches project auf dem Felde des mater. Fortschrittes mittheilen, und Deine máchtige Mitwirkung erbitten. können. Wir müssen vorwárts gehen, und, was wir nach 3 tagigen Kampf mit 36 Stimmen in der Conferenz durchsetzten, aber im Augenblick des Keimes dahin schwinde'n sehen mussten, — kann mit vereinigten Krafteii vielleicht in kurzer Zeit durchgeführt werden. Die. Antwort Bezerédy's ist sehr matt; wirst Du ihm einen replique würdigen? — Königszegs unbegreiflicher Art ist mir so eben berichtet worden — ich halté mir Alles eher als dies von ihm erwartet, Ich verlasse Dich sehr ungern, denn es liesse sich viel angenehmer mit Dir plaudern, als in bureau gehen.

Dein treuer Freund

Apponyi.

Á propos — der Kanzler schreibt Dir auch und zwar hinsichtlich. der Jahre 50—80 klagt er deine Agenten an.*[i:] Es ist auch wahr, dass bei der Conferenz allgem ein angenommen wurde, dass ihr von den 80 Jahren abgestanden seid, mais ce n'est pas ma faute, je n'on ai rien dit — dies schreibe ich, weil sonst unter den Nahmen der Agenten auch ich verstanden seyn kö-nnte, ce que j'etais au fond de coeur et d'ame.

1845 február 20, Zsibó.

Báró Wesselényi Miklós írja báró Jósika Miklósnak: „Te engem, édes Barátom, Pestre hívsz; de a miket magad írsz Pestről, épen nem birnak vonzó erővel; hát még ha elgondolom az divergentiákat, gyanúsításokat s gyanuskodásokat, rágalmakat s egymás elleni törekvéseket, melyek a hírlapokból is annyira látszanak s mely barátot barát, sokszor rokon ellen fegyverkeztet fel; ha megfontolom azon kényelmetlen s kedvetlen állást, melybe nekem Széchenyivel szemben (ki — közbevetőleg mondom — a Bezerédy ellen irt czikkelyében a gyöngédtelenségnek óriási példáját adta) és sok egymás ellen álló ismerősök közt lennem kellene, valóban undorodom a pesteni mulatástól.“

(Br. Wesselényi levéltár.)

* A szóbanforgó közlemény szerint egy katonatisztnek, akit állásából elbocsátottak, mert a Védegylet tagjává lelt, Széchenyi sajátjából évi 1200 forint pótlást ígért.

** A Lánchíd részvényeinek határidejét érti.

1845 február 22, Buda.

Sajátkezű levél.

József főherceg nádor Széchenyihez.

Lieber Gr. Széchényi! Da ich weiss wie sehr Ihnen der Gegenstand der Oedenburger Bahn am Herze liegt, so benachrichtige ich Sie, dass mit der heutigen Post die von S. M. genehmigten Siaiuten der diesen Bahn in Antrag bringenden Gesellschaft herabgelangt und der Statthalterey zugleich der Auftrag geworden ist, im Sinne des Gesetzes mit der gedachten Gesellschaft den weiteren Vertrag abzuschliessen. Ich vrerde dafür sorgen, dass die nöthigen Antfertigungen an die Behörden alsogícich erfolgen. Ofen am 22-ten Február.

Joseph.

1845 február 23, Bécs.

A rendőri jelentés szerint Széchenyi részvényes társaságot akar létrehozni egy pesti vasöntöde és gépgyár felállítására.

Az államértekezlet március 25-én tudomásul veszi minden további megjegyzés nélkül.

1845 február 25, Pest.

Kivonatos közlés a Pesti Na]) ló
1928 június 24-iki számában.

Széchenyi írja gr. Apponyi Györgynek: „Az utolsó kinevezések mint egyáltalában a megyei adminisztrátorok terve reám igen kellemetlen benyomást tettek. Őszintén megvallom, hogy ebből igen sok bajt látok eredni. Mégsem engedek meg magamnak semminő elsietett ítéletet, míg az egész müvelet nem fekszik nyiltan előttem. Ha legalább az alkalmazottak épp oly diszkrétül viselkednének. Ezek azonban minden tekintet nélkül csúfolódnak. Neked ezt jobban kell tudnod.“

1845 március 4.

Rendőri jelentés a pesti ellenzék szándékáról,
hogy a Nemzeti Újságot Kossuth részére megszerzi.

Többen, élükön Bezerédj István, össze akarnak hozni 14000 frtot, hogy megvegyék álnéven a Nemzeti Újságot és Kossuthra akarják bízni annak szerkesztését, így lenne ellenzéki lap, másrészt Kossuthnak egzisztenciája. Kossuth, mivel nem választották meg a Gyáralapító Társaság igazgatójává, vissza akar vonulni Tinyére, s ott írni. Széchenyi azt mondja róla, beteges, de, nem szabad üldözni, mert még mindig veszedelmes.

Teleky és Batthyány Lajos közt nem áll fenn a régi bizalmas viszony; Széchenyi az utóbbit egészen eltéríti az ellenzék táborától.

[1845] március 10, [Pest].
Eredeti után.

Tasner Antalhoz.

Barátom!

Eszközölje kérem, hogy Schedel etc. ma ne várjon rám, mert nem elnökölhetek az Akadémiában etc.

Apropos, mit mond Kaeskovich? Kérem, jöjjön az akadémiai ülés helyett inkább hozzám.

Márt. 10. Széchenyi István.

1845 március 15, Pest.

Széchenyi örömét fejezi ki Lunkányihoz írt leveleben afelett, hogy a szederegylet nem múlt ki s a vezetést új társaság veszi át. Be van-e már fizetve az 50.000 forint, s ő nem lehetne-e tagja azon 5000 forinttal, amivel neki az egyesület tartozik?

„A német elem az iparban mindig hegyünkbe nő. Ez elkerülhetetlen Azért szerencse, hogy magyar törvényeink vannak. Nemzeti tekintetben — mi a magyarságot illeti — csak lassan haladhatunk ... és kivált mind azon idétlen dögönyözések után, mellyekkel Kossuth et Co. meg nem szűnőleg döngette a magyarokat.“

1845 március 16, Pest.

Rendőri jelentés a Gyáralapító Társaság üléséről.

Igen népes gyűlést tartottak. Hosszas vita volt, közben Széchenyi a társaságnak nem jósolt hosszú életet, s letette alelnöki állását.

Keglevich Gábor gr. úgy mondta ki a határozatot: az április 13-ki közgyűlés dönt a fennállás vagy feloszlás ügyében.

Mindez a társadalmi életre is hatással van. A gyűlés után Széchenyinél volt vacsora, amely nyomott hangulatban folyt le, s másnap Batthyány Imre gr.-nál férfivendég éppen nemi jelent meg.

1845 március 17, Zsibó.

Wesselényi írja Kossuthnak: szívesen felvenne 20—40 ezer forint kölcsönt, esetleg kevesebbet is. „Széchenyi még tavaly felmondotta nálam levő 14000 frt. tőkéjét; azt adván okul, hogy a hírlapokban gazdasági tiszteimhez intézett köszönő nyilatkozatomból úgy látván, hogy dolgaim jól mennek, hinnie kell, hogy most könnyen fizethetek!!!“ ' (Történelmi Tár, 1903.)

1845 március 18, Zsibó.

Wesselényi írja Csapody Pálnak Ádándra: A pesti árvíz emlékét ünnepelte meg március 14—18. között, mint egy agg katona valamely nevezetes csata évfordulóját. Most is az akkor használt bárányból süveg van a fején „s támaszkodva állok azon boton, melyet akkor emlékül mint

egyedüli nyereséget tartottam meg s melyen Deákunk által adott egy vízi-szörny feje van. Ez ama napokérti egyetlen de méltó dísz jelem: mert olyan adta, kit méltónak tartok, hogy engem jutalmazzon.“ Megemlékezik arról is, hogy március 16-án Csapody lakásán is járt, ablakán bezörgetett, hogy legényét és kutyáit megmentette.
(Wesselényi-levéltár.)

1845 március 20, Pest.
Sajátkezű levél Bécsbe.

Gróf Zichy Alfrédhez írt tanítólevél.

Lieber Alfréd,,

ich weiss nicht, ob es war ist, was ich gestern hörte, dass du während deiinem hiesigen Aufenthalt wieder? 3000 FI. C. M. verspielt hast! Ich wiíl hierüber also nicht urtheilen. So viel ist aber sicher, dass du wáhrend der ganzen Zeit, als du hier gewesen bist, ein rechtes Lumpes und Spieíes Leben geführt hast, und es somit nur ein Gliick, und gar kein Verdienst von dir ist, wenn du von deinem ohnehin so beschránkten Vermögen einst noch viel mehr als 3000 FI. anbautest, in dem du, so viel ich davon verstehe, und nach Aussage all' derén, die mit dir spielen, durchaus kein Geschick und keine ConduiUn Spiel hast, und folglich a la longue so gewiss wie 2X2=4 sie verlieren must.

Ich weiss wahrlich nicht, was ich von dir denken soll. Bist du ein Narr oder ein Trottel geworden, oder lebst du so sehr in einem Rauch und Taumel, dass du einem Verzweifelten gleich muthwillig, und auf die plumpeste Art dein bischen Gabe vergeudest? Du bist ja kein Kind mehr, was denkst du denn? Was gedenkest du zu machen, wenn du alles, was *du* hast, ausgebaut wirst haben? Und wahrlich, so wie du seit einiger Zeit verfáhrst, können deine einige tausend Gulden Capital nicht lange mehr wáhren! Was wirst du machen, wenn du einmal nichts haben wirst? Was wird dir überbleiben, als dich von Andern füttern zu lassen, oder geradezu ins Wasser zu springen?

Überdenke dier es und ermanne dich. Noch ist es Zeit, aber du darfst nicht zögern, denn sonst ist es zu spát. Werfe diese verdammten Karten auf immer weg! Sey nicht gar so dumm, deinem verlorenen Geld nachzulaufen, das du nie mehr erhalten, aber deinen Rest gewiss in die Schanze schlagen wirst. Bringe mir und deiner armen Mutter, die schon viele Thránen über dich vergossen hat, dieses Opfer, und sey unser und deinerselbst wieder würdig!

Du hast auf meine Worte nie geachtet, beherzige also meinen Rath doch nur einmal! Du stehst auf einem Punkt, der für deine ganze Zukunft entscheidend ist. — Entweder wirst du als geachteter Mensch darstehen, oder von Vielen verlacht und; als Harle.quin benützt, aber von Niemanden geschátzt und geachtet seyn! Willst du für unsern „guten Sohn“ gelten,

damit wir, deine vortreffliche Mutter und ich auch deine guten Eltem seyn mögen, so werfe die Karten auf immer in's Feuer, und fange ein neues Leben an. Gebe deine Kreise auf, die dich in dem Taumel, in welchem du lebst, gewiss ins Verderben stürzen wird, und halté dich ruhig, komme endlich wieder zu dir, bis wir dich zu Gesicht bekommen, wenn sich —, so Gott will — und du nicht geradezu in dein eigenes Unglück rennen willst, alles zu deinem Bestén ordnen wird.

Gott erleuchte dich! Mich aber erfreue bald miit einer Antwort.

St. Széchenyi.

Pesth den 20. März 1845.

[18451 március 24, Pest.
Sajátkezű levél.

Toldy Ferenchez.

Barátom!

Tegnap reggel Önnek azt irtani, hogy nem fognék ma az Akadémiában elnökölhetni.

A levél tévedésben a postára adatott; — de addig változtak a dolgok és én ma, ha nem is perczben 5-kor, de Báró Vay ebédje után rögtön helyemen leszek.

Széchenyi.

Mart. 24 Pest.

1845 március 25, Pest.
Sajátkezű két levél.

Toldy Ferenchez.

I.

Barátom, leszen-e ma ülésünk? S hány órakor? Kérek néhány szó írott válaszért.

Széchenyi.

Mart. 25.

II.

Barátom, holnap után Bécsbe megyek. Semmire sincs többé időm! Tartsatok ülést etc. etc. macht was Ihr wollt! 14 nap múlva ismét itt leszek.

Sietve.

Széchenyi.

Mart. 25 1845 Pest.

1845 március 25, Pest,
S a j á t k e z ű levél.

V á s á r h e l y i P á l h o z.

Mart. 25 1845 Pest.

Barátom, kérem Önt nevemben és Báró Sina nevében: jönne hozzám holnap 7-kor estve ... a híd statútumok dolgában; — és eszközölné jó móddal, hogy Walheim (Budai Senator?) is jönne el az érintett órakor. Sietve.

S z é c h e n y i 1 s t.

Az államértekezlet ugyanazon nap tartott ülésén elhatározták az alakult egyesületek ellenőrzését és a király március 30-án elrendelte, hogy Inzaghi Károly gr. osztrák kancellár készíttessen táblázatos kimutatást az 1844 december 31-ig engedélyezett egyletekről, főként két kérdésre terjeszkedve ki: 1. működik-e mellettök a kormány megbízottja, 2. mely hatóság feladata az ellenőrzés. Széchenyi bécsi barátaitól nyilván előbb értesült a készülő rendelkezésről.

1845 március 26, Pest.

K o s s u t h L a j o s írja Wesselényinek: „Állásomnak nincs átkozottabb oldala, mint a sok fontos, de bizon sok haszontalan dolgok általi annyira menő elfoglaltatás, hogy sem veled, sem Deákkal nem levelezhetek. Soczialis mozgalmaink belső lényegébe alkalmasint nincs senki annyira avatott, mint én vagyok; szálai ujaim között forognak, ti mindketten távolabb esvén, a dolgok állását, irányunkat, eszközeinket, eredményeinket, aggodalminkat nem ismerhetitek, mint én ismerem; azért veletek nem vihetek rövid, sorokra szorított levelezést; ha asztalhoz ülök, hogy neked írjak, szívemet szeretném kiönteni, s mivel annyira nincs időm, százszor fogok a levéliráshoz, ezerszer szakítanak félbe, s mindig elmarad.“

Április végén el akar menni Tinyére, onnan majd bőven ír neki. Most 4 levelére akar válaszolni. Metternichhel való beszélgetését bizalmasan közölheti másokkal, de ne Írassa le. A Kereskedelmi Társaság, cukorgyár szép jövőt ígérnek, a Védegylet is. Az utóbbi a kormányt bizonyára józanabb nemzetgazdasági rendszerre fogja kényszeríteni.

A kisleány ügyében, akinek atyja Sziléziában takácsmester, szívesen eljár, hogy Pest környékén megtelepedhessék.

Kölcsön miatt is érdeklődött, kaphat Wesselényi 6%-ra pénzt.

„Mit mondasz a zalai ágyúzásra, mellyel Deák Széchenyi szívtelen pisztoly lövésére válaszolt? Nagy a rémülés Izraeliben. — Én meggondolva írtam a „Kiábrándulást“, nekünk nincs más lehetség, mint mindent soczialis úton kezdeni meg. — A vámok iránt tán még 20 évig is hasztalan veszekedtünk volna a kormánnyal; a Védegyesület következtében meglásd, minő furcsa dolgokkal jövend a kormány a jövő országgyűlésre; a házi adónak még évekig ellen állott volna az olygarchia, most a jövő diétán keresztül megy, a kormány már elhatározá kezébe venni a kérdést, nehogy ez is nélküle történjék meg.“

1845 március 26, Pest.

B e n y o v s z k y P é t e r írja Wesselényinek: „Nálunk Magyarországban nagy zavarok vannak, orientálni senki sem tudja magát; zavarék van a régi és új eszmék és elvek között, csak az a baj, hogy mindegyikből csak a rosszat veszik praxisba“ írja, hogy a váltótörvénnyel négy

év alatt jobban süllyedt a nemzet, mint századok alatt a török időkben; mert az uzsorának nyitottak tág kaput és zsidók s lelketlen uzsorások kezébe adták a föld népét s a pénzt, kik a bírákkal egyetértve egymás után buktatják a birtokost; csak a vidéken 18 milliót tesz a csődbe jutottak negatívuma; 20 év múlva a magyar a zsidó napszámosa lesz; ők lesznek uraink, mi rabjaik; már is fennhéjázok. Szerencsétlen idea volt a föld népén a törvény; „egyik sem értett hozzá s egy ostoba és gazembert hoznak le Bécsből és ez dictál nekik (az orsz. gyűlésen) törvényt s mi alája vetjük a nyakunkat s még indigenatussal jutalmazzák“. Váltótörvény kereskedőnek s nem földmívelőnek való; ez nekünk rögtönző, nyaktörő volt, „milyen még a legmozgékonyabb s legkereskedőbb művelt nemzetnél sem létez; — nem volt nemzetünk kívánata; — javítani kellett a múlt rosszon, de nem így, hogy a nemzet eltemettessék, pedig el van már temetve; ezt többé a Jézus Krisztus sem éleszti fel“.

(Wesselényi-levéltár.)

A levélben említett egyén WUdner Ignác volt, aki szigorúbb váltótörvényt alkotott nálunk az ausztriainál s más országokénál, s ezt 8 nap alatt áthajtják a rendeknél, 3 nap alatt, gr. Teleki és Eötvös felszóllalása ellenére a főrendeknél is.

1845 március 27, Pest.
E r e d e t i után.

T a s n e r A n t a l h o z .

27-ten März 1845, Pesth.

Liebe.r Tasner!

Ich habe 4 Wagenpferde hier, die ich von Sir Róbert Gordon kaufte. Ein paar werden die G r o s s e n genaiiiit, die anderen die K lei íven.

Ich möchte die g r o s s e n verkaufen, um 2000—1500 im schlimsten Fali für 1200 FI. C. M. Will jemand die, k l e i n e n kaufen, so gebe ich sie auch her, aber um kehien anderen Preis als 2400. Sollte Jemand alle 4 habén wollen, so gebe ich sie auch her; um 3500, im schlimsten Fali 3000.

NB. alles B a a r g e l d . Der kaufen will, soll die Pferde untersuchen lassen, sodann ein Attestat für ihre Legitimation gebén, dass er sie gesund übernahm.

Dies ist jedoch kein Conditio sine qua non.

Haltén Sie sich an Schiller. Kuppel Geld ist an dem füramt zu gebén.

S z é c h e n y i .

1845 április 6, Bécs.

R e n d ő r i j e l e n t é s S z é c h e n y i v i s z o n y á r ó l
a k o i' m á n y h o z.

Gleichzeitig ausserte sich Gr. Síephan Széchenyi gegen vertraute Personen ganz verstimmt auch dahin, dass man ihm in Wien gar kein Vertrauen schenke. Er habe mit Beseitigung aller Nebenabsichten, mit aller Loyalität sich der Regierung genähert, allein man habe ihn immer nur mit halber Konfidenz in supenso gehalten.

1845 április 16, Pest.

Báró Jósika Miklós írja Wesselényinek: „Tegnapelőtt itt a gyáralapító társaságnak nagy gyűlése volt; de a mellyben Széchenyi s Battyáni jelen nem voltak, mindkettő elutazván: ellenben Deák Ferencz, Klauzál jelen voltak, most pedig az ezt illető conferentiákban Pulszky is részt vesz több tagjaival együtt az utóbbi országgyűlésnek. .— A társulat elnökei most Keglevich Gábor és Battyáni Kázmér.“

(Wesselényi-levéltár.)

[1845] április 19, [Bécs].
Sajátkezű levél Pestre.

Gróf Apponyi György Széchenyihez.

Am 19. April.

Verehrter Freund und Gönner!

In aller Eile schreibe ich Dir diese Zeilen, um Dich zu'bitten, die Verzögerung der bewussten Sache* nur der Vorsicht zu zuschreiben, die mittlerweile eingetretene Umstände nöthig machen. G'est la diiiérence de quelques jours. — Übrigens ist Alles auf den bestén Weg — de arra kérlek, hogy a dologról senkivel, még az Ország bíróval se szóljál addig -— míg a tudva levő levelet nem vetted** — mely bizonyára késni nem fog. A Fenséges Nádor ide érkezése örvendetesen meg lepett minket, de ő Fensége csak időtöltés és családi örömök kedvéért jelenvén meg, komoly tárgyaknak s így a tudva levőnek is közlésével nem fog terheltetni.

Hív barátod

Apponyi.

1845 április 22, Bécs.

Gróf Majláth kancellár előterjeszti az államértekezletnek, hogy Zichy Domonkos gr. veszprémi püspök figyelmeztette arra, hogy Fejérmegyében Madarász László, Tolnában pedig ennek öccse, József, dobszóval hívta fel a falvak lakóit a Védegylet pártolására. A megejtett vizsgálat azonban kiderítette, hogy a mozgalom gyenge visszhangra talált, s Kübeck báró április 28-án jelentette, hogy abbeli kérdésére, milyen hatással volt rájuk a Védegylet működése, Morvaország és Szilézia főbbjei kijelentették, hogy eleinte megijedtek tőle, néhány kisebb vállalat meg is bukott, de nemsokára azon vélemény lett általánossá, hogy a mozgalom nem lesz hosszúéletű, a magyarok saját kereskedésükből és iparukból nem tudnak megélni. Also-Ausztria tartományfőnöke úgy nyilatkozott: magára kell hagyni az egészet, s ehhez Kübeck is hozzájárult.

1845 április 23, Pest,

Széchenyi a neki április 6-án küldött nyomtatott felhívásra válaszolva értesíti Chernél Lajost, a Sopron-Vasi Szederegylet jegyzőjét, hogy vállalt kötelezettségének megfelelően 1853-ig fizeti tovább is az évi 100 forint tagsági díjat. Nem 4, de 12 év után várt csak sikert, de mivel a tagok egy része türelmetlen volt, visszavonult az egylet vezetésétől, s a jövőben sem kíván se az elnökségnek, se a választmánynak tagja lenni.

* Széchenyi kineveztetése a helytartótanácsba.

** Metternich államkancellár levelét t. i., lásd május 1-én.

1845 május 1, Bécs.
Fogalmazvány után.

Herceg Metternich Kelemen Széchenyihez.

Hochgeborner Gräf!

Ihrem patriotischen Sinne kann es nur eifreulich sein, dass Seine Majestát die Wohlfahrt Allerhöehst dessen Scepter und erworfener Liinder mit gleicher Aufmerksamkeit umfassend, A. H. ihre Sorgfalt hinsichtlich Ungarns jetzt hauptsáchlich den Mitteln und Wegen zuzuwenden geruhten, die am geeignetesten sind den Wohlstand dieses Landes auch in der Richtung der Materiellen Interessen zu befördern und zu beleben.

Als das wichtigste und dringendste in dieser Beziehung erscheint die Regelung des Strassenwesens, und die Vermehrung und Vervollstándigung aller Communications und Transport Mitteln, weshalb es sich gegenwártig um die Errichtung eines eignen Gomités handelt, dem es obiigen wird, die an dasselbe zu stellenden Aufgaben zu prüfen, und zu beláuchten, Vorarbeiten und Anträge zu liefern, durch welche den Mangel der nöthigen Communications-Mitteln in Ungarn am sichersten, schnellsten und zum allgemeinen Nutzen abgeholfen werden kann.

Vieles was in Ungarn Gemeinnütziges und Praktisches geschah, ist grossen Theils Ihrem Scharfblicke, Ihrer Thatkráftigen Energie zu danken, — auch was Sie zu als K. Commissár zu Gunsten der Donau Schiffahrí geleistet, ist für die Regierung, wie für das Land von gleichem Vortheil geAA[7]esen. Ich glaube daher, die in Angriff genommene Sache nicht b'esser fördern zu können, als wenn ich Sie hiermit auffordere, mir zu erkláren, ob Sie béreit sind die Leitung des oberwáhnten Gomités zu überneihmen, und sich dadurch um Ihr Vaterland und Ihrem König aufs Neue wesentliche Verdienste zu machen? lm bejahenden Falié, und einen anderen lásst mich Ihre bewáhrte treue Anhánglichkeit an unsern a. g. Herrn, wie auch Ihr Patriotismus nicht, voraus setzend würde ich es für das Geeigneteste haltén, wenn Sie sich sobald als möglich hieher veríugen würden, um mit Ihrer Zusicherung darüber zu berathschlagen, wie das Gomité den Haupt umrissen nach zu constituiren, und was hinsichtlich Ihre Beziehungen zu demselbe, so wie zur Regierung und den Landesbehörden weiters vorzukehren wäre .

Indem ich Sie hiezu einlade, ersuche ich Sie diese im Vertrauen ge schriebene Aufforderung als eine persönlich von mir ergangene zu betrachten.

Fogalmazványa a bécsi állami levéltárban. Megjelent Fáiknál (Oesterr. Revne, 1866), ennek magyar fordításában, továbbá „Gróf Széchenyi István fennmaradt munkái“, II. (1872); Széchenyinek május 4-én írt válasza u. ott és a „Levelek“, III. 349—350. 1.

1845 május 20, Bécs.
Sajátkezű levél Pestre.

Tasner Antalhoz.

Bécs Mai 20-ikán 1845.

Barátom, Muray pensióját kéri bátyámtúl, és egészen vissza akar vonulni. Also jószágit Zichy László veszi át. A felsőkre kell ember. Zichy Latzy Önnek egyik sógorát, „Lejtényit“ ajánlotta. Lajos most kérdezi tőlem „ob ich ihn kenne“? Én „weiss nichts von ihm zu sagen, werde mich aber verkündigen“.

Most kérem, írasson nékem 1, 2, 3 levelet, mintha f e l e l e t volna egy, két, három olly individuum által, ki ismeri Lejtényit, és ki sullyt vethetne a mérlegbe. Csak Ön és Zichy László mint érdekelt ne legyen közte.

Érti? De ne késsen, hogy még itt kapjam a levelet et son affairé, qui est ma bonne, sera indubitablement faité.

Isten áldja.

Igen sok dolgom, bajjom, és nagyon kevés időm van.

S z é c h e n y i Istv.

1845 május 21, Bécs.
S a j á t k e z ű levél P e s t r e .

T a s n e r A n t a l h o z .

Mai 21 Bécs 1845

Barátom, tegnap irt szapora leveleimhez ma csak azt csatlom szaporán . . . hogy Lajos bátyám különösen azon tulajdont keresi azon egyénben, mellyet keres és Lejtényiben fellelni reméli, „dass er einen guten x\ufsatz habe, und mein Brúder ihn in Reohtsfragén consultiren könne[u].

Ha tehát például Procopius vagy Steinbach irna nekem quasi felelet gyanánt, akkor különösen e két pontot tüntesse ki, ha NB. jó hiszemmel teheti, mert e körül forog a dolog.

Én holnap Czenkre megyek — Pestre pedig alig e hó 29-ike előtt.

Sietve

S z é c h e n y i l s t v .

Lejtényit tekintve jó volna vallását, korát 's egyéb tudni valókat felhozni, mint például, hogy valljon mit végzett, hol gyakorlott etc.

1845 május 23, Pest.
S a j á t k e z ű levél.

T o l d y F e r e n c h e z .

Barátom, Nekem holnap megint nem lesz időm 5-kor délután az Akadémiai ülésben elnökleni!!! Endigt es ohne mir! Oder soll ich dabey seyn, — so bitté ich die Sitzung auf dem 25 oder 26-ten Nachmittag auf 5 Uhr zu verlegen, wenn ich Theil nehmen werde können!

In Eile

S z é c h e n y i .

Pesth 23-te.n May 1845.
Bitté um Antwort!

[1845] május 26, Bécs.
S a j á t k e z ű levél

Gróf A p p o n y i G y ö r g y S z é c h e n y i h e z .

Verehrter Freund!

Julié drückte am bestén die Freudé aus, die dein Wiederseihen erweckte, das Stráuschen* enthielt eine. ganze Declaration. Ich eilte Abends zum Fürsten, der mich versicherte, dass das Handschreiben, in welchem die Errichtung einer Commission etc. etc. unter deiner Leitung in thesi ausgesprochen, und die unverzügliche Berathung über das quomodo anbefohlen wird, noch heute vom Kaiser unterschrieben an den Kanzler gelangen wird. Ich musste dem Fürsten versprechen meine Ideen über die Gestaltung dieser Coanmission ihm mitzutheilen, damit er dem B. Kübeck einen impuls in meinem Sinne gebén könne, —- das werde icli auch sogleich thun, um das resultat, welches der Fürst gestern wohlweislich das „grösste“ der neuen Combinationen nannte, zu beschleunigen.

Ich hielt mich auch über den Ausdruck „Commission“ nicht auf, denn nach nieinen Ideen wäre es allerdings eine Commission, aber ohne dem Beisatze „Hof-“. Dies in aller Eile, ich muss jettzt ausgehen, werde aber auch bei Dir mein Glück versuchen. Können wir uns nicht anders treffen, so stehe ich von 1—4 Uhr zu deiner Disposition. Ich bin diese Zeit im bureau, und ziehst Du es vor mich wo anders zu sprechen, so bestelle mich entweder in meine Wohnung, oder wo Du befehlen wirst. Dein gehorsamster Freund

A p p o n y i.

Am 26. 5.

fl845 május] 28, fBécs|.
S a j á t k e z ű levél.

Gróf A p p o n y i G y ö r g y S z é c h e n y i h e z .

Am 28-ten um 2 Uhr.

Ich wollte Dir in aller Eile und der Füllé meiner Freudé sagen, dass das bewusste Handschreiben bereits unterzeichnet ist und folglich noch heute dem Kanzler in die Hánde komrnen wird. — Für uns Alle, für die wahrhaft gute Sache und Zukunft ist dies ein so grosses, entscheidendes Ereigniss, dass ich nicht Dir, sondern meinem Lande, meinen Freunden und mir darüber nicht genug gratuliren kann.

Der Fürst M. wollte, dass Du noch morgen bleiben solltest, um die Sache — námlich das w i e? — mit Dir zu besprechen. Glaubst Du, dass es zu einem resultate führen kann? oder dass cline solche Vorbesprechung nothwendig ist? — oder willst Du mich heute Abends mit Deinen definitíven Ansichten vertraut machen, und zu Deinen Organ in der Vorberathung maciién? Auf jeden Fali, darf nichts ohne Deiner Zuziehung abgeschlossen werden, aber mit den Vorarbeiten darf nicht gezögert werden. Je diner chez Csáky — dann schnappe ich nach Luft — und nach 8 Uhr bin ich zu Hause, — bleibst Du Morgen da, so bist Du mein Gast, nicht wahr? Ich bin zu gering um Dir den Dank der Tausenden ausziisprechen, die Du durch Deinen Entschluss beglückst — aber fühlen thue ich ihn, wie alle Tausende zusammen.

Dein treuer Verehrer A p p o n y i .

* Széchenyi reggel virágcsokrot küldött a grófnőnek.

1845 június 2, Pest.
Eredetijén csak az aláírás sk.

Báró Wesselényi Miklós Széchenyihez.

Pest Június 2-án 845.

Tisztelt Barátom!

Végtére megkaptam az erdélyi dijj alapítói részéről a kivánt megegyezési nyilatkozatot. Gróf Mikes Jánosnak erről szóló levelét ide mellékelem,* s tisztelettel maradok barátod Wesselényi.

1845 június 6, Pest.
Sajátkezű levél.

Br. Wesselényi Balogh Jánoshoz barátai elpártolásáról.

Kedves Barátom!

Azokon kívül, miket nekem, mint sorssujtotta embernek szenvednem kell, feles aggodalom és sok bú súlyosodott s mindinkább súlyosodik reám, mint honfira. E bút s fájdalmat tetézi most egy, minél gyütrőbb s aggasztóbb még nem igen marczangolta oly gyakran sebzett keblemet; — s mi annyival kínosabb, mert baráti érzet szent birtokát is készül feldúlni. Ezért honfiúi s baráti kötelességből szólanom kell. Darab idő óta rebesgetett s most és itt már nagyon elterjedt azon hírt kellé hallanom, hogy már Te sem vagy az, ki voltál. Évek ótai csúfos csalódások keserű tapasztalása előtt lelkendve s sziklaerős hittel fülébe dörögtem volna bárkinek is, hogy hazudik, ki ezt mondja, mondani meri. De három évtized óta keserű tapasztalásokat tettem. Hazafiúi pályámon elpártolni kellé látnom tőlem, el a szent ügytől olyakat, kiket a haza oltárán letett eskü lánczolt hozzám és ahhoz. Olyak, kiknek érzésüket az enyémekkel összeolvadva, polgári létöket saját létemmel összeforrva lenni hittem, elváltak tőlem és pedig nem a halál, e közös zsarnokunk mogorva keze s nem is megváltozott nézeteik s meggyőződésük választott el egymástól: hanem szennyes érdekek, gyermeki hiúság s balga számítás szakasztották el őket tőlem s a szegény hon ügyétől. Látnom kellé, hogy kik belső becs érzete s jók általi becsültetés tudata szilárd állványán örökké tartandó fényben állottak, leszálltak erről felcsúszni-mászni az önkény és kegyek színpadjára, hazug ékszerekkel s áldrágaságokkal felcziczomázva eljátszodni az eléjökbe szabott szerepet, még hamar elhangzó tapsra sem számíthatván; mert az e színpadon s így szereplőket a nézők mihelyt merik, lepiszszegik, kifütyölik; s ők szenvedik ezt, gyötrik magokat vagy azért, mivel a reájok ragasztott cziczomát elég ostobák valódi drágaságnak tartani, vagy a színpad igazgatói által számukra kivetett többnyire szűkre mért nyomorú bérért. És látnom kellett, hogy kiknek jellemüket rendithetetlennek hittem, nem vihar, nem szélvész, hanem egy büszhödt lehelletre, egy nyomorú légvonalra "papirórióskint dőlnek le; hogy kiknek eszét s számítását csalhatatlannak hittem, mint a mértan igazságait, legotrombább számítási hibákat követtek el, a csak látszót valónak, a múlót maradandónak s a keveset soknak számítván; s így magokat, kiket én s a hon nagyra becsült s drágáknak tartott, éltükben talán legelőbb valóban méltányosuk, olcsó áron adták el, vetették oda. Ily keserűn nevetséges, ily leverő látványok után

* Nem található a levél mellett.

hol az ember, kiben bízni lehessen s kinek elvesztéséért rettegnünk ne kelljen? És ezért, mit itt hallanom kell, habár méltó indignatióval utasítom is vissza, s hinni nem tudom, hinni nem akarom, de koimoly aggodalomra s arra bir, hogy egyenesen s őszintén intézzem hozzád szavaimat.

Minden lélek felett, mely a hon ügyének elvész, annak nemtője keserű könnyeket sír; de az ügy egy próbált bajnoka s felszentelt vitézének vesztése más száz s ezer közrendűnek vesztésével ér fel. Ha azok, kikhez a a sokaság, sőt az elől küzdők is bizalommal ragaszkodnak, kiket lelkesedéssel követnek, kiknek példája harczban bátorságot, őrködésben s készületben kitűzést terjeszt: ha ily vezérek, kiket nem önkény tett, hanem a nép választott magának, ha mondom, ily vezérek a lobogókat, melyekhez szent eskü csatolja, elhagyják vagy az ellenségnek magok adják át; ha ők mennek át s szegődnek az ellenség táborához: lehet-e ennél nagyobb csapás, lehet-e, erkölcsi káros hatást gyakorlóbb? Igenis barátom, a sírjáig szilárdan hű Baloghnak fia, az, ki első ifjúsága óta elől járt erős és elhatározott léptekkel, kibe a nemzet bizalma, meleg részvéte s a gonoszok üldözése és így dicsőség s szenvedések, a jó ügyérti bajnokság igazi zománczát olvasztották bele, egyike azon keveseknek, kiket a nemzet kijelelt magának, azért hogy kövesse menetöket, hogy hő keblöken melegedjék s erőt kölcsönözzen lelkök szilárdságától. Ily férfit ha halál ragadna el, gyászos vesztés lenne; de ha nem teste, hanem lelke veszne el, ha élve maradna köztünk borzasztó példájául annak, hogy a legszentebb bizalom is csal: ennél szörnyűbb s veszélyesb nemzeti csapás alig lehetne. Hazafiság s erény iránti hitétől fosztaná ez meg az embereket, azon hittől, mely nélkül nemzetre nézve lidvesség nincs. Oh Barátom, engem, az annyi csapások közt rendületlen állót, lever annak csak képzete is, hogy Te, azon régótai vezér, e fényes tisztedet odavetve, átszegődjél mint közönséges zsoldos azon párthoz, melynek utálatában s gyíílölésében fogantattál s növekedtél s élted le eddigi élvezések s szenvedések kisérte napjaidat becsületben s dicsőségben. Balogh János, a lelköket eladott gyávák közt, mint kir. tanácsos, főispáni helyettes, majd mágnás minden párt által kinevetve, gúnyolva, hahaha! úgy-e furcsa jelenet? Kaczagj, Barátom, velem, ha nincs semmi a dologban, ha pedig van valami és Te nem kaczaghatol, úgy jöjj vak barátod izmos karjai közé, hogy az eddigi barátság utolsó vonaglásai görcseinek óriás erejével szorítsak ki belőled is egy gúnykaczajt s azután lökjelek az árulók, felső kegy s bér után röfögök nyája közé. Megbocsáss, hogy éjlepte barátod hollófekete képzete, ily pokolsötét képet költött ki. Nem, az nem lehet, nem sülyedhet oly mélyen, ki oly magasan állott. Úgy-e édes Jánosom, nem fogod magadat keblünkből kiszakasztava vérezve szakadna annak jobb része utánad s kétségbe kellene esnünk magunk s az erény iránt, ha Téged: látnánk bukni, még pedig ily gyáván, nyomorultan. Úgy-e, édes Jancsim, Te hív s érdemes maradsz magadhoz és hozzánk. Míg ezt hiszem s hihetem, addig forró érzettel marad barátod

W.

(Br. Wesselényi-levéltár.)

[1845] június 9, [Pest].
Sajátkezű levél.

Toldy Ferenchez.

Június 9-ikén.

Barátom!

Ma reggel Nádasdy püspök azt írja „nem jöhet“. E pillanatban pedig B. Petényi kérdez „valljon az ő és az Orsz. Biró jelenléte nélkül“ tarthatunk-e ülést?

Kis viszi e levelet. Kérem írja meg Perényinek nevemben, kinek ide rekesztem levelét — elmaradhat-e másod magával vagy sem. Kis elviszi ön levelét aztán Perényinek és végezve van legrövidebben a dolog.

Sietve Széchenyi.

1845 június 10.

Rendőri jelentés Széchenyi kineveztetésének hatásáról az ellenzékre.

Die Ernermung des Gr. Stephan Széchenyi zum Práses einer Kommission, welche, ein Projekt über die Kommunikationsmittel zur A. H. Genehmigung vorzulegen haben wird, hat bei den Pester Liberalen grosses Auf seben verursacht. Diese Ernennung wurde in der Kotterie bei Niklas Báron Wesselényi durch Gr. Kari Andrássy, Ludwig Kossuth, Bezerédy, Benitzky, Pulszky, Zsembery, Báron Niklas Jósika und dem eben auf seiner Rückreise daselbst befindlichen Gábriel Klauzál sehr lebhaft besprochen; indessen finden die Genannten in dieser Ernennung wieder das Gute, dass abermals ein Beweiss geliefert wurde, wonach die Regierung das Prinzip des Fortschreitens annehme, oder durch anzunehmen scheine; jedenfalls sei es von guter moralischen Wirkung, wenn die Opposition auf die Verwendung des Gr. Széchenyi, der ebenfalls' ihren Reihen angehört habe, Iiinweisen könne.

Anderen Notizen zufolge, hat Széchenyi's Ernennung wie ein Donnerschlag gewirkt; die Opposition befürchtet eine neue Schlappe, und weitere Desertionen. Daher fasste man den Beschluss, ihn in der am 10. d„ abzuhaltenden Generalcongregation dero anzugreifen, und das grosse Werk seiner Depopularisation zu vollenden. Er weiss es, und will sich vertheidigen.

1845 június 17, Pest.
Megjelent a Pesti Napló 1928 június 24-iki számában.

Széchenyi írja gr. Apponyi Györgynek: „Deák mostanában jobban viselkedik, de okom van hinni, hogy a tömeg magával ragadja és tolja előre. Nem elég erős, nem elég független. Majd meglátjuk. Szentgróti elleni írásomban hozzáfordulok, emelkedjék föléje az oppositio söpredékének (Gescheiss) és álljon tulajdon lábán. Legyen, bár gúnyolják, honfiai jóitevője. Ha azt mondod, hogy több az epém, mint a nyugalmam, igazad van. De hogy ne legyek epés, ha látom, mint honorálják a mostani kormány legjobb szándékát.“

1845 június 17,^ Pest.

Lukinich Imre közlése a nádasdladányi levéltárból.

Gróf Nádasdy Lipótné Forray Júliához.

Meine überaus verehrte Gönnerin!

Wenn Sie auf die mitfolgende Subscriptions-liste ihren Namen gütigst setzen wollten, so würden Sie micih se'hr erfreun und mich für mein ehrliches Abmühen unendlich belohnen.

Es handelt sich um die so sehr gewünschte promenade, die Sie und ihre hoch geachtete Mutter stets protegirten, die nun aber endlich mit Hilfe Gottes und meiner Freunde, ins Leben treten soll.

Zweimal suchte ich Sie, aber stets umsonst, um nebst meiner aufrichtigen Verehrung Ihnen diese Bitté mündliich vortragen zu können.

Gehen Sie denn auch nach Alt-Csut? Ich habe mir vorgenommen, diesen Monat auch noch dahin zu gehen. Damals müssten Sie aber da sein. Auf jeden Fali hoffe ich Sie noch vor meiner und Ihrer Abreise zu sehen.

Ich bitté, nehmen Sie, sich die Mühe die Liste, die ich an Sie sende, ein bischen durchzulesen und Sie werden überzexigt sein, dass die Sache Hand und Fuss hat und Unterstützung verdient.

Pesth, den 17-ten Juni 1845. St. Széchenyi.

Oldalt: Ich bitte senden Sie, mir den Bogén morgen gewiss zuriick und ohne dass derselbe nass, oder beschádigt wird.

1845 június 19, Pest.

Eredetije Moszkvában a Marx — Engels-intézetben, fény képmásolata a Magyar Nemzeti Múzeum kézirattárában.

Stáhly Ignáchoz.

Mein Hochgeehrter Gönner!

Da ich das Vergnügen hatte, Sie persönlich zu finden, nehme ich mir die Freiheit Ihnen die. beigebogne Kleinigkeit zu übersenden. Gott lob, unsere Marié ist viel besser, und bléibt ihr periodischer Unwohlsein nur einmal aus, so dürfte diese ihre so abscheulich „Gewoihnheits Krankheit“ vielleicht besiegt sein! Isten áldja meg Nagyságodat!

Apropos. Herr Scherenhoffer wünscht eine Pharmacie in der Nahe des Neugebaues zu errichten. Ist seüne Bitté biliig und zu erfüllen, so würden Sie mich, da ich so eben ein Zinshaus mit 40 Quartieren vis á vis des Neugebaues beendige, recht sehr verbinden, und zu jedem Gegendienst verpflichten. Ich bleibe noch bis Anfang Juli hier, und werde demnaeh gewiss noch das Vergnügen haben, Sie zu sehen. Ein bischen Bőse bin ich auf Sie doch, weil Sie nie mit uns essen wollen! Egy*zer csak mégis kikérjük magunknak e szerencsét!

Mit aufrichtigster Hochachtung und Sympathie

19. Juni 1845, Pesth. St. Széchenyi.

1845 június 21, Bécs.

Zsedényi Ede szorosan bizalmas természetű levelében közli Széchenyivel, hogy a fiumeiek olyan utasítást kaptak, hogy a kormány a vuko vár-fiumei vasút megépítését támogatja s ő felkéri Széchenyit, a városi tanáccsal való megbeszélés után tegye meg erre vonatkozó javaslatát. Nagyon jó hatást idézett elő Bécsben az is, hogy a Kereskedelmi Társaság túlfűtött vezetőivel a város nem állapodott meg s hogy elhatározta, hogy az előmunkálatokat saját pénzén az állami mérnökök által végezteti el.

„Ich gab denselben [t. i. a fiumeieknek] den Rath auch zu Kübek zu gehen — doch wurde mir gesagt, dass sie dahin nicht gehen sollen, d.a man, seit Apponyi wegen den Grenzen des Wirkungskreises, welches lhnen anzuweisen kommt und welchen K [übeck] nur auf Vorschläge beschränken, Apponyi auch auf derén Vollziehung ausdehnen will, in einen Streit gerathend es durchsetzte, dass in ungarischen Sachen nur Ungarn den Plán der Vollziehung ausarbeiten sollen, dem K. die Sache nur dann mittheili, wenn der Fürst schon durch Apponyi informirt ist. — Denn Apponyi und K. sind trotz dem gute Freunde, nur musste Apponyi dem Kübeck beweisen, dass wenn K. auf seinem Platze mit Einfluss bléiben will, er mit Apponyi gehen muss, nicht aber iimgekehrt.“

1845 június 23, Bécs.
Fogai mazvány után.

Báró Gervay Sebestyén Széchenyihez.

Hochgeborner Gräf!

Sr. Durchlaucht der Herr Staatskanzler beauftragten mich Euer Hochgeboren zu eröffnen, dass der in ihrem Schreiben an die Fürstin ausgedrückte Wunsch wegen Geysa Zichy's Avancement zu einem in Pesth garnisonirenden Infanterie Regimente sich besser auf eine andere Weise werde realisiren lassen, dass aber hierwegen mit Euer Hochgeboren gesprochen werden müsse.

Da Sr. Durchlaucht mit Zuversicht erwarten, dass Hochdieselben ehestens hieher kommen werden, um über einige wichtige materieílen Gegenstánde unseres, leider so sehr bewegten Vaterlandes mit lhnen zu conferiren, so würde dies zugleich die beste Gelegenheit darbieten Ihre Absicht wegen Geysa; zu realisiren. Mit ausgezeichneter Hochachtung verbleibend Euer Hochgeboren bereitwilligster Diener

Gervay.

1845 július 4, Pest.
Sajátkezű eredeti levél.

Tasner Antalhoz.

Barátom, kérem eszközölje, hogy holnap 9 óra tájban reggel 2000 pengő forintot küldjél Derra — és kérem, akkor maga is hozza el számadását. Ha lehet, hétfőn elkívánnék indulni.

Széchenyi.

Pest July 4 1845.

1845 július 9, Váchoz közel a hajón.
E r e d e t i után.

T a s n e r A n t a l h o z .

Július 9-ikén 1845, Pestrül Váczra a Galatheán.

Kérem!

Keresse fel Glacz-ot és jelentse neki, hogy én eltávoztam, és ehhez képest Ön tölti be helyemet, nehogy valami késedelem vagy tévedés álljon be.

Krippe umstelle ich. Sietve

S z é c h e n y i .

[1845] július 14, [Bécs].
S a j á t k e z ű levél.

Gróf A p p o n y i G y ö r g y S z é c h e n y i h e z .

Am 14 July.

Bald hätten sich unsere billets wie unsere Wunsche begegnet; Ich danke Dir sehr für die Angabe deiner Zeiteintheilung. Úm 11 Uhr habe ich Rath, der aber gewiss ura S[1] Uhr aus ist. Könnte ich damals nicht zu Dir koramen? wenn ja, so lasse mir n i c h t s sagen. Ich möchte Dich nach Kolowrath sprechen. Bist Du damals verhindert — so gib mir eine andere Stunde — ich bleibe heute ganz und morgen bis ½ 4 Uhr hier. Dein Dich herzlich verehrender Freund

A p p o n y i .

[1845] július 15, [Bécs].
S a j á t k e z ű levél.

Gróf A p p o n y i G y ö r g y S z é c h e n y i h e z .

Am 15. July.

Von B. Kübeck — wo die Commission statt findet, komme ich zu Dir, Gott gebe, dass ich zwey Assessoren mitbringen könnte! Würde es von mir — wie Du sagst — abhángen, so hátte ich sie Dir schon zu Füssen gelegt. — Sollte, ich Dich nicht mehr zu Hause treffen, so schreibe ich Dir das Resultat auf — und bitté dann um ein rendez vous, in Wien, Baden oder auf der Bahn.

Noch eins. — Wenn Du heute eine passende Gelegenheit fándest die projecté des Fürsten Paul E. hinsichtlich seines Comitats zu erfahren, ob er selbst zu restauriren gedenkt? und wann? — Denn ist es sehr nothwendig, dass man diesem unglücklichen Gedanke zuvorkommen, und dem Fürsten Paul E. bald begreiflich mache, dass er den Rohonczy ganz paralysirt, ohne selbst den Comitat führen zu können.

Pardon — ich bitté doch die Gelegenheit zu benützen, das ist ein gutes Werk für deinen treuesten Verehrer

A p p o n y i .

1845 július 21, Zsibó.

Báró Wesselényi Miklós Beöthy Ödönhöz.

Kedves Barátom! Múlt hó utolsó napján érkeztem vissza Pestről, hol tovább mulattam, mint előbb akartam, részint dolgaim miatt, főként pedig azért, mivel Deákot, ki oda a zalai küldöttséggel visszatért, ott bevártam. Pest előbb gyötrő hatással volt reám, később beleszoktam s barátaink körében örömöket élveztem, milyek élvezhetésére helyzetemnél fogva már alig hittem magamat képesnek. Azonban fájdalommal kellett a társas és közéletben sok enyészetnek s rothadásnak bűzét az élénk mozgalmon keresztül éreznem. Boszankodva voltam kéntelen a centralisansok időn kivüli s időelőtti zagyva s zavaró működéseiket tapasztalnom s utálattal töltöttek el a már nemcsak kengyelét, hanem eszét is elvesztett Széchenyi émelygős és unalmas, azonban szintoly gyalázatos mint káros philippikái s az azok feletti vitatások. Gzikkeit alig olvassa néhány ember s az is már inkább ásitva mint boszankodva s inkább csak azért, mert kötelességének tartja tudni, mit mond az egykori nagy, de most ránczos bőrénél is inkább öszvetöpörödött ember. Iratinak s beszédeinek hatása szerencsére már igen parányi, az esmberek mindkettőt az örökös ismételés, radotirozás, zsémb s lovagiatlan koczódás és korholás miatt megunták, megutálták. Czikkeivel nemsokára egymást fogják az emberek kergetni s személye valamint közhelyeken botrány, úgy szalonokban unalom tárgya leend, s untató oktatásain csak azért nem fognak nevetni, mert ásítás közt nem lehet kaczagni.

Tisztujítástok ugyan gyalázatos vala. E megyét és kivált eredményében éhez teljesen hasonló éré. Szomorú látvány, barátom, annyi helyt s csaknem mindenütt a rosszat, gyávát és aljast győztesül szemlélni. A gonosz mindinkább harapódzik s diadala nőttön-nő. Tanúsítja ez nemünk nyomorú s abban nemzetünk kitünőleg silány voltát. Aligha e nemzet nemzethez illő létre érdemes és képes.

Emlékeztetlek édes Ödönöm azon szives Ígéretedre, hogy midőn én Pestről hazatérek, sógoroddal együtt meglátogatsz. Igaz, hogy most az idő borzasztó s az ut, mely még igen jó volt, megint romlik; azonban mindkettő taláncsak helyre, áll s akkorra teljesíted, kérlek, Ígéretedet. Remélem, hogy a méneket s televér kanczákat illetőleg is nemcsak alkudnánk, hanem vásárt is tennénk.

Nődöt igen szívesen tisztelem, a kis fiút csókolom. Áldjon az Ég! maradok barátod.

(Wesselényi-levéltár, Kolozsvár.)

1845 július 22, Bécs.
Tisztázat után.

Steeger Jánoshoz.

Wohlgeborner Herr!

Ihre beiden schätzbarsten Briefe vom 23-ten Juni und 1. Juli 1. J. habe ich richtig erhalten, und bitté recht sehr um Entschuldigung, dass ich íheils auf der Reise begriffen, theils mit Geschäften überhäuft sie bis jetzt nicht beantworten konnte.

Mit Vergnügen habe, ich daraus entnoramen, dass Sie ein Werk über Landwirtschaft, Industrie und Handel, namentlich auch in Bezúg auf unser Vaterland durch Sie deutsch verfasst in ungarischer Sprache zu veröffentlichen wünschten; denn jeder Beitrag zur Erläuterung jener hochwichtigen Gegenstände von Seite eines kenntnissreichen und erfahrncn Marmes wie Sie, besonders in der Nationalsprache erscheinend, kann in unserer jetzigen Entwicklungs-Periode immer nur als ein Gewinn für das Allgemeine betrachtet werden und zur Anregung manches fernerer nützlichen Ideen Austausches dienen. Um so mehr rauss ich aber bedauern, ihrem an mich gerichteten Wunsche nicht entsprechen zu können: da meine Zeit und Kráfte anderweitig bereits so sehr in Anspruch genommen sind, dass es mir ganz unmöglich wird, mich mit irgend etwas Neuem, wenn auch noch so Nützlichem oder Angenehmen zu befassen. Wollten Sie sich indessen hinsichtlich ihres Manuscriptes entweder mit dem Secretair der Ungarischen Gelehrten Gesellschaft Herrn Franz von Schedel oder mit einem der hiesigen Buchharidler z. B. Herrn Heckenast oder Emich in Einvernehmen setzen, so könnte ihr lobenswerter Zweck vielleicht auf diesem Wege erreicht werden.

Indem ich nochmals um ihre gütige Entschuldigung bitté, habe ich die Éhre hochachtungsvoll zu verbleiben ihr Ergebenster.

Wien den 22. Juli 1845.

1845 július 25.

Rendőri jelentés Széchenyi hírlapi cikkeiről.

Die Oppositionsmánner sind gegen Grafen Stephan Széchenyi und gegen seine wider den Schutzvérein und Deák gerichteten Artikeln im Jelenkor sehr erbíttert, in dem sie behaupten, dass dieselben eine.rseits unter der Form von Argumentationen, die schlechtesten Ratschláge für die Regierung enthalten, anderseits aber oft sinnlos, und. so beschaffen seien, dass aus denselben hervorgeht: es bestánde zwischen der Regierung und der Nation gar kein Rechtverháltniss, sondern nur eine reine Despotie, welche nach ihren Béliében Nation und Vaterland vernichten könnte. Sic meinen, dass die Regierung für derlei Artikel keinen Dank schuldig sein könne, denn wäre die Regierung wirklich so, wie Széchenyi sie darstellt, so müsste sie von allen Patrioten gehasst werden.

1845 július 23.

A rendőri jelentés megállapítja, hogy Perczel Móric sűrűn érintkezik a szekszárdi Berger nevű nyomdásszal, az elrendelt házkutatásnál a nyomdászlegény elmondta, hogy éjjel dolgoznak s Perczel és Bezerédj István röpiratát nyomják, de csak egy ívet tudott előmutatni, ami felhívás volt a nemzethez, hogy ne higyjen Apponyi, Széchenyi, Szögyén, Deák stb. szavainak. A szeptember 11-én tartott újabb házkutatásnál már 50 oldal került elő, amit elküldtek Szögyénhez, a cenzúrabizottság főnökéhez.

1845 július 28, Cenk.
E r e d e t i levél után.

Gróf F e s t e t i c h M i k l ó s h o z .

Zinkendorf, den 28-ten Juli 1845.

Mein sehr werther Fre.und!

Ich sende die junge Grisette wieder zurück. 1. Kain sie in einem a peu prés verdorbenen Zustand hier an, wie Robinson auf der Stelle an deinen Beamten berichtet hat. 2. Scheint sie wirklich die trainir Unkösten nioht zu verdienen. Es wäre wahrlich hinausgeworfenes Geld, und so glaube. ich wirklich das Beste, sie hiemit zurückzusenden. Kaufen oder verkaufen kann ich sie nicht, indem ich wirklich jede unnöthige Ausgabe vermeiden muss, um auf meinen Beinen stehen bleiben zu können, und was den Verkauf anbelangt, die hiesige Gegend dazu nicht passt.

Isten veled jó Barátom. Tartsál meg szíves emlékezetedben.

S z é c h e n y i I s t v á n .

1845 július 29, Bícs.
S a j á t k e z ű l e g írt levél.

Gróf S z é c h é n y i L a j o s h o z .

Wien, den 29-ten Juli 1845.

Mein sehr verehrter Freund,

Vergebe mir, wenn ich Dich über einen[x] Gegenstand ansuche, der Dir vielleicht nicht angenehm ist. Neulich, als ich zu wenige Augenblicke das Vergnügen hatte Dich zu seben, wollte ich diesen Genuss durch keine Odiosa stören.

Du hast einen Tausch mit Murray gemacht, wodurch die ser Letztere im grossen Wald a la lettre zwischen uns Széchenyi's eingeknült wird! Ist es möglich, so wende diesen Kelch von uns ab! Ich bin weit entfernet die moralischen Werth vor Murray in Zweifel ziechen zu wollen. Keinen ímertráglicheren Nachbarn als ich, kann man sich aber kaum vorstelíen. Gehet nun diese aimable Qualität auf seine Nachkommen über, und auch er kann noch lange leben — so ist in unseren Familien Besitz wirklich eine Laus im Pelz, ins Leben getreten!

Isten áldjon. Alles Liébe an Frangoise, der ich gestern schrieb, mich aber erhalte in deinem so schetzbaren Wohlwollen.

S z é c h e n y i I s t v á n .

1845 július 31, Zsibó.

Báró W e s s e l é n y i M i k l ó s írja Pulszky Ferencnek: „A S z é c h e n y i unalmas és balgatag czikkeit illetőleg most is azt mondó vagyok, hogy azokra felelni, nekünk felelni nem kell. Hallom, hogy Trefort felelt, de a mit még nem olvastam; mert a P. H í r l a p o t ámbár megrendeltük,

még nem kapjuk. Valamint hiszem, hogy helytelen is, káros is, oktalan is lenne, ha mi kezdenők a czensura által teljesen kiherélendő czikkeinket belföldi hírlapjaink hasábjain megjelentetni: szintúgy látom parancsoló szükségét annak, hogy Írassék s jelenjen meg külföldön könyv, mely az úgynevezett ellenzéknek 825 ótai irányát, czélját s cselekvését kifejtse, mely kimutassa, hogy a párt sorai közt Széchenyi miként jelent meg, minő szerepet játszott s minő irányt követett előbb, minőt utóbb és minőt most. — Tisztán saját színében, minden rágalomszülte mocsoktól megtisztítva, valamint minden most már csak bitangolt fénykörből kivéve kell őtet a jelen és jövő kor s a bel- és külföld előtt bemutatni. Ezt tennünk kell, különben mind magunk, mind ügyünk szintoly nevetséges, mint hibás alakban jelenend meg. És nem kell felejtenünk, hogy most sem tudja koránt is mindenki a dolog valódi állását, a színpadi titkokat, a szövet rejtettebb fonalait. De ezeket a külföld még kevesebbé tudja s legkevesebbé tudandja az utókor, hahogy csak oly iratok s adatok leendnek kezében, melyeket ellenеink irtak. Ezen könyvben annak is voltaképen ki kellene fejtve lenni, hogy 825 óta mi temérdek az, mit a kormány bizalmat előzőt, aggodalmat okozót, törvényellen is tett és teszen; hogy a mi néhány negatív s még kevesebb positiv jót tett, azt is minő vontatva s mauvaise grace-szal tette és teszi. Arra, hogy e kormány a kormányozni akarás s rendlétesítés melletti declamatioi s ez iránti erélyes szándékának nagy garral történő kikürtölései jelen perczében mennyire képtelen kormányozni s mennyire tartja fenn s táplálja a rendetlenséget, ezekre, mondom, igen jól bizonyító adatok azok, mik közelebbről a partiumi megyéket illetőleg történtek s történnek. Ezekről kimerítő adatokat küldöttem Lukács Móricznak. Ő fogja azokat veled közölni.“

(Wesselényi-levéltár.)

1845 augusztus 6, Pest.

Lunkányi János
fogalmazványa
Széchenyi javításaival.

Pölöske falu lakóihoz.

Évek óta sürgetik, írják a pölöskeiek a grófnak, hogy panaszaikat orvosolja. Az uradalmi tisztek pereket folytatnak ellenük, ezeket ők „szegény tudatlanok“ elvesztik. Most azután a századok óta müveit földjeiket esetleg elveszik tőlük, s helyettük a rossz uradalmi földeket kapják. A gróf megígérte nekik, hogy közébök megy, személyesen orvosolja bajaikat, de nem tette meg; az ő két megbízottukat legutóbb azzal utasították el Cenken, hogy a gróf hollétét nem tudják. „Hallottuk mink azt, részént olvastuk, mit írt Méltóságod jeles könyveiben a' magyar szegény ember boldogíttására. Tettleg óhajtanánk érezni azon arany szavakat, mi — Méltóságodnak bötsületes szegény alattvalói; mi kik híven tellyesítjük terhes robotunkat, fizetéseinket, adózásainkat földes uraságunk részére, mi, kik a“ köz terheket szinte betsületesen viseljük, mi kik pap, mester, pásztorok, fizetéseiről, cselédjeink, házunk népe élelméről, ruházatjárói gondoskodunk, mi, — kiket mint a' köz példa beszéd igazán tartja, még az ág is húz, mi — kik Méltóságodhoz tellyes szívünkből, tellyes lelkünkből és minden erőnkből, tudja a' jó Isten, igazak voltunk.“

Pölöskei helységbeli kedves jobbágyaimnak.

Folyó évi július 26-ikáról hozzám intézett folyamodványukbul igen sajnosna éltettem, hogy a pölöskei határbeli földek összesítése s elkülönzése által saját érdeküket megsértve lenni vélik. Az összesítést és elkülönzést az 1836-ki X-ik törvényczikk nyomán és értelmében minden jószágaimban megtétetni kívántam, a mint hogy ez a törvényszabta úton t. i. a tek. ns. vármegye és a nagyméltóságú magyar kir. helytartótanács Ítéletei által meg is történt, és ha ezen Ítéletek egyike vagy másika egy részben tán az illető jobbágyoknak látszik súlyosnak lenni, más részben viszont az uraságra nézve lehet terhes: azért mindazáltal e több évi minden oldalú vizsgálódások és megfontolások után keletkezett felsőbb intézkedésekben egyik félnek úgy mint a másiknak szükség megnyugodnia, s én valamint eddig egészen a felsőbbség törvényes eljárására hagytam a dolgot, úgy ezentúl is arra hagyandom. Pölöskei kedves jobbágyaim pedig hasonlókig legjobban fognak cselekedni, ha az említett törvényes felsőbb intézkedések szerinti újabb változásban megnyugodva minden gondjukat és iparkodásukat földeik czélszerű és szorgalmas mívelésére fordítandják, minek következtében megvagyok győződve, hogy az üdvös törvény jótevő eredményeit maguk is csakhamar érezni fogják, és átlátni azt, hogy sérelem keresésre nem volt alapos okuk.

Isten áldja meg pölöskei kedves jobbágyimat minden jóval, kiknek is állandóul maradok jóakaró földesuraságuk.

1845 augusztus 8, Pest.

Toldy F. f o g a l m a z v á n y a
V ö r ö s m a r t y j a v í t á s a i v a l.

V ö r ö s m a r t y M i h á l y S z é c h e n y i h e z.

Méltóságos gróf másodelőlülő Úr!

A nyelvtudományi osztály mai ülésében tárgyalás alá vévén fenséges főherczeg nádor pártfogónknak némely nyelvészeti tankönyvek tárgyában költ s az Akadémia által eszközlés végett az osztályhoz utasított kegyes leirata tartalmát, úgy hitte, nem felelhet meg jobban e magas bizodalomnak, mint ha a kívánt munkák elkészítését oly tagokra bízza, kik mind a magyar nyelv és irodalom tudományos ismeretének már is jeles tanúságait adták, mind előadás tekintetében viselt tanítói hivatalaik által a szükséges gyakorlati képességet magoknak megszerezték, s e szerint a nyelvészeti tankönyvekre nézve Czuczor Gergely rendes tagban, a széptudományiakra nézve pedig Schedel Ferenc rendes tagban központosult az osztály bizodalma, kiknek munkáikat, mihelyt benyujtatnak, szigorúan megvizsgálarid, és úgy terjesztend felsőbb elfogadás alá.

Hasznosnak, sőt szükségesnek tartaná pedig az osztály, hogy a szókötés is oly alakban öntetnék által a gimnáziumi tanulók szániára, milyenben a nyelvtan többi részei lesznek kidolgozva, azon javításokkal, bővítésekkel s az ékes szókötés hozzáadásával, miket az osztály a nagyobb nyelvtan kidolgozásakor szükségeseknek látott. Továbbá nélkülözhetetlen kelléknek tartja az osztály, hogy a kívánt tankönyvnek mindegyikéhez egy gya-

korlati rész, vagyis példánygyűjtemény legyen kapcsolva, mely minden korokbeli legjelesb íróink munkáiból oly példányhelyeket foglaljon magában, melyek az elméletet mintegy valósítva mutassák, e mellett az ifjúság lelki kiképzésére alkalmatosak, egyszersmind pedig a tanulókat a hazai irodalom s különösen a jobb írók és munkák ismeretébe bevezessék. Ily példánygyüjtemények vagy olvasókönyvek most is divatosak nálunk a deák nyelvtudományhoz, ilyek léteznek az ausztriai birodalom német iskolái számára a német nyelvszónoklat és költészet tanai mellett is. Ez utóbbira nézve tisztelettel kérjük Méltóságodat, méltóztatnék ez iránt őfensége útján a nagyméltóságú Helytartótanács rendeletét számunkra kieszközölni.

Ezek után Méltóságod kegyeibe ajánlott megkiilömböztetett tisztelettel vagyok Méltóságodnak alázatos szolgája

Vörösmarty Mihály.

Pest, augusztus 8 1845.

1845 augusztus 16, Bécs.
Paziazzi fogalmazványa után.

A magyar kancellária értesíti Széchenyit kinevezteséről a helytartótanácsban felállított új osztály élére és a belső titkos tanácsosi cím adományozásáról.

Azon tárgyak közt, melyeket ő cs. kir. apostoli Felsége urunk királyunk kegyes királyi előadásaiban a legközelebbi országgyűlés tanácskozásainak főfeladatául kitűzni méltóztatott, szinte legfontosabb volt az, mely hazánk kifejlődése érdekében létesítendő közlekedési eszközökre vonatkozott. Mindazáltal urunk atyáskodó szándokának és várakozásának a törvényhozás útján meg nem lön felelve, miért is ezen szerfelett fontos, az ország anyagi érdekei közt első sorban álló czél elérésére Őfelsége f. hó 15-én kelt kéziratánál fogva kegyesen elhatározni méltóztatott, hogy a Magyar Helytartótanácsnál^egy^ kiUöjiös„j3Jzottmány, a tanulmányi biztosság példája szerint egy hely tartótanácsosnak elülülése alatt felállíttassák, melynek feladata lesz, mindje köréhez taitozó, a kir. Helytartótanácsot illető teendőket^ és így minden, a folyók szabályozását vagy~TíaJo2^ csatornák, országutak, ló vagy gőzcsőveli vasutak építését és az erre vonatkozó magánytársulatok alakítását érdeklő kérdéseket tárjgyato^ sat., yalaminjt az ezekkel összeköttetésben álló javallatokat és terveket, a, jö.YŐ, „törvényhozásra előkészíteni és kidolgozni. “ Ezen bizottmány elnökének, s így valóságos helytartói tanácsosnak Őfelsége Méltóságodat legkegyelmesebben kinevezni és egyszersmind a titkos tanáj2sosi„m^éltó.s.ággal... díim.fiates.en.„feb:uházni>- ő cs. kir. fenségének az ország nádorának pedig meghagyni méltóztatott, hogy annak részletes rendszeresítése, a kinevezendő egyének kijelelése iránt is Méltóságoddal egyetértőleg mentől előbb javallatot terjesszen fel.

Midőn ezen, a mai napon leérkezett legkegyelmesebb határozatról Méltóságodat ezennel előzetesen értesíteném, kettősen üdvözlöm felséges urunknak ezen legmagasabb kegyelmét, mert midőn egy részt a kitűzött magas czélnak elérését és hazánk anyagi jólétének eszközlését semmi által sem biztosíthatta inkább Őfelsége, mint midőn az érintett bizottság vezérlését Méltóságod érdemekkel tündöklő s hazánk javáért mindenek felett buzgó személyére bízta, másrészt a tisztviselők koszorúját semmi által nem díszesíthette volna inkább, mint midőn Méltóságodat sorába állítja. A ki ezen érzelmek kifejezése mellett egyébiránt, stb.

1845 szeptember 1, Pest.
Kivonatosan közli a Pesti Napló
1928 június 24-iki száma.

Széchenyi írja gróf Apponyi Györgynek: „Az én hivatásom a közbenjárás, a békítés. Nemrég mondtam Lajos főherczegnek, hogy Kossuthot fel kell akasztani vagy felhasználni. Én a felhasználás mellett'Vagyok, de hogyan? Azt hiszem, én képes volnék ezt elérni. De ahhoz kell, hogy:

1. feltétlenül megbízzanak bennem^ sőt köszönettel tartoznának nekem, hogy a közjó érdekében ellenszenvemet legyőzöm,

2. hogy pénzt bocsássanak rendelkezésemre.

Kossuth fáradhatatlan, roppant tehetség lakik benne és éhes. Úgy hiszem, most (hogy később mi történik, senki sem tudja) el nem csábítható. Különben sem akarnám elcsábítani, hanem megnyerni. Ha nem fogom be, úgy végre ő ránt magával mindnyájunkat. Pensez y mon ami.“

[18451 szeptember 2, [Pest].
Sajátkezű levél.

Tasner Antalhoz.

Barátom,

Nagyon restelleném, ha Pichelmayer házát illetőleg véletlenül és ekkép igen „otrombául“ ki esnénk. Kérem, legyen gondja m é g m a megtudni, úgy áll-e a dolog, mint Heinrich mondja... mert ha bizonyas a n úgy áll, akkor legjobb lesz bevárnunk az egészet. Ha ellenben nem bizonyos, jó lenne, ha Ön sógorával holnap egy órával az árverés előtt hozzám jönni szíves volna . . . mikor elvégeznénk az egészet és megtennénk a teendőket.

Széchenyi.

Sept. 2.

1845 szeptember 17, Pest.
Sajátkezű levél.

Béla fiához.

Kedves Bélám,

Septemb. 12-ikei soraidat vettem; s pedig örömmel, mert csak kellemes hireket közlesz. Áldjon meg az Egek Ura! Hidd el, már alig várom azon pillanatot, hogy szivemhez szoríthassalak.

Légy becsületes, igazságszerető, tiszteld szeretetre méltó anyádat és bízzál Istenben, ki boldogságra teremte az erényeseket. Engem pedig szeress mint szeretlek Téged én!

Anyádnak csókolom kezeit; Marit, Imrét, Ödönt, Podhorszkyt pedig szívesen köszöntöm.

Széchenyi István.

Pest Sept. 17 1845.

1845 szeptember 17, Pest.

Kivonatosan megjelent a Pesti Napló 1928 június 24-iki számában.

Széchenyi írja gróf Apponyi Györgynek: „Utilisiren oder aufhángén — békát lehet fogni vörös posztóval egy gombostűn, de már halat nem, kivált pisztrángot nem így fognak, de ezt is lehet — utilizálni. Azt hiszem, ő [Kossuth] el nem csábítható. De akarunk-e, valakit elcsábítani? ísten mentsen! Nincs is arról szó, hanem főképpen és tisztán arról, hogy rendben és békességben fejlődhessünk és hogy ezt véghezvihessük, erősítenünk kell a helyesen gondolkozókat, a konfúzusokat és rosszul gondolkozókat pedig gyöngítenünk. A Szávát le. kell foglalnunk vontató hajókkal, így vége a vukovári hyperboláknak.

Visszatérek Kossuthra. Ez az ember az utolsó alkalommal annyira elkalandozott, hogy nekem időre van szükségem, hogy őt kissé visszatérítsem. Különben is biztosítanom kell magamat, hogy meg ne gyanúsítsanak, hogy reá vadászok. Ilyen kellemes társaságban — mely magában véve is igen kedves élvezet!!! — könnyen fel is akasztják az embert, mihez nincs különös kedvem. Nem csak arra kell törekednünk, hogy sorainkat erősítsük, hanem arra is, hogy ellenfeleinket gyöngítsük. Ha tehát nem egyenesen az a czél, hogy Kossuthot megsemmisítsük és ha eszméimet, hogy őt befogjuk, akármilyen különösnek látszik, királyi írást kívánok, körülbelül ilyen értelemben:

„Fel van hatalmazva Kossuth urat az állam javára felhasználni és mivel sok a tehetsége, de kevés a pénze, neki juttatni, mire szüksége van.“

Hogy sem a kormányt, sem magamat nem kompromittálom, arról , meg lehettek győződve! Becsületesen járok el. Ha a mostani időt elmulasztják, nagyon megbánjátok.“

1845 szeptember 22, Pest.

Egykorú másolat után.

Lajos bátyjához.

Széchenyi Lajos gróf szeptember 17-én felkérte öccsét, hogy az atyjok által eladott Reznek visszaszerzése miatt a Reiszig-család ellen indított perben a hétszemélyes tábla amicát ítélvén, felhívta, hogy küldje el meghatalmazottját. Ezen ügy elintézésére őt kéri fel, előre hozzájárul az ő döntéséhez. Küldi egyben a meghatalmazó levelet is.

Széchenyi válasza a következő volt:

Kedves bátyám, igen tisztelt barátom!

E f. hó 17-ki Ischlből költ becses soraidat a kellő meghatalmazással együtt vevém. Miután azonban Pál bátyám részéről illy meghatalmazást e pillanatig nern nyerek, más részről pedig felette sok a dolgom, és pár nap múlva a Tiszahátra, s onnan a magyar tengerparti vidékre indulnék: úgy végeztem Kovács ügyészünkkel, hogy az amicát novemberre halasztanánk, mikor, ha Isten segít, megint itt fognék lenni. Kovács mind az illető egyeztetőket, mind az ellenfélt értesíteni fogja.

Midőn ezt jelentem, Téged egy úttal valamire figyelmeztetni kötelességemnek tartom.

Ügyünket s z o r o s i g a z s á g szerint nem veszíthetjük el, melly esetben az 1822 év ótai jövedelmek is bizonyosan nekünk fognak ítéltetni, NB. az épületek etc. becsára levonása után! Reissig az investitiókat alzálogi summával együtt 64000 pfrtga teszi, a jövedelmet pedig (1000 írttal évenként) 23000 pfrtra. És így ha t. i. az exequens bíró Reiszighez hajlik, 41000 pfrtot kellene ráfizetnünk. A Hétszemélyes tábla azonban igen sokszor nemcsak a szoros igazságot, de a m é l t á n y o s s á g o t is tekintetbe szokta venni, és így könnyen megeshetnék, hogy Reisziget, — mert mi Széchényiek vagyonosabbak vagyunk, ő pedig szegényebb, — még a 23 évi jövedelem visszafizetésitől is fölmenti, melly esetben dolgunk még rosszabbul állana.

E körülmények közt azt hiszem, minden esetre a m i c á r a kellene magunkat elhatározni, mi Kovácsnak is tanácsa.

Minden az exequens bírótul függ; mert ez, ha Reissignek kedvez a jövedelmet kicsire, az épületeket etc. pedig magasra fogja becsülni. Ki lesz ezen exequens? azt nem tudhatni.

Amicát azonban nehéz végezni, ha a jószág becse nem tudatik. Már például ha igaz, hogy Reznek nem hoz többet 1000 pforint tiszta jövedelmet, akkor bizony nem lehetne sokat adni, és pedig még is meg kellene egyezni, mert ha vesztjük a port — a mi épp olly valószínű, mint hogy nem, — akkor tán 30—40000 pfrtot fogunk ráfizethetni, mi olly jószágért, melly ha igaz, csak 1000 pft jövedelmet hoz, és me.Ilyet az e m b e r m e g n y e r t , valóban egy kissé igen is sok volna.

A főkérdés tehát az: mennyit jövedelmez Reznek, mert csak ez szolgálhat amicára némi útmutatásul. Kérlek, nyomoztasd ki ezt minden módon és minél e lő b b, ha t. i. ez még eddigelé nem történt vala meg, és tudósíts felőle.

Mikor fiatal Reiszig a napokban nálam volt, csak elhűltem annak hallatán, hogy Reznek évi jövedelme nem több mint 1000 pft! Ezen esetben szinte kár volt port folytatni. Kovács azt hiszi: Reiszig csak azért teszi a jövedelmet olly kicsire, nehogy az usus fructus féle summa olly magasra tétessék. És ebben Kovácsnak igaza lehet, ámde más részről tán Reisziget jobb lett volna azt mondani: 4—5 ezer pgőforintot hoz, mert ha így, én legalább nagyobb hajlandóságot éreztem volna magamban az amicát is egy kissé drágábban is megfizetni.

Arra azonban, mit Reiszig mond, nem mehetni, és azért meg kell tudni, mennyire csak lehet, mit hoz Reznek.

Pál bátyámnak egy úttal írok, kérlek, másoltasd le e' sorokat, és küld meg neki, hogy ő is tudja, miben áll a' dolog, és azután egyezzetek meg valamiben drága barátim, és parancsoljatok velem. Isten áldjon.

Pest septemb. 22 1845. G r ó f S z é c h e n y i I s t v á n .

Lajos gróf másnap válaszol a levélre azzal, hogy a vizsgálatra Pált kérte meg; majd később, október 17-én írja Pálnak, hogy a hétszemélyes tábla ítélete Reiszigéknek kedvez, s azt tanácsolja, vegyék vissza Rezneket anélkül, hogy Reiszig ráfizetne; úgy látszik,

Széchenyi ekkor sem járult hozzá a megegyezéshez. Kovács pesti ügyvéd november 29-én írja Muraynak, hogy a birtok megvizsgálása igen kedvezőtlen eredménnyel járt Reiszigre nézve; így a december 11-én megtartott egyességi tárgyalás is eredménytelen volt, mert Reiszig 64.000 forintot kért, viszont a birtok évi jövedelmét mindössze 500 forintra tette; bár később 35.000 forint kártalanítást kért, Széchenyi ezt se fogadta el.

1845 szeptember 26, Pest.

Kivonatos közlés a Pesti Napló 1928 június 24-iki számában.

Széchenyi írja gróf Apponyi Györgynek: „Kossuthról nem írhatok, szólhatok majd annál többet, bár némely dologról jobb nem szólni. Egyetlen szó gyakran megszünteti a presztist, a varázst. A legokosabbakat meg kell nyerni. Kétszer is igen bizalmasan beszéltem Kossuthtal, — ö körülbelül a legkülömb köztünk (et c'est á peu prés ce qu'ils ont de mieux) — állásomról, hatásköröm rendezéséről etc. végre általánosságban a jövő országgyűlés teendőiről: quid sit faciendum. Nemsokára valami irást közöl velem; erre ő [Széchenyi] ad néhány száz forintot — ez a kezdet. Ha Metternich herczeg tudni akarja, hogy aztán hogy folytatom — hát magam se tudom még„pj>njtosan. Azt hiszem: lelövöm. Ha nb. kapok lőport és golyót aranyak és bankók formájában rendelkezésemre. Fejbe lövöm-e vagy hátul, azt bizony még magam sem tudom, mert fürge a madár. Különben százszor is mondom, senkit sem bírok, senkit sem akarok elcsábítani, csak utilizálásra törekszem. Kossuth nagyon hálás, hogy 5000 forintot juttattál neki az iparegylet czéljaira.“

1845 október 7, Debrecen.

Eredeti után.

Kállay Menyhért szabolcsmegyei első alispánhoz.

Tekintetes Alispány Űr
Tisztelt Jóakaróm!

Kedves kötelességemnek tartom addig is, míg Önhez személyesen lesz szerencsém, leg alább néhány sorral azon kitüntető barátságát megköszönnöm, mellyel Ön szíves vala engem általján véve Szabolcsban és különösen Nagy Kallóban fogadtatni. Derék házi gazdasszonya lehető legkényelmesebbé tévé rövid de felette érdekes Kállóbani létemet. Saját házamnál soha nem valék jobban!

Adja az egek Ura, hogy mostani utam megteremje kellő gyümölcsét, most midőn itt volna ideje már, hogy honunk e legmagyarabb része is elérje 's pedig eredeti alapján, lehető legmagasb kifejlését. Rajtam múlni nem fog, és amint Urunk Fejedelmünk irántunk! kegyességét ismerni gondolom, és a Tiszaháttul kezdve idáig hol csak jártam, mindenütt leg nagyobb készséget találtam arra, „hogy elvégre történjék már valami gyökeres“, nem is tudok kételkedni, mikép itt is beálland hova hamarább egy új aera kezdetének olly sokáig várt napja.

Fogadja legmélyebb tiszteletem e bemutatását nyájas hangulattal, ki leg őszintébb haladattal vagyok

Tekintetes Alispány Űr kész köteles szolgája
Debreczen, október 7, 1845. Széchenyi István.

1845 október 25, Buda.
Sajátkezű levél Pestre.

József nádor főherceg Széchenyihez.

Lieber Gräf Széchenyi!

Ihr Schreiben aus Wien vom 24-ten dieses ist mir richtig zugekommen, in Folge desselben und in der Voraussetzung, dass Sie das Terrain in Wien günstig preparirt haben, wurden von Seite der k. ung. Statthalterei für jené 3 von Ihnen angegebenen Zwecke nicht die früher beantragten einzelnen Summen von 3000 Fl., sondern die von Ihnen angegebenen Summen von 10,000 und 5000 Fl. zu Hánden der betreffenden Comitats Gesellschaften angewiesen, und Vásárhelyi zur Leitung der Arbeiten berufen. Hieraus werden Sie die Bereitwilligkeit der Stelle Sie in ihrem neuen Wirkungskreise zu unterstützen entnehmen, und ich freue mich Ihnen dieses Resultat ihres Antrages vorläufig mittheilen zu können.

Ich geharre übrigens mit aller Unterstützung ihr Ergebenster

Joseph.

Ofen am 25-ten 8-ber 1845.

1845 október 26, Bécs.

Eredeti után.

Fehr Vilmoshoz a gépgyár felállításáról.

26-ten Október 1845 Wien.

Lieber Fehr,

ich eile Ihnen zu sagen, dass Herr James Hill mit dem oder durch den Herren Busse (Wollzeile Strobelgasse No. 84 oder 864) unsere Eisengiesserei sammt und sonders auf 5 oder auch mehr Jahre in Pacht nehmen, sich eine, Dampfmaschine aufsteüen, mit einem Wort: das Ganzé separirt von unserer Mühle auf eigene Faust betríeben wollen. Was sagen Sie dazit.

Sie wissen, dass ich jetzt die Mühle coute que coute von der Giesserei separiren möchte, um alles Geld, alle Zeit und alle Sorge der Mühle zuzuwenden. Ich kann aber unrecht haben. Ist es möglich, so körcímen Sie auf ein paar Tagé hieher, nb. wenn Sie diese Idee anlass um Sie zu und sich mit Herrn Busse in Contact zu setzen cultiviren. Auf jedem Fali wollen Sie mir aber poste restante hieher schreiben.

Ich gebe morgen über Oedenburg nach Fiume, und hoffe gegen 10-ten November hier zurück und circa 15 und 20-ten November in Pest zu sein.

Nb. gedenkt Hill, wenn er mit uns nicht einig wird, — sich in Pest auf jedem Fali als Giesser zu etabliren und um die Brücken Stücke zu concurriren. Adieu adieu.

St. Széchenyi.

1845 november 29, Kehida.
Sajátkezűleg írt levél után.

Deák Ferenc Széchenyihez.

Széchenyi 1845 szeptember 21-én közölte Deákkal a balatoni gőzhajózás megindítására végzett munkálatait s a továbbiakra nézve tanácsot kért tőle (Széchenyi levelei, III. 365—366. 1.). Erre írta Deák a következő választ:

Kehidán Nov. 29-én 1845.

Különösen tisztelt barátom!

A' balatoni gőzhajózást nyereséges vállalatnak ugyan nem tartom, mert a' személy szállítás úgy hiszem, számos nem leend, a' nyers termékek alig érdemelnek említést, a' portékák szállítására pedig számítani alig lehet.

Azonban a' közlekedés könnyűsége gyakran már ott is idézett elő fokonként növekedő élénkséget, hol azt előbb gyanítani sem lehetett. Meg lehet tehát: hogy a' balatoni gőzhajózásnak is kedvezőbb leend eredménye mint azt a' jelen körülmények utánn gondoljuk. De bár mint legyen is a' dolog, annyi minden esetre, igaz: hogy ezen gőzhajózásnak létre hozása anyagi és szellemi tekintetben hasznos leend ezen vidékre, 's ha egykor a' Balatont csatorna, értem hajózható csatorna köti öszve a' Dunával, akkor ez a' gőzhajózás az egész hazára érdekes leend. Egy szóval ezen vállalat magasabb szempontból tekintve is hasznos, kívánatos. Meleg részvéttel kísérem én annak meg indítását, szives készséggel pártolom, 's nem kételkedem létesülésén, mert ön tisztelt barátom képes is, fogja is azt létesíteni.

Hertelendy Károly úr csak octóber utolsó napjaiban adta által nékem ön becses levelét. Akkor már ön Fiúmába utazott, 's én válaszomat Önnek meg jöttéig hallasztám, így tehát Hertelendy késedelme 's Önnek fiumei útja voltak okai, hogy eddig késtem én is válaszommal, — e vétlen késedelemért bocsánat.

Isten áldja Önt minden áldásával! tartsa meg Ön erántam nagy becsű barátságát, mellyet kérve mély tisztelettel vagyok Önnek

tisztelő szolgája 's barátja
Deák Ferenc z.

1845 december 8.

A december 15-én tartott államértekezleten előterjesztik a nádor beadványát. Széchenyi december 8-án kelt emlékiratával, amiben a magyar tengerparti kereskedelem kérdésével, a Luiza-út felhagyásával foglalkozik, mivel a karbantartó társaságnak az út karbantartására nincs pénze s mert az út a Száva hajózhatóvá tételével és a sziszek—károlyvárosi vasút megépítésével amúgyis elkerülhető.

Az emlékiratot magát sem a bécsi állami, sem a magyar kancelláriai levéltárban nem találtam meg.

Ennek az emlékiratnak megbeszélésére hívja meg GervayAjpjponyi Gyürgyöt 1946 január 3-án. Metternich kancellárhoz; s mint Apponyi december 20-iki leveléből kitűnik, Széchenyi előterjesztése sikerrel biztató volt, s azt a nádor mindenben helyeselte.

Gróf Majláth György magyar kancellár 1846 január 10-én kelt felterjesztésében részletesen foglalkozik a kérdéssel: a fiumei kormányzóság akarja az utat a részvényesektől megváltani, átépíteni, egy részét megrövidíteni, a(szállítás költségeit mérsékelni, de arra nem ad tájékoztatást, miből akarja mindezt fedezni. Nem osztja tehát Széchenyi azon felfogását, hogy meg kell az engedélyt adni, azután kell a kivitel mikéntjéről tárgyalni. Ebből a célból az udvari kamara és a haditanács javaslatait is beszerezni látja jónak. Kübeck báró nem ellenezte a szükséges kölcsön felvételét s mivel Hardegg grófnak se. volt érdemben kifogása a megváltás ellen, a király április 13-án megengedte a tárgyalás megindítását a megváltásra, a nádor pedig — áthatva Széchenyi emlékiratának azon javaslatától, hogy az engedély megadásával az ellenzék egyik fő agitációjától esik el — már április 21-én közli az új kancellárral, Apponyival, hogy a fiumei kormányzóságnak a szükséges utasítást megadla a tárgyalások megindítására.

1845 december 20, Bécs.
Sajátkezű válasz ismeretlen levélre.

Gróf Apponyi György Széchenyihez.

Wien am 20-ten Xber 845.

Mein verehrter Freund!

Du kannst Dir vorstellen, welchen Wust von Geschäften ich hatte, und in welcher Hetze ich mich befand, um so lange, Zeit Dir nicht zu schreiben und auch Deine freundliche Zeilen vom 12 d. so lange unbeantwortet zu lassen! Die Hetze dauert leider forl, ich kann aber dem Wuilsche nicht widerstehen, Dir so manches mitzutheilen, — kann die Gelegenheit Emils nicht versäumien, die mir erlaubt a 11 e, s zu sagen. Die Opposition hat einen Schlag ausgeführt, der gut berechnet war. Ura sich zu rehabilitiren warf sie sich auf eine Frage, die in Ungarn nur wenige verstehen. über die sehr wenige unbefangen urtheilen. Mit dieser Frage — ich meine die croatische — finden sie leicht Eingang; und wenn auch nicht Alles zur radicalen opposition gehört, was sich j e t z t rührt, — da auch viele conservative in dieser so genannten „Offenen Frage“! — sich hinreissen lassen, — so gewinnt doch die Opposition durch den Schein, da man alle Comitáte, die nun repraesentiren werden, zu den ihrigen rechnet; — und diess ist genug um die opposition zu encouragiren, wáhrend, wenn die Conservativen aufsitzen?, letztere wieder ganz decouragirt seyn werden? et nóus pouvons recoipmancer l'A. B. C. avec ces chics étres dociles mais bien faibles!'— Ich halté es für ein ausserordentliches Glück, dass die Leute so toll drein gehen, — diess kann unmöglich — ausser bei der legénység — Anklang finden; ils ont bravé tout au monde mérne l'autorité de l'Archiduc Palatin, mérne les ordres positifs du Roi! hier babén sie sich démentirt gegen alle Begriffe der décence; trotz aller Weisungen, trotz der wiederholten Versicherung, dass die pfesther] Deputation nicht empfangen werden könne, — weil Sr. Maj. keine Deputation empfange, die ohne Anfrage und Genehmigung ausgesendet wird, — drangen sie überall her, wurden überall abgewiesen — hielten Conferenzen, tobten, lármten und reichten endlich dem Obersthofmeister des E. H. Franz Kari eine Eingabe ein, an der 48 Stunden früher deliberirt wurde, grössten Theils das Machwerk Kossuths und Louis Batthyány is, denen Szentkirály is — wie ich hőre — mássigerer Aufsatz nicht genügte.

In diesem wird das n e u e System … die Absicht der neuen Regierung Croatien von Ungarn los zu reissen furchtbar geschildert etc. etc. Morgen sollen sie endlich nach Pesth zurück fahren mit dem lieben Vorsatz, dm erst recht zu agitiren; ihre Nichtannahme allen Comitaten zu schildern u. s. w. Pressburg folgt dem edlen Beispiel, Trenchin auch, und wahrscheinlich noch mehrere Andere, die aber Alle vergebens die Mühe sich nehmen werden. Wenn sie n u r Aufstehen, Scandale verursachen wollen, so erreichen sie ihren Zweck — sonst erzwecken sie aber nichts. Die Regierung muss -so handeln, will sie nicht sich compromittiren, will sie nicht der Autorität des Palatins vergeben, dessen ernste Weisung unbeachtet blieb. — Dies Spiel — denn ich kanns nicht anders nennen, geht zu weit. Die Leute vergessen alle constitutionellen Formen und Rechte, um ihren bősen Trieben zu entsprechen. Diesem Spiele — das sich dem hazárd Spiele, sehr náhert, muss die grösste Festigkeit, Ruhe und Ernst entgegen gestellt werden. Die Regierung muss zuerst sprechen, beruhigen, aufkláren — aber wann dies n i c h t s nützt, auch auf das Handeln gefasst und béreit seyn. Mir koslet diese Sache viele, sehr viele schwere Stunden. Wir bleiben mit allem zurück, vieles Gute wird für den Augenblick verdrángt, das Schlechte absorbirt alle Zeit und Kriifte. Will die Opposition diess, so kann sie sich Glück wünschen, den schaden thut sie genug! Dazu kömt die Schaden Freudé so mancher Herrn, die den neuen Gombinationen absold sind, die Alles d i e s e n zuschreiben, wo doch einzig und allein ihr Talent aus guten, wirksamen Massregeln — h a l b e zu maciién, an Allem Schuld ist, was jetzt geschieht.

Ich denke oft, sehr oft an Dich, um nicht zu desperiren, — da falit mir aber ein, dass wir aus der Hand gégében haben, und so lange Du stehst, lasse ich auch nicht nach. Auch wáhrend des Sturmes Geheul wollen wir pflanzen, und wenn die Schreier sich müde geschrien haben, auf die Früchte unseres Fleisses hinweisen. Deine freundlichen Zeilen vom 12-ten und derén Beilage haben mich im höchsten Grade interessirt, icli zweifle nicht einen Augenblick, dass Dein Project hinsichtlich der L [ouisen] Strasse angenommen wird. So wie ich auch überzeugt bin, dass wenn Du den Gegenstand der Theissregulation vorlegen wirst, man sehr bereitwillig seyn wird. — Deine Auftrage habe ich nicht vergessen, und werde in meilíem náchsten Brief das Resultat bericihten.

Über die Raaber Bahn ist das Decret gestern abgegangen, mit der Weisung mit der Gesellschaft im Sinne des Gesetzes den Gontract einzugehen, und zur ratification herauf zu senden. Ich treibe nun den Sina wegen der H. Bank mehr als je, wüsste ich noch mehreres in dem Augenblick, es müsste Alles jetzt gleich ins Leben treleia, um den invectiven der Opposition mit Thaten dieser Art zu antworten. Es könnte Alles gehen! und rasch gehen!! ja schon geschehen seyn!!! aber —. Die letzten Errienнungen, eigentlich jené des U. hat schlechte Sensation gemacht; obw[T]ohl ich in den Umstand, dass Uray am vorigen Landtag insultirt worden ist, nicht hinreichenden Grund fánde, um ihn ganz zu v e r w e r f e n. Allein die Leute sprechen noch von partium studio, — und dies ist nicht erwiesen. Tant est sűr qu'une foi nőmé, je le soutiens, comme si c'était mon homme, au lieu que celui, qui nous l'a escamoté, der allein an U. gedacht hat, der auch vielleicht Allein Grund halté an ihn zu denken, diese Ernennung als einen Missgriff von sich ab, und auf Andere zu wülzen für gut befand; demandez Fr. Ürményi, ce que le Chancelier lui a dit par rapport á U./das übersteigt alle Begriffe der Falschheit. Ma position est ter-

rible, das Mindeste kann ich nur durch Umwage, 20 Anläufe erhalten, und dann ist es doch nur das Mindeste! Meine hohen und höchsten Gönner sind immer gleich gnádig für mich, doch kann ich sie nicht mit meinem Versmach und Klagen noch mehr drücken, als es die Verháltnisse ohne dem thun. England macht grosse Sorgen. Man muss gestehen, dass die conjuncturen für unsere Sache wenig glücklich sind! —

Für heute aber punctum, und nur einen freundlichen Gruss meiner Julié.

Dein aufrichtiger Freund

Ap p o ny.

Hier schliesse ich Dir ein, praesidial Schreiben von denen bey, die wir an die Obergespáne in der Croatischen Frage eflassen haben. — Die Deputation, als' sie zum Kanzler kani, wurde. durch Zsedényi in seinen Nahmen benachrichtigt, dass sie nicht empfangen werden können. Du kannst Dir die Táuschung der Herrn denken, die hofften dem Kanzler eine Verlegenheit zu bereiten, und auf einmal dem durchgetrieben Zipser zu thun hatten, der sie ganz cavaliérement abfertigte.

1845 december 29.

R e n d ő r i j e l e n t é s S z é c h e n y i t i s z a s z a b á l y o z á s i k ö n y v é r ő l .

Das Censur-Kollegium zu Ofen revidirte am 27. Dez. das Manuskript des Gr. Stephan Széchenyi „Über die Theissregulierung“, welches im Drucke erscheinen und den Regulierungsvereinen zugesendet werden wird. Der Gráf entvvickelt in diesem Manuskripte seine Ansichten, wie die Aufgabe der einzelnen Theissregulirungsvereine mit jener, die ihm selbst als Kommissions Chef zur Herstellung der Kommunikationsmittel von Seite der Regierung gestellt worden ist, in Einklang gebracht werden könne. Das Werk wurde zum Drucke zugelassen, und nun einige Stellen, namentlich jené gestrichen, *wo* der Gráf seiner Ansicht, dass die Regulirungskosten nicht aus dem Staatsfonde bestritten werden dürfen, den Satz beigefügt: Timeo Danaos et dona ferentes. Dasselbe geschah auch mit dem Satze, wo in Absicht auf die Revolution gesagt wird: dass der Gráf ein Blutbad gleichsam wie einen angezeigten Aderlass in gewissen Falién als nothwendig betrachte.

1845—1846 téli hónapok, Pest.
E r e d e t i j e a z A k a d é m i a k é z i r a t t á r á b a n .

R é s z l e t e k S z o n t a g h G u s z t á v é l e t r a j z i j e g y z e t e i b ő l .

1845/46 telén Széchenyivel kerül élénkebb összeköttetésbe. Dessewffy Emil t. i. a Budapesti Hiradó szerkesztését akarja reábízni, de ő elutasította: 1. nem akart a politikai pártküzdelmekbe, mélyedni, 2. mivel ő Széchenyi embere volt.

Barátai közölték Széchenyivel, hogy tőle megbízást elfogadna; a gróf akkor állott a legerősebb küzdelemben Kossuthtal, s szélesebb alapokra akarta azt fektetni. Felszólította tehát Kovács Lajost és őt (Szontaghot), hogy a Jelenkorban adják ki programmjukat s írjanak ez irályban vagy

6 hétig vezércikkeket. Főleg a Széchenyi és Kossuth közti ellentétre kellett rámutatni, mert Kossuth a korlátlan haladás, Széchenyi a kivihetőség embere volt. Kovács közölte programmját, ő pedig írta rendületlenül a vezércikkeket. Mindent megtett, de a gróf csakhamar észrevette, hogy a várt siker alighanem elmarad. Bécsbe, felmenve ugyanis látta, ott se pártfogolják eléggé, mert úgy látják, a cikkek többet ártanak Dessewffyéknek, mint az ellenzéknek. Széchenyi tehát az ügy folytatásától elállott.

Széchenyi őt többször meghívta ebédre, de sűrűn találkoztak este is: Kovács, Tasner, br. Kemény Zsigmond és ő (Szontagh). Rendesen 11-ig voltak együtt. A gróf maga vitte be dolgozószobájába a lámpákat, kitűnő szivarokat hozott stb. Ő csakhamar fekete frakkban, fehér mellényben és keztyűsen járt el hozzá, mert a gróf kedvelte az arisztokrata szokásokat. Jellemzi azután a grófot, aki szerinte törekedett a halhatatlanságra, de hiú nem volt; Kossuthban viszont megvolt a jellemgyarlóság és hiúság.

1846 január 1 és 9, Pest.

Lukács Móric írja Wesselényinek, hogy az erdélyi viszonyokat akarta ismertetni az Állgemeine-ben, de nem közölték, azért lemond a levelezői megbízásról. Helyesli egyt^bként Wesselényi tervezetét a külföldi lapok tudósítására, de a reá fordítandó összeget kevesli, s az irányítást se vállalja, talán a két Batthyány elvégezné.

Január 9-én folytatja tudósítását: 3 év előtt kezdett az Allgemeine-be írni, s bár megcsonkítva, cikkeit mégis adták, akkor, amidőn a legjobb embereket sárral dobálták és a magyarok tekintélyét csaknem végkép aláásták. Az ellenfelek cikkei gyérülni kezdtek s ő vagy két kötetre való anyagot tett közzé, de volt sok kellemetlensége, párbaja is, mert a szerkesztőség az ellene írt közleményeket szószerint adta, az ő> válaszait pedig gyakran értelmetlenül megcsonkítva. Bántotta ennél jobban az, hogy itthon semmi részvétre se, talált éppen azoknál, akiket védett: az Athenaeum őt és Pulszkyt literariai amphibiumoknak nevezte, mérsékletét kigúnyolták; Kossuth egyszer azt üzente neki, hogy írjon választ egy névtelen levelezőnek arra az állítására, hogy a Kereskedelmi Társaság bukófélben van. Elment adatokért Kossuthhoz, aki azzal fogadta, hogy a Társaság méltóságával nem egyeznék meg az, hogy egy névtelen vádjaira a társaság viszonyait idő előtt feltárják. Ő próbálta meggyőzni arról, hogy az olvasók érdekében meg kell tenni, de nem használt, erre ő kijelentette, hogy a válasszal megvárja a Társaság számadásainak megjelenését. Ezt Kossuth neheztelve vette tudomásul, mindez a múlt tavaszon történt. Ezért és nem önző okból nem vállalja tovább a cikkek írását.

(Wesselényi-levéltár, Kolozsvár.)

1846 január 5, Szeged.

Wőber György városbíró Széchenyinek 1845 december 31-én kelt ismeretlen megkeresésére közli vele, hogy a városi földek holdját 8 évre szokták 15—5 forintokért bérbeadni s az illetőket kötelezik holdankint még 10 köbméter tiszai töltés felhordására is.

1846 január 11—13, Pest.

Egykorú hivatalos másolat után.

Gróf Apponyi Györgyhöz.

Pesth den 11. Abends 1846.

Mein sehr verehrter Freund!

Ich kann nicht sagen, wie sehr mich Dein Schreiben vom 7. dieses erfreut, gestárkt und mit den schönsten Hoffnungen erfüllt hat. Bravó! Das'ist die richtige Auffassung! keine partiellen Gefechte, und allmáhliche Abnützung, aber alle Procente gesammelt, und sodann mit einer tüchtigen Summe den sichern Sieg erringen! Vortrefflich, dass Du die noch übrigen 22 Monate, (bis zum Landtage) in Evidenz haltest. Es ist noch hübsch láng bis dahin, das ist wahr; allein man soll Alles, was zu maehen ist, doch lieber heute beendigen, als auf Morgen lassen; denn sonst kommen die üblen Soareen „Freunde“ in Allem vor. Et c'est le plus grandé mai. — Fürst v. Metternich sagte mir oft und neulich wiederholtermassen: „Die Regierung moss sich á la tété der Bewegung setzen“. — Richtig! Allein um das zu thun, und nicht hinten bei dem Schweif zu bleiben, muss man gehen, sehr schnell gehen! Dein Vertrauen werde ich nie missbrauchen, und wirklich, ich fühle es, Du hast Recht, wenn Du mich in allen wüchtigen Fragen zu deinem Vertrauten maehen willst. Durch meine Lage sehe ich vielseitig, und kann Dir in Deinen Plánén nützlich seyn. Sowohl die Wahl für Pr.»-nay's als Szerfencsys] Nachfolger finde ich, man kann nicht besser. Sie müssen coute que coute genommen, und sodann auch loyal und mit Kraft soutenirt werden. Für meinen Theil werde ich es nach Kráften thun. Ich gehe morgen zum E. II., der für mich sehr gut ist, und dem ich endlich meinen Plán, wie die Körperschaft, der ich vorsitzen werde, zusammengestellt werden sollte, einreiche. Bei dieser Gelegenheit werde ich folgende Punkte berühren: „In 22. Monaten bereits Landtag“. Glauben Sie mit Szeren[csy] aufs grüne Gras zu gelangen! Ich würde ihn austauschen. — Pesther Komitat ist eine wahre Pandora Büchse, als Sie praesidirten, war es freylich andersü! Pron[ay] ist ein gutes aber ein altes Weib! etc. Den tauschte ich auch aus. Fragt er mich: mit wem; so nenne ich vielleioht Niemand. Rechne auf meine Discretion. Ob sie sich fügén werden? Weiss nicht! Kis Gyuri sollte ich glauben, aber der Andere ist seiner unendlichen Reitzbarkeit bewusst; das ist die einzige Cőté faible der Sache. Alle Leute wollen sicher seyn, dass auch Kende als Pollux von Uray ein Ámtchen bekommen wird. Istenért ne! Der Kerl stinkt gar zu sehr.

Was geschieht mit Szeren [csy] en cas que? Einen Orden und einfachen Abschied! Weder mehr noch weniger. Ist er einmal aus dem Amt, kann er nicht mehr schaden!

Und mit so einem Gesicht und so einem schmutzigen „Flanel Leibl“

das ihn kleidert, ist's nicht möglich ihm zu einem Mártyrer zu machen! Schwer ist's mit Pronay, den darf man niciht disgoustiren. Da sollte der E. II. Palatin einen guten Gedanken haben, ich werde ihn suo tempore dazu auffordern, wer weiss? Lfouis] B[atthyány] brütet noch immer dahin, wie Achilles um seinen erschlagenen Patroclus! was er machen, ob und wie er losgehen wird, weiss ich noch nicht. Sie fühlen sich gedrángt, werden demnach in Violenzen ausbrechen. Luka ist jetzt in ihren Augen der Hassenswerthester. Der Czukor Gyár, ipse fecit, Kind von L. B., weiset das 1. Jahr 32000 Fl. C. M. Deficit aus. Die Actionaires murren. Vorgestern wäre n 30 M. zu zahlen. Er, Gr. Károjyii et Nikerl Zichy streckten es vor. Szabó Pál, der von L. B. inisshandelte kereskedelmi ügynök freut sich darüber. Diesen armen Teufel drücken aber andere Leiden. Man kündigt ihm einen Credit nach dem Andern auf. Er will das repariren. Geht demnach s e l b e r nach England und Frankreich. Gott gebe ihm Glück. Ich fürchte aber, wenn sie den langen Kerl sehen, und reden hören, so drehen sie ihm gar den Rücken.

Bezer[edj] Pista trippelt wie ein kranker Pudel herum. Eben so treu und eben so kurzweilig! Jetzt ist Sámuel (Samiel) Vodianer sein bester Freund, in seiner liaison mit der Gyáralapító társaság, die durchaus nicht prosperiren will! „Úgy-e jó ember az a Vodianer, ma nála ebédelek, --- sagte er mir vor ein paar Tagén, pedig oly sok rosszat mondanak felőle, de én nem hiszem.“ — Ich: jó bizony, és kivált oly őszinte! — war meinc Antwort. Alle ihre Werke zergehen. Több nagyon és szaporán nőtt ugyan, de csak tök vége lesz nem sokára. Lfouis] Bfatthyány] soll alles dies fühlen, wie man mir sagt. etc. O Gott, mit etwas Unität wie leicht wäre Alles das zu zersetzenü Und der Elteikéit, dem Eigennutz und der falschen Vaterlandsliebe, die Masque herunter zu reissen! De fog menni. Én folyó hó 7-iki leveled után Ítélve nem tudok azon kételkedni! Gute nacht. Mir geht es passable. Ich zanke viel mit Charlotte etc. Hátte ich mit mir nicht Rechnung gemacht, und fánde ich nicht etwas Consolation in meinem Innen, so müsste meine hiesige, Existenz verdammt unangenehm nemien. An B[aron] Gervay schreibe ich. Majd februárba keresztül hajtjuk a Louisa útját.

12-ten Abends.

Ich war láng bei E. H. Er fragte mich, nachdem er die Nothwendig-' keit der frischen Besetzungen vollkommen zu apprecieren schien: Also wen glauben Sie? Ich nannte in Anfang Niemand. Endlich rückte ich, als ob von mir erdacht, sovvohl mit Kis Gyuri als Szögy[ény] heraus. Er antwortete: „Schauen Sie auf den 1-ten, hátte ich nicht gedacht. Sie können recht haben etc, werde darüber nachdenken. Szögyényi wäre vortrefflich, in 3 Monaten ist er aber tode, wie sein Vater“. Ich: „Gott bewahre. Sein Vater hatte im Jahre 1825 eine schlechte Sache zu vertheidigen, das hált keiner

aus. Jetzt ist's Anders. Er würde als Sieger dastehen, und das macht *go*-sund, ja sogar fett“. Der E. H. schrieb — wie er sagte ′— nach Wien, damit man Jemanden proponire. Hier sind Viele, die da glauben, es könnte beym náchsten Landtag noch mit Szeren . . . gehen; ha t. i. jó keményen rú parancsolnak. Ich glaube: „Nein“. Durchaus nicht. Andere nennen Zárka u. Ürményi, ich sage: Istenért ne. Zárka hat die nothwendige Energie dazu nicht, und Ürményi ist zu sehr verhasst, zu leicht, und in einer verdammt schlechten Haut. Sein Sieg in Tolna kann für keinen Schlüssel gelten, dórt preparirte ihm der gute, Pista das Terrain! Jawohl, denn am Ende haben die Leute den Machiavel, ja selbst den Teufel in persona lieber zum Leiter, als einen gutmüthigen Narren! Es ist spát, ich bin sehr müde. Gott grüsse Dich etc.

13-ten.

Da ich noch keine Zeit hatte dieses Briefchen zu beendigen, benütze ich noch diese Gelegenheit um Dir zu sagen, dass ich wegen dem 50 jáhri-gen Anniversaire-Fest für das kommende Jahr bereits viel nachdachte, aber noch nichts fand. Werde in Wien, wohin ich im Monat Február zu gebén gedenke, referiren. Zu derselbe Zeit hált auch der Védegylet seine Versammlung. Man könnte da gleich das Fest einer hübschen kleinen Treibjagd gebén, es wäre das Spassigste! Aber Scherz bei Seite, ich werde nachdenken und referiren. Isten veled!

(Állami lvt., Bécs.)

1846 január 14.

Rendőri jelentés Széchenyiről és Kossuthról.

Gräf Stephan Széchenyi wird von -den Koripháen der Oppositions-partei als ein Abtrüniger geschildert und erzählt, dass er in einer Abend-unterhaltung bei der patriotisch gesinnten Gräfin Nádasdy-Forray im Wortstreite geáussert habe, er bedauere nicht Palatin zu sein, denn sonst würde er wie Gara, Galgen errichten, und die Oppositionsmánner aufknüp-fen lassen.

Auch erziihlt man, Széchenyi habe dem Fürsten Staats Kanzler den Rath gégében, den Kossuth entweder für die Regierung zu gewinnen, oder ihn unschádlich zu machen. Ferner soll Kossuth in Wien durch Stuller einen anonymen Brief erhalten haben, in welchem er gewarnt wird, dass die Regierung nach seinem Leben trachte.

Kossuth elmondja, hogy 1844-ben Metternichhel tárgyalván, az neki nagy vagyont helyezett kilátásba, de, ő visszautasította, s hogy a találkozás részleteit azonnal leírta, hogy halála után nyomtatásban is megörökíttessék.

[A rendőri jelentésben említett levélváltásról Kossuth 1858 november 18-án Glasgowban mondott beszédében így emlékezik meg:

„Szerény pályám számos évein keresztül arra törekedtem, hogy hazám irányában a jó hazafi kötelességét betölthesserm. Ezen viseletem

gyűlöletessé tette nevem a bécsi udvar előtt. A kabinet titkaiban nagyon jártas főhivatalnok s Magyarországban egyik fő ellenfelem között afelől folyt a levelezés, miként s minő eszközök által lehetne személyemet ártalmatlanná tenni. E levelek egyike következő szavakat foglalta reám vonatkozva magában: „Ha Kossuth meg nem szűnik Zrinyi szerepét [vinni, játszani], részére is találandunk Wallensteint, miután az eszközök gazdag választékával bírunk, „hosszú karjaink vannak“. E tényre vonatkozó ismereteket s' valószínűleg megmentésemet is ellenfelem titkárának köszönhetem, ki véletlenül e levél birtokába jővén, megborzadott, és sietett velem e levél tartalmát közölni. A most mondottak néhány 's jelenben is még élő polgártársaim előtt ismeretesek; a tény maga 1846-ban, s így az 1848-ki nevezetes országgyűlés előtt történt.“]

Vörös A. jegyzete: Az udvari főhivatalnok gr. Apponyi György, az időben Magyarország íőkanczellárja, a fő ellen gr. Széchenyi István 's a titkár a nemes szívű Kocsi Horváth Zsigmond volt. Lásd e tényre vonatkozólag Szentimrei Izidor nyilt levelét gr. Széchenyi Istvánhoz, „Hetilap“ 1847, első félévi számok közt.

(A nemzetiségek kérdése Európa, Ausztria és Magyarország, Brüssel 1859. Vörös Antal ehhez fűzi megjegyzéseit.)

1846 január 14, Kehida.

Deák F e r e n c írja Wesselényinek: „Te azon ütköztél meg leginkább, hogy én azt mondottam, miszerint „.eltávoznak tőlünk azok, kiknek meggyőződése megváltozott“, s utóbb ezen szavakban is fennakadsz: „Mert ha e hazában lévő becsületes emberek egy része meggyőződésből a kormány érdekeit pártolja“. Pedig barátom ez mindenik igaz állítás. A múlt országgyűlésének sükeretlenségét ügyesen tudták használni a kormány emberei az ellenzék buktatására. . . . Ehhez járult Széchenyinek példája, ki minden keserűsége mellett sok ember előtt most is nagy tekintély s mind ezek által sok, fájdalom, igen sok becsületes ember annyira el lőn ámítva, hogy tiszta meggyőződésből pártolja a kormányt, mert egyedül attól várja a haza felvirágzását.“

(Deák F. emlékezete. Levelek, 1890.)

1846 február 8, Bécs.

S a j á t k e z ű v á l a s z S z é c h e n y i i s m e r e t l e n l e v e l é r e.

Gróf A p p o n y i G y ö r g y S z é c h e n y i h e z.

Wien am 8-ten Február 846.

Mein sehr verehrter Freund!

Tausend Dank für deinen ausserst interessanten und erfreulichen Brief, der mir nicht nur theuer ist, wie Alíes was von dir kómmt, sondern auch vortrefliche Dienste leistet. Ich habe ihn cum grano salis dem Fürsten mitgetheilt, der über deine Briefe mit besonderer Theilnahme und dem grössten Wohlgefallen herfällt. Der terrain für die finanzielle Frage der Theisangekgenheit ist sehr gut vorbereitet, Du wirst die grösste Bereitwilligkeit finden, die Sache wird gewiss und sehr schnell gehen, was zur

Sicherung des grossen Resultats erforderlich ist, Sowoíil der Fürst als Báron Kübeck sind f'ür deine Absichten ganz gewonnen. Ich meinerseits arbeite, was ich kann. um mich von meinem Cache mai zu befreien, um endlich einmal athmen und wirken zu können. Es ist nicht mehr möglich so zu bestehen, die Zeit ganz unbenützt schwinden, alle Kráftei und Mittel erfolglos abnützen zu sehen, und es länger zu dulden, dass die gute Sache ein Opfer der Trágheit und der Bosheit werde.

Ich habe mit Gräf K[olowrath] und Fürst M[etternich] darüber mehrere Unterredungen gehabt, es muss die Lage der Dinge hier anderst werden, sonst kommen wir nicht vom Fleck, und heben Schande statt Éhre auf. Sie sind vollkommen durchdrungen davon, entschlossen dagegen aufzutreten, doch wünschte der Fürst, dass der Erzherzog Palatin für die Sache gewonnen werde, und namentlich dass Du mein verehrter Freund dahin wirkest, womit der Erzherzog vorbereitet und damit einverstandeii sei, womöglich selbst Handlungen geruhe, da die Erzherzoge hier zu solchen Entschlussen schwer zu bringen sind. Ich habe dem Fürsten gesagt, dass Du schon vorgearbeitet hast, er wünschte. aber, ich soll Dich in seinen Namen ersuchen auf den Erzherzog in diesem Sinn einzuwirken. Die Gelegenheit kani mir daher'sehr zu statten, der ich d i e s e n Brief anvertrauen kann, mögé Dir noch dies Werk gelingen, dann glaube ich wirklich an eine bessere Zukunft, und an den Erfolg der Bemühungen, in denen ich mich Dir stets fest entschliessen werde. Gerade, jetzt, wo die Pester Congregation so viele entmuthigt, und die Opposition wieder grossen terrain gewonnen hal, müsste ein tüchtiges Lebenszeichen der Regierung und ein gewaltiger impuls von hier kommen. Also periiculum in mora!

Kováts war bei mir. Wir haben lange und vieles zusammen gesprochen, er ist ein Mann von Verstand, daher sieht er auch vieles ein, was er doch nicht ganz eingestehen will; er kann sehr gute Dienste leisten, und ich habe, ihn auch so behandelt. Ich bin um eine Unterredung mit dem Fürsten führ ihn eingekommen. Er klagt sehr wegen Szathmar, bat um George Károlyi als Obergespann, nun falit mir ein, dass Földváry plötzlich die Administrator Stelle dieses Comitats annehmen will, wer ihn dazu bewogen hat? Was man damit beabsichtigt? wissen die Götter! Nun fragt es sich aber, ob er nicht in Pesth doch zu brauchen wäre , hierüber wiire es gut mit einigen Leuten sub rosa zu sprechen, die Idee des Palatins zu erfahren, und dann bitté ich baldigst nur um einige Worte hierüber. Verzeihe die Kritzerei, ich habe aber schreckliche Eile. Brisez cetté lettre je vous en pris. Dein aufrichtiger Freund

A p p o n y i.

1846 február 18, Pest.
S a j á t k e z ű levél.

T o l d y F e r e n c h e z.

Barátom,

kérem látogasson meg, mielőtt Bécsbe megyek. Tán most 3-ig vagy h o 1-nap után 10-túl 2-ig. Valódi tisztelettel

S z é c h e n y i.

Pest Feb. 18 1846.

1846 február 18, Bécs.

Fogalmazványa a Széchenyi-Múzeumban, Metternich herceg részére március 10-én leíratott másolata a bécsi állami levéltárban, Staatskonferenz-Akten, 1846; egy másik egykorú másolat u. ott Separal Konferenz-Akten, 184 6, 12 1. sz. alatt. Közli Lipthay: Széchenyi műszaki alkotásai, 147 — 15 4. 1. Magyarul megjelent Gr. Széchenyi István fen maradt munkái, Pest 187 2, 240 — 25 3.1. A király döntése u. ott 235 — 254. 1.

Emlékirat a királyhoz a Tiszaszabályozás állami tániogatasa érdekében.

Március 10-én az emlékirat egy példányát a következő levéllel küldte meg Metternichnek:

Euer Durchlaucht,

In der Beilage habe ich die Éhre Euer Durchlaucht jené Eingabe ahschriftlieh zu unterbreiten, die ich in Hinsicht der Theiss Regulierung Seiner Majestát zu Füssen zu legén wünschte; wobei ich nur das zu bemerken habe, dass ich das Originál davon sammt den darin erwáhnten Documenten in teutsche Übersetzung bereits vor 8 Tagén Seiner Exc.ellenz dem Báron von Kübeck einreichte.

Ich bitté Euer Durchlaucht sich gütigst die Zeit nehmen zu wollen, das übersandte durchzulesen.

Ob sich nieine Stellung als eine wirklich nüfzliche, oder als ein fünftes Rad am Wagen erweisen soll, hángt hauptsáchlich von der Art der Erledigung dieser Angelegenheit ab.

Mit tiefster Verehrung Euer Durchlaucht

unterthánigster Diener
Gr. Stephan Széchen yi.

Wien, 10-ten März 1846.

Az emlékirat benyújtásakor Kovács Lajos Széchenyivel együtt Bécsben volt, s valószínűleg erre a felterjesztésre érti azt, hogy a gróf a vezető gondolatokat leírta, a többit ő végezte el. (L. „Gr. Széchenyi István közéletének utolsó három éve“, 78—79. 1.)

A nádor március 19-én egyéb (pestmegyei) ügyek előrebocsátása után így ír Metternichnek: „Bei dieser Angelegenheit wiederhole ich meine frühere Bitté, Sie möchten Lieber Metternich bewirken, dass Gráf Széchenyi eine günstige Resolution in Hinsicht der angesuchten Unterstützimg für die Regulierung der Theiss von Seite des Staats baldigst erhalte.“ (Separat Konferenz Aktén, 1846, 134.)

Metternich március 27-én írt válaszában közli, hogy tőle telhetőleg mindent megtett az ügy érdekében. (U. ott, 174. sz.)

Kübeck báró a beadványra a következőket írta: „Gr. Széchenyi geht seinen eigenen Weg, und hat sich gedacht, die Regierung dürfe nur kompromittirt werden, und genöthiget zu seyn, zu thun, was er sich vorgesetzt, weil man ihn nicht fallen lassen kann, noch wird.

Ich habe zu rechter Zeit auf den Gang und seine bedenkliche Folgen schriftlich und mündlich aufmerksam gemacht, leider ohne Wirkung.

Wien 18. März 846."

Apponyi Gervaynál már előbb a kérdés mielőbbi elintézését sürgeti: Széchenyi a Tiszaszabályozás miatt nagyon forgolódik, s igazat ad neki abban, igen kellemetlen lenne, ha március 20-áig, amikor a Tisza környékén birtokosok összejönnek, az ügy nem lenne eldöntve. A kormányt kettős veszteség érné: 1. elveszítené a kedvező alkalmat a 12—15 tiszamenti megye megnyerésére, ami az ország közhangulatát rontaná, 2. elmulasztaná Széchenyit legalább a szabályozás kérdésében paralizálni. A gróf kérte, a beadvány másolatát juttassa el Lajos főherceghez. Sürgeti tehát, mivel mindössze 10—12 nap áll még rendelkezésre, sürgősen terjesszék elő az ügyet. (U. ott 121. sz.)

1846 február 26.

R e n d ő r i j e l e n t é s a z e l l e n z é k m ű k ö d é s é r ő l.

Deák megérkezése óta az ellenzék Batthyány Kázmérnál állandóan gyűlésezik, s határozatait erősen titkolja. Annyi kiszivárgott: Kossuth nem ért célt, nem tartanak állandóan gyűléseket, csak 2 évente,, a Pesti Hírlapot teszik lapjukká, Csgngery a szerkesztő (feladta egészen a centralizációi), segítenek neki Kossuth, Szentkirályi és Batthyány Lajos.

Elhatározták egy füzet kiadását az ország állapotáról, Deák, Batthyány nem vállalták a nevükre. Teleky igen, ha Kossuth szerkeszti. Kossuth elvállalta, de kérte, hogy sógorának, Meszlényinek fizessenek 3 éven át évi 1400 pengő forintot. Elfogadták. Kossuth most „Levél Wesselényi Miklóshoz" c. munkán dolgozik, amelyben sérelmeket sorol fel: a népképviseletről, Széchenyi kinevezéséről, a Védegyletről s Kisfaludy Sándor végrendeletéről.

1846 március 1, Bécs.

Gr. A p p o n y i G y ö r g y írja gr. Barkóczy Jánosnak: Őszinte örömmel vette tudomásul, hogy a jelzálog-hypothecával, szorosabban a telekkönyvek elrendezésével foglalkozó bizottságba hajlandó belépni. Vállalja el annak elnökségét is, s engedje meg, hogy a bizottság tagjai holnap előzetes ülésre hozzá mehessenek. A tagok: Zsedényi udvari tanácsos, gr. Zichy Ferenc udvari tanácsos, Várady József udvari titoknok, Vaisz József táblabíró.

(Barkóczy-levéltár.)

1846 március 5, Buda.

Vásárhelyi Pál írja Széchenyinek: A nádortól vett utasítás értelmében az aldunai útépítési munkálatokat vezető Tomsich Domonkost megbízta, készítsen beható jelentést arról, váljon az Alibeg és Drenkova közt épülésre kerülő útvonalból a határőrvidéki katonai parancsnokság mekkora részletet építtetne, meg saját erejéből és venne át, s hogy az ottani községekkel kötött kedvező megállapodás esetén a legszükségesebb munkálatokra mennyi pénz kellene.

Tomsich azt jelentette, hogy a katonák a munkában résztvenni egyáltalában nem akarnak, azért a még hátralevő útszakaszok megépítésére 97.975 frt. 12 kr. kell, de ebből esetleg valamit meg lehetne takarítani. Kéri a grófot, eszközöljön ki 1000 forint előleget, s közölje vele, mekkora munkába foghatnak bele a jelen év folyamán.

1846 március 14, Bécs.

Eredeti után (Staalskonfercnz Separat Aktén).

Báró Gervay Sebestyénhez.

Hochwohlgeborner Herr Staatsrath,

Sie müssen mir schon vergeben, wenn ich so oft ungelegen bin; allein ich fange an zu befürchten, dass die Zeit zu kurz werden wird um meine Angelegenheiten hier a tempó zu beendigen; wenn nicht jeízt gleich die nötigen Schritte veranlasst werden.

Ich kann gar nicht denken, was geschehen würde, wenn ich mit leeren Hánden von hier abziehen müsste! Mit mernem Einfluss wäre es gánziich aus! Das ist aber das Wenigste, denn es können Andere an meine Stelle treten; die Regierung wäre aber auf das Auserste compromittirt, und das möchte ich um jeden Preis vermeiden. Ich sprach mit S. D. dem Fürsten Metternich, dem ich auch eine Eingabe übersandte, bereits me.hrmal; um aber endlich zu einer Final-Conclusion zu kommen, bestellte er mich auf vorgestern. Nun wurde er unwohl, wodurch das Ganzé wieder ein bischen in's Stocken gerieth. -—

Meine Bitté an Sie, Herr Staatsrath ist, mir auf heute, morgen oder übermorgen eine Stunde bestimmen zu wollen, wann ich mich Ihnen vorstellen könnte. Sind Sie von der Sachlage vollstándig informirt, und reichen Sie mir Ihre hilfreiche Hand. dann hoffe ich das Beste.

Was mich besonders unruhig maciit, dass ich námlich nicht a tempó (und auf dies kommt alles an) von hier abgehen werde können, — ist Gr. Jozeph Eszterhazy's allen Leuten mit der grössten Ironie mitgetheilie Ansicht, der zufolge, wie er behauptet, „Ich nicht's werde ausrichten können“. -— Wenn der Schwiegersohn des Fürsten mit einer Espece von Gewissheit und nicht weniger Schadenfreude so Etwas in einem Athem Áusert, so wird Einem wie ich, doch nicht ganz ohne Ursache ein bischen bange!

Ihrer gütigen Erwiederung entgegensehend verbleibe ich mit der ausgezeichnetester Hochachtung

Euer Hochwohlgeboren bereitwilligster Diener

Gr. S t e p h a n Szó c h e n y i.

Wien, Schwan No. 6. 14-t Marz 1846.

1846 március 15, Nagybánya.

K o v á c s L a j o s írja Wesselényinek: Tizenegy napja érkezett meg Bécsből a legjobb hírekkel, hogy a partium visszacsatolása rövid időn megtörténik s „az előttem bevégzett tény“.

Elmondja, hogy sötét sejtelmekkel ment az év első napjaiban Pest felé közügyeink miatt, melyeket saját szemével akart látni s megvigasztalva tért meg. „A felhők hazánkat nem f e l ü l r ő l, hanem a l ó l r u l fenyegetik.“ Ő a kormány jóakaratáról biztos; de sokat ronthatunk ballepéseinkkel, „tán mindent megakadályozhatunk, mert a zavar már készen van, s jelenségek épen nem biztatók ide lenn“. Pestről Bécsbe ment s Lajos főhercegtől kezdve Metternich, Kübeck, Gervay, Apponyi s másokat felkeresett s a munkálatokat megnézve., Apponyiban oly státusférfiut lát, minő kormányunk élén szándékát, erélyét s nemes törekvéseit tekintve még nem állt. Ez az ő hite, noha egy ország véleménye mond ellent. A tények ellene szólnak a Majláth-tal való harc miatt, aki a kancellárián többséggel bír, az államtanács egészen övé s Apponyi erőssége csak Metternich, Gervay, Kübeck. Apponyi most a jövő országgyűlést készíti elő s az ármánynak ellene szabad tért ad.

. „Apponyival gr. Széchenyi egyek, együtt akarnak megvívni a haza jobb jövendőjéért; Méltóságod — ha személyesen tisztelhetem — általam a részleteket megtudja; mindent pedig apróra magától gr. Széchenyitől, ki a június havában tartandó debreczeni tisza-gyűlésről Zsibóra akar rándulni, ott Méltóságodat látogatni, s ugyhiszem e mellett lesz még utjának más föladata is. Különösen ez alkalommal szeretne Kemény Zsigával is megismerkedni, s én úgy hiszem, csak Zsigán múlik, ha ő a magyarhoni fejlődés történetében igen nevezetes szerepet nem játszik, mit előkészítni egyik legfontosabb munkálkodásom volt oda fen. Ez iránt, már mennyire levélben szabad, írtain neki s válaszát minden órán várom, sőt őt magát is, ki ha el jő, első utam Méltóságod tiszteletére leend.“

A mit a B u d a p. H i r a d ó a magyar oppositio végvonaglásáról ir, igaz s ezt nem a conservativek harcza okozza, hanem saját hibáink; mert valódi erős és okos pártot elnyomni nem lehet s meg kell mutatnia, hogy őt csak tettekkel és concessiokkal lehet megszelidítni és megnyerni.

„E politikát téveszti most a magyar ellenzék, melynek visibilis képviselője Pest-megye s annak emberei. Ezt én calamitásnak tartom a jelenben, mert sok bonyodalmakat fog okozni ott fen, s ki bizodalmas lábon élek elvbarátaimmal ide len s Pesten annyi embereinkkel együtt voltam, tudom, mennyire elhatott a békétlenség s elégületlenség minden körökre s ki ezt észre nem veszi, egyedül a pestiek, Ön maga ássa alá állását, s balfogásaiban megsemmisíti befolyását. Ha Méltóságod Fáy András kesergő epedéseit olvasta egy J e. l e n k o rbani vezérczikkben, az oppositio belső bomlásáról sejtelme leend., kivált ha még a B u d a p e s t i H í r a d ó utósó vezérczikkeiből ennek további magyarázatát combinálná. Legkomorabb a dologban, hogy szegény Deákunk tekintélye fenyegetve van épen a

pestiek által, kik már nyílt zugolódásra fakadtak passiv állása miatt s hogy olly föllépésnek élére nem lép, melyet sem nem helyeselhet, sem nem kormányozhat, hol politikai fontos állását bizonyosan önmaga semmisítené meg. Deák, úgy hiszem, most már maga sem ismeri sergét, mert hiában, új emberek nőnek, s hada megújult, azonban egy perczig sem kétlem, hogy a régi vezér még nagyobb hatalomban fogja magát szemlélni a tábor élén, mint eddig bár mikor, s ezen munkálni éltem feladata. A pesti conferentia eredmény nélkül oszlott szét, Deák kedvetlen volt s levert — én vele fájdalom nem találkoztam —; ő tűrni s a fejleményeket bevárni javasolá; míg a pestiek erről mitsem akarnak hallani.

Bécsből visszajőve, csak igen rövid ideig lehettem Pesten; mert közgyűlésünk miatt sietnem kellé haza. Ezért Kossuth Lajossal nem találkozhattam s nem tudhatom, mennyire bírt Deák ő reá befolyást gyakorolni. Azelőtt úgy láttam, hogy ő — fájdalom — pályáját minél inkább téveszti, mert megfoghatlanul ő azon erős lélek egészen Szentkirályi Móricz és társai befolyása alatt látszik munkálni, mi őt rendeltetésétől mindinkább tova sodorja. Deák Pestre jövetele előtt én hosszan beszéltem Kossuthtal Deák felől. Örvendettem visszajövet Bécsből, hogy meghallottam, mikép Deák épen azon politicát követte, mellyet róla megjövendöltem; de akkor Kossuthtal sokat disputáltam, ő avval egyáltalában ki nem tudott békülni. Mire ment vele Deák, azt nem tudhatom, csak annyi bizonyos előttem, hogy a Deák s Szentkirályi politikája egyáltalában együtt nem combinabilisek, s míg Kossuth e befolyástól nem menekül, keveset tehet; sőt inkább lehetetlenné teszi azt, hogy saját mezején — a politicai sajtó terén — újra munkás lehessen. Meggyőződtem én, hogy az újabb szellemű kormány egy lapot Deák szellemében csak óhajt, de Kossuth kezébe — mint ő most áll odafenn a véleményben — semmi áron meg nem tűr.

így látván a dolgokat, kettő állott előttem tisztában. Egyik, hogy semmire inkább szükségünk nincs, mint egy orgánra, mely színezetünket képviselje s megértve a jelen criticus időben fontos, de kétes hivatásunkat, adjon új alakot a pártnak, melly régi formái közt többé nem mozoghat megsemmisülés veszélye nélkül. Másik, miről meggyőződtem az, hogy egy alkuvás Kossuthtal teljes lehetetlen, ő a jelen perezre nézve elveszett. És ez okok is másfelé vonák figyelmemet. Természetes innen, hogy Kemény Zsigmond lehet egyedül az, ki most új iránynak a sajtó-munkásság terén életet s alakot adhat, ha kellő erők szövetségében s folytonos érintkezésében fölléphet. Ez előkészítve van. S ha bár még minden letisztázva nincs is, mert hisz ő fogja azt tehetni; de úgy hiszem, magasztosabb föladat nem lehet, mint két férfiú közzé állni, mint gr. Széchenyi és Deák, e kettőt megérteni, s egymással megértetni magokat s e szövetségben megvetni a haza sebesebb fejlődésének s valódi alkotmányos közéletnek maradandó alapjait. — Ez azonban még titok! —“

Végül felhívja b. W-t is a munkára s hogy ne tekintse magát politikai halottnak.

A hosszú utóiratban ezt írja:

„Legelsőbben is kérem Mélt.-at, Írasson sürgetve Kemény Zsigmond nak, ki most — mint tudom — Fehérvárt s Kapudon anyjánál mulat s beszéljen lelkére, hogy időt nem mentve jöjjön ki közünkbe. Én óhajtanám vele Zsibón a dolgokat megbeszélni. Tán ha Méltóságod zaklató levelét is veszi, inkább győzedelmeskedünk utazási indolenciáján. Míg őt Erdélyben tudom, mindig aggódom, hogy e nagyszerű tehetség útját téveszti s a viszonyok elmerítik.“

A Tiszaszabályozásról írja, hogy ennek nem anyagi fontossága a fő s Széchenyinek ez első kísérlete őt annyira felhangolta, hogy jobb jövőnkön nem kételkedik. A kormány kegyeli s Kovács cikkeket fog írni róla a J e l e n k o r ban. Kéri, hogy a Szamos melletti birtokosokat vegye rá a „Tiszaszabályozási vállalathoz“ csatlakozásra. Jó volna a partium kérdésére is, ha már a júniusi debreceni ülésre követeket küldonének.

A partium ügyében írja, hogy a« cancellaria tervét olvasla, e szerint Krasznához Közép-Szolnok pori és tasnádi kerületei csatoltatnának, Zarándhoz Aradtól circa 20 négyzet mértföld, s Közép-Szolnok Kővár vidékét kapná, így egészen oláh-megye lenne belőle s Zilah helyett Szilágy-Cseh volna központja.

Wesselényi a levélre április 15-én válaszolt: nem vonja kétségbe amit írt, de nem hiszi. „Addig míg az új eredményeket látná, szeretne legalább a honban és künn ujabban történt botrányoknak és kormányi működésnek oly kulcsát találni, mely az elfogulatlan ész és szív bizalmi kamráját felnyitni, nem pedig bezárni legyen alkalmas.“

(Wesselényi-levéltár, Kolozsvár.)

1846 március 20, Gyöngyüsapnti.

Gróf S z é c h? nyi P á l írja öccsének, hogy ő a 80 ezer forintra vonatkozó tárgyalást feladta, s atyjok végakaratának megfelelően 40.000-ben. egyezett meg nővéreivel, így tehát az összeg egy harmadából 8000 forintot kell Istvánnak egyidejűleg kifizetnie.

1846 március 26, Bécs.

A k i r á l y közli a nádorral, hogy legfelsőbb elismerését adja tudtul Széchenyinek a Tiszaszabályozási Társulat létrejötte felett, szabályait jóváhagyja, s céljai előmozdítására 200.000 forintot ad két évre elosztva (az első tervezet szerint a (5 millióból 10 évre adott volna a 50.000= 500.000-et, és a sóalapból évente 100.000=1 milliót). De ezt közben leszállították. A helytartótanács egészen magáévá teszi Széchenyi terveit. Kübeck (kamarai elnök) javaslata: helyes, igen fontos, de nem a monarchia érdeke, csak a Tisza mellett élő birtokosoké, tehát az állam részvétele anyagilag^, csak bizonyos mértékig engedhető meg.

Csatolva 1. Sz. eredeti jelentése (keltezés nélkül), 2. a társulat szabályzata (fordítás magyarból, tisztázat), 3. az ülések jegyzőkönyve (fordítás magyarból, tisztázat). ,

(Bécs, Staatskonferenz-Akten.)

1846 április 2, Bécs.

G r. A p p o n y i G y ö r g y írja gr. Barkóczynak: Örömmel látja, hogy a Tisza szabályozása végre megindult, s küldöttség megy a nádorhoz: tolmácsolja az érdekeltek hálaját a királynak. Mivel így a pénzügyi kérdés is előtérbe kerül, Széchenyi és Dessewffy Emil megbízásából is kéri, a hitelintézetre vonatkozó eszméit közölje lehetőleg még aznap velük.

(Barkóczy-levéltár.)

1846 április 11, Pest.

Kiss Márton írása, csak az elején álló Másolat szót írta rá Széchenyi.

Másolat.

A Tiszavölgy: fajtánk bölcsője. Saját magukhoz hűtleneken nincs, áldás. Mennél több nehézség gördül elé, annál nagyobb szilárdságra fejlik a férfiúi erő.

Mi alulírtak ennélfogva, mint a Tiszavölgy-szabályozás legközelebb ügyvivői, mennyire tőlünk telik — arassunk bár köszönetet bár ne, s mutatkozzék siker még éltünkben vagy ne — mi legalább az egész közös hazára nézve ollyannyira üdvös czél elérhetése végett, felvállalt ebbeli tisztünkben ernyedetlen buzgalommal és csüggedni nem tudó állhatatos közremunkálással akarunk és fogunk bármilly előfordulható akadályok daczára, erőnk szakadtáig hűen és becsületesen eljárni. — Pest, april 11dikén 1846. Gr. Károlyi György, B. Percnyi Zsigmond, B. Wenckheim Béla, Gr. Andrássy Gyula, Lónyay Gábor, Gr. Szapáry József, Illéssy János Kunok Kapitánya, Lévay Sándor Egri Kanonok, Györöcskey Mihály, Gr. Dessewffy Emil, Pap Endre, Abonyi István, Szirmav Ádám, Wodianer Sámuel, Patay József, Széchenyi István, Szent Iványi Vincze, Gr. Andrássy György.

1846 április 14, Pest.

Kivonatosan megjelent a Pesti Napló 1928 június 24-iki számában.

Széchenyi írja gr. Annonyinak: „Gróf Majláth Antal visszalépése és előlépése itt nagyon tetszett, különösen a polgároknak. Az ellenzék bús. Sokan kérdik is, miért féljünk Apponyitől! Senki sem kételkedik lovagiasságában etc. tehát a legjobbat reméljük. Nemsokára szeretnek, imádnak, bár Batthyány Lajos mindent megtesz hiteled rontására. Ki másnak vermet ás etc. A főherczeget kultiváld. Szögyény az egyetlen personálisnak való. Teljes bizalmat adok és kérek. Soha se határozz Magyarországra nézve elsőrendű ügyekben csak úgy, hogy e határozat magyar atmoszférában is olvasható és megérett legyen. Elemeink annyira heterogének, hogy Bécsben akarva, akaratlan némely dolog felől máskép ítélnek mint az itteni levegőben. Hogv tehát valami ideülő legyen, itt is meg kell érlelni. Ebbe a kategóriába esnek a királyi előadások is. Fogd be az itteni erőket. Pesten nagy az unalom, a munka körülbelül a legjobb mulatság. Bécsben sokkal nehezebb.

Ne üsd. egészen agyon az ellenzéket. Ha nem is most, a jövőben igen kellemes lesz, ha mondhatjuk, ha az meg az nem történik, nekünk szabadul az ördög.“

1846 április 16, Zsibó.

Br. Wesselényi írja Lukács Móricnak, hogy egyelőre várjon azon cikk elküldésével, amit Wesselényi az Allgemeine számára írt. „Deáknak én is vettem ez iránti levelét. Ebben az van érintve, — mit tagadni í'em lehet, — miszerint az én s az ő állása különböző s azért habár egyenlőn vagyunk is érintve, lehet s kell különbözőt tennünk. Ő munkás közéletet él s közhelyem nyilatkozataival tettlegesen czáfolja meg a rólai állí

tást; én elvonultan, elszigetelve élek; én ha nyilatkozat által nem, tettel aligha czáfolhatom az ellenem mondottakat. És ha ennek következtében csakugyan sokan lennének, kik azoknak hitelt adnának, káros hatásúnak véli ő ezt, mit én sem tagadok. — Létezik most egy körülmény, mely azt, hogy nyilatkozom, javallni látszik s még egy okkal több arra, hogy a czikk elküldése megtörténlét ne bánjam. Széchenyiről — s hihetőn az ő hírével — az adatott tudtomra, hogy ő júniusban hozzám fog jönni barátságos látogatás és értekeződés czéljából. Ezen látogatás s főként az értekeződés köztudatra jővén, bizonyosan sokakat reábirna hinni azt, vagy megerősitene azon hiedelemben, mi az Augsburgi ban mondva vari.“
(Wesselényi-levéltár, Kolozsvár.)

1846 április 23, Zsibó.

Wesselényi írja br. Jósika Miklósnak: „.Valaki, ki mint tiszaszabályozási biztosság tagja közelebbről sokat volt Széchenyivel s ki azóta egészen Széch'enyiánus, t. i. Kovács Lajos, azt adta tudtomra, hogy Széchenyi a jövő júniusban ide fog jönni, egyfelől, hogy engem mint régi barátját meglátogasson, (váljon valóban szív műve-e e szándék vagy demonstratio: azt is megmutatni, hogy ő, a magosán álló, sem felejtkezik el régi barátiról s azt is még hihetőbbé tenni, mit rólam az Allgemeinen Zedlitz ir) másfelől, hogy velem értekeződjék; (hát azt hiszi-e ő, hogy mit annyi endoctrinálása által rajtam végbe nem vihetett, most egy vagy két napi múlatás alatt megteendi s engem megtéritend?) végre pedig, hogy itt Kemény Zsigóval találkozzék, kit egy független, azaz csak tőle s a kormánytól í'üíígő. különben teljesen független lap szerkesztőjévé akar megborgászni. Hogy e működés vagyis műtéteire éppen Zsibót választotta, aligha ildomo[c] tettei Vgildomosbika. Kérlek, járj kéz alatt végire, hogy pesti barátaink, főként Kossuth, mit vettek Kovácsban észre, hogylha forgott ő közlök vagy talán egészen csak a másik féllel társalkodott-e? Mit Kemény Zsigmond meghorgászása szándékáról írék, azt még ne beszéld.“

(Wesselényi-levéltár, Kolozsvár.)

1846 április 26, Pest.

Csak az aláírás sajátkezű; terjedelme 15 íroldal. Eredetije a bécsi áll. levéltárban, Staatskonferenz-Akten.

Emlékirat József főherceg 50 éves nádori jubileumának megünneplése ügyében.

Einige Ideen über das, in diesenl Jahre zur Éhre Sr. k. k. Hoheit des Erzherzog Palatin für seine 50 jährigen Dienste, in Ofen und Pesth zu feiernde Jubilaeum.

Alles, was in Ungarn entweder unmittelbar von der Regierung ausgehet, oder von ihr mittelbar unterstützt wird, sollte, wenn es noch so gering ist, stets zu einem Hauptzweck führen, oder wenigstens zur Erreichung desselben beitragen. Und dieser Zweck ist kein anderer, als das Vertrauen zur Regierung, und hiedurch ihre Macht so zu begründen und der-

massen zu erhöhen, damit sodann ohne Convulsionen und ohne Zeitverlust alles Jené ins Leben treten könne, was für die Entvvicklung von Ungarn nicht mindéi- erspriesslieh ja nöthig ist, als es zu dem Wohl des Gesammtstaates wesentlich beitragen würde. Alle Kráfte, sei es an Geld, an Zeit, an Intelligenz — die sich andern Kanálén und für andere Zwecke bewegen, können entweder nur störend wirken, oder sind im bestén Fali „geradezu vergeudet".

Das zu feiernde Jubilaeum ist durchaus nicht zu vermeiden. Erstens schon, weil 50 jáhrige Dienste eines erlauchten Prinzen des Kaiserhauses in den schwierigsten Zeiten, die vollste Anerkennung wirklich verdienen; und sodann, weil von seite der Nation, im Fali sich die Regierung der Sache nicht bemáchtigt, gewiss eine Demonstration gemacht werden wird, rlie die Anarchisten zu weiss Gott was exploitiren dürften, und die man VÍÍIII Seite der Regierung sodann nur mit sehr vieler mauvaise grace, und vielleicht mit persönlicher Kránkung des in Frage stehenden und so hochverdienten Erzherzogs unterdrücken oder paralysiren könnte.

Da nun das Jubilaeum nicht zu vermeiden ist, so sollte, es in dem so eben angeführten Lichte betrachtet, und zur Förderung jenes Hauptzweckes, dessen ich erwáhnte, und dem alles Übrige untergeordnet werden muss, bestmöglichst benutzt werden.

Nun entstehet natürlich die Frage, wie dieser Zweck zu erreichen sei. damit auch im gegebenen Fall die richtige Anwendung des ausgesprochenen Grundsatzes beobachtet werden könne. Die Antwort hierauf ist aber sehr leicht, und bestehet lediglich darin, dass die Regierung einerseits ihre Macht fühlen lassen, anderseits aber stets als die reichhaltigste Quelle aller Wohlthaten erscheinen, í'olglich in jeder Hinsicht thatsachlich und positiv auftreten muss.

Die Macht der Anarchisten ruht vorzüglich auf der Grundlage, dass sie wirklich mit einiger Plausibilitat behaupten können: die Regierung zeige sich weder kráftig, noch \vohithátig. Die Regierung muss demnach diese ihre Grundlage durch positives Auftreten zerstören. Und hald wird sichs zeigen, dass die aufrichtigsten Anhánger der Regierung sich in dem Masse vermehren werden, als die Zahl der Übelgesinnten sich vermindern, ja zu Nichts zusammenschmelzen, und ihr Thun und Wesen in Rauch und Dampf aufgehen wird.

Diess vorausgesendet, sollte das zu feiernde Jubilaeumfest nicht blosse Ceremonie sein, denn Prunk und Worte genügen den jetzigen Anforderungen nicht mehr. Es müsste zu Ehren des Erzherzogs und zum Andenken des merkwürdigen Tages von Seiie der Regierung auch etwas Rleibendes ins Leben gerufen werden, was als Ausfluss königlichen Wohlwollens zugleich ein sicheres Zeichen gábe, dass sowohl die geistige, alls materielle Entwicklung der ungarischen Nation aufrichtig am Herzen der Regierenden liegt.

Demoiistraitionen dieser Art gehen aber mit bedeutenden Auslagen, was zu der Bemerkung führen könnte: „Woher das nöthige Geld herzunehmen sei, da Ungarn keines liefert, und es nicht biliig zu sein scheint, dass ausser Ungarn liegende Quellén für dessen Aufblühen gebraucht, oder gar vielleicht erschöpft werden sollen“. Hierauf lásst sich jedoch mit vollkommenem Grund erwiedern, dass Ungarn einem brachliegenden, aber von der Natúr aus un gémein gesegneten Landgute gleicht, welches besonders im Anfange, unmöglich alle. jené Ressourcen in sich selbst finden kann, die zu dessen Ausblühen nothwendig sind, und dass diese somit -— soll es zu irgend einem Ertrágniss entwickelt werden — in so lange von Aussen zu beziehen kommen, bis dessen Ertrágniss-Fáhigkeit gesichert ist, \vo sodann aber nicht nur das Vorgestreckle mit den reichsten Zinsen erübrigt, sondern ciné ganz neue Quelle von Revennen eröffnet werden wird.

Und diess ist die Ansicht, mit der sich die Regierung vollkommen vertraut machen muss, dass námlich bedeutende Kapitale dem Ungarlande zufliessen müssen, soll es in dem Grade und mit der Ruhe seiner Entwicklung entgegengehen, wie es zu wünschen und für den ganzen Staat von einem so unberechenbaren Nutzen wäre . — Tst einmal die Sache in Gang, und die Regierung als der reichhaltigste ja einzige Born der allgemeinen Wohlfahrt einmal anerkannt, dann wird es eben dieser Regierung ein Leichtes sein, solche Gesetze durchzuführen. und solche Massregeln zu treffen, die das Aufblühen von Ungarn sicher nach sich ziehen; wodurch sodann nicht nur die Rückzahlung jeder vorgestreckten Summe möglich, sondern die (irundlage oiner solchen Revenue gebildet werden würde, die am Ende nicht nur Ungarn allein, sondern der gesammtcn inonarchie von dem allergrössten Nutzen wäre .

Entschliesst man sich, Ungarn betreffend, für derlei Investitionen nicht, die dann freilich sicher gestellt werden müssen, aber auch sicher gestellt werden können, so muss man im voraus darauf Verzicht leisten, Ungarn auíblühen zu sehen, und sich im voraus gefasst machen, einer Anzahl von Anforderungen von seite der Opposition entgegenzutreten, was am Ende vielleicht nur mit sehr grossen Kraftentwicklung, und viel grösseren Depensen, ohne gehofften Erfolg, ja mit sicherem Nachtheil für beidé Theile gesehen dürfte.

Auch der Anlass des in Frage stehenden Jubilaeums sollte demnach von Seite der Regierung benützt werden, um die Gnade und das Wohlwollen des Königs thatsachlich durch reelle und bleibende Wohlthaten der Ungarischen Nation angedeihen zu lassen.

Da jedoch nicht immer die Gabe in sich selbst die Herzen zu gewinnen pflegt, sondern diess zumeist durch „die Not zugeben“ geschieht, der, wenn sie a propos ist, die wenigsten Menschen zu wiederstehen im Stande sind: so müsste im vorliegenden Fali auch jener áussere Prunk

und Typus mit psychologisclnr Ticfe berücksichtiget werden, welcher überall, besonders aber in Ungarn, noch so viel Geltung hat, und dessen weise Berücksichtigung, um nicht weiter zu suchen, die Regierung der weiland glorreichen Kaiserin Maria Theresia so sehr erleichterte, ja zu der schönsten, zu der beliebtesten erhob.

Allem diesem zufolge wäre , das zu feiernde Jubilaeumsfest betreffend, mein unterthánigster Vorschlag dieser:

1. Grundsteinlegung einer auf Kosten Seiner Majestát zu erbauenden Industrie-Schule, und zwar theils durch den Umbau des jetzigen Serviten-Klosters, theils einen Neubau auf dem mit dem benannten Kloster eng zusammenhángenden Klostergartengrund.

2. Niedersetzung eines Comités unter dem Vorsitze eines eigens hiezu zu bestimmenden Práses, dessen Amt es wäre , alle Behörden der beiden Stádte Of'en und Pesth, als námlich! das Comitat, den Magistrat der Stadt Pesth, den Magistrat der Stadt Ofen, das Generalkommando, die Lniversität etc. etc. etc. beizuziehen, um sodann vereint mit demselben alle Massregeln zu treffen, und auf das kráftigste zu handhaben, damit die öffentliche Ruhe und die in dem Festlichkeiten zu beobaehtende Ord nung durch nichts gestört werden könne.

3. Aufruf von Sette der ung. Hofkanzlei, als des offiziosen und náchsten Organs seiner Majestát des Königs, an alle Jurisdictions-Háiipler von Ungarn und den dazu gehörigen Nebenlándern, damit sie selbst sammt und sonders in eigener Person, a1s da sind Obergespáne, Administratoren der Comitate, Vorstánde der freien Districte und Stádte etc. in Begleitung von einigen hiezu gewáhlten oder Freiwilligen, sich seiner Zeit nach Ofen und Pesth bégében, und den Festlichkeiten beiwohnen mögen.

4. Eine Enladung im gleichen Sinne könnte auch aber vielleicht nur durch Privat-Schreiben des ung. Kanzlers an die hohen Würdenträger des Landes, wie nicht minder an die Háupter des Clerus, als auch die Mitglieder der GrÖssern Familien, wie Fürst Esterház}^, Fürst Batthyány, Fürst Pálffy, Gräf Stephan Zichy, Gräf Kari Zichy etc. ergeheri.

5. Dieser Aufruf sollte vielleicht, um zu keinem unnützigen Gerede und etwaigen Altercationen Anlass zu gebén, nicht früher ergehen, als es gerade nöthig ist, damit die Betreffenden den hinlánglichen Zeit gewinnen ihre Reise-Anslalten zu treffen. — Die Zeitperiode der zu haltenden Festlichkeit könnte aber am füglichsten auf die zweite Hálfte des Monats August, oder um Laufe des Monat Seplember bestimmt werden.

6. Es wäre ein unberechenbarer Gewinn, denn es ma eh te den allerbesten Eindruck, wenn vielleicht nebst der geheiligten Person Seiner Majestát des Kaisers und der Kaiserin, auch die Erzherzoge Ludwig und Franz-Karl, die Frau Erzherzogin Sophie, und andere Mitglieder des allerhöchsten Kaiserhauses sich herabliessen, das zu feiernde Fest mit ihrer Gegenwart zu verherrlichen. Eben so wünschenswerth wäre es,

wenn. die hohen Háupter unserer Regierung diese Gelegenheit benützen wollten, sich in Ofen und Pesth einzufinden, und sich dem Lande zu zeigen, als da sind: Seine Durchlaucht der Fürst Metternich, Gräf Kolowrat, Gräf Hartig, Báron Kübeck, Báron Gervay ele. und insbesondere Grál .Georg Apponyi, dessen Credit zu jeder Hinsicht zu erhöhen, alle Hungarica betreffend, so sehr im Interessé der Regierung liegt.

7. Der Aufenlhalt der allerhöchsten Herrschaften und der hohen Gáste in Ofen und Pesth könnte sich bei dieser Gelegenheit zwei, höchstens drei Tagé beschránken. Die Herab- und die Hinauffahrt vvürde sich am füglichsten durch Dampfschiffe bewerkstelligen lassen, derén Mehrere, ohne den tarifmássigen Fahrten im Mindesten zu beirren, sehr leicht zur freien Disposition der allerhöchsten und hohen Reisenden gestellt werden könnten. Der Abend der Ankunft könnte durch Aufstelhmg von Linien-Truppen und Bürger-Milizen an den beiden Ufern, Illumination und vielleicht ein Feuerwerk, gefeiert werden. Der darauf íolgende ersle Tag wäre für Audienzen und Empfang der Deputationen der geeignetste; der zweite und etwa der dritte Tag hingegen zur Grundsteinlegung der Industrie-Schule mit einem bei dieser Gelegenheit abzuhaltenden Gottesdienst, und sodann Besichtigung des Musaeums, des Ludoviceums, der Sternwarte, des Kettenbrückenbaues, des Bahnhofes der Central-Bahn, wie denn auch einer Fahrt nach der Alt-Ofner Schiffswerfte und der Palatinal-Insel etc. etc, je nach Umstánden und Beschaffenheit der Witterung, die natürlicherweise manche Nuancirung gebieten würde, worüber jedoch in dem das oberwáhnte Central-Í^omité zu verfertigenden und allerhöchsten Orts zu unterbreitenden Programme fürgedacht werden müsste.

8. Die. Herabfahrt auf einen, den Sejour in Ofen und Pesth auf drei, die Rückfahrt auf zwei Tagé berechnet — und diess Letzlere wäre das allerlángste — würde die ganze Feierlichkeit sammt Her- und Rückreise in weniger als eine Woche abgethan sein.

9. Es wäre vielleicht zweekmássig auch eine grössere Truppen-Concentrierung, vielleicht ein Láger, bei der in Frage stehenden Feierlichkeit zu veranstalten, und nicht nur wegen des bei dieser Gelegenheit natürlicherweise sich vermehrenden Militár-Dienstes, sondern vielleicht um auch eine grössere Revue in das Programúi der Feierlichkeiten reichen *zu* können.

10. Es sind in den beiden Stádten 3 geschlossene und 2 Sommer-Theater. Ferner hat Pesth sowohl als Ofen die herrlichsten Redouten-Sále. die sammt und sonders vortrefflich verwendet werden könnten, um die Nachmittagsstunden und die Abende der allerchöchsten Herrschaften und der hohen Gáste auszufüllen.

11. Bei Hof könnte ein Banquet, vielleicht auch ein costumierler Ball statthaben; wie denn auch in den Pesther Redouten-Sálen ein öffentlicher Diner und ein Maskenball gégében werden.

12. Die allerhöchsten Herrschaften würden sammt und sonders in der Burg wohnen, die hohen Gáste hingegen in Privat-Wohnungen einlogirt werden, worüber das Central-Gomité zu sorgen hátte, wie nicht minder für die nöthigen Equipagen, und überhaupt für Alles, was zur Sicherheit und Bequemlichkeit der Anwesenden, wie denn auch für die Ordnung und Würde in den Feierlichkeiten als nöthig erachtet werden durfte.

13. Wird der Monat September zur Abhaltung der fraglichen Feierlichkeit bestimmt, so ist noch hinlángliche Zeit für die ceremoniellen Details der stattzuhabenden Formalitáten und Festlichkeiten vorzusorgen. Nicht so stehet es jedoch in Hinsicht der oben im 1-ten Punkt durch mich in Vorschlag gebrachten Industrie-Schule. Hier darf durchaus nicht gesáunit werden, um die Sache bis zum Monat September zu einer Final-Conclusion zu bringen.

Da sich mein ganzer Vorschlag eigentlich um diesen Punkt drehet, uhne Realisirung dessen oder irgend eines gleichartigen Gegenstandes, alles Übrige eher einer ungünstigen als einen vortheilhaften Eindruck im Lande inacheri würde; da, wie gesagt: Warte, Ccremonien und Prunk allein die Menschen nicht mehr in Extase bringen, so sei es inir vergönnt über die Idee einer zu erreichtenden Industrie-Schule, und der daraus quellenden vielseitigen Vortheile mich noch ein bischen umständlicher auszulassen.

Seit langer Zeit, schon im Anbeginn der Regierung Seiner Majestüt weiland Kaiser Franz sprach sich der allgemeine Wunsch vielfach aus: „das Serviten Kloster in eine der Vorstádte von Pesth zu verlegen und mit einer Pfarre zu verbinden. Seine Majestát Kaiser Franz sowohl als der durchlauchtigste Erzherzog Palatin billigten nicht nur, sondern unterstützten dieses Ansinnen auf das kráftigste. Zu wiederholten Malen und zu verschiedenen Zeiten kam dasselbe in erneuerte Anregung, bis jetzt jedoch ohne Erfolg, und Zwar zumeist aus der einfachen Ursache, weil die beabsichtigte Versetzung der Patres Serviten von Seite der Stadt und der höheren Behörden, vorzüglich auf dem Wege des Rechtes gesucht wurde, zufolge dessen, wie manches Jurisperiti behaupten, dem Serviten Orden der Grund, auf dem seine Kirche sammt Kloster und Garten hier stehet, durchaus nicht als Proprietát, sondern nur dessen Usus-fructus compietire; Niemand hatte aber das Herz, eine so Gehassige Prozessfrage mit Energie und Ausdauer zu betreiben, und so stehet das kümmerliche Kloster, in welchem vier Geistliche wohnen, die gar nichts zu thun haben, in Zusammenhang mit einem verwahrtesten Garten und einem Dung-angefüllten Meierhof heutiges Tages noch in Mitte der Stadt, gerade vor dem so genannten Invaliden-Palais, welcher den Namen Kaiser Karl's des Vl-ten, der ihn erbaute, verewigend, die höchste Zierde, ja das herrlichste Monument der beiden Stádte ist, und schon allein verdiente, durch keine solche

Dung-Gestátte, die vor demselben ununterbrochen Hegt, so unbarmherzig verunglimpi't zu werden!

Hátte maii gegenüber der Patres Serviten anstatt sich an das Schroffe Recht zu haltén, das übrigens noch gar nicht so klar erwiesen ist, die Sprache der Biliigkeit gesprochen, ich bin überzeugt, lange wäre schon Alles in Ordnung, und die allsieitigsten Wünsehe erfüllt.

Da dies aber nicht gesehah, und eigentlich zum Glück nicht gesehah, dem sonst entginge in diesem Augenblick eine herrliche Gelegenheit, mit verháltnissmássig geringen Opfern sehr Viele zu verbinden und ungeniein viel Effect zu machen, so sollte maii es jetzt thun, und hiedurch die ganze Angeleigenheit je eher zu einer Final-Conclusion bringen; zumal auch abgesehen von dem fraglichen Jubilaeum alle Umstánde, für die Transfe-rirung der Serviten in die Theresien-Vorstadt und für die Benützung ihres jetzigen Locals, nicht nur lant sprechen, sondern die Erreichung diesev beiden Zwecke auch ungeniein erleichtern.

Vor gcraumer Zeit wurde námlich, als von Seite einer allerhöchsten Regierung die Idee einer in Pesth zu errichtenden Industrie-Schule fesl-gesetzt ward, die Frage an den Magistrat und die Wahlbürgerschaft der Stadt Pesth gestellí: „\velches Locale sie für diese Schule als das passendste anrathen würden“. Worauf die zwei so eben genannten Körperschaften, gleichsam ím Vorgefühl, dass der so láng ausgesprochene allgemeine Wunsch endlich doch realisiert werden würde, sich vorzugsweise für das Serviten-Kloster ausge^prochen haben. Die Patres Serviten aber wünschen nichts sehnlicher, als ihr jetziges Kloster mit einer Pfarre zu vertauschen, \ orausgesetzt, dass man ihnen hiezu ein angemessenes Locale sammt einer pnssenden Kirche anweiset, was nichts als biliig ist.

Bei dieser Sachlage der Dinge dreht sich die Annehmbarkeit oder Zurückweisung meines Vorschlages, also einzig allein um die Frage: „mit welchen Auslagen die Ausführung des ganzen Planes verbunden ist; wer diese Auslagen bestreiten soll, und endlich ob die Regierung es in ihrem Interessé findet und sich entschliessen will, die nach meinem Ansinnen auf sie fallenden Lasten zu tragen“.

Hierauf erlaube ich mir folgende Erláuterung zu gebén: den Bau der Kirche und des hiezu nöthigen Klostergebáudes würde die Stadt Pest, als ein nicht mehr zu vermeidendes Bedürfniss — indem jener Theil der Theresien-Stadt, wo die Pfarre errichtet werden sollte, von jedem Gotteshaus entblösst ist, — ohnehin unversáumt aus eigenen Mitteln sclbst bewerkstelligen müssen, so dass die ganze Last, welche die Regierung zu tragen hátte, sich einzig allein auf die Errichtung der Industrie-Schule be-schranken würde, die nach bereits gepflogenem beiláufigen Galcul, wenn das ganze mit wahrhaften königlicher Munifizenz errichtet werden sollte, von A bis Z mit einer Auslage von 250.000 höchstens 300.000 c. f. verbun-den wäre ; aber auch mit einer viel kleineren Summe auf eine sehr decente Art zu Standé gebracht werden könnte.

Bei den bestehenden vielen Lasten des Aerar's ist die so eben angesprochene Summe keine unbedeutende, ich gestehe es. (Sollte diese Summe als zu gross erscheinen, oder von Seite der Stadt Pesth zur Erbauung der in Frage stehenden Kirche etc. etwa ein Beihülfe in Anspruch genommen werden, so könnte der so reichbegabte ungarische Studien-Fond, wie ich hierüber genauer Aufschluss erhielt, mit 100.000, ja 150.000 c. f. zur Erreichung des ausgesteckten Zieles füglich beisteuern). Ist jedoch die Regierung entschlossen — und das sollte sie führwahr sein üngarn gehörig zu inwestiren, nur es sodann besser utilisieren zu können, als sie es bis jetzt that: so verschwindet die obige Summe in Anbetracht alles dessen, was mit derselben erreicht werden würde, ganz und gar.

Es sei mir erlaubt dies náher zu beleuchten.

Keine Idee ist in Ungarn von einer grösseren und allgemeineren Popularität, als die industriellen Kráfte des Landes durch vorhergegangene Bildung aller Klassen möglichst zu heben. Nun ist diese Idee aber nicht nur keine schádlicbe, sondern vielmehr ganz geeignet, um sehr ^iel gutes zu stiften, denn sie öffnet der Activität ein immenses Féld, auf dem gar manche bőse Leidenschaften beschwiehtiget werden können; sie muss abei geleitet und weise exploitirt werden, damit sie sich in keinen idealischen ÍTeleisen bewege, und keine unnatürlichen Glashaus-Früchte trage, die stets mehr kosten, als wirklichen Nutzen schaffen.

Wer Anders sollte aber diese Leitung übernehmen, als die Regierung selbst? Es liegt ja am Tag! Denn thut es die Regierung nicht, so werden sich schon andere Verführer dazu aufwerí'en, wie es bereits schon jetzt geschah, und in der Folge in noch viel grösserem Grade ganz gewiss geschehen wird.

Auch ist diess der Aufmerksamkeit der Regierung nicht entgegen, denn, wie ich früher erwáhnt, ist die Errichtung der Industrie-Schule Allerhöchsten Orts bereits genehmiget und so weit gediehen, dass der V^orschlag für die Direktorstelle derselben schon líingere Zeit Allerhöchsten Orts vorliegt, die Concurse für die Lehrkanzeln zum Theil bereits stattgefunden haben, und das ganze im Anfange des náchsten Schuljahres ins Leben treten soll, und die Statthalterei diesem zufolge schon den Auftrag ertheilt hat, ein Interim-Locale für die Schule zu vermitteln, was jedoch bis jetzt von Seite der Stadt Pesth in der Hoffnung unterlassen ward, dass das Ganze durch Vorsetzung des Serviten-Klosters sogleich auf einen stabilén Fuss gesetzt werden würde.

Wenn nun dieser schöne Anfang, der bereits die grösste Anerkeii nung fand, vollends ausgeführt, und durch die Regierung zugleich ein adaequales Obdach in dem zugánglichsten Theil der Stadt errichtet werden würde, und die Nation hiedurch den unumstösslichen Beweis erhielte, dass die Regierung sie bona fide aus ihrer Barberei herausreissen, und sie in ihrem Drang nach edlerer Entwicklung thatkráftigst unterstützen will,

ich glaube füwhwar, dass diess noch weit mehr Effect verursachen und eme viel lauter ausgesprochenen Dank nach sich ziehen würde, als jené Sympathie hervorrief, die die Regierung durch meine Intercession für dic Emporhebung des Theisthales mit so vieler Weisheit an Tag legte, wiewohl dieses Opfer viel grösser ist, und bereits einen so günstigen Umschwung selbst in den Reihen der Opposition zur Folge hatte, dass an dessen reichlichsten Frühten kein Mensch zweifelt.

Und die Ursache dieses grösserern Efftctes, dieser grösseren Dankbarkeit wurde ihren Grund nicht allein in jener freudigen Überzeugung babén, der zufolge nach einer solchen Thatsache kein Mensch mehr glauben konnte, was jetzt noch sehr Viele, wie wundcrbar diess auch klingen mögé, vollkommen glauben, dass námlich die Regierung den Ungar stets in einer subordinierten, einem Lastthier áhnlichen Zustand erhalten, und nie zu seiner vollkommenen Entwicklung gelangen lassen will, . . . nicht in der obenangeführten freudigen Überzeugung allein würde, sage ich, der Grund des Grösseren Effects und des lauteren Dankes Hegen, sondern ganz tinfach darin, dass wáhrend z. B. die Entwásserung des Theisgebietes nur allmáhlig ihre Früchte bringen kann, und dem Auge sehr entrückt ist, eine Industrie-Schule auf der Stelle ihren segenreichen Einfluss auf alle jené ausüben würde, die sich einer industriellen Carriére widmen wollen, und überdiess in einem dem schönsten Theile der Stadt erbaut — was der Fali wiire, wenn dieselbe námlich an die Stelle des jetzigen Serviten-Klosters kamc, — alltáglich gesehen, benützt, bewundert, zu ununterbrochenem Dankgefühle erinnern würde.

Obschon jener Vortheil, der aus der Begründung einer Industrie-Schule für das Ganzé hervorgehen würde, und den ich so eben anführte, allerdings der Wesentlichste ist, so sind noch sehr viele andere zwar untergeordnete, aber demnoch sehr zu berücksichtigende Motive, die für derén Errichtung sprechen. Die damit eng verbundene Creirung einer Pfarre und Erbauung einer Kirche námlich, die bereits, wie ich oben erwáhnt, zu den dringendsten Bedürfnissen geworden sind, und die die Inwohner der Stadt auch mit allen in ihren Kráften liegenden Opfern zu Standé zu bringen wünschen; sodann sie hiedurch zu erzielende sehr bedeutende Verschönerung der Stadt, sammt der damit gewiss eng verbunclenen allgemeinen Anerkennung und Dankbarkeit ferner der überaus grosse Nutzen, den die industriellen Bewohner der Stadt, durch eine Anstalt dieser Art, unmittelbar geniessen würden, und endlich, dass Seine k. k. Hoheit den Erzherzog Palatin nichts so sehr freuen würde, als wenn das Andenken seiner 50. jáhrigen Dienstzeit, durch ein bleibendes und so viel Nutzen schaffendes Monument den kommenden Generationen überliefert werden würde, wie eine Industrie-Schule auf dem Platz des Serviten-Klosters wäre . Hiérüber war ich so frei Seine k. k. Hoheit den Erzherzog Palatin gerade zu fragen, und erhielt die angeführte Antwort samt

der Erlaubniss in diesem Sinne zu wirken, und der Versicheriing, dass Höchtsderselbe — wiewohl das Ganzé für ihn eine Art Surprise sein müsse — nicht ermangeln werde, zur Erreichung des in jeder Hinsicht so wohl-Ihátigen, und viel mehr das ganze Land als seine Person betreíTenden Zweckes das Seinige beizutragen.

Viele glauben das bevorstehende Jubilaeum zur Errichtung einer Wasserleitung oder durch Einführung der Gasbeleuchtung, oder endlich durch Begriindung eines Taub-Stummen-Instituts am zweckmässigsten feiern zu können. Allerdings sind diese Anstalten, die den stádten Ofen und Pesth zum Theil auch mangeln, und derén Begriindung somit von dem grössten Interessé wäre . Yergldeht man ihr wahrscheinliches Ergebniss j^doch mit den vielseitigen Vortheilen, die die Errichtung einer Industrie-Schule, besonders in Zusammenhang alles dessen, was ich anzuführen frei war, gewiss nach sich ziehen würde, und verliert man aus dem Auge nicht, dass man vor allem Anderer stets einem Hauptziele zusteuern müsse, námlich: das Verírauen zur Regierung, und hiedurch ihre Macht zu erhöhen“, so wird man nicht zweifeln können, dass für die Annahme meines Vorschlages viel mehr Motive sprechen, als für die Begriindung einer Wasserleitung, Gasbeleuchtung oder gar eines Taub-Stummen-Instituts.

Zum Schluss glaube ich noch erwáhnen zu sollen, dass man um bis zum Monat August oder September zu irgend einer Conclusion kommen zu können, auch keinen Tag sáumen müsste, sich in Anbetracht eines auf freundschaftlichem Wege zu schliessenden Vertrages je eher mit den Obe-r-hauptern des Serviten-Ordens in gehöriges Einvernehmen zu setzen.

Pesth, den 26-ten April 1846.

Gr. Stephan Szé chenyi.

Július 8-án egy másolatát a főhercegnek küldi el. L. „Gr. Széchenyi István levelei“, III. k. 414—415. 1.

1846 július 18-án Kübeck báró terjeszti elő az államértekezletnek. Csatolja hozzá Apponyi memorandumát, aki nagyjából elfogadja a tervezetet, de az építési költségnek csak a felét akarná a kincstár terhére róni, a többit a tanulmányi alapból fedezni.

Kübeck ezzel szemben javasolja: az ünnepséget a kormány rendezze, s a legszükségesebb kiadásokat fizessék meg.

Az iskolára nézve: tárgyalni kell a renddel és a fővárossal, az összeget n e fizesse a kincstár. A tanulmányi alapnak így is van évi 60.000 frt. feleslege, ezt fordítsák e célra. Igaz, hogy már kineveztek az iskolába néhány tanárt, de a tanévet meg lehet kezdeni béreit helyen is. A király ne adjon k e g y b ő l semmit, mert ez veszélyes; egyrészt a magyarok azt hinnék, a király személyesen intézkedhet közpénzek felett, másrészt akik ellenlábasok, maguk vájkálnának a király zsebében, s az adómegtagadásra még több érvet meríthetnének. A jubileumon történjék a megnyitás -csak általánosságban, a szükséges összegek és azok forrásának megemlítése nélkül; a k i r á l y augusztus 23-án lígy dönt, hogy tárgyalást kell kezdeni a szervita-renddel és Pest városával, azután határoz afelől, hogyan történjék az ünnepélyes alapkőtétel.

[1846] május 15—16, [Bécs].

Gróf Apponyi György Széchenyihez.

I.

Am 15-ten Mai.

Mein verehrter Gönner!

Wegen Bodoki ist das Nöthige geschehen, wüsste ich wo er zu *fűiden* ist, so würde ich ihm die erforderliche Weisung gebén, die darin besteht: dass er zu Hofrath Gzillich im Passbureau gehen soll, von dem er höchsten in 2 oder 3 Tagén den Pass bekömt. Er müsste nur mit Gzillich aimable da für seyn, — denn dieser ehrliche Mann hált auf Gomplimenten. — Gratulire zu den 700 Duc. Ich sitze leider im Rath — und fürchte, dass ich morgen auch sitzen werde. Dies quáhlt mich schrecklich, denn ich hátte mit.Dir viel Wichtigeres zu berathen, und deshalb bitté ich Dich, wenn es Dir möglich ist — Morgen mir doch eine oder einige Stunden zu gebén; auf jeden Fali werde ich Deiner liebenswürdigen Erlaubniss gemäss, noch heute den Ort und die Stunde des rendez vous Dir vorschlagen.

Au fond de inon ami et de mon coeur a vous

Apponyi.

II.

Am 1.6-ten

Verehrter Freund und Gönner!

In einigen Augenblicken muss ich in die Sitzung, und. bis dahin war ich so mit Geschäften dringender Art iiberhauít, dass ich leider unserm Gespráeh für heute entsagen musste. Um aber in dieser, nur über Alles wichtigen und werthen Angelegenheit je eher ein Resultat erzielen zu können, miissen \vir heute, bei St. Zichy die Zeit bestimmen, wo wir das Weitere besprechen und punctiren! werden. Fürst M. driingt mich Gott lob sehr in dieser Sache! —

tout a vous

Apponyi.

[1846 május 30, Bécs.]

Széchenyi Lehoczky Imre turócmegyei alispánhoz írt — Tasner fogalmazványában megmaradt — leveleben megköszöni, hogy a megye közgyűlése öt táblabíróvá megválasztotta.

1846 június 1, Pest.

Gróf Széchónyi *V*iklor közlése a hprni Ievéllárbó 1.

Gróf Hoyos Heinrichné gr. Zichy Feliciához.

Liebe, gute Felicie!

Zürnen Sie mir nicht, ich habe aber eine entsetzliche Confusion gemacht! Den Hut (der allerliebst ist) den Sie, für meine Garoline schickten, und den ich mitbrachte, habe ich aus Versehen meiner Marié geschenkt! — Ich bin ganz unschuldig, aber das Factum ist nicht mehr zu ándern. Wie sich das zutrug, werde ich náchstens mündlich sagen. Es wäre jetzt zu lang; denn die Geschihte zu compliciert. — Sie allein guter (und auch

Nagy Méltóságú

Gróf Széchenyi István úrnak, Ő cs. kir.
Felsége arany Különös bivének, valóságos belső titkos
tanácsnokának, magyar országos közlekedési bizottság
elnökének és a't.

Pesten.

T. Cz.

A bank igazgatóság a részvénykönyv kimutatása szerint szerencsés Excellenciádat is a pesti magyar Kereskedelmi bank azon részvényeseihez számíthatni, kik a legközelebbi választmányhoz járulni jogosítva vannak, miért is Excellenciádat f. 1846-ik évi Junius 6-án délelőtt 10 órakor a helybeli bankteremben tartandó választmányi gyülésre tisztelettel meghívja.

Az alapszabályok 22 §-a határozata szerint ezen évben a

bank elnöknek (Ürményi Terencz eő Excellenciája)

és helytartójának (Sztárnyi Ullmann Móricz urat)

három éves hivatalos kodási ideje lejárván, mind a két állomásra uj választás szükséges azonban mind a két ur ismét választathatik.

A mostani igazgatóság sorából ezennel

Valero J. A.	Frölich Frigyes
Bárá Podmanitzky László	Rosenfeld M. L.
Bárá Rédl Imre	Halbauer János György
Havas József	Cohen M. A.
Burgmann Károly	Liedemann v. T. F. Frigyes
Ugornyai Robitsek József	Stern Ignácz

az alapszabályok 30-ik §-a rendelete szerint e folyó esztendőben

Bárá Rédl Imre	Rosenfeld M. L.
Burgmann Károly	Halbauer János György

igazgató urak, hivataluk 3-ik évének lejárta következtében, kilépendnek, kik azonban az alapszabályok ir talmában ismét választathatók.

Ha Excellenciád választmányi gyülésben személyesen megnem jelenhetne, ez esetre ezennel megkeresztetik, az ide mellékelt szavazati lapra, az alapszabályok 28. ik, és a rendszabályok 3. ik §-a ir telmében, a igazositott részvényes uraknak ide csatolt névsorából azon nevek feljegyzésére, mellyeket részint az elnöki és ennek helyettesi és részint a négy megüresült igazgatói helyre választatni kivánni, mivel tán a választás, a fentebbi szakaszok szavai szerint, meghatalmazás mellett nem történhetik.

A Irásbeli becses válaszát és az ide rekesztett Excellenciád által aláirandó és lepecsételendő szavazati lapnak visszaküldését elvárván, megkülömböztetett tisztelettel maradok

Pest April 21-én 1846

alázatos szolgája

Ürményi Ferencz

P. T.

Es gewinnt den Bank Direction zum Vergnügen, Sie nach Maßgabe des Actien-Besitzes unten Sie zu der nächsten Bank-Ausschuß-Versammlung, den Herren Actionäre der Pester ung. Commercial-Bank zusammen zu berufen.

Die Bank Direction setzt Ihnen die Ehre, Sie nunzuladen, dass am 6ten Juni 1846 Vormittags um 10 Uhr im sitzigen Bank-Locale, zu stattfindenden Ausschuß-Versammlung beizuwohnen zu wollen.

Nach Inhalt des §. 22 den Statuten sind in dieser Sitzung die Wahl des Herrn Bank-Präsidenten (Excellenz Franz von Ürményi) und Ihres Stellvertreters (Herrn Moritz Ullmann von Szitány) vorzunehmen, die wieder zu wählen sind.

Als den gegenwärtigen Zahl der Herrn Bank-Directoren

J. A. Valero	Friedrich Frölich
Lad. Bar Ledmanitzky	M. L. Rosenfeld
Emerich Bar. Rédl	Joh. G. Halbauer
Jos. von Havas	M. A. Cahen
Carl Burgmann	J. S. Friedrich Liedemann
Jos Robetsek v Ugornya	Ignatz Stern

haben laut Vorschrift des §. 30 den Statuten mit Ablauf des gegenwärtigen Bank-Jahres die Herren Bank-Directoren

Emerich Bar. Rédl	M. L. Rosenfeld
Carl Burgmann	Joh. G. Halbauer

wieder drei Jahre lang Ihres Amtes auszustehen, die jedoch im Sinne der Statuten abermals wieder wählbar sind.

Indem Sie zu der gesetzlichen Versammlung der Ausschuß-Versammlung versammelt sein, so ersucht die Direction, auf beifolgenden Stimmzettel gefällig den Namen zur Ernennung des Herrn Präsidenten und seines Stellvertreters, als auch nach Vorschrift des §. 28 den Statuten und §. 3. des Reglements, auf dem ganz mitfolgenden Verzeichnis die sämmtlichen Herren Actionäre, deren Namen zu benennen, welche Sie für die Vier zu wählenden Herren Bank-Directoren zu bezeichnen beabsichtigen, weshalb Sie auf den Wahlakt vorbereitet, der Statuten Paragraphe Sinn allenfallsig nicht entsprechen kann.

Zu Ihrer Legitimirung, ihrer gefälligen persönlichen Einmischung und endlich Ihrer Entschließung, ob Sie an der Versammlung theilnehmen oder Ihre Stimmzettel, sobald sie Ihnen mit der Einladung vorgelegen, Ihre Zustimmung geben, verbleibt

Pest den 21ten April 1846.

Ihre

gehorsamste Diener

sehr hübscher) Engel sind im Stande mich aus der peinlichsten Verlegenheit zu retten, wenn Sie mir náhmlich, gleich auf der Stelle, einen ebenso hübschen oder noch hühscheren Hut besorgen. — Tun Sie das, Sie rechtschaffene Seele, — — Caroline kann ein bischen warten, (aber auch nicht zu lange) während Marié, mit dem hübschen Hut, jetzt bei dem Wettrennen — — — wer weiss! — kleine Dinge ziehen oft grosses nach sich — — Sie verstehen mich — — —

Haltén Sie das Ganzé so geheim wie möglich. Da nun ebenso viele privát Gelegenheiten nach Pesth kommen, so sollten Sie einer derselben benützen, um mit der Maut keine Difficultáten zu haben. — Fries kenni alle Leute, und würde für mich, besonders aber für Sie, gewiss die Gefálligkeit haben, Jemanden Sicheren ausfindig zu machen. — Ich küsse Thre Hánde, und empfehle mich an Heinrich Gräfin Rezy und allernáchsten Angehörigen. — Mit dem Zahlen bin ich wie Sie wissen prompt. — Der Hut en question müsste an Creszence adressiert werden.

S t. S z é c h e. n y i.

Pesth, 1. .Timi 1846.

[1846] június 6, Pest.

Sk. fogalmazvány Tnsner javításaival.

Gindly Rudolf tolna megyei táblabíróhoz.

Tekintetes Tábla bíró Úr, tisztelt Hazámfia!

Önnek f. hó 1-sőjén hozzám intézett becses sorai, mellyek tegnap előtt jutottak kezeimhez, igen kellemes benyomást tettek rám, mert látom azokbul, hogy Ön szintúgy mint én különös becsben tartja az elhunyt nagy férfiak hamvait. Bár volna ez iránt több rokonszenv honunkban, mint a mennyi fájdalom létezik, mert hiszen akkor nem porlanának elszórva Virág, Kölcsey, Berzsenyi, Kisfaludi Sándor és Károly és annyi más jeles honfiak csontjai, amint azokat jelenleg minden ismertetőbb jel nélkül födi azon föld, mellynek annyit költsönöztenek hirben, becsületben.

Hogy e körül mikép érzek, mikép gondolkozom, 's hogy érzelim 's gondolatim milly méltánylást nyerének a magyar hazában, azt Ön az ide mellékelt röpiratbul, mellyet méltóztassék szívesen fogadni, és azon körülménybül fogja legjobban megérteni, mihez képest magosb be fogásu tervezetem az egész hazában úgy szólván egy pártoló szózatra sem talált, míg ellenben nem egy oldalrul piszkoltatott az be a leg éretlenebb elménezkedés gúny tajtékával.

Én megtettem a magamét. Hogy eszmém viszhangra nem talált, arrul én nem tehetek. Ámde a Kisfaludy emlékét még más módon is kívántam tisztelni. Ugvanis nemsokára Kisfaludy gőzös — mellynek reméllem Ön is részvényese — fogja hasitni Balaton hullámit.

Hogy én, kinek minden pereze, minden garasa már lefoglalva van, s ki már most is csak rosszul birja mind azon terhet, . . . melly alatt vállai görnyednek, hogy én e tekintetben még többet tegyek, azt Ön, kit mindenek fölött méltányosnak hiszek, ha csak kissé szíveskedik magát helyzetembe gondolni, bizonyosan nem fogja akarhatni.

Vegye ez őszinte választ nyájas kedéllyel, éljen boldogul és tartson meg becses indulatiban ezentúl is, ki állandóan maradok

kész köteles szolgája
Széchenyi István.

1846 június 13, Pest.
Szalay fogalmazványa Széchenyi javításaival.

Báró Sina Györgyhöz.

Es wiire mir besonders erwünscht hinsichtlich des Architecten Franz Kre.uter von München, der aber jetzt in Wien etablirt ist, und in München das Gr. Schönbornsche Palais gebaut haben soll, genauere Notizen zu erhalten; und selie mich veranlasst, Ilire mir bereits so oft erwiesene Gefälligkeií auch in dieser Angelegenheit in Anspruch nehmen zu niüssen. lch bin denmach so frei, Sie freundlíehst zu ersuchen, im Wege Ihres Correspondenten zu München, bezüglich auf die Fáhigkeiten, die Verlásslichkeit und den Caracter des oberwáhnten Architecten mit möglichster Discretion na here Erkundigungen einziehen zu lassen, und durch derén gütige Mittheiliing mich neuerdings verpflichten zu wollen.

Mit Hochachtimg lhr bereitwilligster Diener.

Oldalt: ki kell adni Széchenyi István.

Ugyanezen ügyben ugyanakkor megkeresi Klentze L. bajor udvari ép^ési intendánst is.

1846 június 16, Pest.

Tasn er írja Kovács Lajosnak, hogy ő és Abonyi keressék fel július elején Széchenyit, s ha lehet, Kemény Zsigmondot is hozzák magukkal, mert a gróf július 10-e körül indul „á tiszai aranygyapjú felkeresésére“, s az argonauták közül Kemény nem hiányozhatik. A tiszai kérdés nehézségei már kezdenek eltünedezni, s a kivitelre is sor kerülhet.

1846 június 21, Kisjenő.
Megjelent Toldy F.: Magyar chrestomathia, I. k.

» József nádor Széchenyihez.

Nagyméltóságú Gróf, magyar akadémiai Másodelnök Ur!

E folyó Szent Iván hó 15-én Nagyméltóságodnak a Magyar Akadémia nevében hozzám intézett azon felterjesztése, mely szerint az, nádori hivataloskodásom közelebb betöltendő ötvenedik évnapja emlékének megünneplésére évkönyveinek hetedik kötetét nekem felajánlani s ezt arcz-

képemmel ellátva közre bocsátani elhatározá, a legőszintébb örömérzetét gerjeszté keblemben. Ugyanis a határozat, midőn egyrészről a Magyar Akadémiának irántami gyöngéd figyelmét s tapasztalt igaz vonzalmát a legfényesebben bizonyítja, úgy másrészről e haza szellemi s anyagi jóléte s boldogsága eszközlésére mindenkor irányzott buzgó törekvésemnek e kitűnő elismerésében — az öntudat megnyugtató édes érzetén kivül — a legszebb, a legnagyobb jutalmat nyújtja.

Midőn tehát a Magyar Akadémiának említett határozatát legszívesebb örömmel s forró köszönettel fogadnám, egyszersmind megkeresem Nagyméltóságodat, hogy ebbeli nyilatkozatom, valamint igaz őszinte hajlandóságom felől, mellyel mint eddig úgy ezentúl is a Magyar Tudós Társaság iránt viseltetni meg nem szünendek, azt értesíteni ne terheltessék.

Egyébiránt állandó különös hajlandósággal maradok, Nagyméltóságodnak legszívesebb jóakarója

J ó z s e f n á d o r i s p á n .

Kisjenőn, Szent Iván hó 21. 1846.

1846 június 22, Zsibó.

W e s s e l é n y i írja Teleki József grófnak: „Egy éve múlt már, hogy Kemény Zsigmondnak egy rokona püspök Mogával beszélgetvén, s a beszéd közt Kemény Zsigmond is előfordulván, ezt a püspök nagy dicséretekkel halmozta mint olyat, ki az oláhok ügyében jól szólt és irt; és kinyilatkoztatta, miszerint háládatosak is lesznek iránta s ha valami kiüt, gondoskodva van, hogy személye s birtoka bántatlan maradjon.“

(Wesselenji-levéltár.)

1846 június 26, Bécs.

E r e d e t i j e a z O r s z á g o s L e v é l t á r b a n
k a n c e l l á r i a i o s z t á l y .

A m a g y a r k a n c e l l á r i a m e g h a t á r o z z a a S z é c h e n y i v e z e t é s e a l a t t á l l ó b i z o t t s á g h a t á s k ö r é t .

P. 10368/808 sz.

Ő császári és apostoli királyi felsége legkegyelmesebb Urunk nevében a magyar királyi Helytartótanácscsal kegyesen tudatandó.

Ő cs. kir. Felsége f. é. május 30-án kelt legfelsőbb rendeleténél fogva az országos közlekedési eszközök létesítése tekintetéből e kir. Helytartótanácsnál gróf Széchenyi István elnöksége alatt kirendelt bizottmányra nézve előrebocsátva, hogy ezen bizottmány alakítása által e k. Helytartótanács hatósági köre^ semmiben sem változik, magát a bizottmány elrendezését illetőleg addig is, míg idővel bővebb intézkedés szükséges leend, következendőket kegyesen elhatározni, s jelesen a bizottmány teendőit ekkép megszabni méltóztatott, miszerint ezen bizottmány:

1. javaslatba teendi az országos közlekedés főbb vonalait, kellő tekintettel a kereskedés szükségeire és ennek folytán különösen azt, váljon a könnyebb közlekedés érdekében ezen vonalakon a vizek szabályozása és hajózhatósága vagy lecsapolása, az árvizek megakadályozása és csatornák ásása, vagy pedig akár országos kő, akár vasútak_építése leend-e szükséges, előterjeszteni köteles.

2. Az illető előleges költségvetéseket kidolgozván, ezen költségek fedezésére mind a iónálló, mind pedig törvényszerűleg alkotandó kútfőket mutatandja ki.
3. A közlekedések létesítése módját vonatkozólag az idő czélszerű felosztására, és mind a végrehajtásra, mind a felügyelésre megkívántató egyénekre, terjessze elő.
4. Addig is, míg egy általános közlekedési rendszer iránt a tanácskozások befejeződnének, a közigazgatásnak ezen bizottmány körébe tartozó ágait tárgyalás alá veszi, létesíti és azokra felügyel, nemkülönben okokkal támogatott törvényjavaslatokat mint oly előleges munkálatokat készít, melyek a jövő országgyűlés tanácskozása alá terjesztendők, végre
5. a közlekedési eszközök tárgyában alakult társaságok iránt fenforgó mindennemű kérdéseket előleges tárgyalás, alá vévén, az ezek iránt - adandó véleményét a k. Helytartótanács elébe terjesztendi.

Mi ezen bizottmány személyzetét illeti, ő cs. kir. Felsége kegyesen megparancsolni méltóztatott, hogy elnöke gróf Széchenyi István mellé azon helytartói tanácsos, ki ezen bizottmány körébe tartozó tárgyak előadásával eddig is foglalkozott, és a bizottmány elnöke távollétében ennek helyét viselendi, mint szinte más két helytartói tanácsos és két helytartói titoknok rendeltessenek, az elnöki munkálatok készítésére pedig egy az elnök kijelölése következtében újonan kinevezendő és nyolcszáz forintos évi fizetéssel ellátandó helytartósági fogalmazó; a jegyzőkönyvek vezetésére, kiadások készítésére s az iratok rendezésére egy tollvivő hatszáz forint, egy írnok háromszázötven, és egy futár kétszáz forintos évi fizetéssel alkalmaztassanak, a bizottmány irományai e Helytartótanács kebelbéli egyénei által lévén készítendők. Továbbá, hogy az Építészeti Igazgatóságnak az utak készítésével és hajózással foglalkozó osztálya minden idetartozó egyénekkel együtt e bizottmánynak oly megjegyzéssel rendeltessék alája, miszerint segéd Kecskés Károly és a hajózási osztály felügyelője a bizottmány üléseiben megjelenjenek, a műtani tárgyakban szavazattal bírván. Azon esetben pedig, ha a bizottmányhoz műértő egyének lennének kinevezendők, ezek a bizottmány által e k. Helytartótanács elébe, fenmaradván továbbá is kellő hatósága, terjesztessenek; végre a bizottmány elnöke felhatalmaztatik arra, miszerint nagyobb fontosságú tárgyak és kérdések eldöntésénél külföldi műértőket is kihallgathasson; és ezeket a k. Helytartótanácsnak teendő jelentés mellett a szemle teljesítése végett az országba is behívhassa.

Mely legfelső rendeletről e k. Helytartótanács kellő alkalmazás és további intézkedés végett ezennel értesíttetik. Kelt a birodalmi fővárosban Bécsben Ausztriában, Szentiványhó huszonhatodik napján ezernyolcszáz negyvenhatodik esztendőben.

Gróf A p p o n y i György. Zárka János.

ő cs. és aposl. k. Felsége parancsára
Kemnitzer Zsigmond.

1846 június 27.

R e n d ő r i j e l e n t é s K e m é n y Z s i g m o n d r ó l.

Kemény Zsigmond inkább Kossuth iránt érzett sympathiát, azért előbb vissza akarta utasítani Széchenyi ajánlatát, de barátai: Vajda Dániel, Szász Károly és Bethlen János gr. nem engedték visszalépni. Elébe tárták, hogy Erdélyt majdnem teljesen alkotmány nélkül kormányozzák, ezen csak a Magyarországhoz való kapcsolása segítene, a mit Kemény Pesten ugyancsak támogathatna. Kemény erre néhánv feltételt közölt a gróffal, milyen szellemben akarja a Jelenkor-t szerkeszteni, s legközelebb utazik fel hozzá.

[1846 június, Pest.]
F o g a l m a z v á n y után.

H e r c e g E s t e r h á z y P á l h o z.

Főméltóságú Herczeg!

Huszadik éve immár, hogy a lóversenyzés hazánk több jeles fiainak részint örök alapítványai, —, részint évenkinti ajánlataiból keletkezett dijak évenkinti kiadása által hazánkban létrejött; de hogy a hazai intézet hatásköre mindinkább kifejtethessék s innen egyebek közt főleg a hazai lónemesítésre háramlandó üdvös eredmény minél sikeresebben elérettethessék, a tapasztalás pedig azt mutatná, hogy egyedül tetemesb nyereség lehetősége tartja fenn a teli vérlovak tenyésztőiben a nevelési kedvet: erre nézve egy nagyobb dij alapítása elmulhatatlanul szükségesnek találtatott s e czélra a Nemzeti dij több hazafiak által évenkinti tetemes ajánlatokkal szaporíttatott, úgy hogy e dij az Erdélyi dij egybekapcsolása által is már 900 aranyra növekedett.

Bátor a pesti Lovar-egylet alólírt Választmánya ezennel Főméltóságodat is az iránt, hogy a nevezett dij gyarapításához szinte hozzájárulni méltóztatnék, [megkérni].

Többire Főméltóságodnak szívességébe magunkat ajánlván.

Esterházy herceg június 27-én adott válaszában kijelentette, hogy 10.000 forintot ad az egyesületnek, s ennek 500 forintnyi kamatát évente a választmány által megjelölt célra adja.

1846 július 1, Bécs.

B á r ó S i n a (i y ö r g y válaszolva Széchenyinek június 28-án írt levelére fi. „Levelek“, III. 413—414. 1.) megnyugtatja, hogy a Tiszaszabályozásra nyújtott kölcsönről adott értesítésbe a leíró tévedése folytán került bele az a kitétel, hogy az 5 százalékos kamat félévenként előre fizetendő; ő tehát újat küld ezen szó kihagyásával illetőleg „utólag“-ra javításával.

1846 július 11, Buda.

A H a r m i n c a d h i v a t a l közli Széchenyivel, hogy a Párizsból rendelt két parazol 60 frank értékben megérkezett, s bár azokat mintáknak fogja felhasználni, a harmincadot meg kell utánok fizetnie.

1846 július 22, Buda.

József nádor közli Széchenyivel, hogy jelentését a tiszai eseményekről örömmel olvasta; Paleocapával 18-án beszélt, s mindarra nézve, amit a munka sorrendjére, az akadályokra, a szabályozás következményeire nézve előadott, egyetért, s ezt Paleocapa azóta Széchenyinek is valószínűleg már tudtára adta. Aznap kapta meg Apponyi értesítését arról, hogy a bécsi bankokat felhívta a kölcsön nyújtására, de a Wodianerék ajánlatát nem fogadhatta el. Ezt ő Széchenyinek hivatalosan is tudomására adta. Kitartást kíván további útjára s figyelmezteti: vigyázzon egészségére.

1846 július 25, Buda.

József nádor írja Széchenyinek, hogy az udvari kancellár értesítette, hogy Arnstein és Eskeles, másrészt Rotschild és Sina bankházak 400.000 pengőforint kölcsönét elfogadják a Tisza-szabályozásra, amelyre a király rendelete értelmében évente 100.000 pengőforintot fizetnek vissza a sóári alapból.

Wodianer Sámuel ajánlatát nem vehették figyelembe.

1846 július 29, Vásárosnamény.

Ribáry János esperes-plébános írja Széchenyinek, hogy azf szeretné, ha a gróf szava olyan erős lenne, mint az angyalé a feltámadás napján, s ha nagyszabású terveihez megfelelő eszközök állnának rendelkezésére. Jónak látná, ha népszerű kathézis adatnék ki a vizek és folyók szabályozásáról ilyen modorbán:

1. Kérdés: Mit értesz a vizek és folyók szabályozásán?

Felelet: Értek olyan jótékonyságot, mely által a gázolhatlan posványokból a legszebb búzatermő földek, a folyamokbul pedig a minket gazdagító kútforrások válnak, stb.

„A magyar a közmunkából nem szívesen veszi ki a részét, s a míg egy darab kenyere van, nem dolgozik örömest, de gondolkozik, vizsgál, s ha felvilágosítják, működik is.“

1846 július 30, Bécs.
Eredetije az Országos Levéltárban.

Gr. Apponyi György Széchenyihez.

Sietek Nagyméltóságodnak tudtára adni, hogy mind a kir. kincstárból a Tisza szabályozására legkegyelmesebben szánt 50.000 fnak, mind a 400.000 fnyi előleges kölcsönnek kifizetése eránt az előfordult akadályok már tökéletesen el lévén hárítva, ezen öszvegek Nm. rendelkezésére készen tartatnak. A kincstárból fizetendő összeg iránt azon nehézség tétetett, hogy a tervek még bemutatva, a társulat szabályai pedig még helybenhagyva nincsenek, de sikerült ezen akadályt is azon remény fejében legyőzni, hogy ezen hiány minél előbb pótoltatni fog, minek eszközlésére Nm. egész gondját és hathatós befolyását felhívom. Az előleges kölcsönre nézve ő cs. kir. Fensége a nádor hozzám intézett kegyes leveleben oda nyilatkozni mél-

tóztatott, hogy ezen kölcsön biztosítékául a só árából fizetendő összeg szolgáland, miről is az illető kereskedői házak általam azon hozzáadással, hogy ő Fensége nyilatkozatához részemről is járulok, értesíttetvén, tudtomra adták, hogy az említett pénzmennyiség részenként háromnapi jelentés mellett felveendő, Nm. rendelkezésére készen áll. A dolog ezen állása annál nagyobb örömmel tölti el keblemet, mennél őszintébb és melegebb azon részvét, mellyel e nagyszerű és közhasznú vállalat iránt viseltetem, s mennél esméretesebb előttem és az egész haza előtt Nm. tündöklő hivatali tehetsége, jelenleg is bizonyított lankadhatlan buzgósága, valamint csüggést nem ismerő munkássága és állhatatossága. mely biztossá tesz, hogy e magas s áldásteljes czél urunk királyunk dicsőségére és szeretett hazánk hasznára elérettetni fog.

Bécs, július 30-án 846.

1846 augusztus 14, Alcsút.

J ó z s e f n á dor Széchenyi három előterjesztésére összesítve válaszolja, hogy a tiszai hajózási társaság csak úgy kezdheti meg működését, ha a Dunagőzhajózási lemond 1854-ig fennálló kiváltságairól, amelyek a Duna és mellékfolyóin a hajózás megvalósítását neki biztosítják. Ennek az utóbbitól kellene kiindulnia, s a kérdés elintézését Széchenyi tapasztalt bölcseségére bízza.

1846 augusztus 17, Alcsút.

J ó z s e f f ő h e r c e g n á d o r írja Széchenyinek: az építészeti igazgatóság a Tisza-szabályozás megkezdésére a Tisza-térképészettől Perleberg Gusztáv, Fodor János, Barta Samu és Rauschmann Gusztáv mérnököket, az építészeti igazgatóságtól Eggert József, Torkos Sándor gyakornokokat (Csánk Ferdinánd már Debrecenben lévén) 3 mérőasztallal, 4 lejtmérési szerrel, Toplya és Ondava vidékek térképeivel ellátva 15-én Sárospatakra útnak indította.

1846 augusztus 24, Miskolc.

K a z i n c z y G á b o r írja Lónyay Gábornak: Véleménye szerint a Védegylet akkori szervezetében Miskolcon nem életképes, az iparműkiállítási jegyeket nem veszi senki. Széchenyi bejött Patakról, hogy a központi választmánnyal a bodrogköziek tiltakozását a vizek szabályozása ellen megtárgyalja. Úgy találja, hogy a gyűlésen Vécsey Miklós báró nevetségesen viselkedett, Boronkay Albert hallgatott, ellenben „Szerencsy zaklatta fel a rigókat s bent hagyta a pechben“, de, éppen miatta habozott Széchenyi (a határozat kimondásával) s így a dolog eldöntetlen maradt. Lónyay tud a sorok közt is olvasni, láthatta a helyzetet a kiadott hírlapi tudósításból is: „a nagy gróf találva érezte magát“.

1846 szeptember 2, Zsibó.

W e s s e l é n y i M i k l ó s írja br. Jósika Miklósnak: „Mit a kereskedelmi társaságról írsz, engem igen nagyon s igen kedvetlenül lepett meg. Még csak távolról sem jutott eszembe, hogy annak dolga rosszul álljon, sőt annak még mind legjobb sikerreli mentét hittem. Nagyon jó volna, ha

Te engem a dolog felől előbb tudósítsz. Bár Kossuthot kérdezted volna meg a dolog felől. Hogy az abban lévő pénzem (6000 pengő forint) iránt mit tegyek, nem tudom; mert nem tudom, hogy mit tehetek. Van-e vallyon a társaság még olly karban, hogy a részvényeket ha kívántatik, visszafizesse? s tartozik-e ezzel az alapszabályok szerént?

Múlt hó 27-én volt azon társaság közgyűlése, a mellynek eredményét még nem tudom. Ezen hihetően világosságra jött a dolognak valódi állása. Ez iránt tudósíts kérlek terjedelmesen. Ezen igen kedvetlen dologban, hidd el, a vesztés melly fenyeget habár igen érzékeny lenne is, nem a legfőbb mi keserít. Hasonlíthatatlanul inkább fájlalom mindannak enyésztét s bukását, mi a kereskedelmi társasággal együtt menend. Véds ipar egylet, iparműtár, tengerhajózás, amerikai lisztőrlő malom, sőt a fiumei vasút is olly szoros kapcsolatban volt azzal, hogy azoknak vonulása jórészt ezeknek is véget vetend. E felett általában véve olly csapás ez keletkező iparunk, vállalkozásink s emelkedő hitelünknek, mellyet a nemzet bajosan s jelesen az ellenzék éppen nem fog kiépülhetni.“

1846 szeptember 6, Ungvár.

Lám Jakab mérnök Széchenyihez írt hosszú német levélben munkára ajánlkozik. Csatolva iiozzá aug. 30-iki hosszú levele, amelynek lényege az: ő nem zárkózik el a Szathmáryval és Kecskéssel való vitatkozás elől, sőt szeretné, ha a néhai Vásárhelyi terveit Paleocapa is felülvizsgálná. Bizonyos, hogy Szathmáry. aki őt névtelenül megtámadta röpirata miatt, — látta Vásárhelyi tervezetét, — ő pedig nem. Vásárhelyi tervének főhibája, hogy nem ismeri pontosan a Felső-Tisza esési adatait, ami nélkül szabályozni nem lehet. A szabályozás kezdetén már a kincstárt,kár érte: tavaly a vízáradás kivetett Venécén alól néhány tutajt, s 1900 mázsa kősó veszett cl. Helyesli: a gróf vágassa át a töltéseket, de ezt komolyan hajtsák végre.

J846 szeptember 20, Alcsút.

J ó z s e f n á d o r írja Széchenyinek: a Tisza-szabályozásra a tokaji sóhivatal kifizeti gr. Andrássy Gyula vagy helyettese^ Drevenyák Ferenc nyugtájára a 60.000 forintot. Kéri, hogy Széchenyi írjon a hitelező bécsi banknak, hogy az összeget az udvari kincstári pénztárba fizesse be, hogy a fölemelt sóári alapnak onnan visszatéríttessék.

1846 szeptember 25, Pest.

A H e n g e r m a l o m igazgatósága folyamodik a nádorhoz, hogy a helyszűkére való tekintettel engedje meg, hogy a Hengermalom és Gépgyártó Műhely (Maschinenbau Werksiátte) külön váljanak egymástól s az utóbbi részére a malom közeleben fekvő 609—614. számú hat, vagy 615—618. és 625. számú öt háztelket megvegyék és megfelelő módon felszerelvén, önálló üzemmé kifejlesszék.

(Fogalmazvány után.)

1846 október 15, Pest.
Sajátkezű levél Zsibóra.

Kossuth Lajos báró Wesselényi Miklóshoz a Magyar Kereskedelmi Társaság összeomlásáról.

Pest október 15, 1846.

Kedves Barátom!

Jósika közié velem kérdéseidet a Kereskedelmi Társaság iránt; Teleki kívánságodat az unióra vonatkozó országgyűlési iromány kijegyzése iránt, mindkettő felelt Neked, azért nem sietek magam írni, nagyon elfoglalt valék az iparműkiállítási díjbírálattal s a Kereskedelmi Társaság bajaival, s~£z utolsó és a fiumei vasút most is igénybe veszik agyam minden gondolatát. Vedd azonban szívesen némi töredékes felvilágosításaimat.

Vésznek-viharnak gyermekét ezer baj kitanított már haragból is, de ezen Szabó Pált szét tudnám tépni megbocsáthatlan könnyelműségeiért, mikkel a Kereskedelmi Társaságot s vele munkásságom hatáskörét compromittálta. Nem mondom, hogy gazember, sőt cᵛsak azt sem, hogy ostoba, hanem mondom, hogy általó egész a hazugságig, s hogy egy gálád vén lotyővali viszonya ítélő tehetségét zavarba hozta. Mennyi morális kárt okoz nekünk ez ember, s nekem különösen, kinek ajánlása emelé őt az ismeretlent e hatályos pokzra, és adá kezébe nagy nemzeti érdekek fogantyúját, az leírhailan.

Egész éven át azzal áltatott, hogy jól állunk, és a büanz 84000 frt. veszteségei mutat, és én fenyegetésekhez valék kénytelen n3ailni, hogy egy héttel az augusztusi társasági ülés előtt avagy csak azt is megtudjam, mint áll a mérleg? Én választmányi tag! Én kinek bizalma őt f elemeié! Most megtörtént a eensura, és kisült, hogy a bizonyos veszteség 103(000 forint. De a baj nem ez, kereskedő egyszer veszt, másszor nyer, csak fátum okozza veszteségét, ne hanyagság, ostobaság; nem a veszteség tehát a baj, bár engem személyesen keservesen sújt, mert 6000 forint részvénynyel vagyok a társaságban érdekelve, mit ha elvesztek, vagyonom rommaradványait vesztem el. Mert éppen most adám el Tinyét, hogy kifizethessem árával adósságimat, mikbe a védegyleti igazgatóság kevert, s amaz actiák csaknem utolsó vagyonom. De mégis nem a veszteségben fekszik a baj, hanem a veszteség módjában, okaiban, a megbocsáthatlanul nyomorult ügyvitelben és a társaság hitelének tönkretevésében. 53_ váltója protestáltatott egy év alatt külföldön, magánkereskedő ilyesmi miatt főbe Ipné magát. Szabó pedig soha nem is szólt a választmánynak, miként áll hitelünk, azt hazudta, hogy jól, szilárdon, gyarapodólag. Spekulátiókba ereszkedett túl az összeg határán, s oly ostobán, meggondolatlanul, hogy árukat küldene oly formán, mintha Becsére búzát, vitetnénk Rimaszombatról. Arukat vett át anélkül, hogy megnézetné; controll nélkül az eladóra, még p_edig csalárdságról ismeretes eladóra bízza a szálítást, anélkül, hogy valaki tőle az árut átvenné, és Triestből tudja meg, hogy a küldött kender kötegek belseje rothadt kóc, és a választmánynak egy szót sem szól. A mi leg. főbb: börzei diferentialis játékot űz áruszállítási szerződésekkel; elvállal 37 ezer star repce rendelményt, s nincs egy szem repcéje és 25000 pengőforint kárpótlást fizet a nem teljesített szállításért, mind tudtunk, hírünk nélkül, és a közgyűlésnek azt hazudja, hogy itteni producensek contractus szegése miatt nem volt képes kötelezéseit teljesíteni, és nem igaz, mert a censoroknak egyetlen egy ily (2000 köblös) szerződésnél nem tud többet előmutatni stb. stb. Borzasztó dolgok. Mit csináljunk ezen emberrel? Igaz-

gató nem maradhat, az világos, nem is akar, de, hol veszünk embert alkalmatost, ki .elég resignatióval, bírand ily' megrontott ügyhöz reputatióját csatolni. Mit csinálunk a társasággal? Az itteni kereskedők erőnek erejével fel akarnák oszlatni. Csak ezt ne, semmi áron. De miként mentsük meg?“ — Jó lenne, ha feljönne, mert Szabó alighanem pártot szervez stb.

Ő már igen kifáradt. A nádor ugyan beteg, októbert aligha húzza ki; ő most nagy csapásnak tekintené halálát. Valahogy megszerette az öreg urat, sokat éltek egymással, vagy inkább egymás ellen, sok sós kenyeret evett együtt a magyarral, némi ragaszkodást érez iránta; utódjául ő István herczeget találja a legalkalmasabbnak.

Figyelmezteti, hogy levelei feltörve érkeznek Pestre.

„Széchenyi e napokban Liszt concértjében önfeledőleg azt monda Rádaynak: szeretne a jövő“ országgyűlésen praesideálni. , Gida komolyan végig mérte: tehát nádor akarsz lenni? Nem, feleié magába térve a nagy gróf, hanem olyan locumtenens forma valami. —, Hogy tetszik Neked? Ráday confidentialiter közlötte ezt velem, és én hasonlón közlöm Veled, N£ked tudnod kell.“

Kolozsvárra az országgyűlésre menjen el, ott sok jót tehet stb. Az unióra vonatkozó másolatokat elvégezteti, ha bővebben megírja, mire van szüksége.

Úrbér iránti nézeteit nem osztja, sőt fallaciának tartja: hogy ők osztozván az adóban a jobbágyságot is ők váltsák meg. Neki az a nézete: az úrbér átmeneti állapot, a melyet meg kell változtatni, másként önmagától, esetleg rablással egybekötve oldódik meg. Azért sürgeti Deákkal együtt az országos örök váltságot. Ő röpiratot ír a kérdésről, s most végzett be egyet a vámokról.*

1846 október 19, Bécs.

Báró Sina G y ö r g y írja Széchenyinek, hogy a Tisza-szabályozási pénzből l()().0(!() + 62.30 forintot a bécsi intézetből utaltatott ki, mivel a budapesti fiók nem rendelkezik ekkora összeggel, s a másik mód, hogy egy kapitány útján küldje, veszélyesnek látszott, minthogy gyakran megtörtént, dass ein Radkasten weggerissen wurde, und das ist gerade der Platz, \vo der Kapitán das Geld verwahrt, auch ist es streng untersagi.

1846 október 31, Pest.

Á l h í r e k S z é c h e n y i j e l ö H e t e s é r ő l a n á d o r s á g r a .

Der aus Wien nach Pest zurückgekehrte Oppositionsmann Fraitz Pulszky versicherte seine Meinungsgenossen, von einem auswartigen Diplomaten zu Wien erfahren zu haben, dass im Todesfalle des gegenwartigen Reichspalatins, diese höchste Würde dem Grafen Stephan Széchenyi

* Wesselényi két nappal előbb, október 12-én tudakolta Urbán Páltól, milyen nagy lehet Kossuth vesztesége Szabó csalásain, s kik vesznek részt a segítésben. Felajánlotta 7—800 forintot érő Isora telivérkancáját olyképen, hogy 20 darab 50 forintos részvény útján adják el Kossuth javára. Ez sajnos nem járt a megfelelő eredménnyel.

A Kossuth és Wesselényi baráti viszonyában nemsokára beállott elhidegülés azonban inkább a hamuzsír-ügyletre vezethető vissza. Lásd errevonatkozólag a „Történelmi Tár“ 1903-iki folyamában közölt leveleket.

a. h. Orts zugedacht sei. Als der bemerkte Gräf hievon ein Kenntniss kani, ausserte er seinen vertraitfen Freunden, dass er, falls sich die fragliche Angabe bestätigen sollte, gegen das Pester KomitaL Energie und Ausdauer entwickeln, sich übrigens nicht gefallen lassen würde, dass die Pester Komitatsstände nur die Resultate ihrer Berathungen,^ und nicht zugleich auch ihr Vorhaben dem Reichspalatin bekannt machen sollen. Um übrigens das moralísche Gewicht zu behaupten, wäre es zweckmässiger, die Palatinalwürde einem kaiserlichen Prinzen zu verleihen. Auch sei Széchenyi ein zu unabhangiger Mann, als dass er diese höchste Auszeichnung ansprachen könnte, wolle übrigens auch fernerhin so selbst entscheidend zu Werke gehen, wie er diess bei der Theissregulirung bewies.

1846 november 1, Buda.
Sajátkezű levél.

István főherceg Széchenyihez.

Ofen. den 1-ten November 846.

Mein lieber Gräf Széchenyi! Ich zeige Ihnen hiemit an, dass so eben mein Vater ganz Ihrem Wunsche entsprechend, die Angelegenheit wegen des Baugrundes für die Giesserei náchst der Walzmühle expedirt habe.

Ihr bereitwilligst ergebener E h. Stephan.

1846 november 1.

F ejMMi czy László írja Wesselényinek, hogy Zsibóról lement Hunyad megyébe, szeptember 6-án a Vaskapuhoz, s ott 10-én gőzhajóra ült. Rajta voltak Széchenyi, Kovács Lajos, Szalay István, Sasku, Reich és Paleocapa velencei vízszabályozási igazgató, mint a Tisza-szabályozó küldöttség. Széchenyi mindenütt megmutatta a szép partrészeket: a Veterani barlangot, a Kazán szorost, a remekművű Széchenyi-utat. Zimonyból csónakon átmentek Belgrádba, s 14-én érkeztek meg Pestre.

Széchenyi a hajón egy nagy politikai munkán dolgozott, s Kovács a belőle neki felolvasott^, részleteket jelesnek monda. „Majd meglátjuk. Adna az ég, hogy olyan legyen; egyébként Kovácsnak a gróf műve bírálatában most már nem nyugszunk meg, mint azt talán egy év előtt is bátran tettük volna.“

(Wesselényi-levéltár, Kolozsvárt.)

1846 november 3, Pest.
Sajátkezű levél után.

Gróf Széchényi Bélához.

Dear old boy,

Te ma velem együtt hivatalos vagy Szécsénék páholába Ceritto-t nézni! Legyél tehát 7 órakor idehaza, mikép aztán elvihesselek.

Széchenyi István.

November 3. 1846, Pest.

1846 november 11, Bécs.

B r. S i n a G y ö r g y értesíti Széchenyit, hogy a tiszaszabályozási 400.000 forintból küld 20.000 forintot megterhelve 12 frt. 30 kr. Vie%-os kamattal. Széchenyi november 9-én kérte Sinát, hogy a pénzt utalja ki.

1846 november 15, Buda.

A n á d o r értesíti Széchenyit, hogy azon 20.000 forintot, amelyet a helytartótanács tavaly a tiszaszabályozási munkákra utalványozott, de azt fel nem használták, miután azon összeg a 100.000 forint kiutalásakor a király által visszavétetett, nem utalhatja ki. Ha szükség merül fel, újra kell érte a királyhoz folyamodni.

1846 november 17, Pest.

S t u 11 e r F e r e ne írja Wesselényinek:' „Szabó Pál megszökése által kimondhatatlanul csökkent a nemzeti közvállalatok iránti buzgalom a magyarok kebeleben; tömérdek azon szellemi veszteség, mely ebből a. hazára háramlott, az anyagi veszteségben leginkább a vállalkozók osztoznak, s közöltök — mondhatni — Kossuth Lajos vesztett legtöbbet, ő csekély értékéhez képest 6000 pfrttal volt érdekelve, s azonfelül megrendült hite az emberek irányában; mert ő Szabót becsületes embernek tartván, tisztes állomásra emelni segíté és Kossuth mindemellett nagylelkűen veszi e csapást és új erővel és fáradhatlanul működik az egyesület hitelét újból fölemelhetni.

De Kossuthot nem csak e csapás érte, ő minden szerzeményét a nemzeti közvállalatokra áldozván, midőn hazájával jót tett, magáról s családja jövendőjének biztosításáról teljesen megfeledkezett s végre oly állapotra jutott, hogy tinnyei jószágát is eladván, a bejött pénzt adósságainak tisztázására kellé fordítniá, maga pedig megfosztva a Pesten élhetés módjától, már néhány egyesület igazgatóságáról le is mondott. Ily helyzet szomorú! s valóban borzasztó gondolat, hogy Kossuthnak egy nemzet szemeláttára kell majd, nyomort szenvedni!

De még nincs minden remény elveszve! s itt Urbán Pálnak közleményeire hivatkozom.

Ugyanis van most Pest vármegyében egy jószág eladandó, melyet 20 ezer pfrtért meg lehetne szerezni; az ellenzék néhány vagyonosb s lelkesb tagjai magok között megegyeztek, hogy ezen összeget szabad ajánlatok útján összegyűjtik — s mint értesítve vagyok — te is mint hazánk egyik ily lelkesebb s vagyonosabb fia a hozzájárulásra föl vagy híva! — ezen kevésszámú ügybarátoknak czélja az, hogy a 20 ezer frton ezen birtokot Kossuthnak megszerzik, de neki azt tudni nem szabad, hogy ez adomány! mert különben visszautasítandja azt, tehát mint kölcsönt fogják adni, melynek kamatai fizetésére fogná magát kötelezni, s az így fizetett kamatok takarékpénztárba vagy más biztos helyre fognának tétetni gyümölcsözés végett családja jövendőjének biztosításául. És minthogy attól tartanak ezen ügybarátok, hogy akár ívköröztetés, akár kiterjedtebb fölszólítás a tárgyat nyilvánosságra hozná és Kossuth tudomására jővén ezen segélyezési titoknak, az ajánlatot semmi áron nem fogná elfogadni, azért csak kevesen vannak és lesznek is részvevők. Ennyit tudhattam ki Urbántól s ezt tudtodra adni kedves kötelességemnek ismerem.“

(Br. Wesselényi-levéltár.)

1846 november 19, Pest,

K i v o n a t a r e n d ő r i j e l e n t é s b ő l Pest m e g y e k ö z g y ű l é s é r ő l.

Hosszú tárgysorozat volt. Széchenyi köszönetet mond Nyáry 2. alispánnak éberségéért, aki Kossuth szerint 20 millió forintot mentett meg, s nem tudja osztani azon nézetet, hogy a kormányt rossz szándék vezérli. A viszálykodás a kibontakozásban, s a helyzetben működő külömböző faktorok munkájából ered. Szentkirályi közbeszól: a mai kormány alatt nem lehet újjászületni; erre Széchenyi folytatta: nem hiszi, hogy a hazának esküdt ellenségei vannak, s ilyenek a kormányban nincsenek. Perczel közbekiáltott: hazaárulók, a mire Széchenyi felhívta: fejezze ki nyíltan a mit mondani akar, a mit Perczel meg is ígért.

Beszédében kifejezte: nehéz Széchenyivel vitatkozni, mert ő magát főszemélynek teszi meg; panaszkodik a gróf az ellenzék támadásai miatt, holott ő is írt ellene munkákat; s a gróf is elismerte, hogy Magyarország mindig gyanúval élt Ausztria ellen — ezzel szemben utal Mária Terézia és II. József korára.

Széchenyi: mindig következetes volt, s most olyan fiatalok támadják őt, a kik iskolába se valók még.

A végén Perczel és Kossuth újra támadták: a történelem azt fogja írni, mindent Széchenyi tett meg az országnak, de élete végén újra elrontotta mindazt.

1846 november 19, Pesl.

S z é c h e n y i v a l l o m á s a i h e l y z e t é r ő l.

Programmot írjak, sok oldalról felhívnak, mondja 1846 november 19-én. Én lehetetlennek tartom [oyannak adását], mely minket egyesítsen. Ein Parthey (ellenzék) glaubt von der Andern, „bizonytalan czélokra“ szerez majoritást, — másik, hogy az ellenzék minderre n e m m e l fog válaszolni. A gondolatmenetet részletesebben így fejti ki:

Ha az ellenzék mind a két táblán, vagy makacson csak egy táblában is többséget nyer 1847-ben: „elcsapnak“.

Ha a kormány szolgai többséget nyer, „megb . . , nak“ Ergo [kell:]

Egy párt, mely concilians, jó hangulatú, nem állítja a dolgokat tűhegyre, ... de önálló, vvürdig.

A küzdelem nehézségeit néhány rapsodikus megjegyzéssel tünteti elénk:

Az ellenzék mindenkirül, a ki vele nem tart, azt mondja, hazaáruló. A konzervatív párthoz tartozók, s a kormány hívei sokról azt tartják, hogy rebellisek, de igen sokról jó és méltó ítéletet alkotnak.

Nehéz az ellenzékkel boldogulni. Nem loyalis, mióta Kossuth 12000 forintbul [t. i. a Pesti Hírlap szerkesztésétől] elesett. Beszélni? Nem tűri.

Miért nem hisznek neki honfitársai, veti fel Hamletként a kérdést? Miben csalta meg a nemzetet? Nem rokonszenves a képe? Hiszen nem is

vastag, a mi az erő jele volna. Talán azzal vétett, hogy a nemzet gyengeségére rámutatott, hogy alkalmazta a közmondást: Sokat akar a szarka, de nem mindig bírja a farka! Úgy érzi magát, mint Brutus fiaival szemben, de szívesebben halna meg Tarquiniusként mint hazaáruló.

[1846 november 20 körül, Pest.]
Eredetije a gyömrői levéltárban.

Gróf Teleky Lászlóhoz.

Ich danke Dir, dass Du mich . .. bei dem áchten Pecsovich lächerlich und verhast gemacht hasst!

Eugene Zichy, Gyury Revay ergötzten sich sehr darán! O Gott, es ist schwer ein ungarischer Patriot zu seyn! Ich bin ein rechter Esel, mich so zu mühen.

Ob es aber von Dir edel ist, mich so treten; das lasse ich Deiner eigenen Reflexion über.

Ich fühle mich recht gebeugt

Széchenyi.

[1846 november 20 körül, Pest.]
Sk. eredetije a gyömrfii levéltárban.

Gróf Te. 1eky László hoz.

Gruel Ami!

Vous m'avez perdu! Vous avez'repeté hier l'anecdote du diable et l'áme, que jai conf ié a cet indiseret gaillard Mr. Kossuth? — Si l'on me chasse jirai — si Vous me permettez — a Szirák ou á Gyömrő (!?!) — et si l'on m'enferme j'espére, que Vous viendrez me voir pour fairé me partir de mariage.

Széchenyi.

1846 november 21, Pest.
Eredeti levél után!

Gróf Majláth György Széchenyihez.

Nagyméltóságú Gróf, magyar akadémiai alelnök,
különösen tisztelt Úr!

Szűz szent Margit 4-ik Béla király leánya XIII. századbeli magyar legendájának a cs. kir. kamarai irattárból az akadémiai könyvtár részére leendő kiadatása vagy lemásolhatása iránt f. évi kisasszonyhó 20-áról kelt megkeresés folytán a szükséges lépések megtétetvén, miután nyert hivatalos értesítés szerint az érintett legenda töredékének kiadatása annál fogva, mivel az más olynemü tárgyakkal ugyanegy kódexbe vagyon egybefűzve, melyek a Magyar Akadémiára nézve érdekkel nejn bírnak, s különben is

közlésre, kevésbbé alkalmatosak, nem eszközölhető ugyan, ellenben ennek lemásolhatása iránt semmi akadály sem forog fenn; erről a felhívott megkeresés folytán ő cs. kir. Fensége az ország nádora egészségi változás miatt mégis akadályozva lévén, Nagyméltóságodat szükséges tudomás végett oly hozzáadással értesítem, miszerint tekintve a cs. kir. irattárnak csekély személyzetét, ezen XIII. században divatozó magyar nyelven szerkesztett legendatöredéknek lemásolása egy, a Magyar Akadémia részéről különösen kirendelendő s kellő felhatalmazással ellátandó egyén által a cs. kir. irattár hivatalos szobáiban legalkalmatosabban volna véghez vihető.

Egyébiránt jóindulatiba zárt különös tisztelettel maradok Nagyméltóságodnak kész köteles szolgája

Majláth György.

Pesten, szent Andráshó 21-én 1846.

1846 november 22, Bécs.
Fogalmazvány után.

Gróf Apponyi György Széchenyihez.

Több megyék részéről, nevezetesen folyó hó 11-én Nógrádban tartatott közgyűlés alkalmával is azon óhajtás fejeztetett ki, miszerint a kormány az ínséggel fenyegetett köznépnek útépítési vállalatok által élelem kereshetésre, alkalmat nyújtson.

Miután ezen eszmét részemről üdvösnek s a közszükség enyhítésére gyakorlatilag legcélszerűbbnek találnám, és a mennyire kivihetőnek találtatnék, annak életbe léptetését jövő tavaszig vélném elhatározandónak, Excellentiádat ezennel megkeresem: hogy addig is, míglen a megyék ezen kérelme maga útján tárgyaltatni fog, használván az idei termés és netalán eredhető ínség iránt kétségkívül a m. kir. Helytartótanácsnál található adatokat, annak mi módoni létesítése iránt bölcs nézeteit velem előlegesen közleni szíveskedjék.

1846 november 22, Bécs.
Eredeti levél után.

Gróf Apponyi György Széchenyihez.

Wien am 22-ten November 846.

Mein sehr verehrter Freund!

Eduárd Zichy fand mich im Begriff Dir über die Pesther Congregation und die Stellung der Partéién im Lande, “die sich in neurer Zeit augensoheinlich und viel entschiedener ausgesprochen hat, zu schreiben, das was mir aber E. Zichy erzählte, hat meine ohne dem schon sehr aufgeregten Nerven und meine unüberwindliche Erbitterung über die Schleehtigkeit und Niedrigkeit der Leute, die sich Patrioten nennen wollen, auf einen Grad erhöht, den ich nicht beschreiben kann. Wäre es im ganzen Land so, wie es in Pesth und einigen diesern schándlichen Musterbild folgenden Comitaten zugeht, so bleibe die Wahl nur zwischen zwei Auskunftsmitteln, „Dreinschlagen oder Auf gebén und Auswandern“. Gott Lob aber dass die Auftritte, die wir in Pesth leider erieben, sich nur auf wenige Orte und immer auf wenigere beschránken, dass aber die, empörende und übertriebene Frechheit und Schlechtigkeit die da am Tag gelegt wird.

immer mehr Leute abschreckt, und. der Regierung zuführt vorausgesetzt, dass sie diesen Unfug nicht länger mehr duldet, und ihre Anhänger dem terrorismus der desperaten Feinde nioht preisgibt. Dass dies nicht geschähe, ist meine dringendste Aufgabe und heiligste Pflicht und obwohl die schwankende Gesundheit des E. H. Palatins, dem als Reichspalatin und noch obendrein Obergespann des pesther Comitats hierin das erste Wort zusteht, bis jetzt in der Sache hinderlich war, muss nun das Eis gebrochen werden.

Wer kann es mehr ruhig mit ansehen, dass in Pesth in jeder Congregation, in jeder Kör Sitzung, auf den Strassen und überall die Regierung und jeder der ihr nicht feindlich entgegen steht, mit Koth beworfen wird!; ein langeres dissimuliren führt die Regierung zum Sturze, oder die Leute auf das Schaffot.

Ich bin empört über die gemeine Rohheit, mit der Dir's Gesindel Alles vergessend, was Du für das Land gethan hast, und mit beispielloser Aufoperung auch jetzt für das Land thust, sich auch gegen Dich benahm und in dieser Stimmung erzählt mir E. Zichy den Vorgang mit Vida, Emil Dessewffy und Dir! dies übertrifft Alle Begriffe der Niedertrachtigkeit und versetzt mich in eine wahre Wuth, *zu* der sich die grösste Besorgniss um Deine mir so sehr werthe Person gesellt, denn es handelt sich ja um Dein kostbares Leben, und wenn diess auch im Schutze der gerechten Allmacht erhalten wird, so ist Deine Gesundheit bei so vielen bittern Emotionen aufs Spiel gesetzt. Du kannst überzeugt sein, dass ich hier in der quáhlvollsten Agitation sein werde, bis ich nicht Nachricht über den Ausgang dieser demonischen Geschichte erhalte, auf jeden Fali aber will ich nicht ruhen, bis den Feinden des Landes, der Éhre und Rechtlichkeit, der gebührende Lohn zu Theil wird.

Dein aufrichtiger Freund

A p p o n yi

1816 november 24, Pest.

S z é c h e n y i arra kéri az udvari kincstári elnökséget, hogy a tiszaszabályozási munkákra kiutalt 60.000 forintot a tokaji sóhivatal ne 20.000, hanem 5000 forintos részletekben fizesse ki az illető társulatoknak, mert Tokajban a pénz biztonságosabb helyen van.

1846 november 24, Pest.
F o g a l m a z v á n y után.

J ó z s e f n á d o r h o z .

A tiszavölgyi társulat Ondova s Tapoly vidéki osztályának körében a szabályozási terv körül olynemű versenygés támadt, mely miatt annak sürgető elintézéséig a munkálatok további folyamata akadályozva van. Ehhez járul, hogy a társulat központi választmánya a szükséges adatok hiányában sürgetőleg semmi intézkedést nem tehet. Mi miatt fölkért engemet, hogy rögtöni kiküldetés útján vizsgáltassam meg a dolog mibenlétét s kísértsem meg az érdekeltek megegyeztetése által a barátságos lítoni kiegyenlítést.

Hogy ezen eljárás sikerét némileg reménylhessem, kir. kamarás s helyt, tanácsos Szentiványi Vincze urat kértem föl ez ügybeni sürgető eljárásra, ki mind állásánál, mind ama vidékeni összeköttetéseinél fogva már csak azért is leginkább képes kívánt eredményt eszközölni, mert ama vidéki osztály rendezését s a felállított szabályok szerinti alakítását ő vezérelte, s azóta is ama társulati osztállyal folytonos összeköttetést tartott fenn.

Mit midőn cs. kir. Fenségednek kegyelmes jóváhagyás kikérése mellett egész alázattal följelentenék, magas kegyeibe ajánlott hódoló tisztelettel vagyok

Pesten, november hó 24-ikén 846.

A nádor december 6-án jóváhagyja.

1846 november 29, Pest.
Eredeti sk. levél.

Tasner Antalhoz.

Barátom!

kérem, ha lehet, jöjjön 4-kor délután hozzám. Tán végezhetnénk valamit, mielőtt Clarkhoz mennénk, ki éppen most izente, hogy jobban van, és elmehetünk hozzá 5-kor.

Széchenyi.

Novemb 29. 1846, Pest.

1846 december 6, Pest.
Tasner fogalmazványa után.

Gróf Andrássy Györgyhöz.

Kedves Barátbm!

Múlt hó 27-ikén költ szíves tudósításaidért ezúttal csak röviden jelentvén ki őszinte köszönetemet, Sárosmegye hozzám intézett levelét illetőleg kérlek, méltóztassál annak másolatát mentül előbb privative kiadatni és nekem megküldeni, hogy válaszolhassak reá, miután az eredetit sehol nem találom, s így hihetőleg az is azon szerencsétlen irományok közt volt, melyeket a Tiszához utaztamkor Soroksárnál a bakról leloptak.

Isten veled, maradok állandóan igaz barátod

Pest, deczember 6, 1846.

1846 december 18, Bécs.
Egykorú másolat után.

Gr. Széchényi Lajos gr. Apponyi Györgyhöz.

Bécs Pénteken Decemb. 18. 846.

Íme drága barátom, elküldöm a kívánt bevezetést és fordítás utánni néhány soraimat, ha olvastad és megítélted, kérlek küld vissza, ha rólok velem szóllani kívánnál, eljövök szívesen, fődolog tudni, kell-e hogy a

nemes világ tudja ezen tetteinket?* Erről kérlek — és fáradságom után joggal kérhetlek — tudósíts, én nem munkálkodtam hiúságból, és a honom javára kész vagyok ezt is vissza tartani és feláldozni, csak arra akarlak figyelmeztetni, hogy jobb lesz a dolgot, a mint valóban áll, híven a világ szemei elébe állítani, mint elvárni, hogy a túlpártiak egyike a számos nyomtatott példányok egyikét, hamisan magyarázott töredékekben nyomtassa ki és fordítsa cum veneno az ellenséges német lapokban. Addig is élj szerencsésen az Úr Isten oltalmában!

Gf. Széchényi Lajos.

1846 december 21, Sárospatak.
Eredeti levél.

Hg. Brecze n*heim Ferdinánd Széchenyihez.

Patak, den 21-ten X-ber 846.

Verehrtester Freund!

Vergieb, dass ich Dir in Eile eine Bitté ans Herz lege, welche die Topolya—Ondovaer Wasser Regulatorén deinen váterlichen Gesinnungen durch mich empfehlen lassen. Diese Herren in partibus haben ein vortreffliches Gedáchtniss, wenn es sich darum handelt: in ungebundener Vertraulichkeit erlassene. Versprechungen passenden Moments in Erinnerung zu bringen.

Bey deiner letzten Anwesenheit in Zemplén selbst Du ihnen wohlwollende Fürsorge zu, um bey der Bestimmung des Palatinal Judiciums ersprieslichen Einfluss zu nehmen. Die Sorge für die Ausnennung dieses g^setzlichen Tribunals wird in Bezúg auf die Top. Dud. Reg. baldigst unerlásslich werden; desshalb forderten mich auch diese Herren dazu auf: in einem vertraulichen Schreiben deine, freundliche Mitwirkung zu dieser Ernennung anzusprechen.

In der Meynung, dass dich derén specielle Ansichten über diesen Punkt interessiren, fasse ich selbe in Kurzem zusammen, wie sie in der letzten Ujhelyer Sitzung ausgesprochen wurde. Es stellen sich da 2 Fragen:

1. Soll deine Verordnung für einen Zempliner oder für einen fremden ausgesprochen werden?

Bey dieser Verhandlung wurde das Interessé der ganzen Gesellschaft und ins Besondere derjenigen, die bereits Garantie geleistet haben, viel«eitig erwogen; und dem zu folge die baldigste u. schleunigste Ermittlung des Schlüssels anempfohlen, der die partielle Einzahlung der Tilgungssumme bestimmt um die bereits in Verwendung gebrachten Anleichgelder zurückzustatten. Dies kann wohl nur durch die restlose und unpartheische Thátigkeit des Palatinalrichters bewirkt werden, aer bey den Obliegenheiten seine Berufsgescháfte keine Zeit und Mühe spart, hauptsáchlich aber seinen Wirkungskreis nicht eher verlásst, als bis er seine Aufgabe vollkommen gelöset hat. Die Erfüllung aller dieser Ansprüche lásste sich daher nur von einem Mann erwarten, der sich beständig innerhalb der Gránzen Zemplins bewegt. Demnach sey deine Verwendung für die Ausnennung eines Zempliners zu erbitten.

2. Welcher Zempliner sey dir nun von der Gesellschaft anzuempfebien. In dieser Beziehung wurde das Prinzip aufgestellt: nur ein solches

* A konzervatív párt programmjáról van szó.

Individuum wünschenswerth zu finden, das weder durch Besitz noch durch persönliche Rücksichten mit der vorliegenden speziellen Interessen in Conflict káme, dessen Persönlichkeit sich jedoch einer öffentlich anerkannten Gerechtigkeitsliebe und Gesetzkenntniss zu erfreuen hátte. Alle diese Eigenschaften fand die Gesellschaft in der Person des Gerichtstafel Beysitzers Aloys von Draveczky vereinigt, der seinen Vohnsitz theils in Maad, theils in Ujhely aufgeschlagen hat, sich daher nahe von der Lócalitaet seines Wirkungskreises befindet, und mit den dortigen Besitzern in gar keinen hinderlichen Correlationen steht; deshalb bittet dieh die ganze Gesellschaft um deine gütige. Verwendung für diese Ausnennung.

Ich nehme noch schlüsslich dein Protection bey der Statthalterey und bey S. K. H. dem Erzherzog in Anspruch: um eine Verbesserung der Zempliner Posteinrichtung zu erzielen. Leider haben wir nur 2-mal die Woche Posttage und die Verbindungen sowohl der Hauptlinien als Kreutzungen sind so unglücklich an der Kaschauer und Eperjeser táglichen Lauf adnectirt, dass man in Ujhely so lange auf ein Antwort von Tokay warten muss, wie selbe in Kaschau von Paris aus zu berechnen kommt. Will man eine Staffete von Ujhely nach Tokaj senden, so muss selbe über Tálya expedirt werden, das 1 Post über Tokaj hinaus bereits auf der Kassauer Strasse zu liegt. Von Ujhely kann man directe nach Tokaj in 3 Stunden fahren, directe nach Tálya in 4 Stunden, von dórt wieder zurück nach Tokaj in 2 Siiinden. Alle die Geldanweisungen, die Aufforderungen von Lieferungen manchmal wieder das Absagen von Lieferungen, kurz eine Menge derley Administrativer Correspondenzen können bey dieser Einrichtung nur zum grössten Nachtheil für diese Unternehmung geführet werden. Die Gesellschaft wird sich dem zu folge in Verantwortungen mit Lieferanten verwickelt finden, die Direktorén können sich mit den Comités nicht hinlánglich verstündigen, deshalb sey nun auch in dieser Beziehung unsev» Beysitzer, dies bittet dein altér aufrichtiger Freund.

1846 december 25.

Rendőri jelentés Széchenyi viszonyáról az ellenzékhez.

Die Grafen Ladislaus Teleky, Kasimir Batthyány, Emánuel Zichy, Gedeon Ráday spotten über den Grafen Stephan Széchenyi, und nennen ihn einen „blinden Hofmann“, wáhrend Andere seiner Popularität den den Sieg prophezeien, und sich darauf berufen, dass man in der jünfisten Generalversammlung der Gelehrten-Akademie seine Eröffnungsrede, obwohl er darin den Ultramagyarismus angrift, geduldig angehört, und sogar mit einigen Éljens begrüsst habe.

Gräf Georg Károlyi nennt den Széchenyi „einen klugen Patrioten“. der sich den Umständen füge, und auf diese Weise für sein Land am bestén zu wirken glaubt, der aber gewiss gegen die Regierung auftreten würde, wenn er überzeugt wäre , dass diese die Wohlfahrt des Landes gefáhrde. Er wünsche gleichfalls die Reform, doch wolle ei sie im Einverständnisse mit der Regierung erzielen, und nicht so, wie die Opposition, ertrotzen.

1846 december 27, Pest.

Rendőri jelentés az Akadémia nagygyűléséről.

Die Ungarische Gelehrten-Akademie hielt ihre Jahresversammlung am 20. Dezember im Komitaatssale ab, wobei Gräf Stephan Széchenyi als Vicepraeses in seinem Vortragen gegen die Übertreiben der Ultramagyaren in auffallend harten Ausdrücken loszog. Er erhielt nur einen schwaehen Beifall von der Jugend. Einige tadelten diesen Vortrag.

Die von dem Vereinssekretár Dr. Schedel geschilderte Wirksamkeit der Gelehrten-Akademie im Laufe des Jahres fand durchaus kehien Beifall, so wie die von Döbrentey verfasste, und von Varga verlesene Parentation über den Gräfen Franz Teleky, dann die Abhandlung Fridwalszkys über die Zipser Karpathen. Hingegen gefiel die Ballade Garays, „Die letzten Tagé des Königs Koloman“, dann die Abhandlung des kk. Oberlieutenants Korponay über den gegenwártigen Zustand der türkischen Miliz.

Die Sitzung wiirde nach Vertheilung von Prámien und Veröffentlichung einiger Preásaufgaben aufgehoben.

Es erregt Befremden, dass die Rechnungen über den finanziellen Zustand dieser Akademie stets von einem früheren Jahre lauten, weshalb man hierüber nie etwas sicheres wissen kann. Der Betrag der Kapitalien in Offerten betrug zusammen im Jahre 1845 — 932,955 fi. a. m., die Einnahme der Hauptkassa 54.716 fi.

1846 december 31, Pest.
Fogalmazvány után.

A Helytartótanácshoz a zemplénmegyei posta járatok megsűrítése ügyében.

A zempléni három vízszabályozó társulat közös elnöke regéczi herczeg Breczenheim Ferdinánd hozzám legújabb intézett leveleben egyéb társulati ügyek közt panaszosan említi azon sokféle nehézségeket, melyekkel a szabályozás felettébb hiányos volta miatt folyton küzdenie kell olyannyira, hogy az ügykezelést e miatt nem egy fennakadástúl s hátramaradástúl méltán félteni lehet.

Súlyosan érzi azon vidék különösen a közte s az ország központja közt, hol a szabályozási munkák főkormánya székel, honnan tehát az utasítások is keletkeznek s a kivánt pénzösszegek utalványoz tatnak, úgy szinte Tokaj s egyéb zempléni helyek közt fenálló postajárások hiányosságát. Ugyanis hetenkint csak kétszer van az ottani vidéknek posta napja, e mellett pedig a fő s mellékösszeköttetések oly előnytelenül vannak a kassai s eperjesi mindennapos járáshoz csatolva, hogy például Tokajrúl, hol a munkáltatásra szükséges pénzerő a kir. sóhivatalnál utalványoztatni szokott, Ujhelyre annyi idő múlva jut csak el valamely válasz, mennyi elégséges, hogy az Párisbúl Kassára érkezzék; sőt még ha Ujhelyrül Tokajra sebes posta küldetik is, ennek Tályán át kell mennie, holott ezen hely már egy postával Tokajon túl fekszik a kassai vonalon, s így jóllehet Ujhelytül Tokajig csak 3 óra járás, mégis a sebes posta 4 órányi utat kéntelen tenni Tályáig s innen ismét visszafelé Tokajig 2 öszvesen tehát 6 órányit. Ügy hogy ilyen körülmények közt minden utalványozási, árúszerzési s egyéb intézkedések is, mik halasztást kevésbbé tűrnek, gyakran csak a vállalat nyilvános megrövidítésével eszközölhetők.

Mivel pedig előre látható, hogy azon mértékben, a mint a szabályozási munkálat mindinkább nagyobb vonásokban fog eszközöltetni s a zempléni társulatok közt nemcsak kettőben mint eddig, hanem mind a három körében meginduland a munka, az előlemlített bajok is mindig nagyobb teherkint nyomandják a társulati ügyviselést, bátorkodom cs. kir. Fenségedet s a főméit, m. k. Helytartótanácsot az érdeklett társulatok nevében alázatosan megkérni: miszerint a szóban levő vidék valóban hiányos postajárását magas figyelmére méltatni s az e részben már tett kérelmek folytán lehető orvoslás kieszközlése által a társulat ügyén e pontban is segíteni s így egyszersmind az ottani egész vidéket, mely e tekintetben már jó ideje javításért eseng, kegyesen megörvendeztetni méltóztassék.

Ki egyébként mély hódolattal maradok

Pest, deczember 31, 846.

1847 január 1, Bécs.

S z e m e r e B e r t a l a n írja Vukovics Sebőnek: „És mit csinálnak embereink, gazdagaink? Nagyszerűség melyikben van? Széchenyit nem szeretem, mert zsarnok és üldöző természet, de nagyszerűség és kitartás és bátorság alig van másban. Sorainkban a kitartó, a nagylelkű szegény, a gazdag nem áldozatos.“

(Szemere Bertalan levelei, Bécs 1870.)

1847 január 1, Pest.

E r e d e t i levél.

K a n i t z M ó r h o z.

Liebster Herr Kanitz,

Wenn Sie mich mit Ihrem Besuch morgen den 2-ten Jáner um 5 Uhr nach mittag beehren wollten, um einer Consultation in Hinsicht der Platten-Seédampfschiffahrt gütigst theil zu nehmen, so würden Sie mich sehr verbinden.

Glückliches neues Jahr.

Gr. S t. S z é c h e n y i.

Pesth den l-t Jáner 1847.

1847 január 2, Bécs.

N e m e s k é r i Kiss P á l írja Széchenyinek: Hálás köszönettel vette a gróf értesítését arról, hogy az Akadémia tiszteleti tagjává választotta meg. 1818-ban lépett az irodalmi pályára, s tíz éve Ferenc Károly főherceg fiainak nevelője. Arra, hogy a tudományokkal foglalkozzék, a néhai Széchényi Ferenc buzdította először. „Ő nekem igen kegyes jó uram volt, Bécs külvárosában (auf der Landstrasse) gyakran olvastam előtte hasznos munkákat, házi kertjében tokaji szőllőtőkéi mellett több ízben sétálgatott velem, s élvezhettem lelkes társaságát, szóval ő volt — Isten vigasztalja érte — az első magasan álló férfiú, ki reám, még akkor igen ifjú emberre, legjótékonyabban hatott. Így lőn, hogy aztán, ha nem csalódom, az 1822-ik évi Tudományos Gyűjteményben megkísértem életrajzát adni a nagy férfiúnak.“

1847 január 3.

R e n d ő r i j e l e n t é s G y ő r m e g y e k ö z g y ű l é s é r ő l.

In dieser imter dem Praesidio des Obergespans Grafen Esterházy abgehaltenen Gongregation wurde aus Anlass eines Intimates wegen Regulierung des Flusses Rába beschlossen, Sr. Majestát zu bitten, an die Stelle des k. Komniissárs Gr. Leopold Pálffy den Gr. Stephan Széchenyi allergnádigst ernennen zu wollen, da letzterer als fachkündiger Mann, die oberwähnte Regulierung zur grössten Zufriedenheit leiten würde.

1847 január 5.

R e n d ő r i j e l e n t é s K o s s u t h j a v a s l a t á r ó l a N e m z e t i M ú z e u m f e j l e s z t é s é r e.

Der unermüdete Agitátor Kossuth ist gesonnen in der náohsten Generalkongregation den Antrag zu stellen, es mögé an S. Majestát die Bitté gestellt werden, dass der geringe Fond des Nationalmuseums aus den Einkünften vakanter Bisthümer vermehrt, und das fragliche Institut in den Stand gesetzt werde, die Wissenschaften emporzuheben. Zur Unterstützung dieser Bitté sollen auch sámtliehe Komitate mittels Zirkularien aufgefordert werden.

(Bécsi áll. levéltár.)

1847 január 10, Bécs.

Gróf H a r d e g g H e n r i k, a Haditanács elnöke írja Metternich nek, hogy Wesselényi munkájának (Erdély úrbéri ügyeinek rendezése) német fordítását átolvasván úgy találta, hogy az immár vak, volt ellenzéki politikus valóban megfontolandó adatokat és szempontokat hoz fel munkájában, csak az a hátránya, hogy a rendezés késése miatt a kormányt teszi felelőssé, de így is fel kellene az országgyűlési tárgyalásoknál használni. Határozat: ad acta.

Wesselényi a tanulmányt hat cikkre osztva elküldte Méhes Sámuelnek Kolozsvárra, hogy a Híradóban helyezze el, de Méhes február 12-én közölte vele, hogy csak az első jelenhetett meg „Úrbéri levelek“ címmel, a második már nem, mert a december közepén megjelent kormányrendelet megtiltotta minden úrbéri cikk közlését. — Ehhez járult még a király február 23-iki parancsa, hogy az újságok külön engedély nélkül Erdély egyesítésének ügyéről se írjanak.

1847 január 11, Bécs.

Gróf A p p o n y i G y ö r g y S z é c h e n y i h e z.

Válasz Széchenyi ismeretlen levelére; ennek egy részét idézi Apponyi ugyanaznap báró Vécsey Miklóshoz írt soraiban: „Széchenyi hasonlókép arra kér erősen, hogy el ne hamarkodjunk semmit s ne okozzunk nagyobb szigorúság által ollyas reactiót az országban, mely a közelgő országgyűlést elronthatná.“ („Emléklapok br. Yay Miklós életéből“, 1899.)

Wien am 11-ten Jánner 847.

Mein unschätzbar theurer Freund!

Obwohl ich Deinen verehrten Zeilen nach nicht sicher bin, ob Dich dieser Schreiben noch in Pesth treffen wird — so kann ich nicht säumen

Dir sowohl für Deine freundliche Mittbeilung zu danken, als auch dieselbe mit gleicher Aufrichtigkeit und inniger Anhánglichkeit zu erwiedern.

Vor Allem aber mein Bedauern über die Sorge, die Dir die Entmuthigung der verehrten Gräfin Créscence und der liebenswürdigen Marié in Gräffenberg verursachen, wofür auch mernem Gefühle nach das próbateste Mittel ist: sie mit Deiner Gegenwart zu erfreuen; dies wird gewiss wirksam sein. Weit schlimmer — weil rettungslos verloren — ist die Lage unseres gnádigsten Erzherzogs, — das was ich immer, seit Anbeginn seiner Krankheit befürchtet habe, scheint nun ernstlich und schnell über uns kommen zu sollen! il faut y penser serieusement — par ce que d'autres y pensent, und gewiss — wie gewönhlich in scihlechter Absicht; auch dieser traurige Fali wird durch den gehássigen Parteigeist ausgebeutet werden, darum heisst es sich rüsten, vorbeugen, vorangehen! —

Ich würde einen grossen Werth darauf legén Deine Wahrnehmungen über die Stimmung der Leute hinsichtlich der Gegenwart und aller eventualitáten — zu kennen, wie nicht minder was Dein Ansicht en cas que — um nicht geschleppt zu werden, sondern freiwillig zu handeln! — Deine Ansichten über die Massregeln im Pesther Comitat nehme ich mir sehr zu Herzen, — auch ich möchte den náchsten Landtag vor jeder Art Störung bewahren, besonders seit unsere Arbeiten, die ich Dir — wenn Du hierher kámest, — so gerne mittheilen würde, vorwerts gehen, und so viel Gutes und Tüchtiges mir möglich scheint.

Allein glaubst Du, dass uns jene Partei, die den Landtag a tout prix zu Nichts machen will, nicht aufs Ausserste treiben wird? und dass es dann nicht weit schwerer sein dürfte mit repression Massregeln einzuschreiten, wenn man durch zu grosse Langmuth und durch das encouragement zum frechen übermuth — so zu sagen — in eine Gomplicität mit den Schuldigen getreten sein wird? glaubst Du ferner, dass eine klug und würdevoll angewandte Strenge gegen die unwürdigsten Wüstlinge des Pesther Comitats eine nachtheilige reaction im ganzen Lande oder doch im grösseren Theil desselben hervorrufen würde? oder ist nicht eher das zu befürchten, dass ein lángeres laviren, und ein lángeres Dulden so vieler Schmach und Wiedersetzlichkeit als ein Zeichen der Schwáche oder des bősen Bewustseins die, inactivität in den Reichen der Gutgesinnten einreissen und den Gegnern mehr terrain gewinnen liesse? Alles dies ist gut zu bedenken, und zwar bevor man den ersten Schritt macht, denn eine Rüge, die ungeahndet verhöhnt werden kann, halté ich für das schlechteste expediant.

Wir werden diesen Gegenstand sehr bald berathen und mit möglichster Vorsicht zu Werke gehen, aber auch mit der nothwendiger Festigkeit. Ich muss überhaupt Vieles mit Dir besprechen, auch ins besondere über die ganz unparlamentarische Rüstung der Opposition zu einer Reiche von Zweikámpfen mit denen sie am Landtage die conservative Partei intimidiren will? Meine Pláne musst Du Alle einsehen — dann aber bitté und beschwöre ich Dich Deine Commission über Communicationsmittel einzuspannen, damit wir gedungene projekté dem Landtage vorlegen können. — A Tiszára szükséges pénzek iránt lesz gondom. Für den Köztelek des Wirtschaftsvereins sind 15 M. f. Cm. a. g. bewilligt worden, ez csak még is tesz valamit!

Every yours

Apponyi

Noch eins! Die Sprache die der Jelenkor 1847 anstimmt, seine unverhehlte Absicht der progressisíische.n Partei -— also einer neuern nuance — als organ zu dienen, der Antheil den Du an dieser Wendung der Dinge nehmen zu wollen scheinst, -szieht die grösste Aufmerksamkeit auf sich. Ich für meinen Theil, baue zu fest auf Deine Freundschaft und auf die loyalität Deiner edlen und patriotischen Gesinnungen, als dass ich auch nur einen Augenblick zweifeln könnte: dass Du damit die Förderung der guten Sache beabsichtigst, ud dass ferner Dein Calcul — wenn Du wirklich zur Gründung einer dritten Partei schreiten wolltest — gewiss richtig sein wird; doch offen gestanden, gibt es eine menge Leute, die eine solche Erscheinung auf die malitioseste Art auslegen und ausbeuten wollen; namentlich betrachtet diess die Opposition als ein Zeichen der Unreinigkeit zwischen uns zweien! jubelt schon darüber — während die conservativen staunen und stutzen! — Ich komme in die Lage Explikationen über den Sachverhalt gebén zu müssen, und da falit es mir schwer sagen zu müssen, „ich weis nichts“ oder „ich glaube“ etc. schon darin lage der Beweis eines schmahlen Einverständnisses zwischen uns, das jetzt höchst nachtheilig wäre .

Aus diesen Grundén allein muss ich Dich dringend bitten mir Deine Absicht in dieser Sache je eher bekannt zu machen und mich über den Gang, den Du hierin zu befolgen gedenkst, genau zu informiren, wie auch über die Resultate, die Du zu erreichen glaubst. Es geschieht diess im Geisíe des bestén Freundschaftsbündnisses — denn getreu ich Dir auch meine Absichten in so ernsten und wichtigen Fragen, stets v o r l á u f i g mittheile und nicht zweifle, dass Du die Nothwendigkeit einer v öli igen reciprocitat anerkennen wirst. I d e m.

Apponyi levelére »Széchenyi lerjedelmes emlékirattal válaszolt (1847 február 6), aminek szövegét Lipthay: „Gr. Széchenyi István műszaki alkotásai“, 1896 c. munkájában találja meg az olvasó.

1847 január 17, Pest.

E r e d e t i j é n csak az a l á í r á s s a j á t k e z ű .

A W o d i a n e r - b a n k h á z h o z .

Wodianer és Fia Uraknak

helyben.

Tessék, kérem, Masjon J. A. ó-budai hajógyár-igazgató Úrnak a Balaton-gőzhajózási társaság számára épülő két vas rakhajó költségei fejében e napokban ismét 5000 azaz ötezer pengő forintot általküídeni.

Pest, január 17. 1847. Gr. S z é c h e n y i I s t v á n .

1847 február 3, Freiwaldau.

S a j á t k e z ű l e g írt levél P e s t r e .

G r *6* f S z é c h e n y i B é l á h o z .

Kedves Fiam,

Ma születésed napja van! Isten tartson jó egészségben és erőben; Te pedig gyarapodjál lélekben testben; úgy hogy egykor mikor egész ember leszesz, jó sikerrel teljesíthesd földi kötelességeidet, és egy úttal saját

személyedre nézve is elérjed a megelégedésnek azon fokát, mellyre minden becsületes és ép ember felvergődhet.

Ide mellékelve küldök 5 forintocskát.

Tisztelt Anyád, noha nagyon köhög, egészben igen jól van; — Mari pedig naprul napra annyira javul, hogy teljes felgyógyulását szabad reniéllenünk.

Isten áldjon. Köszöntsed Podhorskyt, Kubeket és Ödönt nevemben; írjál nekem Bécsbe, hova holnap után indulok és légy jó szivü, igazság szerető és szorgalmas.

Hű atyád

Széchenyi István.

Freiwaldau, Febr. o 1847

1847 február 6, Bécs.

Gr. Hardegg előterjesztése az államértekezlethez.

Ledérei- báró február 3-án kelt jelentése szerint a liberális párt ülést tartott, amelyet gr. Batthyány Lajos igyekezett arra hangolni, jó lenne, ha magyar mágnást választanának meg nádornak. Kossuth ellene szólott, Batthyány ingerülten válaszolt, s megnevezte herceg Batthyányi olyannak, akit meg lehetne választani. Kossuth válasza: a mágnások mindegyike, akik a múltban nádorokká lettek (Batthyány, Esterházy) hazaárulók voltak. A gyűlés két pártra szakadva dühösen szétoszlott.

11847] február 11, [Bécs].

Eredeti után.

Tasner Antalhoz.

Február 11 korán.

Minden helytartó tanácsnoknak, detto minden kamarai — egy könyvet. Steinbach Ferencnek etc. etc. etc. wenn Sie glauben.*

Havassal szólni: tüstént adjon be a Gyár-társaság — aber geheim haltén — egy petitiót csak a fő Hg-hez: kölcsönöztetne ex fundo religionis vagy studiorum 40 M. a Gyár-társulatnak, ha az NB. elég biztosítékot adhat. E petitiót küldené pedig nekem, magyar nyelven írva.

A szabályok (törvény javaslat) Tiszárul etc. etc. etc. das werden Sie jetzt schreiben? Was machen Sie, wo bleiben Sie jetzt? Sich erkundigen, wie die Spinnfabrik steht? Karte, wie Sie nach Pesfh schikten.

' Alle grüssen. Besonders Ihre Frau.

An die Comitate etc. Sie oder ich? Von Pesth oder von hier?

Sie gehen nach Miskolcz? Bitté: gutes Einvernehmen mit Sz[ent] Ir[may]: Szathmáry's észrevételei.

* A Politikai Programm Töredékekről van. szó.

1847 február 12, Bécs.
Eredetije a gr. Zichy-levéltárban.

Gr. Apponyi György gr. Kegle vich Gábor tárnokmesterhez.

Nagyméltóságú gróf Tárnokmester Úr!

Közeledvén az ország gyűlése és ezzel azon időpont, melynek kedvező vagy rossz fordulata — véleményem szerint — hazánk jövő sorsára és az összes közállomány viszonyaira eldöntő hatással fog bírni, legsürgetősb kötelességemnek tartom egész figyelmemet azon tényezőkre fordítani, melyektől mint nélkülözhetetlen feltételektől függ a jó ügy diadala.

Első feltételnek tekintem, hogy a kormánynak többsége legyen, másiknak: hogy ezen többséget hazánk jobblétének eszközlésére kellően használja. Mi az elsőt illeti, kétségtelen, hogy a kilátások jelenleg sokkal kedvezőbbek, mint azt a múlt ország gyűlése befejezése után várni lehetett volna, és nem kétlem, hogy a konzervatív elvbarátoknak buzgó fáradozásai és férfias elhatározottsága valósítani fogják azon reményeket, melyeket csak erélyes működésük vala képes az elcsüggedt kedélyekben ébreszteni.

Az eddigi jó eredmények mely nagy részét köszönheti a haza Excellentiádnak!, kinek kitűnő jellemében, hazafiúi lelkületében és elhatározottsággal párosult fáradhatatlanságában találják fel minden jobbak legbiztosabb támaszukat 'és központosításukat, nem egyedül én érzem szívem mélyében, hanem hőn hálálja azt mindenki, ki hazánk boldogságáért őszintén buzog. Csak Excellentiádnak ritka szerénysége tilt el saját érzelmeimnek ömledezésétől, melyek annál dúsabban töltik el keblemet. Nehogy azonban Kegyelmességed türelmével visszaéljek, bátor vagyok egyenesen a közelgő márczius hóban szándékolt konzervatív tanácskozmányra nézve — mely egyedül az által biztosíttatik — ha Excellentiád annak tagjait a mindenkori szívességével magánál fogadandja, és a ianácskozásokat bölcs belátása szerint vezérlendi, — kérésemet egész őszinteséggel előadni, mely abban áll, hogy hathatós befolyását arra fordítani méltóztassék, miszerint e tanácskozmány, melynek czélja és eredménye olyannyira üdvös, alakjára nézve is, mint ezelőtt, a barátságos gyülekezet formájához szorosan ragaszkodjék és magát olyannak határozottan vallja, nehogy bármely ünnepélyesb eljárás vagy szabályozás által akár az ellenzéknek akár másoknak is, kik a legtisztább és legszentebb szándékot gyanúsítani és elferdíteni mindenkor készek, alkalom nyújtassák arra, hogy e tanács kozmányt teljesen alakult politikai egyletnek tekinthessék vagy elhíresztelhessék, mi egyedül szolgálhatna eszközül a rosszakaratnak, hogy ezen jótékony gyülekezetek üdvös eredményét csorbítsa, vagy hogy azt más nagyobbszerű politikai egyletek alakítására ürügyül használja.

E körüli nézeteimet és okaimat bővebben előadandja SzÖgyényi alkanczellár, ki e levelemmel együtt Excellentiádnak tisztelkedni fog, és kit annál inkább kértem meg e végett, hogy a körülményeknek fejtegetése által minden e tárgy körül eredhetett félreértéseket és kétségeket megszüntessen. — Valamint pedig e levelem elején azt mondám, hogy első feltétele a jó ügy diadalának a kormány részére szerzendő többség, mely csak az eddig követett úton lehet elérhető, úgy szinte megvagyok győződve, hogy ezen többséget kellően használni kell, mi csak úgy történhetik, ha a kormány a teendőkre nézve tisztában van, és egészen elkészülve nyitja meg

az ország gyűlését. E czélt elérendő minden igyekezetemet egy a lehetőségig kimerítő programmnak elkészítésére fordítottam, mely irányul fogna szolgálni mind. az előmunkálatok készítésében, mind pedig azoknak kiviteleben. Jelenleg ezen programm legfelsőbb helyen tanácskozásba vétetett, és miután alkalmam lesz még irántai véleményemet és okaimat őfelsége előtt előadni, igen szerencséltetni fogna Excellentiád, ha az ide mellékelt példányt elolvasni, és bölcs nézeteit vélem mielőbb tudatni szíveskednék. Befejezésül csak arra kérvén még Excellentiádat, hogy e munkát báró Vay Miklós urat kivéve, kinek azt utóbb átadatni kérem, senki mással közölni ne méltóztassék.

Egyébiránt szíves hajlandóságába ajánlott megkülönböztetett tisztelettel maradok Excellentiádnak köteles szolgája

gróf Apponyi György.

Bécsben február 12-kén 847.

1847 február 18, Bécs.

Széchenyi Kübeck Frigyes báró udvari kamarai elnököt a következőkre kéri:

1. a Dunagőzhajózási Társaságnak engedjék meg Pesten téli kikötőhely létesítését, s hogy ezt elérhesse, a Szépítési Bizottság alelnökévé őt nevezzék ki,

2. Baumgartner András kamarai tanácsos a dohánymonopólium bevezetése ügyében kezdjen vele tárgyalást,

o. Clark ügyében megsürgeti a döntést,

4. kéri, hogy a sopron—bécsújhelyi vasút ügyét pártfogolja,

5. a Hamburgban levő angol mérnök nevét és címét közöljék vele.

1847 február 21, Bécs.

Felirat a királyhoz a Tisza-szabályozás ügyében.

Euere Majestát!

Nachdem die Gesellschaft zur Regulirung der Theiss durch die hohe Gnade Euer Majestát unterstützt die Regulierungs Arbeiten bereits begonnen hat, und ich im allerhöchsten Auftrage E. M. mich zur Leitung dieser Operationen an Ort und Stelle verfügte, wage, ich nun meinen unterthanigsten Bericht der allerhöchsten Einsicht E. M. im Folgenden zu unterbreiten.

Um den allerhöchsten Absichten E. M. nachzukommen, musste vor Allem der Plán der Regulirung der Theiss festgestellt werden; und da die k. ung. Staathalterei dem von Joseph Beszédes verfertigte Entwurf ihre Zustimmung verweigerte, wurde auf Befehl Sr. k. k. Hoheit des Erzherzogs weiland Reichs Palatins ein neuer Plán von der k. ung. Baudirection verfertiget, welche von den Betheiligten mit dem Ansuchen angenommen wurde, dass auch dieser Entwurf der Regulation vorerst durch einen ausgezeichneten Techniker des Auslandes genau geprüft und bestáttiget werde. Zu diesem Geschäfte ward durch Sr. k. k. Hoheit dem gottseligen Erzherzog Reichspalatin Péter Paleocapa k. Baudirektor der venezianischen

Prowinzen und Ritter des Ordens der Eisernen Krone 3-ter Classe berufen, mit dem ich in den Monathen Juli, August und September des vorigen Jahres die Theissgegenden bereisete.

Da nun Paleocapa die Ansichten k. ung. Baudirektion im Wesentlichen theilte, und nur in Hinsicht der Reihenfolge der vorzunehmenden Arbeiten einige Abánderungen festgestellt wissen wollte, so durfte ich bei dieser Übereinstimmung der nachgesuchten Meinungen keinen Anstand nehmen die Regulierungs Arbeiten sogleich beginnen zu lassen, wenn der durch die allerhöchste Unterstützung angeregte Muth der Betheiligten und die aussergewöhnliche Gunst der Witterung des vorigen Jahres nicht verloren gehen sollte. Ich musste demnach darauf bedacht sein, dass die durch E. M. an die Gesellschaft gnádigst verlichene Gelder gehörig angewendet, gesichert und die Leitung der Regulierungs Arbeiten dargestellt geregelt werden, dass der Einfluss und die Überwahung der Regierimg E. M. bei der Verwendung und Verrechnung der Anleihe hinlánglich garantirt sei.

Ich rechne mir es zur Pflicht E. M. zu berichten, dass die Gesellschaft sowohl in ihrer Generalversammlung zu Debreczin, als auch in den Abtheilungsberathungen jeder Anforderung hinsichtlich der vorerwáhnten Garantien mit der grössten Bereitwilligkeit und festem Zutrauen entsprochen habe; was mich in den Stand gesetzt, nicht nur die den einzelnen Abtheilungen bewilligte Anleihe auf eme vor jeder Anfechtung gesicherte Basis zu stellen, sondern auch in Betreff der Leitung und Überwachiiíig der Regulation den Einfluss der Regierung E. M. zu sichern.

Nun galt es durch die umsichtige Auswahl der Operationspunkle dahin zu wirken, dass mit den ersten Arbeiten und annoch geringen Kostenaufwand allsogleich einiger Erfolg erreicht werde, wozu die besonders günstigen Verháltnisse des Uferlandes der Theiss eine erwünschte Gelegenheit darbothen, wo es sich nur darum handelte: einige natürliche Erhöhungen des Uferlandes mit einem sicheren Dammzug zu verbinden, um das Überwasser der Theiss vom sehr ausgebreiteter Terrain vollends abzusperren.

Hiedurch erfolgte aber nothwendig, dass

1-stens die, auf ein bestimmtes Ziel hin berechneten Arbeiten für sámmtliche Auslagen gedeckt und gesichert sein mussten, wonach die Verwendung der von E. M. gnádigst bewilligten Anleihe von 400 000 Gulden nur auf einige wenige Operationspunkte ausreichen konnte,

2-tens der allseitige Andrang nach Hülfeleistung und Unterstützung musste vor der Hand unbefriedigt gelassen und mit der allergnädigsten Verheissung E. M. auf das Weitere hin vertröstet werden.

3-tens durch die bereits begonnen und theils vollbrachten Verdámmungs Arbeiten ist der bisherige Status quo des Uferlandes nothwendigerweise gestört, da die Verdámmungen an der einen Seite des Strommes das

Überwasser gegen die andere Seite hin drängen, und somit wird durch die Hülfeleistung an den einen Ufer das Andere in so lange gefährdet, bis die Bewohner desselben auch Mittel erhalten die Wehrarbeiten dórt vollzubringen.

Sollen demnach alle Vortheile. der bisherigen Arbeiten nicht vollends vereitelt werden, und die Bewohner der Theiss ihr Zutrauen und den Muth, womit selbe sich einer temporáren Bedrückung willig unterzogen nicht verlieren, so muss die allerhöchste Gnade E. M. ihnen unverzüglieh zu Hülfe kommen, in dem selbe sich in die unabwendbaren Nachtheile der ersten Operationen nur in der Hoffnung fügten, dass durch die allergniidigste Verheissung E. M. ihnen die Unterstützung in der náchsten Zeit nicht ermangeln werde.

lm Verlaufe einer so eingeleiteten Geschäftsführung hatte ich nicht unterlassen S. k. k. Hoheit den Erzherzog weiland Reichs Palatin umständlich zu berichten, und seine Zustimmung zu erbitten. Demzufolge wurde die Verwendung der von E. M. gnádigst bewilligten Gelder auf folgende Art geordnet:

a) die aus dem Salzfonde jáhrlich verliehene 100.000 so wie die 50.000 Gulden aus der Staatscassa sind zur Deckung jener Arbeiten bestimmt, welche die Möglichkeit und Erleichterung einer geregelteren Beschiffung des Theissstrommes bezwecken, um hiedurch die allgemeinen Interessen und insbesondere die des k. Aerars zu befördern; vor der Hand dienen diese Summen theils zur Deckung der Gemeinkosten der Gesellschaft, jedoch mit dem Vorbehalt, dass selbe von den Betheiligten vollkommen ersetzt werden; theils aber dienen diese Summen auch als Anleihefond und wurden zinsbar angelegt gleich den übrigen Geldern der Gesellschaft. Aus diesem Fonde, welcher für sich verrechnet wird, sind bis jetzt theils als Darlehen an einzelne Abtheilungen, theils zur Beschaffung der nöthigen Arbeitszeuge 136927 FI. 34 V2 kr. verausgabt; der Centralverwaltung und technischer Vorarbeiten gegen Ersatz provisorisch verwendet.

b) aus dem Anleihefonde, welcher bis auf eine Summe von 400.000 Gulden eröffnet wurde, sind bei den einzelnen Sektionen der Gesellschaft gegen 5% Zinzen 3937771 FI. 12 kr. vorgemerkt, wodurch sich ein Rest von 6228 FI. 48 kr. hcranstellt; diese Summe sind aber vor der Hand nur zum Theil verausgabt, da derén vollständige Verwendung in der kurzen Zeit der Arbeitsdauer unmöglich war; nichts destoweniger wird das vorgemerkte Capital von dem betreffenden Sektionen baldigst in Anspruch genommen, und der Fonds ganz ausgebeutet werden, da selbe sich mit den aöthigen Lebensmitteln für die Arbeiter versehen müssen, wrodurch diese Gesellschaft zugleich auch der drohenden Noth jener Gegenden hülfreich entgegenkommt.

Ich behalte mir vor die detaillierten Verrechnungen E. M. vorzulegen, sobald selbe von der Centralverwaltung geprüft und mir eingereicht sein

werden; was bis zur nachsten Generalversammlung der Gesellschaft im Monathe März d. J. erfolgen soll.

Aus diesem mögen E. M. gnädigst ersehen, dass ich in den schwierigen Verháltnissen, welche im Beginne einer so grossartigen und segensreichen Unternehmung in technischer sowohl, als adminiistrativer Hinsicht hervortreten mich stets bemühete, die allerhöchsten Absichten E. M. zu fördern; eine günstige Stimmung im ganzen Lande, und die thátige Mitwirkung der Betheiligter ist bereits angelegt; wohei wenn auch eine. Stimme sich hie und da aus Irrthum oder Missverstand wegen Weigerung allzugewagter.Operationen, wie z. B. der Durchstich zwischen Kerecseny und Komoró, oder die gánzliche Ableitung der Szamos und Kraszna nach dem Pláne des Ingenieur Lám, erhebt, so sind doch Alle überzeugt, dass die Möglichkeit der Regulirung der Theiss keinem Zweifel unteriiege, ja selbst dass die Kosten desselben nicht allzu drückend ausfallen dürften.

Jedenfalls ist Ungarn durch die bisberigen Vorarbeiten zu der Überzeugung gelangt, dass die Agricultur des Landes duích die Regulirung des Theiss einen neuen Aufschwung erhállt, indem es sich um nichts Geringeres handelt, als beinahe 200 Qu. Meilen des reichsten und ergibigsten Boderas zu entwássern. Es wäre demnach kaum zu bezweifeln, dass der náchste Landtag mit der grössten Bereitwilligkeit ein Unternehmen thatkráftig unterstützen wird, welches bis nun von allen Partheien im Lande unangefochten blieb, und inmitten solcher Meinungszerwirfnisse von Allen gefördert wird, welches demnach für die Regierung als máchtiger Hebel bei dem náchsten Landtage angesehen werden muss. Soll aber diese durch die Regulirung der Theiss angeregte günstige Stimmung ferner erhalten werden, und hiedurch der Hauptzweck — eine Majorität für den náchsten Landtag — erzielet werden, so müssen die Regulirungs Operationen rasch fortgesetzt werden, da ein Mangel an Unterstützungsmitteln alle die zu hoffenden Vortheile für die Regierung E. M. in den vor der Hand mehr bedrückten und auch von einer Nothbedrohten Gegenden eher gefáhrden als befördern müsste.

Das Land selbst, von dem die Hülfe billigerweise zu erwarten wäre , ist bis zum Landtage ausser Stand die Betheiligten zu den nöthigen Credit zu helfen, es kann demnach allein die allerhöchste Gnade E. M. ihnen zu Hülfe kommen, und zwar durch eine Anticipirung der Anleihe, wo nicht nur die jetzt benöthigte, sondern auch die auf den Salzfond basirte und bisher verausgabte Summe 400.000 Gulden pünktlich verzinst und ersetzt wird, wie aus dem hieher unter:/. beigeschlossenen Contracts Formuláre zu ersehen ist.

Ich bin demnach in die Lage versetzt, für das laufende Jahr 1847 einen Vorschuss von 600.000 Gulden C. M. allerunterthánigst ansprechen

* Hiányzik.

zu müssen, und da der Landtag, welcher auch die Verhältnisse der Regulirung der Theiss ordnen soll, vielleicht in das Jahr 1848 hinüberreichen dürfte, wäre ein Darlehen von wenigstens 1,000.000 Gulden zu eröffnen, ohne welchem ich ausser Standé bin dem so erfreulichen Entwickelung dieses grossartigen Unternehmens von Seite der Regirung E. M. hülfreich entgegen zu komnien, und meine Person würde hiedurch in die paralysirteste Stellung gerathen.

** E. M. ganz unterthánigster Knecht und treuer Unterthan

Wien den 21-sten Február 1847.

Gr. Ste, phan Széchenyi.

A kancellár március 18-án hosszú előterjesztést tesz az ügyben Kübeckhez, amelyben Széchenyi felterjesztését bőven kivonatolva, a kamarai elnök jóakaratú támogatását kéri az ügyhöz, főleg a következő okokból: 1. a tiszayidéki lakosság a legújabb kiöntéseket a két év óta folyó munkálatoknak rója fel, 2. a szabályozás nemcsak a helyi bajokon segít, hanem a legtermékenyebb vidék egy részét teszi használhatóvá, 3. a nagy nyomorral küzdő lakosság részére munkát biztosít, Széchenyi a legkiválóbb munkát végezte a szabályozás vezetésével, az ő személye tehát különös támogatást igényel a kormány részéről, annál is inkább, mert a következő országgyűlés néhány fontos tárgyánál: a nemesség megadóztatása, vámügy, a dohányegyedáruság bt hozatalánál benne erős támogatóra számítanak.

Gr. Apponyi György április 3-iki válaszát alább közlöm.

(Országos Levéltár, kancelláriai elnöki iratok.)

1847 február 23, Bécs.

Er e d e t i után.

S c h e d i u s L a j o s h o z.

Wien den 23-te,n Febr. 1847.

Mein sehr werther Freund,

die Betreffenden scheinen das áuserste wagen zu wollen, um die Etablierung der Maschinen fabrique zu hintertreiben. Es ist demnach nothwendig auch von unserer Seite alles aufzubie.ten, um den Sieg zu erreichen. Ich muss Sie demnach von Allem was geschen ist, genau informiren.

E. H. Stfephan] sach Ihren Brief, den ich gut fand ihn zu zeigen. Er wollte ihn behalten . . gefiel ihm sehr gut. . . ich nahm ihn jedoch wieder zurück um Sie nicht aus Ohngefáhr einem Compromission auszusetzen.

Ich schrieb sodann ein Memorandum, dessen Copie ich Ihnen hier beischliesse. Als ich dasselbe dem E. H. St. überschickte . . . liess Einer L.einer Adjvilaníen mir sagen: Es sey zu spát, denn der E. H. habe ohne zu warten ein Fulminatorium bereits hinab gesandt. An wen? War nicht gesagt!

** Innen kezdve sk.

Heute bekomme ich — in seinem Namen .. . die Weisung eines seiner Vertrauteren, dass er (E. H. St.) írtéin. Memorandum mit heutiger Post dem Stoffer überschickt hátte, und ich nun vollkommen über den Series meiner Bitté beruhige.t seyn könne, indem Stoffer, der dazu aufgefordert ist, schon alles thun werde, um die Sache zu einen baldigen und erwünschten Conclusion zu bringen.

Nun findet sich's aber, dass i c h (ich wollte ich hátte Unrecht) gerade Stoffer für denjenigen halté, der unser Wasser auch bis jetzt trübíe . . . und in der Folge zwar nicht offen, aber im geheimen alles aufbieten wird um unser Spiel noch weiters hin zu verwirren.

Diese Ansicht der Dinge, die vielleicht unrichtig ist aber einmal bestehet, ist Ursache, warum ich Ihnen schneibe, und Sie au fait von Allem setze, damit Sie von Allem informiért, nach Umständen verfügen und handeln mögen.

Wir müssen durchbrechen, und nicht nur weil diess unsere Pflicht für die Walzmühle erhielt, aber um Staffenberger et Co. gleich im Anfange einen Beweis zu gebén, dass seine Sonne im Untergehen ist.

Ihr Brief war wie berechnet um den Eckel, den der im Frage ste hende Club in jeden besser denkenden erregt, dem jungen Prinzen recht anschaulich zu machen.

Das Memorandum schrieb ich. . damit der Zorn des entrüsteten E. H. nicht zu sehr herausbreche, und am Ende ich dafür taxirt werde.

Ich gehe morgen nach Oedenburg um die dortigen Eisenbahnarbeiten, die ein bischen stecken geblieben sind, wieder flott zu machen.

In einigen Tagén komme ich zurück um sodann bis 12, 15 Mürz hier alle meine Geschäfte, finaliter zu beendigen, und nach Pest zu gehen.

Trachten Sie bis dahin unsere in Frage stehenden Angelegenheiten ins Reine zu bringen, und setzen Sie mich gütigst von Allem in Kenntnis.

Von Graefenberg habe ich stets die erfreulichsten Nachrichten. Die hiesigen Constellationen lassen mir Alles gute hoffen . . so dass ich Gott lob Gegenwart und Zukunft ziemlich rosenfarb sehe.

Erhalten Sie mich in Ihrem Wohlwollen, und bleiben Sie mein Freund, um das bittet Ihr bereitwilligste.r Freund et Diener

S t. S z é c h e n y i .

1847 március 4, Bécs.

Gr. A p p o n y i G y ö r g y gr. Keglevich Gábor tárnokmesternek írja: Bár még titoknak kellene lenni, de már beszélik, hogy az országgyűlésre Szerencsy helyébe mást kell személynöknek kineveztetni. Ö is tanuja volt az utolsó két országgyűlés alatti eljárásának, s megállapítható, hogy tőle az országgyűlés jobb fordulatát várni nem lehet. Helyébe egy erőteljes, elhatározott és nagyobb tekintéllyel bíró férfi kell, aki az állás régi hatalmát vissza tudja szerezni. Kérdései: hogyan lehetne Szerencsyt simán elküldeni, s ki legyen az utódja. Súlyos és nehéz helyzetünkben a kérdés igen fontos.

1847 március 2, Pest.

Egykorú másolat után.

Báró Wenckheim László Széchenyihez.

Pest. Mar. 2. 47.

Mélyen tisztelt barátom! — Fogadd ím e' sorokat legőszintébb tiszteletem zálogát, 's bizonyságát egy ellenállhatlan érzésnek, melyet legközelebb megjelent remek munkádnak olvasása bennem gerjesztett. A' mindenható nagy Isten áldjon meg minden áldásával és tartson meg édes hazánk boldogságára még sok évek során erőben, szándékban, akaratban, siker tellyesen; tisza szívemből óhajtom, hogy a' legtisztább 's legnemesb hazafiságból eredt szavaid valahára a' szegény hon jobbjait szerencsétlen mámorjokból fel ébresszék, 's felfogni legyenek képesek, mit jó és hasznos követni a' haza és magok boldogságáért; soha illy hatalmasan a' dolgok mélyébe betekinteni nem segítettél, soha illy érdekest nem olvastam, téliesen áthatva igazságaidnak hasznosságától, bár minden hazafi amazokat arany betűkkel véshetné szívébe 's homlokára.

Ügy érzem, arról minden időben meg valál győződve, hogy a' három Wenckheim testvérek legszilárdabb tisztelőid barátid valának, 's történjen bár mi, szakadjon el tőlled bár ki, mi holtig azok maradunk, kik voltunk eddig; gyermekimnek a' hazafiságot életeddel fogom érthetővé tenni; — — 's még is szemközt im e tisztelettel és ragaszkodással, meg nem foghatom hogyan lehetett, hogy nem egy után veled mű ködöm én, 's sokan kik velem együtt édes hazánk javát előmozdítani akarjuk tehetségünk szerint — te ki olly mélyen be tudsz tekinteni a' magyar szív redőibe 's az észnek legparányibb zugjaiba, te talán megoldhatnád im ez ellenkezést, felfogtam igen sokszor hazafiúi proclamátióidat, 's legközelebb eszembe vérembe keveredett minden tűz, melly könyvednek majd minden lapjain olly gyönyörűen lobog, gondolkozásom, felfogásom, okoskodásom módjára elhatározók valának mindig, de mindig csak abban a társaságban, abban a körben, mellyben neveltetek, mellyhez ifjúságom, hajlandóságom, ismeretségem, viszonyaim kötének, melly körnek te még most is be nem vallott ugyan vezére vagy, denn du gibst den Ideen den geistigen Impuls, die Richtung, so oft du es willst; vermög deinen geistigen superiorität, vermög deines so glänzenden Ruf empfundenen Patriotism; köztünk van szavaidnak legnagyobb hatása, és még is eltaszítasz minket magadtól — ugyan mond meg édes barátom, a csatatéren mit tesz a' legvitézebb leghűbb ezred, hogy ha vezére, ki olly sokszor győzelemre vezeté, jó 's rósz napokat vele osztott, 's az elcsüggedésnek pillanatiban olly hatalmasan felbátorítá, ki a' nem ösmert veszedelmektől megóvni, megmenteni soha el nem mulasztá, szóval: hogy ha vezére ím ez ezrednek, kiben legnagyobb bizodalommal viseltetik, a csata téren azt mondja: mivel ezek 's ezek a' kapitányok nem engedelmeskednek parancsimnak, és magok belátásuk szerint akarják vezetni a hadat, lemondok a' vezérségről, parancsoljon más az ezrednek! — Mit csináljon a' közember a csata téren? — hagyja el zászlóját? engedje kapitányait kik szinte velők együtt verekedtek, osztottak jó 's bal sorsot? kik szinte segítették az ezrednek győzelmeit? 's kik között voltak 's vannak is, kik így szóllának az ezredhez: Vitézek! a' haza veszedelemben van, az ellenség szemközt, biztatok bennünk, el ne hagyjuk egymást, velünk a' magyarok Istene, 's próbáljunk szerencsét! — és az ezred vérző szívvel látja kedvelt vezérét távozni, és csatáz csüggedetlen zászlója mellett! Nem

akarom e szomorú hasonlatosságot befejezni, mert szerencsétlen vala a' csata 's a' t. de kérlek mond meg, mit kelletett volna tennie akkor az ezred közlegényeinek? Vedd e sorokat, mint leghűbb barátodét.

Wenckheim László.

1847 március 7, Bécs.
A levél ezen részlete megjelent
a Magyar Helikonban, 11/1. 83. 1.

Gróf Apponyi Györgyhöz.

„Kedvedért léptem szolgálatba. Fizetésem nincs. Többséget akarok nektek az országgyűlésen szerezni. Egy könyvet írtam, mely sokaknak nem tetszik, s mely nekem bizonyosan árt, de a kormánynak használ . . .* Szívesen megyek a Tiszához, de adjatok egy milliót, máskép . . .“

1847 március 8, Bécs.
Egykorú másolat után.

Gróf Esterházy József Széchenyihez.

Bécs Mártius 8-án 1847.

Tisztelt Barátom!

Örömmel olvastam nekem küldött könyvedet, és köszönöm, hogy ezen nagy érdekű röpiratodban személyiségemnek helyt adni szíveskedtél, és miután egy négyszemközti értekezésünket is megpendíteni tetszett, igen szerettem volna, ha ezáltal az akkor nyilatkozott nézeteimet egész terjedelmében a nagyközönséggel közölted volna, minthogy így minden felvilágosíttatott és egyszersmind hozzám intézett kérdéseid feleletemmel együtt megtudattak volna.

Azon kérdésedet, valljon kinek eljárásában van több inconsequentia?; saját munkádból legigazabban kiviláglik. Én most ugyan ellenzéki tag vagyok, de annyi bizonyos, miszerint Te azt semmiképen nem állíthatod, hogy én 1825-ben akármelly párthoz tartoztam volna, mert szívem-lelkem az időben annyira *tele* volt legszebb reményekkel, hogy egyszerűen csak contemrlativ szerepre tudtam magam elhatározni a fejlődésnek indult ügyek kibontakozását bevárandó.

Hogy későn léptem ki a politikai térre, az igaz, és ez iránt figyelmeztetésed helyes. Tudjad azonban, hogy én viszonyaink kifejlődését bevárni akartam, mielőtt tettleg felléptem, mert nem akartam olly helyzetbe jönni, miszerint utónapjaimban talán kénytelen volnék első fellépésemmel ellenkezésbe jönni. Most elismerem, hogy hibáztam, és légy meggyőződve, miszerint szellemi és anyagi tehetségeimet arra fordítandom, hogy mint igazlelkű és alkotmányos szellemben haladó magyar polgár öntiszteletemet, a jelesebb hazámfiai szeretetét, de különösen a Te méltányló szívességedet megnyerjem, biztosítsam és érdemeljem. Egyébiránt magamat szíves barátságodba ajánlván maradok hív barátod

Esterházy József.

* A Politikai Programmtöredlékek-et érti.

Széchenyi válasza a következő:

Március 8 1947, Bécs.

Tisztelt Barátom!

Ma írt és éppen most vett soraidra a következőket vagyok bátor válaszolni. — Ha nékem négyszem közt fedezed fel politikai nézetidet, vagy ha titoktartó természetű volnál, légy bizonyos, én személyedet könyvemben fel nem hozom. Miután azonban nemcsak nekem tártad ki politikai felfogásidat, de bárkinek toties quoties, négyszem közt én veled politikárul soha nem szóllottam, és e fölött — minden megbántás nélkül legyen mondva — alig ismerek egyént, ki oly aktivitást fejtene ki híreket szedni, és azokat saját nézetivei fűszerezve ismét közleni, mint éppen Te; ez okbul tehát megragadtam a kedvező alkalmat a Te egészen megfordított és sokkal több kárt, mint magad is gondolnád, okozó politikádat másoknak figyelmeztetésére és megóvására kellőleg illustrálni. —

Vedd fel a keztyűt és válaszolj: ki fog akkor tűnni az egész igazság. Remélem, azon nyomorult s most divatozó sáncz mögé Te nem fogsz bújni, hogy Neked, mert ellenzéki vagy, szabadon válaszolni nem lehet. Olly körülmények közt, mellyekben Kossuth az adóról í r, vagy Stancsics irkál könyveket, gróf Esterházy megakadni — ha akar — nem fog. És azért méltóztassál legkisebb kímélet nélkül ellenem bármit írni, s „éljen a haza“.

Azon szándéklott vagy szándéktalan oldaldöfésre, miszerint az én röpiratombul fog leginkább kisülni, ki köztünk a következetesb politikus, nem jegyzek meg egyebet mint azt, hogy remélem . . . engemet fog ha nem is a jelen felizgatott nemzedék, de az igazságosb utókor a következetesbnek tartani.

Többnyire, miért tagadjam: én irántad jóformán elhidegültem. Becsületes embernek tartottalak mindig, mint most is jó hazafinak is kész vagyok Téged tartani . . . ámde az én felfogásom szerint Te annyit ártasz politikai eljárásod által, mellynek alapját velem együtt igen sokan egy kis bosszú remanentiának tartanak, hogy én, kinek egész léte össze van szőve magyar politikával, olly érzéssel vagyok irántad, miszerint — és mert tettetni nem tudom magamat — inkább ma rántanék ellened kardot mint holnap. Ettül azonban óvjon meg az Isten s engedje, hogy nem egymás ellen törekedve, de jó barátságban egymással teljesítsük hazafiúi kötelességeinket, mellyek czélja nem lehet egyéb, mint fajtánk felemelése és magyar honunk alkotmányos felvirágoztatása. Hű barátod és kész szolgád

S z é c h e n y i I s t v á n .

1847 március 10, Bécs.
E r e d e t i f o g a l m a z v á n y u t á n.

Gróf E s t e r h á z y J ó z s e f h e z.

Wien 10-ten März 1847.

Mein werther Freundl

Es ist mir recht leid von deiner gütigen Einladung keinen Gebrauch machen zu können, ich gehe jedoch aller Wahrscheinlichkeit nach bereits den morgen Donnerstag oder Freitag nach Pressburg etc, Willst Du mir einen Gefallen thun und einen freundschaftlichen Dienst erweisen, so überlese das beigebogene Blatt! Kannst Du und willst Du als veszprémer Gutbesitzer zur Emporhebung des fraglichen Unternehmens und überhaupt des ganzen Plattenseethales Etwas beitragen, so wird es mich sehr erfre.uen und ich Dir aufrichtig danken.

Auf jeden Fali bitté ich Dich aber, das beigebogene Blatt mir heute im Laufe des Tages zurück zu senden, da sich vor meiner Abreise noch manche unterzeichnen wollen. Wie froh wäre ich, wenn wir für die Wohlfahrt unseres theuren Vaterlandes stets Hand in Hand gehen konnten. Gott gebe es.

E t w a s s p a t e r.

Auf dein freundliches Briefchen, liebster Freund, glaube ich unmöglich besser antworten zu können, als wenn ich Dir melde, dass ich erst den kommenden Samstag abgehe, folglich das Vergnügen haben kann, Freitag bei Dir zu essen, wenn Du nicht etwa andere Disposition getroffen hast.

Glaube mir liebster Freund, üble Laune hat keinen entscheidenden Einfluss auf mein Urtheil. — Übrigens müssen wir ims einmal ganz expliziren, wir sollten uns die Zeit dazu nehmen. Ich halté unsere Lage in Ungarn sehr problematisch etc. Wirst Du mir nichts sagen, so bin Freitag um 5 bei Dir.

1847 március 12, Bécs.

Báró Sina G y ö r g y, báró Rotschild M. és Wodianer Móric, mint a Lánchíd főrészvényesei, felkérik Széchenyit, hogy az igazgatóság nevében siettesse Clarknál az épitést, aminek befejezését ő legutóbbi magyarországi tartózkodása alkalmával még négy évre helyezte kilátásba. Kérésüket az is indokolja, hogy az épités már többe került a számításba vett 5 milliónál, s hogy a közeledő országgyűlés elolt a részvényesek első közgyűlését is egybehívni kívánják, mert a kiadásokat eddig személyes felelősségük mellett intézték. Arra kérik tehát a grófot, Clark W. T. az addig történtekről állítsa össze jelentését, s kiváló munkásságának jutalmazására — itteni tartózkodása túlkiadásainak fedezése címén, bizalmasan — helyezzen neki 5000 angol fontot kilátásba, ha a híd 1849 március elsejére, s 3000-et, ha 1849 szeptember 1-ére a közlekedésre használható módon elkészül.

1847 márciusi 16—17, Bécs.

Gróf Apponyi György siet tudatni Széchenyivel az örömhírt: Kübecknél kieszközölte, hogy a tiszai munkálatokra, a már engedélyezett összegeken felül, egy millió forintot ad kölcsön gyanánt az állam. Széchenyi ezt a társulatok március 20-iki közgyűlésén bejelentheti; Kübecknek csak az a kívánsága, hogy a kölcsön lebonyolítását Széchenyi végezze, ő álljon jót a visszafizetés pontos megtartásáért is. E siker értékét emeli az is, hogy Sina közbenjárása előtt jött létre. Kéri Széchenyit, írja meg őszintén: 1. miért nem tartja Szerencsyt tovább is alkalmasnak a személynöki teendők ellátására, és 2. ki legyen szerinte az utóda. Az ellenzék két gyűléséről már értesült, valamint Esterházy József beszédéről, s így szerencsés találkozást lát abban, hogy Stansicsot még az ülés előtt elfogatták. A nála talált levelekből jogosan lehetett arra is következtetni, hogy megtébolyodott. Legközelebbi leveleben majd érdekes híreket ír neki István főhercegről.

A levél utolsó sora valószínűleg azon tárgyalásra céloz, amit István főherceg a nádorság elfogadása előtt megindított helyzetének tisztázására. Két kívánsága volt: 1. hogy a kormány semmiben ne, intézkedjék, amiről őt nem értesítette, 2. a kormány a kellő támogatást neki nyújtván a félúton ne álljon meg. Metternich, Kollowrat és Apponyi erre tett észrevételei együtt olvashatók az államértekezlet március 27-én tartott ülésének jegyzőkönyvében.

1847 április 3, Bécs.

Paziazzi Mihály fogalmazványa után.

Gróf Apponyi György Széchenyihez.

In Folge der Eingabe Euer Excellenz vom 21. Február 1. J., womit Hochdieselben unter Darlegung der von Seite der Theisregulierungs Gesellschaft in Folge der im Sommer vorigen Jahres abgehaltenen General Versammlung getroffenen Massregeln, so wie unter Nachweisung des bisherigen Verwendung der für die Zwecke dieser Gesellschaft aus dem Salz Auctionsfonde und dem Cameral Aerar a. h. bewilligten Beiträge und des Darlehen Capitals von 400.000 Fl. zur ungestörten Fortsetzung der begonnenen Regulierungs Arbeiten für die Jahre 847 u. 848 die Eröffnung eines Darlehens im Betrage von Einer Millión C. M. beantragen, habe ich E. E. mitzutheilen, dass zwar dieses Darlehen nicht aus dem Staatsschatze bewilligt werden kann, die Finanz Verwaltung aber ihre Vermittlung zur Aufbringung derselben eintreten zu lassen béreit sei, daher ich E. E. hiemit aufzufordern habe: die Wege, welche diesem Vereine zur Aufbringung der nöthigen Geldmitteln offen stehen, die Bedingnisse, unter welchen das Darlehen erlangt werden will, und die Weise wie die, Vermittlung der Finanz Verwaltung eintreten soll, zu bezeichnen, zugleich aber auch die Sicherheit, welche der Vérein für die richtige Zuhaltung der bedungenen Zahlungen bietet, nachzuweisen, indem dann die Finanz Verwaltung nicht vermangeln wird zur Erreichung der Zwecke des Vereins nach Zulässigkeit und nach Massgabe der gebotenen Sicherheit vermittelnd und beurgend mitzuwirken.

A hivatalos értesítéshez csatolt magánlevélben kifejti a kancellár, hogy várja mielőbb az egyesület alapszabályait, s mihelyt ezek jóváhagyása

megtörtént, a pénz kiutalása simán megy. Az egésznek az a lényege, hogy ha nem is az állam adja a pénzt, de a polgárság érdekében jótáll érte a bankokkal szemben, s lényegileg elérték azt, amire Széchenyi törekedett. „Ob aber B. Kübeck und die Geldmänner nicht eine specielle Verpflichtung der Betheiligten — durch welche sie sich eigentlich doch nur zu dem obligiren würden, was sie kraft des Gesetzes jedenfalls leisten müssen — wünschen werden, wird die Zukunft zeigen.“ Azon is nagyon örvend, hogy Károlyi György mindenben kész velük együttműködni. Széchenyi utóbb vett levele az ő kedvét 50 százalékban megerősítette: „und die letzten Worte deines Schreibens haben wir wieder 50% Muth eingeflösst. Ich brauche dessen eine grosse Dosis, igazán elsülyedek a' munkában, die schreckens Stunde náht, und die Leute! sind rar —“.

1847 április 6, Pest.
E r e d e t i levél.

F e l s ő b ü k i N a g y P á l h o z.

Ápril 6, 1847 Pest.

Különösen tisztelt Barátom,

kérésem van Hozzád. Mit mondandók, esedezem, maradjon köztünk.

Pozsonyban még nincs lakásom a jövő országgyűlésre! Pedig nagyra volna szükségem, mert feleségem oly hosszas elszakítás után, velem szeretne telelni. Pálffy Ferencz lakása után sóvárgok. írattam neki eziránt, de ő már akkor rosszacskán volt, és azt válaszoltatá, hogy ő maga használandja. Most nékem azt írják, hogy végére jár és néhány hétnél tovább ki nem húzza. Én ugyan nem kívánom a szegény hasztalannak elhunytát, azonban ha csak mégis odébb állítná őt a sors, igen szeretnék „so wie es stehet und gehet“ lakába ülni.

Kérlek Barátom, ha e tekintetben mondhatsz vagy tehetsz valamit, ám mondjad és tegyed. Leveledet ide utasítsad.

Engem, hála Isten, itt még meg sem sütöttek, sőt . . . mintha a Programm Töredékek egy kis lankadást eszközlöttek volna a politikai szélvészben etc. Áldjon Isten, és légy mint eddig valál Barátom, Jóakaróm, hasonlólag mint Tied én vagyok S z é c h e n y i I s t v á n.

1847 április 12, Pest.

K o s s u t h írja gr. Vay Ábrahámnak: Panaszkodik, hogy a konzervatív párt programmja szerint az még a főispáni helytartóság eszméjét is helyesli s ezt néhány degradált főispán is aláírta. Ha ők, közlegények, panaszkodnak, azt válaszolják-: a kormány csak a törvényt élesztette, fel. A demoralizált tömeg 30 megyében ellenök van, a törvényhozás is a politika szolgálatában áll. ő az osztrák kormányrendszer ellen a legfőbb védelmet a megyében találja; a konzervatívok ellenben feladják a függetlenség utolsó foszlányait is; gr. Károlyi Lajos dicsekedve mondta: neki 3 megye választói a zsebében vannak.

(Gr. Vay-levéltár, Berkeszen.)

1847 április 14, Buda.

A könyvvizsgáló bizottság a Helytartó tanácshoz a Politikai Programmtöredékek németre fordítása ügyében.

Da die k. ung. Statthalterei die Uebersetzung der neuesten Gräf Széchenyi'schen Broschur Politikai Programm Töredékek (Politische Programm Fragmente) ins deutsche verbothen hatte, während dieses Werk in dem Kataloge der durch die k. k. Censur Hofstelle in Wien zensurirten Bücher mit „admittitur“ bezeichnet ist, und laut Instruktion des k. Censur Collegium die Übersetzung soleher Werke nicht verweigert werden darf, hat das k. Censur Collegium in Ofen die k. Statthalterei auf diesen Wiederspruch aufmerksam gemacht, und weitere Instruktion eingeholt. Eine Übersetzung dieses Buches ist bereits in der Augsb. Alig. Zeitung angekündigt erschienen.

1847 április 22, Bécs.

V. Ferdinánd király Clark Tierneyt a Helytartótanácsnál tiszti cím nélkül működő tanácsadónak nevezi ki évi 1000 forint fizetéssel és ugyanannyi évi átalánnyal, megszabván, hogy Széchenyi rendelkezéseihez kell alkalmazkodnia.

A közlekedési bizottság június 25-iki jegyzőkönyve szerint Széchenyi Clarkot bevezette állásába s egyben felkéri az Építési Főigazgatóságot, hogy a közlekedésre vonatkozó térképeket Tallián Sándor titkárnak és Clarknak rövid úton adja ki.

1847 április 24, Pest.

Stull er Ferenc írja Wesselényinek, hogy Deákot otthon ban meglátogatta, s jókedvűnek találta, de arca megráncosodott, külsőleg is látni rajta, hogy beteges.

Kossuth-tal is beszélt, aki úgy nyilatkozott, hogy a Politikai Programmtöredékekről újra nem fog írni, mert a Jelenkorban április elején ő írta Szentirmay név alatt a cikket, Széchenyi azonban Zichy Hermannt sejtette szerzőnek.

(Wesselényi-levéltár.)

1847 április 26, Cenk.

Sajátkezű fogalmazvány.

Széchenyi emlékirata a dohányegyedáruság bevezetéséről az örökös tartományok és Magyarország közt fennálló vámsorompók megszüntetése ellenében. Szövegét közli Marczali Henrik a Budapesti Szemle T89T, 67-ik kötetében.

A tisztázat keltezése május 12, átadta gróf Apponyi Györgynek május 19-én, mivel 17-én a kancellár azt írta neki, hogy a bányaügyekben működő bizottság fogadása miatt aznap nem szentelhet neki időt.

A megbeszélésről május 19-én Széchenyi a következő feljegyzést vetette papírra: Apponyi 19-ten Mai 1847. 1 Millión! Szentiványi etc.

Wirkner. Landtag. — Quartier Wirkner und mir. Morgen 9. — 51 Magna - ten. Fürst Esterházy. Mayer. Landtags Ordnung. Taback Regale. Gelesen. Mein Memoire — wegen der Logick. 50 M. assecurirt? Oedenb. Eisenbahn? On fait Fiume? Staatsbahn? Quel tolle jouje? Sprenger. Verhörung. Ser- viten. Mich kommen lassen.

1847 május 7, Bécs.

Gr. A p^3 onyi kancellár kérdezi Majláth országbírótól, mi van a József nádor emlékére szánt szoborral? Majláth május 10-én válaszolja, hogy a bizottság felkérte Schwanthaler Lajos bajor szobrászt a mű elké- szítésére, aki azt el is vállalta, s hogy a városi közgyűlés a szobor részére a József-teret jelölte ki.

(Orsz. Levéltár, kancell. elnöki iratok; V. ö. Liber Endre: Budapest szobrai 1934.)

1847 május 9, Bécs.
E r e d e t i után.

F e l t e r j e s z t é s gróf A p p o n y i G y ö r g y k a n c e l l á r h o z a T i s z a - s z a b á l y o z á s ü g y é b e n .

Euere Excellen?!

Mittelst Prásidial-Schreibens vom 4. April 1. J. erhielt ich von E. Ą.. die Eröffnung, dass das zur gesicherten Ausführung der Theiss Regulirung erforderliehe in mernem an S. Majestát am 21. Február 1. J. unterthánigst gerichteten Gesuche erbetene Darlehen von 1,000.000 Gulden aus . dem Staatschatze zwar nicht bewilliget werden kann, dass jedoch die Finanz verwaltung ihre, Vermittelung zur Aufbringung desselben eintretten zu las- sen béreit sei, und dass hierzu vor Allem erforderlich sei die Wege, welche dem Theiss Regulirungsvereine zur Aufbringung der nöthigen Geldmittel offen stehen, ferner die Bedingnisse, unter welchen das Darlehen erlangt werden will, so wie die Weise, w i e die Vermittelung der Finanzverwaltung eintretten soll, und welche Sicherheit für die richtige Zuhaltung der Zah- lungsbedingnisse geboten wird, nachzuweisen.

Diesem hohen Auftrage$_x$ entsprechend beeile ich mich E. E. anzu- zeigen, dass meines Erachtens das zu erlangende Darlöhen ein Einfaches sein spllte, in welchem die für das aufzunehmende Kapital vom 1,000.000 Gulden C. M. und zwar nach Massgabe des zu erhabenden Betrages zu ent- richtenden jährlichen Zinsen 5% nicht übersteigen dürften, und dass die Rückzahlungszeit auf 10 Jahre, jedoch mit dem Vorbehalte bedungen werde, dass es dem Vereine freistehe, diese Rückzahlung gegen entspre- chende Aufkündigung ganz oder theilweise auch vor Verlauf dieser allge- meinen Frist lei^ten zu dürfen.

Hierbei kann ich nicht unterlassen zu bemerken, dass vor Anfang des Juli 1. J. von der gedachten Darlehenssumme nichts erforderlich, dann aber im Laufe des Soramers und Herbstes heuer beiláufig nur ein Betrag von 300.000 bis 400.000 Gulden C. M. baar zu entrichten wäre, ferner dass

dem Vereine die nöthige Geldsumme allein zu einem 5% übersteigendcn Zinsfussen bereits im Lande selbst von mehreren Kapitalisten angetragvn würde; dass es demnach sowohl für meinen individuellen Einfluss auf die Leitung der in Frage stehenden hochwichtigen, die Interessen der gesamten Monarchie ausnehmend befördernden Unternehmung, als auch für die Regierung von unberechenbaren guten Folgen wäre , wenn das gewünschte Kapital eben d u r c h die V e r m i t t e l u n g d e r s e l b e n unter günstigeren Bedingnissen, als welche im Lande auf Privatwegen zu erlangen sind, aufgenommen werden könnte, und dadurch den Landesbewohnerii Ungarns, und zwar noeh vor die Zukunft Ungarns entscheidenden Landtages abermal ein unzweideutiger in die Augen springender Be.weis geiiefert würde, wie die hohe Regierung Sr. M. alle praktischen, zum wahren Wohle des Landes dienenden Unternehmungen angelegentlichst zu unterstützen béreit ist, dass demnach alle gegen dieselbe in dieser Rücksicht entweder aus Mangel an Einsicht, oder aus Böswilligkeit vorgebrachten 13eschuldigungen leere ungegründete Verdáchtigungen sind.

Was die G a r a n t i e anbelangt, welche der Theiss Regulierungs Vérein für die r i c h t i g e R ü c k z a h l ung der auf zunehmenden Kapitalssumme darbietet, habe ich die Éhre E. E. anzuzeigen, dass als Spezial Hipothek für dieses Darlehen die beinahe 200 Qu. Meilen betrager.de Fláche des den bisherigen Theiss Überschwemmungen ausgiesetzten, mittelst der im Werke begriffenén Regulation zu entwässernden und dauerud urbar zu machenden, in jeder Hinsicht ein© ungewöhnliche Fruchtbarkeit versprechenden Grundbodens, dienen kann; dass diese Hipothek mittelst gesetzlicher Intabulationen gesichert, und dem Darleiher von Seite der Vereins Direktion zugleich die Versicherung gégében werden würde, dass nur denjenigen Privátén aus dem fráglichen Darlehen ein Vorschuss für die durch sie zu leistenden Einzahlungen verabreicht wird, welche allen jenen vertragsmassigen Aufforderungen, die zur Sicherstellung des Darlehens festgesetzt werden, pünktlich entsprechen. Das beigeschlossene,[i:] von dem Vereine bereits gutgeheissene Formular der diesfálligen Schuldscheine, die von den angesehensten Rechtsgelehrten geprüft und für vollkommen rechtskráftig und bindend, anerkannt wurden, liefert einen Beweiss, dass man Alles, was im Sinne der Gesetze für die Sicherstellung des Darlehens geleistet werden kann, zu thun béreit ist. Durch diese Schuldscheine, verpflichtet sich namlich der Vorschussbewerber den. aus der Vereinskasse zu entlehnenden Geldbetrag, auf seine zur wahren und speziellen Hipothek dienende, im Schuldscheine einzeln und genau anzuführende liegende Güter mit der Verpflichtung aufzunehmen, diese Schuldbetrag zu einem bestimmten Termine richtig zurückzuzahlen, und dass, wenn die Zahlungsfrist nicht eingehalten würde, seine sämmtlichen an die Vereinskasse ausgestellten Schuldscheine als verfallen zu betrachten seien, ferner

* Csatolva a Társaság által kinyomatott kötelezvény egy példánya és annak írott német fordítása.

dass er bis dahin als der auf ihn fallende Kostenantheil durch das im 10. Art. 1840 festgesetzte Gericht bestimmt wird, sich rücksichtlich seiner Schuld dem im 20. Art. 1836 und 11. Art. 1840 festgesetzten mündlichen und summarischen Verfahren unterwerfe und im Falle eines Exekutiv-Urtheiles dem Vereine die freie Wahl des Exekutionsfondes überlasst, zugleich aber i-n diesem Falle auch allen Vorrechten des Vereines entsagt.

Hierbei erlaube ich mir noch zu erinnern, dass die Statuten des gedachten Vereines bereits der kön. ung. Stattbalterei unterbreitet und von dieser mit Gutheissung derselben zur a. h. Sanktion der hochlöblichen k. ung. HofkanzLei vorgelegt werden, und dass nach vorläufiger genauer hidrometrischer Aufnahme des Flussbettes und des der Überschwemmungen ausgesetzten Terrains auch schon die Principien des durch der talentvollen und unermüdeten Landes Navigations Inspektors Paul v. Vásárhelyi entworfenen, von dem als technischen Autorität an Ort u. Stelle a. h. gesendeten Vorsteher der k. k. lombardisch-venezianischen Baudirektion Anton Paleocapa, mit einigen Modifikationen gutgeheissenen Regulations Planes durch den Theiss Regulirungs Vérein angenommen und durch die k. ung. Statthalterei in thesi bestáttigt wurden; ferner dass gemäss des 26. Art. 1836 und des 10. Art. 1840 so wie des 9. Art. 1843, derlei durch die kön. ung. Statthalterei nach vorläufigem Vernehmen der betheiligten Partheien und der technischen Behörden gutgeheissene hydraulische Unternehmungen für alle, bei dieser betheiligten Grundbesitzer bindend sind; dass diese auf dem Wege, eines kurzen mündlichen Gerichtsverfahrens nicht nur zur verháltnissmássigen Beisteuer zu den Regulations Auslagen, sondern auch zum Ersatze der wegen etwaiger Verweigerung, die auf die einzelnen Grundbesitzer statutenmássig fallenden Unkosten zu tragen, veranlassten Prozesskosten mit Beseitigung aller verzögernden Rechtsmittel, insbesondere: der Appellata intra Dominium durch den Öffentlichen Anwalt geklagt und verurtheilt werden können; dass daher die Eintreibung der betreffenden Ratal-Zinsenzahlungen zu derén erfolgreicher Bewerkstelligung das gesetzlich vorgeschriebene Palatinalgericht bereits zusammengesetzt ist, keiner nahmhaften Verzögerung ausgesetzt werden kann, und die volle Sicherheit vorhanden ist, dass die von dem Darleiher bedungenen Zahlungstermine genau eingehalten werden.

Um jedoch jede Besorgniss in Betreff einer etwaigen Verzögerung der Abtragung irgend einer stipulirten Zinsenzahlung zu heben, bin ich der unmassgeblichen Meinung, dass überdies noch diejenigen 100.000 Fl. G. M. welche S. Majestát als jáhrliche Beisteuer zur gedachten Theiss Regulation aus dem kön. Salz Auktionsfond a. g. zu bewilligen geruht haben, nach der bisher befolgten Weise auch weiterhin nur in so fern zur reellen Unterstützung des gedachten TJnternehmens zu verwenden wäre n, als vorläufig aus demselben die für das aufzunehmende Kapital vertragsmássig zu entrichtenden Zinsen vollkommen gedeckt würden.

Da die durch die, Theiss Regulirung urbar zu maehende Grundfläche von so ungeheurer Ausdehnung ist, dass die in Frage stehende Darlehenssumme rücksichtlich des Werthes des durch die Regulation zu gewinnenden Bodens höchst unbedeutend erscheint, da mit jedem Gulden, der zu diese Regulation zweck und zeitgemäs verwendet wird, der Werth der anzubietenden Hypothek im progressiven Masse steigt, da die Eintreibung der zu verabredenden Zinsen von Seite der betheiligten Grundbesitzer *imc.h* dem Vorangelassenen keinen irgend eine Beachlung verdienenden Anstande unterliegen kann, ja die pünktliche Entrichtung derselben gegenüber dem Darleiher auch noch durch den fixen Betrag aus dem kön. ung. Salzpreisfonde vollkommen sichergestellt wird, da demnach der Fali durchaus nicht abzusehen ist, dass die Finanzverwaltung ausser ihrem moralischen Einfluss, d,en sie dem Vereine bei Aufnahme des frágiichen Darlehens zur Erlangung finanziell günstiger Bedingungen angedeihen lassen diirfte, sonst noch, und zwar unmittelbar mittelst reeller Unterstützung aus dem Staatsschatzé ins Mitleid gezogen werden könnte, so hege ich die sichere Hoffnung, dass unter der vermittelnden Mitwirkung des um das materiellö Aufblühen den Monarchie so hochverdienten an der Spitze der Finanzverwaltung stehenden Freiherrn v. Kübek, es dem Theiss Regulirungs Vereine gelingen wird, das gewünschte Darlehen baldigst unter günstigen Bedingungen zu erwirken. Zu welchem Ende ich Kraft der mir vom Vereine ertheilten Vollmacht, sobald mir der Ausspruch der hochlöblichen Finanzverwaltung in Betreff der vorberührten Verháltnisse bekannt, und ihre máchtige, Unterstützung zugesagt sein wird, allsogleich zur nöthigen Unterhandlung und Abschliessung auf dem mir gütigst zu bezeichnenden Wege schreiben würde.

Es ist überflüssig E. E. den neuen Vortheil zu schildern, welchen die Regierung Sr. Majestát dadurch im ganzen Lande erreichen würde, wenn durch Vermittelung derselben das besonders in der gegenwártigen Lage des Landes einen doppelten Werth habende Darlehen bei günstigem Zinsfüsse ergozirt werden würde. E. E. werden es am bestén beurtheilen können, was die Regierung dadurch gewinnen kann, wenn sie, den leeren Theoríen und Deklamationen ihrer Widersacher im náchsten Reichstage eine nahmhafte Zahl praktischer, durchaus keine Verdáchtigung zula.ssender, auf das Wohl des Landes unláugbar wohltátigen Einfluss ausübender, in einer verháltnissmássig sehr kurzen Zeit hervorgerufener, und ihátig unterstützter Unternehmungen und Institutionen entgegen zu stellen, und hiermit alle diesfálligen Anfeindungen zu Nichts zu machen im Standé ist, darum beschránke ich mich darauf, E. E. einzig um die gütigste Beschleunigung der in Frage stehenden Darlehensangelegenheit ergebenst zu bitten.

Wien, den 9. Mai 1847.

G r ä f S t e p h a n S z é c h e n y i .

1847 május 14—15, Bécs.

5 k. írt levél.

Tasner Antalhoz.

Bécs, Mai 14 1847.

Barátom!

Metternichnek egyik embere több vas öntvényeket etc. utasit számomra Önnek neve alatt Pestre. írni is fog és a fizetést sürgetni. Kérem, teljesítse ezt kívánsága szerint. Mi pedig az öntvényeket etc. etc. illeti, mellyek Metternich gyárábul kerültek, die bestellte und kaufte ich bona fide als Modellé, tehát reméllem, nem lesz huzavona a 30-nál.

Sietve

Széchenyi István.

Bécs, Mai 15 1847.

Valljon Breuner gróf megfizette-e Johnak a 300 pengőt csónakáért?

1847 május 14, Bécs.

Wirkner fogalmazványa után.

Gróf Apponyi György Széchenyihez.

A kiváltságolt Soprony—Németújhelyi Vasúttársaság igazgatóságához f. hó 8-án 331/pp. szám alatt intézett levelem folytán szerencsém van Nagyméltóságodat ebbeli kérelme következtében arról értesíteni, hogy a soprony—németújhelyi vasút kiépítésére pótlólag szükséges kölcsönnek fejében történendő első részletes befizetésnek közhírré tétele megengedtetett.

Ez alkalommal azonban el nem mulaszthatom Nagyméltóságodat a végett felszólítani, miszerint hozzájárulása által azon adatok és indokok feljelentését* lehetőleg siettesse, melyek az ugyanazon társaságnak a m. kir. Helytartótanácshoz f. é. márczius 11-ikén felküldött folyamodványában érintett 750000 pforintból álló összeg pótlólagos felvétele és a részleteknek 6 hónap alatti befizetése valódi szüksége igazolása iránt megkívántattak.

Kelt Bécsben 1847 május 14-ikén.

* „Felterjesztését“ értelemben.

1847 május 19, Bécs.
Eredeti
levél.
Felsőbüki Nagy Pálhoz.

Mai 19, 1847 Mehlgrube Casino 1, 2.

Különösen tisztelt Barátom!

Ma 12 óráig idehaza maradok, akkor egyenesen Stadt Frankfurt vendégfogadóba megyek, hol — mint mondják — városi lakásod van, miszerint ott felkeresselek és szóval végezhessünk. Holnap délután Pozsonyba megyek és aztán Pestre.

Ha nem jöhetsz hozzám és nem találllak, barátunk Wirkner által fogunk végezni. Sietve

Széchenyi István.

1847 május 27.
Fogalmazvány után.

A helytartótanácshoz.

[A Tisza-szabályozási központi választmány május 27-én 194. szám alatt kéri Széchenyit, hogy az Ondova és Tapoly szabályozásának tervét az igazgató főmérnök elkészítvén, eszközölje ki ahhoz a helytartótanács jóváhagyását.]

A m. e. április 2-áról 5734/734. sz. alatt kiadott s f. é. március 16-án 11313. sz. intézménnyel velem közlött legfelsőbb meghagyáshoz képest a Tisza-szabályozási munkálatok részletes tervei s költségvetései kegyes jóváhagyás végett legfelsőbb helyre lévén felterjesztendők, nem késem ezennel a Tapoly—ondovai társulatnak a központi választmány által hozzám közelebb bemutatott részletes tervét s költségvetését cs. k. Fenséged és a fm. kir. Helytartótanácsnak oly alázatos kéréssel felterjeszteni, hogy annak legkegyelmesebb jóváhagyatását siettetni annál inkább méltóztassék, miután a kegyelmesen jóváhagyott elvi megállapodáshoz képest ezen vízi munkálat már tetemesen előhaladván a közigazgatás érdekében lenni látom, hogy főleg a közelgő országgyűlés előtt némi eredmény idéztethessék elő, de ezen kívül a jelen élelmezési súlyos körülmények között méltán attul is tarthatni, hogy e három ezer emberen felül keresetmódot nyújtó munkálatnak késleltetése akadályul szolgálván, az egész ügyre káros hatást gyakorolhat.

Minthogy pedig ideiglenes főmérnök Keczkés Károly e részletes tervet és költségvetést, hozzám benyújtott s szinte ide mellékelt jelentésében

helyesnek nyilatkoztatá, az ügy óhajtott sebesebb menése tekintetébül, a hasonló esetekben különben meghallgatni szokott kir. építési igazgatóság véleményének felkívánását ily körülmények között mellőzhetőnek vélném.

1847 május 28, Pest.

F o g a l m a z v á n y után.

A H e l y t a r t ó t a n á c s h o z b á r ó V é c s e y M i k l ó s s z a m o s i kir. b i z t o s f e l m e n t é s e ü g y é b e n .

A Tisza-szabályozás eszméjének megfogamzása s legfelsőbb helyről nyert magas pártolás által jelenlegi álláspontjára lett fejlődése előtt a nevezett folyamba ömlő némely kisebb folyók szabályozására időszakonként kir. biztosok rendeltetvén, ezeknek szüksége jelenleg az időközben kegyelmesen rendszeresített orsz. Közlekedési Bizottság felállítása által mintegy önkényt s általában megszűntnek látszatik; e felett, miután a Tisza rendezésére alakult társulat a Tiszával kapcsolatban levő kissebb folyók szabályozását is feladatául tekinti, s így ezen egész ügy elágazó mivolta öszpontosított felügyelést igényel, s e végből ő cs. k. Felsége engemet a Tiszavölgy szabályozása tárgyában kir. biztosként is legkegyelmesebben megbízni méltóztatott, ily körülmények közt, ha a kissebb folyók körül már ezelőtt kirendelt kir. biztosok működése fenntartatik, ez könnyen ama kedvetlen körülményt idézheti elő, hogy ellenkező, vagy legalább össze nem egyező irányú működéseik által a tiszaszabályozási munkálatok bonyodalmassá vallván, ily eljárás az egészre nézve felette káros hatást gyakorolhat; e szempontból indulva ki szükségesnek láttam cs. k. Fenségedet és a f. m. kir. Helytartótanácsot alázattal az iránt megkérni: hogy addig is, míg az orsz. Közlekedési Bizottság terjedtebb kifejezéséhez illesztendő újabb rendszer annak idején behozattatik, s így a kissebb folyók rendezésére nevezett kir. biztosok működése általában feleslegessé válandik, ezúttal is mindenek előtt báró Vécsey Miklós Szatmár megyei főispánnak, mint a Szamos szabályozására kegyesen kinevezett kir. biztosnak ily minőségérüli felmentetését legfelsőbb helyen kieszközölni annál inkább méltóztassék, minthogy a Szatmár megyén lefolyó Szamos és Tisza szabályozása körüli bonyolódott kérdések társulati úton éppen most tárgyaltatván, e megyében — talán a főméltóságú kormányszék előtt is tudva levő, különféle nézetekbül keletkezhető viszályoknak az ottani kir. biztos elébe lehető vitetése, által, méltán attul tarthatni, hogy ily körülmények között a Tisza szabályozásának fő kérdése hátra maradást szenvedvén, általában sok kedvetlenségek keletkezhetnének, — míg más részrül a nevezett kir. biztosnak felmentése a dolog természetes voltában igazolva annál könyebben eszközöltethetik, minthogy czideig általa nemcsak lényeges lépés, de általában semmi nemű intézkedés nem tétetett.

Egyébiránt stb.

1847 június 3, Bécs-

Gróf A p p o n y i kancellár írja gr. Majláth György országbírónak, hogy a Tisza szabályozásához szükséges 1,000.000 forintra br. Kübeck először azt mondta: az állam nem adhatja kölcsön, de ő eljár mint közvetítő, ha tudja, mi a biztosíték. Miután Széchenyi beadványa erre elfogadható alapot nyújt, ő újra írt Kübecknek, aki május 27-én úgy foglalt állást, hogy a sóalapot felemelve a kölcsönt meg lehetne adni; a király esetleg nyilatkozhatnék, hogy az alapot mindig olyan állapotban fogják tartani, hogy fedezetül szolgálhasson; a sőalap lenne a társaság hitelezője a kölcsönt adó hitelezők közt, de. a kötelezvények mindig magántermészetű papírok gyanánt tekintendők, s a kincstár a megyei tisztviselők útján csak felügyeletet gyakoroljon.

A szabályozás ügyét ő országosan fontosnak tartja; kéri tehát, beszélje meg a teendőket Széchenyivel, s a részletekre nézve tegyen előterjesztést.

Majláth 13-án adott válasza szerint a megoldás ezen alakja ellen Széchenyinek több aggálya van; minthogy a só felemelt árából az engedélyezett 400.000 forint törlesztésére évente 100.000 forint vétetik igénybe, s ha a további kölcsönt is innen vennék, egyéb munkára alig maradna pénz, s a Dunántúl lakói jogosan tennének szemrehányást: a haszonból csak a Tiszavidék részesül.

Ő Kübeck tervét mégse tartja egyszerűen mellőzhetőnek. Ha az tűnnék ki, hogy a sóárból némi felesleg egyéb munkákra marad, legalább a jövő országgyűlésig kellene a szabályozási munkák folytatására a pénzt felvenni.

(Országos Levéltár, kancell. elnöki iratok.)

1847 június 7, Bécs.

Gróf A p p o n y i G y ö r g y kancellár a királyhoz tett előterjesztésében a Dunagőzhajózási Társaság azon kérésére nézve, hogy jogai 1880-ig kiterjesztessenek, a kérés elutasítása mellett foglal állást: 1. mert a szabadalomlevél csak öt év múlva jár le, 2. mert az ország a társaság előnyös helyzetét ismervén nem látná be, miért kellene azt még kiterjeszteni. Ha az uralkodó mégis a kérés elfogadása mellett döntene, javasolja a záradékba bevenni: mások jogainak épségben tartásával és ki kellene kötni, hogy a hajózás létesítését a Tiszán szintén vegye fel kötelezettségül.

A javaslathoz a király június 26-án ebben az értelemben hozzájárult.

1847 június 15, Pest.

Magyar fordítását közli a Pesti Napló 1928 június 24-iki száma.

Gróf Apponyi Györgyhöz.

Nemes Barátom!

Sok minden fekszik szívemen, mit hallanod kell és míg ki nem adom, nincs nyugtom. Puis vous en ferez, que vous voulez.

T e nyilvánítottad-e vagy mások a magasabb kormányzói körökből, nem tudom, de mióta Hungária élén állasz, az az általános vélemény, hogy ezentúl Magyarországon csak többséggel lehet kormányozni!

Ámde a többség a rendi táblán ellenzéki, elismerem, hogy per fas et nefas, de biz ott van.

Kérdem tehát, ilyen viszonyok közt mi a teendőnk?

Az ellenzékhez csatlakozzék a kormány? Nem!

Paktáljon-e az ellenzékkel? Ismét nem!

Végre, szétkergesse-e az országgyűlést? Ismét nem.

Hát mit csináljon? Törekednie kell, hogy többséget szerezzen. Helyes. De van-e erre remény?

Nézetem szerint csak sovány! És ha kialakulna is, egyrészt gyávaság (Poltronerie), másrészt terrorizmus miatt olyan bizonytalan és olyan reakcziót idéz elő, -— míg az ország mind erősebben és erősebben forrong — hogy bizony nem lesz köszönet benne.

Nézetem szerint kell, hogy a kormány az ellenzéket, minő az most, utilizálja. Ezt pedig a legnagyobb, lehető diszkréczióval, — kompromittálás nélkül csak egy quasi közbeneső személyiséggel érheti el, minő például én vagyok, ki egyik párthoz sem tartozom.

Ez lebegett mindig szemem előtt, mikor azt a „borzasztó“ határozatot foganatosítottam, hogy követnek választatom magam, mert így mint közvetítő legnagyobb szolgálatot tehetek.

Kossuthtal nyilt harczba bocsátkoznom bulldog féle bátorság lett volna! Mert ő a kedvencz, református, demokrata, aki a „pácziensnek“ mindig azt rendeli, mi után az hamis étvágyával eped. Azonfelül ennek a legénynek olyan a szája, az ékesszólása, hogy a nőknek és a nőieseknek — ez pedig légió — ha szavall, folyik á nyála, gyakran meg könny a szemökben. Én pedig, mint Madame Couerge, mindig rosszalok, keserű gyógyszert ajánlok, amellett jó katolikus, mágnás és azonfelül öreg, törődött fiú vagyok, kit époly kevéssé kellemes nézni, mint meghallgatni.

A csatákat az üléseken kívül kell megvívni és győzelmet aratni. Nekem sehol sem szabad tündökölnöm, minél kevesebbet beszélnek rólam, annál jobb.

Hogy történhetik mégis az, hogy a kormány czéljai elérésére felhasználja az ellenzéket? Először is kijelentem, hogy senkit sem akarok be-

csapni, sem elcsitítani, hanem olyan eredményt elérni, mely egyaránt előnyös a királyra és az országra nézve. Hogy mehetne ez végbe?

Ki kell kutatnom, mi érhető el az ellenzéknél egyik vagy másik kérdésben, ezt közölni veled és ha kell, addig tárgyalni, míg az also táblán megegyezésünk értelmében való többség alakul.

Igaz, hogy nincs egyetlen képességem sem ilyen ügynökösködéshez. Érzem, hogy nem vagyok elég hajlékony (souple), magam is lassan gondolkozom, de kérdem, ki #való inkább erre a szerepre, mint én?

Igaz, hogy az országban sokan vannak ellenem, de mégis tudják, hogy jó magyar vagyok, ki nem ad fel semmit, de másrészt nem akar lehetetlent, hanem csak méltányosát és eredményt. És Bécsben? Minő joguk volna ott becsületességemben, jószándékomban kételkedni?

Leginkább a városi kérdéstől félek. Minden egyebet el lehet a legrosszabb esetben halasztani, például az adót, az ősiségét, csak éppen a városi kérdést nem. Eleget fáradtam, hogy ebben lehető tájékozottságot szerezzek és azt hiszem, hogy én ezt az ügyet sikeresen megoldáshoz vezethetném. Enfin, kedves barátom, tőled függ, hogy személyem ez értelemben felhasználható-e, vagy sem?

Sok olyan emberrel akad dolgod, ki kedvetlen, mindig fürkészi, nem hanyagolják-e el, csak egy pillanatra is, és mindig várja, hogy eltalálják, mit akarnak, felkeressék és némi módon megvásárolják.

É n csak akkor érzem magam sértettnek, mikor Kübeck bárónál kedvezőbb lehetőségeket kell bevárnom, mert ez a dolog rosszul áll és egyelőre a tőle közczélokra követelt egymillióra kevés a kilátás, úgyhogy nem hogy közeledném czélomhoz, inkább eltávolítanak tőle abban a mértékben, amint a napok egymás után következnek és múlnak.

Tudom, hogy szörnyű botrány (Mordskandal) lesz, nos, el vagyok határozva mindent cserbenhagyni és minden tisztségem letenni (!). Regulálja a Tiszát, folytassa a megkezdett munkát aki akarja. Szándékom jó volt, értettem is meglehetősen a dologhoz, de nem vagyok Isten, hogy magam segítsek magamon, mint ahogy feltettem magamban. Átgondoltam mindent, elmúlt a kedvem, mert a kormány rokonszenves támogatása nélkül mégsem bírnék semmi megfelelőt teljesíteni.

Nem titkolhatom magam előtt, hogy sok emberrel egészen elrontom dolgomat, például Metternich herczeggel, kit annyira tisztelek és kinek ítélete előttem oly sokat nyom. Attól tartok, hogy Te, barátom, kit annyira tisztelek, kit oly nagyra becsülök, kit oly őszintén szeretek, egészen meghidegülnél irántam, és ez jobban fájna nekem, mint hiszed. Tudoni, hogy a világ szélkakasnak nézne, vagy bolondnak, kiben nincs kitartás és kin könnyű kifogni. Ezt mind igen jól tudom, de abban a korban vagyok, mikor az embernek számot kell vetnie magával.

Tizenhét éven át voltam katona: csak századosig vittem. Most már több mint 21 éve állok a politika mezején. Mindig becsületes volt szándékom, úgy a kormány, mint az ország irányában. Úgy látszik, most sem

méltányolnak jobban. Jobb, ha megyek. Koromban és előzményeim után szabad ezt tennem. Az a félreértés, hogy Kübeck báró talán azt hitte, hogy meg vagyok nyugtatva és kielégítve, mert egy hivatalocskát (Amtl) kaptam, csak visszavonulásom által bonyolítható le.

Képzeld: magad kissé helyzetembe, tisztelt barátom és ne ítélj fölöttem igazságtalanul. Wodianer már négy napja van itt, mindennap kérdezi: nem kapott még pénzt? Minden másnap pedig stafétát kapok, hogy fizessek, készpénzt, vagy arra való kilátást. A városiban (pedig nem árultam el semmit) már iróniával beszélnek arról, hogy az a millió még a levegőben lóg stb. Egyik kellemetlenségből a másikba esem és aztán legyen energiám és kedvem, hogy mint szeretném és mint elszánt akaratom volna, törekedjem a kormány hitelét emelni és ellenségeire lecsapni.

Légy olyan jó, beszélj n e v e m b e n Metternich herczeggel, Kollowrattal, Lajos főherczeggel és Kübeck báróval is.

Nem akarok a kormánynál zavart okozni, ellenkezőleg, szolgálni akarom, de ha mingyárt kezdetben cserbenhagy, akkor engedje meg, ha talpon állok, mert ülni semmikép nem akarok.

Hogy nem bírják, vagy nem akarják hasznomat venni, jobb egyszerre szakítani velők. Ismétlem. Csak 1 milliónyi hitelt kérek tíz évre, 6-os kamatra, a kamatot félévenként fizetem. Ebben az évben azonban csak 3, legföllebb 400.000 forintot költenék és pedig csak július második haván, vagy éppen augusztus haván kezdve.

Hidd el, igen tisztelt barátom, hogy bennem olyan barátot bírsz, ki ezt az említett bért megérdemli és vesd súlyodat a mérlegbe, hogy sértett kedélyem ne soká legyen paralysálva, hanem mielőbb erőre kapjon, -— de ha ezt nem hiszed, csak egy intés — és megyek.

De barátságodat mindenesetre tartsd meg számomra, úgy, mint ahogy én is maradok becsületes barátod.

Minden elgondolható kedveset és jót Júlia grófnénak.

Örökké tied

S z é c h e n y i I s t v á n.

1847 június 16, Pest.
E r e d e t i j e a l o v a s b e r é n y i l e v é l t á r b a n;
csak az a l á í r á s sk.

Gróf C z i r á k y A n t a l M ó z e s h e z.

Nagyméltóságú Gróf, Kegyelmes Úr!

Gróf Pálffy Ferdinánd Lipótnak, úgy szinte Vas megyének a főméltóságú m. kir. Helytartó tanácshoz tett felterjesztéseihez képest — a Rába árjai által Rum mezővárosánál okozott szaggatások rögtöni intézkedést igényelvén, az említett kormányszék általi megbízatásom következtében e kérdés elintézése végett a kir. építészi igazgatóság részérül magam mellé

veendő műtani egyén Varga János első hajózási mérnökkel f. évi július hó 4-én Rum mezővárosában megjelenendek, biztos reményében annak, hogy az érdekek lehető összeegyeztetése mellett a bajt ez úttal orvosolni sikerülend.

Mirül is midőn Nagyméltóságodat tudósítani szerencsém lenne, egyszersmind az iránt vagyok bátor felkérni, hogy személyes megjelenésének akadályoztatása esetében e határnapra egy ottani birtokosi jogait képviselendő egyént kirendelni méltóztassék.

A ki egyébiránt megkülömböztetett tisztelettel maradok Nagyméltóságod alázatos szolgája

g r ó f S z é c h e n y i I s t v á n .

Pest, június 16, 1847.

A Közlekedési Bizottság július 13-iki ülésén jelentette Széchenyi, hogy július 5-én Varga István mérnök és Bérczy Károly írnok társaságában megvizsgálta a Rába kiáradása által okozott kárt, s úgy látta, hogy az uradalmi malom kőgátja volt a víz lefolyása útjában. A helyszínén abban állapodtak meg, hogy a malmot a Cziráky-uradalom lebontatja s a folyó medrét egy méterrel leásatja.

1847 június 18, a Ferenc Károly hajón Budapest és Bécs közt.

S z é c h e n y i naplója szerint aznap tanácskozott Zsedényi Edével, aki Bécsbe visszatérőben értesíti, hogy István főherceget Stoffer vagy a tárnokmester tájékoztatták a Török elnöklete alatti bizottság működéséről, s mint prágai helytartó nem akarja a Helytartótanács végzését megváltoztatni. Ő igyekezik majd a való helyzetről felvilágosítani, s akkor bizonyára szívesen bízza a vezetést Széchenyire.

1847 június 24, Újmoldova.

T o m s i c h D o m o n k o s hajózási mérnök a Helytartótanácshoz írt jelentésében összefoglalja az Aldunánál addig végzett munkálatokat. E szerint 18S3 júniustól 1839-ig a kiadás volt 379.471 forint 13 krajcár, 1847-ig pedig 616.943 forint 13 krajcár. A végzett munka:

1. szekérút a vodicai malomtól Drenkováig, 9 mértföld;
2. hat útszakasz Drenkova és Alibég közt, 4902 öl;
3. a Babakai-nál levő szoros út 3500 öl, ezt a következő nyáron befejezik;
4. hajószerkezetet készítettek a búvárharangnak;
5. felmérték a Vaskapu, Dojka, Babakáj és Kazán közti sziklákat;
6. repesztettek Greben, Dojka, Tachtalia közt 530 köböl sziklát.

A fenti összegben a munkálatok fenntartására tett intézkedések is benne vannak.

1847 július 4, Pest.

U j f a l v y S á n d o r írja Leszai Lajosnak: „Nevezetesen Pest óriási léptekkel halad — épület, kereskedés, gyárok, élénkség s vagyonosság tekintetben. Lakossainak száma csak néhány év alatt 60-ról 120 ezerre hágott. És még most vagyon legnagyobb nevekedő árjában. Ilyesmi csak

Amerikában történhetik. A gyárak nagyon sűrűn épülnek mindenfelé s a gőzszag már itt is szintoly fojtó, mint nem rég Londonról tréfásan meg jegyeztetett. De Pestnek még nagyobb felvirágzására óriási tervek vannak, ezután létesítendők. Mik által Európa s az aldunai részek közt kereskedelmi fölrakó pontul lévén kitűzve, minden tekintetben nagy nevezetességre jutand.

Magyarhon egyáltalyában a mezei gazdaság, kereskedelem, s közlekedési eszközökben a múlt évtized alatt bámulatos haladást tett: mihez hasonlatot kevés nemzet mutathat elő.

Szellemileg még többet haladott." A mágnások magyarul beszélnek, a nemzetiségek magyarul tanulnak. Bajuszt hordanak, rendőrök, polgárőrök magyar ruhában. Az ellenzékiek Pesten gróf Batthyány Lajosnál, a konzervatívok Budán gróf Keglevits tárnoknál tartanak ülést. Az utóbbiak alighanem többségben lesznek az országgyűlésen is. A gyűléseken a Helytartótanács, a királyi hétszemélyes tábla ifjúsága is megjelenik.

Széchenyi szerint az országgyűlés eldönti: a házadó, ősiség megszüntetése, büntető törvény, magyar nyelv, városi követek ügyeit, az örök váltságot még nem remélik, de mindez bőven elég eredmény lesz.

(Ujfalvy S. emlékiratai, 1941.)

1847 július 8, Pest.
T a s n e r f o g a l m a z v á n y a .

B á r ó K e m é n y D é n e s h e z .

Méltóságos báró úr, igen tisztelt Hazámfia!

Dunántúlra tett egy hivatalos utániból e napokban érkezvén vissza, itt találtam Önnek f. évi június 25-én hozzám intézett becses levelét az ahhoz mellékelt kézirattal együtt.

Itt mindenféle munka várt már reám; mihelyt a legsürgetőbbeket elvégzem, pár nap múlva ismét a Balatonhoz kell rándulnom az ottani Gőzhajózási Társaság közgyűlésére s egyéb közlekedési vizsgálódások megtétele végett. Végtelenül sajnálom, hogy folytonos nagy elfoglaltságom miatt ön bizonyosan igen érdekes kéziratának átolvasását jelenleg magam nem élvezhetem, időkímélés tekintetéből azonban átadtam azt egy igen meghitt emberemnek, ki az itteni könyvvizsgálói ügyekbe is közelebbről be lévén avatva, legjobban megtudja majd mondani, lehet-e a munka itteni megjelenhetésének kieszközölhetéséhez remény vagy sem? S az eredményről annak idején nem mulasztom majd el Önt tudósítni.

Addig is irántam mutatott bizodalmát nagyra becsülve és köszönve szíves indulatiba ezentúl is ajánlott maradok Méltóságod igaz tisztelő honfitársa g r ó f S z é c h e n y i I s t v á n .

Pest, július 8-án 1847.

1847 július 11, Balatonfüred.

A r e n d ő r i j e l e n t é s e k szerint aznap folyt le Széchenyi elnöklete alatt a Balatoni Gőzhajózási Társaság gyűlése, amelyen elhatározták, hogy kiterjesztik a hajózást Keszthelyen át Kanizsa felé, a Sió és Sárvizén át a Dunáig, és sürgetik e csatornák hajózhatóvá tételét. Ha a vasút Győrig nem létesülne, szükségesnek látják Sopron —Kanizsa közt vasút építését, s majdan a győrinek folytatását Pápa, Mór vagy Székesfehérvár felé, ami a török elleni hadászati szempontból is figyelmet érdemel.

Az intézőbizottságot kiegészítették a Balaton körüli megyék fő- és alispánjaival, s Széchenyi indítványára, hogy a politikai pártállás ne legyen akadály, beválasztották gr. Zichy Ödönt és br. Zalabéri Horváthot is.

1847 július 16, Pest.

Az ellenzék vacsorájáról kiadott rendőri jelentés szériát Teleky László nevenapján az ellenzék vacsorát tartott, amelyen az ünnepelt megígérte: a központban amellett agitál, hogy Szentkirályit és Kossuthot válasszák meg követeknek. Teleky most egy drámán dolgozik, amelynek főszereplői Kossuth és Széchenyi lesznek. Ha a cenzúra itthon nem engedi meg a kinyomatását, Lipcsében adja ki.

[1847] július 21, Bécs.
Paziazzi fogalmazványa a kancellár javításai val.

Gr. Apponyi György Széchenyihez.

Azon tárgyak közt, melyek a kormány részéről Őfelsége atyai gondoskodásának tanúbizonyságául a jövő, sebes léptekkel már közelgető országgyűlés eleibe terjesztetni szándékoltatnak, alig van egy, mely fontosabb és nevezetesebb volna, mint az országos közlekedések tárgya. Anyagi tekintetben ez hazánk jólétének s felvirágzásának egyik főtényezője, szellemi hatása pedig kiszámíthatatlan, s így természetes, hogy az egész hon figyelme s reménye főkép ezen tárgyra fordíttatik. Neveli ezen várakozásokat legnagyobb fokra még az is, hogy Őfelsége még jóval a közelítő országgyűlés előtt nemcsak ez ügyben egy különös bizottmányt alakítani, de ezt Nagyméltóságod világhírű személyében oly elnökkel ellátni méltóztatott, kinek személyéhez a siker legbiztosabb reményei csatolvák.

Ezen bizottmány főfeladata az lévén, hogy hazánkban a közlekedések nem provinciális, de, országos érdek szempontjából hozattassanak létre, minthogy kételkedni nem lehet, hogy Nagyméltóságod bölcs vezérlete alatt egy arra vonatkozó terv elkészítése, a mennyire a körülmények megengedték, legalább főrészeiben már előrehaladhatott, kötelességembe tétetett Nagyméltóságodat legfelsőbb parancs következtében ezennel fel- * szólítani, miszerint a tervezendő közlekedések complexusát és a honunkat körülveendő közlekedési háló fővonalait minél előbb velem tudatni, s nevezetesen azon munkákat s vállalatokat, melyek az állomány költségén, valamint azokat is, melyek csak annak biztosítása mellett lennének létesítendők, s egyszersmind a mennyire lehet, közelítőleg a kívántató költségek mennyiségét is kijelenteni méltóztassék, felette kívánatos lévén, hogy az országos rendekkel mindjárt a diaeta kezdetén oly terv közöltessék, mely mint felséges Urunk királyunk atyai szándékának, ország közkívánatának, mint végre Nagyméltóságod dicső nevéhez méltán kötött reményeknek kellőkép megfeleljen.

21. Juli.

Széchenyi a felhívásra augusztus 20-án azt válaszolja, hogy minden részletre kiterjedő előterjesztést a rendelkezésére álló személyzet kis száma és az idő rövidsége miatt nem tehet; célravezetőbbnek találná azt, ha a királyi előterjesztésekben csak általános vonalakban érintenék a kérdést.

A felterjesztéshez csatolt magánlevélben pedig megírja Apponyinak, hogy előbb azzal kellene, tisztába jönni, mit akarnak. Ő több tervezetet csatol leveléhez, arra kérve a kancellárt, a kormány szempontjából mellő-

zendőket húzza ki. De őszintén bevallja azt is, nem szívesen dolgozik olyan téren, ahol keze-lába meg van kötve.

Széchenyi felterjesztésének kelte augusztus 18, a tisztázaté augusztus 20. Szövege megjelent „Széchenyi levelei“ II. 541—555. 1. és Lipthay idézett munkájában a hozzátartozó mellékletekkel együtt.

1847 augusztus 1, Pest.

S z é c h e n y i közli Lunkányival, hogy előző nap érkezett meg, Agárd és Szekszárdig a Sión ment le. Ügy látta, a balatoni ügy halad, de noszogatni kell, főleg pénzzel, ö ismét 40 részvényt írt alá a korábbi 50 után, összesen 7500 forint értékben. Azt hitte, ez jó buzdítás lesz, de bizony nem akadt követője. A soproni vasút megnyitására nem tud elmenni.

1847 augusztus 2, Pest.
F o g a l m a z v á n y után.

A H e l y t a r t ó t a n á c s h o z .

[A Ht. 26436. július 6-án átteszi Munkács város folyamodását, hogy a szabályozás a Latorca also lassúbb részére korlátoztassék, s a városnak ne kelljen a szabályozáshoz hozzájárulnia.]

Munkács mezővárosa községének f. é. július 6-árul 26436. sz. alatt közlött, s ide visszacsatolt abbeli folyamodványa iránt, mellyel a Tisza-szabályozás tervét a Latorczára nézve oda módosíttatni kéri, hogy a, az érdeklett folyó ellasult részére szoríttatván, a szabályozásbani részvét alul felmentessék, s e tekintetbül a nádori bírósághoz folyamodó városnak az árterületbüli kihagyatása iránt rendelés tétessék, van szerencsém cs. kir. Fenséged s a fm. Helytartótanácsnak jelenteni: hogy miután folyamodó városi községnek ezen kérelme a nádori bíróság törvényes eljárását érdeklőleg politikai úton elintézhető nem lenne, véleményem szerint a kérelmező község errül értesítendő s egyszersmind oda utasítandó lenne, hogy a meny nyiben a kérdéses ügyben részérül sérelmet látna fennforogni, annak orvos lását a maga útján szorgalmazza.

1847 augusztus 14, Eszék.

J a n k o v i c h L á s z l ó írja Széchenyinek: A Balaton vizének leeresztése folytán támadt mocsarak felmérése még folyamatban van, ő megbízta Pajzs Boldizsárt, hogy Volfrám József mérnökkel a helyszínén nézzék meg, mikor lehet a Széchenyi leveleben foglalt munkákhoz hozzáfogni. Köszöni a gróf jóindulatát a társaság iránt.

1847 augusztus 19, Buda.

A k ö n y v v i z s g á l ó b i z o t t s á g jelenti István nádornak, hogy Záborszky Alajos „Néhány darabkák gróf Széchenyi István programm-töredékeire“ című műve alaptalan támadás a gróf ellen, s ha megjelennék, sok módosítást kellene rajta eszközölni.

Apponyi kancellár december 4-én úgy határoz, hogy vissza kell a kéziratot adni a szerzőnek: alakítsa át, a személyeskedő, gúnyolódó részleteket hagyja el.

1847 augusztus 19, Pest.

Fere,nczy László írja Wesselényinek: Amikor Reviczkynek kilátásba helyezték a miniszterséget, elküldték hozzá Wirknert, hogy a főudvarmesterségről mondjon le; ezt ő levélben megígérte, de nem tette meg. Erre Wirkner azon határozott üzenettel ment le hozzá Velencébe: ha le nem mond, miniszter se lesz és nyugdíjat se kap. Erre megtette s kinevezték miniszternek. Udvarmesterré alighanem Apponyit nevezik ki, hogy mint zászlóúr az országgyűlésen felléphessen konzervatív javaslatával.

Szerencsy személynök utóda Zárka János lett, Szerencsy István főhercegben bízott, de ő nem akarta érte nádorságát kockáztatni; Ürményi lesz a könyvvizsgáló bizottság elnöke, Cziráky herceg lesz, Majláth Antal szintén miniszter, Apponyi a főkancellár, ifj. Gziráky alkancellár. Apponyi aligha marad székében egy évnél tovább, utóda valószínűleg Széchenyi.

„Megyei életünk aggasztó: Biharban az ellenzék aljas módon kirabolva, egyik követ Papszász. Zemplénben jól áll az ellenzék, követek lesznek Kazinczy Gábor és Lónyay. Pestben__Szentkirályi és eddigelé csak bizodalmosabb körök tudtával Kossuth. Adja az ég! Deák visszavonult közfájdalomra.“

(Wesselényi-levéltár.)

[1847 augusztus 22, Pest.]
Sajátkezű levél Gräfenbergbe. Borítékán apostai bélyegzőn olvasható: Pesth 22 8.

Gróf Széchényi Bélához.

Kedves Bélám,

Többször akartam Néked már néhány sort írni, de eddig elé mindig kifogytam az időbül. — Ma vett f. hó 16-ikán írt soraidra azomban „köszönettel“ akarok válaszolni. — Mikor elfelejthetlen Atyám, nékem írt legelőször, nem mondhatom milly nagy örömöt érzettem; 's így azt gondolom, Néked sem lesz közömbös Atyádtul — ki egyszersmind leg hűbb barátod, néhány sort kaphatni! —

Hogy erős akaratod van, mint dolgozó méh, becsületesen szolgálni az emberiséget és kivált Honunkat, melly úgy is rémítőleg nélkülözi az őszinte munkáló kezeket, azon igen örvendek. —

Hidd el: a becsületes és munkás ember, mindent mindenben véve, a leg boldogabb is; míg azért vagy éppen a here, csak terhül szolgál a Világnak, sőt maga magának! —

Már most, Isten segítségével nemsokára meglátjuk egymást, és viszonylag örülni fogunk; Te hogy Atyád még meglehetősen „megvan“; — Én pedig hogy Béla fiam nőtt, erősödött, és tisztán meg óvta szívét! —

Csókold Ödönt, Podhorskyt pedig legbarátságosabban köszöntsed nevemben!

Isten tartson.

Széchenyi István.

1847 augusztus 25, Pest.

T a s n e r Antal írja Lunkányi János jószágigazgatónak: „Folyó hó 31-ikén lesz itt nagy kivilágítás István főherczeg tiszteletére. Sept. 1-őjén nyittatik meg a szolnoki vasút nagy pompával. Grófunk is azon indul innen a Tiszára, hol már egy gőzhajó várandja; én csak Szolnokig kísérem őt a vasuton.“

1847 augusztus 28, Pest.
E r e d e l i ulán.

C z e h J á n o s h o z.

Lieber Czech!

Das Werk von Kemény Dénes will gar nicht gedruekt werden; es kam bloss w e g e n e i n e m M i s s v e r s t á n d n i s s in die Spháre der Censur. Ich soll meine Meinung in politischer Hinsicht darüber gebén, ete. haben sie demnach die Güte, ha a pokol fenekén volna is, zu veranstalten, dass ich es bis morgen abends bekomme. Geschiht das nicht, so komme ich aus 100 Ursaehen, die ich jetzt nicht enunziren will, in grosse Verlegenheit.

Különös! De csak ugyan igaz, hogy Önnek mindig sok bajjá van velem, vagy tán Joliban mondva: nekem Önnel.

S z é c h e n y i I s t v á n.

Pest, augustus 28, 1847.

1847 augusztus 29, Hídja.

B e z e r é d j I s t v á n írja Wesselényinek: „Mi már közdolgainkat illeti, Pesten rész szerint a vásár később este, részint a sokfelé levő megyei gyűlések miatt egy kissé gyérebb volt összejövetelünk. Deák ismét hiányzott, ő néhány nappal elébb ment haza Posonbul, hol végezte utazását; jobban van, mint többen, kik véle valának, mondák; azonban egészlen nem szabadult bajától. és e miatt kétségesnek mondja maga s kétségesnek tartják amazok: fog-e mehetni országgyűlésre? Nem irt nékem, talán te vettél levelet tőle; ha csak megyei dolgaink az instructiokra nézve engedik, október elején meg akarom látogatni őtet. Klauzál, Pulszky sem volt ott, még Pozsonybul voltak legtöbben.

Tárgyainkra nézve tudod, mikép elkobozták a júniusi nyilatkozatunk nyomtatványit, üldözőbe vették és ijesztgetés alá a nyomdát stb.; az ekkép megakadályozott közléseket pótlólag ama nyilatkozat Ion felolvasva s a most jelenlévők által is tetszéssel fogadva s általánosan helyben hagyva; nem találtatván az azolta történtek után sem hozzáadni; sem elvenni való. A választmány egyébaránt bizodalommal szólíttatott fel, hogy minél erélyesebben a programm foglalatjának valósításán, életbeléptetésén iparkodjék. Helyesnek és a mint természetes, úgy gyümölcsözőnek tartom azon végzést: hogy az ország gyűlésének helye lesz az ellenzék igazgató választmányának is székhelye; az elnök oda fogja öszvehívni a tagokat és legközelebb összejövetelünk is ott lészen, az ország gyűlésének kezdetén, amidőn a királyi propositiók már kiadva lesznek; — egyébaránt nem hagytuk tekintet nélkül a választmány működésére kívántató költségeket sem.

Kossuth a fürdőkből családjával együtt egészségben tért vissza. Reméljük, pesti követ lesz Szentkirályival. Batthyányiak, Telekiek, Ráday, Patay sat. mind mellette; de van a megyében egy kiterjedt befolyásos család, melynek kezében restauratio és minden, — a Halászok, kik 73-an mint szavazók jelenhetnek meg, hát aztán a sok sógor és koma és azon számtalan gatyások, kikkel rendelkezhetnek, — és összetartanak; ellenzékhez tartoznak ugyan, de ellenszenvük van Kossuth iránt, — vezetőjök Halász Bódi, ki legjózanabb köztük, — nem tudhatni, ha ő akarna-e lenni vagy mást kívánna. — Mindenesetre 15-én nagy összejövetel lesz, melyre minden megyei birtokos meghivatik, s ott szótöbbséggel megkísértik a K. követségét. Ez összejövet okos kísérlet, — szelidítendik az ellenérzelmeket, megnyerik, megnyugtatják. — ha itt nagy többség nyilvánuland K. mellett, úgy nagy tömegre szükség nem lesz a kenyértörés idején s ellenei is visszavonulnak a nélkül, hogy panaszra okuk lehetne, miszerint kizárattak.

Vasban Batthyány Lajos, Fejérben Batthyány Kázmér lesz. A kormány most mindkét házban többséget vadász minden áron s mivel ellenzéki többség a felsőházban lehetetlen, az alsoházat akarják így megmenteni. Némelyek hiszik, hogy a felsőház sem lesz oly gyenge. A megbántott főispánok, Vay Ábrahám hetedmagával, 8 Zichy, 7 Batthyányi, Telekiek, 2 Eötvös, Pálffy, Erdődi, Haller s még kerülnek, ellenzékiek, e kívül alkotmányos kérdésekben, ha haladásiakban nem is, Majláth György, Vay Miklós és Széchenyi az ellenzékkel szavaznak.“

1847 szeptember 14, Buda.
Egykorú másolat után.

A Helytartótanács Pest városát értesíti, hogy Széchenyit a két város közti Duna szabályozására kiküldött bizottság elnökévé nevezték ki.

Nemes városi tanács!

Királyi helytartó ő császári királyi Fenségének kegyelmes elnöki levele következtében, miután a Pest—Buda közti dunapart szabályozása s annak felosztása ügyében innen rendelt bizottságnak még hátra levő teendői a Dunának valóságos szabályozásától függne, és erre nézve legtöbb sikert látszik ígérni azon eljárás, mely szerint egyebek előtt a városok hosszában levő partok szabályozandók, miután továbbá a Dunának e két városok közti szabályozása mármost inkább azon állandó bizottmány köréhez tartozik, mely ő császári királyi apostoli Felségének az ország anyagi érdekeinek előmozdítására irányzott atyai gondoskodásából a közlekedési eszközök elé állítására létesült, czélszerűnek találtatott a fent érdeklett bizottsági elnökséget, melyet eddig kebelbéli tanácsos, gróf Török Bálint legnagyobb buzgósággal és ezen igazgató kormányszék teljes megelégedésére viselt, gróf Széchenyi Istvánra mint az említett közlekedési bizottmány elnökére átruházni.

Miről e város tanácsa 1845 évi április 1-én 12170. sz. a. kelt intézvényre hivatkozva kellő tudomás és alkalmaztatás végett ezennel értesítettik. Kelt Budán a m. kir. helytartó tanácsnak 1847-ik évi szentmihályhó 14-én tartott üléséből.

Ezen városi tanácsnak jóakarói,

gr. Keglevich Gábor sk.
Szmretcsányi János sk.

1847 szeptember 13, Bakóca.

Gróf Majláth György Széchenyihez írt leveleben felkéri, hogy a csatolt helytartótanácsi határozat végrehajtásáról gondoskodjék. Az augusztus 22-én kelt melléklet szerint Czuczor Gergely és Vörösmarty Mihály a középiskolások számára írt, részben már megjelent magyar nyelvtan 4 kötetéért tiszteletdíj gyanánt 6000 forintot kértek. Mivel ezen összeget az egyetemi nyomda igazgatója sokalta, 4000-et ajánlott, s a Helytartótanács ezt szintén megfelelőnek ítélte, felhívták a két szerzőt nyugtáik beküldésére.

(Akadémia, főtitkári irattár.)

1847 szeptember 17, Debrecen.

Eredeti levél után.

Kovács Lajoshoz.

Debreczen Sept. 17. 1847.

Kedves Barátom!

Azt mondták Szathmárban, hogy nem tudom hol a megyében vagy város határában egy folyó öl kövezése 1 láb vastagságra és 3 öl szélességre 100 váltó forintba kerül. — Kérem, fejtesse ki e dolgot olly tisztán és hitelesen, mikép én az ország gyűlésnek bejelenthessem. —

Ha ez áll, akkor egy mértföld 4000 per 100 fi. kerülne 400.000 f. váltóban. Ámde hol van még a gát felemelése, mellynek néhol 4, 5 sőt 6' magasságúnak is kell lenni. És aztán, nem lesz az ut szélesb mint 3 öl? És végkép mennyi e r ő r e, és így tulajdonkép pénzre van szükség a fentartásra?

Kérem, számoltassa mind ezt ki, aber so, dass es stichhaltig sey, und keinem Hyperbol áhnlich seye.

És aztán küldje meg Pestre.

Ide tegnap előtt érkeztem meglehetős esőben. Most vagyok indulóban Újfalura, mikép aztán holnap délre Ladányra érkezzek.

Itt egy k e l l e m e s levelet sem találtam, de csupa boszantót. „Borúra derű“, ez biztat. Ma kaptam, vagy inkább e pillanatban kaptam Tasnertul azon hírt, hogy e hó 15-ikén reggel 9-kor Ullmann Moritz guta ütés által a más világba költözött.

Isten áldja.

Széchenyi István.

1847 szeptember 22—23, Pest.
Tasner egykorú másolata után.

Zsedényi Edéhez
(saját kezébe' jelzéssel).

Mein sehr werther Freund,

Ihren freundschaftlichen Brief von 28-ten bekam ich mit grossen Ver gnügen.

Alles was in meiner geringen Macht steht, die Sie zu hoch ansehlagen, werde ich gewiss aiifbieten um den kommenden Landtag zu einem segenreichen für Ungarn und den Öst. Staat zu verhelfen.

Es ist im Interessé des Ganzén, ja eine Conditio sine qua non, dass Apponyi's Credit möglichst gehoben werde und eine vollkommene Harmonie zwischen deni Ehg. St[ephan] und Apponyi wirklich bestehe und auch aus Allem hervorleuchte.

Wenn ich keinen Wink bekomme, so gehe ich nicht nach Wien. Es gibt Menschen und Momente, d i e und w o das Aufdringen nothwendig ist. Jetzt glaube ich ist der Moment für mich nicht da.

Ich fürchte die Opposition kommt in Majorität. Auf jeden Fali wird die Majorität der Conservativen beängstigend knapp ausfallen. Kossuth geht a peu prés sicher von Pesth. Es ist vielleicht besser er geht, wenn es schon so weit kann. Hadd puskázza végkép ki magát. Geschieht dies nicht, so bleibt er immer dar ein Vau Vau, dessen Kräfte — weil unbekannt — stets imposant da stehen werden. — Wer wird ihm aber in Pressburg die Stange haltén? Ich gábe ein Dorf um jetzt — so alt ich bin — Deputirter zu werden. Von Oedenburg ging's leicht. Die Instructionen sind freilich nicht ganz zu meinem Gesicht . . . allein die könnte ich schon á ma maniére fagoniren lassen, — Die Idée ist baroque . . . allerdings allein ich frage, wer hat den Muth, die Ausdauer und endlich die Activität? Meinem Gefühl nach, sásse ich bereits am liebsten hinter dem Ofen. — Wenn ich aber die Gefahren betrachte, die ober unserm Kopf sich haufen, und die K. Lajtsy über uns heraufbeschwören wird, dann ist mir keine Stellung zu schwierig, keine Lage zu lástig! — Sie können nicht mehr Deputirter werden — leider!

Kovács Lajos will sich in Szathmár wáhlen lassen. Wenn die Károlyi's nicht d a g e g e n sind, so wird's ihm wahrscheinlich gelingen. Ich war in Szathmár, mischte mich aber gar nicht hinein. Gerne hátte ich's aber 1.-—0. Weil unsere Theiss-Angelegenheit geschickt und kráftig representirt werden würde. 2.—0. Weil in Kovács, Szent Királyi und Kossuth einen tüchtigen Hammer erhalten würden. — Louis K [árolyi] der für Kende und Individuen dieses Gelichters ist, hat Scrupeln. .. glaubt Apponyi ist gegen Kovács etc. Ich weiss nicht, was er machen wird. Ich will mich nicht hinein mischen, weil ich überhaupt, ausser Ihnen und mir für Niemanden g u t s t e h e n kann.

Man erzáht's sich überall, Luka und, Tisza werden Barons! Tch hoffe „Nein“. — Dies würde der Regierung Apponyi einen fürchterliclten Stoss gebén, die obern Tafel durch solcbe Elemente aufzufrischen — nein, das wäre ein erbármlicher Plutzer. Wenn immer zu Baronen und Grafen mit Luka et Tisza . . nur jetzt nicht, jetzt, wo Majorität das Losungswort íst. Majorität gewinnt man — ob die sicherlich eintretende Reaction mii 2 solchen Stimmen vielmehr Votisanten nicht!!!

10 Uhr Abends 22. Sept. 1847 Pesth.

So eben lásst mir Stahly sagen: er ging morgen um 4 Uhr nach Wien weg. Ich gebe ihm diesen Brief. Isten áldja. Bleiben Sie mein Freund! Heléne Esterházy ist hier und grüsst Sie

S z é c h e n y i I s t v á n .

23-ten Morgens.

Es war eine Confusion. Stahly geht nicht nach Wien sondern nach Csór. Diese Zeilen bekommen Sie demnach durch Heléne Esterházy oder Zárka und ich habe Gelegenheit an Sie mein werther Freund, noch Einiges zu sagen.

Wir sind, meiner vollkommenen Überzeugung nach (das heisst nicht w i r Ungarn sondern der Österreichische Staat) so nahe zu seiner gánzlichen Auflösung, dass es Pfiicht ist, alle Rücksichten zu beseitigen und sich gerade dorthin zu stellen, wo man am meisten nützen kann.

Majorität (aber keine gezwungene, denn eine solche reagirt, sondern eine aus Überzeugung sich entwickelnde) ist das Haupt Desideratum. Wie kann man sie erlangen? Durch immense Popularität oder durch die Tüchtigkeit der Gerichte, die man da dem Landtag auftischen wird und derén kluge Empfehlung, hogy bekapják. Popularität geniesst A[pponyij leider durchaus nicht. Ehg. Stephan s t e h t j e t z t h o c h, allein der Landtag praesidiren ist etwas Anderes als Gomplimente durch Gemeinsátze erwiedern. Ergo: muss Tüchtigkeit aufgetischt werden und das Tüchtige .‚wohlschmeckend“ gemacht.

Dass ich nun hie und da in Wien (wie, ich ohne übertriebene Modestie selbst glaube) manchen guten Wink gebén könnte, was dem eigentlich das Tüchtige für Ungarn ist, und wie man das Tüchtige beliebt machen könnte, darán haben Sie, mein liebster Freund, vollkommen Recht. Sie, die grossen des Reichs w7erden mich aber nicht anhören, wie sie es bis jetzt nie gethan haben, obwohl ich mich hinlánglich obtrudirte. Mir bleibt demnach, wie gesagt, einstweilen nichts Anderes übrig, als „zu warten“. Mein Temperament ist freilich gegen das „Warten“, allein meine Überzeugurig sagt mir: du kannst nur dann Pondus in der Wagschale werden, wenn man dich f r a g t , und nicht, wenn du, ohne g e f r a gt z u w e r d e n, dich geltend machen willst.

In diesem Sinne sprach und spreche ich mit Zárka, den ich jetzt, weil er einmal Personal ist, nach bestén Kráften souteniren will.

Fürst Metternich vvar immer gut für mich, er war aber stets (vvie sonderbar das klingen mag) in einer Espéce Rivalität mit mir — und ist auch jetzt überzeugt, dass er Ungarn besser kennt als ich, und dessen Aufblühen nach s e i n e r Art sicherer bewerckstelligen würde als meine Wenigkcit. . . und dann bin ich ihm „zu National und zu freisinnig". — Apponyi muss dies wissen oder wenigstens ahnen . . . und desshalb alle diesen halben Confidenzen in die Karten nicht oder nur halb sehen lassen *etc.* etc. etc.

Ganz unter uns gesagt: Bele ich alle Tagé zu Gott, dass der Zeitpunkt mir eintrete, wo man m i c h f r a g t, wo man sich bei mir Raths erholt; denn (ich fürchte, ja bin beinahe sicher) dies wird nur dann geschehen, den Betreffenden nur dann einfallen, wenn bereits die Agonie eintritt.

Ich grüsse Sie auf das freundschaftlichste!

1847 szeptember 25, Pest.
E r e d e t i j e az O r s z á g o s L e v é l t á r b a n.

G r ó f A p p o n y i G y ö r g y h ö z.

Nagyméltóságú gróf, m. kir. udv. főkanczellár Úr!

Múlt hó 30-ikárul hozzám intézett nagybecsű felszólítása következtében szerencsém van a Tiszavölgyi Társulat folyamodványát méltóságos gróf Károlyi György által maga és távollevő Kovács Lajos nevében és általam, mint e részbeni megbízottak által aláírva a felemelt sóári alapbul a Tiszaszabályozásra évenként kegyesen utalványozott 100 000 pengő forint tőkésítése iránt oly alázatos kéréssel átküldenem, hogy Nagyméltóságod annak mentül előbbi sikeresítését, és az ezen alapulandó kölcsönszerzés fejében ideiglen is az e tárg}^ban eddig közbejött értekezések nyomán a Társulat számára 400 000 pengő forintnyi előlegezést kieszközleni kegyeskednék.

Ki is megkülömböztetett tisztelettel maradok Nagyméltóságod alázatos szolgája

gr. S z é c h e n y i I s t v á n.

Pest szeptember 25, 1847.

A csatolt eredeti folyamodványban (szept. 25.) a Társulat azt kéri, hogy ne évenként 100.000 forint utaltassák ki részére, hanem tőkésítve az egész egyszerre, vagyis a már felhasznált 400.000 forinton felül újabb 100.000 pengő forint egyszerre.

A kancellár július 10-én a nádorhoz és az országbíróhoz intézett átirataiban aggályát fejezi ki ennek kivihetősége felett, mert 15 évre terhelné meg az államot.

1847 szeptember 29—30, Pest.

E r e d e t i levél után.

K o v á c s L a j o s h o z.

Pest, szeptember 29 1847.

Tisztelt Barátom!

Holnap után Bécsbe megyek 10, 14 napra. Igen rósz kedvben vagyok a Tiszát illetőleg, mert sem Ön, sem Bánfay sem Décsey — Décsey itt van de, holnap megyén — nincs itten … és betű szerint minden csak rajtam fekszik. Hol van Bánfay . . , arrul nincs képzeletem! Ordova tekintetében nem tehettem semmit. Félek, minden nemű zavarokba jövök. Itt azt mondják: Ön bizonyosan szathmári követ leend. Mikép fogja ezt, mint tiszavölgyi fő igazgató jelen tisztével combinálni? Én azt szeretném, mert octob. közepén itt leendek legalább 8 napra, — hogy ön is akkor itt lenne. De éppen akkor vannak a követ választások! Holnap pesti gyűlés, és aztán Kossuthnak monstre fákla zene lesz . . . melly alkalomkor kikiáltják „pesti követül“. Fog-e rá következni reactio, nem tudom; de ha igen, akkor nagyon félek, minden bizonnyal rósz sorsa lesz a kaputosoknak.

Septemb. 30.

Igen elvagyok foglalva. Isten áldja. Nejét igazi sympathyaval köszöntöm. Hű barátja

S z é c h e n y i I s t v á n.

Apropos, a hajdúkerület közönsége august 30-ikán nekem köszönő levelet ír. Ej be jó volna — 's nem ránk de az ügyre nézve — több illyen levél! Mert ellensúly nélkül . . . Vécsey e.t Co. ha nem is dönt meg, igen elgerjeszt.

Ma úgy állnak a dolgok, hogy K [ossuthot] sem küldik. Nagy a reactio künn.

Ej be jókat irt Zsigó.

1847 október 12, Cenk.

T o l n a y Antal plébános írja Lunkányi jószágigazgatónak: „Ma délután azon hír kezdett Sopronban szárnyalni: hogy Nagy Méltóságú Grófunk Mosony vármegyében kívánna követül fel lépni. Könyörgöm alázatossan, ha való, méltóztassék tudtomra adni, mert néhányan összebeszéltünk, hogy ez esetre át rándulunk ottani hatalmas befolyású papságot elő estén értesítendők és el készítendők. Egyszersmint a választási napról is kegyeskedjék tudósítani.“

1847 október 12.
E r e d e t i után.

Szentes város tanácsa Széchenyihez.

Nagyméltóságú Gróf Kegyelmes Urunk!

Midőn a közelebb elenyészett évben Exednak a Tiszavölgy árvíz borította térségei megmentése tekintetében lelkesen buzdító felszóllításainak híre városunkba eljutott, a szebb és jobb jövendőnek reménye és öröme tölte el kebleinket, és bár találkozának olyak, kik eme nagyszerű vállalat létesülésén kétségeskedtek, — mi ezzel mit sem gondolva, Excád mint országszerte örvendetesen ösmért és mélyen tisztelt nagy hazafi és tettek Embere lelkesedésébe határtalanul bizakodva, — óhajtva vártuk a pillanatot, mely az ígért igét megtestesítse.

Óhajtásainknak csakhamar sikere lőn, mert Ecxád bölcsen kieszmélt terveinek foganatosítása eránt időt és fáradságot nem kímélvén, városunk határát úri magas személyében szakértő mérnök közbenjöttével szerencsésíté, és Csongrád megyébe (n) társulat alakulását nem csak eszközleni, hanem a Tisza-szabályozás kezdő helyéül Szentes városát kiemelni, és a gát vonalt helyszínén tett vizsgálat után szentesi Bökénytől a szomszéd tési puszta magos partjáig kijelelni és mindezeken felül a gáttöltésre kívántató költségek fedezésére, öt száztóli kamat fizetése mellett kölcsönre magos közbenjárásával segédkezet nyújtani kegyesen méltóztatott.

Ily nagyszerű vállalat Excád kegyessége által igen rövid idő lefolyása alatt sikerdúsan megkezdetvén megtérnie csak remélett, de egyhamar és oly hamar nem várt gyümölcseit. Ugyanis a múlt év őszén munkába vett és folyó év tavaszán folytatott, bár még eddig (az évszaki viszontagságok miatt) tökéletesen be nem végzett gáttöltés által (a tési közbirtokosok puszta részéből megmentett tért oda nem értve) Szentes városa közlegelőjének egy része, árvíz berontásai ellenébe biztosítva van, mely földekből városunk közönsége 1100 négyszögölével számított 543 és *xk* holdat négyévi haszonbérbe a folyó év tavaszán kiadván, egy-egy hold föld közép számítás szerént felvéve évenként 6 ezüst forint 46 *xfe* krt. jövedelmez.

Fenébb elősorolt tiszaszabályozási nagyszerű vállalatnak megkezdése és ily áldásteljesen nem csak létesülése, de egyszersmind az is, hogy a múlt évi szűk termés idejében a föld népének munka, és ezzel élelmit megkereshetési mód nyújtatott, Exd kegyessége által sikerülvén, Excádnak eme kegyességéért mély tisztelettel párosult hála köszönetünket nyilvánítani, egyszersmind határunk árvíz borította több ezer hold földjét megmentendő, Tisza szabályozás érdekében további pártolásra felkérni és városunk közönségét úri magas kegyeibe mély alázattal ajánlani őszinte legszívesebb kötelességünknek ösmérjük.

Legmélyebb tisztelettel örökölvén Szentes városában 1847 évi október 12-én tartott tanácsülésünkből Nmgú gróf kegyelmes urunknak legalázatosabb tisztelő szolgái

Szentes város főbírája és tanácsa.

1847 október 13, Bécs.

Gróf A p p o n y i G y ö r g y kancellár írja a győri püspöknek, a mosonyi főispánnak és báró Sina Jánosnak: Széchenyi követté választása Sopronban nem sikerült, s minthogy az ő követi működése az országra nézve igen fontos, minden lehetőt kövessenek el a siker érdekében.

(Országos Levéltár, kancelláriai oszt.)

1847 október 17, Pest.
Megjelent a Magyar Újság 1898, 40. számában.

Gróf Dietrichstein Mór londoni követhez.

Hochgeborener Gräf!

Erlauben Sie, dass ich den Überbringer Dieses, Herren von Benyowsky Ihrer Protektion empfehlen dürfe. Er ist der Sohn eines unseren ausgezeichnetesten Rechtsgelehrten, und selbst ein Geolog und Eisenfabrikant! Er hat gute Vorkentnisse und wünscht sich in England über manches noch zu belehren. Wenn Sie ihn behülflieh sein können und sein wollen, so werden Sie mich, Ihren altén Freund und Verehrer sehr verbinden.

Wie láng habe ich schon nicht das Vergnügen gehabt, Sie zu sehen! Beneidet habe ich Sie aber stets, dass Sie in deni herrlichen England wohnen, während ich Tag für Tag mehr in meinen heimatlichen Morásten versinke!

Erhalten Sie mich in Ihrem Wohlwolkn, und genehmigen Sie die Versicherung meiner wármsten Hachachtung, mit der ich bin Ihr bereitwilligster Freund und Diener

Gr. Stephan Széchenyi.

Pesth, den 17-ten Október 18*7.

1847 október 18, este 7 órakor, Pest.

Ferenczy László írja Wesselényinek: „Nagy napunk van, — leírhatatlan örömnap. Országos diadal!

Egy halálunk és egy életünk,
Szentkirályi, Kossuth követünk.

Szentkirályi minden pártok — vagyis az ellenzék s az ármány egy hangján követ; Kossuth reggeli 9 órától most esti 6V2 óráig tartó szavazás után. A nyilt és titkos pecsovicsok 1314 szóval Ballá mellett, — az ellenzék 2948 szóval Kossuth mellett. Szavazatkülönbség 1634.

Terjessze Méltóságod e nemzeti diadalhírt baráti, ismerősi és tisztelői körében s osztozzanak kifejezhetlen öröminkben. S most az ellenzéki körbe s onnan a tanyákra.

Többet s jobbat ez úttal nem tudok írni ...“

Ugyanő írja október 23-án: „Folyó hó 18-án szinte írtam, de röviden csak a Szentkirályi és Kossuth megválasztásáról. E diadalhoz 3 szóval járultam, szerezvén 2 nemes özvegytől megbízólevelet. Másnap a központ Kossuth—Szentkirályi—Rádaynak fáklyászenét adott, ma pedig egy órával ezelőtt a polgárok a Pozsonból visszaérkezett Kossuthnak. Képzelheti Méltóságod a közörömet, mit leírni nem, csak érezni lehet, s a nagy népkeveréket.“

„Széchenyi Sopronban csak 2 szót kapván, mosonyi követ lett. Ez mindenesetre nyereség. Mert ő szándoka kibékülni és jót akar, mit várunk is, — vagy ha netán Kossuthra törni hajland, — na hisz akkor ő, valamint minden ügybarát fényesen veend elégtételt magának.“

Eddig 18 megye ellenzéki, 15 pecsovics, 6 megye vegyes s így kizárják egymást, a többiből hihető 7 ellenzéki, 2 pecsovics. Nyifrában Borsiczkyt, Csongrádot és Szathmárt Károlyi Lajos buktatta meg.

(Wesselényi-levéltár.)

1847 október 24, Kőrösladány.

Azon levelére, hogy Széchenyi követnek akar fellépni, Wenckheim László báró lelkes hangú válasz alakjában üdvözli, s bár tudja, hogy erős küzdelmet kell majd megvívnia, bízik a magyarok Istenében, hogy hazafisága és ereje most is győzni fog. „Tipord le ezeket a' haszontalan szájhősöket és alakics egy független Magyar Nemes pártot, mely felfogva hazánk szükségeit a' körülményekhez képest intézkedjen, emelje, mozdicsa elé hazánk boldogságát. Kossuth ajándéka keserves, de ki tudja, mire volt ez jó — talán most mások fognak kiábrándulni és Kossuth eltemettetni — no de Kossuth még nem a világ, hohlt ihm der Teufel.“

1847 október 26.

Rendőri jelentés a választásról,

Sopronmegyében Simonyi János első alispánt egyhangúlag és Pál Jánost szótöbbséggel választották meg; Széchenyi későn lépett fel, az egyes jelöltek érdekében a pártok akkor már megállapodtak.

Mosonmegyében gróf Viczay Károly ellenében választották meg, bár az utóbbit gróf Zichy Alfréd és Manó is támogatták. Követtársa Kroner Lajos első alispán lett. A konzervatívok igen örülnek Széchenyi megválasztásának, mert remélik, hogy sikerrel száll szembe Kossuthtal, a főrendeknél pedig Apponyi körültekintő eljárása lesz a kormány segítségére.

A követválasztás lefolyásáról egyidejűleg (október 18-án) Széchenyi nevelt fia, az említett Zichy Alfréd a következőkben számol be Széchenyihez írt leveleben: „Es war die Deputirten Wahl des Wieselburger Comitats festgesetzt, wir hatten aber leider keinen Wahl, sondern Heinrich [gr. Zichy Henrik, t. i. a levélíró mostohabátyja] unser Obergespann ernannte zwei Deputirte, nemlich dich und Kroner, die Mehrheit wollte votisation, doch Heinrich im inneren tief fühlend, dass mit der Stimmen Sammlung das Befehl des hochgepriesenen Kanzlers nicht durchzuführen ist, sprach die begreifliche Majorität (um die Sache in der Wahrheit dir zu scfiildern) für dich und Kroner aus; ich übrigens bin überzeugt, dass 3/5 gegen dich war und 2/5 nur für dich.“

1847 október 27, Zsibó.

Wesselényi Miklós írja Bezerédj Istvánnak: „Tegnap olvasám, hogy Széchenyi Mosonyban követ lett. Vajon mire számít? régolta kürtölte s kürtöli, hogy ő egyedül, izolálva, párt nélkül áll. Többségre tehát nem számíthat, vagy a menő conservativekkel akar-e felcsapni? Igaz, hogy eddig is ezek malmára hajtá a vizet. Vagy pedig csak zavarni, Szentkirályi s Kossuthtal marakodni akar? Mint czél gonosz s valóban nem nagyszerű lenne, mint feladat, élvezést s dicsőséget nem tudom, adna-e? de bajt és dolgot eleget s élénket.“

(Wesselényi-levéltár.)

1847 október 31, Bécs.
E r e d e t i levél után.

K o v á c s L a j o s h o z .

Tisztelt Barátom!

Igen sajnálom, hogy Ön nem követ, kivált miután én (mit mond Ön hozzá) azzá lettem! Ámde ki tudja, nem jobb-e így! Már most Barátom, mit fog Ön művelni? Én azt kívánnám: jönne Ön mielőbb Posonyba! Majd értekezés következtében ki fog világlani, mi jobb? Hogy ha országgyűlés alatt rendesen marad Posonyban, vagy csak néha néha rándul fel.

Én igen elvagyok foglalva … és nem tudom, remény táplálja-e lelkemet vagy félelem. Mindenesetre nem sokára el lesz döntve: vagy így vagy úgy!

Hanem hogy Kende lett követ, azon igen bámulok. Valljon nem vízszabályozási visszahatás-e ez?

Isten tartsa. Azt hallom, Kemény Zs. is Posonyban üti fel sátorát, min igen örülök.

Sietve S z é c h e n y i Ist.

Nejét különösen tisztelem.

Október 31 1847, Bécs.

[1847 október—november, Pest.]

Széchenyinek József fhg. nádorságának ötvenéves jubileuma megünneplésére tett s fentebb közölt javaslatát a király elfogadta, 1846 augusztus 23-án elrendelte, hogy a felállítandó műegyetem a József ipartanoda nevet viselje, az építés költségeire 300.000 forintot engedélyezett s a szervitáktól igényelt épület és telek megszerzésére Kopácsy József prímás elnöklete alatt bizottságot jelölt ki. Ez utóbbinak tagja volt Széchenyi is, s az ő kezdeményezésére valószínűleg Hild építész elkészítette a műegyetem épületének szép tervrajzait (közli Zelovich Kornél: A m. kir. József műegyetem és a hazai technikai felső oktatás története, Bp. 1922), azokat bemutatta a nádornak, s velők, mint István fhg. 1846 október 30-án Széchenyinek írja (közli részben Zelovich említett munkája), a nádor meg volt elégedve. Az említett bizottság munkálkodása részleteiben nem ismeretes, s Kopácsy halálával egyrészt, másrészt mivel az épületet Karácson Mihály igazgató is szűknek vélte, további működése megszűnt. A tanácskozások befejezéséről fennmaradt utolsó fogalmazvány szerint a bizottság arra kéri Kopácsyt, „méltóztassék a szóban levő tisztelendő Szerzet pesti Priorát kegyesen oda utasítani, hogy a fenforgó kérdés elintézésének siettetését részérül is mind az által, hogy e közérdekű tárgyban haladék nélkül Bécsbe útnak induljon, mind pedig hogy benne mindenkép a méltányosság törvényei szerint járjon el“.

1847 november 12, Buda.)

A H e l y t a r t ó t a n á c s felhívja Széchenyit, hogy az alábbi ügyben mindkét felet szólítsa fel, hogy a kérdés végleges rendezéséig a további lépésektől tartózkodjanak. Pest város tanácsa t. i. azon panaszkodott, hogy a cs. kir. hajóhivatali laktanya előtti Dunapartot a tanács a Központi Vasút

részére jelölte, ki rakodóhelynek és el is látta táblákkal, a katonai parancsnokság azonban ezeket elvitette, a kirakodást megakadályozta és őröket állított ki. A Helytartótanács az ügy érdemi eldöntését a Széchenyi vezetése alatt álló bizottságra bízza, megjegyezvén, hogy annak nyomára nem akadt, hogy a szóbanforgó partrészlet a katonai kincstár tulajdona lenne, vagy arra elsőbbségi használati joga állana fenn.

(Közmunka és közlek. miniszt. iratai, 1848.)

[1847J november 16, [Pozsony].
Eredeti levél.

Kovács Lajoshoz.

Kedves Barátom!

Tegnap legutolsó pillanatban 5 vendégem elmaradt, 's tegnap estve mára kínálkozott, úgy hogy ebadta kis ebédlőnkbe alig férünk. Vegye jeléül őszinte barátságomnak, ha arra kérem Önt, enne inkább holnap velem mint ma, és eszközlené jó móddal, hogy Vukovics is ezt tegye, denn sonst komme ich wegen Platz in die fürchterlichste Verlegenheit. Isten áldja. Sietve Széchenyi.

Novemb. Í6.

Vukovichnak azt kellene mondani, hogy Ön hibázta el a napot, és nem mára, hanem holnapra volt kitűzve az. Nemde?

[1847] november 17, [Pest].
Eredeti után.

Szentkirályi Mórichoz.

November 17.

Nem akar-e Ön, követtársával e napokban nálam egy kalán levest enni? Igen fognék örülni; méltóztassanak kitűzni a napot, s ha tetszik 3-kor.

Széchenyi István.

Csak holnap és holnapután nem, mert már elígérkeztem. Kérem: méltóztassék Kossuthnak nevemben proponálni érintett vágyómat.

ír ónnal rávezetve Szentkirályi válasza: Méltóztassék a napot kitűzni; mi örömmel veszünk részt, szívélyeseben ha különben betegség nem akadályozna.

1847 november 18, Magyaróvár.

Széchenyi beszéde, a követválasztó levél átvevésekor.

Mosonmegye annyi barátsággal, annyi szívességgel vett körül, hogy annak viszonozó megköszönésében szót vesztegetni nem akarhatok, legyenek azonban kegyesek megengedni a Rendek, hogy némelyeket igazolásul előadni bátorkodjam.

Azt hibáztatják nekem sokan, hogy sokszor beszélek magamról, s ki vagyok téve különösen az újabb időben a gyanúsítások minden nemeinek, pedig nem ég szívemben más vágy, mint az, hogy a haza emelkedjék. Politikám iránya megkívánja, hogy az also táblánál öszpontosítsam tehetségemet. Tövises a pálya, de ezt megszoktam mint katona, érzem az évek hosszú lejárt sorát mint politikus. Arra, hogy a jövő országgyűlésen e tövises pályára lépjek, okot nem szolgáltatott egyéb, mint a haza szeretete.

Országunkban pártok léteznek, és ez nem lenne szerencsétlenség, mert ezáltal idéztetik elő a surlódás, mely eszközli, hogy nyerjen a való és a nemzet vetkőzzék ki szenyjeiből, de a pártversenyezésnek árnyoldala a felhevülés s szenvedélyünk tüze felemészt mindent. Ott a külföld példája: hol pártok elfajulnak és dühöngnek, egy harmadik áll elő mint nyertes. Fájdalom, hazánk a szükséges kézfogás és vállvetés helyett a szó legszorosabb értelmében szakadt pártokra, s innét van, hogy ezen a természettől annyira megáldott és oda rendelt hon, hogy a legvirágzóbb legyen, minden tekintetből még most is mindenben hátra van. Sokan a közanya szellemétől elragadtatott érzelgésekben subversionalis ideákat teremtenek elő, melyek mint vízár sodorják a tömeget. Megvallom, vannak kik tehetségben felülmúlnak, de függetlenségemet tekintve páratlan vagyok, ezért leghasznosb lehetek, s az akarok lenni, mert hosszas szolgálatom alatt gyűjtött tapasztalásom ellenálhatatlanul int, hogy óvjam meg a hazát a fenyegető veszélytől.

Nem ingerültséget idézni elő, hanem közelítést eszközölni lelkem tiszta szándoka, ki felőlem másképen ítél, az félre ért; az átalakulás processusában nemzetemet feltartóztatni nem akarom, a kor halad, benne a pártok élete időről-időre elevenebb; most nem mondom, akarni, hanem csak gondolni is, hogy ne tegyünk semmit: a legnevetségesebb satira.

Vannak olyanok is, kik azt mondják: hogy a kormány által vagyok felszóllítva az also táblánáli fellépésre; én ellenben határozottan kimondom, hogy ezen eszme, ezen akarat Széchenyi Istvánban ébredt fel csak. Tudom, mivel tartozom az uralkodó dynastiának, ösmerem kötelességemet a kormány iránt, de ösmerem és mindenek előtt tisztelem azon hazafiúi kötelességet is, melynek érzete lelkemben él a kedves hon iránt. Hányszor vetették már szememre, hogyha igazán szeretném nemzetemet, hivatalt nem vállaltam volna el, hányszor volt mondva, hogy az elvállalt hivatal bennem minden függetlenséget megsemmisített. Én pedig érzem, hogy független vagyok mindenben, de a közjótól igenis függő vagyok, melynek tehetségemet szolgálatra felhívó ügye eszközlé azt ki, hogy hivatalt vállaltam. Bár megvagyok győződve, hogy politikám sokak előtt arcanum, nem tehetek róla, miszerint politikámnak arra, hogy használhasson, olyannak kell lenni, hogy irányzatát mindenki fel ne foghassa. De kérdem, van-e

abban titok, hogy én, kinek e hazában annyi javadalmai, a születéstől ily magas állása van, ernyedetlenül szolgáljon a körülmények fejleményei szerint. Az előtt, míg kasztok léteztek az országban, szolgáltam, mint legüdvösbnek hittem; most az egység értékét minden ember becsülni kezdi, a hon összeforr; a nagy czélra nézve, melyet elérni óhajtunk, nincs véleménykülönbség, de ezen czélt csak óvatos előhaladással alkudozva fogjuk elérhetni. A nem indulás eredményt nem eszközölhet, sőt veszélyes lehet, valamint bizonyosan veszélyes a túlhajtás, ez is az is egyaránt baj. És ez az. ami engemet a hazafiúi szolgálatok egy czélszerűen felhasználható és a hazára üdvöt hozható nemére szóllít fel: hatalmasan őrködni és küzdeni apály és d a g á l y ellen ü g y e s r é v é s z k é n t, m i n d e n s z e l e t f e l h a s z n á l v a. Buzdítani fogok, hol szükséges, csillapítani, hol ezt a dolog természete kívánja, egy szóval kötelességem leend a nemzeti erőt oly vágásokba vezetni, melyek bizonyosan a czélhoz visznek. Ebben hivatalom nem akadályozhat, sőt tudom, csak könnyítő eszközül szolgálhat.

Megvagyok róla győződve, hogy azon szolgálatok után, melyeket oly hosszú idő alatt a hazának tettem, bizton elvonulhatnék, kályha mellé ülhetnék, pihenni a fáradalmak után, a nélkül hogy valaki herének nevezni feljogosítva lehetne. Ezt tenni most, midőn az ország jövője jobbra vagy balra fog dűlni, nem lehet, tenni nem fogom. Politikai pályám tisztán áll.

Némelyek affectálják, hogy nem értik politikámat. Annak ezen egyszerű és világos oka van: mivel sokak hazafiságának forrása zavaros, ezen forrás a megbántott hiúság, irigység, olykor a bosszúvágy. Megfogok felelni e megye bizodalmas várakozásának. Ha ezt nem tehetném, legyenek haj landók a Rendek annak tulajdonítani, hogy olykor legszebb, legigazságosabb reményeink is meghiúsulnak. Megmérkőzöm bármely viszontagsággal, mely kötelességem teljesítése elé gördülhet, mert czélt csak így lehet érni. Sokat szólhatnék még, hanem a Rendek béketűrésével visszaélni nem szándokom. Záradékul csak azt mondom, hogy nemcsak egyesek megbántása ellenében, hanem bármely szigorú körülmények között kész vagyok és maradok, ha szükséges, vérrel is védeni a haza és Mosonmegye becsületét.

1847 november 24, Szekszárd.

Bezerédj István írja Wesselényinek: Széchenyiről nem igen tudnak többet Pesten az újságoknál; a követeket igen vonja magához, de nem vegyül össze velők s például a szokásos te-zést nem gyakorolja. Szerinte a kormány csalódik azon hitében, hogy már gyökeret vert, Megyéjében úgy látja: a királyi előterjesztések és Apponyi kancellár beszédének hatása jobb mint addig, de a törvényjavaslatokban sók a kiábrándító.

(Wesselényi-levéltár.)

1847 november 27, Bécs.
Eredeti után.

István főherceg nádor Széchenyihez.

Nagyméltóságú gróf!

A pesti kir. Szépítő Bizottságnak ide zárt felterjesztését, melynél fogva a felső Dunapartnak feltöltését, mi általam az álló híd részéről fenforgó nehézségek tekintetéből ideiglenesen felfüggesztetett, megengedtetni kéri, Nagyméltóságodnak mint a pesti Dunapart szabályozása és felosztása ügyében működő bizottság elnökének oly megkereséssel teszem át: miszerint tekintve azt, hogy a szóban levő part feltöltése, a városnak árvíz elleni biztosítása végett ő Felsége legmagasb parancsára vétetett munkálatba, kivévén egy darabot már tetemes költséggel eszközöltetett is, az iránti nézeteit velem lehető hamar közleni szíveskedjék, mily módon lehetne azon nehézségeket, melyek az épülőfélben levő hid részéről ezen partfeltöltés ellen fenforognak, akként elintézni, hogy egy részről a városnak árvíz elleni biztosítása a legfelsőbb parancs értelmében, nem külömben egyéb nagy városok példájára kellő csinossággal eszközöltessék, s más részről az állóhíd igényeire is meg legyen azon tekintet, melyet ezen nagyszerű mű úgyis mint a város fő díszeinek egyike, méltán érdemel.

Egyébiránt megkülömböztetett hajlandósággal maradok Nagyméltóságod legszívesb jóakarója

Bécs, mindszent hó 27-kén 1847.

István.

Széchenyi válasza terjedelmes emlékirat volt, aminek szövegét közli Lipthay Sándor: Gróf Széchenyi István műszaki alkotásai c. munkája.

[1847] november 28, (Pozsony).
Megjelent a Pesti Hírlap 1886, 200. számában.

Vidos Józsefhez.

November 28.

Kedves Barátom!

Igen kíváncsi vagyok tudni, „Hányadán vagytok“.
Én ma 12 óra előtt nem mehetek ki, és ismét 3—4 közt ide haza leszek!

Nagyon fognám köszönni, ha felkeresne, vagy pedig 7—8-ig én mehetnék önhez.

Legőszintébb rokonszenvvel!

Széchenyi.

1847 november 30, Zsibó.

Wesselényi Miklós írja Ujfalvy Sándornak:

Nints igazad édes Sándorom. Az e hont egyedül boldogítható uniót a reincorporatio nemhogy akadályozná, sőt előbb mozditandja. Ha valahogy sükerülhetne Erdélynek a részek visszacsatlását meggátolni, rendithetlenné válnék önerejében bizalma s azon hite, hogy elég magamagának.

Már pedig ezen boldogtalan s nevetséges hit az, mi az Uniót leginkább gátolta s gátolja most is. Ellenben ha Erdély e részeket elveszti (amint-hogy jog szerint el is kell vesztenie) nem igen lesz olly megcsontosultságig el hitt imádója az erdélyi úgy nevezett függetlenségnek, ki tovább is elég vak és botor leendne hinni, hogy a kis Erdély még parányibbá válása után is egyedül magát, azaz: alkotmányát s nemzetiségét fenn tarthatná. Az ez iránti meggyőződés volt leginkább az mi Engem Kölcseyt Deákot s több elv barátainkat a vissza csatlási törvény ki vívásában lelkesített. Teljesen hiszem, hogy azon törvénynél bajosabban ki vivhatót, de egyszersmind üdvesebbet alig ha e században létesített törvényhozásunk. (Ujfalvy S. emlékiratai, 1941.)

1847 december 1, Pest.

Wachot Imre írja Széchenyinek: Országgyűlési Almanach ját a jövő hónapban kiadni akarja, amelyben Széchenyi működését is jellemezni óhajtja, s felkéri őt „mint hazánk egyik leggeniálisabb íróját s publicistáját“, hogy valami cikket irjon részére is.

A levélre a gróf nevében Tasner 1848 január 21-én azt válaszolta, hogy a kérésnek Széchenyi, betegsége másrészt rendkívül nagy elfoglaltsága miatt sajnálatára nem tehet eleget.

1847 december 8, Pozsony.

István fhg. nádor Szentpály László máramarosi főispáni helytartót bizalmasan felhívja, a megye részéről az utasításokra legyen figyelemmel, „mindenkép törekedjék eszközölni azt, hogy az említett utasítások Felséges Urunk alkotmányos atyai szándékainak, ezeknek véghezvitelét 's az akadályok elhárítását illetőleg mennél inkább megfeleljenek“.

1847 december 13, Pest.
E r e d e t i l e v é l .

H a v a s J ó z s e f h e z .

Pest, Deczemb. 13 1847

Tisztelt Barátom!

Két kérésem van önhez:

Ha lehet, látogasson ma meg 5½ kor. Szeretnék egy kissé a városi kérdésről, melly az O. gyűlésen most a leg fontosabb, tanácskozni.

Vegyen részt holnap 4-kor a városházánál mint választott polgár a Duna part elrendezésének ügyében.

Leg őszintébb tisztelettel

S z é c h e n y i I s t v á n .

[1847 december] 15, Bécs.
Eredeti levél Pestre.

Gróf Apponyi György Széchenyihez.

Mein verehrtester Freund.

Nicht wenig war mein Erstaunen als ich erfuhr, dass die Adresse heute schon bei den Standén in Verhandlung genommen sein dürfte. Ich eile Dir — in dem alle meine HofTnungen sich concemtriren — meine Impressionen mitzutheilen. Die Lage der Dinge hat sich wesentlich gebessert. Wir haben mehrere gute Instructionen erhalten, Bihar! Ung, Trenchin sind sehr positiv, von Csanád dürfte sie noch im laufe der Verhandlung ankommen. Beregh und Ugocsa glaube ich zu den unserigen záhlen zu können.

Ausserdem laufen von den Komitaten die warmsten Dankadressen an S. Majestát ein, so z. B. Bihar und Marmaros!! Andere werden nachfolgen, die Stimmung wird bedeutend besser im Lande, die Propositionen finden grossen Anklang, der 12. Nov. machte lebhaften Eindruck. Werden da Kossuth und Co. es rathsam finden sich gegen die Meinung des Laiades aufzulehnen!? Ich hőre, sie wollen wenn der Antrag des Pesther Komitats nicht durchzuführen wäre , die Adresse mit grossen expectorationen deponiren! Die expectorationen erscheinen nicht furchtbar, mir thut nur leid, dass ich sie nicht erwidern kann, — aber das deponiren der Adresse hat seine Schattenseiten, die ich Dir nicht zu sagen brauche, die jedoch in meinen Augen sehr ernster Natúr sind.

Es wäre doch zu Stolz, wenn Dein Nachbar die Rolle eines despoten noch lánger usurpieren möchte, und es wäre kaum möglich es anders zu betrachten, wenn die Adresse, scheitern miisste. Ich bitté Dich sehr angelegentlich dies nicht zu zugeben, und alle loyalen Freunde zu ermuthigen, damit sie diesen Kampf mit aller Entschlossenheit durchfechten. Du bist der edelsle und auch der muthigste meiner Freunde und Gönner, fiihre sie im Kampf und zum sichern Siegeü!

Julié segnet Dich so wie ich Dich verébre

15. 12 Nachts.

Appony.

[1847] december 15, [Pest.]
Eredeti levél.

Havas Józsefhez.

Deczember 15.

Barátom!

Zichy igen fog örülni, ha Ön szíves ma az olly annyira érdekes Debarcaderi dolgát a választott polgárságnál pártolni.

Sietve
Széchenyi.

1847 december 23, Pozsony,
Kis Márton tisztázala, az aláírás sk.

István főherceg nádorhoz.

Fenséges cs. kir. Főherczeg-Nádor,
főméltóságú m, kir. Helytartó-Tanács!

Midőn f. hó 8-kán 1265. sz. a. hozzám lebocsátott kegyelmes elnöki leiratáért Fenségednek ezennel legforróbb hálámat nyilvánítnám, van egyszersmind szerencsém jelenteni, hogy azon vegyes bizottság, mely elnökletem alatt a budapesti Duna partjainak elrendezése végett fenáll, s jelen alkalommal különösen a Dunagőzhajózási Társaság azon kérelmét tárgyalta, miszerint hajóinak kikötésére a pesti part egy része neki átengedtessék, ez utóbbi feladatában tökéletes sikerrel járt el, a mennyiben működésének eredményét Fenséged s a főméit. Helytartó-Tanács helyben hagyni és annak végrehajtását kegyelmesen parancsolni méltóztatik.

S ugyanis ide mellékelt jegyzőkönyvbűi és térképbűi kegyesen látni fogja Fenséged s a főméit. Helytartó-Tanács, hogy midőn a Dunagőzhajózási Társaság kérelme a budapesti dunapart elrendezését nemcsak meg nem zavarná, sőt tetemesen elősegítené, egyszersmind annyira megegyez minden félnek nézeteivel és érdekeivel, miszerint mint érintem, nincs egyéb hátra, mint Fenséged s a főméit. Helytartó-Tanács kegyelmes parancsa, hogy tüstént és pedig in optima forma elkészüljön a Dunagőzhajózási Társaság és Pest város közti szerződés, az illető telkek átadassanak, és a hosszadalmasb ideig függőben maradt tárgyat elvégre és idővesztés nélkül oly tett s oly munkavégzés váltsa fel és koronázza meg, mely midőn a Dunagőzhajózási Társaságnak kiszámíthatatlan előnyöket nyújt, egy uttal a pesti dunapart elrendezését is lehető legnagyobb mértékben mozdítja elő.

Az ide mellékelt jegyzőkönyvbíil kegyesen látni fogja Fenséged s a főméit. Helytartó Tanács, hogy a Dunagőzhajózási Társaság négyszögölenként tíz és nyolez pengő forintban alkudott meg a kir. Szépítő Bizottsággal, mi körülbelül a kérdéses két telekért 56.000 pengő forintot teszen.

Ha Fenséged s a főmélt. Helytartó-Tanács megengedi, miszerint — mély bölcseségének semmi módon elibe vágni nem akarván — még is elmondjam, e tekintetben mi saját nézetem, úgy e következőben pontosítom azt össze:

Tíz és nyolc ezüst forint négyszögölenként a kérdéses telkekért nem sok ugyan, de ha másrészről tekintetbe vétetik, hogy az illető Társaság tulajdonkép nem vásárol partot, hanem többnyire 2, 3 sőt 8 ölnyi rohanó víz által elborított tért, mely egyedül sok ezer sőt százezer forintnyi költséggel leend féligmeddig haszonvehető: akkor a tíz és nyolez pengő forintnyi árt méltányosnak lehet tekinteni, s egyszersmind azt volnék bátor javaslatba hozni: méltóztassék Fenséged s a főméit. Helytartó-Tanács a tíz és nyolez pengő forintnyi árt négyszögölenként ugyan helyben hagyni, de a fizetést tekintve kegyelmesen azt rendelni, miszerint a telkek átadásakor csak 16000 pengő forint tétessék le a Gőzhajózási Társaság részéről, a többi pedig részenként s pedig 1849 január 1-sőjén 15000 ezüst forint, 1850 január 1-sőjén továbbá 15000 ezüst forint, míg 1851 január 1-sőjén a hátralevő 10000 ezüst forint vagy annyi, mennyi végkiegyenlítés alkalmával mutatkozandik, fogna lefizettetni, s pedig „minden kamat“ nélkül, mit minden rész méltányosnak fog tekinteni, minthogy mint érintem, tulajdon kép nem telket, hanem vizet vásárol, az illető Társaság, s ekkép annak csak hosszabb idő lefolytával vehetendi hasznát.

Mi pedig az ekkép nyerendő sommákat illeti, azt hiszem, egyenesen a dunapartok elrendezésére volnának azok fordítandók, miután a kir. Szépítő Bizottság semmi által nem segíthet nem egészen fényes pénzügyi állapotán annyira mint azon telkek eladásával, melyek a dunapartok elrendezése következtében úgy szólván a Dunából fognak kiemelkedni.

Fenséged s a főméit. Helytartó-Tanács további kegyes parancsait várva, melyeket nálamnál senki nagyobb buzgósággal nem teljesítend, mély tisztelettel maradok Fenséged s a főméit, m, kir. Helytartó-Tanács alázatos szolgája

Pozsony, deczember \2$. 1847.

gr. Széchenyi István.

A nádor a javaslathoz december 25-én hozzájárult azzal: óhajtaná, hogy a vételár teljes egészében a Szépítés! Bizottság rendelkezésére megmaradjon. A Társaság a városhoz küldött (dec. 15-iki) kérésében a két telket is megjelöli: az egyik a Valero selyemgyártői délre mintegy 400 négyszögöl, a másik a hajóhíd két oldalán, a Nagyhíd és Kishíd utcák irányában 100 öl hosszú és 35—40 öl mély. A város némi feltétellel (pld. hogy a területet csak kikötésre használhatja a Társaság, de hajókkal ne lepje el a partot) szintén hozzájárul.

1847 december 25, Pozsony.

Fogalmazvány után; magyar fordítása megjelent a Pesti Napló 1873, 218. számában.

Gróf Batthyány Lajoshoz.

Pressburg 25-ten December 1847.

Lieber Batthyány,

In einem Augenblick, \vo alle patriotischen Kräfte, wenn auch in verschiedenen Functionen, sieh vereinigen sollten, um unsern Volksstamm und unser Vaterland zu einer höheren und selbständigeren Entwicklung zu bringen, dann glaube ich, sollten wir, Du und ich nicht länger brouillirt bleiben.

In der Hitze des Gesprächs, in der Aufregung der Discussion entschlüst Einer, dem so wie mir, oft ein Wort oft eine Behauptung, die man mit kaltem Blut nicht eveniren [?] könnte noch auch wollte.

Zichen wir über das Geschehene einen Schleier. Ich bin, leiderwie ich glaube um 20 Jahre älter als Du, übringens will ich den Namen, den mir Manche teilingen die Güte haben, dass ich der Mann der Versöhnung bin, nicht usurpirt tragen, ich mache demnach den 1-ten Schritt und biete Dir hiemit freundschaftlich die Hand!

Damit dies aber bald und ohne, lástigen Formalitáten geschehen könne, so bestimme gütigst einen Tag, je früher je lieber, und esse bei mir, wenn wir sodann bei einem guten Glas Somlauer oder Sherry der kleinen Spannung eine Ende machen wollen, die zwischen uns bestehet. Deiner Freundlichen Antwort mit Zuversicht entgegen sehend, nenne ich mich mit wahrer Hochachtung deinen bereitwTilligsten Freund und Diener.

1847 december 25, Pozsony.
Magyar fordítását közli a Pesti Napló 1873, 178. száma.

Gróf Batthyány Lajos Széchenyihez.

Pozsony, deczember 25, 1847.

Kedves Széchenyi!

Meglévén győződve a hazát fenyegető közös veszélyről, melynek legyőzésére minden hazafi együttes közreműködésére van szükség, én is polgári kötelességeimnek tartom minden subjektiv felindulást visszafojtani, s annál frissebben ragadni meg a nekem nyújtott kezet, minél bizonyosabb vagyok abban, hogy ez ugyanazon indokból nyujtatik.

Ha ebből még korán sem következik az, hogy mi ketten nyilvános életünk közelebbi feladatai felett valaha egyetérthetünk, vagy hogy ennek megkísértése is kívánatos volna: ne tulajdoníttassák az szerénytelenségnek, ha azon reményt feje zeni ki, hogy a barátságos magánérintkezés mindkettőnk érdekeit csak előmozdíthatja, s hogy annál helyesebben teszünk, minél igazabbak vagyunk egymás iránt, s egyenlőn távol tartjuk magunkat a nem őszinte bizalmasságtól szintúgy, mint a mesterkélt kicsinyléstől.

Midőn reménylem, s azt óhajtom, hogy ezzel nemcsak érzületem békülékenységét, hanem az irányomban oly szeretetre méltóan tett avance feletti méltánylásomat is kifejeztem legyen, megújítom ez alkalommal is nagyrabecsülésem és szolgálatkészségem kijelentését, mellyel maradok

Batthyány Lajos.

1847 december 26, Bécs.

Gróf Apponyi kancellár örömmel üdvözli Széchenyit a Dunagőzhajózási Társaság ügyében elért sikerei felett, amit csak szívós kitartásával tudott elérni. Várja fel Bécsbe. Az ünnepet ott töltő politikusok mindegyikével beszélt, de egyikben se lelt kellő bátorságot a cselekvésre.

„Da mir die Krankheit des Patienten klar ist — mit etwas Glück und mit so unvergleichlichen Freunden wie Du bist — ihn zu heilen im Standé sein werde. Ich weiss nicht mehr, was ich Dir geschrieben habe, auf jedenfall ist die Auflösung des Landtages mein letzter Gedanke, auf den man aber dennoch auch bedacht und vorbereitet sein muss. Hievon aber — eben so wie über die Beurtheilung der Operata — die eben nicht sehr erfreulich lautete — will ich mich mündlich mit Dir aussprechen.“ —

1847 december 30, Pozsony.
Eredeti levél után.

Tasner Antalhoz.

Barátom!

gróf Zichy Gejzának könyvére ezeket kell írni: Sept., Okt., Nov., Dez. 1847 semmit. . . ha ön által nem vett volna fel valamit, de a helyett:

kártyaköltség	1380 fl. c-p.
szabó	137 „
suszter	14 „
útra	100 „
anticipative január febr., márczius 1848 á 40 frt.	120
	1751

Isten áldja

Széchényi István.

E sorokat el kell tenni! Kérem, tartsa szemben a Jósika-féle szederfák megfizetését! Hát a Balaton. Hát az Akadémia!

M i r ist es in Pesth so vorgekommen, dass die Akademie, oder wenigstens einige ihrer Mitglieder, wie z. B. Fáy András, Vörösmarty, Horváth Mihály etc. merne Anwesenheit in Pesth nicht vollkommen ignoriren hätten sollen! Das rieeht sehr nach Speck . . . und erinnert unwillkürlich auf Shakespeare, der von den Ungarn nur eine e i n z i g e E r w á h nu ng macht „the bare Hungárián“, nem támaszt-e Önben is efféle érzést? Ohne mir wäre die Akademie nicht . . . und nun sind die Akademiker (nachdem wir sie dick gefüttert haben,) gewiss meine stárksten Widersaclier und Geringschátzer!

Mais nous avons la consolation déployer de la mérne monnaie! Au inois quant á dernier sentiment!

1848 január 3, Pozsony.

S a j á t k e z ű f o g a l m a z v á n y u t á n.

I s t v á n nádo r hoz a D u n a p a r t f e l t ő l t é s e ü g y é b e n.

Fenséges cs. és kir. Főherczeg Nádor!

Lefolyt évi. Mindszent hó 27-ikétül 339. sz. alatt kegyesen hozzám intézett leiratára Fenségednek csak most vagyok képes válaszolni. S ugyan is a kérdésben levő pesti dunapart feltöltési tárgyának részletesb és szorosb megvizsgálása után tökéletes meggyőződéssé vált bennem, hogy tekintye mindent minden oldalról a két szomszéd város árvízelleni biztosítását, szintúgy mint a minden haszon nélkül kidobandó költség lehető megkímélését; tekintve továbbá a kereskedés kellékeit, valamint Budapestnek aesthetikai kifejtését s kelleminek nevelését is: szükségkép némi változtatásoknak kellene azon feltöltést rendszerben tétetni, melyet a kir. Szépítő Bizottság legfelsőbb jóváhagyás szerint tűzött ki.

Alázattal esedezem ennél fogva Fenséged előtt: méltóztatnék mély bölcsesége szerint akkép rendelkezni, miszerint bármely tanácskozmány következtében, mielőtt késő volna, oly világosságra hozassék a közelebbi idők tapasztalása által is könnyebben rectificálható töltési rendszer, mikép aztán az hova hamarébb Fenséged magas bírálata alá terjesztve, legfelsőbb helyütt is elérhesse czélszerü javításának helybenhagyását.

A. Clarknak e tárgyra vonatkozó észrevételeit •/. ide zárva s Fenséged kegyes parancsait várva legmélyebb tisztelettel maradok.

1848 január 7, Pozsony.
Eredeti levél után.

Gróf Apponyi Györgyhöz.

Mein sehr werther Freund,

nachdem Du mir weder durch den Iudex noch durch Szent-Iványi auch iiur ein einziges Wort auf mein Schreiben von 27-ten December* geantwortet hasi, und ich durch Szent-Iványi im Discours casualiter erfuhr, dass Du das obernannte Schreiben richtig erhieltest, in dem Szent-Iványi wusste (!) dass ich in meinen Gonditionen um nach Wien zu kommen auch das stipulirte: von Dir dazu officios aufgefordert zu werden, was Du, seinem Ausplauschen zu Folge für unthunlich hieltest, etc., de hiszen nem ez volt a dologban az idea régens etc, nachdem ich also weiss, dass Du mein Schreiben erhieltest, und darauf zu anlworten entweder die Zeit nicht hattest, oder sie dir nicht nehmen wolltest, so bin ich endlich (!) zur vollen Überzeugung gekommen, dass Du mich nicht brauchst, und dass Du keinen hinlänglichen Werth auf meine politische Mithilfe setzst, damit ich mich noch ferner aufdxinge, stets petitioniren ni üsse und noch länger in dem politischen Verband mit Dir verbleibe, in welcheni ich mit Dir zu stehen, ja noch enger verbunden zu werden glaubte.

Du schreibst mir den 15-ten December v. J. „Du bist der edelste und auch der muthigste meiner Freunde und Gönner“ etc. und apprecierst meinen Ántrag. den ich einige Wochen spáter an didi stelle: das Harteste um Dir dienlich zu sein versuchen zu wollen nicht einmal so viel um wenigstens für meinen guten Willen mit eincin Wort zu danken. Das macht mich stutzig, ich gestehe es, denn ich sehe eher schöne Worte als Consequenz darin, und nachdem es mir alle Tagé deutlicher wird, dass sich unsers Landes Angelegenheiten stets mehr verwickeln, so bin ich gezwungen von nun an meine politische Laufbahn wieder auf eigene Faust fórt zu setzen, — mert nincs személyesség, melynek honunk alkotmányos és nemzeti felvirágzását alárendelni tudnám.

Diesc paar oífene Worte war ich Dir und mir schuldig! Gott segnc Dich! Alles erdenkliche Liebe an Grafin Julié und die Kinder; mich aber erhalte in deinem Wohlwollen in deiner Freundschaft, der ich mit der aufrichtigsten Hochachtung und Wertschátzung verbleibe dein bereitwilligster Freund und Diener.

Graf Stephan Széchenyi.

Pressburg, den 7-ten Jánner, 1848.

Sollte ich mich irren, und vielleicht ein qui proquo, ein Missverständniss Ursache an allen sein, so wiirde sich kein Mensch darüber mehr freuen als ich.

* Nem ismeretes.

[1848] január 8, [Bécs].
Eredeti levél után.

Gróf Apponyi György Széchényihez.

Am 8-ten 1.

Mein sehr verehrter Freund!

Ich müsste vor Dir sehr strafbar erscheinen, dass ich Deinen höchst interessanten, gehaltvollen und überaus freundlichen Brief* von 27-ten Dec. 847 bis jetzt nicht heantwortet habe, wenn mich das nicht entschuldigte, dass sich unsere Briefe gekreuzt haben, und dass ich nach allen mir sehr Írében Indicien glauben konnte, dass Du mich durch Deine Gegenwart in Wien beglücken wirst. Hierin bestáttigte mich auch Kreiter, der angab Dir eine Wohnung bestellen zu müssen u. s. w. Nun scheint meine Hoffnung aber ungegründet zu sein, und da ich in der traurigsten Zeit der Entäuschungen mich befinde, fange ich auch an an der Erfüllung dieses lebhaften Wunsches zu zweifeln. Also ad rem.

Der Plán den Du zu entwerfen die Güte hattest und der darin besteht: in der gegenwártigen misslichen Verháltniss der Opposition möglichst zu utilisiren, — erfordert allerdings die höchste Discretion und vor Allem Deine in jeder Hinsicht ausgezeichnete Persönlichkeit, die so wohl im Lande als auch auf hiesigem Boden das grösste Vertrauen und wahrhafte Verehrung einflösst. Ich erkenne die Grösse des Opfers, das Du zu den vielen bereits gehrachten nun abermals zu reichen béreit bist, und finde wahrlich nicht genug Worte des Dankes für diesen erhabenen Entschluss, den ich — wäre ich auch noch so eitel — nicht Deiner unendlich werthen Freundschaft, sondern dem edeisten patriotisme nur zuschreiben kann, der Dich stets beseielt.

Deinen hochherzigen Antrag nehme ich daher mit dem lebhaftesten Danken, da er selbst dann von der grössten Wichtigkeit bleibt, wenn es mir gelungen würde, die jetzt auf dem Papir stehende Majarität Instructionen zur Wirklichen umzuwandeln und es zu e.rzielen, dass die conservativen Instructionen nicht mehr Gegenstand des Geláchters und des Gespöttes sein werden, sondern gewissenhaft gehalten werden müssen, und wenn ferner die schwierige Aufgabe das Auditórium zu zügeln, und diesen entehrenden Teil unserer Gesetzgebung zu beseitigen, glücklich gelösst werden könnte, wohin doch alle meine Bestrebungen gerichtet sein müssen! Körnt námlich alles dies auch wirklich zu Standé, so würden wir uns doch auf eine viel zu geringe Majorität stützen, um organische Gesetze mit Erfolg bringen zu können und in dicsem Fali wäre es von unberechenbaren Vortheil im Wege des Übereinkommens mit dem gemässigten Theil der Opposition Beschlüsse zu fassen, die eine ansehnliche Majorität befriedigen würden; wáhrend — wenn alle meine Bemühungen scheitern, — Dein Plán der einzige ist, der diesen Landtag von gánzlicher Sterilität bewahren kann. Da ich noch immer die Hoffnung unseres baldigen Wiedersehens náhre, fasse ich mich kurz und versichere Dich, dass ich Deinen Conditionen sehr gerne entsprechen werde.

Ich setze den Erzherzog Palatin von Allem in Kentniss, denn ich habe vor dem gnádigsten Herrn ohne denn kein Geheimniss. Sobald eine Frage auf das Tafel kömt, wo der Fali der Negotiation eintritt, lade ich Dich höflichst ein an unseren Berathungen Theil zu nehmen, Conferenzen sind Gott Lob keine, Trotz des verschreienen fremden Einflusses beschrán-

* Nem ismeretes

ken sich die Berahtungen auf das rein ungarische Collegium und bestehen dann nur die Prüfung de.r höchsten Staatsmánner. Daher ist auch keine Indiscretion zu befürchten. Ich meiner Seits bitté Dich hingegen mich stets von Deiner Absicht bei Zeiten zu Kentniss setzen zu wollen, damit wir uns verstiindigen können, ehe noch irgend ein Schritt zu dem besagten Zwecke geschehen ist. Tch gestehe es offen, das mir die steigende praepotenz des Kossuth und die im gleichen Masse zunehmende poltronerie vis a vis seiner, wenig Hoffnung bietet, dass mehrere der Opponenten von ihm sich loszureissen den Muíh haben werden, — ich glaube dass dies von der testen Haltung der Regierung von der Energieü- der Conservativen und hauptsáchlich von der Zügelung des über alle Maassen frechen Auditoriums bedingt ist. Allein mit vereinten Kráften könnte dies — trotz der weissenburger Schleppe — noch erreicht werden und hiezu flösst mir Deine kráftige Hand neue Kraft ein!

Ich drücke sie daher recht herzlich und mit erncuertem Danke, und bleibe stets Dein aufrichtigster Alliierte und Verehrer Apponyi.

Von Julié Alles Erdenkliche.

Széchenyi válaszának magyar fordítását közölte Marczali Henrik a Pesti Napló 1928 június 24-iki számában.

Szeretett legméltóbb barátom!

E hó 8-án kelt leveled nemcsak kedélyemet vigasztalta meg, hanem még megszilárdította hozzád való bizalmamat, barátságomat és ragaszkodásomat. ,

Sajnos, az a csapás ért, hogy kanyaróba estem. Ez elvette tőlem a lehetőséget, hogy e pillanatban bebizonyítsam, hogy komolyan veszem a dolgot, hogy senki sincs nálam jobb szándékkal iránt ad és hogy in derniére analyse Kossuthot megsemmisítsük és ha eszméimet, hogy őt befogjuk, akármilyen különösnek látszik, királyi írást kívánok, körülbelül ilyen értelemben:

„Fel van hatalmazva Kossuth urat az állam javára felhasználni és mivel sok a tehetsége, de kevés a pénzé, neki juttatni, mire szüksége van.“ Hogy sem a kormányt, sem magamat nem kompromittálom, arról meglehettek győződve!

Becsületesen járok el. Ha a mostani időt elmulasztjuk, nagyon megbánjátok!

Megmarad ennél az örökös témánál. S z e p t e m b e r 26. „Kossuthról nem írhatok, szólhatok majd annál többet, bár némely dologról jobb nem szólni. Un seul mot fait souvent cesser le prestige, le charme. (Egyetlen szó gyakran megszünteti a preszlizst,“ a varázst.)

A legokosabbat meg kell nyerni. Kétszer is igen bizalmasan beszéltem K.-tal (et c'est á peu prés ce qu'ils ont de mieux) — és ő körülbélül a legkülönb köztünk — állásomról, hatásköröm rendezéséről etc, végre általánosságban a jövő országgyűlés teendőiről (quid sit faciendum). Nemsokára valami írást közöl neked és a jóügynek, melyet mindig azonosítok személyeddel, senki hasznosabb szolgálatot nem tehet. Enfin Fliomme propose et Dieu dispose. Kissé kijöttem sodromból, de mi halad, el nem marad.

A kanyaró erősen ért, sokat szenvedtem. Most már jól vagyok, de bágyadt. Doktorom nagyon meg van elégedve betegségem lefolyásával és végével és azt állítja, hogy megif jodtnak fogom érezni magam, notabene, ha időt veszek magamat teljesen kiheverni. És ezt akarom is.

Tudok mindenről, mi politikánk mezején végbemegy, és nemcsak hogy nem kételkedem az országgyűlés szerencsés kimenetelén, hanem biztosan merem állítani, hogy ez az országgyűlés korszakot jelöl majd fejlődésünkben és hogy téged mindenki nemzetünk jótevőjének fog elismerni.

A helyzet nagyon zilált. A baj, melyet gyógyítani kell, századok óta vert gyökeret és nehezebben gyógyítható, mint hiszik. Expediensek, foldozások nem vezetnek czélhoz, az egésznek tágabb feneket kell keríteni.

A te helyeden nem rendelkezném semmikép úgy, hogy beavatkozásféle legyen. Hadd menjenek a dolgok kissé, ahogy mennek. Alakulnak már most és jövőre még inkább kedvező reakeziók maguktól. De nem kell a dolgokat zavarni.

Nagyon ápolni fogom magam. De mihelyt lehet és veszély nélkül merhetem, Bécsbe megyek, hogy neked lelkem legmélyéből, neked nyíltan mindent előadjak, — akár kedves, akár kedvetlen lesz, amit Magyarország felvirágozásához és a te dicsőségedhez, melyek elválhatatlanok egymástól, szükségesnek tartok.

Isten áldjon nemes barátom, minden kedveset Júlia grófnőnek, Georginának és az isteni Albynak.

Aki helyettem ír, feltétlen megbízható.

God bless You dear. S z é c h e n y i I s t v á n.

1848 Január 8, Sztankóc.

Báró L u z s é n s z k y J á n o s írja Széchenyinek: Talán emlékezik még reá, hogy 1818-ban vele együtt taposta „a pesti sarat“. Most Sárospatakon kívánta volna az ismeretséget felújítani, de nem sikerült, azért engedje meg, hogy munkáit és értekezéseit neki elküldje, használja fel közülök a használhatókat. Nem állítja, hogy eszméi feltétlenül jók, de szorosan egyeznek Széchenyi álláspontjával. A cikkek nagy részét (Az Ősiség, Színház, Az Adó ügye) többnyire másokkal is megbeszélte, közülök némelyik már a cenzúrát is megjárta, de nem engedték meg a közlésüket.

1848 január 9, Pozsony.
E r e d e t i után.

I f j. B e r n á t Z s i g m o n d S z é c h e n y i h e z.

Az Ősiség tárgyába kerületileg rendelt Választmányi Tag Társaim meg bízásából van szerencsém jelenteni: miként a tegnapi napon tartott alakuló Ülésbe, azon Választmány öszves Tagjai Önt egyhangúlak (!) Elnöküknek választák. Tisztelet tellyesen szóllítom fel Önt! hogy e bizodalom nyilvánítását hon szerte tisztelt Egyénisége méltánylatául fogadva, a foglalatosságot elvállalni s a Választmány munkálódásait annak idejébe meg indítani szíveskedjen. Posony Jan. 8, 1848.

1 f j. B e r n á t Z s i g m o n d.

1848 január 10—11, Pozsony.

Gróf Zichy Marin írja Széchényi Bélának Pestre: „Am 12-ten fangen die Sitzungen wider an. Der Erzherzog ist schon ganz wohl, gestern gab er schon wieder das erste Diner, er soll die Intention haben 4 Bálié zu gebén. — Der gute Vater ist leider seit einigen Tagén unwohl, er hat eine kleine Alteration und darf das Zimnier nicht verlassen.

Den 11-ten Jánner.

Der gute Vater bekam beute Nacht die Flecken, doch müsst ihr darum nicht im Mindesten besorgt sein, da sie deni Himmel sei Dank sehr guter Art sind. Ich werde Dir oder Caroline fleissig Nachrichten von unsern geliebten Patienten gebén, und ihr müsst nur fleissig bethen, dass der liebe Gott uns seinen weitern Segen verleihe.“

1848 január 17, Pozsony.
Egykorú tisztázat után.

Széchenyi emlékirata István nádor főherceghez a Tiszaszabályozás, a vasút és a Lánchíd ügyében.

Unterthánigstes Promemoria für S. K. K. Hoheit den durchlauchtigsten Erzherzog Stephan von Seite des Grafen Stephan Széchenyi. Pressburg, den 17-te,n Jánner, 1848.

Jeder Gegenstand, wo mein Name figurirt, oder in welcher ich interessirt bin, scheint, — und ich will's glauben aus ungefa.hr — einer derjenigen zu sein, der sich der Protection Sr. Exc. Br. Kübeck durchaus nicht zu erfreuen hat.

In der Tbeissangelegenheit, der ich bereits drei Jahre und zum Theil in loco widmete, und derén Folgen ich jetzt erst recht fühle —, wurde ich unter dem Vorwand, dass kein Geld da ist, buchstäblich sitzen gelassen, während für die Central Bahn — um dem Herrn Rothschild und dem Herrn Ullmann unter die Arme zu greifen, — die, der Staat sind (und die es überdies so nothwendig brauchten) wimderbarerweise 12 Millionen FI. C. M. in den Staats Cassen sich vorgefunden haben.

Die Oedenburg W. Neustádter Eisenbahn trotz dass sie sich Tag für Tag besser macht — hat durch Br. Kübeck den Todesstoss erhalten; wir begehrten Nichts, als die neu auszuschreibenden Gelder der Actionáre a tempó einfördern zu dürfen, das heisst: unser eigenes Geld aus vmserer eigenen Tasche herausnehmen zu dürfen um das Dach auf unser Gebáude setzen zu können. B. Kübeck zögerte mit der Erlaubniss so láng, bis die Coursen dermassen fielen, dass der grösste Theil der Actionáre nicht einbezahlte, die Gesellschaft von einer Verlegenheit in die Andere falit, und die Existenz dieser schönen Bahn von Tag zu Tag problematischer wird; während meine Person sammt vielen anderen Guttgesinnten unschuldigerweise sehr harte Verluste machen.

Nun scheint die Pesther Kettenbrücke der Gegenstand zu sein, durch welchen B. Kübeck meine Person zu strafen die Absicht hegt.

Es ist Euer K. K. Hoheit bewusst, es soll für das aus England bezogene Eisen ein Zoli an das K. K Aerar entrichtet werden. Nun glaube ich, hátte die Gesellschaft, oder eigentlich meine Person, die nebst dem Princip des allgemeinen Zahlens so ein Prachtwerk zu Leben fördert, wohl verdient, dass man ihr diesen Zoli nachsieht, indessen ich reclamire nicht dagegen, verlange weder Dank noch Belohnung, es thut mir aber Weh, dass ich noch extra gestraft werden soll.

Ja, gestraft; den stünden die Actien al pari, oder nur 1% über al pari, ja nun so soll mann uns zahlen machen, da aber alle Actien á 90%. zu haben sind, und wir nebst unserem Patriotismus und unseliger Mühe unser eigenes Geld dazu gebén müssen, so finde. ich es wenigstens empörend, dass unter solchen Verhaltnissen B. Kübeck die Gesellschaft auch noch melken will.

Es heisst, der B. Sina baut die Brücke, er hat Geld, das Aerar„darf nichts verschwenden, der reiche Grieche mögc demnach zahlen. Man urtheilt über die Sache so leicht weg, um nicht zu sagen: so plump. Die Sache steht aber anders. I c h habe die ganze Arbeit des Gesetzes gemacht, verschaffte den Künstler, persuadirte B. Sina, die ganze Last des Geschaf tes ruht seit 14 Jahren auf meinen Schultern; ich bin mit 150.000 FI. C. M. in der Sache interessirt etc. etc. Nun glaube ich für das, vvas ich vollbrachte, eine Bürgerkrone in Anspruch nehmen zu können. Allein, wie gesagt, ich bitté Nichts, ich verlange Nichts, nur möchte ich davor gesichert sein, nicht noch an das K. K. Aerar Strafe zahlen zu müssen, dass ich so viel Gutes wollte, auch vollführte und mein Geld dazu aufopferte.

Es kamen beinahe alle Eisenstücke aus England in Pesth bereits an.
A. Clark ist entzükt, da nun nach aller Wahrscheinlichkeit die Brücke im Frühjahre Ao. 1849 eröffnet werden wird. Vergebliche Hoffnung! Denn das 30-igst Amt gibt die Stücke höherem Befehl zufolge nicht früher heraus, als bevor der Betrag — wenn ich mich nicht irre — von 55.000 FI. C. M. als Eingangszoll von Seite der Gesellschaft dem K. K. Aerar bar erlegt wird.

Führwahr, B. Kübeck erfasste den Moment gut — wie es dünkt — dem B. Sina das Messer an die Gurgel zu setzen. Allein er ahnt nicht, dass er das Messer eigentlich mir an die Keble setzt, in dem meine 150.000 FI. C, M. mir gewiss mehr auf die Haut brennten, als die Summe, die der B. Sina in dieser entreprise hat.

Euer K. K. Hoheit! Ich bitte unterhänigst verursachen E. K. K. Hocheit höchstdero Weissheit zu Folge, dass die vorenthaltenen, und noch zu enthaltenden Stücke von Seite des Pesther 30-igst Amtes an die Pesther Brücken Gesellschaft unverzüglich verabfolgt werden, und dass der Entscheid über den zu ehtrichtenden Zoli suspendirt bleibe.

Die Gesellschaft, wie auch die Brücke, sie können ja nicht durchgehen! Tragt das Geschäft gut ein, a,]a bonne heure! so soll die Gesellschaft tüchtig zahlen; tragt das Geschäft nicht, so ist der Fali zu einem Gnaden Act da. Finden das E. K. K. Hoheit vor Gott und den Menschen nicht biliig?,

Warum die Leute aber in Voraus quálen und martéin, wenn sie nur Edles wollten, so nahmhafte Opfer brachten, voll des bestén Willens sind, und überdies in dem Magéra halb sterbend liegen? das begreife ich nicht. Thut weh, sehr weh!

Sprechen E. K. K. Hoheit a tempó ein kaiserliches Wort für Ihren so treu ergebenen Knecht.

G r ä f S t e p h a n S z é c h e n y i .

1848 január 20 és 21, Pozsony.

K o s s u t h L a j o s írja gróf Batthyány Kázmérnak, hogy a Vukovár^T-fiumei vasút ügyében kiküldött (24 tagú) választmány február 2-án kezdi meg a tanácskozást a vállalkozó társasággal. A választmány elnöke Széchenyi; ő helyesnek látná, ha Batthyány a tanácskozásra saját termét engedné át, s a szomszédos teremben ki lehetne állítani a terveket, hogy a tagok láthassák. Meg kellene hívni Valerot, Weisz B. és gróf Ely Hugót is, 13 követ az ő (Kossuth) pártján van.

1848 január 21, Bécs.

Zsedényinek Széchenyihez írt bizalmas levele megfejti azt, mi az oka Apponyi és Széchenyi bizonyos fokú elhidegedésének. Pozsonyból visszatérve Bécsbe, írja, tájékoztatta a kancellárt a gróf megbetegedéséről. Ügy látta, nagy részvéttel hallgatta a közlést, majd a kormány terveire rátérve úgy vette észre, hogy Apponyi feltétlenül bízik abban, hogy Wirknernek sikerül többséget összehoznia, s most ennek szenteli minden munkásságát. A többiekre nem lehet számítani: Somssich nem gerinces (ist ganz ohne Charakter), Babarczy erősebb alapon áll ugyan, de fogalma sincs a helyes taktikáról. Minthogy a vezetőkre nem hagyatkozhatni, ő egészen Széchenyi közreműködésére alapítja a jövőben követendő eljárást: ez pedig az, hogy Kossuth 3—4 hónap alatt lejárja magát, a főrendek megakasztják útján, a konzervatív párt azalatt egészen elveszti lábai alól a talajt, az ellenzék józanabb része majd eredményt akar, s Széchenyi akkor álljon az élükre, személyének varázsára hozzácsatlakoznak majd a konzervatív képviselők is és így meg tudja alakítani a kormányt támogató többséget. Addig Kossuth elveszti híveit, az országgyűlés kibeszéli magát, Apponyi ismét szoros kapcsolatba lép Széchenyivel, mert Wirkner ígéreteit nem tudja beváltani. Mindez azonban csak az ő egyéni felfogása, a terv megvalósulásában maga is alig bízik s az egészet a legfelsőbb egyéneknél tapasztalt határozatlanság váltotta ki belőle.

„Was unsern Lage hier betrifft, so hat auf dieselbe der Gang des Landtages keinen grossen Einfluss. Die höchsten Herren bekümmern sich nicht sehr darum, Apponyi vertröstet sie, nach vorgezeigten Briefen des Wirkner auf eine baldige Majorität und ist oben allmächtig; an allen den Redereyen, dass sein Einfluss abnimmt, er resigniren will und dergleichen Fabeln ist kein wahres Wort; unterdessen ist er aber sehr agitirt, schreibt tausend Briefe an die Komitate, glaubt vielen Gerüchten und hofft ins blaue hinein.“

1848, január 23, Bécs.

M é t e r ni cli K e l e m e n herceg írja báró Kübecknek: Milánóban csend van, esik a hó s ezt az olasz szabadsághősök nem szeretik. A politikai téren minden jól van. Rotschildnak azt mondta:

Polittisch stehen wir gut; die Börse steht schlecht, ich erfülle meine Pflicht und Sie erfüllen die ihrige nicht. Holt mich der Teufel, so holt er Sie auch, ich sehe der Hölle gerade ins Gesicht, Sie schlafen statt zu kámpfen. Ihr Schicksal ist also geschrieben.

(Metternich und Kübecks Briefwechsel 1910.)

1848 január 24, Pozsony.

E r e d e t i j é t e g é s z e n Kiss M á r t o n t i t k á r írta.

Gróf S z é c h é n y i B é l á h o z.

Pozsony, január 24 1848.

Kedves Fiam Béla!

Azt mondják, öreg emberekre nem ragad a veres himlő. De úgy látszik, nem igaz; mert én is megkaptam. Hála az Ég, már jobban vagyok, s napiul napra javulok. — Miután azonban sokan azt hiszik, hogy e baj ragadós, — nem irok saját kezemmel, de még saját papírosomon se; ezt mind Kissnek hagyván át, úgy hogy tőlem semmi esetre Te azt ne kapjad.

Szeretetre méltó anyád nyolcz nap folytában, mikor legrosszabban voltam, úgy ápolt s úgy virrasztott felettem, hogy a legutolsó házi szolga sem tehette volna jobban. — E nemeslelküségben, mert fia vagy, őt mindenben utánozni fogod.

Ide mellékelve csatlok 5 forint pengőt ajándékul, legközelebbi születés-napodra.

Nagyobb szerencsét — és erre vigyázz — mint erkölcsi függetlenséget, az ember nem érhet el.

Efféle függetlenségnek négy főkellékei vannak: lélekismeret tiszta sága, kicsinosult értelem, egészség és vagyoni rend.

Iparkodjál ennélfogva, hogy soha semmi tettedért, de legkisebb szavadért se legyen okod pirulni. Nagy szerencse, mindenkinek bátran szemei közé nézhetni.

Iparkodjál mennél többet tudni és ne csak felszinleg parádéra, de a dolgok mélyébe hatva. Most mindenek előtt az angol és franczia nyelveket iparkodjál magadévá tenni.

Egészséged, hála az Ég, jó. De nem elég az, mert még fiatal vagy; de azon kell lenned, hogy — mennyire lehet — erősödjél.

Végre: az Isten szép vagyonnal ajándékozott meg. De nincs kút, melyet kimerítni nem lehetne. Az okos ember kevés pénzzel is sok hasznost tud végrehajtani saját és felebarátinak számára; míg az oktalan minden haszonhajtás nélkül ezreket dob a vízbe. — S azért kérlek, ismerkedjél már most meg a pénznek becsével, nehogy idővel vagy fukar vagy pazarló legyél, de e tekintetben is mint minden másban, közép utat tartván, emberileg teljesíthessed kötelességeidet a Haza, családod és saját magad iránt.

Heinrich János kapitány, házunknak mindig különös barátja volt. Tudod-e mit? Kérjed meg őt — de úgy, mintha a Te fejedben vette volna ezen eszme eredetét — születés napodra ebédre. Különös költséget azért ne tegyetek, egy palaczk franczia pezsgőn kívül, mellyet azt gondolom, legjobbat kaphatni Malvieuxnél; és azt igyátok meg mindnyájunk egészségéért és közös Hazánk felvirágozásáért.

Isten áldjon! Köszöntsd Podhorszkyt, Ödönt, Clarkot, Rayéket.

Ödön öcséddel, remélem, úgy fogsz bánni mint legjobb barátja és legőszintébb testvére. Nincs szebb látvány, melly a jobb embert annyira érdekelné, mint testvéreket barátságos viszonyban látni.

Édes atyjának nevében

Kiss Márton.

U. i. Ha nékem Kiss Mártonnak szabad volna gróf Bélát valamire kérni, arra esedezném: tenné el e levelet, követné a tanácsot, és ha majd meglett korban elolvasandja, tudom, édes élvezetül fog szolgálni az.

[1848] január 25, [Pozsony].
Eredeti levél Pestre.

Fehr Vilmoshoz.

25-ten Jánner.

Lieber Fehr,

das Schreiben von ihrem Putzer hat mich0 höchlich erfreut. Bin neugierig, ob er auch in das Eisen beissen wird. Mein Brief an ihm vvar von 2-ten Jánner, der seine ist vom 14-ten, und er macht durchaus keine Erwähnung. Wir werden sehen. Den Brief behalte ich bei mir, . . . oder wollen Sie?

Hier beigebogen erlaube ich mit an Sie und ihre Frau, der ich mich auf das freundlichste zu empfehlen bitté, eine Eirüadung für den kommenden Casino Ball am 1. Február zu übersenden. Ich hoffe, Sie und auch ihre Frau, sie werden kommen, wenn Sie die Güte haben wollen, das übersandte mitzubringen, und sodann vorzuzeigen, da die Emladung ausschliesslich für Sie und ihre Frau geschrieben ist, und die Erfahrung uns lehrte, dass wir dicse Vorsicht nicht unbeachtet lassen können. Sie aber hoffe ich noch vor dem 1-ten Február zu sehen. Was sagen Sie zu diesem Wetter? Jetzt wie mir wirklich auch banget, dass wir keine Kálte mehr bekommen.

Széchenyi István.

1848 január 30, Pozsony.

Véleményes jelentés a Tiszaszabályozási ügy fejlődéséről. 50 ívoldalt kitevő tisz tázat Kiss Márton kéziratával. Elején a következő ajánlás olvasható, ennek az aláírása sk.

Tekintetes Karok és Rendek!

Miután a „Magyar közlekedési ügy rendezésérül“ irt Javaslatomat a Tekintetes Karoknak és Rendeknek bölcs bírálat s óhajtott eredményeztetés végett átnyújtani szerencsém volt, igyekeztem egyszersmind az abban megemlített s vele rokonkapcsolatban lévő „Tiszaszabályozási ügy íejlődésérüli véleményes jelentésemet“ is minélelőbb elejbök terjeszteni; annyival inkább, minthogy az e tárgyban nyert eddigi tapasztalat egy részül jóval elősegíti az általános közlekedési rendszer gyakorlati felfogását, más részrül pedig igazolja azon, bár elismert de nálunk még eléggé nem méltányolt állítást: miszerint olly országban mint a miénk, — hol a szabály - zatlan folyók nemcsak a kereskedés kifejlődését nem segiték elő, sőt virágzás helyett áradásaik által közönségesen hanyatlást idéznek elő, s milliókra menő hold földet fosztanak meg termő gyümölcsei tül — egyes vállalkozók s társulatok is képesek egyet-mást létrehozni; de mégis; nehogy vagy a közérdek mellőzve, vagy az egyesek túlterhelve legyenek, s hogy a kívánt eredmény a Közvárakozásnak megfelelelhessen, szükség: mikép illyféle nagyobbszerü vállalatra mint a Tiszaszabályozás, maga az ország ügyeljen fel s az illetőknek kitelhető segédkezet nyújtson.

Úgy hiszem, a Tekintetes Karok és Rendek a Tiszaszabályozásnak közhasznúságárul és sürgető fontosságárul jobban meg vannak győződve, hogy sem azt részletesen fejtegetnem kellene. Arrul sem kételkedem, miszerint a Tekintetes Karok és Rendek előtt ezen szabályozásnak jelen körülményeink közti nehézségei is eléggé esméritek. Azért ebbeli jelentésemet a Tekintetes Karoknak és Rendeknek ezennel alázattal azon hazafiúi kéréssel nyújtom be:

Méltóztassanak azt fontosságához mért figyelembe fogadni, magát pedig az ügyet, mint hazánk s különösen a „Magyarság“ nevezetes része anyagi kifejlődésének s így nemzetiségünk előmozdításának egyik fő tényezőjét, hathatós pártfogásuk alá venni s óhajtott sikerre vezetni.

Ki egyébiránt mély hódolattal maradok a Tekintetes Karoknak és Rendeknek

Pozsony Január 30 1848

leghívebb szolgája
Gr. Széchenyi István.

1848 január 31, Bées.

Zsedényi közli Széchenyivel, hogy január 27-én a nádor elnökletével megtartották az országgyűlésre vonatkozó tanácskozást. Ezen Apponyi felolvasta saját és Szögyén fogalmazásából eredő leirattervezetét, amely az országgyűlésnek fel nem küldött feliratára válaszol a főispáni helyet-

tesek kinevezése ügyében. Az egész pozsonyi mintára készült, vitatja, hogy a kinevezésekkel a kormány nem sértette meg az 1790, 10-ik törvénycikket, ő nem helyeselte, mert a rendek aligha elégesznek meg vele, s világosabb szövegezést-kívánt, ami a jövőre nézve nem hagy fel kétséget. A nádor a királyi válaszirat kibocsátása előtt Somssich, Szentkirályi és Pázmándy véleményét kívánta megtudni, Zsedényi azonban arra kérté, hogy Széchenyivel, Szemerével és Kossuthtal is beszélje meg a kérdést. Ha a főherceg hozzá fordul, tanácsolja, hogy kertelés nélkül mondja meg véleményét. Tiszta bort kell önteni a pohárba: „dass das Reskript anders verfehlt seyn muss, um Eindruck zu machen, dass mit.Wirkner allein Apponyi nicht sich des Erfolges erfahren können, dass mit solchen kibújó ajtókon man aui keinen grünen Zweig komme — man muss offen, loyal vorgehen. — Ich weiss nicht, ob Sie ins Geheimniss gezogen werden, aber ohne Ihnen sollte man jedenfalls sich nicht in tractate einlassen.“

[1848] február 1 [Bécs]
Sajátkezű levél Pozsonyba

Gróf Apponyi György Széchenyihez.

Mein verehrtester Freund!

Es ist mir schon lange nichts so schwejr gefallen, *als* Deinen aufrichtigen und weisen Rath entbehren zu müssen in einem Augenblick, wo ich dessen so sehr bedurfte. Allein es war rein unmöglich!

Habé aber die Güte mir über den Eindruck der' Declaration und die Folgen die Du prognosticirst nach gewohnter Weise klaren Wein einzuschenkein, und mir dadurch einen erneuerten Beweis Deiner mir so werthen Freundschaft zu gebén. Ich hoffe, wir haben den Landtag von Gespenst befreut, das drohend und vernichtend über dessen Haupt schwebte! Es war wenigstens meine Absicht, denn ich will 1848 Resultate erreichenü!

Gib mir bald die ersehnte Antwort und das Zeichen Deiner Genesung über die ich so innig erfreut bin

Holtig hű barátod

Appony.

1848 február 3, Pozsony

Gróf Széchenyi Istvánná írja fiának Bélának Pestre: Von deinem guten Vatef, der Dich auf das herzlichste umarmt, kann ich Dir dem Himmel sei Dank die trostreichsten Nachrichten mittheilen; er nimmt táglich an Kráften zu tínd fángt schon án besser auszusehen. Ihr könt euch vorstellen, wie gross meine Sorgen um ihm wäre n — nun ist die Gefahr glücklich vorüber, aber bey dem Masern, der wenn einmal der Ausschlag abgetrennet ist, besteht die Hauptrolle nicht mehr in der Krankheit>selbst, aber in den Geduld den Zeitpunkt abzuwarten, wo man sich beschäftigen und ausgehen darf — nichts zieht so traurige Folgen für Kopf und Augen nach sich als das zu frühe Lesen und Arbeiten — und das zu frühe Ausgehen -— indessen unser viel geliebter Patient versprach mir sich noch einige Zeit zu schonen und zu pflegen und somit können wir hoffen ihn recht bald vollkommen hergestellt zu sehen.

1848 február 12—15, Pozsony.
Csak egy része sajátkezű.

Kovács Lajoshoz.

Pozsony, február 12. 1848.

Tisztelt Barátom!

Legyen szíves, és szolgáltasson három darab könyvet e következőknek kezeihez — hanem egyenesen kitéve, hogy gróf Széchenyi Istvánnak különös meghagyásából: báró Wenkheim Viktor, báró Wenkheim László, Szombathelyi békési alispán.

13-ikán.

Szinte kellene könyveket nevemben adni: Schedius helyt, ülnöknek — ki n. B. úgy is ki volt tűzve — és aztán az én commissiom minden tagjainak, mint Dubravitzky — n. B. ez is ki volt jelelve — Talián, Demeczky, Kecskés, Warga.

Febr. 14.

Mióta ön elment, szomorú a lelkem és nem tudok semmit végezni, ön egészen megrontott. Én, erkölcsi tekintetben úgy vagyok, mint Hannibál Capuabanl — Szinte gondolkozni sem tudok semmit is, kivált miután egészségem is javul, és állati részem mind inkább fejlik etc.

E sorokat Tasner viszi. Ön 80 darab „Javaslatot“ vitt magával — mint Gsányi mondja — és a törvényhatóságok számára csak 66 darab kell. Ekkép marad még 14. Tasner magával visz 20-at, tehát legyen 34 . .. für unsere Freunde und Feinde. Ezekkel egy kissé gazdálkodni kell, — mert itt már már elfogy!

Ide csatlok Szalaynak egy lévelát} — mellyet suo tempore vissza kérek. Olvassa — Szalaynak ne mondja, hogy átküldém, hanem azt, hogy igen dicsértem, tőle örömmel vett levelét etc. etc. etc. Szóval fognék neki, ha Isten segít, nem sokára köszönni etc. addig is azonban dolgozzatok és végezzetek mielőbb!

Eötvös JjQseftül igen igen c-kos levelet kaptam. Mondja ezt neki. Ö szenved, mint mondja. Mikor megy Bécsbe? Rossz fejemmel mindig felejtem. Mondja meg ezt nekem. Azon leszek, hogy Bécsbe találkozzak vele.

A két hírlapi ezikk a Javaslat körül itt jó benyomást teszen. Eötvös okai, miért nem vették fel önnek czikkét, igen fontos [ak]. Azt hiszem, E. igaza van, ha azt mondja, hogy ezen egész kérdésnek az objektivitás mezzején kell maradnia. Ne arrul legyen szó, Kossuth vagy Széehyenyi legyen-e á győztes, hanem mellyik terv jobb.

Délután.

Szalaynak második levelét ezen jellel (□) ma reggel vettem. Ezt is Önnek küldöm, ámde ezt már elé mutathatja Szalaynak. Tőlem most

ne kérdezzetek semmit. Tegyetek mit akartok. Én holnaptul kezdve naponként választmányi ülésekben elnökölök; Bécsbe nagyon hínak etc. 's aztán Pestre is akarok minél elébb menni.

Ich muss also ganz aus dem Spiel gelassen werden. Alig várom Önnek sorait Pestrül.

Sz. Királyi . . . was hat er denn gemacht? In Wien wurde man sagen . . .: Couragi und auch (keine) Kari! Isten áldja, köszöntse Zsigót, etc-etc. de különösen nejét

S z é c h e n y i Istv.

1 5 i k é n.

Tasner csak holnap m e n g y e n ^ h a mehet. A Duna is tartja, aztán én is tartom. Holnap lesz nálam vukovári választmány! — Kos[suth] egynek azt monda: életre halálra megakar vívni velem; egy másiknak: hogy nekem szívesen enged, csakhogy meglegyen a szükséges fundus. Ő igen fog örülni, ha kikerül indirect forrásokbul, mert direct források: 3 [hétjnél hosszabban meg nem nyil az O. gyűlés!!! Errül ő jót áll!!! Rontani könnyűi Und dann sind die Leute, gegen mich! — Mintha bizony azon lekötelezés, melly minket a k o r m á n y vagy m a g u n k irányában köt, nem volna különböző!

A febr. 11-iki Hetilapban Ön észre vette az ellenem gördített kis malitiát? — A megyékhez etc. szólló leveleket Tasner viszi, általam alá írva. Kérem, legyen azon: ne h e v e r j e n e k . Itt még nem tudták számos Hiábavalóink és Hiábaerőink kivinni a könyveket!!! Kis gubernátor sem kapott még. — A vukovári n y o m t a t v á n y t Tasner viszi!

Apponyi beteg. Sokan azt mondják, nincs nagy baj, mások, hogy igen nagy veszélyben. Ez volna még baj! És hogy helyibe . . . egy antidiluvianus, vagy valami calvinista furfangos ülne. — Óh be szamár ez a magyar!

Isten áldja

S z é c h e n y i Istv.

1848 február 15, Bécs.

A Duna g ő z h a j ó z á s i T á r s a s á g írja Széchenyinek: A gróf 11-iki levelére válaszolva megragadják az alkalmat, hogy az aldunai munkálatok megindításával is a Társaság iránt annyiszor bebizonyított jóakaratát megköszönjék.

A Társaság annakidején támogatásért Kübeck báró kamarai elnökhöz fordult, aki megígérte kérésük pártolását a legfelsőbb helyen, s utasította összes alkalmazottait a munkálatok előmozdítására. A midőn látták, hogy az ügy nem halad megfelelő lépésekkel előre, újra Kübeckhez fordultak, aki kijelentette, hogy sem a külhatalmak részéről, sem katonai szempontból nincs akadálya a szabályozási munkálatok folytatásának, s elvárja a Társaság megfelelő intézkedéseit is. örömmel vették később tudomásul, hogy ismét Széchenyi vette kezébe az ügyet, amelyet további jóindulatába ajánlanak.

1848 február 15, Újmoldova.

T o m s i c h D o m o n k o s írja Széchenyinek: A Dunagőzhajózási Társaság csatolt leveléből kitűnik, hogy a Társaság őt az aldunai munkálatok vezetésére rávenni igyekezik, bár ismételten kijelentette, hogy a gróf engedélye nélkül semmit sem vállalhat. A Társaság hajlandó volna 20 bányászt állandóan foglalkoztatni. Hamarosan tudatja azt is, a már ott levő 10 bányász az engedély beérkezte óta mire haladt.

A Duna vízállása folyvást igen alacsony, de Kazántól fel a Tachtáliáig jéggel van borítve, amire az élő emberek egyike se emlékezik.

1848 február 15, Pozsony.
E r e d e t i levél után.

K o v á c s L a j o s h o z .

Február 15 ikén késő estve Posony 1848.

Kedves Barátom!

Önnek Katona hozta fontos sorait most vettem. Gondolja csak: nőm egyszerre igen rosszul lett, egész házam zavarban.

Tasner holnap megyén Pestre, mindenfélét viszen Ön számára Pestre, 's most e levélkét is.

Idő szűke, 's mindenféle bajjnak halmaza miatt Önnek soraira most csak ennyit felelhetek.

Én kértem a Hg. Nádort . .. írna saját kezével Sz. Királyinak őt ide vissza -híni. Ö megígérte. Ma mondták több ellenzékiek, hogy: ma ment levél Sz. Királyihoz, megkérése végett, hogy minél előbb jönne. A fő dolog tehát az, hogy ő mi előbb itt megérkezzen, hol fényesen fogják fogadni.

Én azt hiszem, Sz. Királyi most itt szükségesnél szükségesb. Ö egy központot fog képezni, melly körül az igazi ügy emberei fognak egybe seregleni. Rám tökéletesen számíthat. Szavamra, kardomra, pisztolyomra. Hát Ön? Bár csak Ön is itt volna?! Machen Sie dies möglich, und ich erwarte Sie mit oflenen Armen.

Holnap van nálam vukovári-választmány ülés. Reméllem, nem csattanunk össze! Én Eötvös bölcs tanácsát követve, objective fogom venni az, ügyet. Több követek nyíltan beszélnek a Javaslat mellett! Már most el kell küldeni rögtön a törvényhatóságokhoz.

Isten áldja! Minden lehető szívest barátinknak.

S z é c h e n y i Ist.

1848 február 16, Pozsony.
F o g a l m a z v á n y után.

Gr. A p p o n y i G y ö r g y k a n c e l l á r h o z .

A kancellár 1847 aug. 12. 13.765/1285. sz. alatt átteszi Hám János pk. és a szatmári káptalan folyamodványát |amely nincs itt! a szabályozás által árvíztelenített földekre eső váltságdíj mérséklésére. Noha az állítás valódiságát kétségbe venni nem lehet, azon következtetés mindazáltal, hogy a szabályozási költségek sokasága a meglevő birtok mintegy pusztulását vonandja maga után, hibás alapra építtetik, a

mennyiben a szabályozási költségek a megmentendő földek irányában a legrosszabb esetben is ezen földek értékét tekintve könnyen elviseltethetnek. Azonban nem is e körül foroghat itt a kérdés, hanem a panasz abból áll, a mi kétségen kivül nyomasztó: hogy a befektetendő pénz a fenforogható körülményekhez képest esetenként csak később, sőt hosszabb idő után fog kamatozhatni, a mint t. i. a vizi építmények helyzet szerénti folyamatának fejlődése, illetőleg pedig befejezése az óhajtott sikert előidézi. Ezen állapotot súlyosbítja természetesen az ideiglenes birtokosok sajátságos helyzete, mert például a folyamodó püspök és káptalan alig érezhetnek magukban csak hajlamot is oly költséges vállalat létesítéséhez járulni, melynek roppant és meglehet néhány évig alig viselhető terheit szenvedni kénylelenittetnek a nélkül, hogy huzamosb idők után habár el nem maradható jótékony eredményének élvezhetésére számítani csak reményük is lehetne.

Azonban a társulat a birtokosok sajátságos helyzetein segíteni képes nem lévén s a köz törvények intézkedése e nehézségekre szintén ki nem terjesztetvén, igen természetes, hogy a társulat részéről egyik birtokosnak másika felett semminemű előnyök nem nyújtathattak azon részletes befizetéseken kívül, melyek egyaránt terjesztettek ki a szabályozási terhek viseléséhez önként járuló minden birtokosra s ez úttal abból állanak, hogy minden árterületi holdról egy pengő forintnak a múlt évtől számítandó négy évi részletes befizetése kívántatik, különben pedig ezen négy részletnek bíróilag leendő egyszeri behajtása szorgalmaz tátik.

Ez így lévén, nem lehet egyéberánt nem vennem alkalmat ezúttal, hogy röviden meg ne érintsem, miként tekintve a Tisza-vidékén tapasztalt gazdászati elhanyagolást s az általában nélkülözött közlekedések hiányából természetesen következő kereskedelmi pangást, pénz s hitel hiányt, más részről pedig a tetemes s előleges kiszámítás szerént tíz millió pengő frtot meghaladó költséget, véleményem szerént a tiszai birtokos önerejével e vállalat végrehajtását lehetőnek nem tartom, mindamellett, hogy egy millió ötszázezer hold föld megmentése leend a fennebbi öszveg befektetése által a honnak s illetőleg a birtokosoknak nyereménye, melynek értéke kétségen kívül sokszorozva felülhaladja maga idején a mentési költségeket; mivel azonban főleg az idő viszontagságaitól feltételezett vízi építményi munkák kiállítása előleges és csak tökéletes befejezés után jövedelmezhető tőkéket igénye], ezeknek kiállítása a birtokosok legnagyobb része által saját romlásuk nélkül nem is képzelhető, s ezért meggyőződésévé vált, hogy valamint Ő cs. és kir. Felsége kk. előadásai 8-ik pontjában magas figyelmére méltatá e fontos vállalat biztosítani óhajtott eredményét, úgy idejét látom, miszerént még a jelen országgyűlésen tétessenek törvényes intézkedések, melyek egy részről az igazság és méltányosság szerént is az önvédelmi tekintetből vezetett, de az ipar és szorgalom, sőt kereskedelmi viszonyokra is kiható vízi építmények költségeinek egy része országos közlekedési szempontból az ország által viseltessenek, más részről

pedig nyújtassák mód és alkalom az illető birtokosoknak romlások nélkül pénz s hitelhez juthatni.

Végre a mi különösen a folyamodó szatmári püspök és káptalan azon kérelmét illeti, hogy a fenforgó sajátlagos körülmények közt Ő cs. k. felségének bőkezűsége enyhítené e részbeni nyomasztó állapotát, meg kell vallanom, hogy e kérelem alapját a fennebbiek figyelembe vétele után tagadni nem lehet; valljon azonban a legfelsőbb kincstár részéről tétethetnek-e ereszt némi áldozatok, annak megbírálása csekély körömhöz nem tartozik; itt még csak azt jelentvén ki: hogy az ezen ügy vezetésével megbízott nádori bíróság f. évi április 15-én tartandja bírói székét Miskolczon, s a mint a múlt év okt. 28-án Tokajon tartott bírói székéből kihirdetett ítélete mutatja a nem fizetők tettleges lemarasztálasának ideje sebes léptékkel közeledni látszik, s így ha a folyamodók a fenébb érintett részletes befizetések eránt a társulat által nyújtott ezen jótékonysággal élni nem fognak, a bírói eljárás szigorúsága alól nem fognak felmentethetni; óhajtandó volna tehát annál fogva is, hogy folyamodók az egri főkáptalan példájára a részletes befizetésekre magukat önként kötelezvén, az ennél szigorúbb bírói eljárás nyomasztóbb következéseit megelőzni igyekeznének.

A ki megkülönböztetett tisztelettel maradok Nagy méltóságodnak alázatos szolgája.

Pozsony, február 16, 848.

1848 február 12, Bécs.

Gróf Széchényi Pál írja Istvánnak: Dein letztes Werk habe ich mit einer wahren Gier durchgelesen und war erstaunt über die Masse von Datten und Berechnungen aus allen Theilen der Welt, welch eme Arbeit dies alles zu sammeln und welches Stúdium, die für unser Land passende zu sondern und unseren schwachen Köpfen verdeutlich vorzustellen. — Neugierig bin ich auf die Sensation, die es beym Landtag machen wird.

1848 február 19, Pozsony.
Sk, levél Pestre.

Kovács Lajoshoz.

Február 19-ikén 18481, Posony.

Kedves Kurutz Barátom!

, önnek legközelebbi, dátum - nélküli, levelét ma déltájban vettem. Igen nevettem a „Wasserpudel“ kitételen. Es ist also eingetroffen, wie ich es gesagt! Diese Helden, die nur dann Courage haben, wenn sie mit dem Strom schwimmen. und von der Volksgunst getragen werden.

Fájdalom, egészségem nem igen javul. Mindig valami lázas állapotban vagyokl Fejem mindig fáj, — sem enni, sem olvasni nem tudok etc. Ez nagy baj! 2 óra alaj;t vukovári választmány ül nálam össze! Erre_készülnöm kell etc, sokat és világosan, ekkép nem írhatok. Az új tiszai

könyv. . . kész. Ide kapcsolva küldök példányt. A közlekedési javaslat igen tetszik sokaknak. Én 10 példányt az ifjúság (fiatal óriás) számára kiosztogattam . . . egy bizonyos Berecz és Marschalkó által. — Sokan ekkép dicsérik. Hier hast D u etwas besseres und klares geschrieben — Mire azt szeretném mondani, mit nem sokára tenni is fogok (denn ich halt's nicht aus) „Mert nem én írtam!“

Hogy a Hetilap nem ír mellettünk, de ellenünk azon reflexion faite, én inkább örülök, mint búsulok.

Lónyai M. tudja, hogy az ellenzéki körbül kiakarják törülni. Ő azonban azt mondja: nem is tagja, mert 3 évvel (??) ez előtt, csak egy évre írta magát alá!

Még mi minden fog.az ellenzéki körbül lenni: 1. Nyilt új húzás a kormány ellen, és 2. a legmagosb becsületi fórum. Ein áchtes „Pein Gericht“.

Gondolja e tekintetben mi történt: Fő Hg. nádor nem kérte holnapi tánczmulatságára Batthyány Kázmérnét. Erre Batthyány Lajos azt declarálta, hogy ez megbántása az oppositiónak és reformátusoknak etc. 's hogy ekkép ő nem megy és senki az oppositio részéről nem mehet!!! A Hg. indignálva van! Igen kíváncsiak vagyunk látni. . . mennyire megy Batthyány Lajos „szemtelensége“.

Én mint nádor nem hagyom magamnak senki által praescribáltatni kit híj jak, kit nem, — vagy én megyek; de a fiatal nádor . . . ilyest legalább eleinte nem könnyen tehet etc.

Most lesz választás: a nádor és Batthyányi Gusti grófnő közt! — Meglássuk, mi fejlik ebbül. Jőnek már az illetők.

Isten áldja. Köszöntse mindnyáját, most mindennap küldünk könyveket.

S z é c h e n y i Ist.

1848 íehruár 23, Pozsony.
E r e d e t i levél.

K o s s u t h L a j o s S z é c h e n y i h e z .

Nagyméltóságú Gróf!

A Vukovár—fiumei vasút választmány mai ülésében egészségem állapotja miatt részt nem vehetvén, nehogy a reám is várakozással idő veszítessék, kötelességemnek tartottam Excellentiádat, mint Elnököt,erről alázatosan értesíteni, azon esetre ha a választmány határozataiban megnyugvásomat nem találhatnám, külön véleményem beadhatásának minden választmányi taggal közös jogát, valamint a múltkori, úgy a mai ülésre nézve is természetesen feltartván.

Különös tisztelettel Excellentiádnak

Pozson, febr. 23 1848.

alázatos szolgája
K o s s u t h L a j o s .

1848 február 24, Zsibó.

Eredeti válasz "Pozsonyba, csak aláírása sajátkezű. Széchenyi január 28-án írt levele megjelent a Levelek III. 575—576. l.

Báró Wesselényi Miklós Széchenyihez.

Zsibó, Február 24, 848.

Tisztelt Barátom! Örömet okozott nékem leveled vétele azért is, hogy aból javulásodat érthetem. Aggodalmat szült bennem annak hallása, hogy vörös himlőben fekszel: tudván, hogy e nyavalya élemedettekre nézve veszélyt hozható. Hát gyermekeid menten maradtak-e tőle? s áldott Nőd, kiről, ha leveled nem mondaná is, tudnám, hogy őrangyalkint ápolt s lebegett Téged körül betegségedben. Mi is itt csakugyan a vörös himlőért nyugtalanságban élünk. E nyavalya a skarláttal együtt e tél folyta alatt Kolozsvárt és több helyeken nagyon dühöngött! végre ide is elhatott, de már megint szűnni kezdett.

Leveledben az is örvendeztető reám nézve, hogy nem vagy remény nélkül a jelen országgyűlés eredményét illetőleg. Adja Isten, hogy mérséklet és higgadtság vezérelje a lelkesedést s hogy a sok szép s magasztos szót mindig kitűnő tettre! készség kövesse; felülről pedig a sujtásos biztatások csak puszta szavakkal! bizalomra nógatás helyett ezt szülhető s szűnni kelletó tények hozassanak létre.

A „Részek" visszacsatlásának kérdése is oly tárgy, melyben ha eddig jöni talált vagy jöni találna bármi czifra s szép szavakkal speckelt leirat: az valóban anyi bizalmatlanító tény után sem bizalmat előteremteni, sem a számnélkül előfordult, s folytonos létezésük által mindinkább öregbedő compromissióit a kormánynak enyésztetni nem fogja. Kár, hogy e tárgy, melynek törvényszerű megoldása annyit engesztelne, makacs megtagadása pedig olly sok rósz vért csinál: eddig haladt s még mind halad; és halad jórészt egyedül azért, mert vannak, kik magokat Erdély előtt compromittálva gondolják, hogy ha annak ellenére, mit tőlük várnak s mit ők talán ígértek is: a Részek Erdélytől elszakitatnak. S e compromissió kikerülésére nem vélik igen nagy árnak a felségnek halomragyült más compromissiói közt azon compromissió ját is, miszerint négy évben egymás után sürgetvén a visszacsatolást: végre 845 December 2-án kelt Handbillétében az eddig elhanyagolt visszacsatolásról így szól: „Ez által lőn alkalom az oppositió némely megyéiben gyanút és bizalmatlanságot támasztani kormányom ellen s azt folytonosan terjeszteni. — Midőn azért e halasztásnak okait magamnak előadatni parancsolom s egyszersmind rendelem, hogy előbbi négy évben általam kiadott parancsok értelmében a visszacsattolás végrehajtását kimerítő fölterjesztés tüslint megkészíttessék s élőmbe terjesztessék, hogy legfennsőbb királyi határozatomat arra mielőbb kiadhassam. Bécs December 2-án 1845 Ferdinánd."

Ennek ellenére pedig a végre hajtani anyiszor sürgetett s parancsolt 21-ik törv. czikk azóta is nem csak végrehajtatlan, sőt kijátszva, kigúnyolva marada. Ezen Handbilletet Kováts Lajos látta s idézett szavait tőle tudom. VaJó-ban a Magyar királynak aligha erdélyi ember — Rákóczyt korántsem véve ki — valaha okozott annyi szégyent s abból eredni kelletó kárt, mint azok, kik a visszacsatlási Ígérete s kötelességében mindeddig gátolták s gátolják. — Mondod, miszerint nem rósz akarat, csak ügy bonyolodottsága okozta. Nem mondanád ezt, ha a dolgot s körülményeket tudnád, mint én. Hidd nekem, hogy azon egész ügy teljesen sima és egyszerű volt. Csak bajjal s késóre bonyolították azon csomót; de ezen nagynak csak látszó

csomónak végszála kezökben volt és van azoknak, kik azt eszközlötték. Egy vonás! s föllett volna s föllenne az egész oldva.

A közlekedési ügyben írt röpiratodat még nem kaphatám meg._Csak_ abból ismerem, mi a felől a Pestihirlapban olvasható, s ebből a költségek födŐzését illető részét nem értem egészen; de magából a röpiratból hiszem: meg fogom érteni; mert számításidat tisztán és népszerűn szoktad előadni. Egyébiránt javallatod s terved nekem mondhatatlamíl tetszik. Adja Isten, hogy helyesen létésíthesd és soká élvezhesd annak eszközlése öntudatának örömeit. Hogy „Cicero pro domo sua“ szóljak, igen örültem, hogy a vasútvonalok közt a szolnok-—debreczenit nem mint háttérbe szorítandót, hanem fontosságát méltányolva említed. — Debreczen azon minden fonákságai mellett erő telyes magyarságáért még is igen igen becses helynek s vidékének fel kelí segíttetniök. Áz is igen helyes, hogy Debreczenből egy szárnyvonat Károlyon át Szatmárnak menjen. A Szamosvölgye az, melyen a vasút itt Erdély közepéig, t. i. Kolozsvárig mehet s remélem, ha most hamarjában nem is, de idővel menend. De még mielőtt ez történne s én a gőzkocsik itteni, átrobogását reméllhetném: gondolom, hogy Szatmárról kell még a vonalnak, hacsak azért is, hogy Nagy-Bánya és Szatmár közt van, igen sok s mint mondják jól használható kőszén.

Említed, hogy még régebb nyilvánított szándékomhoz képest írnék „Lovakról“. Terjedtebb s kimerítőbb m'unkát nem volt s alig is lesz mostanság időm írni. Vak embernek a dolgozás nem könnyebb s nem szaporább munka: mint a fogatlannak az evés. írtam azonban a lótenyésztésről s nyújtottam be a közelebbi erdélyi országgyűlésre egy röpiratot, mely el is lőn fogadva, annyiban, hogy a Kormányszék bízatott meg javallatom szerint felírni s a dolgot eszközölni. Ha gondolnám, hogy Pozsonban e röpirat nem megkapható, felküldeném Néked. Azonban ez ügy nagyon sokat vesztett a derék Stahl tábornok most közelebb történt halálával. A katonalovak általa nagyszerűvé tenni kezdett vétele félő, hogy az együtt tervezett öregbítés és szilárdítás helyett megint régi semmiségére fog öszve zsigorodni. B?r Lobkovitz tétetnék Erdélybe. Ő múlt évben a magyarhon egy részében igen czélszerűen járt el a katonalószedés tárgyazott feladatában.

Nődnek kérlek jelentsd legszívesb,legőszintébb tiszteletemet. Köszönöm háznépemrőli barátságos megemlékezésedet. Jó nőm, ki szegény az ősz óta betegeskedik, Téged üdvözöl. Két kis fiam erős pár gyerek, nőnek s naponta fejlődnek. Ha őket minden héten, bár csak egyszer s bárcsak egy rövid óranegyed hosszáig láthatnám: telyesén meg volnék nyugodva, elégedve. Úgy-e Barátom, kicsinyre tudnak az ember igényei végtére szorulni?

Tartsd becses emlékedben

b a r á t o d a t W e s s e l é n y i.

U. I. Nagyon szeretném Lajos és Pál bátyáidról és háznépükről valamit tudni. Kérlek, hogy ha látod őket vagy írsz nekik: hozz becses emlékezetökbe.

1848 február 24, Bécs.

Az államértekezlet tárgyalásai Széchenyi közlekedési javaslatáról.

. . . Rapport 2638 enthalt die nicht genügend begründet scheinende Anzeige, dass Gräf Stephan Széchenyi mit dem besagten Grafen Casimir Batthyányi durch mehrere stunden conferirt, und den ungünstigen Ansichten des letzteren über den Grafen Apponyi vollkommen beigestimmt haben soll. Wodak 26/2.

Csatolva hozzá a Budapesti Híradó 768. száma február 23-áról, amelyben az Országgyűlés című részben a következő olvasható: „Előleges közlés. A febr. 22.-kei ke,r. ülésben az elnökség által benyújtott nm. gr. Széchenyi István ő kegyelmességének a közlekedésekről legújabb munkálata, mellynek a felséges Hazához czímzett előszava felolvastatván, rövid vita után, mely azon kérdés körül forgott, hogy ezen terv mint privát javaslat vt'gy hivatalos jelentés adatott-e be, azon választmányhoz tétetett át, mely a fiumei vasút ügyével is foglalkozók."

Az államértekezlet megvizsgálja az ügyet, s Rosenfeld tanácsos a következő előterjesztést nyújtja be:

Die vorlíegende Revisions-Bericht über die Circular-Sitzung am 22-ten Feber macht u. A. Meldung, dass ein Denckwerk des Práses der Statthalterei-Commission für die Gommunications-Mittel, Grafen Széchenyi, — welches die Frage der Communications-Mittel Ungarns, die Kosten und die Art ihrer Ausbringung etc. behandelt, und Zeuge des Blattes Nr. 768. der Zeitung Hiradó dem hochschátzten Lande (Felséges Haza) dedizirt isi. dem Zirkel eingereicht und zur weiteren Verhandlung einer Deputation zugewisen wurde.

Nach Massgabe der Amts-Instruction und spezieller Weisungen war die Commission für die Gommunications-Mittel bei der Statthalterei beauftragt, die Projekté für ihre diesfälligen Aufgaben im vorgeschriebenen Amtswege a. h. Orts vorzulegen. Soferne daher G. Széchenyi nicht etwa andre, hierorts nicht bekannte Weisungen erhalten hátte, wurde eine Vereinbarung des obigen Vorganges mit den früher angedeuteten Instructionen, Special Weisungen und dem gewöhnlichen Geschäftsgange einigermassen schwierig seyn.

Alle Rücksichte dürften sich in dem a. u. Antrage vereinigen, dass über diesen Vorgang im gehörigen dienstlichen Wege die Erhebung a. g. angeordnet werde. Der weitere Inhalt dieser Notizen dürfte eine a. g. Erinnerung nicht veranlassen. Wien 28. Február 848. Rosenfeld.

Aus der Abschriftlichen Anlage erfahren Sie, was Ich aus Anlass des vom Statthaltereirathe und Práses der Commission für Landescommunicationen Grafen Széchenyi im Drucke herausgegeben und am 22. Február d. J. Circularversammlung in Pressburg vorgelegten Werkes über die Gommunications-Mittel Ungarns, unter einem veranlasse und vordere ich Sie auf, auch Ihrerseits über die veranlassenden Motive und die náheren Umstánde dieser Vorgánge eindringliche Erhebungen zu veranlassen, und derén Ergebniss Mir mit thunlicher Beschleunigung gutáchtlich vorzulegen. Der übrige Inhalt dieses Vortrages dient zur Nachricht.

Allerhöchstes Handschreiben an den ung. Hofkanzler.

Lieber Gräf Apponyi! Der Statthaltereirath und Práses der Commission für Landescommunicationen, Gräf Széchenyi, hat über dicsen Zweig der öffentlichen Verwaltung seine Ansichten in einem Druckwerke veröffentlicht, und dieses Werk ist in der Zirkularsitzung am 22. Február d. J. zur landtäglichen Verhandlung gebracht worden.

Ich fordere Sie auf, mit Rücksicht auf die diesfalls betreffenden Normen und Spezialweisungen, über die veranlassenden Motive und die anderweiten Umstánde dieses Vorganges in seinen beiden Richtungen, nach Rücksprache mit Meines Herrn Vetters des Erzherzogs Palatins Liebden Mir die erschöpfende Auskunft, und zugleich das Gutachten darüber, was aus diesem Anlasse etwa weiter zu verfügen wäre , mit thunlicher Reschleunigung zu erstatten. Ferdinánd [sk'j. Wien den 8. März 848.

1848, február 29, Bécs.

Gr. V i t z t h u m K a r i porosz követségi titkár írja anyjának: Az olasz posta naponta hoz hírt alkotmányról, lázadásról, politikai gyilkosságról. A ki Metternichet látja gyengén, megsiketülve, árnyékké összeroskadva, gyermeke? öregnek, tudja: nem lesz ereje a viharokkal dacolni.

A császárt utóbb egy udvari bálon látta. So schlimm dachte ich ihn mir nicht.

A császárné egész nap gyóntatójával van, de nem fogja elimádkozni a bajt.

Zsófia főhercegnő egész nap sír. Ügy látszik, az egyetlen, aki sejti a veszélyt, utóbb Lajos főhercegnél járt: lépjen akcióba. Nem tudni milyen eredménnyel.

A bankrót beköszöntőit. Az orosz által küldött 30 millió* csöpp a tengerben. Az, hogy nem vesznek dohánvt és nem játszanak a lutrin, csak az olasz tartományokban évi 10 millió fit. deficitet okozott. Az olaszországi hadsereg fenntartása havonként 3 millió frtra megy. Nem lehet csodálni, hegy az 5% ércpénz, mely évek óta szilárdan 114—115-ön állt, tegnapelőtt 99, tegnap 91-re ment le, tehát 8% esett 24 óra alatt. Ma 85-ön áll.

Ma mindenki Lajos Fülöp lemondásáról beszél. Békét hoz-e ez? Csak háború menti meg Ausztriát és Németországot.

Ausztriában sokat foglalkoznak a rendeknek adandó engedményekkel. Csak ne legyen későn; 33 éve félrendszabályokkal éltek, ezek tették tönkre 1815-től az egykor hatalmas Ausztriát. A bizalom a kormányban oda van. Metternich nevének nincs többé varázsló csengése. Valószínűleg igen keményen fognak felette ítélkezni. Pedig egykor milyen hatalmas volt. Most fejére nőtt minden. Lajos fhg is leakarja tenni a vezetést. Metternich hercegné azt mondta Lajos Fülöp bukásakor: az öreg Isten mégis felébredt, hogy ez a ravasz róka elérte a sorsát. — Milyen hasonlóság. — Semmit nem lehet jobban kárhoztatni, minthogy Ausztria Franciaországgal szövetkezett, Isten megverte vaksággal a vezetőit.

(Berlin und Wien in den Jahren 1845—1852. Politische Privatbriefe, Stuttgart 1880.)

* Március 5-én írt leveleben 50 milliót ír.

1848 február 26, Pozsony.
E r e d e t i levél után.

K o v á c s L a j o s h o z.

Február 26, 848, Pozsony.

Különösen tisztelt Barátom,

ön 23-iki sorai bennem olly örömet okoztak, hogy ismét egy lépéssel előhaladtam egészségemben. Nem igen álhatók és ehetek; ámde ülésbe már eLmehetnék; de mégsem megyek etc. egészen ki akarom heverni magamat.

E sorokat Sasku viszi, kire most itt nincs szükség, valamint Csányira sem. Ha Ön ismét feljő, hozzon magával kit szükségesnek tart. Most az utazás Bécs és Pest felé könnyű; én is nemsokára mozgani fogok és érzem, hogy ez erősítni fog.

A „Javaslatot“ tekintve, mellyel itt is a nagyobb rész dicsér ... ha Ön meg jő, szóval értekezendünk. Nemieket tán „árnyékoltatnunk“ (nuanciren) kellene és nemieket hozzá adni, miszerint jobban csússzék. Például: fizesen az ország 6 évig nem többet mint 1 milliót, aztán 6 évig 2 milliót. . . és csak aztán 3 milliót az orsz. pénztárba. A munkák ne 12, d§ csak 20 év alatt legyenek bevégezve. Eleinte ne legyen szabad többrül rendelkezni, mint évenként 3 milliórul etc, etc. Okaimat majd elősorolom. Ön jobb okainak természet szerint engedve.-

Két vasi követ Vidos és Szabó — mint két bulldog áll tervünk mellett. Sie spüren den foltern von hinten — ök ma reggel nálam voltak, és azt állítják, hogy Batthyány L., aki eleinte nem látszott mellettünk lenni — már nem mer ellenünk szót emelni.

Holnap megint bál van a Nádornál. Ö megint, úgy mint minap, mindnyáját invitálta. Batthyány L. nejével és Károlyinéval (ez a két utolsó lót-fut) a mellett agitál, hogy aki minap nem ment, holnap sem mehet etc. Wenkheim Béla pedig (ki mint Rinaldo Tassóban magához jött) nyíltan azt hangoztatja, hogy már e g y ostobaságot elkövetett, mert nem ment; m á s o d s z o r azonban senkiért e világon bakot nem lő, és megy! Most azon dolgoznak: hogy Batthyány Kázmér és neje (!?) tüstént távozzon innen, miszerint mind elmehessen. Mi fog kifejleni, még nem tudhatni. S aztán illyesekkel bíbelődnek m o s t, midőn alkotmányt lehetne szerezni, ha nem volna — és annál inkább a m e g l é v ő t tágítani, kifejteni — ha eszünk hasznát vennénk — és az álprófétákrúl le esne az usurpált fénykör.

A tegnapi ellenzéki conferentiában — mint Tasnernek írtam, richtig: Kos.,, megtette azt az indítványt, hogy kéretnék meg ő Felsége, „más népeinek is adna alkotmányt“ (már minőt, magyart-e vagy nápolit, ezt nem érinté). Senki sem oppugnálta egyenesen... de azon ürügy aíaít, hogy ez valami i g e n - i g e n f o n t o s (és Andrássy Gyula szólt így) . . . elmellőztetett, vagy inkább postponáltatott! És most illyesekkel bíbelődni! O Gott. .. habe ich recht… als ich Kos .. . oppugnirte? Személyesség volt!

Önnek igen érdekes levelére csak szóval válaszolhatok. Ich kann nicht viel schreiben, sonst kan ich nicht handeln.

Mondja Eötvösnek: Szalopek által ma vettem febr. 19-iki sorait Holnap válaszolok rá . . . ma már nem lehet. Isten áldja Önt és barátinkat.

S z é c h e n y i .

Ich lasse alle bitten, -sie sollen gegen niich nur nicht übelnehmerich seyn, wenn ich in Etwas fehle. Bizony nem szándékom etc.

1848 február 27, Bées.

Gr. S z é c h é n y i P á l írja Istvánnak: Már jó ideje, hogy nem írt neki, de nem akarta nagyon igénybe vett idejét ő is megrabolni . . . denn wir sind ein Körper, dessen Organismus nicht mehr haltén will, und wenn nicht Ärzte wie Du, unsere Nerwen wieder erstarken machen, so sind wir verlohren.“

Itáliában az adott engedményekre újabbakat követelnek, Lombardia csak várja a többi rész elszakadását, hogy hozzájuk csatlakozzék. Párizsban is forr az áradat, egy újabb babiloni zavar küszöbén állanak.

A farsangot Lichtenstein hercegné halála megzavarta, de legalább pihen a fiatalság, reméli, egyszer csak feljön ő is.

1848 február 28, Pozsony.

E r e d e t i után.

K o v á c s L a j o s h o z .

Kerületi ülés február 28. 1848.

Kedves Barátom!

Ma ismét megkezdem folytatását követi pályámnak. Városi ügy . . . etc.

Önnek 25-iki sorait az egybenállítási tabellával tegnap vettem. Az ouverture féle czikket is olvastam. — Nein, was Sie alles entfalten . . wie viel und wie viel Gutes Sie in kurzer Zeit ins Leben bringen können, das erregt wirklich mein Erstaunen!

Levele szerint én tehát a sopronyi Lénknek megengedem a Javaslat németre tételét. . de azon egyedüli feltét alatt, hogy mikor lefordítva és t i s z t á n le van írva, velem vagy Tasnerrel vagy Kovács Lajossal minden esetre közölje a kéziratot. Hármunk közt egyikét könnyen megtalálhat. „Aus dem Ungrischen übersetzt“. Ezt minden esetre a titulus lapra kell tenni ('s pedig minden magyarbul fordított munkára), mert mi a magyarban, ezen keleti nyelven jól esik, illik etc. az például „németben“ sokszor eltürhetetlenül, schwülstig, bombast máchtig tűnik elő.

Mi a vukovári vonal t illeti. . . úgy látszik . . . Kos .. maga is kételkedik ügye sikerén. — Ö olly sovány, febrilis, sem evő sem alvó de mindamellett olly fanatikus létben és dispositioban van — miszerint biz' én nem tudom, mit fog művelni… mi lesz belőle.

Sz. királyit. .. igen cultiválom. Őt most in speculativo sensu persona necessarianak tartom.

Apponyi egészen fellábolt; már most csak gyenge, de többé semmi baja. — Én Bécsbe készülök. Ott a hajlam bár milly féle concessiókra igen igen csökkent. Most annak felét sem vihetni ki, mi néhány héttel ez előtt bizonyosan át csúszott volna!

És ez igen természetes; mert m i n d e n elégséges erő nélküli pajzánkodás ala Kos.. et Co. inkább boszont mint ijeszt! Mi bizonyosabb psichologice véve mint az, hogy most o d a f e n t így szólnak: „Aha sie glauben uns jetzt zwingen zu können, dass wir uns fürchten, weil wir in der Lombardié etc. in Verlegenheit sind! Jetzt dürfen wir durchaus keine Schwfiche zeigen, und nicht nachgeben. Es geschehe was da wolle.“ Wir dürfen uns nicht das Mindeste abdrücken lassen! Die gebietet die Éhre, aber sie ist auch die vernünftigste Politik.

Sietve

S z é c h e n y i .

1848 február 29, Újmoldova.

T o m s i c h D o m o n k o s mérnök írja Széchenyinek: A legutóbbi igen alacsony vízállás alatt szétrobbantott sziklákról küldi a csatolt helyszínrajzot. A Golubácska Velika és Roszbojnik kúpokat 3, a Kalugera, Kralova, Sztena és a Czifuczky Kamen sziklákat IV2 lábnyira robbantoUa szét, a további munkát a hirtelen jött vízár megakasztotta.

Mindebből kitűnik, hogy a robbantások a hajózásra igen kevés eredménnyel jártak. A Dunagőzhajózási Társaság is fogadott két bányászt, a kik alacsony vízállás esetén szintén működni fognak.

1848 február 29, Bécs.

Gróf S z é c h é n y i P á l írja Istvánnak: Őszinte köszönetet mond neki azért, hogy a Tiszáról írott legújabb munkáját elküldte, mindig örömmel olvassa munkáit, mert olyan okosan és behatóan, elegánsan és erősen senki nem ír, mint ő. Reméli, hogy munkáinak folytatása olyan törvények hozatala lesz, amelyek meg fognak felelni az ő óriási munkásságának. Erőt és egészséget kíván hozzá.

Emánuel fia visszajött Velencéből, úgy látszik az ügy közte és Sarolta között idején abba maradt. Gr. Zichy Lajos a napokban jön Bécsbe, s mindketten Drezdán át Párizsba mennek. — A párizsi bank ügyét a gárda hűsége mentette meg, a mi nekik is hasznos.

1848 márcins 1, Bécs.
E r e d e t i levél után.

Gróf A p p o n y i G y ö r g y S z é c h e n y i h e z.

Theuerster Freund!

Grosse — ja wirklich furchtbaré Ereignisse sind eingetreten, seit ich Dir zum letztenmal schrieb —, alles was ich Dir sonst mittheilen wollte, was ich in Folge Deiner freundlichen Briefe, mit dem grössten Dank für die mir verehrten vortrefflichen Werke besprechen wollte, falit für diesem Augenblick ini Hintergrund. Der Staat, Európa schwebt in der grössten Gefahr, wenn nicht festés Zusammenhalten und kráftiges Wirken, der Revolution, die allgemein aufzulodern droht, sich entgegenstellen. Wirkner wird Dir den Zeitungs Artikel mittheilen, der heute aus Aachen kani, und über dessen Glaubwürdigkeit leider kein Zweifel übrig bleibt. Die königliche Familie ist flüchtig, man weiss nicht wo sie sich hingereltet hat, und ob sie schon in Sicherheit ist, nach fürchterlichen Massacren ist der Pöbel Herr der Stadt Paris, die Tuillerien sind zerstört, der Thron verbrannt, das Palais royal demolirt, die Republique proclamirt, eine provisorische Regierung oder Ministerium aus der radicalen Partei, an der nebst Advocaten und Zeíiungsredacteuren auch ein Arbeiter albern Theil nimt, isi eingesetzt, Blut wird in Strömen vergossen, alle Communicationen der Stadt sind verbaricadirt, alle telegraphen, Eisenbahnen zerstört, es herrscht die furchtbarste Anarchie. Alles dies ist das Werk der radicalen, á la Kossuth, der sogenannten patrioten á la Batthyani'

Ich habe den Erzherzog Palatin genau informirt, Er wird Dich gewiss zu Rathe ziehen, und darum beeile ich mich Dich von meinen dringenden Wünschen in Kentniss zu setzen. Vor allen halté ich es für wesentlich: dass diese Nachricht, die bis Morgen Abends bekannt sein wird, durch Dich und jené denen sie der E. H. Palatin mittheilen wird, utilisirt werde, — d. h. dass ihr sie nur jenen mittheillt, auf derén loyalität zu rechnen ist, und die man für die wahren Interessen das Staates in Voraus gewinnen kann, damit sie vorbereitet, dem böswilligen Theile um so kráftigeren Widerstand leisten können. Ferner dass alle officiosen Demonstrationen z. B. Diskussionen über diese Ereignisse, die auf die öífentliche Meinung des In und Auslandes nachtheilig einwirken müssen, verhindert, Gassenauftritten aber kráftigst vorgebeugt werde.

Bei dem raschen Gang der gráulichen Vorfálle — zweifle ich nicht, dass der Schluss des Landtages — jedoch mit der feierlichsten Versicherung seiner baldigsten Einberufung, wenn es die Lage der Welt erlaubt, — in sehr kurzer Zeit folgen muss, eben so aber, dass man sich nicht auf russische Hülfe, sondern auf die Treue der eigenen Völker stützen wird wollen. In einer solchen Lage Concessionen erpressen zu wollen wäre politikai bün! — auch wäre dies vergebens, denn hiezu wird man, sich — so ehrlich man es meint — nicht herbeilassen, ich meine Concessionen in stricto sensu, wobei man Grundsátze zu Marké tragen würde. Wenn irgend jemand auf die Leute einzuwirken vermag, — so bist Du es — und gerade die pariser Ereignisse öffneh Dir die Bahn hiezu, in denen die schreiendste Argumente gegen, und nicht e i n s für die unselige politique Kossuths und Louis B. zu finden ist.

Ich bitte Dich daher als treuer Freund — als buzgó hazafi — das mÖglichste zu thun, um auf die Gesinnungen nachdrücklich einzuwir-

ken, und sie gegen die verführerischen Netze der radicalen zu bewahren. Deine Vorsicht, Klugheit und Weisheit bürgt mir dafür, dass Du den zichersten Weg gehen wirst! Schreibe mir bald einige Zeilen nur, sage mir Alles, denn ich muss die Wahrheit klar seben. Dies erwartet von Dir Dein aufrichtiger Freund

A p p o n y.
Wien am 1. März 1848.

Széchenyi a levélre még aznap válaszolt. Szövege megjelent Viszota Gyula: Gr. Széchenyi István írói és hírlapi vitája Kossuth Lajossal, II. k.

Í848 március 3, Sopron.

L u n k á n y i J á n o s közli Széchenyivel, hogy Lénk már hozzá-fogott a Javaslat német nyelvre való fordításához, de további részletes utasítást kér a nyomtatásra nézve. A Fiume—Pest közti vasútat illetőleg megígéri, hogy agitálni fog a megyéknél. Csak arról kér tájékoztatást, hogy . a Légrád—Mohács vagy Légrád—Vukovár közti vonalra nézve foglaljon-e állást. Szerinte a Javaslat 83-ik lapjához Kossuth megnevezése nélkül hozzá lehetett volna tenni, hogy amikor a Fiume—Vukovár közti terv készült, még nem voit arról szó, hogy az egész országot három rendbeli közlekedési hálózattal foglalják össze „s ezen hátulsó nyitva hagyott ajtón K. szépen kibukhatott volna.“ Megjegyzi végül, hogy a Javaslat 75-ik lap-ján Német bánsági végőr ezred szerepel, ez szerinte nem világos kitétel, mert az 1843-ban kiadott osztrák statisztikai táblázat Deutsch-banatisches Regiment, Illyrisch-banatisches Bataillon és Wallahisch-banatisches Regi-ment-et nevez meg, mivel á Versetz—Fehértemplom közti út az Illyr-zászlóalj hatáskörébe tartozik, helyesebb lenne a német fordításban ezt a kitételt használni.
Széchenyi március 5-én azt válaszolja, hogy á legjobb az egész ja-vaslatot pártolni; Kossuth egyenesen a soproni vasutat támadja s ha neki a yukovári sikerül, hálából a sopronit leveri.

1848 március 3, Pozsony.

G r ó f W a l d s t e i n J á n o s megköszöni Esterházy Pál herceg-nek, hogy vele a Frankfurtból jött híreket közölte. Pozsonyban mindenki feszülten figyeli: mit hoz a másnap. A főrendeknél csupa kommunizmusra emlékeztető kitörést hallott, nem tudni, hova vezet ez az irány. Látszólag kevesebb reakció látszott az also tábla ellenzéki felszóllalásaiban, de ha az / ember Kossuh és társai indítványait nézi, aggodalom fogja el. Déli tizen-kettőig Baloghnak a bankjegyekről tartott és Szentkirályinak rövid fel-szólalásai után Kossuth beszélt; Kossuth beantragte: verantwortliche Mi-nister besonders in Hinsicht auf Finanzen — denn die Anwesenheit von Regierungs Commissären bei Verfassung der Gesetze (dieser Antrag ist mir, wenigstens in seinem Endziel nicht klar) — Theilnahmen an házi adó — Ordnung der Robotten — Vorkehrung für die Landesvertheidigung National Garde??). Er lies vor ein Concept eines Nunciums, aus dem dann die Repraesentation würde. — Ich brauche kaum zu erwähnen, dass

alle diese Anträge in einem blumenreichen Rede vorgetragen und alles unter dem Mantel der grössten Loyalität, Anhänglichkeit an dem Monarchen, dem Kaiserhause etc. eingehüllt war. So z. B. beantragte er auch allen Prcwinzen der österr. Monarchie constitutionelle Einrichtungen zu erwirken, da er finde, dass man diesem würdigen so verehrungswerthen Regenten Hause die Provinzen zu erhalten auf alle mögliche Art trachten müsse: dies aber nur dadurch erlangt werden könnte, wenn die Regierung die möglichst breiteste basis gégében wird, w^vas dufch Volkspepraesentation erlangt würde etc.

A nádor egy hétre felment Bécsbe, s jellemző, hogy akikre igen nagy szükség lenne: br. Vay koronaőr, Dessewffy Emil, sógora Wenkheim báró mind elmentek, s az országgyűlésen az önzés és hiúság játszanak nagy szerepet. De azért nem fél a proletariátustól, egyelőre csak politikai administrációs változtatások forognak a szőnyegen.

1848 március 3, Bécs.

A magyar kancellária arra kéri István főherceg nádort, hogy a Vára dy József udvari tanácsos elnöklete alatt működő fiumei kikötő építő Bizottság tagjait mielőbb hívassa -össze ülésre, mert Paleocapa Péter velencei építési igazgató azt hívén, hogy a bizottság feladata a terv kidolgozása, csak hónapok múlva kíván megjelenni, holott a feladat a budai kir. építési igazgatóság által elkészített s még 1842-ben jóváhagyott terv végrehajtása.

1848 március 4, Pest.

T a s n e r Antal írja Széchenyinek: A jövő héten a pesti oldalon már elkezdik a láncok felvonását, addig a két oszlop közt meg kellene a hajójárást szüntetni, a város belemegy, de reájok hárítja a terhét. Ha a gróf Bécsbe megy, sürgesse meg a láncok elküldését.

A külesemények rohamosan jönnek, ember kell a gátra, hosszúeszü, ildomos és szilárd jellemű.

Clark egészséges, sokat dolgozik, a Dezasse elleni igazolást most készítik.

1848 március 7, Buda.

A H e l y t a r t ó t a n á c s felhívja Széchenyit s egyben a kir. Építési Igazgatóság véleményét a Dunának Pozsony és Gutor közti szabályozására nézve hozzá átteszi, s minthogy a munkálatról a legfelsőbb helyen kimerítő jelentést kívánnak, a teendőkre nézve az Építési Igazgatóság emberével a helyszinén győződjék meg, mik a teendők.

1848 március 9, Bécs.

Néhai gróf Széchényi Dénes másolata az eredetiről.

Gróf Széchényi Lajosnak, Zsófia főhercegnő főudvarmesterének észrevételei a monarchia állapotáról.

Copie eines Aufsatzes vom Gf. Louis Sz. Am 9 Marz persönlich eingereicht.

Ueber die Lage der Monarchie 1848 am 7 Marz.

Wer die Heiligkeit der Pflichten kennt, übt sie mit dem Muthe der Ergebung mit der Wahrheit der Ueberzeugung, als Mann, als Staatsbürger mit allen gemeinsam; der geborene Magnat aber, der älteste treueste Diener der Erhabensten Würdigsten Frau, muss sie, und darf sie mit verdoppeltem Eifer üben. Um diess zu thun, bitté ich Euere Kaiserliche Hoheit mir ein freies oíl'enes Wort zu gönnen. Öfter schon benutzte ich Ilire gnádige Hűld, und sprach wie mein Herz, wie mein Geist mir es eingab. Nun ist aber eine Zeit gekommen, in welcher E. K. Hoheit kaum von einen Augenblick gebiethen könnten, um mich gnádigst anzuhören, und meine Worte würden natürlicherweise veríliegen, wie Alles, das sich jetzt drángt und um uns herum laut wird. Ich wage es daher Ilire Geduld und Güte Gnádigste Frau! aufzurufen, damit Sie meine Worte lesen und überlegen, weil ich sie, so wie bisher (alles), nur als meine unmassgebliche, aber innigste Ansicht Ihrer so gründlichen als richtigen Beurteilung so kurz und schmucklos unterbreite, a!s möglich.

Die Franzosen haben ein historisches Faktum, als reitzendes Beispiel den Völkern in Európa aufgestellt, dessen Folgen unberechenbar sind, sowohl darin, ob und wie weit das Geschehene bestében wird können? so wie, ob die anderen Nationen gleich die Nachahmungen beginnen werden. Nachahmungen aber bleiben nicht aus; der Reitz der Pöbelherrschaft ist für die Massen zu lockend. Es zeigt Deutschland jetzt schon allenthalben, dass die Wünsche der Völker nicht für representative Verfassungen allein sind, sondern sie machen — besonders dórt, wo si durch Hoffnungen dahingehalten wurden — schon Forderungen, und gebén dabei die Verfassungsbestimmungen selber genau an, welche mit der allgemeinen Wahlfáhigkeit und Gesetzgebung ohne zwei sich controllierende Kammern, so wie im Badischen Würtembergischen z. B. dem Proletair in vorhinein schon die Möglichkeit darbiethen an der Regierung selbst thátigen Antheil nehmen, ja zu herrschen, zu gebiethen.

Ich will nicht Beispiele, die in allen Zeitungén zu finden sind anführen. E. K. Hoheit lesen und beurtheilen sie, ich will nur aus dem Gegebenem folgern, wie die Tendenz des Augenblickes mehr kommunistisch als nur reprásentativ, oder selbst republikanisch ist, und von ihr daher Alles zu fürchten bleibt. Der Proletair ist imwissend, aber entschieden, er kann nur gewinnen aber nichts verlieren; er braucht wenig, um in der Revolte lange auszuhalten: er handelt selbst, nicht durch andere, denn er baut die Barricaden mit seinen Hánden, uns schisst so lange, man ihm Nahrung und Miinition gibt; und dieser Proletár macht in jedem Lande die Mehrzahl der Bevölkerung aus; er ist also, wenn er sich sammelt, oder gesammelt, genährt und geleitet wird, endlich unüberwindlich; er steht ja auch bewaffnet in der Bürgergarde, sowohl als in der Armee, deren numerische Zahl wieder er ausmacht, und die er nach den neuen Rekruti-

rimgs-Grundsätzen noch jung kráftig mit dem Gebrauch der Wafíen, so wie mit organisirten strategischeii Bewegungen und Vortheilen vertraut, verlásst, um in seiner Heimath zurückgekehrt wieder in das Proletariat der Uebrigen zu treten. Der Einíluss des Proletárs aber entsteht — meiner Ansicht nach — aus der zu breiten Basis der Volksvertretung, in den constitutionellen Monarchien, aus der demokratischen Basis, wodurch das Wahlrecht, wie die Wáhlbarkeit sich endlich in alle, selbst in die rohesten, unwissendsten Glassen erstreckt, die von heute auf morgen leben, und an keinen positiven Erwerbsquell angewiesen stehén, allso kein Interessé an der Ordnung und Ruhe haben; wohl aber durch ihre Massen jenen Ideen das Uebergewicht gebén, welche als Utopien auf die Lángé wohl nicht haltbar sind, aber ihnen doch den Sieg, in Folge dessen Einíluss, und endlich sogar die Macht über die anderen Klassen in die Hánde lieí'ern. Die hieraus entspringenden Regierungen können sich durchaus keine andere Haltbarkeit verschaffen, als durch hinlángliche Nahrung und die befriedigte Laune des souverainen Volkes, mit der Aussicht auf einen sicheren Sturtz, sobald es nicht gelingt beidé immerfort zu befriedigen. Diess ist der Fali in Frankreich, und wird für den Proletár anderer Völker ein um so gefáhrlicheres Beispiel werden, je ruhiger, je besonnener, je praktischer die Franzosen sich constituiren.

Die Folgen sind dann nicht schwer zu profezeien, so traurig sie auch sind. Allein die Wahrheit zu hören und zu erkennen ist die Eigenschaít grosser Garactere, sie zu sagen die Pflicht treuer Diener, einmaj gesagt, einmaí erkannt, wird sie weniger gefáhrlich; denn sie trágt in ihrem Schosse auch stets den Rath über die Mitteln mit, wie, und was zu thun sei. Greifen die im Schwunge befindlichen Ideen um sich, so werden sie einer Lavine gleich, die untersten Glassen, sie mögen Bauern, Arbeiter, Militárs, ja selbst Bürger, und arme Edelleute sein, endlich in steigender Proportion an sich reissen, und werden nach dem französischen Muster in den republikanischen Formen ihre Stütze suchen, um sich so der Throne entledigen. Ja Gnádigste Frau! leider hat die Zeit Epochen, die wie eine Pest ansteckend sind; wir stehen an dem Anfange einer solchen, wo der Zeitgeist selbst das Prinzip des Democratismus überfliegt, um den communistischen Socialismus mit allen seinen gesellschaftlichen Folgen in die Hánde des Pöbels zu legén. Gibt es dagegen Mitteln? Das ist die grosse jetzt wohl noch kaum gánzlich zu lösende Frage! Deutschlands Völker wollen ein compactes Deutschland; sie suchen die Kraft zum Widerstand — an und für sich allerdings das festeste Bánd — gegen fremde Eingrifi'e in ihrer Selbstständigkeit, in der festen Union mit Ihren Fürsten; allein auf eine Basis gestützt, auf welcher die Proletarier sich leicht aufrafFen und Frankreichs letzte Episode würde durchzuführen suchen; und höchst wahrscheinlich auch können. — Ungarns demokratische Ideen bei der Regulation seiner Stádte deuten dahin, und wenn die Wünsche der Schwaben, Beiern und anderer Deutschen analisiert werden, tauchen aus dem Grundé der Wünsche und Vorschláge in letzter Analise dieselben Tendenzen auf; wenn man nun aber fragt, was ist dagegen zu thun? was helfen constitutionelle Einrichtungeri, wenn wie in Paris das Ministerium eine Majorität von 200 hatte und alle dennoch fallen konnten! Wo und wie ist also die Sicherheit, die Festigkeit, die Dauer irgend einer Regierung zu finden? Eine erschöpfende Antwort ist allerdings auf diese, unláugbare Bemerkung schwer zu gebén; indess Hegen auch in Frankreich die Ursachen diesmal nur in den Mángeln der Erkenntniss, der Beachtung und der Berücksichtigung der Verháltnisse. Das ist aber

eben das Nützliche einer monarchischen — representativen Regierungs-
í'orm, dass sie ihre responsablen Milglieder zwingt diese ó[1] Eigenschaften
nicht zu entbehren, ja nichteinmal zu vernachlässigen; die Regierungs-
kunst kann ja doch nur in der zweckmässigen Veríassung und Aenderung
jener Gesetze und den hieraus entspringenden Massnahmen besteben, wel-
che die (sic) Bedürínisse der Nation nach Zeit und Uinständen entspre-
cben, je nachdem sie diese fühlt, und daher auch auszusprechen im Standé
sein muss, um námlich verstanden, beachtet, und berücksichtigt zu wer-
den. Nur müssen die dargebrachten Wünsche und Ansichten vom jenen
kommen, die durch ihren Besitz, ihre gesellschaftliche Lage, Kenntnisse,
Fleiss, ja durch ihre Geburt ein interessé an der Ordnung und Ruhe ha-
bén, und an der Konsolidirung der Veríassung arbeiten, durch kluge und
zweckdienliche Wünsche und Vorschláge, durch treue Darlegung der
wirklich praktisch durehzuführenden Nationalbedürínisse; kurz wenn das
System der Wahlen und der Wáhlbarkeit mehr intensiv als extensiv auf
aristocratischer und nicht democratischer Basis ruhen. Ist die Reprásen-
tation auf diese Art gestattet, so ist auch diese Garantie der Sicherheií für
die Monarchie gross und fest, und der Proletár in die Gránzen der Arbeit
des industriellen Erzeugens, kurz in die Lage jener Mitwirkung zur all-
gemeinen und nützlichen Wohlfahrt versetzt, wohin er gehört, und wo er
den Schutz des gesetzes geniesst; gleich einem jeden anderen Mitgliede
im Staate: allein in die Gesetzgebung so wenig, wie in die Regierung eirien
Einíluss üben kaim, und wodurch er auch unschádlich gemacht wird.
In der jetzigen Epoche ist — wie ich es einsehe — diess zu erreichen die
Aufgabe einer jeden Regierung, denn der Absolutismus ist nun einmal
unmöglich geworden, und ist höchst gefáhrlich dórt noch zu erhalten,
wo er besteht. Ein Todesfall nicht nur ara Throne, sondern eines Lieb-
ling Ministers kann eine Revolutiou verursachen, und diese muss árger
werden, als die französische von 830 oder 848, sie muss so werden, als
die von 1789 oder 1790 undso weiter; weil durch sie alles erst in Stücke
geht, ehe man in dem Schutt aufgefunden haben wird was? und wie?
alles bisher eigentlich stand und sich erhalten hat; da Niemand hie-
von unterrichtet sein konnte als *die* Arbeiter an der stummen Staats-
maschine, und weil man erst anfangen würde sich zu saraméin und zu
lemen, wie man sich nun weiter bewegen körme, und wie viele verschie-
dene Klassen, Verháltnisse, Rücksichten untereinander bestanden sind,
um sich darüber zu einigen, was hieraus und wie nun eigentlich Antheil
an der Reconstituirung nehmen soll. Diese Anstánde fanden sich aber
so vor; denn x\o. 830 wäre n die constitutionellen Institutionen, welche
vor Bonaparte's Regierung gewissermassen schon bestanden sind, nur zu
berichtigen; Ao. 848 aber nur zu erweitern, und so wie Louis Philipp's
Constitution durch Vergehungen und Versáumnissen an der constitutionel-
len Formen in drei Tagén fallen konnte, so ist es möglich, dass — wäre
in Frankreich nur eine gewaltige Minister Crisis und keine so unvervvartet
republikanische 'Umwálzung eingetreten — einer klug eingeleitete neue
Deputiertenwahl, mit einer kraftigen Opposition den Sieg wieder den
tollen Demagógén entwunden hátte; ich sage diess nur als einen Beweis,
dass die Reaktionen in constitutionnellen Lándern nicht so nachháltig,
nicht so schwer ins Geleise zu bringen sind, als wo der Absolutismus sich
verknöchert hat, und den endlich unausbleiblichen ersten Schritt nur ge-
zwungen und daher halb thut, und um so unlieber, als es dem Heer der
Bureaucraten dabei eine Lebensfrage ist, und die mit Recht gefürchtete

Verantwortlichkeit schon an und für sich eben so ungeheuer als unausstehlich erscheint. Es ist daher heute zu Tagé bei der Unmöglichkeit die Weite und Grösse der kommenden Ereignisse vorauszusehen, darauf zu denken, wie béi dem schlimmsten, von Gott zu verhütenden, aber endlich doch möglichen Falls einer populairen Democratie, sich unser Vater-Iand, wie sich die österr, Monarchie gestallten würde? Aus so vielen grossen so heterogénen Königreichen bestehend, mit so verschiedenen Nationalitáten: wie Ungarn, Böhmen, Italien und die deutschen Provinzen, könnte sie — wenn nicht alles in Stücken und Partiellen zerrissen würde und die Monarchie also aufhörte zu sein — das wahrlich schlimmste von allen Uebeln wäre — könnte sie durchaus nur eine foederative Republik bildeu, etwa wie Nordamerica; und sollte man auch aniiehmen, dass Italien aus dem Bunde gelassen werden müsste, bleibt der Unterschied der anderen drei Nationalitáten gross genug. Dass diess im Bilde der Möglichkeit un~serer Zukunft, voraussteht, scheint nicht zweifelhaft zu sein; ist aber meinen Ermessen nach, genau erwogen und gut benutzt eben der Anker, an welchen die Erhaltung unserer bestehenden Dinastie hángt, und an welchem sich zu haltén die grösste und beste Chance gewáhrt. Eine foederative Republik, die ihren Prásidenten auf eine bestimmte Dauer zu wáhlen hat, würde hierin einen ewigen Zankapí'el finden, und die Frage, wann ein Ungar, oder ein Deutscher, oder Italiener séin soll, würde nie ins Reine gebracht werden: es bleibt also diesen Völkern eine Nothwendigkeit zu ihrem Haupt. zum obersten constitutionellen Leiter ihres Staatenlebens eine festere bleibendere Basis zu behalten, und diese wird das Haus Habsburg bilden und bleiben können, so bald es ernstlich will, und ohne Zeit verlust kráftig durchführt. Euere Kaiserliche Hoheit haben sich durch íhre Beharrlichkeit auf dem eingeschlagenen Wege lhres Benehmens durch die musterhafte Erziehung Ihrer Söhne, und nun durch Ihre bekannte Zuneigung zu nützliche, ja unumgánglichen Concessionen eine Popularität gemacht, womit Sie jetzt noch alles durchführen, und hiezu die durch Kluges Entgegenkommen entstehende Exaltation, zur Befestigung lhrer Dinastie und der Kronen auf dem Haupte Ihres Sohnes benützen können; aber Gnádigste Frau! Nicht durch sich selbst, nicht in Ihrem eigenen Namen können Sie es thun, oder begehren, ich wage zu sagen, dürften Sie es thun, oder begehren. Freilich wäre n Sie als Regentin am bestén, am zweckdienlichsten gestellt; allein hierauf ist natürlich in keinem Falle im Entferntesten zu denken. Ich war, wie Ew. K. H. wohl wissen — einmal für die Ernennung Ihres durchlauchtigsten Herrn Gemahls zum Mitregenten; allein ich meine nun, dass es noch einfacher zum Ziele führt, wenn der Kaiser selbst die nöthigen Schritte thut, wozu Ihn aber Sie! meine gnádigste Gebietherin bringen müssen, damit das Haus Habsburg nicht vom Throne steige; aber da wo es Ihnen gelang, nach so vieler Mühe und Sorge einen Kaiser zu erziehen, der in der Geschichte eine Epoche zu machen fähig ist, damit Sie und Ihre erhabene Familie, Ihre lieben Kinder nicht aufhören so zwischen uns zu stehen wie bisher, ohne zu wissen wohin sich zu wenden, an welchem Hofe in welches Land zu flüchten, wo Sie Statt Freunde Verwandte, Ruhe, Schutz, und Achtung immer wieder den Proletair mit rother Cocarde begegnen müssten! Und was könnte diess verhindern, welche Macht den Strom aufhalten, wenn es nicht mehr an der Zeit sein wird, und man, wie in Paris, sagen műsste „es ist zu spát“. Für Sie für die gute Sache zu sterben sind wir alle béreit, allein die Erfahrung hat es bestátigt, wie das Blut einiger ergebenen Freunde, einiger treuen Diener nur jenen ihrer Gebiether nach sich zog,

und dass je mehr man den einmal losgelassenen rohen Haufen sich entgegenstemmen will, je mehr denselben zum tigerischen Grimm reizí. Der Kaiser soll, er allein kann und muss handeln, und E. K. H. sollen und niüssen diess indirect herbeiführeii und leiten: weil Sie allein es zu thun fáhig und durch das Vertrauen des Volkes hiezu wie berufen sind.

Er soll freiwillig und unverzagt seine Monarchie in einen constitutionellen föderativen Monarchisch-Aristocratischen Staaten-Verbande unter seinem obersten Schutze umgestalten, jedem Lande die constitutionellen Garantien der Selbstbesteuerung, der Mitwirkung zu Gesetzgebung in zwei Kammern, der Responsablen Minister's, der zweckmässigen regressiv Gesetze bei sonst freier Presse, des jáhrliehen Parlaments gebén; — kurz alle die beslehenden Freiheiten und Rechte gewáhren, welche die Bestandtheile eines constitutionellen monarchischen Staates bilden; wornach dann jedes Land für sich weiters parlamentarisch, also unter der Sankzion des Kaisers sich auszubilden hátte. Er, der Kaiser aber als Chef und Oberháupt würde einen Senat um sich haben, von jedem Lande einen oder zwei hiezu bestimmten, die in letzter Analise Ihm zu rathen und zu helfen hátten; hiezu ist aber gerade unsers Kaisers Popularität, seine Herzensgüte, sein Hang zu gebén und gutes zu thun am Passendsten, und Er ganz auf Seinem Platze; in dicsér hohen Position des so zu organisirenden Staatenverbandes eine so unerwartete als glánzende den Völkern kaum im entfernten Horizonté vorschwebende grossartige Gabe würde so enthusiastisch wirken, das es — was die Hauptsache ist — nicht schwer werden dürfte bei der Einführung dieser Gonstitutionen solche, Aristocratische Grundsátze in den Wahlgesetzen aufzustellen, wodurch eine beruhigende festc Basis zu erzielen wäre und jeder Einfluss des Proletariats gehindert würde. Diess, meine Gnádigste Frau, glauben Sie mir, das Mittel Ihrer Erhaltung; durch t h e i l w e i s e C o i i c e s s i o n e n ist nichts zu gewinnen, als momentane Vorpostenkámpfe, mit den herschenden Ideen; eine Goncession ist dem Sprichworte nach der Finger, das man fasset um die Hand desto muthiger darnach zu ziehen, wozu wir Beispiele genug haben, so wie von den noch böseren Folgen der langen Vertagung, verheissener Verbesserungen oder Kammervartagungen und Reformén etc. Jede erzwungene Goncession sei diess auf die ruhigste art geschehen — ist eine Aneiferung zur Erlangung weiterer. Nur eine offene Hand, rein und klar dargeboten sperrt den Mund der Verláumdung, denn sie verblüfft, eben weil sie überrascht, und noch mehr, wenn sie ganz unerwartet gebothen wird; dann ist der Enthusiasmus noch zu benützen, ehe ihn die Demagógén für sich auszubeuten, Zeit und Mittel haben; aber offen muss sie gégében sein und ohne Zeitverlust; denn die tobenden Wasser kochen und sieden, die Dámpfe können in einem Nu die Késsel sprengen und dann ist es zu spát, dann gibt man nicht mehr, dann wird man beraubt. Wenn der Kaiser diesen Schritt thut, so falit freilich der Einfluss einiger Manner aus der Wagschale des österreichischen Glückes, aber der Erzherzog Ludwig, der sich geopfert hat, der — wie er selber mir sagte — eine ungesuchte Last trug, die Er mit Freudén von sich legt, wird seine Stellung in jeder Hinsicht nur erleichtert finden; die anderen aber sind Manner die E. K. H. kennen, und wenn Sie die Reihen der Bureaucraten durchsehen, oder sich in den Lándern um taugliche, unabhángige und desto brauchbare Leute umschen, ist es íhren Scharfsinn nicht schwer, jené die Sie zu die sem grossen Werke brauchen können von den unbrauchbaren zu sondern. Ich schliesse mit Ehrerbietung und hoffe von E. K. II. Engelsmilde, dass Sie die etwa zu freien Worte Ihres altén Dieners verzeihen als den Ausdruck seiner treuen

Anhänglichkeit und Besorglichkeit für Ihr Wohl, für das Wohl Ihrer Erlauchten Kinder, und für die Zukunft seines theueren Vaterlandes gnädig aufzunehmen geruhen werden.

1848 március 9, Bécs.
E r e d c l i után.

K o v á t s L a j o s S z é c h e n y i h e z .

Kegyelmes Uram!

Én e perczben érkeztem, mert nem hagyott nyugodni aggodalmam.

Pozsonyban minden halad a megkezdett úton. Még sikerült Pázmándynak feltartóztatni az áradatot, s ha itt sebessen, de seb e s s e n történik valami megnyugtató, még minden vágásba jöhet, s a végén bizony kevéssel beérik; de ha ez nem történik, K[ossuth] olly hatalomra vergődik, hogy ellene szólni senki sem mer, s neki meghódol minden, s aztán Isten sem ment meg a forradalomtól.

Mindenki érzi, hogy minden koczkán van, — de készen is áll mindenre, s a zavarokat inevitabiliseknek tartja. Ez a legaggasztóbb jel. —

Excellentiád megüzenheti, hány órakor parancsol velem ma, hogy tisztelhessem.

Bécs, Mart 9 848.

K—L.

1848 március 10, Bécs.

M e t t e r n i c h K e l e m e n n é h e r c e g n é írja naplójában, hogy reggel Sieber báró kancelláriai titkár figyelmeztette, hogy a düh férje és Lajos főherceg ellen erősödik s ajánlotta, ékszereit magánházaknál helyezze el. Férje számtalan névtelen levelet kap tele fenyegetésekkel. „Nmein festés Vertrauen auf den lieben Gott kann uns noch aufrecht erhalten. Daher haben wir Frauen im engen Kreise unserer Familie, meine Mutter, Caroline Zichy, Sophie Zichy, Felicie Hoyos, Emilie Széchényi, Herminie und ich uns zu inbrüstigem Gebete vereinigt, auf dass uns der Herr beistehe, Trost verleihe und aus der Noth helfe.“

(Aus Melternichs nachgelassenen Papieren, VII. k.)

1848 március 11, Pozsony.
E r e d e t i ulá n.

T a s n e r A n t a l h o z .

Pozsony, március 11, 848.

Barátom!

Tegnap este Bécsből érkeztem. Kimondhatlan szomorú a lelkem. Eötvös megjelenése itt bennem legszebb reményeket gerjesztett! Azonban nagyon kár, hogy idejött! Már elkapták! Auch ein armer schwacher Teufel!

Bécsben érőbbek és bátrabbak, mint gondoljuk. Az országgyűlésnek szétcsapása leszen a dolognak vége, S aztán? — Tudja az ég! — Én még megpróbálok mindent — — — damit die Leute zur Besinnung kommen — ---------- ámde nincs nagy reményem. Batthyány Lajos ördögi malitiával mindent subjugal etc. etc.

Olvasta Lajos bátyám vadászkönyvét?* Kennen Sie einen grösseren Scandal, als in demselben vorkommende Fehler? Ei, ei, Lejtényi! Én, ha Lajos bátyám legutolsó szolgája vagyok, és ezért megveret, ennyi hibákkal még sem engedem a könyvet életbe lépni! Ein wahrer Scandal! így a magyarságot nem terjesztjük. Ugyan miért változtatá Önnek sógora német nevét magyarra, ha ily keveset gondol a magyarnak becsületével! Auch dies hat mich sehr traurig gemacht!

Ön úgy-'e Zichy Ferenc kezébe a Hiradót tekintve, 100 pengőt Pál bátyám és 100 pengőt Károlyi György nevében tett le? Kérem, fizessen még 100 pengőt Károlyi Istvánért, és kérje nevemben Zichyt, er soll mir Dániel bald schicken!

Délután.

Ma volt első adóülés. Félek ebbül sem lesz semmi! Kossuth itt is ijesztget és zsarnokoskodik.

Kérem, mondja ezeket Clark Antalnak, kit igen szívesen köszöntök: Ich wünsche einen completen ihrer Service aus England zu begiessen. Für 12 Personen, englisches Porcelain, óval, China, das beste, was man haben kann! Weis und Gold, und Inhaber gratis bietet, nicht subchargirt (tigerish). Kann und wik Adam für mich das besorgen? Und durch wem? Tierney hat keinen besonderen Geschmack. Horsefall wäre der Mann! Ich wünsche Etwas, was nach keinem Juden, Griechen oder parvenü riechtü isten áldja Széchenyi.

1848 március 12—13.
Gr. Széchényi Viktor közlése.

Részlet Lejtényi (Tenzer) György, gróf Széchényi Lajos titkárának naplójából.

Gróf Széchényinél a legszebb életem volt, a nyarat Hörpácson, Sopron megyében töltöttük, telet Novemb. 1-től Máj. l-ig Bécsben, dolgom mentül kevesebb volt, mulatság mentül több! — nyáron falun mulattunk, kocsiztunk, vadásztunk és azon felül mint dilettáns jogász gf Széchényi Dénest a ki akkor 16 éves Volt, a jogra tanítottam, — télen Bécsben mulattunk, a Burg és Opera színház előttem ingyen nyitva állott, a bálokban erősen tánczoltam stb. míg végre 1848. Márcz 13-án ezen szép életnek véget nem vetett a forradalom.

Még Márcz. 12-én egy vasárnapon — a most is élő Metternich Richárd herczeg, gf Traun és gróf Wimpfen délután gróf Széchényi Dénesnél voltak, ott mondottuk nekik, hogy lemegyünk hétfőn Pozsonyba az országgyűlésre, mert akartam, hogy gróf Dénes ismerkedjék meg az akkori országos viszonyokkal — Dénes gróf pajtásai váltig kértek, ne menjünk, mert hétfőn Bécsben is alighanem Craval lesz, — mi ezen jót nevettünk, mert ennyi energiát Bécstől nem vártunk, az akkori szigorú rendőri viszonyok közt, — végre is mi hétfőn reggel indultunk Pozsonyba és már este Pozsonyban hallottuk, hogy Bécsben valami történt, — kedden reggel teli

* Igénytelen vélemény vadásztörvényeinkről. Bécs 1846.

volt a város a forradalmi hírekkel és a reggeli 10 órakor kezdődő országgyűlésre Kossuth Lajos felizgatva berohant: — most is látom — és szót kért, — elmondotta, hogy Bécsben a forradalom kiütött, hogy az országgyűlésnek kötelessége küldöttséget meneszteni Bécsbe Ferdinánd királyhoz, alkotmányt követelni, szabadságot, egyenlőséget, robot és dézma eltörlését stb. stb. — este még az nap Pozsonyban egy sociálistikus Demonstralio akart készülni, de az ott lévő Juratusok kivont karddal megjelenve elégségesek voltak a rendet fentartani, katona nem mutatta magát, — este Kossuth Lajos a Zöldfa vendéglő balkonjáról az ujjongó népnek bemutatta gróf Batthyányi Lajost mint leendő első alkotmányos magyar miniszterelnököt.

Másnap reggel én és gróf Dénes a reggeli 8 órai gőzhajóval Bécsbe indultunk, az országos küldöttség a 10 órai hajóval indult Bécsbe. — Mikor Bécsbe értünk a Dunáról már nem lehetett a Práteren keresztül kocsival a városba menni, százezernyi ember tolongott ott, mikor megláttak bennünket, — rajtam magyar szűr volt — megfogtak, megöleltek és csak azt kérdezték: Kommt er schon?! — tudni illik: Kossuth! — csak haza siettem ruhát váltani, mikor újra kimentem a Práter felé, már a hídon jött a magyar küldöttség élükön Kossuth Lajos és gróf Batthyányi Lajos.

— Soha életemben illy néptömeget összezsúfolva nem láttam, az utczák tömve, minden ablak megrakva kíváncsi nézőkkel és ez tartott a Prátertől a belváros közepéig, — a küldöttség alig tudott mozdulni és csak nehezen tudtak s „Wilder Mann“ vendéglőig hatolni, hol megszáltak, — és ez így tartott egész napon át, a nép folyvást csak Kossuthot akarta látni, — ha ekkor Kossuth azt mondja: pusztítsátok el a Burgot és a mi benne van“ egy kő nem maradt volna kövön, nó! de ő mindég csak csendesítette a népet. Másnap a küldöttség a királyhoz ment, — a többit tudjátok a történelemből! —

1848 március 13, Zsihó

„Mindaddig — írja W e s s e l é n y i M i k l ó s báró Kemény Zsigmondnak — amig az örökös tartományokat önkényesen kormányozzák, nincs semmi biztosítékunk arra, hogy a mienk megmarad. Ez csak a gyakorlatiatlan, ábrándozó politikusok előtt nem merül fel, a kik deus ex machinára számítanak. Az egyetlen út csak az lehet számunkra, hogy hazánk a kor szelleme által segítve, lassanként képes legyen az örökös tartományokat magába olvasztani, s így magának közvetlenül és amazoknak közvetve parlamenti kormányt vívni ki.“

(Irodalomtört. Közlemények, XI. k.).

[184S] március 14 délután 1-kor, Pozsony.

B e z e r é d j Elek írja atyjának: Tegnap estve a lázadás itt is kiütőfélben volt, estveg tájban számosan csoportozván a sétatéren több szónoklatok után nekiindultak az országbíró ablakait bezúzandók, ha több követek, jelesen Hunkár csendesítő szavaival és kéréseivel ettül elállásra reá nem birja, azután az egész városba szét zalánbolva egészen mint Caesar írja: barbari inconditum et truceni edere clamorem coeperunt, minek hallása nem igen mozdíthatta előre a pozsonyiaknak, kik úgyis tele aggodalmakkal 's rémüléssel, éji álmait.

A liberális követek egész éjjel együtt ülve tanakodtak, s több izben közibek menve csillapítani akarták, de mind hiába, reggel felé az eső kergette őket szét, miután a schlossbergi zsidóságra reá ijesztve attól minden elzálogult kardokat visszavettek. Reggel kerületi ülés; tárgy: királyi városok. Alig kezdi a praesidium, belép Kossuth, s a hallgatóság halálcsendessége közt kezdi a bécsi eseményeket előszámlálni, M e t t e r n i c h megb u k o t t“, szavaknál egy az egész házat megrendítő taps tört ki. „A s a j t ó s z a b a d s á g m e g a d a t o t t“, erre fenhangon kitör a hallgatóság „nekünk is“ kiabálván. Erre megrovólag fordul a hallgatósághoz: a jelen pillanat felelősségének terhe minket illet, nem önöket, — kiált a galériához, — mi azt tudjuk is, akarjuk is viselni és önöktől követelni, hog\r ezt méltányolva ily kitörésektől tartózkodjanak. E tábla önök nélkül is tudja kötelességét. Ez helyreállítván a csendet, folytalja indítványait, mit három részre oszt:

1. a nádort tüstönti üléstartásra megkérni, mert a feliratnak még ma Bécsbe kell mennie,

2. sajtószabadság,

3. általjános honvédelem iránt tüstönti választmány kiküldése, mely munkáját még ma vagy holnap adja be, miután az egész csak egy pár czikkből állna.

Miknek alapvonalait közli: teljes sajtószabadság kiadó felelőssége alatt, a sajtó vétségeket a jury a múlt országgyűlési operatumokban projectált tervezet szerint ítélje. Honvédelem: nationalgarde alakíttasson a népképviselet alapján. Az organisatiója hagyasson az egyes municipiumokra. Leírhatatlan sensatiót szült valódi remek beszédje.

A deputáczióval, mely a nádorhoz sietett, annyi hallgatóság és nép tódult ennek termeibe, hogy pillanatra a dolog igen veszélyes színt öltött, ő halaványan és remegve s igen sotto voce mindenbe beegyezve csekély közre munkálását ajánlá. Kéri, a bécsi eseményeknek ne engedjenek túlnyomó hatást és délutáni 3-ra a főrendeket egybehívja.

E közt a rendeknél Madarász projectálja: az országgyűlés permanensnek nyilatkozzon, ne választmány, de tüstént mondja ki a sajtószabadságot és az országgyűlési ifjúságot tüstént fegyverkeztesse fel. Ez azomban még a hallgatóságot sem enthusiasmirozta, sőt igen érthetőleg kiáltott egy mellettem: hallgass illyen-ollyan ezüst kalánlopó. Pázmándy a sajtószabadságot és népképviscletet a felírásba befoglalni óhajtja. Széchenyi, ki hangos pisszegések közt jött be, egy igen derék a reform és anarchia közti különbséget fejtegető és minden kastkülömbséget örökre megszüntetni kívánó beszédeivel sok tapsot aratott.* Végre Kossuth újra felkelt indítványának a s z é l s ő bal e l l e n i védelmére és bátor igen keményen nyilatkozva a projectált commisariusok ellen, hogy ő csak oly ministeriumot ért, mely a majoritás vesztével leköszönni tartozik, azt conclusumként kimondatja. Most irtóztató lárma és taps tör ki az egész házban: Apponyi leköszönésének híre érkezett, sokan bünpörbe idéztetni kiáltozzák, de a lárma oly irtóztató, hogy már félóra óta nem hallani semmit, a követek távoznak.

E levelet, melyet a Janitor régi ismerősöm pulpitusánál kezdtem, Jezerniczkynél végzem. Komáromból most jött a hír, hogy ott már a nationalgarde fel van állítva, a ledőlt kormány egyéninek Majláth inclusive

* Lásd Széchenyi beszédei 564. 1.

bűnpörbe idézése és számos pontok, melyek közt a katonaságnak a constitutiorai felesketése, a hadiadó megtagadása alatt instructióul adva.

Ma éjjel kivilágítás lesz — tán egyéb is. Sietek az ülésbe. Zichy Pista azon hirrel jön, hogy a katonaság feláll, dobszó hallatszik.

(Eredetije a Bezerédj család levéltárában.)

1848 március 16, Pest.

Toldy Ferenc írja Széchenyinek: Éppen akkor ment el Tasner, a kitől megtudta, hogy Széchenyi aggodalommal nézi az akadémiai nyomdai számlák állandó emelkedését. Ezzel szemben a helyzet az, hogy a Névkönyvön és Értesítőn kívül más a Társaság költségén nem jelenik meg néhány éve. Az adósság a Nagy Grammatiká-ból ered, amelynek első kiadása 9 hónap alatt kelt el, most az igazgatóság újabb kiadást rendelt el 3000 példányban. De veszedelmet ez se jelent, mert ezek is elkelnek lassanként. Egyébként Bártfaynak van valami terve, aminek elfogadása esetén két év alatt a pénztárt rendbe lehetne hozni. Ha a gróf lejön Pestre, majd élőszóval előterjeszti.

1848 március 17, Bécs.*

Néhai gróf Széchényi Dénes másolata az eredetiről.

Gróf Széchényi második emlékirata Zsófia főhercegnőhöz.

Gräf Louis Széchényi an die Frau Erzhgin Sophie am 17 März 1848.

Gnädigste Frau! Die herablassende Freundlichkeit, womit Eucr K. Hoheit meine gehorsamsten Ansichten vom 7. d. anzunehmen geruhten, noch mehr aber die unaufgeforderte, und mir über Alles in der Welt werthvolle Anerkennung íhres Durchl. Gemahls, welche ich heute früh von Ihm vernahm, dass ich námlich Ihn und E. K. Hoheit bereits öfters mit derselben OÍTenheit und Wahrheit von unseren Verháltnissen sprach und auf die zu kommenden Folgen aufmerksam machte, gibt mir wieder die Féder in die Hand um den Augenblick im Schwalle der Ereignisse nicht zu versáumen, damit ich — nach dem Eingetretenem, nicht Erwartetem, ja nicht für möglich gehaltenem wiederum mit der Aufrichtigkeit des ehrlichen Mannes jené Meinung darzulegen Gelegenheit finde, welche für jetzt aus der Combination der Umstánde und aus meiner Stellung sicff entfaltet, in welcher ich — wenn auch von beiden Seiten, von meinen Landsleuten, wie von meinen Mitdienern scheel und misstrauisch betrachtet doch am bestén nur Matériáié sammeln konnte, um unbefangen den Moment unsere Crisis zu beurtheilen. Ungarn hat ein responsables Ministerium erhalten, die anderen Lánder werden es bei Einführung der Constitution auch, ob es dabei der Zeitpunkt sein wird, ob u. überhaupt E. K. Hoheit Ueberzeugung noch zweckmassig sein wird meine Idee durchzu-

* Kovács Lajos szerint (Gr. Sz. I. közéletének három utolsó éve, II. k. 60 1.) Széchenyi bátyja mindkét emlékiratát ismerte. Lásd Széchenyi 1848 március 27-iki alább közölt levelét is.

führen, und die österr: Monarchie daim als einen monarchisch-aristocratischen-föderativen Staatenverband zu erklären, lasse ich hier dahingestellt sein. Eine Beruhigung ist in der Person des Graien Louis Batthyányi, dem die Formkrung des ungarischen Ministeriums vertraut wurde. Er ist námlich selbst zu sehr Aristocrat um das Princip der Vertretung auf eine zu democratische Basis zu stellen, auch muss er Mánner um sich wáhlen die tüchtig sind, denn sonst hat er nur sich selbst eine Grube gegraben, es war also weise Ihn — dessen Ver stand und eiserne Energie Niemand láugnen kann — in die Responsibilität zu stellen, denn gerade, durch diese wird nun seine Stelle für ihn geíáhrlich. Führt er die ungarischen Angelegenheiten gut und zweckmássig, erzielt er Ordnung, Gehorsam dem parlamentarisch aufgestelltem Gesetze, so ist er dem Lande nicht nur, sondern dem Könige auch wohl gleichgültig, ob es durch ihn oder einen andern dahin Gestellten zu Standé kommt! Geht er aber nicht diesen Weg, dann unterliegt er der Pluralitás, die nicht ausbleiben wird. Nehmen nur E. K. Hoheit welche compactere Masse um die Conservativen bilden werden: bisher zerfielen sie in starre, jede Reform scheuende; in conservative Reformer die stufenweise fortschreiten wollten, aber nie souteniert wurden; endlich in Reformer mit Anti-democratischen Grundsátzen; jetzt werden diese zusammen die compacte Opposition bilden, allemal wo und wann das neue Ministerium aus dem Geleise der vernünftigen Reformén tritt, und dasselbe mir seinen Grundsátzten stürzen. Diess konnte aber bisher nie geschehen, da bei einer nothwendig gewordenen Veránderung des einzigen sogenannten Representanten der Regierungsprincipien des ungar. Hofcanzlers, die Person wohl, aber das Princip nie gewechselt wurden. In dem Wechsel desselben aber, und des unfáhigen Ministeriums liegt ja die Chance des Heils für die Ruhe, Ordnung, die Verfassung, ja für den Thron. Diess aber kann nur geschehen, wenn alles sich redlich und offen an die neue Regierung anschliesst, denn die Opposition hat nun einmal den Sieg, und daher die Mittel auch zum Wirken für sich: Niemand kann, niemand darf es anders — hat nicht unser König diese neue Regierung seiner Machtvollkommenheit nach selber anbefohlen? Und was gewánne der Staat, was die Krone von irgend einer wenn auch nur kleinen Manifestation dagegen, so wie ge.gen jede bewilligte und etablierte constitutionelle Form überhaupt? Besonders auf der Höhe, worauf die Glieder unserer durchl. Dynastie stehen, derén Umgebung wieder, — ich war oft Zeuge — einen besonderen Beweis von Anhánglichkeit darin suchen werden, das unausbleiblich gewesene immer wieder zu bekritteln, und zu kleinen Restrictionen, Vorbehaltungen u. d. gl. zu drángen, welche aber nicht nur unpassend wäre n für die Würde der grossen Entschliessungen, sondern neue Zündstoffe bereiten müssten zu den unseligen Misstrauen, das in jedem Worte einen gefáhrlichen Sinn zu finden pflegt, wo das einfache Wort geschraubt, oder nur nach langem Lagen mit Mühe ausgesprochen wird. Ja, Gnádigste Frau, dem constitutionellen Lande ist Offenheit, volle klare Offenheit die erste Pflicht das einzige Mittel der Erhaltung. Das Oberhaupt des Staates muss mit seiner Krone auf dem gesalbtem Haupte, so rein glánzen wie die Sonne ara hellén Tagé. Seine Entscheidungen müssen klar sein wie die Quelle und fiiessen wie ein ruhiger Bach. Wie diess Bild war ist, mögen E. K. Hoheit selbst aus den beiliegenden Proben entnehmen, und selbst beurtheilen den guten wirklich rührénden Einfluss, welchen die plöfzliche Ungebundenheit auf die Presse bisher übte, eben weil Verlxauen in die Offenheit des Willens besteht, und man kein Hinterpförtchen ver-

muthet. Eben so nothwendig ist aber auch Energie, damít das Resultat des guten offenen Willens nicht durch Verzögerung verkümmert werde, und den verkehrten EíTect erzeuge. Und hier stehen wir nun an der Schwelle, die am schwersten zu übersteigen ist, und wozu nur Sie meinc, hochherzige, theuerste Gebielherin den Schlüssel haben. Jetzt, ja jetzt ist der Moment, da — glauben Sie es mir, — ich inerke es sehr genau, dass es Alles wünscht, selbst crwartet — in welchem Sie thun können, ja thun niüssen, was ich Ihnen vor Jahren rieth, jetzt muss die Gattin, die Mutter den Einfluss ausüben, und um ihn zu üben, sich denselben auf dem einíachsten edeisten Wege verschaíTen, welchen Ihr Verháltniss in der durchl. Famiíie Ihr Geist, Ihre anerkannten Fáhigkeiten, Ihre bekannte Popularität leicht öíTnen wird, befreien E. K. Hoheit einen der Edeisten seincm Worte, mit den grössten Anstrengungen treuen Ehrenmann von der drückenden Lage, worein lhn, den so tief als fein Empfindenden die Unmöglichkeit versetzt hat, und cr wird es Ihnen danken, stellen Sie Ihren kais. Gatten, und Ihren würdigen Sohn, denen es auch von Gott und Rechtswegen gebührt, unter jené heilige Responsibilitát gegen Gott und die Völker, welche nur jener tragen kann, der eben von dem Herrn des Himmels zum Wohle so vieler Menschen hiezu berufen ist, und Sie wérden den Sch'lussstein zu dem neuen Gebáude des österreichischen, — ich wiederhole es — monarchisch-aristocratischen-föderativen Staatenverbandes durch die Offenheit und Energie in der obersten Verwaltung des Gesammtstaates gebildet haben, der noch nöthig ist, um dessen hohes herrHches Gewölbe — worin Ihre Dynastie geschützt stehen soll — für immer zu binden und zu befestigen.

1848 március 17—18, Pozsony.

Valaki írja báró Vécsey Pálnak, hogy várják vissza bécsi küldöttséget, s hogy gróf PálfTy József közölte a levél írójával, hogy a király éjfél után 3 órakor írta alá a nemzet kívánságait. A Zöldfa-vendéglő nagytermében először Kossuth beszélt, bemutatta Batthyányt mint miniszterelnököt; azután megéljenezték Teleky Lászlót, Széchenyit, Szentkirályit, Batthyány Lajosnét, Károlyi Györgynét, Széchenyinét és Kossuthnét. Mindnyájan kimentek az erkélyre az ovációt megköszönni, később fáklyásmenet volt a városban.

Másnap (március 18-án) várják a nádort. „Bécsben inkább kívánták első ministernek Széchenyit mint Batthyányt, én pedig herczeg Esterházy! szerettem volna premiernek. Széchenyi vágyott is erre, de később maga kijelentette az udvarnál, hogy nem bírván e részben osztatlan sympathiáját az országnak, minden igényéről lemond.“

(Hazánk IX. kötetében közölte Abafi Lajos; a levelek íróját nem nevezte meg.)

1848 március 18, Pozsony.

Széchenyi Bécsből megérkezve örömmel olvasta Lunkányi 15-iki levelét, mivel ő még mindig reménykedik a jövőben. ,,Az én reményeim sem csökkennek még. Azonban azt hiszem: most nemsokára eldűl a koczka! Vagy kiemelkedik fajtánk új életre vagy bukik. Hagyján! Nem

az é n politikám volt! Ámde azért becsületesen kiállóm a sarat! Az országgyűlés alkalmasint tüstént Budára megyén át! Batthyány és Kossuth Lajos vannak a dolgok élén.“ Ő kezet fogott velők, holnap talán már Pestre megy, mert ott a helye, ő és felesége a legrosszabbra vannak elkészülve és azért grata superveniet, quae non sperabitur hóra.

1848 március 18, Bécs.

B a l a s s a I s t v á n írja Vizsolyi Jánosnak Gyönkre: „Az eseményekről a hírlapok bőven írtak. Kivévén azt, hogy a Glacison még folyvást nagyszámú katonaság táborozik, s a császárlak is még mindig el van zárva s fegyveres néppel körül véve, rend és béke tekintetében rendszeres állapotjába az egész város visszatért.

Remélem, már a gr. Batthyányi Lajos elnöklete alatt alakulandó s Budapestről kormányzandó független magyar ministerium híre is eljutott Gyönkre. E pillanatban jön híre, hogy az elnök a ministerium három tagját már megválasztá, s ezek gróf Széchenyi, Deák és Kossuth.

Herczeg Metternich helyére az udv. hadi tanácsnak legközelebb kinevezett elnöke gróf Ficquelmont emeltetett“.

1848 március 20, Bécs.

Gr. V i t z t h u m porosz követségi titkár írja, anyjának: Metternich lemondása újabb, lehetetlen követelések kiindulópontja lett, ezeket sorra elutasították. Alles war paralysirt. Am 17. ward Ungarn mit einem eigenen verantwortlichen Ministeriums beschenkt, weil die Juraten u. Kossuth, der grosse Oppositionsmann einen Sturm auf die Burg angedroht hatten. Fürst Paul Esterházy übernahm es, den Ehg. Ludwig von dieser Drohung in Kentniss zu setzen. Er ward abgewiesen: S. Kaiserliche Hoheit sei beim Speisen, hiess es. Fürst Paul — bekanntlich früher Botschafter in London u. Georg, IV. Freund — liess antworten: „Sagen Sie dem Ehg, es handlé sich um ein Krone, da könne ein Entremets warten.“ In einer halben Stunde war alles bewilligt, d. h. d i e L o s t r e n n u n g U n g a r n s e n t s c h i e d e n. Die Opposition hat diesen leichten Sieg benutzt. Gestern schon warf das Reichstag die bestehenden Rechtsverháltnisse über den Haufen u. beschloss „alle Robotén, alle Leistungen des Bauern, alle Zehnten ohne weiteres aufzuheben“. Den Gutsherren soll der Staat zwar eine Entschádigung zahlen, doch wird dieselbe die dem Adél aufzulegenden Steuern kaum decken. Fürst Paul ist dadurch zum Bettler geworden. Az ország ezzel sincs megelégedve. R o g á c o n, Pest m e l l e t t k i k i á l t o t t á k a k ö z t á r s a s á g o-t; b i z t o s, h o g y A u s z t r i a ma 1 1 millióval k e v e s b e d e t t. Itália elvesztése küszöbön, a cseh küldötts. ma jön, kér független ministeriumot Csehország, Morva és Szilézia részére. Tyrolban és Steierben a bajor szinek uralkodnak, Bécs 40 helyett 5 millió nép fővárosa. A császár kikocsizott, ő boldog. Nem bántja, hogy ki uralkodik helyette.

(Witzthum: Berlin und Wien, Stuttgart 1886.)

1848 március 21, Pest.
Eredeti ulán; fogalmazványa az Akadémia kézirattárában.

Toldy Ferenc Széchenyihez.

Nagyméltóságú gróf másod Elnök Úr!

A tegnapi akadémiai ülésnek összesen öt rendbeli feliratát idemellékelvén, kötelességemnek tartom Excellentiádat e magánlevéllel értesíteni, hogy a napi események a mi csendes falaink közt is éreztették rendkívüli hatásokat.

Számos tagok illőnek, sőt az Academia jövendője tekintetéből szükségesnek tartván, hogy az Academia az új állapotok felett nyilatkozzék; s engem ez iránt felszólítván: legillőbb módnak azt tartottam, hogy ezt adressekben fejezzük ki. Az ülés ritka lelkesedéssel s egyértelműleg elhatározta ezt; előkivánta a fogalmazatot, ha van, s miután felolvastam, egy változtatással egyértelműleg el is fogadta.*

A reform dolgában az igazgatósághoz ajánlottam hogy forduljunk, s ez is elfogadtatott. De ez nem volt elég. Egy levelező tag egyszerre egy nagy sereg fiatalt hozott be; s proponáltatott: az ülések nyilvánosak legyenek, a levelező tagok vokssal bírjanak, az Academia egy falragasz által fejezze ki köszönetét a szabad sajtó kivívásáért. Nem lehetett ellent állni; Fáy, ki elnökölt s mindent a választmányhoz szeretett volna utasítani, jobbnak látta kimondani a határozatot.

És így Kegyelmes Uram, egy kis revolutio az Académiában is. De adja Isten, ez irány nem fog sokáig tartani. Az Academia reformáltatni fog, s az igazgatóság meg a minister ium nem lesz tekintettel egy illy időben hozott határozatra. Nekem, Kegyelmes Uram, igen nehéz az állásom Excellentiád távolléte alatt: nem lévén támaszom a gyakran változó elnökségben.

De nem sokára szerencsénk lesz ismét Excellentiádhoz. A jó hazafiak hite az, hogy az új kormány körül kezet kell fogni; és óhajtják, hogy Excellentiád attól segedelmét meg ne vonja. Magamat Excellentiád kegyeibe ajánlván régi tisztelettel öröklöm Excellentiádnak

Pest, mártius 21. 1848

alázatos szolgája
Toldy Ferenc.

A levélnek öt melléklete volt: az Akadémia levelei Széchenyihez, a királyhoz, a nádorhoz, a miniszterelnökhöz és a képviselőházhoz.

1848 március 22, Pest.
"Sajátkezű levél.

Kovács Lajos Széchenyihez.

Pesten Mart. 22 kén 848 — 5 órakor délután.

Kegyelmes uram,

A mit megjósoltam én is más is — íme megtörtént!

A pesti forradalom az országgyűlés ellen fordult, törvényeit roszszaknak nyilvánítja, s a sajtó törvényt e perczben égeti a fegyveres őrség közepette a szabadság téren a városház előtt.

És már most ebből a tanúság nagyon is világos.

Und jetzt einige Worte über die Natúr dieser Revolution für Euer Excellenz.

* A királyhoz szánt feliratban van lényegtelen módosítás.

Excellentiád engem kurucznak tartott, de soha forradalom emberének nem s így szavamnak lesz tán némi nyomatéka. — Elmentem délután a városház termébe, hogy ott lássam a forradalom, phyziognomiáját újra s ismerjem meg e nép embereit s lássam van-e a magyar fajban csirája valami nagyobbszerü élet jelenségnek. S én mondhatom Excellentiádnak, annyira meg vagyok hatva s annyira átment minden valómon egy jobb jövő vallásos reménye, hogy én többé félni nem tudok. Ha a magyar illyszerü jellemeket bir a sötétség zugából egyszerre kiállítni, illy nemzet nem veszhet el, ez jobb életre van teremtve, ennek buknia nem lehet. Ó! bár ama táblabíró politicusok értenék! És miért nem értik őket, mert itt nincsenek. Kik itt vagyunk, látjuk, halljuk, értjük őket s nem félünk, nem aggódunk, mert typusza e forradalomnak egészen más mint valaha volt e világon, e legnagyobbszerü jelenet mit eddig a história felmutathat — ennek tartja Gosztonyi, Kemény s minden ember, ki egy kicsit tud olvasni a forradalmak lelkében. —

E forradalom legnagyobbszerü jelleme egy 20 éves fiú Vasváry Pál Szatmár vármegyéből a szomszéd faluból Berencze mellől. Másik Petőfy. Ezen Vasváryt hallani kell szónoklani, hogy nagyszerűségéről fogalma legyen az embernek. S ha ő birja a magyar forradalomra saját jellemének typusát rányomni, akkor elbújhat előle a frank forradalom nagyszerűsége. Das sage ich altér scepticus!

Vesse egybe Excellentiád e sebesen irott sorokat a mai nap reggel gőzösön vett levelemben irt conjecturákkal, mert én úgy emlékszem, világosan megírtam Excellentiádnak, hogy itt mészárlás nem lesz, de lesz guillotine a pártvezérek számára. Ma Vasváry olly ékesszólással, minőt még magyarban nem bámultam, illy formákat mondott a tömeghez: „Az országgyűlés nem akarja érteni, az országgyűlés ignorálja e forradalmat. És miért? mert e forradalom békés s ezt az országgyűlés érteni nem tudja; a forradalom vérrel nem szennyezi magát. Mióta az utolsó franczia forradalom zászlajára embléma gyanánt felirá a t e s t v é r i s'é g e t, letörölte a vért, s mi kik ez után indultunk, vért nem akarunk, vért nem kívánhatunk. És ezt nem akarja az országgyűlés érteni! Ámde mondom én uraim, a mit mi kivívtunk, annak ereje mindnyájunk testi és lelki meggyőződésében fekszik, s mi azt megtartjuk minden hatalom ellen bármibe kerüljön. — E forradalom nem tör ki, ha ellenállásra nem talál s ha talál orvossága nem mészárlás — de guillotine! Azonban jegyezzük meg: a vércseppnek végtelenül termékenyitő magva van; előbb cseppek hullnak, később vérpatak támad, végre tengeráradat lesz, és e vértengerben elveszti az ész vezérlő hatalmát s urai lesznek azok, kik vérben nevelkedtek fel, kik vérben élnek s léteznek. Ide a dolgokat menni ne engedjük, végezzük be nagy munkánkat úgy mint elkezdettük etc. etc.“

így szólt, nem volt ember, ki át nem lett volna hatva azon nagyszerű modor, mély felfogás és exaltatiótól, ami belőle az egész roppant tömegbe átment. Én mondom Excellentiádnak, a legborzasztóbb elszántság egyesülve van itt e fiatal jellemekben olly galambszelid kedéllyel, olly békére hajló indulattal, annyi rendszeretettel, minő jellemeket a história nem igen mutat fel másutt. Oh! Isten, ha ezeket elfajulásra kényszerítjük, ha e nemes anyagot dühös állatokká ingereljük, akkor nemzetünknek vége, velők hal!

Ha őket látjuk, halljuk, meggyőződtünk, hogy mindent meg lehet menteni; ők a diaeta iránt tiszteletet, a Corpus iuris iránt engedelmességet prédikálnak nyilván. Pesten soha nagyobb rend, szigorúbb csend nem uralkodott; minden zajos korcsmát bezáratnak a polgárok álmáért.

De ha követeléseiknek ellenáll a diaeta, vagy ministerség vagy ők vagy ezek hullanak el okvetlenül. Olly valami megható elszántság ül ezen íiuk arezain, hogy a ki erről kételkednék, az nem ismeri az emberi természetet.

Excellentiádnak keveset kell írnom, hogy megértsen, hogy Pulszky, mint Courier megy a miniszterelnökhöz, a forradalom határozatával, azt más kézből is megtudja Excellentiád, valamint a mai gyűlés, tegnapi megyei gyűlés határozatait, mint meg annyi hatalmas lépések a forradalom kifejtésében. —

Épen a sajtó törvény megégetésétől jövünk Tasnerrel s Helmeczynél írom e sorokat s Staféta által gondoltuk jónak elküldeni, hogy Excellentiád tudósítva legyen. Pulszkyt kíséri Vasváry Pál — hivassa magáho'z Excellentiád — olly valami nagyszerű jellemnek csirája rejlik e gyerekben — szóljon vele Excellentiád.

Ne lépjen Excellentiád *a* ministériumba. Azt támogatjuk, míg lehet, de az már is halva szülött — abortus. Ez itt egy hang, egy lélek. Kuthy t maga — most szóltam vele — desperált a ministérium felállhatásán. Ő így szól nekem, kezében tartja a termek minden szálait, de ő sokkal fanaticusabb maga, hogysem tudjon gondolkozni is, olvasni is az élet könyvében. Most minden ember szidja a diaetát, hogy itt nincs, gyávaságnak vagy megvetésnek tartják, hogy le nem jött.

ők azt mondják: odafen Széchenyi, Kovács megijedtek nagyon! majd meglátjuk. Nekünk szerencsétlenségünk, hogy soha ne értessünk meg. Pedig ha e forradalom elfajul, a ministerelnök nyaka hull. És én mondom, hogy nem az ő hibája, mert ki olly könnyen urává lehetett, de elszalasztja a perczet, az elvetette a koczkát s sorsát meg érdemli.

Ísten legyen Excellentiáddal s háznépével, mély hódolattal

L.

1848 március 23, Pest.

H o r v á t h Imre t á b l a b í r ó írja Széchenyinek: Minthogy a Helytartótanács a lutrit megszüntette, kívánatos lenne, hogy Budán, Kassán és Temesvárt újra felállítsák és a mintegy egymillió pengő forint jövedelmet a földbirtokosok kármentesítésére fordítsák, a kiket a robot> dézsma és készpénzfizetés egyszerre való megszüntetése igen károsan érint.

1848 március 23, Pozsony.

W a l d s t e i n J á n o s g r ó f tudósítja Esterházy Pál herceget a sajtótörvény, miniszteri felelősség, a vármegyék és úrbéri törvények tárgyalásainak lefolyásáról. A minisztérium kihirdetéséről a következőket írja: „Von der Sitzung zu Hause gekommen schliesse ich mit der Nahricht: dass das Ministérium 1 Uhr in der untere Tafel und dann bei uns publiciert wurde. Der Premier sagte: Er sei zwar nicht autorosiert es vor der a. h. Sanction Mund zu machen, da aber gerade Nachrichten von Pest eingetroffen seien, die die Hinabsendung 1—2 seinen verantwortlichen Collegén nach Pest augenblicklich erheischen, so publiciere er gleich seinen Wahl.“ A bécsi állami levéltár Kossuth iratai közt megvan (209. sz.) a nádornak u. aznap kelt felhatalmazása Batthyányihoz, hogy addig is, amíg az általa

javaslatba hozott miniszterek „bizton várt megerősítése megérkezik, javaslatára szükségesnek tartja, hogy az előterjesztettek közül Klauzál Gábort, Szemere Bertalant és esetleg másokat a rend fenntartására szükséges hatalommal felruházzanak.“ A levél erre céloz.

A minisztérium ezen kényszerű kihirdetését Szögyén alkancellár ugyanúgy mondja el március 23-ki előterjesztésében. Erre vezeti rá Rosenfeld tanácsos, hogy immár a második túllépés (zweyter Übertretung) történt (az első az volt, hogy a nádor a minisztereket a király azon rendeletének végrehajtása előtt kinevezte, hogy hatáskörüket előbb kell szabályozni), de mivel a miniszerek legfelsőbb kinevezés nélkül nem működhetnek, előterjeszti, s meg is történik, hogy másnap az államértekezlet négy levelet küld le: elsőt a nádornak, azt kérdezik tőle: hozzájárulásával vagy tudomásával történt-e a kihirdetés; a másodikat a pesti kamarához, ebben elrendelik, hogy tovább is a fennálló törvények és rendeletek szerint járjon el; a harmadik levélben báró Lederer budai hadtestparancsnoknak meghagyják, hogy minden lehetőt kövessen el a kincstári javak biztosítására; végül a negyedik levél a hadügyminisztériumot tájékoztatta a Ledererhez küldött parancsról.

Széchenyi megállapítása tehát, hogy az ország jövője kockán forog: mindenképen találó.

1848 március 24, Bées.
Egykorú másolat után.

István főherceg nádor a királyhoz.

Euere Majestát!

Die Lage Ungarns ist in diesem Momente so kritisch, dass ein Ausbruch táglich zu erwarten ist. In Pesth herrscht Anarchie. Die Behörden sind in ihrer Wirksamkeit durch ein Sicherheits-Comité ersetzt und während die Statthalterei unter der geschikten Leitung des Grafen Zichy wenigstens ausserlich ihr Ansehen aufrecht hált, ist die Hofkammer vollkommen nullificirt. Die Edelleute erhoben sich in Massen um sich Rechte factisch zu sichern.

In dieser abnormen und kritischen Lage der Dinge erwartet jedermann sein Heil bloss von der unmittelbaren Einsetzung eines verantwortlichen Ministeriums. Wenn wir nun diesen Plán auch als Calamität ansehen, so muss doch die Frage in dieser Form gestellt werden: „welches ist die kleinere Kalamität?“

Ich werde versuchen in wenigen Worten jené 3 Massregeln zu bezeichnen, durch welche — wie ich hoffe — allein noch ein Resultat in Ungarn gewonnen werden kann.

Die erste Massregel wäre : sámmtliche bewaffnete Macht aus dem Lande zu ziehen und diess der gánzlichen Plünderung zum Raube lassen und passiv den Unordnungen und Brandstiftungen zu zusehen, so wie den Kámpfen zwischen den Bauern und dem Adél u. s. w.

Die zweite Massregel wäre in Verhandlungen mit dem Grafen Batthyányi sich einzulassen in Hinsicht der Motionen, die für die Gesetze vorgeschlagen werden, — und zu retten, was zu retten ist. Er ist jetzt der Mann des Tages, doch wenn wir länger zögern, dürffe auch sein Stern sinken. — Doch müssen wir im Voraus wissen, was zu thun sei in dem Falle er nicht zufrieden gestellt werden könnte, und resigniren würde.

Endlich wäre die dritte Massregel den Palatin zurückzuberufen und einen königlichen Gomissár nach Pressburg zu schicken mit ausserordentlicher Vollmacht und begleitet von einem bedeutenden Truppenkörper, der nachdem er den Landtag dórt auflöste, nach Pest gehen und dórt das Regiment der eisernen Faust so láng fortführen müsste, als die Umstände erforderten. —

Ich muss offen gestehen, dass ich von der erste Massregel selbst zurückschaudere. Sie ist unmoralisch und es dürfte sich vielleicht für eine Regirung nicht schicken ihre Unterthanen so ganz zu verlassen, von denen doch wenigstens ein Theil gutgesinnt ist, und zu erlauben, dass sie allen Grausamkeiten einer Insurrection zum Opfer fallen. Ausserdem würde diess auch einen nachtheiligen Einfluss auf die übrigen Provincen haben durch das Beispiel, das der ungebildeten rohen Masse gégében würde.

Die zweite Massregel dagegen ist eine gute; obgleich sie beim ersten Augenblick einer Separation gleich ist, ist es dennoch für die jetztige Epoche die einzige Massregel um diese Provinz zu erhalten; stets vorausgesetzt, dass die Herren, die ernant werden sollen, im Standé sind völligen Einfluss auf die Vertheidigung im Inneren auszuüben, was man im Voraus nicht mit voller Sicherheit behaupten kann. Wenn die Zeiten sich günstiger gestalten, kann dann noch Manches anders organisirt werden, was in diesem Momente eine Trennung zu veranlassen scheint.

Ich weiss nicht, ob etwas durch Verhandlungen mit Batthyányi und Deák gewonnen werden kann, aber ich weiss, dass nur hier die Verhandlungen geführt werden können, -— denn wenn die Sachen in Pressburg zur Debatte kommen, ist Alles zu befürchten. In Hinsicht auf dies muss ich übrigens als treuer Diener des Staates mir die Freiheit nehmen, die Aufmerksamkeit Euer Majestát auf einen höchst wichtigen Umstand zu lenken. Was soll geschehn, wenn Gräf Batthyányi im Falle, dass die Negotiationen zu keinem genügenden Ende gelangen, alles zu wagen béreit ist und sein Amt aufgiebt? Hier halté ich es für meine Pflicht, ohne Übertreibung ^ber der Wahrheit gemáss zu bemerken, dass wir für diesen Fali béreit sein müssen mit einer Militármacht lángs der Donau, und auf dem Wege, der von Pressburg nach Pesth führt, die Demonstrationen zu unterdrücken, die durch die, jungen Leute in Pressburg und einen Theil des Adels hervorgerufen werden dürften. In diesem Falle bliebe nur die dritte Massregel über. Wenn wir annehmen, dass die Mittel für ihre Ausführung nicht fehlen, musste diese dritte Massregel ohne Verzug ausgeführt werden.

Doch hier ergeben sich folgende Fragen:

a) Ist nicht ein Mangel an hinreichenden Geldmitteln vo-rhanden? Ist es daher nicht unmöglich eine bedeutende Militármacht nach Ungarn zu senden, worunter ich wenigstens vierzig bis fünfzig tausend Mann verstehe.

b) Ist diese Macht bei der Hand und fertig, um gleich angewendet werden zu können? ist ferner

c) ein Gomissár zu finden, der den Willen und die Befáhigung hat diese Anstellung anzunehmen, — und endlich

d) waltet kein Zweifel, ob diese Massregel hinreichend sei um das gewünschte Resultat zu erreichen? Wird in Galicien oder Italien nicht eine grössere Militármacht nothwendig sein?

Wenn auf diese Fragen, auf die ich in meiner Lage zu antworten nicht im Standé bin, eine günstige Antwort gégében werden kann, eine

solche Antwort, dass die Ausführung ohne alle Illusíon und ohne Calculationen, die spáter sich als unrichtig erweisen, möglich sei, so habe ich dann keine weiteren Bemerkungen gegen diese Massregel anzuführen; — vorausgesetzt, dass ein Vergleich mit dem Grafen Batthyányi versucht wird, ferner, dass die Ansichten der Dignitáre des Landes angehört werden. die demzufolge jedenfalls nach Wien zu berufen sind.

Ich gestehe es offen, dass ich in der gegenwártigen Lage der Dinge mich für die zweite Massregel ausspreche, und ich zweifle nicht, dass die Grosswürdenträger, mit denen ich übrigens darüber noch nicht gesprochen habe, derselben Meinung sein dürften, von dem Judex Curiae Mailáth weiss ich es gewiss.

Wenn übrigens Euere Majestát in Ihrer Weissheit die erste oder dritte Massregel für zweckmássiger hielte, so hoffe ich, dass die Befehle im Einklang mit den bestehenden Gebrauch ertheilt werden, mir aber zu Wissen gethan werde, ob ich gegenwártig in Wien bleiben oder wohin ich mich bégében solle.

Wien den 24. März 848.

S t e p h a n.

Kéry Gyula szerint (A m. szabadságharc tört., 1899) a nádor a felterjesztést Szögyén Lászlóval való beható tanácskozás után írta meg, s amiatt később sokat támadták.

1848 március 25, Pozsony.

S z é c h e n y i írja Lunkányinak, hogy helyét betölti, ha belészakad is. Tegyen mindenki úgy, mert a takarékosság és a rend a legfontosabb. Ha a fejedelem a Batthyány-minisztériumot helyben hagyja, Pestre megy, ha ez nem történne meg, attól pedig az Isten őrizze meg az országot, Pozsonyban marad, vagy elmegy Cenkre. „Hajóban ülünk egész háznépünkkel, — és veszendőben vagyunk! Ala bonheur! Tán kisegít a magyarok Istene ... és egyszerre csak biztos kikötőben leljük magunkat. Ez azonban nem valószínű. Ám dűljön sorsunk jobbra, balra, Ön és én, Isten segítségével elmondandjuk: impavidum ferient ruinae.“

[1848] március 27, [Pozsony.)

E r e d e t i után.

K o v á c s L a j o s h o z.

Március 27.

Mit mond Ön mind éhez? Még mindig velünk a szerencse! Koczkáink még mindig jól dűlnek! Én nem mondhatom . . . milly kéj érzés közt ringadoz lelkem!

Ma 9-kor konferenczia . . . aztán 10-kor kerületi ülés van — ott, remélem, meglátjuk egymást! Ich glaube jetzt ganz fest, dass wir eine Zu kunft haben .. .

S z é c h e n y i.

1848 március 27, Pozsony.

Megjelent a Magyarország 1907 január 6-iki számában.

Gróf Széchényi Lajoshoz.

Deine zwei mémoires, die in goldenen Ramen gefasst zu werden verdienen, habe ich mit wäre m Seelenvergnügen gelesen!

Die Begebenheiten, die sich seit vierzehn Tagén entwickelt haben .. . brachten uns in engeren Contact mit unsichtbaren, höheren Wesen!

Unser Stamm, unser Land hat eine Zukunft. . . Batthyány und Kossuth spielten das gewagteste Spiel, das man je gespielt und ihre Würfel f ielen steís glücklich . . .; Menschen meinesgleichen haben beschwigtigt . . . die Fieberhitze zu calmieren gesucht. . . Du aber mein Freund, hast eine Annäherung, eine Ausgleichung möglich gemacht! — Du karnist, Du darfst das Bewusstsein „treu erfüllter Pflicht“ im vollstem Masse geniessen.

Die Opfer, die man uns auferlegt. . . sind ungesund; allein wir werden sie ertragen können, — wenn nur einmal wieder Ordnung in unsere Angelegenheiten kommt. — Die muss man um jeden Preis zu erhalten suchen.

Ich sage: erhalten. . . denn bis jetzt geschah noch gar nichts Ernstes'

Ich füge Dir, aber nur für Dich, folgende Verse bei, die bereits gedruckt wäre n . . . aber von den Betreffenden wieder verbrannt wurden . . . als sich der Adél, oder eigentlich der Landtag dahin entschied . . . dass der Bauer elibertiert werdeüü

Ich schreibe in grosser Eile! wenn wir hier beendigen — was nun Gott sei Dank bald geschehen — werde ich trachten nach Wien zu kommen. Lébe bis dahin wohl.

Posony, Márcz, 27, 1848.

Széchényi István.

1848 március 28, Bécs.

Suesz Eduárd, a bécsi tudományos akadémia elnöke írja: „az államtanács elutasítja Batthyány Lajos követelését a külügyi, hadügyi és pénzügyi tárcák önállóságára nézve. Ezt a hírt március 29-én István nádor vitte meg Pozsonyba. Erre Batthyány és miniszterei lemondtak, ki akarták kiáltani a független királyságot, a kir. leiratát nyilvánosan elégették. Amint ennek a híre felment Bécsbe, az államtanács a béke kedvéért engedékenyebb lett, és István főherceg is csillapította némileg a kedélyeket, Erre jött le az újabb királyi leirat sok fenntartással.“

(Erinnerungen, Lipcse 191&).

1848 március 30—31, Bécs.

Ferenc Károly főherceg elnöklete alatt március 30—31-iki közti éjjel tanácskozást tartanak Lajos főherceg, Szögyény alkancellár, Bartal tanácsos, Batthyány, Deák, Eötvös és Széchenyi bevonásával. Ezen a király

március 17-iki leiratát tárgyalják „weil die ungarischen Reichstände bei derén Kundmachung dagegen ihre Unzufriedenheit ausserten und selbe den Aufforderungen der Zeitverháltnisse íur ungenügend erklárten.“

A tanácskozás eredménye a királynak március 31-iki leirata a nádorhoz, amelynek fogalmazásában Széchenyi is résztvett.

[1848 április 1 körül.]*
Et; y k o r ú m á s o l a t után.

I d. P á z m á n d y 1) é n e s h e z.

Tisztelt Hazafitársam!

Nagyon nyomja lelkemet valami, mit önnel, de minél előbb közölni szeretnék, de úgy, hogy „szemet ne szúrjon“, mert hiába sokféle szín fordul meg táborunkban!

Isten áldja meg Önt, nekem pedig adjon alkalmat Önnel összejöhetni! Nem lehetne-e mai ülés után, — vagy ülés közt e g y b e n fordulva, es mintegy véletlenül egyben találkozva?

Válaszért esedez Ön hü hazafitársa

S z é c h e n y i I s t.

1848 április 2, reggel, Temesvár.

V u k o v i c s Sebő írja Klauzál Gábornak: A főbíró, a polgármester és a kapitány sajnálják a régi rendszert. Viszont a helybeli katonatisztek közül kitűnik bátor magyarságával Damjanich kapitány. Tegnapelőtt ez Haynau generálissal szóváltásba elegyedett, a ki gúnyolja forradalmi mozgalmainkat; parancsot kapott mindjárt másnap, menjen le 48 óra alatt az ezred stábjához. Ez rossz benyomást idézett elő. Közölték vele még a következőket:

„Bécsből a katonai hatóságoktól meghagyások jöttek le, hogy a papság ösztönözze a katonákat nyilatkozatra, hogy Ausztriával együtt kíván maradni ezentúl is, minden áron, s magyarországgali öszvekapcsolásra reá nem áll. Több pap már beszélte, hogy ily agitatióra utasítással elláttatott.“ További hírei:

Moldván egy pap háromszínű zászlót akart kitűzni; a levélíró szerint Lajos főherceg írt a főbb tisztekhez Ausztria érdekében, hogy a Bánságra figyeljenek, mert onnan 10—12 ezer embert akarnak kivinni Olaszországba. A megyei nép teljes csendben van, a törvények kihirdetését örömmel fogadta.

(Bécsi állami levéltár, Kossuth Aktén.)

1848 április 4, Moldovai) anya.

S z e n t k i r á l y i Z s i g m o n d kir. bányamester Széchenyinek írja, hogy 1841-ben kiadott munkáját: Erdélyi* bányászat ismertetése — megküldte Széchenyinek, s erről a gróf 1842 január 13-án írt levelében

* A keltezést illetőleg v. ö. Károlyi Árpád: Sz. Döblingi hagyatéka I. k. 288. 1.

(lásd a Levelek III. k. 118—119. 1.) dícsérőleg szólott. Ő élete további folyamán igyekezett a bányászatban a magyar nyelvnek érvényt szerezni, elkészítette hivatalos felhívásra Erdély bányatörvény tervezetét, de valószínűleg azért, hogy latin helyett magyarul írta meg, még ma is a hivatalos akták közt bolyong. Három évig szerkesztette a bányászati almanachot, s ha a minisztérium egy bányászati osztályt állít fel, felajánlja idevágó szakismereteit.

1848 április 5, Bécs.
Fogalmazványa az Országos Levéltárban.

A kancellária észrevételei a minisztérium tagjaira.

Allerdurchlauchtigster Kaiser und König allergnädigster Herr Herr!

In der Anlage unterbreitet der durchlautigste Erzherzog Reichspalalin die Vorstellung des ungarischen Ministerpräsidenten Grafen Ludwig Batthyány, womit er den Deputirten des Zalader Comitats Franz v. Deák zum Justizminister, den Freiherrn Joseph v. Eötvös zum Minister des Cultus und des öffentlichen Unterrichtes, den Fürsten Paul Eszterházy zurn Minister für die international Angelegenheiten Ungarns und der österreichischen Erbstaaten, Gábriel Klauzál zum Minister des Handels, der Industrie und Landwirtschaft, den Deputirten des Pester Comitats Ludwig Kossuth zum Finanzminister, den k. k. Obersten Lázár v. Mészáros zum Kriegsminister, den Grafen Stephan Széchenyi zum Minister für öffentliche Arbeiten und Communicationsmittel, endlich den Deputirten des Borsoder Comitates Bartholomeus v. Szemere zum Minister des Inneren vorschlägt i

Die hier benannten Individuen sind Euer Majestát aus ihren öffentlichen Leben viel zu wohl bekannt, als dass ich mich in eine nähere Charakterisierung derselben einzulassen hátte; auch glaube ich nicht umständlicher auseinander setzen zu müssen, dass nach dem Euere Majestát den ungarischen Reichsständen ein verantwortliches ungarisches Ministerium a. g. zuzusagen, und die Beauftragung Grafen Batthyányi's mit Gestaltung eines solchen a. h. zu genehmigen geruhten, das in Antrag gebrachte Ministerium im Allgemeinen, nachdem dessen Mitglieder, den k. k. Obristen Mészáros ausgenommen, der Majorität des Reichstages angehören, oder doch ihr gesinnungsverwandt sind, wodurch in Hinkunft bei den gegenwártigen Umschwung der Dinge in Ungarn die Möglichkeit der Gestaltung und des Bestehens eines verantwortlichen Ministeriums unerlässlich bedingt sein wird, kaum beanstandet werden könne.

Übrigens záhlt das beantragte Ministerium auch Ménner, derén Einbeziehung in dasselbe als entschiedener Gewinn für die Regierung anzusehen ist; die meisten Ihrigen gehören zwar des bisherigen Opposition und liberalsten Fárbung der politischen Meinungen an, doch sind es alle Ménner gegen derén Charakter nichts eingewandet werden kann. Es ist daher eigentlich nur Ludwig Kossuth, dessen Bestátigung einem Anstande unterliegen könnte. Da aber die Verweigerung desselben die unmittelbare Auflösung des ganzen Ministeriums nach sich ziehen, und dies unabsehbare Folgen haben würde, übrigens aber da für ihm blos zwischen dem Portefeuille des Innern oder der Finanzen die Wahl freisteht, — es in vielfacher Beziehung weit ráthlicher scheint ihm das Letztere zu überlassen, so muss

ich der weisen Ansicht Sr. kaiserl. Hoheit des durchlauchtigsten Erzherzogs Palatin auch in dieser Rücksicht beipflichten, und erlaube mir sofört a. u. darauf anzutragen: dass Euere Majestát die allerhöchste Bestáttigung des vorgeschlagenen Ministeriums Höchstdieselben mit einem ungarischen allerhöchsten Handschreiben kund zu gebén geruhen mögen.

Wien den 5-ten April 848.

Ladislaus Szögyény.

Oldalt. Die abschriftliche Anlage zeigt meine über den Vortrag meines Herren Vetters des Erzherzogs Palatins Liebden gleichzeitig an denselben erlassene Verfügung.

Wien den 7. April 848.

Ferdinánd.

Í848 április 6, Pozsony.
Fogalmazványa az Országos Levéltárban.

Szemere Bertalan belügyminiszterhez.

A cs. és kir. szab. Dunagőzhajó Társaság igazgatójától mai napon vett s másolatilag 1. alatt ide rekesztett iratban az iránt értesíttetvén, hogy a cs. és kir. udv. haditanács Titelből Bécsbe az imént eltávozott utászok (pionierek) helyébe két század csajkásokat kíván gőzösön szállíttatni a nélkül, hogy ezen szállítás a közönségnél szemet szúrna vagy éppen czélzata kétségbe vétetnék; nem késem errül Önt eleve tudósítani, s egyszersmind az illetőknek e tárgybani felvilágosítása és kellő intézkedések tétele végett ezennel bizalmasan felszólítani.

Kelt Pozsonyban, ápril 6, 1848.

Gr. Széchenyi István.

1848 április 6, Pozsony.
I'ogalmazványát Kiss írla. Idéz belőle Kovács:
Gr. Sz. I. közéletének három utolsó éve, II. k., 99. 1.

Kovács Lajoshoz.

Pozsony, április 6 1848.

Kedves Barátom!

E sorokat Fehr Vilmos a gőzmalom direktora viszi. E három intézet: czukorgyár, gépgyár és gőzmalom a pénzek stagnácziója végett legnagyobb bajban van. Miután itt van ideje, hogy egy intézet a másikat e honban támogassa és védje, én kérem Önt, sőt felhatalmazom, tegye magát kontraktusba Fehr direktorral és anticipáljon e 3 intézetre a tiszaszabályozási pénzekből usque ad hatvanezer pengőt, nb. ad summum négy vagy hat hétre. Vegyen addig minden lehető biztosítékot, csak intabulatiót ne, mert ez pénzbe kerül.

A gőzmalmot nem lehet szétbomlásnak engedni, a czukorgyárnak fenállása majdnem szintoly szükséges; a gépgyár végre, melyet — köztünk

maradjon a szó — most tüstént fegyvergyárrá fogunk átváltoztatni, concíitio sine qua non. Ehhez képest nem hiszem, hogy miniszter kollégáim ez nézeteket legerélyesebben pártolni ne fognák, vagy rossz néven vennék, hogyha a tiszavölgyi pénz interimal iter az érintett intézetek fentartására fordítatnék. Többnyire a felelősséget magamra veszem. Vegyék el vagyonomat, vegyék el fejemet, biz én nem bánom. Mit ügyünk felvirágoztatása végett szükségesnek tartok, tétova nélkül cselekedni fogom. Most arrul van szó, időt nyerni és a most érintett virágzó állapotban fenálló intézeteket elbomlástúl megmenteni.

Kérem tehát Önt kedves Barátom, emelkedjék a körülmények parancsolta magasságra, tanácskozzon Fehr és talán Tasnerrel s tegyen belátása, lelkiismerete szerint. Ha engemet evictornak nem fognátok használni, azaz Budapesten fekvő vagyonomat lekötni, igen igen szeretném.

Nagyobb biztosság végett Batthyányval, Kossuthtal etc. igen szerettem volna közleni e sorokat, de ők tegnap este Eszterházy herceggel Bécsbe konferenciára, s csak ma éjjel vagy holnap reggel jönnek vissza. Ha cserben hagynak, mi egyébiránt nem hihető, ám lássák; én tudom, akkor mit mívelek. Isten áldja.

1848 április 7, Bécs

Gr. Vitzthum — írja anyjának: Kormány nélküli hajón eveznek a tengeren, mind eddig baj nélkül. Bárcsak lenne egy liberális Metternich, mondják a kancellár ellenfelei. A gyeplő a 74 éves Fiquelmont reszkető kezében van, s a legrosszabb, hogy sehol a vezetésre alkalmas államférfiú nincs.

Olaszországban a hadakozás megkezdődött, Radetzkynek Milánót ki kellett ürítenie, de jó hadvezetők vannak, a sereg hangulata kitűnő, s Károly Albert és IX. Pius hamarosan melegbe kerülnek. Nyíltan beszélik Rómában — a levélíró U. nevű barátja hozta a hírt — hogy IX. Pius lesz az utolsó pápa. Bécsben is papellenes a hangulat, a bécsi érsek kénytelen volt palotájára a német lobogót felhúzatni, a ligourianusokat, theresianus apácákat elzavarták a városból. A kereskedelem teljesen megakadt, a boltok üresek stb.

(Berlin und Wien, Stuttgart 1886.)

1848 április 9, Pozsony.

Gróf Széchenyi István né írja fiának Bélának Pestre: Durch Marié hasst Du erfahren, dass Dein Vater zum Minisíerium gewählt würde; meine Freudé darüber ist sehr mássig, denn seine Stellung ist ungemein schwierig, und man begreift, welcher Opfer es ist im gegenwártigen Augenblick ein hohes Amt anzunehmen; er hat wahrlich dadurch eine neue Beweis seiner Liebe für das Vaterland abgelegt, mögé ihm der Himmel Kraft und Ausdauer verleichen.

1848 április 10. Pozsony
E r e d e t i levél

F e l s ő b ü k i N a g y P á l h o z

Különösen tisztelt Barátom,

mint már szóval is mondám, szívesen igéreni ezennel írásban is, hogy azon barátságnál, mely minket oly régen egybeköt, és azon tiszteletnél fogva, mellyel Irántad viseltetem, nagy örömömre fog mindig szolgálni, ha fiadnak — ki egyébiránt úgy mint mostani világban mindenki csak saját maga lehet szerencséjének legbiztosb alkotója, — előmenetelére segédkezet nyújthatok.

Sorsunk Isten kezében van, és így meglehet, hogy én bár ifjabb még is előbb le fogom fizetni azon adósságot, mellyel a természetnek mindnyájan tartozunk. Ha azonban nem, s Te leszesz első, ki áthágandja a nagy határt, szívesen pótlandom, mennyire tehetségemben leend, fiad veszteségét. Addig is egyébiránt, míg költözésünk órája üt, örömest fogok, ha csak lehet, mostan nyert hivatali állásom által is fiad szerencséjére közre munkálni, feltéve ha erkölcsi tisztasága és haszonvehetősége olyan, mint a milyent „halhatatlan Nagy Pál“ ivadékában méltán feltehetni!

Áldjon Isten. . és maradj Barátom, Jóakaróm, valamint én maradok őszinte tisztelőd, barátod

S z é c h e n y i i s t v á n.

Pozsony, april 10, 848

1848 április 12, Pest.

Zelenka Lajos, Berger Lajos, Vörös Zsigmond és mérnöktársaik (197 en) előadják Széchenyinek, hogy az ország felvirágoztatására felajánlják szolgálataikat, abban a tudatban, hogy az eddig létesített közmunkák bármelyik külföldivel kiállják a versenyt, s hogy a magyar mérnökök között nem egy elsőrendű szaktekintély van.

A legközelebbi jövőben megoldásra váró feladatokat a következőkben foglalják össze:

1. az igazgatói és osztályfőnöki állásokra magyarokat nevezzenek ki,
2. az Országos Közlekedési Mérnökközpont adjon ki szaklapot,
3. néhány mérnököt küldjön ki az ország külföldi tanulmányútra, akik tapasztalataikról a szaklapban beszámolnak,
4. minden hazai közmunkára vállalkozhassanak, s a budai építészeti igazgatóságnál levő közlekedési munkálatokat tegyék közzé,
5. külföldi szakmunkákat fordítsanak le,
6. a mérnöki tanodát az egyetem tervbevett átrendezésétől függetlenül állítsák fel,
7. a mértékeket országosan rendezzék.

1848 április 18, Bécs.
Eredeti után.

Gróf Pálffy Móric Széchenyihez.

Bécs 1848 évi ápril 18-án.

Tisztelt Barátom!

Nagy örömmel vettem barátságos leveledet, mert legalább nagy bizonytalanságból felszabadított és új tanúságul veszem azt barátságos indúlatidnak.

Különben a mellékelt levélből képes vagy látni, hogy miniszterelnökünk szellemében működni iparkodtam. A még ki nem irtott bureocratikus formák következtében feleletet még nem vettem, és a mint hallom, péntek előtt nem is kaphatok; ha béketürésem szakad, elmegyek magam a miniszterekhez, és ha Magyarország iránti rosszindulatból nem teljesítik kérésemet, majd bevádolom őket valami népgyűlésbe. Illy módon egy év leforgása alatt 30000 puskát megszerezni képes volnék. Kü lönben nem ártana, ha puskacső gyárakat Magyarországban felállíttatni képesek volnánk, ha kell, majd kerítek egyéneket.

A „Zünder“ gyártást illetőleg írtam már Batthyánynak, tőle levelemre feleletet még nem kaptam; talán jó lenne neki azt emlékezetibe visszahívni, mert most határozottan nem tudom, valljon vegyek-e régi puskákat vagy sem.

Ha Angol Országból kaptok puskákat, valóban nem tudom, mikép történhetne a fizetés, ha nem búzával vagy gubacssal! Olaszországbóli hírek lehetősek mindeddig. Isten Veled! Hű barátod és igaz tisztelőd

Pálffy Móricz.

Ajánlom figyelmedbe a puskák (Delvinische Kammer-Büchse), melyet a gőzössel tegnap leküldtem Pestre. Bocsásd a sok hibákat, mellyek e levélben alkalmasint lesznek, de titoknokot nem tarthatok, jobban írni pedig nem tudok. Je sais, comme je suis. —

1848 április 21, Pest.
Eredeti levél után.

Tormásy Jánoshoz, Békés megye főjegyzőjéhez.

Tisztelt Barátom,

Sok történt a közelebbi hetekben, mi a gazda nélküli számítás színét vfseli. Ennek súlyát főleg az administrationalis gépezet betöltésében érezzük már, midőn menekülés nélkül azon kellemetlen alternatívába látjuk magunkat sodortatni, hogy vagy hivatással bíró értelmi tehetségeket nélkülözünk az új administratio roppant nehézségű munkájában, vagy első fellépésünknél már a hivatalok rendezése által megvessük a finaneziális zavar alapját. — Mert az ifjú állomány fen álló administrationalis terhét alig hordozhatja, minden új csak kétségbe ejtheti.

Számítottam közremunkálására osztályomban. Most midőn e részben csak az marad fen számomra, hogy a reményt tartsam fel jobb időkre, örvendek azon, hogy óhajtásomat — noha igen korán fejeztem ki, miszerint osztályomban szeretnék szép tehetségeinek méltó helyet nyitni. E

részben szeretem, hogy tudja Ön, mi méltánylattal vagyok tehetségei és jelleme iránt; azonban ha az osztályombeli hivatalnokok névsorát áttekinti, az jobban megmagyarázza eljárásom okát, mint én kifejthetném. Egyetlen egy új nevet nem találand ott Ön, s én szükséges önmeglagadásnak tartottam e részben sem saját hajlamomat követni, hanem inkább jobb jövendő fejében nem gyarapítani most azon bonyodalmakat, melyek financziális állapotainkbúi felmerülhetnek.

Fogadja egyébiránt őszinte tiszteletemet, s őrizze meg számomra azon méltánylást, melyet egy örökre nevezetes törvényhozási szak köztünk támasztott. Én örülni fogok, ha az idő kedvezései ezt minél előbb oda érlelik, hogy belőle szorosb hivatalos együttmunkálás alakúihasson.

Őszinte tisztelettel

Ön igaz hazafi társa

S z é c h e n y i Ist.

Pest, ápril 21. 1848.

1848 április 21, Pest.
E r e d e t i után.

K o v á c s L a j o s h o z.

Pest, április 21 1848

Barátom!

Több leveleit igen-igen nagy köszönettel, de egyszersmind nem kevés s z o m o r ú s á g g a l vettem. — Miért „szomorúsággal“? Errül tüstént.

Régi katona vagyok. Bár mennyire szorul is éhez képest a kapcza, megszoktam a nagy tömeg előtt mindig vidor képpel jelenni meg. Meghitt embereim keblébe azonban szívesen öntöm gondjaim lobját. Önt illy embernek, illy barátomnak tartom. Egészen köztünk. „Bizony nem jól vagyunk a Tisza ügyében“. És valljon mi a legnagyobb baj? Sem nem Vásárhelyi kimúlta, mert ez noha kimondhatatlan veszteség, azért mégis kipótolható; sem nem jő az a kormány részérül, mert itt az akadályok mind legyőzhetők, kivált most, miután Apponyi van szőnyegen; sem nem fekszik az a dolog szövevényében. Hol rejlik tehát? Abban, hogy szegény fejemnek sem elég ereje, sem elég ideje nincs a vis motrix szerepét e tekintetben is játszani, s hogy Abonyi minden jó tulajdonai mellett éppen nem azon egyén, melly mozgásban tarthatná az ügyet, abba időrül-időre lelket fúhatna, azt mindig legnagyobb élet- és rendben forogtathatná, etc. etc. etc. Pedig ha illyes egyénünk nincs, higye el, ha én megölöm is magamat, nem lesz az egészbül semmi! „Abonyi, azt mondják, majd belé fog okulni“. Én azt mondom: „soha“. Gyeplős ló „terem“, soha nem tanítható. Der den Götterfunken der Excution, diese nie rastende Erschaffungs-

snitt des Geistes nicht in seinen Innern wohnen hat, der wird — wie immer sein Titel klingen und wie gross auch sein Wirkungskreis seyn mögé — stets das 5-te Rad am Wagen, Ballast, ja sogar Nemesién (?) seyn! — Hogy ti, Ön, Perényi, Lónyai és Selmeczy miért emeltétek egy hangulag Abonyit olly magosán a felhőkbe, azt nem tudom elérteni. .. Abonyit, ki jó fő, talpig becsületes ügyes ember, megengedem, de mint én e körül már egészen tisztában vagyok, s z i n t e egy tulajdonnal sem bir, mellyet én a tiszavölgyi „secretaire perpetuel“ személyében keresek és nélkülözhetlennek tartok, igen: nélkülözhetlennek, ha t. i. ne más, és in ultima analysi ne én legyek a vállalat „hajtó ereje“. Senkivel Tasneren kívül e dologrul nem szóltam; noha néha úgy kitűnt Abonyi „magán segítni nem tudása“, „passív természete“, „körömnélkülisége“ etc. hogy bizony sokszor megdöbbenve találkoztak szemeim Károlyi György, Desewffy Emil etc. többek szemeivel. Mennyire sújt, disgustál, ellankaszt engem ez eset, nem mondhatom! Már ha az ország „Jobbjai“ is, mint ti vagytok, olly vakok, „személyt látni és nem ügyet“, akkor mindennek vége! —

És hogy én vén fő, ki még egy hámos lovat sem veszek a nélkül, hogy előbb jól kitapogatnám, hogy én olly kimondhatatlan könnyelmű valék rá állni, „mikép az egész vállalat egy arra nem való titkár által le szegeztessék“ . . . azért haragszom leginkább. Ti elcsábítottatok igaz . . de nekem ezt nem kellett volna engednem. Most ben vagyunk, és én olly anyira elkedvetlenítve érzem magam, hogy a Tisza ügye, mellynek csak kevéssel ezelőtt olly szép színekben néztem elibe, most — a nélkül hogy errül tehetnék, vagy ezt hátráltathatnám — okvetlen mindig felzavarja epémet. — Tegye magát helyzetembe. 55 év hátamon, gyengélkedő egészség, melly kivált szellemi benyomásnak martaléka, kigázolhatlannak látszó sok munka, Tiszavölgy rendezésének szédítő roppantsága és szövevénye, Károlyi György passiv természete, a többi választmányi tagban csekély támasz, Vásárhelyi kimúlta, és végre: becsületes Abonyi István, kit, ha az ügy minden ágaiban kellőleg haladni kívánok, egyenesen a hatomra kell vennem! Nem nem, így nem megy. Ti engem és az ügyet meggyilkoltátok! — És aztán ö r ö k r e leszegezve! Igen örökre! Mert Hiedelemmel ugyan hogy szabadulhatunk Abonyitul meg? S aztán mi (nem én hanem ti) olly merészek vagyunk a kormányt nem egy esetben gáncsolni, hogy nem eléggé alkalmas embereket alkalmaz; míg mi, mély bölcseségünkben, még csak azon egyetlen egy személyt sem tudtuk gyakorlati tapintattal kiszemelni, mellytül legközelebbi érdekünk függ! Igazi gyermekek vagyunk! Vagy ujjat húzva, vagy a holdban! Én ez esetre, e magunk okozta bajra még nem találtam semmi gyógyszert. A debreczenyi ülést Vásárhelyi szomorú vége miatt júniusban nem tartjuk, mint Ön a hírlapokbul tudom, már megértette. Most, ezen összejövet alkalmasint júliusban lesz. Én — ha addig ki nem dűlök — e nyáron még mindig

be szándékozom evezni gőzössel, és járni kocsival a Tiszavölgyét. De megvallom, ezentúl csak „aus Pflicht Gefühl“ és olly érzettel, hogy majd ott fajtánk közepette leteszem örökre fejemet. . . Ugyan miért nem vállalta fel Ön a dolgot, legalább ideiglenesen? Jövő országgyűlésig, melyre mint követ mehetett volna, és hol a T i s z a ü g y é t olly nagy sikerrel éppen Ön mozdíthatta volna elő; ezen ügyet, melly annyira alkalmas tengelyét képezni mindannak, mi a legközelebbi országgyűlésen lenne szőnyegre hozandó, ugyan miért nem tette ezt? És ha nem cselekedte, ugyan mikép juthatott eszébe maga helyibe olly egyént ajánlani, — és ez szomorít annyira el — ki noha jó ember, úgy áll Önhez, mint 1:100 hoz, és úgy a Tisza ügyéhez, mint nulla egy indefinialt roppant számhoz!

Önnek a Jelenkor f. é. 31. számában megjelent czikke talpraesettebb valami, mint már régóta olvastam. Bravó bravissimo!

Isten áldja. Bécsbe e hó végnapjaiban “megyek, és ott több hétig maradok. Ha Ön ír, küldje levelét Tasnernak, ki itt marad, ki előtt nincs titkom, és ki tudja hollétemet.

Legőszintébb rokonérzettel

S z é c h e n y i I s t v á n.

Külön lapon: Én mindig azt hittem és most is azt hiszem, hogy Pazmandyba nem bízhatni. Tegnap Batthyány Lajos ezt nyíltan, de enyelegve Pazmándynak egyenesen szemére lobbanta. Én illyest tettem szinte enyelegve hozzá: „Ich bin überzeugt: er ist ganz für u n s, nämlich Pazmandy für das Ministerium; allein der S c h e i n ist ganz gegen ihn. Man könnte schwören, er ist gegen das Ministerium. Pazmandy mosoly gottlü

1848 április 22, Nagyvárad Olaszi.

Id. S z i l á g y i L a j o s írja Széchenyinek: Kiadta Franklin kalendáriumát a nép serkentésére. A minisztérium rendeleteit engedelmesen fogadják, főleg a konzervatív rész, mely a múltban is hű volt a kormány iránt. De az ellenzék is dolgozik, izgat „vastag democratiára és communizmusra“.

A nemzeti őrseregben laza a függelem. Egy kapitány 180-ad magával Sz. Mártonba kimenvén, megrohanták a katolikus templomot, s ott Lukács György izgató beszédére a magyar zászlót a tornyon kidugták. Küldöttség ment a káptalanhoz is: ha a székesegyházról a sast a jövő keddig le nem veszik, betörik a templomot. Beöthy Ödön csititó beszédeit nem hallgatják meg, már nem bíznak benne. Visszaemlékeznek régi szavaira: „lejárt már a tekintély ideje, a kormány embereit csak úgy kell nézni, mint a kéményseprőt, ki is mentül magasabban megyén föl a kéménybe, annál jobban bekormozza magát“.

1848 április 23, Pest.

Tasner Antal írja Lunkányinak, hogy Széchenyinek roppant sok a dolga, mert most állítják fel a kormányhivatalokat; az addigi kormányszékek tagjait a miniszterek egymás közt osztják fel. ő a gróf mellett elnöki titkár lesz. A városban csend van, de a zsidók ellen rettenetes az ellenszenv, alighanem baj lesz belőle mint Pozsonyban.

1848 április 22, Bécs.

Sina György báró Széchenyinek ápr. 16-án írt soraira, amiket a pesti kereskedők két megbízottja Frőlich és Kimewalder adtak kezébe, válaszolja, hogy ő készségesen támogatja a pesti piacot, emlékezteti arra, hogy az árvíz után a Nationalbank az ő közbenjárására szavazott meg kölcsönt s legutóbb Batthyány és Széchenyi kérésére szintén ő járt ki a kormánynak egy millió forintnyi kisegítést. De neki is van kérése: járjon el Széchenyi a pénzügyminiszternél, oly irányban, hogy a magyar állami hivatalok és pénztárak ne követeljék ezüst pénzben a fizetést, mert ebből zavarok támadnak, mivel a Nationalbank külföldről beszerzett ezüstpénzkészlete is hamarosan elfogy.

Az államnak nyújtott kölcsönről a bank az értesítést június 14-én küldte el, de csak később került a sor a felhasználására. Esterházy Pál ugyanis szeptember 13-án a nádor felhívására kéri a Nationalbankot, hogy adjanak 2 millió egy és két forintból álló hitelt, s biztosítja, hogy az értesítésben felállított követeléseket a kormány teljesíteni fogja. Ugyanakkor Krauss báró osztrák pénzügyminisztert is megkéri közbenjárásra.

(Esterházy hercegi levéltár, fogalmazványok.)

1848 április 27, Budapest.

Tasner fogalmazványa az Országos Levéltárban.

Havas Józsefhez.

Az országgyűlés Pesten tartása sürgető intézkedést tévén szükségessé, felszóllítom Önt, hogy a redout és múzeumbeli termek rendbehozása iránt eddig általam megindított intézkedések végrehajtására tegye magát érintkezésbe Hild építész úrral.

Nemkülönben az országgyűlések használatára eddig beszerzett bútorok s más szerek pozsonyból lehozatala iránt s itteni elhelyezése iránt legyen szives Stoffer kir. tanácsos úrral mielőbb értekezni s teljesítését eszközölni.

Pest április 27, 1848.

Havas június 1-én javasolja, hogy a leszállított bútorok felügyeletével havi 30 forint fizetéssel Pohl Károlyt bízzák meg. Széchenyi elfogadja.

1848 április 30, Budapest.
Tasner fogalmazványa.

Kossuth Lajos pénzügyminiszterhez.

Minister Úr!

Miután az 1848. XXX. törvénycikk 6. §-a által „A vizek szabályozására eddig kijelölt pénzalapnak felhasználására a felelős magyar minisztérium továbbra is utasíttatik“ magamnak e részbeni mihez tarthatása végett kérem Önt, hogy az idézett törvényben értett felemelt sóári pénzalapnak mind jelen valóságos készpénzbeli állapotát, mind ez évre még remélhető összegét velem közleni méltóztatnék.

Budapest, április 30, 1848.

Oldalt: Kiadas^sék Széchenyi István.

1848 május 4, Bud»,

István fhg. nádor írja Széchenyinek: A Nemzeti Múzeumot építő gondnokság jelenti, hogy a főrendi ülések részére kiszemelt hely aligha készülhet el a kívánt időre, s ajánlaná, hogy az első emeleten levő nagy könyvtártermet rendezzék be az ülésekre.

Véleményt vár az ügyben.

Kívii): Elnökileg elintéztetett. Havas.

1848, május 8, Bécs.

Gr. Latour Theodor az osztrák minisztertanácsnak bejelenti, hogy Lederer báró előterjesztése szerint a magyar minisztérium Bábolnán és Mezőhegyesen az állami méneseket fel akarja osztani s a következő javaslatot teszi: „Mit der dringenden Bitté vorgelegt, diesem neuen Beweise der ungemessensten, fást räuberischen Angriffe jenes Ministeriums auf allcs aerarische Eigenthum in Ungarn durch eine ungesäumte a. h. Verfügung ernstlich entgegen zu treten.“ Az elintézésről szóló melléklet nincs meg.

(Bécsi állami lvt. Ministerial-Rath Aktén.)

1848 május 8, Budapest.
Havas József fogalmazványa.

Pest város tanácsához.

Törvény által az tétetvén kötelességemül, hogy a közelebb Pesten tartandó országgyűlés számára szükséges teremeket elkészíttessem, és az idő rövidsége miatt a városi redoute termeket kényteleníttetvén e czélra használatba venni, miután ezek kellő alkalmaztatása a munkához azonnal fogni parancsol, Önöket tudósítom, hogy azokat f. hó 15-ikén lefoglalandom oly módon, miszerint ott sem gyűlések sem más összejövetelek helyt nem nyerhetnek, mirűl is az illetők értesítendők lesznek.

Költ Budapesten május 8, 1848.

1848 május 9, Budapest.
Kovács Lajos fogalmazványa.

Körlevél Heves, Szabolcs, Bihar és Szatmár megyékhez, Jászkún és Hajdú kerületekhez, Törökszentmiklós, Kisújszállás, Karcag, Szoboszló, Böszörmény, Nádudvar, Debrecen, Nagykároly és Szatmár városokhoz.

A magyar vaspálya-rendszerben mennyi fontossággal bir a szolnok—debreczen—szatmári vonal, egy röpiratomban kifejtettem. Ujabb események ezen vonal fontosságát emelték, sürgetőségét csak növelték.

Első teendőim közé soroztam tehát megtenni lehető legnagyobb erővel azt, hogy ezen vonalak felméretése által a tettleges munka is mielőbb megindítható legyen, E czélra midőn szükséges számban mérnököket rendeltem ki, felszólítom Önöket, nyújtsanak azoknak mindenben segédkezet. Sőt miután e vonal mentében eső községek részéről az áldozati készségnek annyi lelkes tanúságait bírom, felszóllítom egyszersmind arra is, hogy lehető legrövidebb idő alatt nyilatkozzanak az iránt is, valljon a szükséges földtér kisajátításának terheit, — mely aránylag a nyerendő roppant haszonhoz •— tekintetet alig érdemel, nem volnának-e közvetlen érdekelt községek hajlandók elvállalni? Mert valamint igazságosnak nem tekintettem eddig is, hogy az országos érdekű vaspálya vonalaknál egyes községek a földtér ingyen ajánlatán túl aránytalanul áldozzanak, úgy viszont méltányosnak tartom, hogy hol a föld becse oly aránytalanul emeltetik, azon csekély terecskéért még az álladalom részérül nevezetes áldozatok ne tétessenek. Felszóllítom azért Önöket, eziránt mielőbb, legföllebb f. hó végéig határozottan nyilatkozni.

Biztat a remény, hogy megfeszített törekvésem s önök kézfogása oly helyzetbe segít, hogy hazám e részének felvirágzásához a tettleges munkát megindítani még e nyár folyamán sikerülend.

Kelt Budapesten.

Oldalt: Mai 9, kiadassék Széchenyi.

Ugyanaznap hasonló tartalmú rendelet ment a szolnok—aradi vonal ügyében Heves, Békés és Arad megyékhez, Törökszentmiklós, Szolnok, Csaba és Arad városokhoz.

1348 május 9.
Részlet Kempen János rendőrminiszter naplójából (1931).

Rodich kapitány hozza hírül Zágrábból: Dass der Banus von einem Anschlusse an Ungarn nichts wissen wolle, dass ihn Ehg Stephan für den morgigen Tag nach Ofen einberufen habe, der Banus jedoch nicht folge und letzterer überhaupt den Ehg keiner aufrichtigen Anhänglichkeit an das Kaiserhaus fähig halté.

Es ist wahr, Ungarn stösst seine Nebenländer von sich, allein Jellachich trachtet ofFenbar die Kluft zu erweitern.

1848 május 10, Pest.
T a s n e r Antal f o g a l m a z v á n y a .

Báró S i n a G y ö r g y h ö z .

Báró Sina György május 6-án azt válaszolja Széchenyinek május 4-én írt (ismeretlen) levelére, hogy a Clarktól vett értesítés szerint a híd összes vasalkatrészei készen vannak s nemrég hajózták be Rotterdam felé. Ha oda megérkezik, rajta lesz, hogy Dresler és Kayser szállítók minél előbb Pestre szállítsák. A cégnek van Engelman nevű alkalmazottja, akit ismer, s aki állandóan kíséri a küldeményeket. Némi késedelem azonban a zavaros politikai helyzet miatt még így se kerülhető el, pld. ilyen eset volt, hogy a lázongó hajósok Coblenznél egyideig nem engedtek át egyetlen hajót sem, megfúrással és elsüllyesztéssel fenyegetőztek.

A gróf leveléből kivehető szemrehányás nehezére esik, mert nem szolgált rá: az építési irodában levő szállítási jegyzékekből láthatja Széchenyi, hogy százakat fizetett rá a tengelyen való szállításra, tudja ő, hogy az építés késése miatt ezrek forognak kockán.

Széchenyi válasza a következő:

Hochwohlgeborner Freiherr,
Sehr geaohteter Freund!

Ihr geehrtes Schreiben vom 6 1. M. ist mir richtig zu Hánden gekommen. Indem ich Ihnen für die hinsichtlich des Kettentransportes tűr die Of. Pest. Kettenbrücke gegebenen Aufklárungen verbindlichst danke, bitté ich Sie, meine diesfalls neulich gemachten Bemerkungen duicbaus nicht als Vorwurf nchmen zu wollen, sondern vielmehr um blos als einem neuen Beweiss meines regen Wunsches, dieses nicht nur Ihnen, sondern auch dem Lande zur Éhre gereichende grossartige Werk baldmöglichsl vollendet zu sehen.

Den mit den Herrn Dresler et Kayser abgeschlossenen Contráct habe ich mir von hiesigen Brückenbau Bureau vorweisen lassen. Laut diesem sind die Contrahenten verpflichtet den Transport von London nach Pesth in 3 Monaten zu efí'ectuiren, wáhrend das, wie H. A. Clark sagt, auch bei dem jetzigen schleppenden Gang mit der gewöhnlichen Schiffahrt in 2 Monaten eíTectuirt werden könnte; und wenn auch einige Gegenstánde schneller transportirt würden, so geschach diess zu Folge specieller Aufträge in einzelnen Falién, wie z. B. im vorigen Winter wáhrend sich der allgemeine Transport noch imraer auf dem oberwáhnten ursprünglichen Gontract basirt. Der grösste. Zeitverlust scheint aber jedenfalls auf der Donau statt zu finden, welcher für die Zukunft um jeden Preis vermieden werden müsste.

Der so eben angekommene Kettentransport ist vor 17 Tagén in Kehlheim angelangt, 2 Tagé daselbst umgeladen, und 1 Tag in Engelhardzell auf der Mauth aufgehalteh worden; die übrigen 14 Tagé brauchte der lang&am schleppende Gang der gewöhnlichen Schiffahrt, wáhrend der man bei jedem Lüftchen stehen zu bleiben pflegt.

Ich schlage daher als durchgreifendes Abhülfsmittel für die Zukunft folgendes vor:

1. stens. Alle Eisenbestandtheile d i r e c t von Frankfurth nach Pesth und zwar in Schiffe, die sich durch Dampschiffe schleppen lassen, zu verladen, um dadurch jede zeitraubende Umladung zu vermeiden.

2. tens. lm v o r a u s Anstalten in Engelhardzell wegen der Mauthverhandlung zu treffen, damit dórt kein Aufenthalt mehr stattfinde.

3. tens. Sollen an der Donau angelangt, jedenfalls aber von Linz aus allc Schiffe mittelst Reinorqueurs befördert wérden.

Durch diese Massregeln würden durch Vermeidung der Umladungen und Mauthverhandlungen 3 Tagé und an wirklicher Fahrzeit 8—10 Tagé gewonnen werden.

Indem ich demnach diesen Gegenstand nochmals in Ihre gütige Aufmerksamkeit empfehle, verbleibe ich nach wie vor achtungsvoll Ihr bereitwilligster Freund und Diener.

Sina a levélre május 13-án azt válaszolja, hogy a gróf által ajánlott módozatokat a szállításra nézve elfogadja. Egyben arra is kéri, hogy az ő és Rotschild bankja által a tiszai társulatnak addig előlegezett 174.685 forintot ismerje cl. Ehhez járul további 5855 forint, amit Arnstein és Eskeles kiválása után fizettek ki a társulatnak.

1848 május 11, Pest.

K o s s u t h L a j o s Széchenyihez írt soraihoz csatolva a Középponti Vasúttársaság emlékiratát azt kérdezi, hogyan kellene a vasút által kérelmezett segélyezés ügyét elintézni, milyen viszony keletkeznék ebből a vasút és az állam között.

Megjegyzi, hogy a vasút részvényei közül 10 millió frt. értékű az osztrák pénzügyminisztérium birtokában van, s ennek csak egy szavába kerülne, hogy a bécsi bank a hitelt a vasút irányában meghosszabbítsa, azért nagyon nem kell törekedni a segélynyújtással. Általában arra kell ez ügynél vigyázni, hogy a segélyadás ne a részvényesek, tehát főleg az osztrákok, hanem a magyar állam javára történjék.

1848 május 13, Bécs.

Gróf P á l f f y F e r d i n á n d írja Széchenyinek: Az országos teendőkről gondolkozván, azon meggyőződésre jutott, hogy a Duna szabályozását folytatni kell, mert ezáltal a város környékén kereset nélkül bolyongó népet nagyobb rossztól vissza lehet tartani. Mivel Liedeman Emil kerületi igazgató-mérnök jelenti, hogy a pénztárban mindössze 634 frt. 35 kr. van, azért kéri, hogy 4000 forint kiutalását eszközölje ki.

1848 május 19, Pest.
F o g a l m a z v á n y után.

M a s j o n I. ó b u d a i h a j ó g y á r i f e l ü g y e l ő h ö z .

Nachdem ich in Erfahrung gebracht, dass zwischen der Dampfschiffahrtgesellschaft und der mit der hiesigen Dampfmühle verbundenen Maschinenfabrik ein Vertrag bestehe, nach welchem sich die erstere Gesellschaft verpflichtet der Maschinenfabrik binnen einer bestimmten Zeit eine bedingene Quantität Oraviczer Steinkohlen zu liefern, so finde ich mich veranlasst Sie zu ersuchen, mir darüber eine amlliche Mittheilung

zu machen, indem besagte Maschinenfabrik seitdem dem Staate verpflichtet geworden zur bestimmten Zeit eine gewisse Anzahl Gewehre zu verfertigen, dieser Verpflichtung aber unmöglich nachkommen könnte, wenn mit der Lieferung der zu Koks unehtbehrlichen Oraviczer Steinkohlen nicht zugehalten. würde, welchem möglichen Fali einer Stockung ich auf jede Art begegnen muss, wozu mir daher eine genaue Kenntniss der erwähnten bestehenden Vertrags nöthig ist.

Pest am 19. Mai 1848.

Oldalt: Kiadassék Széchenyi István.

1848 május 19, Buda.

István nádor herceg Esterházy Pálhoz.

Külügyminister úrnak tegnap kelt abbeli hivatalos levele következtében, hogy Őfelsége Bécsből eltávozott, a ministeri tanács határozatából ezennel meghagyatik, miszerint a törvény világos rendeletéhez képest, melynél fogva a ministerek egyike folyvást Őfelségének személye körül lenni tartozik, tüstént Őfelségéhez induljon, s bárhol legyen is Őfelsége, állandóan személye mellett maradván nemcsak Magyarországnak s a magyar nemzetnek Őfelségéhez s a dinasztiához hü ragaszkodását tolmácsolja, de ennek kapcsában arra is kérje meg Őfelségét, hogy felséges családjával együtt Magyarországra jönni, s ez által e hü nemzet több századokon át forróan ápolt óhajtását teljesíteni méltóztassék, hol a legbuzgóbb szeretettel s nyílt karokkal fog fogadtatni.

Ezek mellett külügyminiszter úr mind a magyar ügyek és érdekek elhatározásában tettleges és erélyes részt és befolyást gyakoroljon, mind ezekről, miként minden egyéb fontos eseményekről is a magyar ministeriumot időről-időre részletesen tudósítsa.

Buda Pest május 19-ikén 1848.

István nádor k. helytartó.
Gr. Batthyány Lajos.

(Esterházy hg-i levéltár.)

1848 május 22, Pest.
Tasner fogalmazványa Széchenyi javításaival.

Szemere Bertalanhoz.

Pest május 22, 1848.

Tisztelt Barátom!

Vida János a Budapesti Hiradó szerkesztője Pozsonyban a másolatban ide mellékelt sorokat, s jelesen két kérdéssel intézte hozzám bizodalmasan.

Mi első kérdését illeti, váljon t. i. személy és vagyonbátorsága Budán vagy Pesten a kormányért függetlenül csupán saját meggyőződése szerinti, de erélyes küzdelme mellett biztosíttathatik-e, e részben nem gondolnám, hogy jót állhatna a minisztérium s különösen a rendőrségi osztály is, s így Vidának tán jobb volna Pozsonyban maradnia.

Második kérdése a biztosítékot illetőleg tán teljesíthető s a közrend és béke érdekében tán teljesítendő is lenne? Mert minden esetre jobb, ha a Budapesti Híradó nem nyilatkozik ellenünk. Szíveskedjék Ön e tekintetben, habár csak néhány sorral is, nézeteit közleni velem.

Hazafiúi üdvözlettel Önnek tisztelő társa.

1848 május 22, Budapest.
Tasner Antal fogalmazványa.

Szemere Bertalan belügyminiszterhez.

Az 1. és 2. alatt ide mellékelt másolatokból kitetszik, mily komoly veszély fenyegeti a gőzhajókkali áruszállítást.

Lehet ugyan, hogy a fenyegetés üres mystificatio, de minthogy a mostani zavaros viszonyokban érzékeny kárára lehet a gőzhajótársaságnak és a most amúgy is félénkebb kereskedőknek, ha e hír elterjedne, szükségesnek tartom Miniszter Urat arra megkérni, miszerint szíveskednék azonnal czélszerű intézkedéseket tenni, melyek fonalán a Duna mentébeni hatóságok felelősség terhe alatt köteleztessenek minden ily féle törvénytelen megtámadást vagy erőszakoskodást hathatósan meggátolni.

A Miniszter Ür által e tárgyban teendő intézkedések megtörténtét kérem tudatni velem, hogy azt megnyugtatás végett a gőzhajótársaság igazgatóságával közölhessem.

Pesten május 22, 1848.

Oldalt: kiadassék Széchenyi.

A levél mellékletét alkotják a Dunagőzhajózási Társaság igazgatóságának május 20-án Széchenyihez intézett levele, amelyhez másolatban csatolják a győri, pesti és pozsonyi partmeliti 21 község hajósai és rakodói nevében küldött levelet, amelyben felszólítják a Társaságot, hogy többé árut a Dunán felfelé ne szállítson, mert elsülyesztik.

Az igazgatóság nem veszi túlságosan komolynak a fenyegetést, mindamellett bizonyos óvintézkedéseket megtesz, s Széchenyit hasonlók nyújtására kérj fel.

Szemere május 26-án tudatja Széchenyivel, hogy nyomban utasította Győr és Pozsony városát és Győr megyét, hogy az esetleges támadást akadályozzák meg. A gróf ezt néhány sorban június 8-án tudatja a társasággal.

1848 május 24, Budapest.
Fogalmazvány után.

Kossuth Lajos pénzügyminiszterhez.

A Pestbudán létező többrendű nagyobbszerű ipar, gyár és építkezési vállalatoknál (milyenek a Gőzhajógyár, a Hengermalom, a Lánczhíd, sat.) foglalkozó munkások fizetéseinek helyes teljesíthetésére mindenkor tetemes mennyiségű ezüstpénzbeli készlet kívántatik. Most azonban eme ezüstkészlet megszerzése, s ennélfogva a fizetések kellő kiegyenlítése is felette meglévén nehezítve, hogy az innen több ezerre rúgó munkások közt támadható kételyek s aggodalmak, és ezekből könnyen kifejelhető veszedelmesb következmények megelőztessenek: hivatalosan kérem Miniszter Urat, hogy

a budai fiókbankhivatalnál egyszer mindigre aziránt rendelkezni szíveskedjék, miként ha a fönnebbi vállalatok ezüstpénzváltás végett az említett bankhivatalhoz járulnak, rájuk ottan az oly számos munkások közt fentartandó rend és elégültség tekintetéből különös s előleges figyelem fordíttassak,-illetőleg a beváltás mihamarább s teljesebben eszközöltessék.

Budapest, május 24, 1848.

Oldalt: kiadassék Széchenyi.

Az átiratra Duschek május 28-án elutasítólag válaszol, mivel a fiókpénztár is a bécsi főintézettől azon rendeletet vette, hogy ezüst pénzre való beváltást legfeljebb 25 forintig eszközöljön.

1848 május 25, Váradolaszi.

Báró Bemer László nagyváradi püspök írja gróf Vay Ábrahámnak: „A mindenütt lábra kapott közmozgalmak, tudom, kimentenek, de semmi örvendetest, mit tenni inkább kívánnék, nem írhatok is, nem írhatok pedig azért, mert akármerre függesztem szemeimet, Európa térképén mindenütt csak az aggasztó körülményekkel találkozok.

A minap itten népgyűlés megyénkben, mely a nép töméntelen sokasága miatt a teremben nem férvén, a szabad téren tartatott, ez alkalommal az új törvényczikkek kihirdettettek, az egész megyei tisztikar lemondott, Sántha 2-ik alispánt kivéve, e lemondás következtében tegnap előtt tartatott meg a megyei tisztújító gyűlés, melynek jelentékenyebb eredménye Miskolczy, Thuróczi, Sántha három alispányoknak választása. Nekünk az új főispányok közül Beöthy Ödön jutott, a választás átalányosan kielégítő, mert ily nehéz körülményekben és időkben csak az ő ismert jelleme, erélyessége szolgál a rend és csend fentartására biztosítékul, mert ő kitüntetett népszerűségénél fogva közbizodalommal bír, de hála Istennek, megyénkben nem is voltak semmi zavargások.

Ha a hírlapok nem ijesztgetnének, és az orosz czár titkos olájkodásával még is a horvátok, szerbek és vélek rokon szenvű pánszlávok öszvetartása, kik a hatalmas czárral ugyan sympathiroznak, akaratom ellen is aggasztó combinatiót idéz élőmbe.

Őfelsége Bécset odahagyta, miért?“ Holnap indul a minisleriális konferenciára, ahova minden megyés püspök hivatalos. Azt mondják, július 2-án kezdődik az országgyűlés, amely csak 3 hétig fog tartani.

(Gróf Vay-levéltár Berkeszen.)

1848 május 26, Pest.

Gróf Széchényi Géza másolata; magyarul megjelent: Gr. Széchényi Viktor— Gr. Széchényi Lajos és nejei levelezése, Budapest 1913-ban.

Gróf Széchényi Lajoshoz.

Pesth den 26--ten Mai 848.

Mein sehr lieber Freund,

ich eile ----------damit Du nicht etwa irrig informirt seyst — Dich über einen Schritt in Kentniss zu setzen, den Dein vortreíflicher Sohn Dénes zu machen entschlossen ist.

Er will sich in die: „nemzeti önkénytes Sereg“ die nvm hier errichtet wird, und in die man sich auf 3 Jahre engagiert, anwerben lassen, und zwar von ganz untén auf.

Wir, Crescence und ich finden seinen Entschluss sublime, und konnten ihn nicht nur nicht abrathen, sondern fühlten uns nach unserer bestén Überzeugung quasi gezwungen, ihn in seinem edlen Vorhaben nur zu bestárken; denn in der hiesigen Atmospháre erscheint seine Abnegation ím herrlichsten Licht, und erregt allgemeinen Enthusiasmus.

Er ist jung und gesund, — — 3 Jahre sind, besonders in seinem Aiter keine Ewigkeit, und jetzt — — wo die ganze Welt, das heisst, das ganze menschliche Geschlecht zu zerfallen scheint, jetzt muss jedes bessere Geíühl, welches im Inneni erwacht, respectirt, und ja nicht beint werden.

Er will „Gemeiner“ (auf dcutsch klingt es schlecht, námlich das „gémein“ simple Sóidat, köz legény nimmt sich besser aus) im Bataillon des Graíen Lazar werden. — Man würde ihn als Lieutenant nehmen; — er wünscht jedoch von der ersten Stufe anzufangen, und nur nach seiner „Brauchbarkeit“ sich empor (!!) schwingen, was wahrscheinlich in einigen Tagén geschchen wird. Einstweilen bleibt er hier, und ist das „Kind“ in unserem Haus!

Dies wollte ich in Kürze melden, und Euch Francoise und Dich versicliern, dass ihr auf Dénes stolz seyn könnt, wir Euch tini ihn beneiden, und dass er unserem Lande Éhre, und Euch, so viel Freudé machen wird, als man Freudé in dieser hart bedrángten Zeit haben kann.

Hier gehet es ganz passable. Ich hoffe, wir kommen in Ordnung. Für Wien etc. fürchte ich mehr. — Enfin, so Gott will! Wir sind saturiert mii christlichen Vertrauen und philosophiseher Resignation. Bis jetzt habén wir noch keinen betrübten Augenblick gehabt; was spáter kommen wird, stellen wir den göttlichen Vorsicht anheim!

Ich bin von Geschäften erdrückt, sonst gehet es uns sammt und sonders gut. Gott mit Euch. In Eilé

St. S z é c h e n y i .

1848 május 24, Pest.

S z é c h e n y i írja Lunkányinak, hogy ménesén túl ad, Robinson lovászmestert majd bérlet átengedésével elégíti ki. „Magyarország kifejtése igen problematicus, ámde egész Európa jövendője sem biztos. Mindenre el kell készülve lennünk. Én házamat itt, a mennyire lehet, redukálom. Ezüstöm nagy részét a kormány rendelete alá tettem; nem ajándékoztam el. . . de benső értéke szerint azon papir pénzért adtam el, melyet most Magyarország kibocsát“.

Az egy mázsánál többet nyomó ezüstöt Hajnik Pál adta át a kincstár megbízottjának, s azt a Wodianerék 2 láda arany és ezüstjével és egyéb felajánlott anyaggal együtt a Nemzeti Múzeum oszlopai közé állították ki közszemlére.

(Kerékgyártó: Tíz év Magyarország történetéből.)

1848 május 29, Insbruck.

Báró D o b b l h o f f A n t a l jelenti az osztrák minisztertanácsnak, hogy az Esterházy hercegtől küldött kurir 45 óra alatt odaért a legújabb hírekkel. Ő sajnálja kollegái nehéz helyzetét, — a kikkel szemben ő úgy néz ki, mintha a száraz talajon volna stb., de majd megváltozik mindez, így nem maradhat. „Eine croatische Deputation hat, wie ich schon bemerkte, die Bestátigung ihrer Unabhángigkeitserklárung und die Genehmigung eines auf den 5-ten Juni a u s g e s c h r i e b e n e n Landtages verlangt. Etwas später langten Palatínus, Minister Etvös und Szeceny ein, welche dagegen Protest einlegen und gegen Jellasich und die Croaten strengste Massregeln begehren. Es wurde gestern den ganzen Tag conferirt und auch heute den ganzen Vormittag. Bei meiner Zusicherung erklárte ich zu Protokoll, dass es sich nun um meine Privatmeinung handlé, und in dieser Eigenschaft gelang es mir auch — ohne den Standpunkt des Rechtes und des königlichen Wortes zu verrücken — begütigend einzuwirken, und unnütze Erbitterung zu verhindern. Nichts desto weniger wird es sicherlich bald zu entscheidenem offenen — wahrscheinlich blutigen Bruche kommen; ich denke, es wird in Croatien das Vorpostengefecht des allgemeinen Bürgerkrieges zwischen Slaven und zwischen den übrigen österreichischen Nationalitáten geschlagen werden. Jellasich wird hieher berufen um mit Graí'en Bathyany, welcher gleichfalls einberufen wird, zu transigiren, wobey ich vermitteln soll: aber ich ersage nichts für die Verantwortlichkeit dieses Friedensinstrumentes, da ich überzeugt bin, dass Jellasich nicht kommen wird. Die Croaten wollten durchaus, dass ich aLs Pacificator nach Agram kommen sollte, worauf ich aber schon deshalb nicht eingehen könnte, weil ich bei mehrerer Erfahrung sah, dass sie selbst nicht wissen, was sie wollen und wie weit sie wollen.

(Bécsi állami lvt., Ministerialrath Aktén.)

1848 május 29, Pest.
S a j á t k e z ű f o g a l m a z v á n y .

A D u n a g ő z h a j ó z á s i T á r s a s á g h o z .

Mai 29, 848, Pest.

Löbliche Direktion!

In einem Augenblick, wo Alles aus dem stehenden Fugen zu gehen scheint, halté ich es für meine Doppelflicht über das Interessé der k. k. priv. Donaudampfschiff'ahrt zu wachen.

1. ens schon weil ich vom Anbeginn des Erstehens der Gesellschaft weder Mühe noch Zeit sparrte, um das herrliche Unternehmen bestens zu fördern,

2. tens weil ich in meiner jetzigen Stelle durch das verantwortliche ungarische Ministerium crmächtigt, ja aufgefordert verpílichtet bin dies Unternehmen nach Möglichkeit zu unterstützen.

Dies vorausgesendet habe ich heute — um ja nicht einen Augenblick zu versaumen, folgende Befehle an die hiesige Agentie und Werfte ergehen lassen.

Das Dompfbot Franz gleich zur Disposition der Regierung zu stellen, damit dasselbe mit hinlánglichen Kánonén, Munition und Mannschaft versehen als ein stets herumkrummkende Protection Schiff agire. Auf diese Art hoffe ich dem Unternehmen, — das auch manchen Unzukömlichkeiten ausgesetzt sein dürfte, das nöthige Schutz angedeihen lassen zu können.

Sodann ertb.eilte ich den Befehl, für zu sorgen, dass der in Pesth in voller Etablierung begriffene, direkte unter dem Schutz der hiesigen Regierung stehende Gewehrfabrik bis zu Ende des laufenden Jahres 40000 Cent. Oravitzer Kohlén abgeliefert werden sollen. Versteht sich, beides gegen volle Vergütung von Seite des Staates.

Um die Gesellschaft zu retten, ist die Hauptsache Stabilität irgendwo zu sichern. Nach allen Combinationen in dieser stark bewegten Zeit ist diese vielleicht hier zu erst und am sichersten zu erreichen. Hiezu muss von allen Seiten beigetragen und die grösste Energie entwickelt werden.

Ich beeile mich Sie hievon in Kentniss zu setzen, und erlaube mir Sie noch darauf aufmerksam zu machen, dass es gut, ja unumlásslich wkre. wenn Sie jemanden mit plein pouvoir hierher senden, oder jemanden hier bevollmáchtigen wollten, die Angelegenheit der hiesigen Debaucadires mit der Stadt zu einem Conclusion zu bringen, die Gelder zu übernehmen und die A r bei t-e n b e g i n n e n zu l a s s e n. Unter einem ersuche ich auch das Handel untén allen Verkehrungen treffen zu wollen, damit bei der Kohlenlieferung keinerlei Anstand obwalte und möglichst beschleinigt werde.

Dies Letztere halté ich für das nöthigste, um die brotlosen Leute allhir zu beschäftigen, was ich auf alle Art zu bewerkstelligen wünsche, . . denn wenn das geschiet, haben wir hier für den Augenblick nichts zu sorgen, und kommt Zeit, kommt Rath.

Mit aufrichtiger Hochachtung.

A társaság igazgatósága június 2-án megköszöni a Széchenyi által tett óvó intézkedéseket s kötelezettséget vállal, hogy a magyar kormány kívánságait mindenben teljesíti. Közli, hogy Wodianer Móric igazgató a közeli napokban felkeresi, hogy a kikötőre nézve a tárgyalást elvégezze.

1848 május 30, Pest.
Kovács Lajos fogalmazványa.

Duschek Ferenc pénzügyi alállanititkárhoz.

A Tiszaszabályozó Társulat alsoszabolcsi osztályának pénztárnoka, kinek hetenkint 1600—2000 embert kell munkájáért kifizetni, a váltó pénzben annyira megfogyatkozott, hogy kénytelen volt többszöri sürgetései után végkép személyesen feljőni, mert a banknóták iránt a nélkül is bizodalmatlanság létezvén, ha még a csekély kiegyenlítési összeget sem birja ezüstben kifizetni, még inkább gyökeret ver a népben azon meggyőződés, hogy az ezüst pénzhez képest a bankjegyeknek semmi értékük nincs s az ezüstpénz készakarva tartatik vissza.

Előadása szerint az ezüstpénz, legalább egy ezer pengőforint csak a balhiedelem megcáfolásáúl s a fizetési kiegyenlítés megtételéért is okvetlen szükséges, mi nélkül hazaindúlni sem mer, mert ezen biztatással nyugosztalta meg a munkásokat, s e nélkül, bármennyi bankjegye legyen is, a munka megakad, s közelégületlenség s zúgolódás támad mind a munkások mind a birtokosok közt, kivált ha egy ezer forint beváltása miatt nagyobb következések támadnának.

Kérem azért Alstatustitkár Urat, legyen szíves minden esetre ezen egyezer forintot beváltatni s mindjárt holnap reggel kiadatni, hogy tüstént vissza indulhasson, mert ott a munkások szombaton nyugtalanul várják. Engemet pedig azonnal szíveskedjék tudósítani.

Kelt Pesten május 30-án 1848.

1848 május 30, Budapest.
Dániel Ignác fogalmazványa.

Szemere Bertalan belügyminisztérhez.

Az óbudai gőzhajógyári igazgatóság az ottani gyárban foglalkozó 47 munkásnak f. hó 16áról 1447/B. szám alatt ide közlött panaszos folyamodására nézve azt jelentvén, miszerint a panasz alaptalan, minthogy az igazgatóság a munkások felvételénél a magyarokra mindenkor különös figyelmet fordított, mit jövőre is ígér, többnyire kénytelen volt azon oknál fogva, mivel ez évben sokkal kevesebb pénzről rendelkezhetik, mint múlt évben, a munkások számát felényire leszállítani, s a kevésbbé használhatókat elbocsátani, ugyan e jelentést másolatban a folyamodás visszarekesztése mellett, szükséges felvilágosítás, és a mennyiben az igazgatóság a már“ elbocsátott s tévútra vezetett munkások részéről netalán teendő méltatlanságok ellen oltalmat keres, további intézkedés végett Miniszter Úrnak ezennel által küldöm.

Budapest 1848 május 30.

Oldalt: Adassék ki Széchenyi.

Csatolva az Óbudai Hajógyár keltezetlen beadványa Széchenyihez, amelyben azon vádat, hogy a magyar munkásokkal mostohán hánt, erélyesen visszautasítja. A gyárban

898 munkás közül 636 magyar, 262 idegen volt, ez utóbbiak más telepekről származó segédek; az előmenetel is felülmúlja bármely vállalatét, a 40—48 kr. kezdő fizetésről a munkások legtöbbje 1—1.20 frt. ra jutott el szorgalma és használhatósága szerint. Minthogy tavaly 60 hajót építettek 1600 emberrel, az idén pedig csak 30 hajót, a munkások felét el kellett bocsátani; legutóbb április 1-én 91 magyart és 88 idegent bocsátottak el, s jelenleg 545 magyar és 174 nem magyar áll a gyár szolgálatában. Hogy az elbocsátott magyar munkásokat szándékosan félre vezették, mutatja a május 23-án kelt beadványuk a gyár vezetőségéhez. Oltalmat kérnek az esetleges megtámadtatás ellen.

1848 június 1, Budapest
Véber József fogalmazványa.

Kossuth Lajos pénzügyminiszterhez.

Miután a Dunagőzhajó Társaság igazgatóságát aziránt sürgettem, hogy általa a Pesti Fegyvergyár szerződésileg még ez év lefolyta előtt 40000 m. oraviczai kőszénnel okvetlenül elláttassék, nehogy az általános zavar e pillanatában minden ügyekezetem meghiúsuljon, és a fegyvergyár, melynek ezen kőszénre múlhatlan szüksége van, nagy veszedelmünkre valahogyan fel ne akadjon, meg kell kérnem Miniszter Urat: szíveskednék velem közremunkálni, és azonnal a köréhez tartozó bányászati igazgatóságnak meghagyni, hogy az oraviczai bányában a kőszén nagyobb bőségben ki is fejtessék, miszerint a szükséges menyiség a társaság rendelkezésére mindig készen legyen.

E fölött ne terheltessék azt is szívesen kieszközleni, hogy az ottani hatóságok, ha máskép nem még áldozatokkal is megindíttassanak, miszerint a szállítást a Dunához, mely a viszonyok mostani bonyolultságában mindennemű akadályokkal találkozhatnék, nemcsak minden módon előmozdítsák, de annak még a lehető legnagyobb gyorsítására is mindenütt segédkezet nyújtsanak.

Budapesten június 1-én 1848.

Oldalt: Adassék ki Széchenyi István.

Csatolva Graenzenstcin Gusztáv bányafőágazgató június 29-én kelt jelentése Széchenyihez, hogy a gróf szóbeli meghagyására június 3-án elment Fejértemplomba, s ott a Gőzhajózási Társ. ügynökségét felkérte a szénkészlet közlésére, de csak aznap vette a kimutatást, amely szerint Báziáson 80000 mm. szén van; a gyarapodás június és júliusban 120000 mm. ra tehető. A Társaság szénszükségletét nem tudják pontosan megmondani; a szén ára a bányában $14^{2}/_{r}$ kr., Háziasra szállítva darabos $34^{13}/2o$ kr., porszén $33^{n}/2o$.

A bánáti bányaigazgatóság jelentése (jún. 14) a pénzügyminisztériumhoz a fenti adatokat megerősíti, kijelentvén, hogy kocsijai nem lévén, a fuvarozást gyorsítani nem tudja, azt addig csak a hajótársaság végezte.

1848 június 7, Budapest.
Havas József fogalmazványa.

Pest város tanácsához.

Értésemre adatik, mikép számos ide való asztalos segédek azon ürügy alatt, hogy az eddigi fizetésök igen csekély, és azt fejenként minden legényre egy pengő forintban kellene megállapítani, nemcsak a mun-

kából kiállottak, hanem megjárván minden budapesti s közel levő helyekeni asztalos műhelyeket, azokat is a munkávali felhagyásra fenyegetőleg kényszerítették, kik különben azt az eddigi viszonyok mellett is szívesen folytatnák.

Noha pedig ezen újon felmerült bonyolódások közvetlenül engem nem illetnek, mivel azonban a rögtön megtartatni elhatározott országgyűlés tereméinek felkészítése leginkább az asztalos munkát igényli, azon felelősség, mellyel e tárgyban az országnak tartozom, érzetében, nehogy a czél elérését elősegíthető s biztosítható bármely módot s utat elmulaszszak, ezen Tanácsot felszóllítani kívántam az iránt, hogy maga részérül minden kitelhetőt azonnal és erélyesen kövessen el, miáltal az asztalos segédek túlzott igényeik és munkávali felhagyásuk elháríttatván a rend és csend helyre álljon. Leginkább pedig ne engedje, hogy miután némely úgynevezett kontárok az említett teremekhez tartozó felette sürgős munkának folytatását elvállalták, a nyugtalankodó legények által abban akadályoztassanak. Eljárása sikeréről tudósítását mielőbb elvárandom.

Költ Budapesten június 7, 1848.

Oldalt: Adassék ki Széchenyi.
Június 9-én megsürgeti a felhívást.

1848 június 9, Buda.
Eredetije az Országos Levéltárban.

Mészáros Lázár hadügyminiszter Széchenyihez.

Ezennel van szerencsém értesíteni Önt, hogy a kívánt száz darab lőfegyvereket a budai fegyvergyárból Ön nyugtatványa mellett által veheti.

Budán június 9-én 848.

Hadügyminiszter
Mészáros Lázár.

Hátirata: E levél következtében a gróf miniszter úr a 100 db. lőfegyverről térítvényt adott. 1848 június 10 [Tasner],

1848 június 10, Buda.
Fogalmazványa és aláírt tisztázata
az állami levéltárban Bécsben.

István főherceg nádor és gr. Széchenyi miniszterelnök helyettes felirata a királyhoz a zavarok lecsillapítása és a horvát kérdés elintézése ügyében..

Kevés nap múlt, mióta alázatos felterjesztésem elküldetett s mégis e hon helyzete azóta még súlyosabbá változott. A belső rend s béke nem zavartatott ugyan s ha a törvényes viszonyok feltartása, ha a koronás fejedelem iránt minden felől mutatkozó tisztelet nemzetet arra, hogy királya által jelenlétével szerencsésíttessék, érdemessé tehet, nincs ollyan, melly

erre a magyarnál méltóbb lehetne, — annál aggasztóbb az országnak helyzete, ha azon viszonyokat tekintjük, mellyek a horvátok s magyarok között egy idő óta a kormánynak figyelmét leginkább magára vonják.

Azon reményemet fejezem ki utolsó felírásomban, hogy ha bár azon mozgalmakat, melyek Horvátországban évekig folytatott, bujtogatások által előidéztettek, eddig lecsillapítani nem sikerült, a pártütést a Dráván túlra védelmi állapotra fogjuk szoríthatni. Az e vidékről érkezett utolsó tudósítások, melyeket ide csatolni szükségesnek láttam, bebizonyíták, hogy e reményemben csalódtam.

A csajkások kerületében lázadás ütött ki, melyhez a bánsági ezeredeknek egy része csatlakozott s talán t pillanatban az országnak déli határain polgárvér foly, melynek kiontását akadályoztatni hatalmamban nem állt, habár mindazon káros következéseket, melyeket az mind az országra, mind az öszves birodalomra nézve előidézhet, fájdalommal előre látom, főkép akkor, ha a most kiütött lázadás Horvátország részéről pártolásra találna.[1]

Én s Felséged magyar ministeriuma elkövettünk mindent, mit a magyar s horvát nép között fenforgó súrlódások, kiegyenlítésére czélszerünek gondolánk.[2] Az utolsó országgyűléseken a magyar nyelv iránt hozott törvények izgatás eszközéül használtatván, a ministerium magára vállalá még azon felelősség terhét is, mely e törvények szigorú végrehajtásának felfüggesztéséből reá talán háramolni fog. A Felséged által kinevezett bán több ízben felszólíttatott, hogy magát velem épen azon eszközök kijelelése iránt érintkezésbe tegye, mellyek Horvátország kielégítésére vezethetnek s ámbár a magyar név s nemzetiség az ország kapcsolt részeiben gúny s üldözés tárgyává tétettek s ámbár még a hazának belbékéje s integritása is veszélynek tétetett ki, a magyar nép a megtámadásra készen eltűrte mind ezt, annélkül, hogy ennyi sértések után valamit tenne, mi habár visszatorlásként alkalmazva a magyarok s horvátok közötti elkeseredésnek újabb ürügyéül szolgálhatna.[3]

Mind ennek azonban nem volt semmi eredménye s minthogy Horvátország jelen állapotja nagy részben azok által idéztetett elé, kik Felséged magas személyével visszaélve a kapcsolt részek lakói között azon hiedelmet terjesztek: mintha Felséged Jellasich bán s követőinek Magyarország elleni merényeit helyeselné s az azokra való felhívás Ferencz Károly, mint a thrónhoz legközelebb álló főherczegtől indult volna ki, félnem kell, hogy bár mi történjék is saját s Felséged magyar ministeriuma részéről, Horvátország törvénytelen állása békés úton hetyre nem állítható.

Mi személyemet illeti, híven teljesítendem azon kötelességeket, mellyeket Felséged magas bizalma reám ruházni kegyeskedett. Tenni fogok mindent, mit a Felséged királyi szavával szentesített törvények fel tartására szükségesnek látok s nem fogom tűrni soha, hogy a csak népeinek javára czélzó királyi akarat a reám bízott ország bármi részében meghiusítassék. Felséged magyar ministeriuma velem együtt teljesíteni fogja e legszentebb kötelességét s az öszves nemzet, bár mi áldozatokba kerül-

jön, nem fogja elhagyni kormányát, midőn az szabadsága, százados jogai s az ország integritásáért küzd. De ha a súrlódások békés kiegyenlítése kívántatik, ha Felséged birodalmának érdekei azt igénylik, hogy főkép ez ország határai között minden zavar s egyenetlenség megszüntettessenek, ez olly eredmény, mellynek kivívására saját s Felséged magyar ministeriumának hatalmát elégségesnek nem tartom s csak Felséged személyes közbenjárása az, mitől ez anyira nevelt bajnak orvoslata várható.

Ha Felséged körünkben megjelen, a horvát népnek s a határőri ezeredeknek nagyobb része, melly csak azon hiedelemmel ámítva lép fel Magyarország ellen, mintha ez által Felséged királyi akaratát teljesítené, viszatérve kötelességéhez el fogja fogadni a baráti kezet, mellyet a magyar feléje nyújt s Magyarországnak lehetőség nyújtatik^ hogy mindazon erőket, mellyeket most fenyegetett belbékéjének védelmére, egy naponként kitörhető pártütés ellen készen tartani kénytelen, az annyi vésztől s ellenektől környezett királyi szék megoltalmazására használhassa. De míg a béke e hon határai között helyre nem állt, az ön létében veszélyeztetett nemzet, saját feláldozásával is nem felelhet e részben meg Felséged várakozásainak.[4]

Felséged királyi székéhez viseltető örök hűségemnél fogva bátorkodom tehát újra kérni Felségedet, hogy e hazábani megjelenése iráni adott kegyes igéretét mentül elébb teljesíteni kegyeskedjék; őszintén kijelentvén, hogy minden e részbeni késedelem a legszomorúbb következésekhez vezethet s nem csak polgárvérbe kerül, hanem az öszves birodalom létét, melly ez országban felltartott békétől függ, veszélyeztetheti. Ha Felséged ebbeli alázatos kérésemet nem teljesítené, én és senki a polgárháború kitöréséről jót nem állhatunk.

Hogy a horvát s magyarok közötti viszongások kiegyenlítésére azonban semmi eszköz megkíséretlenül ne maradjon, szükségesnek tartom e felett még azt is, hogy magában Horvátországban történjenek a kiengesztelésre lépések, a lehetőségek, sőt a valószínűségek közé tartozván, hogy ha a horvátok között Felséged nevében egy a thrónhoz közel álló és az ottan történt merények gyámolításával nem gyanúsított férfiú lépne fel közbenjáróként, a kibékülés, melly ért Én s Felséged magyar ministeriuma hasztalan fáradánk, talán sikerülne. Nézetem szerént János főherczeg, ki a határőrseregnek egy részénél méltó népszerűségben áll, van azon helyzetben, hogy a siker legnagyobb reményével járhatna el. Fáradozásainak eredményéről én legalább anyiban kezeskedem, hogy semmi ollyan, mi a becsülettel megfér s mit a horvátok annélkül, hogy e korona integritása az által veszélyeztetnék, a magyaroktól kívánnak, e nemzet részéről megtagadtatni nem fog.

A következő részek a fogalmazványban át vannak húzva.

[1] Hosszú idő s évekig folytatott bujtogatások, mellyeknek meggátlására, midőn még idő vala, semmi figyelem nem fordítatott, voltak szükségesek arra, hogy századokig egy korona alatt álló jó s bal szerencse között híven öszvetartó népek mint ellenségek álljanak egymás ellenében, de a baj megtörtént s ki a napról napra nevekedő ingerült-

séget tekinti, nem kétkedhetik, hogy illy viszonyok között, mindennapi eszközök 8 azon rendes hatalom gyakorlata, mellyet Felséged reám s magyar kormányára bízni méltóztatott, nem segíthetnek.

2 A ministerium e fontos pillanatban nem ijedt visza a felelősség terhétől, melyet magára vállal, midőn olly jogok gyakorlatáról lemond, miket a magyar törvényhozás sok küzdelmek után kivitt, csak mert úgy vala meggyőződve, hogy a mennyiben e jogok gyakorlata Horvátországban elkeseredést idézhetne elé...

3 Én s a ministerium elkövettünk mindent, mit a törvények által nekünk engedett körben e bajok békés kiegyenlítésére tehettünk s ámbár tellyes megnyugtatást e részben csak a törvényhozás szerezhet, meg vagyunk győződve, hogy e nemzet, melly miolta sokáig követelt függetlensége Felséged által biztosítatott, kettős hívséggel ragaszkodik királyi székéhez, mindent elkövetend, hogy a népnek a thrőn biztosítására olly szükséges egyetértése mentül elébb helyre álljon.

4 Felségedtől függ, hogy a belső vészt lecsendesítve, a magyar Felséged öszves birodalmának feltartására azt tegye, mit egy század előtt e népnek eldődei tettek s mire e népet most nemcsak esmért hűsége, de azon hála érzet s ragaszkodás is buzdítani fog, mellyel Felséged, mint szabadságának viszaadója iránt viseltetik.

A 2, 3, a fogalmazó, 1, 4, más kéz (Széchenyi?) kihagyásai.

1848 június 13, Pest.

A D u n a g ő z h a j ó z á s i T á r s a s á g pesti ügynöksége írja Széchenyinek: Az István hajó azon éjjel a következő híreket hozta, Csernovics királyi biztos a hajót Újvidéknél nem engedte lejebb, mert állítólag Karlócáról Zimonyba 500 fegyveres katonát akartak küldeni. Szerinte az illyr párt is felhasználhatná a hajókat katonák szállítására. Ezen ürügy alatt a hajót saját utazgatására használta, s a Herculest és Erős-t is Újvidéken tartotta.

Mindeddig a hajóknak bajuk nem történt, csupán a lefelé menő hajókat Karlócán átkutatták, nincsenek-e katonák vagy fegyverek rajtok. A társaság a magyar kormány érdekeit és az utazó közönségét is szolgálni óhajtván kérdezi: a hajózást a Dunán, Tiszán és Száván meddig' tartsa fenn, s kéri, hogy azokat a kormány oltalmába vegye. Jelenleg egy hajó van útban Újvidék és Orsova, kettő Szeged és Titel között.

H á t i r a t a : Rövid úton elintéztetett.

1848 június 13, Budapest.
h a j á t k e z ű f o g a l m a z v á n y .

K l a u z á l G á b o r f ö l d m ű v e l é s i m i n i s z t e r h e z .

Június 13, 1848 Pest.

Éppen most jelentetik nékem a gép és most fegyvergyár részérül, hogy még maiglan sem adatott ki a minta fegyver, s hogy ekkép sem a puska agy, sem kivált a lakatok dolgában nem tehetni kellő előkészületeket, mi utolsó különösen sürgető volna, minthogy nagy része Bécsben készül, onnan pedig mai levelek szerint azon figyelmeztetést vette a gyár igazgatósága, hogy azok készítése többé el nem fogadtatik, ha megrendeltetésük hova hamarabb nem történik.

Méltóztassék éhez képest Miniszter Úr annak idején, ha a gépgyár szorosan nem teljesítné kötelezettségét, a hibát azokra hárítni, kik a minta kiadásával meg nem szűnő kérés és felhívás daczára annyira késtek.

Csatolva Klauzál nevében Trefort Ágoston június 15-én kelt levele, a mely szerint a mintafegyvert előző nap a gyárba szállították.

1848 június 15, Budapest.

Véber József fogalmazványa.

Pozsony város tanácsához.

Értésemre esvén, hogy gróf Batthyány miniszterelnök úr június 14-én egy gyors gőzösön Pozsony mellett elutazván azáltal tartóztattatok fel Pozsonyban, mivel az ottani hajóhíd bérlője nem lévén elég figyelemmel a kormány iránt, a hajóhidat tüstént megnyittatni nem akarta: ennélfogva felszóllítom e város tanácsát, miszerint az említett bérlőt oda utasítsa, hogy ezentúl a kormány dolgai iránt nagyobb tekintettel legyen, és a közlekedések mindinkábbi gyorsítását illetőleg minden ilyes akadály, mely a mostani körülményekben az országos ügyekre nézve könnyen veszélyes is lehetne, szorgosan elháríttassék, — mely tekintetben a városi tanácsot ezennel felelőssé teszem.*

Oldalt: Adassék ki Széchenyi.

1848 június 16, Budapest.

Dániel Ignác fogalmazványa.

Szemere Bertalan belügyminiszterhez.

Addig is, míg a felsőház teremének rajzát közölhetendem, van szerencsém az alsoházi teremnek a nyomdából épen most kikerült rajzát Miniszter Úrnak folyó hó 11-én kelt levelére hivatkozva két példányban ide mellékelve megküldeni.

Oldalt: Adassék ki Széchenyi.

1848 június 16, Budapest.

Tomsits István fogalmazványa.

Rottenbiller Lipót pesti polgármesterhez.

Sok tekintetek igénylik, hogy a minisztérium vagy bármely kebelbéli hatóság által a közügyet illetőleg kibocsátott hivatalos hirdetésekről, rendeletekről s felszólításokról kellő tudomásom legyen. Megkeresem tehát Uraságodat, szíveskedjék aziránt rendelkezni, hogy jövőben minden ilyen kiadványokból tüstént a nyomtatás után néhány példány számomra megküldessék.

1848 június 17, Budapest.

Eredetije az Országos Levéltárban.

Kossuth Lajos pénzügyminiszter Széchenyihez.

A nemzetgyűlés ajtó előtt áll. Nekem a budget-et és adókivetést okvetlenül elő kell terjesztenem. E munkában teljességgel nem haladhatván anélkül, hogy az összes minisztérium költségeit tudjam, minél fogva hivatalosan felkérem Miniszter Urat, hogy minisztériuma összes költségei

* Az utolsó mondat sk.

kimutatását nékem haladék nélkül megküldeni méltóztassék, hogy e szerint a budget iránt tisztában leendvén az adókivetést is elkészíthessem. Kelt Budapesten június 17-én 1848.

A pénzügyminiszter

K o s s u t h L a j o s .

Széchenyi válasza a következő:

Igen sajnálom, hogy önnek f. hó 17-én 953. P. M. jegy alatt kelt hivatalos felszóllítására még most sem vagyok képes a kidolgozott budget dolgát illetőleg tárczámra nézve kimerítő s részletes kimutatást adni be. Miután azonban sürget az idő, némi általánosságban ím ezeket van szerencsém előterjeszteni.

A közmunkák és közlekedéseik tárczáját tekintve én azt hiszem, pénzügyileg négy külön ág az, mely számba veendő.

1. Az állandó személyzet és szükséges mérnöki gépek, műszerek. Ide tartoznak a rendes íizetvények, de továbbá a napidijasok fizetései, valamint a kiküldetési költségek is, melyek több-kevesebb munkával változnak, úgyhogy szoros számot e részben most még kitenni lehetetlen, lehetetlen pedig legfőkép azért is, mert csak ezentúl az új szerkezet forgása közt fog bebizonyodni, mily számú és mily fizetésű személyzet lesz szükséges, ha anyagi kifejtése a honnak szoros lánczolatban egy központbúi veendi lendületét, irányát s az ellenőrködést.

2. Segély adás az ország külön részeiben rögtön előforduló eseteket tekintve.

Addig is, míg gyakorlatilag rendszeresítve lesznek azon munkatételek, melyek egyes községek, a municipiumok és az ország által lesznek végbe viendők, igen sokszor megfog történni, hogy a vidékeken úgy mint eddigelé, tűst én ti pénzsegélyre lesz szükség, mint például elszakadt hidak pillanati kijavítására stb.

3. Vasutak és vízszabályozások.

Mennyire szükség, hogy Budapestről több vasúti sugár induljon ki, ha hogy kül-belrohanástól megakarjuk óvni a hazát, nem szorul bebizonyításra. Honunk róna nyílt léte minden ellenállást vagy lehetetlenné, vagy legalább minden esetre igen nehézzé tesz. Ezen egyedül vasúti sugarak segíthetnek, mert csak ezáltal vihetni rövid idő alatt az ország egy részéről a másikra tetemesb erőt.

4. Budapestnek biztosabbá, lakhatóbbá, kellemesbbé tétele.

Ha valóban hazát akarunk alkotni, mindenek előtt szükséges, hogy Budapest mint a haza szíve iránt legnagyobb gondunk legyen. Ha Budapesten uralkodik valódi rend, százszorta könnyebb a hon legtávolabbi vidékem is rendet tartani fenn, mi föltétele nemcsak kifejlődésünknek, hanem még fenmaradásunknak is.

Budapestre napról napra több ember fog összetódulni, s ekkép szükség már most oly javításokat tenni e két város határába, melyek nélkül sem igazi rendőrzetet, sem azon lakhatási kellemeket nem fejt-

hetni ki, melyek fővárosnak elkerülhetlen kellékei, és melyeket Budapest rendes lakosa nem viselhet saját úgy is eléggé igénybe vett erejével, mint a milyen pld. a két város körül húzandó rendőri tekintetben oly szükséges körvonal, a dunapartoknak vízáradás elleni megóvása, Buda várába felette szükséges új kocsi fel járás stb., mik a közmunka minisztériumnak alá helyezendők, és azon viszony, melynek e minisztérium és Budapest városainak helyhatóságai közt léteznie kell, törvény által elhatározandó.

Ezeket előre bocsátva, ide mellékelem a tárcza költségeinek kimutatását egy évre, mely 12,791,150 forintra rúgó összeget állít elő. Megjegyzendőnek vélem itt, mikép a 12,791,150 frt legnagyobb részben, és pedig 12,000,000 egyenesen produktív kiadás, mely tulajdonkép tehernek éppen nem nevezhető.

Budapest, június 18, 1848.

G r ó f S z é c h e n y i I s t v á n.

M e l l é k l e t e: A Közmunka s Közlekedési minisztérium körülbelüli költségvetése egy évre.

Az e minisztérium részéről a pénzügyminisztériumhoz f. 848-iki május 5-én 9. közi. eln. szám alatt átküldött kimutatás szerint:

a)	Közmunka s Közlekedési minisztérium igazgató s kezelési személyzetének összes íizeívénye oda tudva még a miniszteri íizetvényt ..... frt	54,330
b)	A volt Építészeti Igazgatóság kebelbéli egyéneinek ideiglenesen még a régi állapotban hagyott fizetvényösszege ..... frt	26,820
	Kerületi mérnökök fizelései, napidíjak, kiküldetések..... írt	30,000
	Gépek, műszerek, minták s egyéb mind irodai, mind műszaki kellékek és segitőszerek, hivatalszállások, bútorok stb	30,000
	Folyamatban levő közmunkáknak, mint pld, az aldunai partút stb. bevégzése.....	50,000
	Megyék és egyéb közhatóságoknak segélyadásra	100,000,,
	Budapesten körvonat, csatorna, alagút, dunapartrendezés, feljárás a budai várba stb	500.000
	Vízszabályozásokra	1,000.000
	Központi vasút . .'	6,000.000
	Egyéb vasút	5,000.000

Ezen költségvetéshez járult pótlólag még Tasner fogalmazványa szerint személyzeti kiadásokra 4000, a volt Építészeti Igazgatóság kebeleben 28.360, a számvevői hivatal személyzetének fizetése gyanánt 1440, összesen évi 33.800 pengőforint kiadás.

1848 június 18, Budapest.

Kossuth Lajos pénzügyminiszter Széchenyinek válaszul jún. 5. 152. sz. átiratára közli, hogy a vasutak építéséhez készséggel kiutalná a 2 millió bankjegyet, de a pénz nyomását alig kezdhetik meg az országgyűlés megnyitása előtt, tervbe van véve 5 millió, amit a kincstár számára kell megtartani; az ipar és kereskedés fejlesztésére múlhatallanul kell 3½ millió, rendkívüli kiadásra 4 millió.

Felkéri, hogy programmját fejtse ki az országgyűlésen, ő lelkesen fogja támogatni.

Kossuth később, a Magyar Újság 1867 november 14—16-iki számaiban megjelent közlésében megírja, hogy a vasúti beruházásokra Széchenyi évi 10 miilió forintot kért; s ezen összeget ő elő tudta volna teremteni: az volt a szándéka, hogy 4 milliót ezüstben elhelyezett volna a Kereskedelmi Bank pincéjében, s ennek egyötödéig akart papírpénzt kibocsátani, amit a vasút jövedelméből törlesztett volna.

1848 június 21, Insbruck.

Von Könneritz R. szász követ írja gróf Vitzthumnak: A császár maga határozta el, hogy ott marad. János főherceg nem akar Bécsbe menni, azt mondja: vagy hamarosan lejárja magát, vagy túszként kell ott maradnia. „Auch Jellacic hat uns gestern wieder verlassen; sein Erscheinen war nur ein Act des Gehorsams gegen den Kaiser, der sein Benehmen den ungarischen Ministern gegenüber in einer abgelassenen Rede getadelt; der ihm gewordene ausseramtliche Empfang mag diesen Tadel sehr géműdért haben. Uebrigens nichts ausgemacht worden; Fürst Esterházy zweifell nicht an der Möglichkeit einer Ausgleichung und begiebt sich desshalb unverzüglich nach Pest.“

(Berlin und Wien, Stuttgart 1886.)

1848 június 23, Temesvár.

Tomsich Domonkos mérnök írja Széchenyinek: 19-én mintegy 30 rác Pancsováról átjött dereglyén Ó-Moldovára, s minden ellenállás nélkül megszállották a dunamenti falvakat, a határőrvidéki katonaságot a szolgálat alól felmentették, a harmincad pénztárát elfoglalták. A nép nem rác, s a magyarokkal rokonszenvez, mindamellett bizonyára rövidesen elfoglalják Üj-Moldovát is. A bányákban a munka szünetel, a nép az izgatás következtében bizonyára megbontja a közrendet.

Emiatt ő családjával együtt 20-án Szászkán át Temesvárra jött, bútorait s házi dolgait hátrahagyva. Várja a további parancsokat.

1848 június 23, Insbruck.

Esterházy Pál herceg írja gr. Batthyány Lajosnak: A királynak a románok által beadott kérését [Sagunáéké ez] és a király válaszát küldi. A király azt kívánja, a nemzeti iskolákra nézve a minisztérium nyújtson be megnyugtató törvényjavaslatot. „Mai napon reggeli 11 órakor érkeztek ide gróf Széchenyi és báró Eötvös minister urak, kik egy órakor felséges Asszonyunk, a királynénak udvarolván azon kegyes választ nyerték, hogy miután Ő Felsége Bécsben nem megyén, mert beteg, igen

feltűnő volna, ha ezen gyöngélkedő állapotában Budát látogatná meg, különben reményli, miszerint később csakugyan Magyarországba jönni fognak. Ez értelmében nyilatkoztak főherczeg Ferencz Károly és neje főherczegasszony Zsófia. Holnapra Ő Felségénél audientiát nyertek, meglehet, hogy ha egészsége javul, az országgyűlés megnyitására bírhatják. —". Jellasics proklamációját az olasz határőrvidéki ezredekhez azért küldi: a bán a neki nem kedvező audienciát is a maga javára értelmezi, és az udvar kegyét is igyekszik megnyerni.

Orsz. lvt. Kossuth-iratok.

1848 június 25, Bécs.

Gr. V i t z t h u m írja anyjának: Sok oldalról megerősítést nyer, hogy a bécsi felkelőket nem Párizsból és Varsóból, hanem Szentpétervárról támogatják. Prágában Windischgrálz elnyomta az orosz törekvéseket. De a pánszláv eszme megvan, s neki egyik orosz diplomata mondta: Európa az okos cár lábainál fekszik, s ő csak ha hívják, jön Németországba seregével rendet teremteni. Ezt ő igen határozottan visszautasította.

(Berlin und Wien, Stuttgart 1886.)

1848 június 26, Pest.

Gróf Z i c h y M á r i a írja Lunkányi Jánosnak: „In diesem Augenblick erhält die Mutter einen Brief von Vater aus Salzburg, wo er den 22-ten 7 Uhr Morgens glücklich anlangte, nachdem er diese Strecken in 56 Stunden zurückgelegt. Er trágt mir auf Ihnen alsogleich zu schreiben und Sie in seinem Namen „im grössten Gebéim" zu bitten — ein Haus für ihn in Oedenburg in Erfahrung zu bringen, auszusuchen, dessen Preis etc. etc. festzusetzen, aber j a nichts zu k a u f e n, bevor der Vater es nicht angeschaut wird haben. Schlüsslich bittet er noch diesen ganzen Auftrag unter dem Siegel des grössten Geheimnisses verrichten zu wollen, da er befürchtet noch einmal so viel zahlen zu müssen, wenn man erfahren würde, dass er der Káufer ist."

1848 június 27, Sopronnyék.

R o h o n c z y I g n á c elnök és Pethe Pál mint a nyéki kerület követválasztásának vezetői bizonyítják, hogy a választók a jelen nem volt Széchenyit közakarattal egyhangúlag megválasztották követjüknek.

1848 június 27, Budapest.
V é b e r J ó z s e f f o g a l m a z v á n y a.

S z e m e r e B e r t a l a n b e l ü g y m i n i s z t e r h e z.

Van szerencséin az idezárt másolatban Gronovszky Márton jelentését közleni, miszerint ha ez más úton Miniszter Úrnak bejelentve eddig nem lett volna, a netalán szükséges rendőri intézkedések azonnal megtétethessenek; azért egyúttal ezen jelentést a hadügyminiszter úrral is közlöttem.

Gronovszky Márton segédmérnök jun. 22-én jelenti Varasdról az Építészeti Főigazgatóságnak, hogy előző nap egy határőrvidéki tiszt, Melincsevics városbíró és Fodor gyógyszerész felügyelete alatt egy szekér szurokkal befecskendezett rőzsét szállítottak a volt mérnöki iroda pineéjébe, hogy azzal a Drávahidat felgyújtsák. Ő a városbírót megkérte, közölje vele, mikor akarják a hidat elpusztítani, hogy a mellette álló kincstári épületek tűz elleni megóvásáról gondoskodhassak; a főbíró bizonytalan választ adott.

„U. i. Ma reggeli 9 óra. A föntemlített rőzsék a jobbparti 1-ső hídgaközbe s pedig pályán alól a határőrvidéki katonaság által szögeztetnek és köttetnek le.“

Széchenyi ugyanakkor elküldi a levél másolatát Mészáros Lázár hadügyminiszterhez is.

1848 június 27, Budapest,
Tasner Antal fogalmazványa.

Szemere Bertalan belügyminiszterhez.

A főrendi terem alaprajza is kikerülvén sajtó alól, sietek abból a tisztelt Miniszter Ürnak előlegesen is ezennel három példányt átküldeni. Pest június 27, 1848.

1848 június 28, Insbruck.

Esterházy herceg Batthyány Lajosnak írja: A király maga mellett akarja tartani Ferenc Károly főherceget, Ferenc Józsefet bízta meg az országgyűlés megnyitásával, de ez hideglelés miatt ágyban fekszik, abból 8—10 nqp előtt nem kelhet fel.

A király útjára nézve az itt volt miniszterek bővebb felvilágosítást fognak adni. „Én kötelességemnek tartottam mind azt, mi a budapesti ministeriális tanácsban Ő Felsége megjelenésének sürgetősége iránt előadatott, az itteni conferentiában a felséges udvar tudomására juttatni; de bátran állíthatom, miszerint az elkésett megjelenés jelenleg nem '*az akarat hiányának, hanem egyedül a physikai lehetetlenségnek tulajdonítható.“

A magyar kormányzást a király meg akarja magának tartani, s most megbízta a nádort teljes jogú képviselettel, csupán az 1848. 3. §. jogokat tartotta fenn magának. A nádor intézkedik ministeri ellenjegyzés mellett, de utólag a királynak mindent be kell jelenteni. Mivel ezt az államtitkár is megteheti, az ő megbízatása megszűnt, visszavonul; ha a király egészsége visszatér, s Budapestre megy, majd akkor nyilatkozik állása meg- vagy meg nem tartása iránt. Ha nem végzett el úgy mindent, ahogy a nemzet kívánta volna, ne az ő igyekezetének tudják be, hanem a helyzet kényszerítő parancsának.

1848 július 2.

Kolozsvár város küldöttsége: Gyergyai Ferenc, Hegedűs Sándor, Krizbai Miklós és Kelemen Mihály közlik Széchenyivel, hogy a város megválasztotta követévé. Széchenyi július 4-én megköszönte a város kitüntető bizalmát, de közölte, hogy Sopronnak tett ígéretet, ahol hihetőleg meg is választották [június 28-án a sopronnyéki kerületben].

(Kossuth Hírlapja, 1848, 4-ik szám.)

1848 július 6, Nagyvárad.

Idősb Szilágyi Lajos írja Széchenyinek: Megküldi a grófnak Szózat c. munkáját, s hosszasan leírja a megye állapotát, amelynek sorsát ő már 43 esztendeje szemléli. Az a nézete, hogy a legnagyobb hiba volt Beöthyt állítani a megye élére, aki annakidején dinasztiaellenes volt, az ifjúságot megrontotta, s akire mindenki ráunt. A követnek megválasztott Dragos János se az az ellenzéki nagyság, aminek a Pesti Hirlap leírja, mert szolgabíró korában 2 iskolát állított fel az oláhoknak.

1848 július 18, Pest.

A budapesti lánczhíd-építési igazgatóság ezennel tudatja a tisztelt közönség megnyugtatására, hogy azon szerencsétlen esemény, mely mai nap fél 8 órakor a láncz leereszkedéséből történt, egyedül a felvonó gépezet oly karikájának megrepedéséből következett, mely már 11-szer a többi lánczrészek fölvonásánál, a gyöngeség minden jelensége nélkül, biztosan használtatott.

Bővebb tudósítást az igazgatóság közelebbről adand, áldja a gondviselést, hogy eddig bebizonyult életveszélyről nem értesíttetett,

Kelt Pesten, jul. 18. 1848.

Kossuth Hírlapja az eseményt így írja le:

F. hó 18. este vonatott fel, mint már említve volt, a függő híd negyedik és utolsó láncza, vége már a budai oszlopon feküdt, s talán félórai munka után egészen helyén vala. Számos nép részint az oszlopokról részint a két oszlop közt s a híd lánczai alatt a munka végett készült hajóhídon nézte a nagyszerű munkát, midőn — de a függő híd hiteléért jól megjegyzendő, nem maga a hidat tartó láncz — azon láncz, mellyel az 5000 mázsánál sokkal nehezebb hídláncz az oszlopra húzaték, leszakadt, s a hídláncz a közel tíz ölnyi magasból irtózatos erőszakkal zuhanván le az említett hajóhidat egy perez alatt ezer darabra zúzta. A mostani áradása miatt ragadó sebességű Duna borzasztó látványnak lön színhelye. A csapás súlya miatt csolnakok és szálfák emelkedének egész hosszakban az ég felé és zuhantak vissza a zajgó hullámokba. Szerencsére a víz a rakásokba sodra ezeket, s így két talán 40—50 főnyi embertömegeknek menhelyül szolgálva, ezek segélykiáltásai közt úsztak a rendes hajóhíd felé. A rajok menekülteket hirtelen ott termő csolnakok hordták partra. Mások egyes híddarabokra kapaszkodva menték meg életöket, niíg sokan, a híd végein állók a két oszlopgátra menekültek, s így az oly iszonyúvá lehető csapás — bár még bizonyost mondani nem lehet — nehezen került többe 5—6 emberéletnél.

A szerencsétlenség helyén gr. Széchenyi István is jelen volt mindkét fiával, de szerencsésen megmenekültek. Néhányan a fölcsapó gerendák által sebesültek, de veszedelmesen senki. Az elragadt fatorlaszok rendes hajóhidunkat is elragadák, mely hihetőleg csak néhány nap múlva készülhet el. Még egyszer említjük azonban, hogy ezen szerencsétlenségből egyáltalában nem lehet a függő híd veszélyességét következtetni [így], mert maga a most a Dunába függő láncz épen és sértetlenül maradt saját óriási terhe alatt is, mely oly nagy, hogy hozzá képest a híd terhe alig vehető számba, csak a csiga-láncz, mellyel az felvonaték, pattant el, nem tudni ki hibájából vagy puszta véletlenségből, s a már megfeszített 3 láncz oly szilárdan s ingatlanul nyúlik át a Dunán, hogy rajtok a szédítő magasban a munkások naponként egész kényelemmel sétálnak át.

1848 július 20, Nagykanizsa.
Sajátkezű válasz a gróf július 13-án írt levelére; szövege olvasható a Levelek III. k. 618. l.

Csányi László Széchenyihez.

Kanizsa 20 július 848.

Folyó hó 13-áról kelt, e mai napon vett levelére Minister Úrnak következőleg tartom kötelességemnek válaszolni.

Amit Kossuth minister úrnak írtam, azt nem volt szándokom titok leplébe takarni, sőt írtam azért, hogy azzal azon óhajtott eredményt idézzem elő, melyben a gyárban nyert Ígéretnél fogva biztosan számoltam. — Ügy látszik, Minister Ür Excellentiád a sok beszéd említését nehezteli. — Már pedig neheztelésre ez érdemben nem látok okot fennforogni, minthogy igenis sokat beszélt, nem ugyan velem, kinek akkor egész figyelme a kijavítandó puskákon függött; még hozzá teszem, sokat is járt, de már itt többes számban hozzáteszem: jártunk.

Az ígéretet illetőleg a gyáros részéről a 14 napok alatt 200, 4 hét alatt 400 puskák kiigazítását foglalta magában. Midőn én rövidebb időn akartam határoztatni a fegyverek elkészítését, azt a gyáros meg nem ajánlván, arra kértem, hogy legalább azon időre számolhassak biztosan elkészítésökre. Azt a gyáros megígérte, és gróf Űr Minister Úr is biztosított, hogy arra számolhatok, dicsérettel emlékezvén a gyártulajdonosról. Ez előttem ígéret, ígéret olyan, melynek létesüléséről nem kételkedtem, és minek be nem következése bosszantott, nem személyem tekintetéből, hanem azért, mert reménységem az által megsemmisült fegyver után sóvárgó népünket 400 puskával megvigasztalni.

Azt mondja Gróf Űr Minister Űr! nem ígért, inert nem fegyvergyáros. Ez nem várt furcsa következtetés. Tovább mondja: mert tudta, hogy késő ősszel kezdheti el működését a gyár; igaz, volt a késő őszről is a szóbeszéd közte említés, de már akkor nagy számú fegyverek gyártásáról, és nem ilyen, a szóban forgó keserves kijavításokról, minőket 200 vagy 400 fegyver helyrehozása követel, és a mennyire nézve ismétlem, sok beszéd közt nékem ígéret tétetett a gyáros részéről és az ígéret biztosíttatott Minister Úr részéről is, mely nem tettesült, minek tettesítésére hogy Minister Úr mit sem tett, annál inkább fájlalom, mert tekintélyénél fogva hatására biztosan hittem számolhatni.

Csányi László.

1848 november 12-én, mivel a fegyverek hiánya nagyon érezhető veit, Perényi Zsigmond, a honvédelmi bizottmány helyettes elnöke megbízta Straus Vilmost, hogy a külföidi'íil beszerzett, de a bécsújhelyi gyárban megrekedt puskaalkatrészekst csempészéssel vagy bármi más úton hozassa le. Két nappal később pedig Kossuth közli Dobs fegyvegyári igazgatóval, hogy a gyárat Lahner ezredes átveszi állami kezelés alá, mivel a vállalt 500 fegyver helyett 30—50-et készített naponta.

1848 július 24, Pest.
Sajátkezű fogalmazvány után; rajta Széchenyi megjegyzése: Esorokat akartam Csányi nak írni, de Istennek áldozom fel.

Csányi Lászlóhoz.

Július 28 848 Pest.

Valóban nem szándokozom Önnel valami hosszú correspondentiába bocsátkozni, de azért mégis kénytelen vagyok Önnek tegnap vett soraira válaszolni.

Ön érintett levelében is erővel rám akarja fogni, hogy én „ígéretemet nem teljesítettem“. Már Uram ez becsületembe vág, mire én Önnek képébe, és ha kell az egész világ előtt újra azt nyilványítom, hogy ez nem igaz és nem egyéb, mint azon sok illusiók egyike, mellyek közt Ön ringatni szokta magát! Azért mert Ön nyugtalan és vérmes temperamentumánál fogva igen kívánta, hogy a tempó kész legyen a kiigazítandó fegyver és aztán nagyon megverje a horvátokat, Fehr malomigazgató és saját készségünket és jó szándékunkat, miszerint készületlen állapotunk daczára mindent elfognánk követni a dolog siettetése végett, Ön ezt bizonyos napra kötött ígéretnek fogta fel képzeletében. Eleget mondtuk, hogy fegyverek kiigazítására nem vagyunk elkészülve, s hogy fegyvergyárt felfújni nem lehet etc. Mind ezt ön, tán sok beszédnek sőt ígéretnek vette szórakozása között, mert ha jól emlékezem, Ön fejében akkor a mohácsi veszély eszméje forgott erősen, s azt ereszté ki szájából, hogy a mai napok igen hasonlítnak azon időkhöz, mellyek e vészt megelőzék!

S igaz, akkor is volt nem egy indiscret napfi, ki hörcsögileg túlbecsülve saját és honunk erejét kigázolhatlan bajokba bonyolítá a hont!

Ámde bár így bár úgy, azért becsületes embernek becsületében gázolni nem kellene. Az én szótárom szerint pedig ugyancsak erősen gázol az másnak ebbeli lehető legnagyobb kincsében, ki honfiának egészen valótlanul — csak saját illusiói szerint — azt meri vetni szemére, „Te ezt és azt ígérted és semmit sem tettél“! — Ha Ön ezt más színben látja, ám akkor csak sajnálhatom .. .

1848 július 22, Bécs.
Eredetije a Nemzeti Múzeumban;
csak aláírása sk.

Hg. Esterházy Pál anádorhoz.

Euere kais. königliche Hoheit!

Der ungarische Ministerpräsident Gräf Batthyány eröffnet mir soeben, dass er von Geschäften gedrángt während des Reichstages von Pest sícht nicht entfernen könne, wenn er nicht hiezu von Ew. kais. Hoheit in einem besonderen Schreiben und mit der Versicherung aufgefordert werde, dass gleich nach seiner Ankunft die Berathung in BetreíT der croatischen Wirren beginnen könne. Seit dem Erlasse dieses Schreibens von 19. 1. M. erhielt zwar Gräf Batthyány im positiven Auftrage E. K. Hoheit die Weisung den 23. 1. M. in Wien einzutreffen, um mit der croatischen Deputation sich zu besprechen. Nachdem ich jedoch hőre, dass B. Jellachich vor den 25. 1. M. kaum hier eintreffen könnte, ja seine Ankunft selbst zweifelhaft wäre , ohne ihn eine Verstándigung indessen kaum möglich sein soll, so wage ich E. K. H. zu bitten, um allen Zweifel darüber zu nehmen, dass E. K. H. die Berathung über obigen Gegenstand vornehmen wollen, und wenn auch B. Jellachich nicht kommen sollte, E. K. H. sich mit Gr. Batthyány jedenfalls besprechen wollen, an Gr. Batthyány ein eigen höchstes Handschreiben gnádigst erlassen, und ihn auffordern zu wollen,

den 25-len Juli, wo Jellachich schon eintreffen könnte, Abend in Wien zu erscheinen, um den 26. Juli in den frühstunden diese croatischen Wirren und eine mögliche Verständigung besprechen zu können. Dieses höchste Schreiben wäre allsogleich mit Estaffete nach Pest an Gr. Batthyány zu befordern, sollte aber derselbe morgen Abend kommen, so würde ich mit ihm den 24. 1. M. früh E. K. Hoheit aufwarten. Mit tiefer Verehrung E. K. Hoheit unterthánigster Diener

F. Eszjerházy.

Wien 22. Juli 1848.

1848 július 26, Budapest.

Pollak Mihály a nádorhoz írt folyamodványában a Ludoviceum, a Nemzeti Múzeum felépítéséért, a tervek készítéséért s költséges fáradozásaiért némi jutalmat kért. Széchenyi megbízásából Zichy Ferenc gróf elutasító javaslatot tesz, mivel nem vehető ki, hogy Pollak pénzt vagy díszjelet kér-e, nem találja indokoltnak, hogy a tíz évvel előbb épített Ludoviceumért csak most kér jutalmat, s mivel nem szokás a terveket külön megfizetni, ha az illető maga épített is. Kérdés tehát, hogy egyáltalában jár-e még neki valami, de mert az állam a tényleges kiadásokat se győzi teljesíteni, jutalomról egyáltalában nem lehet szó.

(Orsz levéltár, Kossuth-iratok.)

1848 július 28, Pest.

Sajátkezű fogalmazvány Tasner módosításaival.

Pest város közönségéhez.

A tisztelt közönségnek folyó hó 1-én tartott közgyűlésébül 10255 szám alatt kelt és hozzám intézett végzése, megvallom, nem csekély mértékben s vajmi sajnosán lepett meg. Mert e végzésből azt vagyok kénytelen tapasztalni, hogy a tisztelt közönség az 1847., 23. törvény első valamint 28. paragraphusát félszegűleg sőt hibásan hozván fel, oly független statust in statu gondol képezhetni, minő sehol széles e világon nem létezik, és kivált felelős minisztérium szerkezetével egyáltalában meg nem fér.

Nem szándokom a tisztelt közönséggel vitába vagy bár mily versengésbe bocsátkozni, mert ha valaha, most van az egyetértésnek és együttmunkálásnak ideje; annyit azonban felelős állásomnál fogva még sem hallgathatok el, miszerint a tisztelt közönség nézetem sőt tökéletes meggyőződésem szerint mind a nádor Őfensége mind a felelős minisztérium irányában oly törvénytelen állásba tévé magát, melyhez képest vagy illuzórius legyen a miniszteri felelősség, vagy Pest városának municipialis függetlensége szenvedne csorbát, a mennyiben t. i. egészen új s még elegendőleg el nem rendelt helyzetünkben vagy a tisztelt városi közönség fejtene ki kelleténél több súlyt, vagy a nemzetnek képviseleti testülete, holott ha szerencsét és díszt akarunk hárítni hazánkra, múlhatlanul szükséges, miszerint minden lehető súrlódást elkerülve tökéletes egybehangzásban működjék a felelős minisztérium az ország minden törvényhatóságival és viszont. —

Azon rázás, melyben most mozgunk, előttünk egészen új, és csak az idő fogja azt kiegyenlítni úgy, miszerint mind a felelős minisztérium mind a törvényhatóságok függetlenül egymástul ugyan, de mégis szoros egybenköttetésben mozogjanak a status gépezetében.

Én azt hiszem, honunk boldogsága, mely mindnyájunk czélja, csak úgy eszközölhető, ha a fejedelemtül lefelé az utolsó napszámosig mindenki szorosan forog jogkörében és azon túl nem ráz. Ámde másrészrül ha azon egybeköttetés sem bontatik önkényileg fel, melynek minden statusban léteznie kell, hahogy az előbb utóbb anarchiába sülyedni nem akar!

így képzelem én azon viszonyt is, melynek a Pest város tisztelt közönsége és a felelős minisztérium s különösen az én minisztériumom közt léteznie kell. Az összes minisztérium valamint én, mi legtávolabbrúl sem kívánjuk a Pest városi közönség szabad mozoghatását kelletlen beié-avatkozás által bármiben is gátolni vagy csökkenteni, ámde más részrüí felszóllalás nélkül azt sem fogjuk tűrhetni, mert felelősek vagyunk, ha a város tisztelt közönsége a világos törvény ellenére, minden felsőbb felügyelés nélkül, úgy szólván izolált függetlenségben akarná gyakorolni hatását.

Én mint felelős miniszter éhez képest a felelősség terhe alatt, mely ezentúl nem engem, de a Pest városi közönséget illetendi, ezennel barátságosan felszóllítom, szíveskedjék idő vesztés nélkül maga keblibül választmányt nevezni, mely magát velem érintkezésbe tegye, miszerint aztán szabad értekezés következtében kivilágoljék, mily módon lehetne, a nélkül hogy Pest városi közönség hatása csorbát szenvedjen, vagy a felelős minisztérium értelem nélküli czímmé váljék, mind azt össze vetett vállakkal s közös erővel mihamarább életbe léptetni, mi Pest városnak díszét nagyobbítni és lakosinak jólétét magasb lépcsőre emelni fogja.

Augusztus 14-én Széchenyi egy másik átiratban közli a várossal, hogy a lovaglóiskola felállítására alakult társaságnak két hónappal előbb telkei egy harmadát átengedte s az építéshez már államsegéllyel és saját hozzájárulásából hozzáfogtak.

18*8 július 28^ 29, aug. 2, Bécs.

Gróf V i t z t h u m K á r o l y német követségi tanácsos írja báró Friesen Hermannak: Meg van arról győződve, hogy Windischgrátz esetleges győzelme a felkelőkön, akiket Oroszország támogat, inkább káros lesz mint hasznos, mert Oroszország csak egy alkotmányos szláv államtól fél; ha bármiként megtörténne, hogy a szláv lakosság a jogállam ideájára jutna, s azt megvalósítaná, ez nagyobb sebet ütne a cárizmuson, mint egy német alkotmányos állam megalakulása, amely természeténél fogva hideg lenne a hódító politika és a forradalmi propaganda iránt is. Azért kegyeli egy idő óta Oroszország a magyar minisztériumot a délszláv mozgalmak ellenében s azért, kéz alatt a frankfurti pártot is. A szláv Ausztriát Oroszország tehát épúgy nem kívánja mint Németország. A déli Duna népeiért többet tehetne egy Bundesstaat, mint egy demokratikus, központosított szláv Ausztria. De nem tartja azért lehetetlennek az utóbbit sem.

Radetzky villafrancai győzelmének híre amint Bécsbe eljutott, DoblhofT miniszterelnök a parlamentnek bejelentette, hogy a császár a miniszter-tanács azon határozatát, hogy térjen vissza Bécsbe, nem fogadta el, azért a minisztérium lemond, hacsak a parlament a kérést meg nem ismétli. Erre elhatározták, hogy nem nagyon udvarias felirattal hívvják vissza a császárt, mert a szónokok szerint a kérés ideje már elmúlt, követelni kell. *Ö* úgy látja, hogy a 380 képviselő között egyetlen tehetséges ember sincs, és hogy helyes Pole krakói republikánus képviselő nézete: a császárnak vissza kell térnie, hogy elzavarja a szintén tehetségtelen minisztériumot, amely a parlamenttel vetélkedik a korona tekintélyének lerombolásában. A tehetségtelen uralkodót túsznak akarják felhasználni a Radetzky-Windischgrátz-Jellasich triumvirátus ellen, amely miatt előbb vagy utóbb, de a télelőtt a monarchia összeomlik. Jellasich mondta neki (kistermetű, Napoleon-féle alak, fehér kézzel fekete bajusszal): nem tűröm, hogy a magyarok rajtunk tirannuskodjanak. Az alkudozás, mint az előre látható volt, eredménytelen maradt.

(Berlin und Wien, Stuttgart 1886.)

1848 július 30, Bécs.

B a t t h y á n y L a j o s g r ó f a magyar minisztérium nevében a következő kérdést intézte az osztrákokhoz: 1. valljon érvényben van-e a pragmatika szankció és 2-or alkalmazandó-e a magyar-horvát viszályban is? „J)er unterzeichnete Präsident des ungarischen Ministeriums muss auf eine diesfällige bestimmte Erklärung um so mehr dringen, als das bisherige Verfahren eines löbl. österr. Ministeriums verschiedenen Vermuthungen kaum gab, welche die gegenwärtige Spannung zwischen den Beiden Ministerien erzeugte, und das ungarische Ministerium in dieser Hinsicht endlich klar sehen und die Stellung, welche Ein löbl. öst. Ministerium gegenüber der slavischen Bewegungen in Ungarn einzunehmen gedenkt, bestimmt kennen lernen will.“

Dobllhoff báró másnap válaszol; az első kérdésre kétséget kizáró módon, a másodikra azt, hogy a horvátok azt mondják: nem akarnak elszakadni a magyar koronától, de jogaikat szintén a pragmatika szankcióból magyarázzák. Erre nézve tehát további megbeszélés szükséges. Az osztrák minisztérium törekvése az, hogy a belső egyenetlenséget elsimítsa, a pragmatika szankciót fenntartsa és a nemzetiségek egyenjogosúltságát elismerje (die Anerkennung der Gleichberechtigung aller Nationalitäten).

(Eredetije és másolata a N. Múzeumban.)

A választ Jéry Ignác elnökségi fogalmazó köröztette a miniszterek között s mivel hozzá vissza nem érkezett, augusztus 12-én körlevélben kérte visszajuttatását. Erre Széchenyi azt írta: soha nem is láttam.

(Orsz. levéltár, Kossuth-iratok.)

1848 július 31, Pest.

A Duna g ő z h a j ó z á s i T á r s a s á g pesti főügynöksége írja Széchenyinek: A társaság András nevű hajóját 16-án Cserevitz-nél a zendülő rácok lefoglalták és elvitték. Minthogy a hajó állami szolgálat közben (futárt vive) vétetett el, kéri a hajó visszaszerzését s a személyzetről való gondoskodást, vagy a kár megtérítését.

1848 augusztus 2, Lak.

Zimmermann Károly, Albrecht fhg bellyei uradalmának igazgatója írja Széchenyinek: Az uradalom a Duna mellett fekvő területek ármentesítésére több százezer forint költséggel védőgátat épített, a melynek költségeihez se a megye se a jobbágyok hozzá nem járultak. A felszabadult mintegy két négyzetmértföld területet more patrio a jobbágyok használják. Ha mármost az úrbéri rendezés és legelő elkülönítés nyomban megtörténik, az uradalmat nagy kár éri. A törvényjavaslatba az ilyen eseteket talán kivételek gyanánt kellene felvenni.

A kérdés nem Széchenyi minisztériumához tartozik ugyan, de a többi minisztert személyesen nem ismeri; a baranyai követekhez: Táncsics, Barthos, Madarász, Perczel Vince, nem akart fordulni.

1848 augusztus 3, Pest.
Gróf Széchényi Viktor közlése.

Gróf Hoyos Henrikné gr. Zichy Feliciához.

3. tem August 848 Pesth.
Landtags-Sitzung.
Liebe gute Felicie!

Erlauben Sie, dass ich aus dem Grundé meiner Seele, nach meinem bestén Wissen und Gewissen eine Bitté an Sie stellen dürfte!

Imre und Rudolf wollen pariorce aus der Akademie — und ich will es durchaus nicht. —

Sie fühlen sich in der Akademie unglücklich! Deshalb wollen sie heraus; nur Sie liebe Felicie, und auch Tony Khewenhüller, Sie haben die armen Bűben stets so bedauert (weil sie, wie 1000 andere Jungen in ciner Akademie lemen müssen) dass ich in ihren Augen als ein unertraglicher Wütrich erscheine! — Ich frage Sie aber liebe Felicie, und ich frage Sie bei Ihrem Gewissen, was soll denn mit Imre und Rudolf geschehen? Soll ich sie hierher nehmen? Hierher, wo ich sie an Ketten schmieden müsste, damit sic nicht in's Verderben stürzen? Die Bűben wollen in das Ludoviceum! Das ist recht schön, allein das Ludoviceum besteht aus 4 leeren Wánden, und wird, weiss Gott wann in's Leben treien. Alfréd, Geyza wäre n ebenso stets überall unglücklich, wo sie auch Etwas anderes zu thun hatten, als sich amüsieren und Geld zu verschwenden.

Es geschehe was da wolle, so erlaube *ich* durchaus nicht, dass Imre und Rudolf aus der Akademie trete, bevor ich davon nicht überzeugt bin, dass die Akademie für sie ein schlechterer und gefährlicherer Ort ist als welchen sie jetzt wo immer einnehmen könnten! Wäre ich nicht im Amte und wäre ich nicht von 1000 Geschäften überháuft, wer weiss, ich würde vielleicht selbst dann nicht zugeben, dass meine zwei Stiefsöhne die Akademie verlassen. So aber, wie ich jetzt gestellt bin, — werde ich es unter keinem Vorwand zugeben, geschehe was da wolle —. wie ich es gedacht habe — und mein Wille ist fest. —

Wollen Sie also, — denn die beiden Jungen appellieren an Sie — ihnen offen sagen, dass sie sich beruhigen sollen und sich meinem Wunsche, meinem Willen fügén. Ich schrieb ihnen bereits in diesem Sinne; allein das gefiel ihnen durchaus nicht; denn heut schreibt Imre ganz naif an meine Frau: Liebe Mutter mache uns nicht aus, denn der Vater k r a i n t mit uns ja stets genug! —

Finden Sie das nicht wirklich komisch? — Mit an derén Worten wünscht Imre und Rudolf: dass wir, Crescence und ich uns ihrem Willen fügén, sie aus der Akademie nehmen, und sie im Lumpenleben — ich muss es heraus sagen — leben lassen sollen. —

Was Geld anbelangt und anderer Agrements um die zwei guten aber wirklich verrückt gewordenen Burschen, einigermassen zu beruhigen und zu besánftigen, andem werde ich — meinen Mitteln gemáss — durchaus nicht schwierig sein. Imre und Rudolf sollen an Crescence darüber schreiben. —

Erlaubt die Local-Direktion, dass die Bűben auf Urlaub gehen; will sie auch Jemand nehmen; — und werden sie sodann nach v e r l e b-ten U r l a u b w i e d e r o h n e A n s t a n d in die A k a d e m i e z u r ü c k g e n o m m e n , so habe ich nichts dagegen. — Gott segne Sie liebe gute Tante! —

J e t z t muss man noch strenger nach dem Gewissen und nach seiner Pflicht handeln wie gewöhnlich. Nun glaube ich aber, dass es durchaus nicht gut und nach Pflicht gehandelt ist, aufgeregten leichtsinnigen Bűben ihr ungestümes widersinniges Verlangen zu erfüllen. —

Ich bitté Sie liebe Felicie seien Sie fest, und machen Sie meine Lage nicht unmöglich. —

Crescence die Sie segnet, befindet sich Gott lob beinahe ganz gut.

S t. S z é c h e n y i .

1848 augusztus 3, Buda.

D u s c h e k F e r e n c írja Széchenyinek: A fiumei kikötő építésére július 21-én kért 4200 forint kiutalványozását, miután a horvát állapotok miatt Fiúméba most pénzt nem lehet küldeni, a kedvezőbb viszonyok idejére véli elhalasztandónak.

1848 augusztus 4, Pest.

S z é c h e n y i figyelmezteti Lunkányit, hogy Náprádfán nem kellett volna annyira engedékenynek lennie: mivel az erdőt a jobbágyok per útján nem kaphatták meg, be kellett volna az ítéletet várni, azután átengedni nekik.

Helyesli Lunkányi észrevételét: ő megkísérli a horvátok kibékítését, már dolgozik is ebben az irányban, bár erre hivatalosan még nem szóllították fel.

1848 augusztus 14, Pest.
Eredet' után.

Fehr Vilmoshoz.

14-ten August 848 Pest.

Lieber Fehr,

Kossuth hat mir versprochen heute um 5 Uhr mit mir in die Gewehr Fabrick zu kommen. Er wird, wie ich glaube, Wort haltén, ausser er wird krank, oder es kommt etwas Grosses inzwischen.

Ich bitté, seien Sie an Ort und Stelle, und so auch die Dobbs etc. Kossuth fand das nicht recht, dass wir gleich im Anfang nicht die ganze Summe stipulirten, und dass wie er hört, wir jetzt noch mehr Geld und es hald verlangen. Ich sagte ihm, Klausal, Bierbauer und zum Theil Gräf Batthyány seien Ursache, dass wir uns auf die Biliigkeit und Loyalitát des Ministeriums verlassend auf die 210000 FI. uns herunterstossen liessen. Was hingegen das betrifft, dass wir jetzt mehr brauchen, das rührt aus vielen sehr natürlichen Ursachen her, z. B., dass wir Holz anschaffen müssen, das Angabe für Laufe etc. etc. gebén etc, viele Leute jetzt schon beinabe gratis haltén, um sie abzurichten et Gusswäre n etc. nur das Doppelte zahlen! Kossuth ist biliig, und kommt er hinaus, so lässt er uns zum wenigstens in so lange nicht stecken, bis auch ihm der Faden nicht ausgeht! Gott ist gross, und kommt Zeit, komt Rath.

Ich bitté, schreiben Sie mir ein Zettel um den Empfang dieser Zeilen zu bestátigen, damit ich mich beruhiget fühle.

Széchenyi

Stellen Sie sich vor! Mr. Croker Adjutant von Herrn* Tierney Clark, der am 23-ten nach England abgefahren ist, kam bereits vorgestern in Wien sammt den Ketten anüü In weniger als 3 Wochenü! —

1848 augusztus 15, Budapest.

Klauzál Gábor írja Széchenyinek, hogy az ország és az osztrák tartományok közti vám szabályozása tervbe vétetett, s e célból a kereskedők és iparosok véleményét is meghallgatni kívánván — főleg a nyers termények élénkebb kivitelére nézve —, augusztus 28rára tanácskozást hívott össze, amelyen való megjelenésre őt is felkéri.

1848 augusztus 17.

Csernátoni Lajos a Márczius Tizenötödike hasábjain a Mákvirágok címen írt sorozatban állandóan támadja Széchenyit; aznap írja, hogy a Frankfurtba küldÓtt ministerialis követek ügyében tett interpellációra azt válaszolta, hogy a kérdésre nincs elkészülve. Szalay László frankfurti szerepléséről akkor a kormánynak valóban alig volt értesülése, s Batthyány miniszterelnök másnap sürgette meg, hogy igyekezzék a tervezett szövetséget mielőbb létrehozni. Szalaynak augusztus 24—30

közt írt jelentései azonban, mint ismeretes, nem sok jót ígértek; Heckscher külügyminiszter csak ismételt sürgetés után fogadta, s akkor kérte, szinte követelte, hogy mielőbb küldjenek követet Pestre, mert a reactio erőt vesz Magyarországon. Nem ért célt; barátai, főként Eisenmann képviselő többszöri felszóllalására végül augusztus 30-án reggel Gagern báró kijelentette előtte, hogy a frankfurti nemzetgyűlés nem szimpatizál a horvátokkal, hogy Ausztria eljárását Itália ellen nem helyesli, végül az esetben ha Anglia vagy Franciaország közbelépne, Németország is megteszi. Mindez azonban csak szóval, privátim történt, ezekre építeni nem lehetett.

(Orsz. levélvát, Kossuth-iratok.)

1848 augusztus 22, Pest.
Tasner egykorú másolata.

Die zehn tausend Gulden Banknoten, sechs hundert Ducaten und ein tausend Gulden in Zwanzigern, die ich hier, in der Furcht geplündert zu werden, hmterlege, sind mein ehrliches Eigenthum. Soll ich nicht mehr im Leben sein, so übergehet dies Geld an meine natürliche Érben.

Sollte jemand Anderer als der in Geheimniss dieser Hinterlegung ist, durch einen Zufall das Geld entdecken, so mögé derselbe ein Drittel des Ganzén, mit vollkommen ruhigem Gewissen behalten, wenn er die andern zwei Drittheile dem damals legitimen Besitzer des besagten Geldes überliefert. Gott wird ihn segnen und ein Drittel des Ganzén, welches ich hiemit ihm mit Dankbarkeit anbiete, ihm mehr Glück bringen, als wenn er auch die andern zwei Drittheile sich ráuberischerweise zueignen wollte.

Im Geheimniss der Hinterlegung sind Herr Adam Clark, Herr Anton Tasner, Anton Auer und meine Frau.

Gräf Stephan Széchenyi.

Pesth den 22-ten August 848.

Den 27-ten August 1848 habe ich Alles herausgenommen bis auf die ein tausend Gulden Conv. M.

Gr. Stephan Széchenyi.

Pest den 13-ten Mai 1849 habe ich diesen Schrift sammt die darin erwähnten ein tausend Gulden C. M. für grössere Sicherheit zu mir genommen, da dieses (das Ullmansche) ganz zerschossen und die nachbarten Háuser in hellén Flammen sind in Folge des heftigen Bombardement von der Festung Ofen.

Adam Clark.

Pest den 26-ten Dezember 1849 habe ich die in dieser Schrift erwáhnten tausend Gulden Silber Geld vom Herrn Adam Clark übernommen.

Tasner.

1848 augusztus 23, Bécs.

P u l s z k y F e r e n c külügyi államtitkár írja Széchenyinek: Most vette a Központi Vasúttársaság jelentését, amely szerint 20-án néhány éretlen blumenaui suhanc a pozsonyi 11. őrháznál köveket hengerített a pályára, állatokat legeltetett a töltésen, a vonatot kővel megdobálta és a pályaőrt megveressél fenyegette.

Kötelességének látja az eseményt nyomban közölni, hogy minden ilyen törekvés már csírájában elfojtassék.

1848 augusztus 24, Budapest.

F r o h m e y e r, dédácsi uradalmi felügyelő augusztus 20-ika körül közli Széchenyivel, hogy azon évi májusban a stuttgarti Landwirtschaftliche Verein-hez azon kérdést intézte, nem tartaná-e helyesnek, ha a kivándorló honfitársai figyelmét felhívnák a Duna mellékén elterülő országokra, a melyek a szorgalmas, munkás települőket bizonyára szívesen látnák. Az egyesület június 30-án igen helyeslő választ küldött, csupán a jelenlegi politikai viszonyokra való tekintettel később látná jónak az ügy elintézését.

Abból indulva ki, hogy a magyar földmüvelés érdekeit előmozdítja, felajánlja szolgálatait a grófnak, annak idején a hohenheimi gazdasági akadémiát elvégezte, s szívesen telepedne le Pest környékén a kivándorlás ügyének intézésére. Kéri a grófot, közölje vele, tegyen-e a kérdésben további lépéseket.

Széchenyi válasza ez volt.

Ich habe ihre gefällige Zuschrift vom — August d. J. erhalten, und ergreife die Gelegenheit, indem ich Ihnen für ihre Mittheilung danke, llmen zugleich anzuzeigen, dass ihre Bemühungen meinen vollen Beifall haben, denn von deutschen Einwanderungen hege ich für meine Person die bestén Hoffnungen, sowohl für Ungarn als auch für die Donauländer.

Einen amtlich sichern Aufschluss kann ich Ihnen jedoch über ihre zwei Fragen in diesem Augenblick nicht gebén, denn bei den jetzigen Umständen liesse es sich kaum erörtern, viel weniger bestimmen, ob die eingeleitete Einwanderung im Allgemeinen gerne gesehen werden möchte; noch könnte man behaupten, dass unsere Verháltnisse schon so geordnet seien, dass man mit gutem Gewissen zu Einwanderungen rathen könne?

Meinem Rath zufolge sollten Sie zu warten, bis wir uns wieder in bessern Gleisen bewegen, wodann ich ihre Sache bestens zu unterstützen aufrichtig gesonnen bin.

Mit aller Achtung.

Oldalt: Adassék ki Széchenyi.

1848 augusztus 25, Pest.
Gróf Széchényi Viktor közlése.

Gróf Hoyos Henrikné gr. Zichy Feliciához.

Pesth, den 25. ten August 1848.

Liebe, gute Felicie!

Ich schäme midi Ihrer lieben Zeilen voni 9. ten August bis jetzt unbeantwortet gelassen zu haben!

Sie haben niich sehr erfreut, dass Sie in Hinsicht nieiner zwei guten Jungen, dieselbe Ansicht haben, wie ich!

Dass es den armen Bűben sehr sauer wird, so viai und so lange lernen zu müssen, wáhrend sich alle Menschen von Freiheit buchstábhch berauschen, das begreife ich! -—

Bei Kindern ihres Alters — denn ich kann sie stets nur als Kinder betrachten — kommt sehr viel darauf an: „Zeit zu gewinnen!“ Wenn man mit 18., 19., 20 Jahren auch nicht gerade viel weiss, sondern gesund an Leib und Seele au.f seinen eigenem Beinen steht, so — kann das übrige schon eingeholt wérden! —

Und überdies sind die Zeiten so, dass der ein bischen passable sich \vo befindet, dórt auszuhalten könnten bis der Sturm sich legt! —

Mein Wunsch ist demnach der, dass Imre und Rudolf, in der Ingen. Akademie solange aushalten wie nur immer möglich. — Hierher, wo es ziemlich bűnt und confus zugeht, kann ich sie, solange ich Minister (!) bin unmöglich nehmen. — Fali' ich aus meiner Dignitát heraus — und gelie ich auf's Land meine Erdápfel bauen, dann isit 's möglich, dass ich die ganze Familie um mich vereinige!

Sie haben recht liebe Tante zu sagen, dass besonders jetzt Jedermann für alles was er tat und was er denkt, nicht allein Gott, sondern jeden seiner Mitmenschen v e r a n t w o r t l i c h ist!!

Einein verantwortlichen Minister wie ich das Glück (!?) habe einer zu sein, trifTt das doppelt, besonders da ich sehr viel in meinem Leben that! —

Und in jeder Hinsicht, kann ich zu Gott rufen, meine Absichten wäre n stets rein und edel, und sind es auch jetzt, wo ich den bitterén Kelch Selbstverleugnung und Selbstaufopferung jeden Tag bis zum letzten Tropfen leeren muss! —

Ich hoffe immer noch das Beste, — wie wohl alle sozialen Bande aus den Fugen gerissen sind, was ein Beweis. ist, wie morsch und verfault das europáische, und besonders das Österreichische Gebáu war. — Ob wir den Neubau erleben, nicht unter dem Schutt begraben werden, was mit unseren Kindern geschieht, das ist in Gottes Hand! — Vertrauen in die Barmherzigkeit der Allmacht, und Resignation ist der einzige Anker, an den man sich jetzt haltén kann! —

Um auf Imre und Rudolf zurück zu kommen, — — hätte ich gar nichts dagegen, wenn die vortreffliche Fürstin Tony Khewenhüller, sie auf Urlaub zu sich náhme, — nur, dass ihr Rücktritt in die Akademie hiedurch nicht unmöglich gemacht werde! —

Ich schreibe in diesem Sinne heute an Oberst Soltén. Crescence ist mit ihrem Hals noch gar nicht gut. Sie war sehr übel und kann sich nicht recht erholen! — Marié war auch leidend. Enfin, es geht uns nicht ara Resten; indessen verlásst uns der Mut noch lange nicht! —

Sagen Sie alles Liebe an Heinrich von uns allen. —

Und nur erlauben Sie mir, liebe gute Felicie, Ihnen zu sagen, dass wir Sie aus ganzer Seele beneiden' Ich zumal ganz ausserordentlich, weil Sie mir Espéce*Heilige sind — — — — während viele von uns sehr viel abbüssen müssen, um uns nur halbwegs rein zu waschen!

Gott mit Ihnen! Alles Liebe an Sie und Heinrich, und Ihre Schwiegereltern von uns allen

S t. S z é c h e n y i .

1848 augusztus 25, Budapest.

V é b e r J ó z s e f f o g a l m a z v á n y a

P o z s o n y v á r m e g y é h e z .

A Középponti Vasúttársaságnak ide mellékelt jelentését a blumenaui lakosság vasútmerényletéről azon meghagyással közlöm Önökkel: miszerint a szükséges rendelkezéseket azonnal megtegyék, melyeket az ily merényletek által sajnosan veszélyeztetett élet, személy és vagyonbátorság hangosan követel.

Minthogy pedig e tekintetben törvényeink még nem rendelkeznek, a törvények hiányát azonban miniszteri rendeletek pótolják, kötelességgé teszem ezennel a vármegye közönségének, miszerint felelősség terhe alatt a f. év május 20-án különösen, de egyéb a belügyminiszter által a közrend és bátorság fentartására minden törvényhatóságokhoz bocsátott rendeletek értelmében is szigorúan eljárjon; ha e tekintetben a rend biztosítására a józan felvilágosítás nem vezetne, mely felvilágosítást a hatóság annálfogva sem mulaszthatja el, minthogy ily bűntettek nemcsak a civilisatio igényeit, nemcsak a vállalkozók és utazók vagyonát, de magát a közönség életét is borzasztókig veszélyeztetik, mely vétségekre azért minden polgárisodott nemzetek törvénykönyveiben a legkeményebb büntetések szabvák.

Jankó Mihály alispán augusztus 28-án jelenti, hogy azonnal szigorú vizsgálatot indított a tettesek kinyomozására, továbbá a lamatsi, hidegkúti és dévényújfalusi bírákat és lelkészeket felhívta a lakosság kioktatására, milyen baj származhatik a hasonló esetekből.

* L. 1848. aug. 23.

1848 augusztus 26, Pest.
S a j á t k e z ű levél.

L u n k á n y i J á n o s h o z .

Pesth, August 26, 848.

Régi jó Barátom, e sorokat Podhorsky adja Önnek át. ő 8150 pengőt és 400 aranyt vett tőlem át. — Tán feleségem is egy úttal megyén fel. — Viselje gondját, viselje gyermekeim gondját, — és áldja meg Önt az egek Ura! Itt rútul keverednek a dolgok (ez egészen köztünk maradjon). Nem sokára alig lehet innen menekülni. Én … ha magam maradok itt. . . ha éppen kívánok, elszaladhatok. — Mi lesz aztán később, azt a gondviselésre hagyom! Tán lecsilapul a vész, vagy vesztünkbe sodor. Ám mint Isten akarja. Én mint ember, mint családfő, mint hazafi, mennyire erőm engedi és Isten segít, lelkiismeretem szerint teljesítendem kötelességemet. Csak testi erőm ketté ne törjön, a mitül igen félek . . . mert több hetek óta a legkissebb álmám sincs. Ámde ezt is elszánással tűröm.

Tán jobb volna, ha feleségem tüstént Sopronba menne. Auf dem Land ist es allein für eine Frau zu unheimlich. Übrigens wie sie wollen wird. Dann wünschte ich, dass sie sich auf einem sehr kleinen Féld setze, so oeconomisch, wie nur möglich.

S most tartsa Isten! Meglátjuk-e még egymást? Én reméllem, sőt hiszem! De ha nem? Lelkesedéssel és haladattal szorítom Önnek kezét kezemhez! Was wir gewollt, für was wir gewirckt, war ed el, es kann demnach nie ganz verloren gehen. Ámen.

S z é c h e n y i I s t v á n .

1848 augusztus 27, Pest.
S a j á t k e z ű levél.

Gróf S z é c h é n y i P á l h o z .

Pesth den 27-ten August 848.

Ganz u n t e r uns.

Mein sehr theuer Freund!

Die Sachen gestalten sich hier so, das man vom sicheren Einmarsch der Serben und Jellasich b i s h i e r h e r als eine sichere Sache spricht, dass ich es für nöthig fand, meine Frau und Kinder heute von hier nach Zinkendorf abgehen zu lassen.

Es wäre möglich, das ich nun bald aus dem Ministerium treten, oder herausgeworfen werde. In diesem Fali würde ich mich auch nach Zinkendorf bégében.

Was geschieht aber im Winter mit uns? Aufrichtig gesagt, ich möchte in Oedenburg überwintern. Und da habe ich den Gedanken, ob das einst in deinem Haus geschehen könnte. Wir würden uns sehr zusam-

menziehen, und könnten vielleicht auch im Archiv-Gebáu wohnen. Wir sollten sodann eine Menage machen . . . wir ersparrten auf diese Art sehr viel, — und mit dir mein Leben zu fristen und beenden, wäre für mich eine unaussprechliches Glück! Denke darüber nach, und schreibe mir hierher, oder directe an Crescence. Es versteht sich, das ich für die Wohnung bezahlen und gerne theuer bezahlen will, und da wir ohnehin stets in Abrechnung sind, würde dies für beidé Theile sehr vorteilhaft sagen können. — Einen Herd, ein Sálon, eine Equipage und in Harmonie leben; . . . ich glaube nicht alle Leute, aber unsere zwei Familien könnten sich arrangiren!

Gott mit dir. Was die Zukunft bringt, weis ich nicht! Ist diese gut oder bőse, in Gottes Namen. Wir wollen es mit christlicher Demuth und Resignation ertragen! Und könnte ich vereint mit dir leben, so wäre es mir ein wahres Glück!

Alles liebe an Emilie

S z é c h e n y i I s t v á n .

1848 szeptember 1, Pest.

S a j á t k e z ű levél.

Gróf S z é c h é n y i P á l h o z.

Pesth den 1-ten September 848.

Mein sehr lieber Freund und Brúder,

Ich bekam gestern mit unendlicher Wehmuth dein Schriften, in welchem du mir das Hinscheiden von unseren altén Freunden, Wizkelety und Trunitsek benachrichtigst! Die glücklichen, sie haben ausgerungen!

Was mit uns und unseren Familien geschehen wird, das wissen die allmáchtige Götter! — Es wäre sehr leicht zu helfen, allein die Begriffe sind ganz verwirret, und daruin das ewige Peitschen der Presse und der nimmer müderen Agitátorén, nimmt das allgemeine lieber bís zum Wahnsinn zu!

Meine Lage ist schauderhaft! — Ich bin in das Ministerium getreten, . . . und welche Abnegation war dazu nothwendig . . . um wo möglich zu beschwichtigen, zum Kaiser zu bringen. Ich vermachte nicht! —

Crescence ist mit den Kindern nach Zinkendorf. Ob und wann sie hierher zurückkommen wird, das weiss ich nicht .. . wie überhaupt, was mit uns schon die náchsten Tagé geschehen soll! —

Ghristliche Ergebung ist die einzige Tactic, die man zum Pxesonne hat! —

Gott segne dich mein lieber theuer Freund, empfehle mich an Emilie und alle mit der aufrichtigsten Sympathie.

S t. S z é c h e n y i .

1848 szeptember 2, Pest.

W e s s e l é n y i M i k l ó s írja gr. Batthyány Lajosnak: „Most már sokkal inkább beszélik mint eddig, hogy Kossuth dictatornak fog kikiáltatni. Mondják, hogy az önkéntesekből álló tüzérség mellettök van; hogy a huszárságból is már többeket nyertek meg, hogy congréve rakétáik is vannak sat. állítják, hogy tervökben lenne mindenek előtt Budát venni be, a nádornak szabad elmenetelt engedni, de Wenkheimet elfogni. Azon furcsán összevágó körülmény, miként innen — mondhatni — minden sorkatonaságot el akartak vinni s egy részét viszik is, sok gyanakodásra ad alkalmat. Még azt is pletykázzák, hogy a belügy is velők kezet fogott. Ezen kószáló hírek ellenében jobb érzésűek tervezik, de csak mint jámbor óhajtást, hogy mihelyt valami törvényellenes kimondatik vagy történik, azonnal a H[erczeg] fogja a kormány gyeplőit megragadni erős kezekkel, hogy akkor a jobb érzésűek mind átmenendnek s körülte lesznek.*'

(Wesselényi-levéltár.)

1848 szeptember 4, Pest.

W e s s e l é n y i írja Szabó Miklósnak, hogy a helyzet igen súlyos, a rácokkal nem bírnak, s most már ők támadnak, Horvátország fegyverben áll s nem lehet tudni, hogy Jellasich a rácokkal egyesülve mikor jő Pestnek. Mindezt az okozza, hogy a régi bürokraták és az osztrák miniszterek Jellasichot pártolják, s a katonaság magyar része sincs egészen a nemzet oldalán. Ehhez járul a táborban levő nemzetőrség fegyelmezetlensége és hiányos fegyverzete.

De a köznép országszerte nem rokonszenvez az új renddel, azt hiszi, hogy az urak a király ellen törnek. A legnagyobb baj mégis az, hogy igen tekintélyes emberek nem látják be gyengeségünket, hetvenkedésükkel az országgyűlésen felingerelték Bécset és a dinasztiát ellenünk, most is harcra és szakadásra ingerelnek, elzárják a kibékülés lehetőségét. Közhír szerint ez a zavargó párt kitörést akar Pesten, véres drámára készülnek. Fájdalommal írja: úgy látszik, ezen párt élén Kossuth áll, s hogy közte és minisztertársai közt már régen nincs meg az egyetértés. Azok józanul látják, hogy nincs pénz, fegyver, nincs józellemű katonaság, nincsenek alkalmas hadvezérek, s hogy csak erély és okosság mentheti meg az országot. „Ellenben Kossuth nemes tüze s lelkesültsége hevétől elvakítva mindazt eléggé látni nem akarja, s nagyon elgyengült s túlingerült idegrendszere miatt folytonos szellemi lázban van.“

(Wesselényi-levéllár.)

1848 szeptember 5, Pest.

T a s n e r Antal írja Lunkányinak: „Remélem, hogy mire Ön e levelemet veszi, grófunk, ki Balogh Pál homoep. orvos úr kíséretében ma utazott el, már szerencsésen megérkezendett Czenkre. Szomorító betegségéről Balogh önnek mindent részletesen elmondani fog ott. Én őt nagy sajnálatomra nem kísérhettem el, leginkább a lánczfelvonás alkalmával történt szerencsétlenségnél kificzamodott jobb karom miatt, mellyel még írni is alig tudok. E sorok által röviden csak arra kívántam önt figyelmeztetni különösen és megkérni, hogy a mennyire csak Öntől függ, tegyen olly

intézkedéseket, miszerint grófunkhoz semmi rósz és szomorító hír ne jusson sem szó sem írás által, különösen pedig hazánk jelen politikai viszonyait illetőleg semmiféle búsító közlemény ne érje őt, sőt inkább csak bátorító, vigasztaló szó. Különben betegsége a helyett hogy a czenki magányban, távol az itteni sok ingerlő körülményektől megszűnnék, még veszélyesb fordulatot vehetne, mitől Isten őrizzen!“

1848 szeptember 8—10.

Részlet gróf Hübner Alexander naplójából.

(Ein Jahr meines Lebens, 1848—1849, Lipcse 1891.)

Ich habe zwei Tagé bei dem Grafen Paul Széchényi in Apathy (Ungarn) zugebracht. Am Rückwege fuhr er mich in seinem Wagen bis Oedenburg. An einer Kreuzung der Strassen begegneten wir dem Grafen Alexander Erdődy, der meinem Gastfreunde erzáhlte, dass sein Brúder Stephan Széchenyi, der berühmte ungarische Patriot, schon seit einiger Zeit in tiefer Melancholie versünkén, plötzlich wahnsinnig geworden ist. Er wurde in die Heilanstalt des dr. Görgen in Döbling bei Wien gebracht. Unterwegs, entsprang er seinen Aufsehern und stürzte sich in die Donau, konnte aber gerettet werden. Er hált sich für den moralischen Urheber des über Ungarn hereingebrochenen Unglückes, und Selbstvorwürfe sollen seine Erkrankung herbeigeführt haben.

Bestrebt sein besonderes Vaterland dem Zustande von Erschaffung und Verkommenheit zu entreissen, in welchem es ihm versünkén schien, und den zivilisiertesten Lándern der Erde gleich zu stellen, widmete er diesem edlen Zwecke alle Kráfte seiner Seele, alle Hülfsquellen eines, innerhalb gewisser Grenzen klaren aber háufig durch Leidenschaft getrübten und nicht immer richtig urtheilenden Verstandes. Vor den Márzereignissen, als es bei uns keine Öeffentlichkeit gab, war Stephan Széchenyi der einzige bekannte Mann, der einzige public caracter in Ungarn. Neben ihm verschwanden, mit Ausnahme der Grafen Aurél und Emil Dessewffy die magyarischen Politiker. Er wollte den staatlichen und materiellen, überhaupt jedweden Fortschritt. Die grosse Wandlung sollte im Dublirschritt vor sich gehen, jedoch auf den gebahnten Wegen ohne Erschütterung und ohne den Gebrauch gewaltsamer und ungesetzlicher Mittel. Ueber diese seine Absicht besteht kein Zweifel. Allein seine Haltung, seine Sprache, seine Handlungsweise wäre n, in *á&m* sie die feurige Einbildungskraft der Nation entflammten, ein gegen die bestehende Ordnung gerichteter, lebendiger und ununlerbrochener Protest. Es war als ob er sagte: dies ist nicht mehr möglich, es muss also durch anderes ersetzt werden. So wurde er die Leuchte, der Morgenstern aller patriotischen Bestrebungen, der echten wie der erkünstelten, des berechtigten wie des krankhaften Ehrgeizes, der cxtrawagantesten Ansprüche, der fragwürdigsten Begier. Unter dem altén Regimente, der freien Bewegung beraubt und daher um so ungeduldiger nach Befriedigung lechzend, begegneten sich die guten und übeln Instincte des Landes in einer HofFnung, welche nur eine Táuschung sein konnte, und betrachteten alle Stephan Széchenyi als den Mann, der bestimmt sei ihre Wünsche zu verwirklichen. Eine áhnliche, nur von Thoren beneidete Stellung war unhaltbar. „Sie sind auf falschem Wege“ sagte ihm eines Tages Fürst Metternich, und diese Worte haben sich bewahrheitet. Wohin hat ihm sein Weg geführt? In ein Irrenhaus. Stephan Széchenyi,

der ein Reformátor und kein Mann der Revolution war, hat ohne es zu wollen, wie die so viele andere vor ihm thaten, die Schleuffen geöffnet, mittelbar den Anstoss zu unberechenbaren tiefeingreifenden Ereignissen gégében, und abermals, ein Wort Machiavell's bestátigt, welcher sagte, ich citire aus dem Gedáchtnisse: „diejenigen, welche Neuerungen, novita im Staate rn.ac.hen, wissen niemals, was die Folgen sein werden, und érében selten derén Ende“.

[1848] szeptember 10, Cenk.
Eredeti levél.

Gróf Széchenyiné — férjéhez.

Zinkendorf den 10. September.

Mein über Alles Theuer!

Mit erlaubniss des Herrn Doctor Goergen darf ich Dir ein Zeichen meiner liebwollen Erinnerung senden. Mit der innigsten Liebe folgen Dir meine Gedanken, und ich empfehle Dich dem gütigen Gott ganz besonders, damit er Dich recht bald gesund werden lasse, und uns wieder vereinige. Vertrauen wir also getrost auf Den, der Alles zu unseren Besser lenkt, und lassen wir unsern Muth nicht sinken.

Wie ich hőre, bewohnst Du zwei recht hübsche Zimmer; vor einigen Jahren besah ich diese Anstalt, sie gefiel mir sehr, der schöne Garten, die herrliche Luft, alles machte mir einen angenehmen Eindruck. Daher bin ich beruhiget, und um so mehr, da ich Dich hinsichtlich der Pflege *so* vortrefflich umgeben und versorgt weiss.

Marié küsst Dir zártlichst deine lieben Hánde, wie auch Béla und Ödön, die sich viel in den freien Luft bewegen, und sich, dem Himmel sei Dank, der bestén Gesundheit erfreuen. Die 10.000 Fl. C., 600 N. Ducaten die der Koch mir überbrachte, übergab ich an unsern Hofrichter Szalay, und erhielt auch eine Quittung darüber. Auer brachte mir bei seiner ersten Ankunft in Zinkendorf eine Casette mit blauen quadrillirten Tuchüberzug, von Wien erhielt ich jetzt von ihm eine zweite chatouille ebenfalls mit Tuchüberzug, drin grosses Portefeuille von blauen Ledér, einen grossen juchten Sack, darin drei Uhren, ein holzernes Büchschen mit 63 N. Ducaten, einen rothen Beutel mit Silbergeld und mehrere Bunde Schlüsseln, dies Alles werde ich sorgfáltig aufbewahren. — Beigeschlossen sende ich Dir ein kleines Gebét aus meinem Gebetbuch, Du weist gewiss Trost und Ruhe darin finden.

Nim lébe wohl mein sehr lieber theuer Freund! Ich umarme Dich aus ganzem Seele und empfehle Dich dem Schutze der Vorsehung.

Crescence.

1848 szeptember 11, Cenk.

Podhorszky Lajos írja Tasnernek: Aznap jött meg Sopronból s Lunkányiiól ezt a hírt hozta: Ő (Lunkányi) látta a grófot Döblingben észrevétlen, s az orvos értesité, hogy szombati napon (vagyis 9-én) a roham csak kétszer volt rajta, s mindenik 2—3 percig tartott csak; 4V2 órát aludt pedig meg nem szakítva, s a sorsával teljesen meg van

elégedve. Görgen betegségét agygyulladásnak állítja, ami túlfeszített kedély, munka stb. következtében a vért feje felé hajtván, keletkezett. Üdülését bizonyosnak, de az időt nem mondhatja meg, 5—6 hét alatt reményli, hogy helyreállítja. A gróf mindenkor előre érzi a közeledő rohamot, s maga fekszik le ágyára s megkötteti magát: s a roham multával maga mondja ismét, hogy föloldják. A közidőben ír, olvasnia még nem szabad; nyolc nap múlva talán a téres kertben is sétálhat.

1848 szeptember 13, Cenk.

P o d h o r s z k y L a j o s írja Tasnernek: A grófné Bécsből kelt levelével kéreti, hogy az Allgemeine Augsburgef, Pester Zeitung, Wiener Abendblatt-ot és Kossuth Lapjá-t Cenkre küldesse, a többit mondja fel. A grófné holnap indul Bécsből vissza Cenkre, „meggyőződve mind a gróffali jó bánásmódról, mind naponkinti jobbultáról“.

A politikai csendet ő nagyobb vihar jelének tekinti. A sopronvidéki falvak többnyire megtagadták az újoncokat. Vörös zászlóról s a minisztérium lelépéséről beszélnek.

1848 szeptember 17, Cenk.

Gróf S z é c h e n y i n é írja Tasnernek: Biztos róla, hogy mindenkinél jobban átérzi az őket ért borzasztó csapást. Elképzelheti, hogy lesújtotta, amikor Auer Cenken a szörnyű hírt hozta, alig tudott magán uralkodni. Súlyos csapás az Istentől, de bízik benne, jóra fordul minden. Éppen most vette Görgen tudósításait: a roham ritkább és enyhébb, így Goergen hát reménykedik gyógyulásán.

1848 szeptember 24.

B a t t h y á n y L a j o s miniszterelnök kéri a képviselőket, hogy az ülések megtartására elegendő számmal maradjanak Pesten. Ezt közli Gelich Richárd műve I. kötetében. A nemzeti múzeumi példányban a fenti felszóllításhoz Perczel Mór a következő megjegyzést fűzi: „Szöktek bizony mind a crisisben: Szécsenyi bécsi tébolydába, Eötvös Svaiczba, Batthyány Jellasics táborába onnét Bécsbe, Kossuth pedig nép fölkelés ürügye alatt le egész Szegedre!“

1848 szeptember 29, Cenk.

P o d h o r s z k y L a j o s írja Tasnernek: A grófnő hajlandó őt (Tasnert) fogadni Cenken, bár készül fel Bécsbe. Ők is felkísérik, pedig hasztalan az egész utazás, mert a grófot még látnia sem szabad. Cenken azonban távozásukat mindenki örömmel veszi: Auer már 4000 forintot költött; a parasztok a tiszttartót fenyegetik, az uraságot nem akarják bántani.

A grófról eddig csupa jó hír jött, tegnap egy kis visszaesés: „azon komor eszmének megrögzését keblében, hogy az ő izgatása minden bajaink kútfeje, s az Isten ezt mostani csapásával boszulta meg rajta“. Felügyelőit felszólíttatta, legyenek ébren; két órát sétált nappal az orvossal, éjjel valamicskét aludt.

1848 október 12, Cenk.
Eredeti levél.

Gróf Széchenyiné — férjéhez.

Zinkendorf den 12. October 1848.

Mein sehr lieber werther Freund!

Gott sei Dank, dass die letzten Erreignisse in Wien, wie ich von Herren von Goergen vernahm, kelne nachtheiligen Folgen auf deine Gesundheit machten; ich war wohl auf's Innerste darüber vergriffen, besonders da ich besorgte, dass Dich diese Unruhen beángstigen würden. Schreibe mir nur ein Wörtchen um mich gánzlich in dieser Hinsicht zu beruhigen.

In dieser Jammerzeit hat man mehr wie je das Bedürfnis sich an Allen seiner Liebe anzuschliessen, und um so mehr an seinen theuersten beséén Freund in der Welt, sonst wäre n es die Bande des Glückes, welche uns vereinten, jetzt ist es Leider und Kummer, aber Gott wird uns Kraft gebén! Das Kreutz, dass er über uns verhángte, ist schwer und schmerzlich, doch E r, der es uns bestimmte, wird es uns ja tragen helf en, unser heisses inbrünstiges Gebét erhören, dein liebes Gemüth beruhigen, und Dich bei so vortrefflichem Pflege bald vollkommen genesen lassen, und wir werden noch zufriedene glückliche Tagé in dicsem Leben zubringen. Deine armen Nerven mussten zu viel leisten, dein armer Kopf, dein liebes Herz, was nichts wie Segen verbreiten wollte, f^nd sich oft getáuscht und verletzt. Habé indessen die feste Überzeugung, dass Gott die gute Meinung, die edle Aufopferung gewiss belohnt, aber in seinen weisen und geheimen Walten nicht immer gelingen, -— s páter oft segnend gedeihen lásst.

Ich gedenke, wenn sich die Unruhen in Wien gelegt haben, Helienchen und den Knaben in der Academie nach zusehen. Wie glücklich würde es mich machen, wenn ich Dich bis dahin auch besuchen dürfte. Marié, Béla, Ödön sind gesund, und küssen deine lieben Hánde. Grüsse die Herrn von Goergen, seino verehrte Frau Mutter, wie auch meinen fleissigen Correspondenten Doctor Benesch auf das freundschaftlichste. Und nun Gottes Segen über Dich! Ich hoffe, er wird auch ferner beschützen. Deine mit aller Seelenstárke an Dir hángende

treue Feleséged.

1848 november 16, [Bécs].
Eredeti levél.

Gróf Apponyi György Széchenyihez.

Mein sehr verehrter Freund und Gönner!

Beiligend sende ich Dir, was mir die heutige Post aus dem lieben Land — welches nach der Pester Auslage aber abschreckend erscheint — an Zeitungén brachte. Der P. H. gibt schon das Verzeichniss der hohen Gáste, die unsern gnádigsten Herrn und Gönnern — Gráf Hartig auch inbegriffen — manche heisse Augenblicke bereiten werden. — Ich schliesse den Pol. Bericht bei, der eigentlich nur von früheren dátum dasselbe sagt, den ich aber propter mundum geheim zu haltén und mir gütigst zurückzusenden bitté.

Vielleicht leisten uns die Pester Feinde mehr Dienste als die Wiener Freunde! Schlüsslich bitté ich Dich den Tag zu bestimmen, wann

wir Dich bei uns zu Tische besitzen können, ich weiss dass dies nicht leicht ist Dich zu erobern, mais nous resterons beaucoup, und da reclamirt niein Julié ihre Rechte.

Dein aufrichtiger Freund
Am 16-ten Nov. 1848.

A p p o n y.

1848 november 26, Cenk.

Gróf S z é c h e n y i né írja Tasnernek: Köszöni sorait, látja, hogy szerencsésen megérkezett Pestre. A mikor elindult, remélték, hogy a hidak felszedése miatt nem tud elmenni, de szomorkodva látták Schillert egyedül visszatérni. Béla és Ödön sokat beszélnek Tasner gyermekeiről, s ő is szívesen emlékezett vissza nejével való társalgására, ami egyedül vigasztalta a súlyos helyzetben.

A drága betegről 8 nap óta nem tud semmit, el vannak vágva Bécstől, az utolsó hírek jók voltak. Carolina leánya talán szintén megszült azóta.

Podhorszky gorombasága sok gondot okoz neki, folyton hegedül és kürtöt játszik.

Soprontól is el vonnak vágva, Csányi rendelete értelmében a Kohlenhofnál felásták az úttestet. Egy kolerabeteg is volt már Cenken, de felgyógyult*

Sajnálja, hogy lakásukat Ullmannék nem akarják. Ki kell az ajtóra írni, persze leszállított áron, s a felesleges holmit a cselédszobába, amelyben egyideig Kiss is lakott, s Podhorszky és a fiúk szobájába összerakni.

1848 december 24, Baden.
E r e d e t i j e s a j á t k e z ű l e v é l.

Gróf S z é c h e n y i n é f é r j é h e z.

Baden den 24. Dezember 848.

Indem ich meine herzlichsten Wünsche zu Gott für dein Wohl, deine Zufriedenheit und recht baldige Genesung erhebe, übersende ich Dir zugleich als einen Beweiss meiner liebvollen Erinnerung an Dich, und als ein kleines Andenken an die Weihnachtsfeste das beifolgende Marién Bild. Wir wollen die heilige Mutter, die Trösterin der Betrübten recht von Herzen anflejien, damit sie uns beistehe. Sie verlässt Niemanden der auf sie vertraut, und winkt überall segensvoll.

Wie wir vernehmen, warst Du einige Tagé an ein Geschwür etwas leidend, wir bedauerten Dich herzlich, doch Herr von Goergen hált diese Erscheinung für eáne sehr glückliche Krisis. Wie gerne möchte ich deine soeur grise sein!

Die Kinder sind, dem Himmel sei Dank, alle gesund, wir sind unaufhörlich mit Dir beschäftigt. Schone, ich bitté Dich, deine theure Gesundheit, und erheitere deinen Geist so viel Du es vermagst. Unsere engels Franchise und ihr lieber Sohn Dénes besuchten mich hier, und wünschen Dir Beidé auf das herzlichste genannt zu sein. Gott mit uns!

D e i n e t r e u e F e l e s é g e d.

Marié, die Dir herzlich die Hánde küsst, hat Dir diese Mitgabe geschickt.

1849 február 7, Pest.

T a s n e r Géza írja Lunkányinak: „Dr. Goergentől vett levélből értem, hogy grófunknak mostani javuló állapotjában mindent mellőzni kell, mi kivált pénzügyi tekintetben kedvetlenül hathatna kedélyére.

Itt mi nem mondhatjuk meg, hogy egészen nyugalomban volnánk. A legellenkezőbb hirek terjengnek és a kibékülésre még eddig semmi kilátás. — Budavárát nagyon erősítik, sőt még a lánczhíd bejárásait is mind két felől elkarózzák!“

1849 március 11, Debrecen.

Névjegyzéke azon képviselőknek, a kik 1849 március 1-éig Debrecenben meg nem jelentek, távoliétök igazolva nincs. Felsorolva 84 név, köztük a 69-ik gróf Széchenyi István Sopron megyei. Észrevétel: betegnek mondatik.

(Nyomtatvány.)

1849 március 26, Debrecen.

A képviselőház 1849 február 28-án hozott határozata nyomán március 23, 24 és 26-án tartott üléseiben tárgyalt igazolás eredménye. 3 nyomtatott ívoldal.

A III. csoportban: nyert engedelmen túl távol maradtak, meg nem jelentek, távoliétöket nem igazolták 13 képviselő, igazolta 42 (köztük Batthyány, Deák, Teleki László, Vukovics).

A nem igazoltak számából önigazolásuk jogának és kötelességének fenntartásával kivettek 9 képviselőt, köztük van Klauzál, ifj. Madarász József, Széchenyi, Teleki Domokos.

1849 április 8, Döbling.
S a j á t k e z ű levél.

Gróf S z é c h é n y i P á l h o z.

Es ist mir unmöglich, dich oder irgend jemanden zu sehen. Mein Jammer übersteigt alle Begriff e, denn es ist mir klar geworden, dass i c h der unglückselige bin, der durch sein lasterhaftes Leben und sein politisches Auftreten schon im Jahr 1825 den ersten Grund zu der schauderhaften Confusion legte, die über Ungarn — einbrach! —

Betét für mich, betét für Euch, dass nicht noch finsterere Tagé folgen mögen. Ich bin verzweifelt dein unglückseliger

S t e p h . —

8-ten April 849 Döbling.

Paur jegyzete a levél hátán: E levelet gr. Széchényi Pálné halála után vettem át. íme minő rossz szokás a levelek borítékának eldobása és a levelek megnyirbálása, minden korjeltől megfosztása, — ina azt sem tudni bizonyosan, kinek volt szánva, írva.

1849 szeptember 12, Bécs.

L u n k á n y i J á n o s írja Tasnernek: A grófné Badenben kapta meg szeptember 1. és 5. leveleit; október végéig marad ott, 13-án Mária-cellbe megy, azért ír ő helyette.

A grófné nem akarja többé pesti szállását megtartani, mondja fel a jövő Szent Györgyre, addig adja ki bútorral, vagy anélkül. Zsidóknak csak bútor nélkül a büdös férgek miatt. Addig fizeti a raktárt, ahol a bútorok vannak, egy év múlva egy részét eladja, a többit Cenkre viszik. A borokat is el lehet adni.

A gróf ugyan javul naponta kissé, de míg a hazában a béke teljesen helyre nem áll, Görgen teljes javulást nem remél. Még senkit se akar látni, a grófné se beszélt még vele.

1849 szeptember 27, Bázel.

Gróf S z é c h e n y i n é írja Tasnernek: A márlacelli búcsú járásból megjőve megvigasztalódott. A drága betegről vigasztalót nem tud írni; a harctérről jövő kedvezőtlen hírek hátráltatják gyógyulását, s ha kedvező jön, arra gondol, hány család boldogságába, milyen áldozatokba került. Görgen csak azt tartja kedvező jelnek, hogy már különböző kérdések iránt érdeklődik, s foglalkozik. Látni senkit sem akar még. 26-án Lajos bátyja majd egy óráig volt nála, heves beszélgetés fejlődött ki köztük, de este a beteg nyugodtan lefeküdt és jól aludt. Lajos bátyjának az a véleménye, hogy a grófné egyelőre ne keresse fel.

A továbbiakban utasításokat ad ismét arra: a pesti lakást ki kell adni, bútorral vagy anélkül.

1849.

B l a c k w e l l J ó z s e f: Hungárián Gharasteristics c. művében így jellemzi Széchenyit (Akadémia kézirattára).

Széchenyit barát vagy ellenség mindig az első helyre fogja állítani Magyarország talpraállításának munkájában. Geniusát tükröző nagy szemei fekete szemöldökkel árnyékolva rendkívül tetszetőssé tették és nagy szuggesztív erőt kölcsönöztek neki. Egyébként a nagy ellentétek embere volt: az angol gentleman és az olasz pap heves gesztusával egyesült benne, aki a hideg megfontolást a szenvedélyes hévvel párosította, egyszerre volt demokrata és arisztokrata. Szerette a kényelmet és nagy házat vitt. ízlésében arisztokrata volt, lenézte a liberális elveket. Intrikus természete kedveltté tette a bécsi udvar előtt. Miután Kossuth kivetette a reformok irányításából, megzavarodott elmével vonult vissza a magánéletbe. Ellenfelei lettetéssel vádolták, de ő nagy lelki felindulásban volt: mert Kossuthtal szemben a játszmát elvesztette, s Magyarország sorsán aggódott, hogy a Maratok és a Robespierrek vagy Oroszország zsákmányává lesz. Közéletének utolsó három évében az osztrák kormánnyal szorosabb kapcsolatot tartott fenn, s a liberálisok valamikor keserűn fogják sajnálni, hogy nem hallgattak reá.

(Horváth Jenő fordítása.)

1850 február 20, Pest.
Eredeti sajátkezű levél.

Reguly Antal Széchenyihez.

Euer Excellenz!

In Folge der Dankbarkeit, mit welcher ich mich dem Herrn Grafen, der auf das Gelingen meines Reiseunternehmens den entschiedensten Einfluss geübt hat, verpflichtet fühle, wage ich es E. E. dieses Buch, welches soeben erschienen ist, zu überschicken.

Mit der Bitté es gnädig aufnehmen zu wollen, habe ich die Éhre mit der vollkommensten Hochachtung zu sein E. E. ergebenster Diener

A. Reguly.

Pesth, den 20. Február 1850.

Csatolva hozzá báró Sina György 1846 augusztus 24-én kelt értesítése Széchenyihez, hogy a Frahn áilamtanácsos által Reguly részére Szentpétervárra küldött 300 forint ellenértékével számláját megterhelte.

1850 április 19, Bécs.

Gr. Széchenyiné írja Tasnernek, hogy aznap találkozott első ízben férjével Nyolcadfél órát töltöttek együtt s mint írja, felsőbb erő támogatta abban, hogy felindulásán erőt tudott venni: férje agyában egyik gondolat űzi most is a másikat, alakja meghajlott, igen-igen szenvedő. A mint Lunkányinak néhány nappal később írt leveléből kitűnik, Széchenyi április 19-én és 20-án minden rábeszélés nélkül látogatta meg családját, mindkétszer velük evett, s csak este felé ment vissza kocsiján Döblingbe. Április 26-án 1 órára ismét jelezte nekik látogatását.

18i50 június 19, Döbling.

Széchenyi — feleségéhez.

A következő öt levelét Széchenyinek a Glocke 1850-ik évi folyamából magyarra fordítva közli gróf Széchényi Viktor.

Döbling, 1850. június 19-én.

Imádott Feleségem, akit én igen, de akit Isten bizonyosan nem fog elhagyni!

Én szerencsétlen, még mindig nem élvezhetem a boldogságot, hogy Téged szivemhez szorítsalak! A legrettenetesebb lelkifurdalások vasmarkainak vagyok rabja. Enyhülni fog-e ezek szorítása valaha. Isten tudja. Bűneim túlságosan nagyok, Magyarország nekem köszönheti pusztulását! Akármi történik is, annyi bizonyos, hogy még sokáig kell vezekelnem. Megérek-e más időket, nem tudom, de megváltásom napja még nem jött el. Törődj be Isten rendelésébe és térj vissza Czenkre. Imádkozzál értem, neveld úgy a gyermekeket, hogy irgalmas szivüek legyenek — és boldogságodat csak Isten irgalmától reméld.

St. Sz.

1850 június 28, Bécs.

Br. W e s s e n b e r g írja Doblhoffnak: 1849 augusztusában emlékiratot adott át Schwarzenberg Félix hercegnek, amiben kifejti, hogyan kell a magyarokkal (fanatisches, ferführtes aber energisches Volk) elbánni. „Die Ungarn sind kelne Liliputaner, die sich mit Bonbons abspeisen lassen. Die Regierung kann die Wichtigkeit Ungarns nicht verkennen, welche für Oesterreich noch in dem Masse zunehmen muss, als es immer mehr gegen Osten hingewiesen wird.“ Most anarchia van a szép országban, nem gyakorolták kellő időben a nagylelkűséget s elfelejtették, hogy a békétlen ország közel jár az ellenséghez.

(Arneth: Wessenberg, ÍI. k.)

1850 augusztus 23, Döbling.

S z é c h e n y i — f e l e s é g é h e z.

Döbling, 1850. augusztus 23.

Jó kívánságaitok összetörtek. Látom, hogy mennyire, mindennél jobban szerettek, én is őrülten szeretlek benneteket — veletek lenni — ez volna a paradicsom, de nem lehet, nem lehet! Lelkiismeretem, az a tudat, hogy annyi embert kergettem a kétségbeesésbe, nem enged megnyugodni. Még nem vezekeltem eleget.. . nem tudom, fogok-e valaha .. . nem tudok kétségbeesésembe hova lenni. Imádkozzatok értem és bízzatok Istenben. Ti ártatlanok vagytok, csak én vagyok bűnös.

1850 augusztus 25, Döbling.

S z é c h e n y i — f e l e s é g é h e z.

Döbling, 1850. augusztus 25.

Angyali jóságú Feleségemnek!

Én nyomorult, nem láthatlak Téged! Soha, soha nem tér már vissza lelkem nyugalma. Leveled kétségbe ejtett. Hagyj el engem — kérlek, követelem, hogy tépd el a köteléket, melly hozzám fűz — mert különben velem együtt Te is elveszel! Engem semmi sem menthet meg — én egy nemzetet becsületétől, szerencséjétől, üdvösségétől fosztottam meg. Én vagyok a bűnnek az a legrémesebb szörnyetege, amelyről a Szentírás beszél. Te fordulj Istenhez, a Megváltóhoz, gyermekeidhez, nálam nemcsak támaszt nem lelsz, sőt én vagyok legnagyobb ellenséged! Istenem, Karolin augusztus harmincadikán halt meg, a napokban lesz ennek harminc éve. Ő nenv sokára már a mennyországba kerül, de én — én örökre elkárhozom!

Tisztán látom a jövőt. Itt a földön már boldog óráid se lesznek, nyomorultul fogsz elpusztulni és gyermekeinkre sem vár más sors. De a másvilágon boldog lesz feltámadástok. Akkor már nem fogsz rám emlékezni — és ennek így kell lenni. Olvasd a Bibliát.

1850 szeptember 6, Döbling.

S z é c h e n y i — f e l e s é g é h e z.

Döbling, 1850 szeptember 6.

Az Istenre kérlek, könyörgöm, né kívánj engem látni. 21-én lesz ötvenkilencedik születésnapom. Addig talán megkönyörül rajtam Isten, és a remény szikráját gyújtja fel szívembe, bár én vagyok a legbűnösebb ember, aki valaha is élt, és egyetlen lény se okozott még annyi bajt a földön mint én. Doktor Goergen végtelenül türelmes hozzám, légy hát Te is az. Most úgy érzem, tombolnék, ha látnálak, talán még bántalmaználak is, ha akár itt, akár a városban próbálnál velem találkozni. Lehet, hogy ezt a rettenetes sorsot később se kerülhetem el — talán soha sem lesz másképp, hiszen lelkemben nagyobb a sötétség, mint valaha. De úgy mondják, Isten irgalmas, talán még hozzám is az lesz.

[18150] szeptember 8, [Döbling].

S z é c h e n y i — f e l e s é g é h e z.

Angyali Feleségemnek!

Kérlek, könyörgöm, ne gyere hozzám és ne kívánj látni, se itt, se máshol. Még nem lehet — még nem szabad . . . Ne is írj nekem, és senkit se engedj hozzám jönni.

Már mondtam, ha Isten meghallgat és irgalmas lesz hozzám, akkor én sietek Hozzád!

Térj vissza Czenkre. S z.

1850 november 16, Kismarton.

E r e d e t i levél után.

A l b a c h S z a n i s z l ó S z é c h e n y i h e z.

Eisenstadt am 16. November 1850.

Mein theuerster verehrter Herr Gräf!

Ja, Ungarn ist schwer und schmerzlich getroffen, es blutet aus tausend Wunden, es hat tausend grauvolle Anblicke vor sich, und einer der grauvollsten ist das t r ü b e G e s c h i c k e i n e s s e i r e r e d e I s t e n S ö h n e, s e i n e s u n v e r g e s s l i c h e n G r a f e n S z é c h e n y i.

Ich erhalte so eben ihre unterm 9. October an mich gerichteten Zeilen. Mit w e l c h e r Theilnahme ich gleich zahllosen Andern den Gang ihrer Krankheit verfolgte, ist wohl unnöthig zu schildern. Sie wissen mein theuerster Herr Gräf, w i e hoch und mit welchen R e c h t e so hoch Sie vor dem Angesichte des Landes seit Jahren dastanden. Indess verlautete über ihr Befinden nur wenig Zuverlässiges; selten einmal brachten uns die Zeitungén Berichte, und diese wäre n bald freudige Hoffnung auf ihr baldiges Genesen gebend, bald diese Hoffnung wieder mindernd oder niederschlagend.

Aus ihrem Schreiben ersehe ich nun einerseits mit dem innigsten Troste, dass wir der allerbesten Hoffnung leben dürfen, und andererseits

mit dem innigsten Schmerze ja mit nicht geringem Staunen, dass Sie selber diese Hoffnung uns zu verringern streben, indem Sie die furchtbarsten und zugleich die ungerechtesten Anklagen gegen Sich selbst schleudern.

Gewiss mein verehrter Herr Gräf, k e i n Mensch lebte und lebt auf Érden, der nicht vollwichtigen Grund gehabt hätte sich manchfacher Mángel und Fáhler zu zeichen. Aber wenn es einestheils eben so s c h ö n, als schwer ist diese Mángel und Fehler richtig zu erkennen, zu würdigen und sie sich selbst zu gestehen, so kann doch anderntheils auch das Schöne und Gute ü b e r t r i e b e n werden, und wir dadurch seinerseits nicht minder zum Fehler.

Und diesem Fehler begehen Sie gegen sich selbst auf das allergrausamste. Verzeihen Sie mein theurer Herr Gräf, dass ich so freimüthig zu lhnen spreche, aber ihre an mich gerichteten Worte gebén mir dazu nicht nur das Recht, sondern fordern mich selbst dazu auf. Mögen Sie immerhin sagen, dass Niemand Sie kannte, aber ihre Schriften, ihre Reden sind Thatsachen, derén Sinn offenkundig darlag und die nicht verbannt werden k o n n t e n .

Sie der Verwüster Ungarnsü Sie, der in seinen Schriften seit Jahren für das Wohl s e i n e r H e i m a t h glühte, und der eben dess-w e g e n von ihr mit R e c h t so hochgepriesen ward. S i e, der Aufhetzer der Nationalitáten gegen einander! Sie, der gerade am er sten ein grosses, ein gewichtiges, ja ein von den Ultra's damals selbst angefeindetes Wort zur V e r s ö h n u n g ' der Nationalitáten und zur Gerechtigkeit gegen Alle sprach!

Ach mein edler Gräf! Lassen Sie doch sich s e l b s t auch Gerechtigkeit widerfahren. Verzögern Sie nicht selbst ihre vollkommene Genesung! Und lassen Sie die Hoffnung darauf bald zur frohen Wirklich keit werden für ihre Vaterland, für ihre theueren Angehörigen, für Alles was Sie liebt und achtet, und so auch für ihren geringsten Verehrer

A lb a c h.

1851 március 9, Sopron.

L u n k á n y i J á n o s írja Tasnernek: Ha a lőiskola telke miatt a per megkezdődik, 20.000 forint letevéséről ő gondoskodik. Csallóközben a gróf Amadék bősi birtoka eladó, s Széchényi Lajos és Pál szeretnék István részére megvétetni, hogy fiai jobban elfeledjék Gsokonyát. Van ott szép kastély, amiben Béla gróf, s esetleg atyja is ellakhatna, mert Görgen azt állítja, hogy Cenken soha nem fog lakni.

1851 április 19, Sopron.

L u n k á n y i J á n o s írja Tasnernek, hogy április 15-én járt Döblingben; a gróf a régi állapotban van, lamentál, magát minden szerencsétlenség fő okozójának mondja, őt félóra múlva elküldte. Közben egy tiszta pillanata sem volt. Ügy látja, a két kis grófnak most jó tanítói vannak: Vajda és Ligeti József, de Debeuf francia nyelvtanár fondorkodik ellenök.

1851 augusztus 3, Cenk.

Gróf S z é c h e n y i n é írja Tasnernek: Sok mondanivalója van, keresse fel. Szeptember 4-én lesz 3 esztendeje, hogy férjétől elváltak, egész örökkévalóság, ha szenvedéseit az Istenbe vetett hit nem támogatná, kétségbe kellene esnie. Görgen azt írja, férjét remélhetőleg még ezen a nyáron Cenken ápolhatja stb.

Prágában megnézte Riedl gyógyintézetét, úgy találta, Görgené jobb. Drezdában elvált Mariétól, ő Berlinbe ment, Drezdába, onnan a Rajnához. Mariék Párizst látták, azóta Londonban vannak, kimentek Hammer schmiedbe is, ahol Th. Clarkkal sokat beszélgettek Széchenyiről, igen szíves fogadtatásra találtak.

Béla nől, Ödön hízik, játszanak a kis Gézával (Tasner fiával). Tomsitsnak sok jó tulajdonsága van; Drezdából hozott egy szászt magával, ki rajzot és németet tanít. A sok gyerekkel sok gondja van, de ezekben leli majd vigasztalódását is.

1851 október 4, Cenk.

Gróf S z é c h e n y i n é írja Tasner Antalnak: Siet a jó hírt tudatni: Béla és Ödön 29-én Sopronban igen kiváló eredménnyel vizsgáztak, az igazgató azt mondta: ilyen szép magánvizsgát még nem hallott, ö nem volt jelen, hogy befolyást ne gyakoroljon, de Lunkányi azonnal stafétával ludatta. Béla a görögből Ligetit is meglepte. Ezután nem gyötrik vele, a magyar nyelvet kell szóval és írásban jól elsajátítania.

Férje Görgen szerint nyugodtabb, alszik és eszik, már a sétától sem irtózik úgy. Adná Isten vissza az őt annyira nélkülöző családjának, Aki eddig is róla mindenben gondoskodott.

1852 március 6, Bécs.

Gróf S z é c h e n y i n é írja Tasnernek, hogy a drága betegről ismét megnyugtató híreket kapott, még mindig fenntartja azon elhatározását, hogy őt e hó folyamán meglátogatja. Clark Ádámot azonban nem fogadta, ő az Isten irgalmára bízza, nyugtassa meg a szegény lelkét.

Ödön Tomsitssal Sopronba megy vizsgázni, mely reméli, most is jól fog sikerülni.

1852 április 1, Bécs.

Gróf S z é c h e n y i n é írja Tasnernek: Clark hozta a hírt, hogy a drága beteg jóval nyugodtabb, éjjel rendesen tud aludni. Lunkányi két órán át beszélt vele, utánna nem volt izgatott. Reméli, a végén minden jól végződik. Ez az ő egyetlen óhaja, vágya.

Béla Ligetivel Sopronban van, vizsgázik.

1852 júiius 7.

M e t t e r n i c h K e l e m e n h e r c e g írja Kübeck bárónak: Magyarország újabb története három részre oszlik:

1. 1848-tól a leveretésig: active Widerstand,
2. Komárom bevételétől a császár utazásáig: passive Widerstand.
3. Azóta: In ihr fliesst Milch und Honig in den Flussbeeten. Wessen Geistes Product ist die schlechte Arbeit? Das Publikum wird Herrn Bach nennen.

(Metternicn und Kübeck, 1910.)

1852 október 27, Pest.

T a s n e r Antal megküldi Béla grófnak atyja műveiből azon 15 darabot, amiket sikerült megvásárolnia. Kéri, olvasgassa a munkákat: „ha Ön minden nap csak egy vagy egy pár lapot olvasgat is, úgy hogy azt megértse és tökéletesen felfogja: akkor néhány év múlva teljesen behatand dicső édes atyjának szellemébe és ön a lehető legnagyobb szellemi gyönyört élvezendi.“

1853 július 1, Bécs.

Gróf S z é c h e n y i n é írja Tasnernek: Néhány nappal azelőtt részesült a régóta várt szerencsében: meglátogathatta férjét a tébolydában. Igazán szívreható találkozás volt, s milyen emlékeket ébresztett! Egészen lefogyott, majdnem felismerhetetlenül megváltozott. De ő nem adja fel a reményt, hogy egyszer visszatér övéi közé.

T a s n e r július 5-én írt válaszában azzal vigasztalja meg a grófnét, hogy a változás bizonyára azért volt szembetűnő, mert a drága beteget régen nem látta. De vigasztaló az is, hogy az első fontos lépés megtörtént, felkereshette férjét.

1854 szeptember 8\, Cenk.

Gróf S z é c h e n y i n é írja Béla fiának Berlinbe: „Dass Du die Fürstin Grassalkovics begegnetest, war mir höchst interessant zu vernehmen. — Eine aufrichtige Freundin Deines armen Vaters. Die Nachrichten, die dr. Goergen mir über sein Befinden giebt, sind gegenwärtig viel tröstender. — Mögé die gütige Himmel unsern láng ersehnten Wunsch bald Erhörung finden lassen.“

1854 december 13, Bécs.

Gróf S z é c h e n y i n é írja Béla fiának: „Gestern war ich in Döbling und mit FreuderT kann ich Gott lob sagen, dass ich den theuren Vater in einer ausnehmend ruhigen und beruhigenden Stimmung fand. — Er schien mit grossem Interessé zu hören, was ich über Dich und Herrn von Michl erzáhlte, er fragte über die Vorlesungen, die Du besuchst, wie lange

ihr in Berlin bleiben werdet etc. etc. Doctor Goergen gibt mir sogar wieder die besslen Hoffnungen ihn den nächsten Sommer in Zinkendorf zu sehen. Mögé er sich nicht täuschen, und der Allgütige der uns so schwer prüft, unser sehnliches Gebet erhören, und uns das so lange entbehrte Glück schenken, den theuren Vater wieder in unserer Mitte zu sehen.“

1855 január 5, Bécs.

Gróf S z é c h e n y i n é írja Béla fiának: „Mögé der Allmácbtige unser inbrünstiges Gebét erhören und uns das so lange entbehrte Glück schenken, den theuern Vater wieder in unsere Familien-Kreise zu sehen: in seinem Zustande hat indessen nicht nur kein Rückschritt oder Stillstand sondern unverkennbar ein weiterer tröstlicher Fortschritt stets gefunden.“

1855 április 23, Bécs.

Gróf S z é c h e n y i n é írja Béla fiának Berlinbe: „Soeben verlásst midi dr. Goergen, der mir über unseren theueren vielgeliebten Kranken, den ich fleissig besuche, wieder beruhigende Nachrichten über seinen jetzigen Zustand gibt.“

1855 június 11, Bécs.

Gróf S z é c h e n y i n é írja Béla fiának: „Vor einigen Tagen machten wir mit Páter Stöger, der nach Döbling ging, einen neuen Versuch. Ein sehr gescheidter würdiger Mann, der wegen seinen hochverdienten Eigenschaften die allgemeine Achtung und Verehrung besitzt. Gebe der Himmel, dass sein freundlicher Besuch wohlthuend auf das edle aber gebrochene Gemüth unseres theueren vielgeliebten Kranken wirke!“

1856 június 16, Bécs.

Gróf S z é c h e n y i n é írja Béla fiának: Gestern war ich wieder in Döbling — der theuere Vater frágt oft nach Dir, nun geht auch Rudolph 2, 3 mai in der Woche die Schachparthie mit ihm zu spielen. — Dem Himmel sei Dank geht es immer besser!“

1856 augusztus 7, Cenk.

Gróf S z é c h e n y i n é írja fiának, Bélának: „Von Rudolf erhalten wir über den Vater die bestén Nachrichten, der über Dich, deine Reise immer viel zu hören wünscht. Rudolf besucht ihn fást alle Tagé, wo er von 5 Uhr Nachmittag bis 11 Uhr Abends die Schachparthie mit ihm spielt. Er ist seit lange in steter Besserung begriffen.“

1856 december 26, Pest.

A Nemzeti Kaszinó választmánya megköszöni Széchenyinek a Kovács Lajos által küldött sakkjátékot: „Ha Nagy méltóságodnak neve mélly tiszteletnek tárgya mindenütt s e hazának egy jó polgára sincs, ki illy hosszú időre terjedő távollétét a legnagyobb veszteségek egyikének nem tartaná, mellyek nemzetünket érhették: mennél elevenebbek ezen érzemények a Nemzeti Casino tagjai között, kik Excellentiádban ezen intézetnek alapítóját tisztelik, s az időt nem felejthetik el soha, hol társulatunk alapítójának vezérlete alatt a nemzeti haladásnak eeyik lényeges tényezője volt.“

1857 február 8, Pest.
Ere (I 11 i levél.

Tasner Antal Széchenyihez.

Pest, február 1857.

Nagyméltóságú Gróf!

Mi szegény halandók soha sem tudhatjuk, mely pillanatban tetszik a világ rendező Mindenhatónak, megmérhetlen végzései szerint bennünket ez árnyékvilágból kiszóllítani. Azon esetre, ha tán engem hirtelen halál érne, kötelességemnek tartom Nagyméltóságodat tudósítni, hogy a naplók és irományok, melyeket rám méltóztatott bízni, itt Pesten szállásom mellett egy külön szobában vannak eltéve, és pedig némely egyéb fontos iratokkal együtt, a naplók a vas-ládában, a többi irományok pedig a két sárga és két fejér almáriomban, melyek kulcsai szinte a vas-ládában találtatnak, a vas-láda kulcsai pedig Tenczer Lila kisasszony ángyam kezei közt pecsét alatt, Nagyméltóságodhoz czímezve. A bombázás alkalmával össze-vissza zavart irományok közöl sokat rendeztem már újra, sok haszontalant és különben megsemmítendőt megsemmisítettem, de még sok rendezni való maradt hátra. —

Vannak még irományok és könyvek nagy fa ládákban a sétatér melletti házban is Jungwirth gondja alatt. —

Számadási bizonyítványaim is a vas ládában találtatnak; utolsó számadásomat felviszem magammal Bécsbe a pénzzel együtt.

Nagyméltóságodnak harmincz év óta irántam mutatott megbecsülhetlen bizalma és kegye büszkévé és boldoggá tett. Nagyméltóságodnak különösen lelki nemesbülésemre nézve, melyet minden földi kincsnél többre becsülök, igen sokkal tartozom. Fogadja érte forró hálámat. Részemről én azon édes öntudattal bírok, hogy Nagyméltóságodnak és egész családjának szellemi és anyagi érdekeit mindig tehetségemhez képest, a legtisztább szándékkal ügyekezteni előmozdítni.

Magammal számot vetve minden perezben készen vagyok utolsó órámra, csak egy aggaszt, t. i. özvegyem és árváim sorsa halálom után. Sem helyzetem, sem időm, sem ügyességem nem vala gyermekeim jó nevelésén kívül számukra földi javakat gyüjtenem. Ajánlom őket Nagyméltóságod kegyeibe, örök mély tisztelője és hű szolgája

Tasner.

Borítékján ez áll: Nagyméltóságú Gr. Széchenyi István urnák sat. saját kezeihez halálom esetére. Tasner.

1857 április 12, Zalaegerszeg.
E r e d e t i után.

B o g y a y L a j o s m e g y e f ő n ö k S z é c h e n y i h e z.

A zalai cs. k. megyefőnöktől.

Méltóságos Gróf Úr!

Ő cs. k. Felségeik e nyár folyamán foganatba veendő magyarországi utazásuk alkalmával, mint már Méltóságod előtt is tudva leszen, Zalamegye is ama boldogító szerencsében részesülendő vidékek közé tartozand, melyeken ő cs. k. Felségeik legmagasb megjelenésükkel a hű magyar népnek maradandó emlékű örömet hozandnak.

A fejedelemhez híven ragaszkodó magyar nemzetnek ezen kegyeletteljes legmagasabb megjelenés által ismét alkalom adatik hűséges hódoló érzeteinek minden kitelhető jeleit adni, és midőn a legfényesebb elfogadásra minden felől készületek és intézkedések foganatba vétetnek, e Zalamegye nemessége is birtokossága is vetélkedve a többi megyebeliekkel mindent el fog követni, hogy ő cs. k. Felségeik legmagasabb megjelenésük feletti örömét hálás érzettel kifejezhesse.

E részben kedves kötelességemnek ismerem Méltóságodat mint e megyebeli birtokost egész tisztelettel felkérni, hogy ő cs. k. Felségeik e megyén leendő átvonulásuk alkalmára czélba vett hódoló elfogadási ünnepély lehető legfényesebb rendezését segedelmező tevékeny hozzájárulásával előmozdítani szíveskedjék.

Fogadja Méltóságod őszinte tiszteletem nyilvánítását.

Zalaegerszeg, április 12-én 1857.

B o g y a y
cs. k. helytartósági tanácsos
s Zalamegye főnöke.

1857 május 29, Theresienstadt.

Gróf P á l f f y L i p ó t írja Széchenyi Bélának: A várban teljesít mint katonatiszt szolgálatot. Alig győzi kivárni, hogy kapitány lehessen belőle, azután elhagyja a katonaságot, s 48 óta először vesz majd szabadon lélekzetet. Borzasztó most egy őrnagy nehéz eszejárását követni, s neki udvarolni. A mostani rendszer mellett nem lesz más. csak zsoldos sereg. „Füreden látám legelőször és legutoljára talán szegény atyádat tetterejének közepette a lángésznek ama fáradatlan működésében polgártársait magával erős szárnyain az előítélet porából kiragadni, ki hajótörést csak előítéleten szenvedett.“ Inti, ne engedjen magának vermet ásni.

1857 július 3.
E r e d e t i után.

K e c s k é m é t h y A u r é l h o z.

July 3. 1857.

Barátom!

Kérem: keressen ismét fel a nap bármely szakában, de stereotyp „der Inspektor von Pölöske“ név alatt. Erre „okom van“! Sietve

Sz. I stv.

[1857 július közepe, Bécs.]

Dr. Michl I g n á c írja gróf Széchenyi Bélának: „Einer meiner Lieblingswünsche wurde erfüllt, ich habe die Bekanntschaft Ihres verehrungswürdigen Vaters gemacht. Ich war zweimal bei ihm .immer mébrére Stunden. Lassen Sie sich nur in der Kurze skizziren, wie ich ihn gefunden, welchen Eindruck er auf mich gemacht. Ich müsste Bánde schreiben, wollte ich ins Detail eingehen, und das ganze Heer der Gedanken defiliren lassen, das er in mir hervorrief. Hier kann und will ich mich daher nur kurz fassen.

Ich sah Ihren Papa zur ersten Mai mit einem Engländer, den die Mama auf 3 Monate nach Zinkendorf engagirt hat, den er ebenfalls sehen wollte. Er empfing uns unendlich mild und freundlich, zu meiner grossen Ueberraschung, ich gestehe es, da ich mir ihn nach der Anschauung seines Portráts, nach seinen kráftigen und erfolgreichen Wirken, nach seinen harten Kámpfen, nach seinem traurigen, ihn für eine Zeit überwáltigenden Schicksale sehr ernst und düster, als einen Mann, der mehr den Donner liebt als den Sonnenschein, vorgestellt hatte. Wie thöricht war diese - Vorstellung! Seine Milde war nicht der auf den Effekt bereicherte, seine Ton des gebildeten Weltmannes, nein, ich lernte sie später in langen Unterredungen als den wahren Grundton seines Wesens kennen, als die Blüthe jener Grundsatze der Humanität, die die Richtschnur seines Lebens wäre n, und die er nach allen Richtungen sie zu verbreiten strebte. Und diesen Mann konnte zu einer Zeit die Presse, konnten selbst seine Landsleute für kait, für herzlos ausschreien, welche Thorheit, welche Verblendung des Parteigeistes — es ist ja eben die Sache des reichen Herzens, des tiefen Gemüthes, dass es von einer gewisser Schamhaftigkeit zurückgehalten wird, auf dén Markt des Lebens hinaus zu treten.

Doch zur Sache.

Er wusste den Engländer im ersten Zimmer zu beschäftigen, und würdigte mich im zweiten einer Unterredung unter vier Augen. Nie werde ich diese Unterredung vergessen, weder diese erste, die mir etwas traurige Stimmung Ihres Vaters einiger Massen verschleierte, noch weniger die zweite, wo er in voller frische der Stimmung den Reichthum seines Geistes über mich ausschüttete. Ich sass ruhig, staunend, innerlich entzückt, wie unter einem Blumenregen. Er sprach über verschiedene Gegenstánde. Wie klar standén die Gedanken in ihm, wie wusste er sie mit Beispielen der Geschichte, mit Erfahrungen seines eigenen reichen Lebens zu erláutern, wie wusste er sie mit sprühenden Witzfunken zu erleuchtern! Das war kelne trockene Vorlesung á la Dahlmann, nein, das wäre n lebensfrische Darstellungen, voll Farbe und Duft. Er gewáhrte mir — so zu sagen — den Einblick in die feine Masehinerie seiner Gedankenfabrik. Ich sah den werdenden Gedanken aufblitzen, wachsen, sach ausbreiten in die Breite und Tiefe, sach die Farben, die Luster aufsetzen, bis er dastand als ein schönes Ganze, würdig als ein neues, durchaus originelles Erzeugniss des geistigen Lebens zu ewiger Dauer für die Menschheit fixirt zu werden. Für die Menschheit! Ja ich windicire Ihren Vater für die Menschheit, ich ergreife Besitz von ihm im Namen der Menschheit, obgleich er vor Allen und vorzugsweise für sein Nation gewirkt. — ----------

So gehört auch die Wirksamkeit Ihres Vaters der Menschheit an. Seine Werke werden im Laufe der Zeiten noch vielen sich entwickelnden Nationen zustattenkommen, sein dem einzig Wahren und Edeln

geweichtes Leben wird noch nianchen tapfern Kämpfer für die höchsten Güter der Menschheit begeistern, und um so mehr begeistern, weil das tragische Loos wahrhaft grosser Mánner auch ihn getroffen, weil er ein Martyrer seiner Ueberzeugung geworden. Wie schön entwickelte Ihr Vater unter vielen Andern den Begriff der i r d i s c h e n S e l i g k e i t. Er fand sie in der Nachahmung des Schöpfers im e i g e n e n S c h a f f e n.“

1857 július 21, Maricnbad.

Deák F e r e n c írja Tarányi Józsefnek: Tegnapelőtt érkezett oda, két napig Bécsben volt. Magyar kevesebb van, mint tavaly volt, valószínűleg unni fogja magát.

„Bécsből meglátogattam Széchenyit Döblinben. Öregült ugyan, de nem többet, mint bárhol is annyi idő óta öregült volna. Valamivel kövérebb, de fejérebb 's fogait elvesztette, de 65 éves embernél ez sem rendkívüli,

A' mi lelki állapotját illeti, abban úgy látom, semmi nyoma a betegségnek. Esze járása épen olyan, mint előbb volt, előadása épen oly érdekes. Negyed fel óráig voltam nála, igen örült, igen szívesen fogadott.“

(Tarányi—Cszterhuber levéltár.)

1857 július 21, Döbling.

S a j á t k e z ű levél.

T a s n e r A n t a l h o z.

És Ön, kit én igazán szeretek, mert méltánylani tudom tiszta lelkét, hogy van? Mikor telepszik itt le, és néha-néha működik-e a rumpelkammerban? írjon néhány sort lepecsételve egyenesen nevem alatt irányozva Döbling Nr. 163. Isten tartsa.

Döbling, július 21 1857.

S z é c h e n y i I s t v á n.

Erre Tasner július 22-én a következő választ írta:

A gróf 21-érői kelt levelét megkapta. Geiza fia azért nem kereshette még fel Széchenyit, mert Sina pincéit járja be, hogy a báró boraiból mintákat vigyen ki magával Angliába. A jövő vasárnap ő is készül fel Bécsbe. Az orvosok ugyanis megállapították, hogy a májának van baja, s a báró rábeszélésére elhagyván a homeopatha gyógykezelést, az allopatha Balassa tanárral vizsgáltatta meg magát; az Ems fürdőt ajánlotta neki, s minthogy a báró rendkívül lekötelező módon a gyógykezelés költségeit is felajánlotta neki, oda akar menni fürdőre 4—6 hétre. Ez egyelőre megakasztja a további működésben, de ha egészségesen visszajön, igyekezik helyrehozni a mulasztottakat.

1857 augusztus 5.
F o g a l m a z v á n y után.

Gróf Széchenyi Bélához.

Augusztus 5, 1857.

Kedves Barátom, legnap azt hallottam anyádtul, aki néhány napra Bécsbe jött, hogy Te azon esernyőt, melyet én Neked adtam, nem vitted magaddal. Reflexion í'aite, ezt bölcsen tetted; mert a ledorongolt magyarnak Angliában semmi olyast tenni nem szabad, a mi szemet szúr, habár legokosabb volna is, és igaz, oly vastag eső elleni gép, mint az, melyet én neked ajándékoztam, Angliában feltűnt volna. Már Bécsben vagy Magyarországban máskép áll a dolog, és olyas valamit, mi valóban igen okos és tökéletesen kiállja a rigorosumot, bátran lehet sőt kell használni.

De most kérlek, vigyázz, mit mondok.

A mamától azt tudtam meg, hogy a „vastag esernyőt“ nem vitted magaddal, mert néki Rólad beszélvén többek közt azt is mondottam, hogy Tőled Tasner által küldött levelemben tudakolám, „megvan-e még az esernyő?“ A mama nékem ez alkalommal azt mondta: Mir ist es so leid, dass du den Regenschirm nicht mir geschenkt hasst, denn ich brauche einen, Béla den meinigen verloren hat. Ich habe ihm so gebeten, mir deinen Regenschirm zu überlassen . . . er wollte aber durchaus nicht, denn er setze einen zu grossen Werth auf dein Geschenk. Én azt hiszem, oly vastag paraplée mint a kérdésben levő egy főasszonyság kezében igen nevetséges volna, es sieht zu mánnlich aus, de azért tán jó volna, ha Te egy igen szép esernyőt szereznél vagy Angliában vagy Francziaországban, — mélyen hallgatnál, — és aztán azzal meglepnéd anyádat. What do you thich of this plán?

Jó volna, ha Te jól megtanulnád a vitorlák manipulatióját, mert mint gondolom, sokat jársz vizén, — és nem ám, hogy az ostoba Fertőn vessz el, hanem hogy annak idejében Buda és Pest közepén állíthassál jó sikerrel egy kis társasági flotillát. Errül igen sok beszédem lesz veled.

Czenken jó eső volt vagy 14 nap előtt, de Hajnik mintha maga is fü, répa vagy fa volna, egészen felelevenült, und voll der schönsten Hoffnungen und Illusionen. De azóta nem esett és minden olyan száraz, mint puskapornak lenni kellene. Ő most, ha a mamával szól, igen gyakran ezen phrasist hordja szájában: mit Hilfe Gottes! Én e tekintetben egy kis memorandumban, melyet a mama számára Hajnik átellenében írtam, e sorokat jegyeztem fel: „Sie sagen oft, mit Gottes Hilfe“. Ich glaube, es gehet nicht ohne G o t t e s G n a d e; aber Hilfe gab er dem Menschen im Voraus, námlich durch die Vernunft, die er ihm vertheilte. Der Maschinist, der Landwirth, der auf die Hilfe Gottes wartet, — dieser Letztere auf Regen und Sonnenschein stets a tempó, der ist schon im Vorhinein geliefert, denn Gott sagt: calculiere besser, und mistificire dich nicht selber und

* Célzás a grófnak neje nevében Hajnikhoz 1857 június 20-án írt levelére.

andere, oder ich nehme deine Einsicht und gebe dir Heu. A derék fiú annyi édes álom közt él, hogy bizonyosan koldusbotra fog minket redukálni, ha Te barátom nem nézel magad egy kissé a dolgok után. Én nem tehetek semmit, anyád igen keveset, de Te mindent.

A kis tudóst** bona modalitate regbe súgtuk. Ő vagy négy hétig beteg volt, és mikor fizetésére került a dolog, és Goergen a napokat, melyeken meg nem jelent, lehúzni akarván én neki azt mondtam: Wir wollen es nicht so genau nehmen, és vagy 28 napra szinte kifizetem a 3 forintot, akkor a kis „hörcsögős“ ki a 84 forintot sans ceremonie zsebébe dugta, úgy elbízta magát, hogy minden hét 1, 2 sőt 3 napot is mulatságára fordította gondolván: ezen ostoba magyarok, kik élire verik a pénzt, ám fizessenek, ha egy bécsi „Rezidenzler“ annyira leereszkedik velük sakkot játszani. Elég bajunk volt őt kifüstölni, mert úgy ragadt hozzánk a liaison de 3 FI. mint kellemes, és mert az egyik Gutherz kisasszonyba, ki azóta igen erősen tagba szakadt, mód nélkül belé szeretett, ki azonban egész családjával együtt, kivált bei der Reitspielen rútul kikomédiázta őt, és ő mint mondják, oly mulatságos szerepet játszott, hogy tán Heraclit is mosolyra indult, ha ügyetlen forgolódásit látja. Helyette azonban találtunk egy becsületes magyar fiút, ki honvéd volt, büntetésül több évig mint közember szolgált a felséges császár hadában, most 4—5 év óta Bécsben mindenfélét mit Vorzug absolvált, kinek neve Asbot, ki mint gondolom, jobban sakkoz mint Mr. Kirnberger ő piczisége, és pedig a liaison ein Florin par jour, ou pour mieux dire par soirée 6-tul 10-ig.

Most élj boldogul. Tasner Antal, ki most Ems vizeit használja, nem legjobb bőrben van. Nem mondhatom, mennyire féltem.

1857 szeptember 29, Bécs.
Eredeti sk. írt levél.

Lonovics József Széchenyihez.

Bécs, Sept. 29-én 1857.

Nagyméltóságú Gróf, Kegyelmes Uram!

Igen-igen megtisztelve érzem magamat Nagyméltóságod fennbecsű bizalma által, s miután Nagyméltóságod minden kívánatát parancs gyanánt szeretem tekinteni, s egyébként is gyönyörködve táplált szándékom volt Nagyméltóságodnál legközelebb ismét tisztelkedni: kegyes felhívása következtében szerencsém van jelenteni, miszerint a holnapi délelőtti órákban teendem Nagyméltóságodnál udvarlásomat, ezt még ma nyomban teendő, ha e napra néhány jó vendég nem ígérkezett volna szerény asztalomhoz. Szolgálati készségem tekintetében előre hivatkozhatom Turgot miniszternek szavaira, melyekkel ő a szerencsétlen Marié Antoinettenek

** Kürnberger Ferdinánd.

bizonyos, általános szavakba foglalt kérésére válaszolt: Madame, si la chose est possible, éllé est faité, si impossible, elle se fera.

Többire drága malasztiba ajánlván magamat, fogyhatlan érzelemmel vagyok Nagyméltóságodnak

alázatos tisztelő szolgája s híve
Lonovics József.

1857 október 5, Pest.

Tasner Antal írja Széchenyinek: A grófnak október 3-iki levelét megkapván (szövege a Levelek III. k. 645. 1.) nyomban felkereste Szontagh Gusztávot, s vele bizalmasan közölte Széchenyi tervét. Szontagh azonban kijelentette, hogy bár nagy tisztelője a grófnak, a tervbe vett pince vezetését nem vállalhatja el, mert nincs meg a hozzá való szakismerete.

Annyit tudott meg felőle, hogy a 600 forintra menő kapitányi nyugdíjából és írói tiszteletdíjaiból él, a Köztelekben lakik, szép kis könyvtára van. — A gróf által említett debreceni gubát majd igyekszik megszerezni Sárváry Antal gőzhajótársasági ügyész útján.

A gróf 1848. naplókönyvét még akkor beletette Széchenyi maga egy fekete pléhládába, s egyéb iratokkal és pénzzel együtt elküldte Cenkre. A megelőző két kötet naplót a vasládából magával viheti Bécsbe, ahova menni készül. Beteges most is, Balogh kezeli.

1857 október 11, Pest.

Tasner Antal írja Széchenyinek: A gróf 9-én írt sorait (lásd a Levelek III. 647. 1.) vette. Ő is sajnálja, hogy Szontaghot a pince vezetésének elvállalására nem tudta rávenni, „lévén ő rendkívüli világos fő és . . . életbölcs“, akitől Béla és Ödön grófok is sokat tanulhattak volna. Mégegyszer elmegy hozzá, s felvilágosítja, hogy neki csak a vezetést kell végeznie, a fizikai munkára lesz segítsége, s így a további szellemi munkára marad kellő ideje.

Sellerst fiával együtt várja, Brüsszelből már elindultak. Sellers be akarja járni az ország minden bortermelő vidékét, s ha a sopronvidéki megszemlélésére meghívnák, Béla gróf találkozhatna s tanácskozhatna vele.

Fekete debreceni gubát már vett, Béla grófnak igen jó lesz utazásaiban; a fehéret külön meg kell rendelni. Béla gróf cikke a grouse-vadászatról még nem jött a Lovászati és Vadászati Lapokban, ha megjelenik, elküldi.

1857 október 9.

Simor János győri püspökhöz.

Gróf Széchenyiné arra való hivatkozással, hogy falun nehéz a böjti ételeket beszerezni, másrészt mert sűrűn vannak nem katolikus vendégei, akiket nem akar a böjti étkezésre kényszeríteni, Simor János püspöktől 1857 augusztus 31-én felmentést kért a böjt alól. A levél fogalmazványát Michl dr. írta meg, s reá Széchenyi a következő megjegyzést írta: Tief durchdachter aber dennoch nicht angenommener Vorschlag dr. Michls!

A püspök erre szeptember 4-én elutasító választ adván, Széchenyi október 9-én újabb levélben tájékoztatta Simort a való helyzetről.

Gróf Zichy Géza kezével írt egyszerű fogalmazvány Széchenyi javításaival.

Nagyméltóságú Püspök!

Szerencsétlen helyzetembül jajdulok fel Nagyméltóságához. Hallgasson kegyelemmel alázatos soraimra.

Tiszta és szelíd lelkű nőm, ki számos családért is gondoskodni kénytelen, és szomorú helyzetemben „Mindenem“, Nagyméltóságodhoz folyamodott, dispensálná a boti étkektül. Ezen lelkes asszony, ki csak névszerint sem tudja, mi a furfang, és kinek vérében egy csepp hypocrisis sincs mióta elhagyta a bécsi kolostort, melyben nevelték, egy-két évenkinti napon kívül soha boti táplálékot nem vett magához. Boldogult gróf Zichy Károly neje lévén, nem botolt, mert azon időkben kamara praeses, könnyen megkapta a dispensatiót. Mikor az én nőm lett, akkor ugyan többszer élvezett boti étkeket, de mily féléket? Bizon csak olyan különösen jó ízűeket, melyeket valami Jacobin franczia szakács, kikkel rendszerint el voltam látva, annyira „mundgerecht“ eltudott készítni, miszerint rá lehetett volna esküdni: zsír, szalonna, húsextract etc. etc. nem hiányzik bennük, mit én mint katona és kurutz féle ember nem igen vizsgáltam.

Nőm, ki oly tisztán áll Isten előtt, mint a híres Guhinur, magával szorosabb számot vetvén scrupulusba esett, hogy a vallásunkkal egybekötött bőtöt nem tartja; kérne dispensatiót, ezt tanácsiának neki, mikor aztán midőn ezt megkapta, min nem kételkedhetni, jó lélekkel nyelhetné a beafstaket, cotlette etc. etc. féléket, mert meg kell vallani, bár ez nem látszik hihetőnek, minden bárányi qualitása mellett az én tiszta lelkű nőm inkább a carnivor mint a herbivor rubrikába sorozható, és hála Isten, mindig kitűnő étvággyal van a természettül megajándékozva.

Ö mikor scrupulusai crősebben kínozták, Czenken volt, én pedig itt, és ekép azon szerencsétlen gondolatra jött, az e tekintetben kérelem levélnek írását Nagyméltóságodhoz . .. egy német tudósra bízni, ki Béla fiamat Berlinbe, Bonnba kísérte, és most Ödön fiamat „tölti meg tudománnyal“, ki kimondhatatlanul sokat tud, sok tárgyaknak doktora, talpig becsületes egyén, és kinek neve Michel, de azért még sem a genuin „deutsche Midiéi“, mert ő csak született deutsch Böhm.

Én az egész transactiórul nem tudtam semmit, mikor legközelebbrül felrándult feleségem ide, és velem köziette a Michel úr készítette coiiceptust és Nagyméltóságának erre kiadott válaszát. Mondhatom, nagyérdemű Hazámfia, mióta itt le vagyok bilincselve, és minden magyart, legyen élő legyen holt, lelkem erejébül megirígylek, annyira boldogtalannak érzem magamat, nem volt oly élvezetem, mint mikor a két iromány figyelemmel elolvasám! Szebb jövendő nyílt fel előttem, és most újra azt

mondom, a magyar „lesz“, mert a két levél lelkemben kulcsul szolgál mostani viszonyainkat felfogni és megbírálni, melly oldalon áll a superioritás.

Valami ostobábbat kigondolni, mint a mit mélyen tudós Michel úr vetett papírosra, ha practice vesszük a dolgot, azt hiszem, teljességgel lehetetlen, midőn Nagyméltóságának válasza, oly talpra esett, oly méltóságteli, oly spirituel, mikép mind feleségem, mind én jóízűt kaczagván a német tudósnak kevés mélységén, valóban nem gyönyörködhetünk Nagyméltóságodnak nyilatkozatán, és nőm is egészen meg nyugodott Nagyméltóságodnak ítéletén, azt állítván: ich esse Alles gerne, bin gesund, mir macht es nichts, wenn ich kein Fleisch zu mir nehmen darf. Mi nekem sem tűnt fel, mert én mióta itt vagyok, sem eszek húst, és átalján véve igen keveset és nyomorúságomra még mindig élek, és egészségemet és testemet tekintvén mondhatom, so ganz passable.“

De megfontolván a dolgot higgadtabban, most nekem támadtak scrupulusaim, mert kérdem magamban, valljon mikép tudja ezt nőm, hogy a tészta nemű, zöldség, bab, borsó etc. nem árt neki? Hiszen soha sem próbálta, mert egy-két kivétel éppen oly kevéssé árt, mint elkülönözölt nagyobb kicsapongásokat is elbír az emberi természet rugékonysága. Vagy 4—5 orvossal consultáltam, kik mind hasonló vélekedésben vannak, mint O,, G. és B. urak, kiknek nyilatkozatát ide mellékelni bátor vagyok, — mirül nőm semmit sem tud, mert másnap reggel, mikor az érintett estvét élveztük, ismét vissza ment Czenkre. Neki én azt mondtam: miért nem adatott magának attestatumot, nem telik többe mint 10 forintba, hogy neki a boti táplálék árt, mire jelleméhez képest azt felelte: ezt a világért sem tenném, mert nem volna való, — én pedig az Istent, ha ezt tenni birnám is, nem volnék képes megcsalni, mert csak magamat csalnám etc. És most meglehet Nagyméltósága győződve, hogy az én nőm, mint én ismerem őt, inkább halálra elrontja magát tésztával, babbal etc. mielőtt Nagyméltóságodnak ítéletén legkissebbet tágítna, mert teljességgel nem tud komédiázni, mi most oly nagy divatú.

Mielőtt e sorokat írnám, Lonovics püspök ő excellentiáját kértem magamhoz, ki nyomorúságomban néha néha felkeres. Ő ezen lépésemet, hogy Nagyméltóságodnak írok, egészen helyben hagyja, és azzal bíztat, mert ő kihallgatta azon két orvos doktor urakat, kik ezen szomorú laknak élén állnak, nőmet több évek óta ösmerik, és vélekedésüket tökéletesen osztja, hogy Nagyméltósága kérésemre hallgatni és azt teljesíteni is fogja, és mely kérés abból áll: méltóztatnék feleségemre szilárdul ráparancsolni, hogy húst egyék, mert egyszerű engedelemre nem fog hajlani, mert inkább árt magán, mintsem a már Nagyméltóságától egyszer kimondott tilalmat megszegni; mert egészséges, túl bizik erejében, és nem fog eléggé figyelni az orvosok által kimondott horoscopra, valamint egészséges egyének rendszerint csak akkor szoktak hallgatni gyógytanárok szavára, mikor már késő.

Feleségemnek sérve van, melly minden erősebb mozgást lehetetlenné tesz, és ő egy pillanatig sem lehet igen szoros bandage nélkül, de ezt nem akarja tudatni, szégyenli magát, mit tán szemes asszonynak megbocsáthatni, ha bár egy kissé „falsches Scham“ volna is. De az orvosi attestalumban, melyet olvasni fog akarni, nem oly szorosan tették ki e bajt az orvos urak, nehogy a jó lélek embarasba jöjön és ekép én suppleálom a dolgot, mert e levelet ha Nagyméltósága nem adja kezeibe, mit tenni nem fog, soha nem látandja, mihez még azt csatlom, hogy a doktor urak kivált constipatioi tagjokat említettek, melyek tészta neműek élvezése után elégséges mozgás nélkül, melyre nem képes, bizonyosan bekövetkeznek, mikor sérve miatt, mely ily alkalomkor könnyen kidudorodik, mert a sérvköteléket csak bizonyos pontig szoríthatni meg, igen nagy veszélybe eshetnék, úgy, hogy rövid idö alatt legjobb egészsége daczára a halálnak eshetnék martalékul. És ezen figyelmeztetést bizonyos vagyok, Nagyméltósága tekintetbe veendi.

Michel úrnak levele azt gyanítatja, mintha irgalomra méltó nőm sokat lakomázna, mire a magyarnak a mostani időben és az ő szomorú helyzetében valóban különös jó kedve lehetne! vagy igen nagy kedvelője volna a jobb ízű falatoknak. Ezen utolsó hajlam azonban egyedül Michel urat magát illeti és ekép conceptusában valóban találhatni valami Cicero pro domo féle ingredienst, de szegény nőm, kivált ha nekem tudna segítni, méltóztassék elhinni, kész volna élte fogytáig csak száraz kenyeret rágni.

Én egyszer azt olvastam! fastcn is keine Tugend aber ein Mittel zur Tugend durch Abtödtung Selbstbeherrschung, Entbehrung. Hagyja ezt nőmnek át és legyen meggyőződve Nagyméltósága, nem lesz nap habár húst eszik is, melyet leperegni hagyna a nélkül, hogy testét valami mód által ne sanyarítná. És ha Nagyméltósága fontolóra veszi, mennyire szükséges nőmnek nemcsak élete de egészsége és actívitása is szegény fejemre és számos családunkra nézve, tán kérésemre kegyesen hajolni fog.

Áldja Isten Nagyméltóságodat, nekem tulajdonképeni lelki pásztoromat és tartsa jó egészségben, erőben, fajtánk hasznára, diszére. Ki vagyok őszinte híve és hü apródja.

A püspök ezen ujabb előterjesztés alapján október 18-án a felmentést megadta. „Szívbeli őszinte örömömre szolgál — írja —, hogy a Nagyméltóságod által nyújtott felvilágosítás a kellő indokokat kezembe szolgáltatta, uiellyek alapján az anyaszentegyház igényeit Excellentiád és a Grófnő kívánatával megegyeztethettem.“

1857 október 20, Bécs.
E r e d e t i sk. írt levél.

L o n o v i c s J ó z s e f S z é c h e n y i h e z.

Bécs, okt. 20. 1857.

Nagyméltóságú Gróf, Kegyelmes Uram!

Addig is, míg legközelebb szerencsém leend Nagyméltóságodnak tiszteletemet tenni, s Lamartin már elolvasott IV. kötetét szíves köszönetem, s más hason érdekességű olvasmány bizalmas kikérése mellett visszatéríteni, bátor vagyok a Pesti Naplónak legújabbi lapját, ennek a derék Béla grófról szóló rövid de szép czikke miatt Nagyméltóságoddal közölni azon meggyőződésben, miszerint Nagyméltóságod atyai örömmel fogja érteni azon gyöngéded részvétet, s üdvözlő hangokat, melyekkel ő polgári élete zsengéjén hazánkfiai által szerte fogadtatik, kitűnő tulajdoninál fogva nem lehet az iránt kételkednem, hogy ő atyja példájából erőt s ösztönt merítve a rajta nyugvó dics reményeket egytül-egyig igazolandja, s hogy reá is alkalmazható marad, mit egykor M. Brutus, az Athénében ékesszólási tanulmányait végzett s általa onnan a. hadsereghez átvitt ifjú Cicerórul atyjának, az öreg Cicerónak írt: „cui, — úgy mond, — non érit abutendum glória tua, ut assequatur honores paternos“.

Szeretem hinni, hogy a kért dispensatio már megérkezett. A győri püspök úr, midőn az oly különösen fogalmazott folyamodvány következtében minap tagadólag válaszolt, talán Nagyméltóságodnak egyik munkájában foglalt ama megjegyzésére emlékezhetett, hogy „ha a szegény embernek jobb a gyomra, az uraknak jobb a szakácsa“.

Többire változhatlan érzéssel vagyok Nagyméltóságodnak alázatos tisztelő szolgája

L o n o v i c s J ó z s e f.

Széchenyi a levélre másnap ezt válaszolta:

Kegyelmes Uram!

Szíves sorait haladattal vettem. Reméllem, Béla fiambul jobb és hasznosb ember lesz, mint én „valósággal“ voltam. Most azomban nem vagyok vele megelégedve. Errül majd szóval, ha Excellentiádhoz szerencsém lesz.

Győrbül még nem nyertem „megnyugtatást“, noha levelem oda már e f. hó 9-ikén indult. Meglehet: még nem jött kézhez, mert a „Gleichberechtigung“ elvénél fogva magyarul írtam a feliratot, és mint később meg tudtam, az ide való posta tudós, bár mindenféle könyveket sokáig forgatott, nem tudta kisütni: Győr Chinában vagy magyar ország melíyik régiójában nőtt ki a földbül.

Levele kegyelmes Urnák igazi élvezetben részesített, valamint legkisebb sora mindig! Bár írna nekem minden nap és pedig sokat, mihez képest én aztán leveleit nyomtatásban másokkal és sokakkal is közölhessem, nehogy mint egoista csak egyedül magam, legfeljebb kevés látogatóimmal gyönyörködjek kegyelmes Urnák annyira érdekes és csípős ész és emlékezet kincsein.

A dolgok okait kifejteni, érdekes, mulatságos események által illustrálni, az olvasókat „gondolkozásra“ serkenteni, felhívni, eszméket rectificálni, jó ízlést terjeszteni, és a még teendőket az időnek és a nemzetek geniussának átengedni etc. etc. többet most nem tehetni, és senki többet mint éppen Excellentiád. — Méltóztassék elhinni, lelkem mélyébül szóllok. Ha csak azon anecdotákat — mellyeket kegyelmes Uram velem, az itteni barlangomban közlött, elmésséggel elő terjesztve veszem fontolóra, bizonyos vagyok, igazi csudákat művelhetne Excellentiád. A közönség mulatság és mosoly közt igen sokat tanulna. Olly „Ségur„ féle Galerié morale etc. igazi California volna mostani viszonyinkban, és illyes aknát senki nem volna képes olly sikerrel megnyitni, mint Excellentiád. Errül is szóval többet.

Kezeit csókolom, kegyes Jóakaróm, szeretett földim, igaz híve

S z é c h e n y i I s t v á n .

Octob. 21. 1857.

(Lonovies-hagyaték, Nemz. Múzeum.)

1857 október 21, Pest.

T a s n e r Antal írja Széchenyinek: Nagy kedvetlenség és lehangoltság között hánykódik állandóan. Bántja egyrészt a sok hiány és fogyatkozás, a mivel az életben lépten nyomon találkozik, úgy hogy szeretné V. Károly császár példáját követni; máskor pedig eszébe jutnak családja, barátai, felébred embertársai iránt való kötelességérzése, s akkor tovább bandukol az élet útján. Az irodalom, művészet és ipar újabban tapasztalható fellendülése is örömmel tölti el stb.

Széchenyi október 18-iki levelét megkapta. (Lásd Levelek III. 649. I.)

1857 október 22, Cenk.
E r e d e t i levél

Gróf Széchenyi Ödön atyjához.

Czenk, október 22-én 1857, este.

Kedves jó Atyám!

Kedves anyám nagyon köszöni vett utolsó levelét, melynek közölt kívánságait mentől előbb teljesíteni fogja, én pedig fiúi köszönettel vettem édes Atyám reám nézve nagyon kegyes megemlékeztetését és örömmel fogadtam édes anyám ölelését.

Béla még mindig távol mulat, most nem is tudjuk, hol van, és mikor érkezend meg. Ma Wenckheim családját várjuk, különösen örülök szeretett Mari testvéremet láthatni, Ilona testvérem eleibe ment Sopronba. Oswald sógorom nagyon panaszkodik a még mostanáig sem kész lakása miatt, a győri Simor püspököt hibáztatja, ki még kipallóztatni sem akarja szobáit, és kályhát éppen nem akar ültetni, és így hogy Pallavicini család a télen meg ne fagyjon, kéntelen minden másod nap Sopronba rándulni, és a dolgosok után látni.

Különös újságunk nincsen. Erdődy Sándor Vépről három angollal f. hó 26-án ide jön, és itt egynehány napot töltend. Pál nagybátyámnak hét fia, kik jelenleg Apátiban képzelhető nagy lármát ütnek, szinte egy napra ide jönnek, hol Béla egy angol galamb vadászatot rendezend; kiváncsi vagyok arra a tréfára! Béla 100 galambot szándékozik egy, a remiseben csinált gödörből egyenként kiereszteni. Sok lövés fog ezekre történni, a puskapor, mely el lesz pazarolva, néhány ágyúlövésre is elégséges lenne.

Tegnap Hajnik nekem a Külső Vízállóban levő öt holdas táblában vetett tarló répát megmutatá, ez mondhatni kitűnő szépségű, mi annak köszönhető, hogy vetése után mindjárt eső érte. Ma rendezik be a kastély körül levő narancs fákat a virágokkal együtt. Ma éjjel váratlanul Béla bátyám angol vizslája Darling megkölkezett, Béla ezen nemcsak örülni, hanem csudálkozni is fog, mert a kutyán nem látszott meg, hogy terhes, és azt senki sem gyanítá. Kedves anyánk részvétellel kérdezősködött a kutya állapotja után, és herbatheát is akart főzetni számára.

Édes kedves Atyámnak kezeit mély tisztelettel csókolván maradok engedelmes hü fia Ödön.

1857 november 2, Bécs.
Eredeti levél,

Lonovics József Széchenyihez.

Bécs, 2-ik November 1857.

Nagyméltóságú Gróf, Kegyelmes Uram!

Mindamellett is, hogy a Nagyméltóságod által ismételt, indokolt s saját tekintélyes súlyával támogatott győri kérvény kedvező kimenetelét bizonyosnak kellett tartanom, sietek mégis a feletti örömömet ezennel nyilvánítani, hogy Nagyméltóságodnak sikerült drága jó neje számára a kívánt felmentvényt kinyerni.

E napokban Stirling és Prescot-tól V. Károly életírását olvasván érdekes volt előttem e jeles férfiút St. Justi magányában szemlélni, mint bíbelődik az ottani jámbor szerzetesek parányi ügyeivel, s mint igyekszik éneköket s fegyöket szabályszerűleg intézni. Éhez hasonlólag reám nézve szinte megható jelenet látni, mily részvéttel fáradozik dicső s eredménydús pályafutása után Nagyméltóságod egy húsevési dispensatio kieszközlésében.

Én már régóta kívántam volna Nagyméltóságodnál tisztelkedni, de szép szándékomat gyengélkedésem eddig meghiusítá. Az orvos ugyan arczszínem s üterem után ítélve azt állítja, hogy semmi bajom nincs, de érzésem mást bizonyít, s ekként olyan vagyok, mint azon óra, mely talán jól mutat, de rosszul ver.

Többire kegyeibe ajánlottan vagyok Nagyméltóságodnak alázatos tisztelő szolgája Lonovics József.

1857 november 7, Pest.

Tasner Antal írja Széchenyinek.

A grófnak 3-án írott levele, (lásd Levelek III, 651—653. 1.) mint jóságos gondoskodása iránta immár 30 év óta, mély hálával tölti el. Testi ereje visszatérőfélben van.

A Sellers részére küldött könyvet majd átadja neki; most fia és neje (Sellersé) kíséretében Eger és Visonta vidékét járja be, gyűjti az adatokat; Korizmics részére cikkeket igért a Gazdasági Lapokba. Igen lelkiismeretes, kissé szűkszavú ember. Visszafelé utazva bemutatja majd Széchenyinek.

A lapokra az előfizetéseket ő maga eszközölte, milyen örömmel hallották a kiadók Sz. nevét! Ő azt várja, míg Sina Bécsbe megy, akkor ő is felutazik.

1857 november 18, Kolozsvár.

Eredeti levél.

Dózsa Dániel, a Kolozsvári Közlöny szerkesztője Széchenyihez.

Kolozsvár 857 nov. 18.

Nagyméltóságú Gróf Úr!

Kedvesen lepett meg Nagyméltóságod azon figyelme, hogy a Kolozsvári Közlönyt megrendelni méltóztatott; sietek ide mellékelve a jelen évi folyamot megküldeni. A mennyiben azonban lapunk a kezdet nehézségeivel küzdve csak az utószaki részvéthez alkalmazkodott, igen sajnálom, hogy néhány szám hiányozván, azokkal nem szolgálhatok.

Vajha a nemes Gróf Úr hallatná még egyszer magasztos szavait, melyeknek irányától bár soha el ne tért volna nemzetünk. A K. Közlönyt ez utóbbi év május hava óta Berde tanár felelőssége mellett én szerkesztem, s sikerült közremunkálásra a régi mérsékeltebb pártok egy coalitióját nyernem meg. A hírlapirodalom többé nem az önkormányzás, hanem az önmegtartás kérdéseit fejtegetheti, de ezen tért még megtartani égetőbb szükséggé vált.

Megérhetjük azt valaha, hogy még egyszer a nemes Gróf szavait hallhassuk? Maradok a nagyméltóságú gróf Úrnak alázatos szolgája

Dózsa Dániel.

1857 november 21, Bécs.

Széchenyiné arra kéri Görgen doktort, mivel ő nem adja fel a reményt, hogy férje egykor visszatér családjához s mivel minden számadást rendben kivan neki átadni, s miután ő a beteg eltartásáért járó teljes összeget 1857 december 31-éig Benesch doktornál megfizette, adjon elszámolást azon 2500 forintról is, amit Hajniktól 1856-ban előleg gyanánt felvett. Ezt a levelet Széchenyi mondta tollba Béla fiának, és a fogalmazványt sajátkezüleg átjavította.

Görgen november 29-én írt válaszában azzal menti magát a késésért, hogy Klang könyvkereskedőtől várta az elszámolást, s az ott fennálló tartozás, Kürnberger fizetése, a szabó és cipész számlái, zsebkendők árai bizonyára felülmúlják már a felvett előleget. Közli azt is, hogy Széchenyi lakosztályában utóbb változtatást eszközölt, de ez nem az ő kívánságára történt.

1857 november 26, Pest.

Tasner Antal írja Széchenyinek: A Budapesti Hírlap évi előfizetési dija most is 20 forint, mint 1847-ben volt, mert ez hivatalos lap lévén az új bélyegrendelet nem sújtja, mint a többi politikai lapot. A Magyar írók Képcsarnok-át, úgy hallja, folytatják.

Sina megkésve érkezett Bécsbe, a leánya t. i. beteg volt, ő azonban nem várhatta be, mivel 21-ére a Lánchíd közgyűlésére le kellett jönnie. — Török miatt ne aggódjék a gróf, ő megígértette vele, mielőtt kiadna valamit, előbb neki mutassa meg. „Ó csak jönne minél több, kivált új a b b ilyes Moslék". Általában minden irányban érezni a gróf vezető szellemének hiányát: Sellers segítségével milyen anyagi sikereket lehetne az ország részére elérni! „Nagyméltóságod, ha személyesen és közvetlen nem is, döblingi magányából és „bölcsvárából közvetve gr. Béla és mások által végtelen sokat hathat és mozdíthat, mint egy láthatatlan jó szellem!" Azt kívánja, legalább annyi időt éljen, mint a 103 éves korában elhunyt György érsek. —

Kiliánnal abban állapodott meg, hogy negyedévenként fizeti meg neki a grófnak küldött könyvek árát. Ö két napja az ágyat nyomja, de mihelyt mehet, siet vissza Bécsbe.

1857 november 28, Cenk.
Eredeti levél.

Gróf Széchenyi Ödön atyjához.

Zirkendorf den 28-ten November 1857.

Lieber Vater!

Die gute Mutter hat mir aufgetragen Dir recht Vieles von uns mitzutheilen. Béla ist heute früh nach Ivánka abgereist um dórt im Gebirge durch 2 Tagé Hirsche zu jagen, er gedenkt am 1-ten Dezember nach Wien zu kommen, um die Freudé zu haben Dich zu sehen, und den 2-ten nach Zinkendorf zurückzukehreii. Er hat die Absicht nachher nach Pölöske zu gehen, da er aber dórt nichts besonders zu thun hat, und die Wege in dieser Jahrszeit ausserordentlich schlecht sind, so findet die Mutter die Reise ganz überflüssig und glaubt darin von deiner Meinung zu sein. So wird also Béla die Reise unterlassen, und mit uns den 3-ten nach Wien gehen.

Die Teppiche die Du wünschest, wird die Mutter Dir selbst mitbringen. Die liebe Mutter leidet zu unserem grossen Bedauern seit 2 Tagén an Kopfschmerzen, sie will aber deshalb ihre Reise nicht verschieben, und wird am 3-ten von hier abreisen. Sie wird abends in W[T]ien ankommen, bei der Marié speizen, und wenn es nicht gar zu spát wird, noch denselben Tag, wenn es aber nicht möglich ist, gewiss am 4-ten zu Dir kommen. Die gute Mutter freut sich sehr Dich zu sehen, und sagt Dir alles erdenkliche Schöne.

Wir hatten hier einige Tagé starken Frost, der unsere Garten vollständig entlaubte, und sogar den See mit Eis bedeckte. Als wir letzthin mit Béla den Gatyástó bezichtigten, bei welchen die Fasanerie angelegt werden soll, hatten wir ein auíTallendes Beispiel eines plötzlichen Temperatur-Wechsels. Wir fühlten náhmlich bei einer Temperatur von 0° Grad und Nordwind plötzlich an unsere Gesichtern warme Luftströmungen aus Síiden, so dass in einer Viertelstunde bei heftigem Südwinde sicher

8—10° Wárme wäre n. Die Folge davon war ein strömender Regen, welcher in der Nacht begirin, und den náchsten Tag fortdauerte. Ausser dicsér meteorologischen Beobachtung weiss ich Dir leider nichts Neues zu erzáhlen. Ich küsse Dir die Hánde, und in dem ich mich unendlich freue Dich im bestén Wohlsinn wieder zu sehen, bin ich dein Dich liebender Sohn

Ö d ö n.

1857 december 1, Cenk.

E r e d e t i l e v é l.

Gróf S z é c h e n y i Ö d ö n a t y j á h o z.

Zinkendorf, den 1-ten December 1857.

Lieber Vater!

Mit inniger Freudé theile ich Dir die Nachricht mit, dass die liebe Mutter sich heute viel besser befindet. Sie hat besser geschlafen als gestern, die Schmerzen und die Geschwulst haben sich vermindet, und wir haben die sichere Hofiitung, sie in einigen Tagén ganz hergestellt zu sehen. Sie muss sich noch schonen und noch heute im Bette bleiben, es unterliegt jedoch keinem Zweifel, dass Sie im Standé sein wird, Dich am 6-ten in Döbling zu sehen, worauf sie sich unendlich freut. Ihre Genesung wird umso schneller von statten gehen, da wir wieder sehr schönes Wetter haben.

Gestern besuchte uns Heléne mit Oswald, und heute gebe ich nach Ödenburg um die Schwester Garoline, die samt Familie nach Wien auf der Durchreise ist, zu sehen, und tűr die Mutter einige Kommissionen zu besorgen. Sonst gibt es gar nichts Neues. In dem ich Dir von der lieben Mutter alles Schöne ausrichte, Küsse ich Dir vielmals die Hánde und bleibe dein gehorsam und treuer Sohn

Ödön.

1857 december 4, Pest.

Toldy F e r e n c írja Tasner Antalnak: Csak tegnap lehetett találkozásom Halder professorral, pedig ily philolog hyperkrisise nélkül annál kevésbbé akartam ezt az inseriptiót* kezemből kibocsátani, mert tudom, a báró megmutatja Seitl professornak, ki csakugyan tud hozzá. Most megnézheti. Lehet jobbat csinálni, de j ó ez is; rövidebbet alig. Örömemre Halder csak egy változtatást javaslóit: privilégium impetrante; nálam volt: legem obtinente. Amaz világosabb és jobb. Az az confirentibust magam tettem bele a participibus helyett, mi szinte határozatlan volt.

A magyar nem oly szép, de nem is lehet. Vigasztaljon az, hogy minden benne van, mi amabban, s hogy még is rövidebb!! 366 betű, holott a latin 415.

Megnéztem a hídoszlopokat. A felső párkányzatra ugyan nem fér egy is. A német tudhivalókép még úgy sem férne az egész czikk. Találjalok helyet. Pedig kár táblára, s nem sárgaréz szilárd betűkkel a kőhöz

* A Lí.nchídra készült feliratot t. i.

erősíteni. Hát ha felosztanák úgy, hogy a budai partra néző oszloppárkányra jőne a latínnak első fele, a dunai párkányra a második, s így a pesti partra néző pesti oszloppárkányra a magyarnak első fele, a dunaira pedig a másodikI

Hiába, sok volt az elmondandó.

Pesten többen beszélnek arról: bár a mágnások összeadnák a Hammer könyvtára árát 8—10 ezer forintban. Csak br. Sinához kellene folyamodni. Bár e gondolat ne menne br. Sina füleibe. Mert ha ezt az áldozatot hozná az Akadémiának, mily homlokkal lehetne csak óhajtani is ama másikat — a nagyobbat?

1857 december 16, Bécs.

Eredeti levél.

Lonovics József Széchenyihez.

Bécs, Deczember 16-án 1857.

Nagyméltóságú gróf, kegyelmes Uram!

Fogadja Nagyméltóságod szíves köszönetemet a küldött könyvekért, s abbeli figyelméért, mely szerint engem a derék Asbóth úrral kívánt megismertetni. Én egy félórányi társalgás alatt benne sok szép tulajdont fedeztem fel, s őt ezeknél fogva Nagyméltóságod bizalmára, szeretetére s dicsérésére minden tekintetben méltónak tartom. Ő szép jövőre tarthat számot azon tehetségdús fiatalok közé tartozván, kikről szokta volt Napóleon mondani: „il est de ce bois, dönt je fais mes maréchaux“.

Hő óhajtásomhoz képest szándékozom legközelebb Nagy méltóságodnál tisztelkedni. Addig is a legőszintébb érzéssel vagyok Nagyméltóságodnak buzgón tisztelő szolgája

Lonovics József.

1858 január 30, Pápa.

Özvegy Xantus Ignácné Széchenyitől támogatást kér, s leveleben elmondja néhai férje életét onnan kezdve, hogy megvált Széchenyi szolgálatából.

Xantus további sorsa nem volt szerencsés. Gr. Zichy László, mint a Széchényi birtokok kezelője elbocsátotta őt a csokonyai ügyvédi állásából, mivel nem akart közreműködni ahhoz, hogy Sárközy Sándort válasszák meg a babocsai járás főbírójává. Innen kezdve élete lassú sorvadás volt, 1849 június 3-án meghalt. Négy gyermeke maradt, a két idősebb fiú, mindketten katonák voltak, az idősebb Königgrátzben, a 16 éves fiatalabb Komáromban került fogságba. Innen kiszabadulván, az idősebbet újra besorozták, özv. anyja támogatására elbocsátották, majd ismét mint gyanús egyént elfogták, erre kiment Londonba, onnan Amerikába. A kormány leküldte Kaliforniába, s ott nagy fényképező intézetet szervezett; a kissebb fiú telekkönyvi hivatalnok lett.

Hajnik János február 15-én a kérést a gróf jóindulatába ajánlja, miután meggyőződött arról, hogy özv. Xantusné valóban szűkös viszonyok közt él.

1858 február 3.
fogalmazvány után

Dr. Görgen Rudolf néhoz.

3-ten Február 1858.

Gnádige Frau!

Vor 5—6 Tagén nahm ich mir die Freyheit die für mich bestimmte, leider leér gewordene kleine Thee Büchse lhnen mit der tiefsten Respect zu übersenden. Bis jetzt ist diese noch nicht an mich zurückgelangt. Wenn nun meine Frau mir auf jeden Fali nicht etwas Thee zu gebén das Wohlwollen gehabt hátte, so würde ich seit 5—6 Tagén Wasser mit einer Semmel gefrühstückt haben, was zwar sehr gesund und in meinem verworrenen Zustand sehr zweckmássig seyn mag, ich gestehe jedoch aufrichtig: „Ihr gutes Thee une peu de boute“ — wäre mir viel lieber und erwünschter.

In dem ich diese Zeilen Ihrer liebenswürdigen Einsicht zu unterbreiten so dreist bin, nenne ich mich mit der tiefsten Ehrenbietung Gnádige Frau, Ihren ganz unterthanigsten Diner.

Görgenné válasza:

Euer Excellenz!

Untröstlich über die mir so eben kundgewordene Naehlassigkeit in der Theeangelegenheit — erlaube ich mir in ich mit der Versicherung zu entschuldigen, dass die Thcebüchse alsogleich gefülli wurde und ieh dieselbe augenblieklich in Ihre Hande zuí'tickgelangt glaubte.

Mit der vviederholten Bitté um Nachsicht für dieses Vergehen Ihre ergebene

Rosalie Goergen.

3. 2. 58.

1858 február 15, Pest.

Tasner Antal írja Széchenyinek: Bécsből lejövet az úton ismét megfázott, s most megint Balogh kezeli; igen elkeseredett, mert úgy látja, hogy az orvosok még mindig nem ismerték fel a baját.

A gróftól vett megbizatások legtöbbjét már elvégezte. Ügy látja, legjobb volna, ha Hajnik úti napidíj gyanánt 5 forintot kapna, és pld. a bécsi útra fel- és leutazásra 8 forintot; úgy vette ki, az összeggel meg lesz elégedve.

A Szentírás azon szavai: Amit nem kívánsz, hogy mások tegyenek neked stb. főleg Máthé evang. VII. 12. részében lelhető fel.

A múlt évi számadásokat ő már átadta Heinrich Jánosnak; eszerint a nála levő készpénz 2418 frt. 19 kr. tesz ki. A keztyüstől Budán 8100 forintért vett házat most írták át a gróf nevére, miután az ára teljesen kifizettetett.

1858 március 4, Prága.

Benesch Franz elküldi Széchenyinek a cseh- és morvaországi cukorrépatermelés ügyében hozzá intézett kérdésekre írt válaszát. Hogy az összeállítással megkésett, 93 éves atyjuk elhalálozása okozta. „Er las noch diese von Euer Excellenz an mich gestellten Fragen und Thránen

der Freudée rollten über dessen Wangen als er hörte, dass Euer ExcelLenz sich meiner gnádigst zu erinnern geruhen. Diese Thráne war das dankbare Vermáchtnis eines 93 jährigen Greises, dessen Söhne Euer Excellenz eben so dankbar verehren.“

Reméli, eljön az idő, amikor a történelem lapjait nem a háborúk leírásaival fogják megtölteni, hanem azon nagylelkek tetteivel, akik békében fáradoztak a hazájukért.

1858 március 14, Madagaszkár.

P f e i f e r Ida visszaemlékezve arra, hogy Széchenyi a tudománynak és művészetnek mindig pártolója volt, küldi neki egy különösen ritka madagaszkári golyvás liba tollát, ami az ő magyar díszruhájához igen illő lesz. Kilátásba helyezi továbbá kissé exaltált hangú leveleben, ha visszajön Európába, két jól megtermett majmot és egy fekete kakadut is hoz ajándékul, amely utóbbit a királynétól kapta ajándékba (den ich von der hiesigen Königin — einer infamen Person — zum Geschenk bekam). •

1858 március 28.
S a j á t k e z ű f o g a l m a z v á n y , a m e l y a l a p u l s z o l g á l t a n o v e m b e r 2 0 - á n írt i n t e l e m n e k .

Gróf S z é c h e n y i B é l á h o z k ü l f ö l d i u t a z á s a előtt.

28-ten März 1858.

Einige gutgemeinte Worte, die unser lieber guter Béla, als ehrlicher Kind und guter[1] Sohn gewiss beachten wird.

1. Vergesse niemals, dass Du ein Ghrist, ein Ungar und unser Sohn bist.

2. Schone deine noch nicht vollkommcn entwickelte Gesundheit. Du darfst kein junger Krüppel werden. Vermeidé alle erhitzenden Getránke, Speisen, Weine, starken und vielen Kaffes etc. und hüte dich vor Eikaltung-

3. Ödön ist dir anvertraut. Behandle ihn mit Liebe; und leuchte ihm mit gutem Beispiel vor. Du wirst auf sein ganzes Leben einwirken; denn er ist jetzt wie Wachs. Bedenke, dass es demnach eine gewissene Sache ist, auf ihn einen günstigen Einíluss zu nehmen.

4. Sey ordentlich und sparsam, denn Ungarn braucht rangirte, wo möglich: opulente Söhne.

5. Du darfst, — das erwarten wir von Dir — deine Reise weder über die Zeit ausdehnen, noch ihn aus was für immer einer Ursache eine andere Richtung gebén.

6. Wir erwarten Dich den 30-ten Juni L. J. in Wien. Es verstehet sich, dass einige Tagé früher oder spáter in keiner Betracht genommen werden.

7. Spreche kein Wort ohne Bedacht; denn Du bist gewiss allenthalben scharf beobachtet. Schreibe demnach auch kein „Klares Wort“, welches dich compromittiren könnte. Genug wenn Du es selber verstehest.

8. Habe das stets vor Augen, und ini Gedáchtnis, dass unser unglückíiches verwaistes Vaterland grosse Dienste von Dir erwartet; und auch mit Recht fordern kann, denn die Vorsehung hat Dich physisch und moralisch mit grossen Vorzügen ausgestattet. Es liegt also bloss an Dir, diesen Erwartungen — wie es einem edlen Menschen und einem guten Patrioten zimmt, in hohem Grade zu entsprechen.

a) Wenn Du deinen Körper zu einer eisernen Ausdauer durch reine Sitten, Mássigkeit und eine zweckmássige auf Vernunft gegründete Lebensweise entwickelst, und zu stáhlen suchst;

b) Wenn Du dich — deine Seelen Eigenschaften betreffeiid oh ne Unterlass in der Tugend, in der Weisheit und im „Denken“ übst.

9. Sey mit der Zeit ein guter Wirth; ja geitzig; denn die verschwundene kehrt nie wieder; und ein junger Mann, de votre temps, ist zu Etwas Besserem geschaffen, als sich bloss zu amusiren; wie wohl Gott, edle Freunden, unschuldiges Vergnügen und erlaubte Genüsse seinen Erden-Kindern nicht verurtheilt; und wer da arbeitet, und ehrlich für sein Vaterland und für die Menscheit wirkt, der darf auch Alles geniessen, was seiner Seele, seinem Körper keinen Schaden bringt, und seinen Nebenmenschen oder irgend einen lebenden Wesen nicht nachtheilig ist, oder Schmerz verursacht.

10. Zeichne Alles auf, was du merkwürdiges gesehen, erfahren, gedacht und geíuhlt hast, denn sonst entschwinden deine Tagé ohne adaequaten Nutzen.

11. Wir gebén Dir:

a) 50 FI. et 100 Duc. und auserdem einen Credit von 2500 FI. also in Summa 3000 FI. zur Reise; über welchen Betrag Du genaue und detaillirte Rechnung zu legén hast. Du wirst für dich und Ödön Alles bestreiten und bezahlen..

b) auserdem gebén wir Dir 60 Duc. und Ödön bekommt 40 Duc, damit Ihr Euch Etwas anschaffen und kaufen möget.

Ihr werdet bei manchen Besuchen und gewissen Gelegenheiten grössere Ausgabe machen müssen; um nun diese decken zu können, ist es nothwendig im Laufe des táglichen Lebens haushálterisch und sparsam zu seyn.

13. Euere Reise wird gegen 80 Tagé wáhren, und somit kommen für currente Auslagen für Euch Beidé, dich und Ödön, über 37 FI. auf den Tag; mit welcher Summa und etwas Savoir fairé alle möglichen Auslagen vollkommen, ja reichlich bestritten werden können. Trachte auch von dicsei Summe, so viel es mit Anstand und Biliigkeit angehet, zu ersparen; unser Vertrauen in dieser Hinsicht für deine weitere Excursionen in die Welt sich befestige.

14. Gebe auf Ödön besonders in Hinsicht seiner Schwäche: „Alles kaufen und haben zu wollen“ sehr acht. Dieser kindische Kitzel: sich nichts refusiren zu können, dieses: „Loch im Sack haben, aus welchem die letzíe Grosche heraus muss“ — stellet uns Ungarn in der verwaisten und erniedrigsten Stellung... in welche wir versünkén sind ... so übel, dass Du das nicht zu gebén, und Ödön von dieser Krankheit zu heilen trachten musst; wozu freylich dein eigenes Beispiel das Meiste beitragen wird.

15. Lebt, die ihr Reise Gefährte seyd, in Friede und Eintracht. Verlásst und trennt Euch unter keinem Vorwand; besonders wenn Ein von tuch krank würde, oder ihm irgend ein anderes Unglück zustöste . . . zeigt der Welt und allen, die euch beobachten, dass Tugend, Éhre, Vaterlandsliebe, edles Betragen, Zusammenwirken und hoher Sinn den Söhnen Ungarns noch nicht fremd geworden sind, und Sie Besseres verdienen, als zertreten, oder als seelenlose Automaten behandelt zu werden.

16. Versucht euch allenthalben und von Ort zu Ort mit Empfehlungsschreiben, durch welche Ihr mit Jenen, die euch nützlich seyen, und Auskunft gebén können, gleich in Contact kommt, was auf Reisen, wo man keine Zeit verlieren darf, eine nicht genug zu berücksichtigende Sache ist.

17. Schreibt Du oder Ödön der Mutter recht oft, . . . nur Schlagworte, .. . aber doch ein bischen Detail; denn wir leben ja nur in euch, . . . und so ist die kleinste Kleinigkeit die euch betriít, für uns von dem grössten Interessé.

18. Haltét unter euch olt Rath: was zu geschehen habe etc. etc. etc. Du bist der Álteste; es ist demnach deine Pflicht mit guter Art darául' zu vvirken, dass ihr euere Zeit ordnet, und was der Engliinder sigt: „to keep regular hours“ et wodurch die Zeit — die besonders auf Schiffen im schlechsten Wetter olt sehr lange wird, nicht nur angenehm, sondern auch nützlich vergeht. In dieser Hinsicht lehrt die Vernunft und die Erfahrung, dass man nur dann zu einem triumphanten Zweck gelangen kann, sich nie langweilt, und die Zeit nie unnutz vergeudet, wenn man das Ernste mit dem bloss auf angenehmer Zerstreung bereicherten Vernunft, und mit einer precisen Ordnung und einer im Pedantisnius streifenden Methode: Bald durch zeitige Nahrung seine Seele erquickt und erweit&rt, bald den Körper durch physische Genüsse belebt und stárkt.

Und nun segne Dich Gott. Wir umarmen dich auf das zártlichste; begleiten deine Schritte mit inniger Liebe, und erwarten Dich in voller Blüthe der geistigen und körperlichen Gesundheit in 2V2 Monaten in Wien, wo wir Dich an unser Herz zu drücken hoffen.

Erény és haza!

Széchenyi Grescence. Széchenyi István.

1858 április 4, Bécs.

Tasner Antal írja Széchenyinek: A gróf legutóbbi két levelét vette (közülök csak az ápr. 3-ki ismeretes, Levelei III. 658—659. 1.), a megbízásokat teljesítette. Tegnap fel akarta keresni, de a rossz idő miatt uem tehette.

Pestről azt kérdeztetik, hogy Béla gróf a most alakuló Kertészeti Orsz. Társulat elnökségét elfogadná-e. Holnapig kéri erre a választ. — Sina báró már megírta Béla gróf részére a hitellevelet Bukarestbe, s több ajánló sort athéni ismerőseihez.

Széchenyi válasza:

Sietve april 9 — 9-kor estve.

Béla szabad — de én azt tanácslom neki — — einstweilen keine Elnökség anzunehmen.

Er figurirte wie der Bock als gáhnet — Salátára nem volna kedvem — besonders als Debut. — Kímélje egészségét — das ist meine Hauptbitte.

Széchenyi.

1858 április 15, Pest.

Fehr Vilmos írja Széchenyinek, hogy mindig végtelen hálával gondol reá, mert fiatal korától kezdve támogatta. Szeretne nála tisztelegni, mielőtt a malom vezetésétől visszavonul. Élete hátralevő részét családja körében kívánja eltölteni.

Széchenyi válasza a levélre a következő:

Ihr Schreiben von 15-ten April hat mich sehr gefreut; auch danke ich für die interessante Mittheilung Varnhagens, dem ich auf das freundschaftlichste genannt zu sein wünsche.

Mit Wehmuth und ganz gebrochenem Herzen erinnere ich mich jener Tagé, wo ich auch mit Ihnen auf dem Féld des Wirkens der Schöpfung gestanden bin; mit Ihnen, für den ich stets so viel Sympathie fühle, und dem ich in allen Transactionen als .einen Mann der makellosesten Éhre zu erkennen Gelegenheit hatte.

Bringen Sie mich in das Andenken ihrer liebenswürdigen Frau Gemahlin, der ich mich auf das herzlichste empfehle . . . und sollen Sie nacli Wien benommen, und sich da aufzuhalten, oder durchzureisen, so suchen Sie mich in meiner traurigen Spelunke doch gütigst auf, wenn ich noch lebe.

Mit aufrichtigster Hochachtung ihr bereitwilligster Diener.

24. April 1858.

1858 április 15.
E“, r e d e t i j e gr. Z i c h y R a f a e l t u l a j d o n á b a n ;
gróf S z é c h e n y i V i k t o r közlése.

Gróf Z i c h y Ö d ö n h ö z t a n í t ó l e v é l.

Den 15-ten April 1858.

Mein sehr lieber Freund!

Ich habe die Eigenschaft sehr langsam zu denken. Esprit d'escalier! Daíür bin ich aber so eitel zu glauben, dass ich in Manches ---------- wenn ich hinlánglich Zeit habe: zu macerieren und zu digerieren — — so ganz passable tief eindringen kann. — Ich war von Deinem Brieí“ an L[azij Zlichy] enchantiert — und bin es noch ini vollsten Maasse. Ich würde nicht weniger als 24 Stunden in ziemlich „spitzligen Anstrengung“ bedürí'en um so etwas: „talpra esettet“ zur Welt zu bringen! És most mégis bökdös valami a fenséges sorokban! Aus meiner Spelunke— — aus meiner unglücklichen finsteren Spelunke kommt mir vor, — — dass die gerade, ehrliche, loyale ---------- von Laczi Szögyény vielleicht (!'?) Alles verdéiben könnte — —; denn der arme Laczi Zichy . . . durch Umstánde! und sehr médiocres Gehirn (!) almáhlig „abgeschwácht und abgelasst“ siehl im Spiegel seincs Gemüthes eigentlich nichts als sich selber, i. e. einen graflichen Spitzbuben! und stellt alle Leute in dasselbe Licht, also auch Laczi Szögyény — — und soupconneux wie er gewiss ist ---------- würde er glauben: es sei á s a g u i c h e t ---------- zu seinem Verdéiben bereils von vorne heréin (!) schon alles abgemacht. So kommt es mir vor! — — Zuerst sollte er die Idée goutieren in ein Compromis échapatoire zu acquiescieren an den Obmann und würde sich sodann — — von sich selber entwickeln. — So sehe ich es von h i e r! Ist es demnach noch Zeit und ist mein Scrupel nicht ganz „ohne“ und ist „madárka“ einstweilen unser „Edelstein“ námlich Laczi Szögyény! — Du denkst nicht wie Du mir gestern wohlgethan hast! Ich sehe dass Du e r s t j e t z t Deiner vollkommenen Geistesentwicklung entgegengehest — —! Das Physische des Menschen ist mit 24 bis 30—36 fértig, már ekkor lefelé ballag! Geistig wird man erst im Altér, oft im spáten Altér reif. —

Viele Menschen „wollen“, können aber nicht, Andre „könnten“ wohl ------- wollen jedoch nicht. Der Eine ist voll Schwung, aber kehien praktischen Blutstropfen! Der Andere hingegen saturiert von geraden beweisenden Sinn, — aber nicht fáhig auch nur einen Kapauner-Flug zu producieren! —- Bei Dir ist von allen diesen so viel vereinigt ---------- so viel chevaleresquer Sinn, und so viel okos gazdatapintat. — Eine nie eingeschlafene Bereitwilligkeit nach allen Richtungen und jedem Menschen, jedem „lebenden Wesen“ hilfreich, nützlich zu sein — —. Ich bin überzeugt, Du würdest aus Deinen Wagen steigen um einen armen Hund aus einem Graben herauszuziehen, der heulend aus demselben sich nicht herauswinden kann! Und die Hauptsache ist... . dass Dú nebst entschiedenen Willen, — auch

die Kraft hast ----------nicht nur — wie ich es figürlich anführte — — einen Kund — — aus dem Graben zu ziehen, sondern auch das Talent und „le chik“ die Sachen gescheidt, und beim rechten Zwickel anzupacken. In Ungarn bewegten sich die Meisten, es ist aber noch so, und das war in meiner politischen Laufbahn mein grösster draw-back---------- entweder um den Stefansthurm, oder um ein Ideál der Vaterlandsliebe! Die ersten belaehelten jede Exuberation von Nationalgefühl, die Anderen „én kész vagyok még gatyámat is elégetni a haza oltárán“ was freilich sublime ist, wenn nicht dann der nackte Hintere zum Vorschein káme---------- !

Du bist voll Schwung---------- aber zugleich praktisch so entwickelt und erí'ahren kannst zu den Ungarn schon jetzt, — — und in der Zukunft wie ich das von hieraus ganz klar sehe----------noch in grösserer Ausdehnung dem Dicton zurufen, der oft vor einer Attaque den Huszárén gesagi vvtirde, auch eigenmündlichü! und bei ihrem speculanten Sinn aber so wirkte, — — wie die Éhre, die Religion, die Nationalgrösse bei den Franzosen, Russen und Engländer: —

„No vitézek most kössük fel a gatyát!“

Tehát a világért el ne égessük, de el se cseréljük a „bugyogóért“.

Wie sonderbar, dass wir Menschen Engeln, oder Viehe schon hiernieder sein woílen. Entweder immer in der Luft íliegend, oder stets auf der Erde kriechend und mástend----------

It will not do! man muss fliegen aber auch essen; ja sich manchmal sogar eine kleine „Grille“ erlauben!

Vale et me ama!

Széchenyi István.

1858 április 16—17.

Eredetije gr. Zichy Rafaelné birtokában;
Gróf Széchényi Viktor közlése.

Gróf Zichy Ödönhöz írt tanító levél.

16-ten April 1858.

Mein sehr aimabler Freund!

Vielen Dank für das mir überschickte! Wer ist Mosje Müller? a Vienne? Dein Brief interessierte mich mehr, als die indirecten Brocken des deutsch-französischen Politikers. Von solchen Individuen pflegte der talpraesett táblabiró zu sagen: Ejnye mennyit beszél, és még sem mond semmit! Z. B. une sage liberté (!) une vraie civilisation* (!) was will das sagen? Freiheit und Ordnung, Hand in Hand, that's the great question! — — Freiheit ohne Anarchie, Ordnung ohne Sclavenketten---------- Um dies Problem zu lösen scheint mir. Mr. G. de Müller viel zu débil,

* Oldalt betoldva: la vraie centralisation politique, une juste proportion de self-governement (!!!) jaj nekem! mily ostoba.

Más legény kell a gátra um diese nie und nirgends noch vollkommen superierte Difficultát auszugleichen! — — Ich behaupte, dass nian Alles in Allen genommen es in dieser Hinsicht vielleicht noch nirgends so weit brachte, wie in Ungarn---------- oder wenigstens: dass man nirgends, in einer besseren, glücklicheren und — comme on veut — Trace gewesen ist um das „Mögliche? zu erreichen----------Gar on pechera d'un colé toujours un peu. — Was man z. B. in Wien „gute Ordnung“ nennt, das haltét der Ungar, und nicht nur der auf der Puszta, sondern auch der Eremit von Döbling (!) für unausstehliche Bande; wáhrend der brave Residenzler . . . eine lármende, lachende, sehr amusante Congregation für eine heillose Confusion gehalten hátte . . . oder eigentlich hat. A szamár!!!

Müller scheint eine jener Specialitáten zu sein, der damit anfing: sehr viel aus Büchern, Journalén etc. und höchstens aus dem táglichen Kamage (ich fasste dieses Wort von Dir auf, als Du neulich die Erény Laczy's so graphisch illustriertest! oh! ich vergesse das nicht leicht was mein seelenvoller Freund, als Balsam in mein düsteres Gemüth so lieb ist manchmal einzutráufeln) .... den grossen Herrn etc. etc. in den Salons zu lenznen und jetzt wendet er sich ganz vornehm zum L e b e n hin . . . und sucht eben min auch da Etwas abzuspicken. Oh nein! Aber um jené modest-arrogant zu interessieren . . . die voll Leben das Leben zu Lehreren hatten . . . und erst spáter in den Pandecten sich umsahen etc. etc. — —

Du mein bester Freund . . bist e i n e r d i e s e r leider Wenigcn! Du hast das Leben vollkommen begriffen und deshalb durchaus Du das Geschwátz und das Geschreibsel der Schönplauscher und mit vollster Superioritál — — — wáhrend. . Mosié Müller und Co. zu alt, zu verbrüht, beilzt (?), verkocht, verbraten sind. . . um es auch nur voni Weiten zu ahnen, was das wirkliche Leben eigentlich ist.

Wenn ich einem Mádchen, die da heirathen will auf íhren Wunsch: ich soll ihr hierüber rathen, wen si nehme, nur drei Worte antworten darf---------- so sage ich unbedingt: einen gebesserten Lumpen! Und wenn es sich um die Errichtung die Reformation, den Wiederaufbau eines Staates handelt, so rufe ich laut auf, „sucht diese Specialität, der das zu bewirken im Standé ist, nicht im Kapaunerhof eines Bureaiis — — nicht vis a vis der Tintenflasche, sondern dórt, wo der Mensch ohne Regierungs-Ammen: — — als Policei, Zsandár!! etc. etc. frei seinen Flug nehmen kann, sucht ihn auf dem Acker etc. etc. — — Gincinnatus etc. ist nicht für alle L e u t e ganz ohne „Bedeutung“ ----------Nun aber mein Freund steigen mir die Grausbirnen auf!

Ich habe die Gewohnheit — — és ez aztán nagy hiba, vagy tán nem is — —r dass ich mit den Büchern, die ich lese, zu conversieren pflege, id est: mit meinen Zeichen bekleckse . . die freilich ich allein verstehe — —. Nun war ich so vertieft, so zerstreut, so unbesonnen, wie ich Müllers Trankl einnahm. . . . dass ich ganz vergass .... hogy nem enyím a könyv! — Es sind der Kleckse so viele, dass Gummielass vielleicht .... eben den

Effect hätte wie ein gewöhnliches christliches Bad nach türkischer Auffassung, dass man námlich schmutziger aus der Wanne steigt, als hinein. — Was ist also zu machen? — — Ich will ein Frisches coute-que-coute — — kommen lassen; aber das wáhrt lange — ---------- ; ich bitté intercediere einstweilen für mich bei Gräfm Julié Batthyány. . . . Sie soll einen armen V e r i r r t e n vergeben etc. etc.

Széchényi Dénes empfähle ich Dir auf das Angelegentlichste. 1:o Mert lelkes magyar ember — — und f ü r d i e muss man viel, alles thun, und erst 2-o Weil er ein excellenter Kerl ist, und wir in unserem sehr kranken Zustand nach einer anderen Logik verfahren müssen, als was ein Páter Klinkowström oder ein cosmopolitischer Philosoph (!!) im Munde führt! —

Ich drücke Dich ohne Dich jedoch zu küssen, dieses Geschäft Anderen überlassend — — an mein durch Dich so oft erwármtes Herz ---------- und sage Dir aus der tiefsten Tiefe meiner Seele: Du kannst und Du w i r s t für unserem sinzenden — — aber noch garnicht sterbenden Stamm mehr und Erspriesslicheres thun, als Du selbst denkst und ahnst; — — und endige diese lange Griffonage mit dem Mottó von Kölcsey:

„Ki elbízza magát szamár,
Ki nem bízik magában gyáva!“

S z é c h e n y i I s t v á n.

P. S. Béla schreibt schon von Constantinopel. Sie sind gesund. Alles infam theuer.... und die Báder ---------- auf die ich Ihn „láchzen“ machte, so degoutant schmutzig, dass er sich noch nicht entschliessen konnteü Sic transit puritas mundi! ----------wie schade! Ezt nekünk fel kellene karolni Pesten! — —

1. Uhr.

Soeben komnit Gejza. zu mir, und sagte, er hátte Dich gestern besucht,aber nicht gefunden, sondern aufgeschrieben l:o die Adresse von Laczi Zichy und dann „Du sollst nach Deiner bestén Einsicht handeln!“, er vergass dazu zu setzen: in der Angelegenheit von Széchényi Dénes!!! Isten veled. Ich konnte Dir nicht gleich antworten, weil Crescence mit Sophie hier wäre n!

1858 április 17.

Gróf Z i c h y Ö d ö n írja Széchenyinek: „Latzy ist bei mir, ich finde ihm ganz traitable, er ist vollkommen disponirt, was seinen Prozess in Sexard anhángig gemacht wird, anbelangt, ein Conipromiss einzugehen, wo möglich bindend ohne weitere Rechtsfolge. Er will Wirkner als Compromissional Freund an seine Seite bitlen, dieser kömmt in ein paar Tagén an, als ob man will es ihm instruieren, e n t w e d e r J ó s i k a oder L. S z ö g y é n y i zu ersuch'en.“

A levél további része azon családi ügy elintézésére vonatkozik, amely Parrynéval van kapcsolatban, hogy Laci vegyen magára 600.000 forint adósságot stb. ígéri, hogy csütörtökön hacsak lehet, meglátogatja, azután Nagyváradra megy.

1858 április 19, Bécs.

T a s n e r Antal írja Széchenyinek: Betegsége állandóan erősödik. A múlt pénteken a két Sina, Rotschild, Wodianer és ő lánchídi ülést tartottak, de a folyamodványt még nem tudta megírni. — Hajnikkal már tudatta, hogy ne vegyen hordókat. A Cziráky munkájában de Pradttól való idézetet küldi.

Török János a Publicistikai Dolgozatai-val tisztelegni akart, ő a grófnénak adta át a kötetet.

Most vette a Hunnia 8. ívét, ő néhány hibát javítva visszaküldi Töröknek, aki azt ígérte, hogy a már kinyomott ívekből egy példányt eljuttat Széchenyihez. Eleget tett-e ugyan ennek?

1858 április 23.
Két s a j á t k e z ű f o g a l m a z v á n y a i s m e r e t e s.

Gróf S z é c h é n y i D é l i e s h e z t a n í t ó l e v é l.

April 23 1858.

Kedves Fiam!

Quo jure? Du weisst, dass die Frau ihren Mann, wenn sie ihn sehr liebt, in Ungarn, „édes fiam“ nennt. Warum sollte ich denn nicht eben das fteeht haben, da Du wirklich ganz mein Mann bist, und ich mit dem Lieben auch gar nicht zurückbleibe?

II folyó hó 20-ikán írt soraidat tegnap vettem alkonyatkor.

Igen el vagyok foglalva és látogatva, csak röviden vagy igen szelesen írok ehhez képest.

N a g y o n is tudorami „bajod“ mi „bajotok“. Vigyázz, most mit mondok: Ügyetekben régi verbungos tempó szerént kell eljárni, és én pedig tudom ennek minden csínjait; például: Én illy formán szólok az illetőkhez, és majd teszek szert rájuk: Meine Neffen Imre und Dénes sind in einer sehr kläglichen finanziellen Lage; — ich „strapaziere meine Lunge zu Tode. Sie sollten doch Etwas verkaufen. Zu was das magnifique Horpács eines der angenehmsten, gesundesten (!) Etablissements des ganzen Ungarnlandes also sammt Voivodina etc, wirklich grandios . . .: ja, aber da muss man kein Loch im Sack haben, welchen ihnen Mosje Murray — — der sógor, die Generosität ihres seeligen Vaters, die Umstände . . . etc. etc. geschlagen haben, und s i e w o l l e n n i c h t, d u r c h a u s n i c h t! Um k e i n e n P r e i s! (?)

Sie sagen, den Sitz, wo ihr Vater, und vielleicht auch ihr Urgrossvater athmete, — wo sie (durch den braven und so heilig aussehenden Pfarrer von Pereszteg) schulwüchsig und schulwichsig aufgezogen und aufgepappelt wurden etc. etc. — — das gebén sie aber gar nicht her, und die superben Herrschaften, wo überall Eisenbahnen kreutz und quer durchbrausen werden... d. h. die darauf „rutschligen Waggons“ . . die Drau soll, nicht nur von Stöcken aber auch Pyroskops, . . da müsste man wahrhaftig von Sinnen sein . . . so Etwas in der J e t z z e i t los zu schlagen, und einem schábigen Juden oder cinem nach Kaviár riechenden

Ratzen geradezu zu verschenken! Nein lieber Onkel wir verkaufen nicht, wir haben schon nach — — une poire pour la soif . . .; der Braten z. B. koslet uns „nichts et ce n'est pas beaucoup, denn mein brauner Szellő, Rádsár, Többsincs, etc. etc. und dann Sauerkraut in Hülle und Füllé . .. oh wir haben noch Vieles zu B r e c h e n u n d zu B e i s s e n (Germanisehe Lebensbilder). — — So, ja so spreehen diese Sappermenter! — így beszélni ez az én szerepem! — — Das ist echte u n g a r i s c h e Diploma t i e; Riecht aber gar nicht trottelhaft. . . wie? — — es ist zwar kein gerades chevalresques Gebahren! Sehr war! Soll man aber gerade gehen mit krummen Canalien? und ritterlich verfahrt mit schmutzigen Dieben?

In dieser Sache ist schon viel verdorben! Mehrere von den Wenigen, die mich besuchten, sagten mir, sie wollen „das heisst Ihr“ — — Horpács um jeden Preis verkaufen! etc. etc. — — Ja, auf eine gar so simple Art — — édes lelkem — — kann man nichts verkaufen — -— und wird am Ende ganz bestimmt geschlungen. Ha valamin drágán akarsz tul adni, hallod-e barátom, — — és fiam! — — az Istenért ne árulgasd fűnek fának!

Sag das deiner lieben Mutter, qui avec sa belle áme ne se doute pas de la cochonnerie mondaine! — —

Sie soll sich von H o r p á c s n i c h t t r e n n e n wollen, es ist ja wahr, dass es ihr ein immenses Opfer kosten muss.

Eine z w e i t e Person muss da Alles thun, nicht Ihr, und diese 2-te Person will ich stets gerne soufflieren, a peu prés vorstellen. —

leh: Verkauft doch Etwas Ihr stützigen Baumschabelnl —

Ihr: Nein um kehien Preis . .. Du verblendeter Onkel! —

Ich: Ihr seid wirklich rührend ungeschickt, schon 2 V2 Millionen tragte Tedesco um Csokonya an, und Ihr wollt noch immer nicht!

Ihr: Nein, nein, nein, nur diesem rángigen Geizhals, der nicht einen Tropfen Cavalierssaft. . von Blut ist keine Rede — — in seinen Adern hat----------der auch den armen Félix Zichy so infam hintergieng (!) -------dem schon gar nicht etc. etc.

Ich möchte rasend werden. Adieu, mit Euch will ich nichts zu thun haben — — versinkt meinetwegen in Koth, im Sumpf, Tinte, im Pech etc. .. Euch ist nicht zu helfen. — — So spielt die Bluette — — und endlich kommt v i e l l e i c h t etwas Raisonnables und Annehmbares heraus, wenn das ü b e r h a u p t m ö g l i c h i s t. And that is of course the question. Aber nur auf diese Art. Auf die Trommel schlagen, Antragen, Licitiren etc. bleibt noch immer offen. —

Wenn Imre von Paris zurückkommt, und sich hinlänglich ausgelüftet und ausamusiert hat, so solltet Ihr mit einer espéce Ostentation, dass es transspiriert — einen Familienrath in Horpács haltén (von welchem freilich der zum Verkauf drángende, langweilige Onkel Stefan nichts wissen darf. In welchem entschieden wird: nichts zu verkaufen. . . Auch Hor-

pacs nicht! — — „wir haben allerdings früher den Wunsch, den Willen gehabt, . . . min haben wir aber einen andern entschiedenen Entschluss gefasst, etc. etc. C'est ainsi que vous devez parler, gleich steigen Euere Actien „. . und auf Horpács bekommen die Betreffenden gleich mehr Sclmeid, oder wäre es vielleicht schon zu spát. . . und A 11 e s schon allen Leuten feilgeboten? —

Eure Handlungsweise und uni zu einen Zweck zu kommen, darf nicht der des Sógor's par Excellence gleichen, der vor einigen Tagén auch bei mir war, der in Pesth, ---------- wie die so praktische „Nemzeti“ (!!) gyapjuraktár entstand, raan mich beinahe Hazaáruló f i r m t e, weil ich dazu nicht betrat — — den ganzen langen Tag in Magazin auf seinen Wollsacken sass — — um dadurch der ganzen Judenwelt, sehr pfiffig und schlau, das muss man sagen — — Kund gab, dass er ein sehr brennendes Bedürfniss hat (!) ---------- seine Wolle um jeden Preis loszuschlagen ele. Sapienti sat.

Diesen Brief übersendet Dir Crescence, mein „Gekritz“ könnte Aufsehen erregen — — man kann nicht vorsichtig genug sein. — — Jst Marietta wieder leidend, ---------- besser ---------- und láchelt sie schon wieder, wenn sie mir ani Bestén gefalit — so wäre es gescheidt, wenn Du herauf dampftest. (Nb. ide pakkolnál, Eisenbahnschienenweg, patkós út.)

(Nb. Bringe mir doch einige von Deinen Albums mit, ha lehet — — und gebe sie mir auf kurze Zeit in die Kost — ---------- nem lesz bajuk, és leves zsirt nem kapnak, erről lesz gondom.)

Ich habe eine Mcnge ausgedacht, wie man zu Werke gehen soll, pour avoir íme chance de plus d'arriver a une fin tolérable. Schreiben geht nicht; denn bei einer so hochwichtigen Frage, die Euch betreffend nahe an: lo be or not to be ---------- „grenzt“ müsste man viele, viele Bögen schreiben —; wáhrend mündlich in einigen Stunden, alle Hauptpunkte und Schlagworte erörtert, — — ponderiert und als Basis festgestellt werden könnten.

Ich habe in meiner Spelunke eine espéce Terno gemacht — — Mosje Görgen, der zum Glück sehr Krank---------- und zugleich sehr sanft und traitable wurde — aber bereits wieder ganz wohl ist---------- liess sich endlich bewegen, dass ich---------- wenn Z. B. Crescence oder Jemand Anderer bei mir isst — — für meinen Gast eine bestimmte Sumnie zahlen könne. Ich géniére mich de ni zu Folge gar nicht, und Dr. Michel a tudós ist nun schon das 3. Mai bei mir, seitdem Castor und P o 11 u x (Ich will nicht hoffenl) nach Constant[inopel] sind; ---------- und wirklich ganz passable.

Nun mein Freund, wenn Du mit dem Früh-Train hieherkámst, et sans fairé un compliment a la vieille tour de St. Étienne — „direkte“ — zum altén Étiene kámst — so könntest Du bei mir essen. . . vielleicht bis spát abends „büffeln“ — und den andern Tag wieder nach Hause — — pensez — y.

(Nb. lch weiss nicht genau, wie die Trains gehen, denn im Falle Du gegen 12 Uhr hier sein könntest,.. . so würde ich Dich früher ein Bischen abfüttern — — in ein paar Stunden würden wir die Basis unserer Operationen legén kőimen. .. und was daim durch kurze Briefe ... die nicht compromittierend sind . . unsere verbungos Manöver's fortsetzen ---------- v/enn Alles nicht zu spát ist, und schon die ganze Geschichte ebruitiert, und Du könntest am selben Tagé wieder odahaza sein!

Du weisst, ich liebe Marietta sehr . . • sie gefállt mir so gut. . . und ich hoffe, sie lacht auch schon wieder, mert borura derű! Sage ihr demnach den ung. vaers vor, mit welchem ich dieser Tagé an den Engel in Frauenzimmergestalt, ich meine Crescenoe, eines meiner quodlibet-Briefe Anling:

Rózsa bimbóm gyöngyvirágom mit nevetsz
Áldjon meg a 3 Isten ha szeretsz!

(Nb. Du merkst wohl die Pointe, dass ich auch ein wenig geliebt sein möchte.)

God bless you, alles Erdenkliche und Ertráumliche an Deine liebe Mutter! Sie hat mir einmal ein Buch geschenkt, auch welchem Baumann ott was vorlas, und in steierischen Dialect. Wie nannte sich doch der AiiiorV

Wenn sie sich vielleicht erinnert.

S z é c h e n y i .

1858 április 24.

E r e d e t i j e a z E s t e r h á z y h e r c e g i l e v é l t á r b a n .

H e r c e g E s t e r h á z y P á l h o z .

Lieber Fürst,

wenn Sie die Liebenswürdigkeit haben wollten, mir die in Stuttgart ersrhienenen Druckschrift: Napóleon III. und seine Zeit — auf einige Stunden zu leihen, so würden Sie mir in meiner über allen Massen traurigen Lage ein grosses Vergnügen verschaffen; ich werde gewiss keinen indiscrettn Gebrauch davon machen ---------- und nenne mich mit gebrochenem Herzen

S t e p h a n S z é c h e n y i .

Oberdöbling, No. 163, 24-ten April 1858.

1858 április 24, Ragu/a.

B ö l ö n i F a r k a s S á n d o r Tasnerhez írt leveleben elmondja, hogy az oláhok 1849-ben az oroszok kivonulása után feldúlták felgyógyi házát, s mindenét elpusztították. Most annyira van, hogy ruháit javíttatni kellene. Folyamodott már kára megtérítéséért, s a király el is fogadta panaszát, de a rendes per útjára utasította. Perét azonban még nem intéz-

ték el. Most hogy a Journal des Debats-ban olvasta Széchenyi egészségének helyreálltát, azzal a kéréssel fordul Tasnerhez, kérje meg nevében a grófot, Nádasdy grófnál járjon közbe, keresetének elintézése végett. Sok reménye nincsen hozzá. Legutóbb hogy Bach lent járt, kíséretének egyik tagja neki azt mondta, hogy az oláhoknak érdemeik vannak, ő nem igen várhat tehát kedvező döntést.

Széchenyi Tasner kérésére közbenjárt Farkas érdekében, de az eredmény nem volt a folyamodóra kedvező (lásd Széchenyi levelei III. 697. 1.), azért megbízta Tasnert, hogy 200 forint azonnali segélyt küldjön neki.

1858 április 24.
F o g a l m a z v á n y után.

Gróf Z i c h y I m r é h e z.

Dein gescheites, herzliches, seelenvolles Schreiben von 18. d. M. lieber Imre, hat uns, deine Mutti und mich über alle Massen erfreut. Beigebogen sende ich die verlangte 120 FI. Die Quittung soll daher . . . Aus mcine Spelunke ist über Vieles sehr schwer zu urtheilen. Ich frage Dich . . . wäre es nicht gut, deine überflüssigen Pferde hieher zu bringen? Siei fressen ja auf den Marsch nicht viel „theures“ als in der Station, und ich glaube, in d e i n e r L a g e solltest Du kein tragendes Kapital haben. Also w e g d a m i t. Man muss aber ohne Illusion das pro et contra berechnen.

Apropos: Du kannst bei der Mutter wohnen! Gott segne Dich,

1858 április 26.
E r e d e t i j e az E s t e r h á z y h e r c e g i l e v é l t á r b a n.

H e r c e g E s t e r h á z y P á l h o z.

Mit vielen Dank sende ich, mein gnädigster Fürst, hier beigebogen das mir anvertraute „Curiosum“ zurück, welches mir (!) sehr oberfläblich und einseitig vorkommt!

Ja, gnädiger Herr, Sie sind in neueren Zeit viel calomniert und in Ungarn sehr unpopulár geworden; wáhrend ich Unwürdige so hoch gestellt bin! Man thut uns wahrhaftig beiden Unrecht. Ihre lieben freundlichen Worte haben meinem sterblich verwundeten Gemüth so wohl gethan, wie diess in meiner Lage möglich ist. Physisch lébe, ich noch tant bien que mai; moralisch bin ich jedoch schon lángst todt! Alle die schönen Bilder, die ich so deutlich sah . . . sind. zerbrochen, vernichtet! Mein Laufbahn ist beendet! Für Ungarn und unsern edlen unerwüstlichen Stamm blitzt mich jedoch seit einiger Zeit oft ein Hoffnungsstrahl durch.

Res nolunt diu male (tam male) administrari . . . und in dieser Hinsicht ist die Imbecilität der Betreffenden, wie mir bedünkt, fürwahr so knabenhaft, dass man sich wundern muss: die glánzende aber ausserst ungeschickt übertünchte Staatsboutique noch immer aufrecht zu erblicken. Leben Sie wohl, és Isten áldja meg.

S z é c h e n y i I s t v á n.

Oberdöbling No. 163, 26-ten April 1858.

1858 április 28.
Eredeti levél.

Kovács Lajoshoz.

April 28 1858.

Kedves Barátom!

Gussmann azt kéri: bár saját maga vihetne a két ajánló levelet! Én is jobbnak tartom, mert ön „később rándul le“, és nem volna czélszerü előre lármát ütni, Gebhard pedig, ha én néhány lelkes sort intézek hozzá, könnyen felugorhatnék, mert ilyes re — annak idejében — részemrül nem szokott. Ha ön Gussmannt, tulajdonkép engem, pártoltatni szíves, szóljon addig is néhány szót az illetőkkel.

Hozza szegény fejemet jóakaróim emlékezetébe, különösen tisztelem Deák barátomat, Masjont, Clarke-ot etc. és szeressen engem mint eddigelé továbbra is, ki forró hazafiúi rokonérzéssel vagyok hű honfitársa, őszinte barátja.

Az idecsatolt levelet, esedezem, vigye magával Pestre,, és csak ott szolgáltassa kézhez, kivéve ha még itt találkoznék személyesen gróf D [essewffy vei].

1858 május 1, Bécs.

Tasner Antal írja Széchenyinek: Az egerszegieknek szánt levelet elkészítette, Hajnik nem tud róla semmit.* „A Hunnia 11-ik ívét mindegyre várom Nagyméltóságodtól vissza, mert a szerint, mit Török írt, annak már e hét végén felkellett volna jőni. Vagy meglehet, Pesten akadt valami késedelem. Azon ívvel együtt az előszót is szándékozott Török felküldeni. ö is már egy párszor nyilvánította aggodalmát, hogy a vizsgálaton tán nehézség gördítetik elő, kivált Pesten, hogy szigorúbb vagy félénkebb a vizsgáló hivatal; azért a szándék az, hogy a munka itt Bécsben adassék vizsgálat alá. Mily veszteség lenne, ha a munka nem jelenhetne meg, vagy csak még több megheréléssel! — Ezekre nézve intézkedtem, hogy a kézirat jól eltétessék. — Sem Török, sem senki semmit nem toldott hozzá, az mind a boldog időkben Nagyméltóságod szokott forrásából csörgedezett! s éppen azért olyan az, melyért kár volna, s épen a jelen viszonyok közt, ha világot nem láthatna. Nagyméltóságod saját szülöttjére nem akar ráismerni.“

Vett 500 szivart 45 forintért; Sina br. szivarjait Riedlechner prokurista szerzi meg közvetlenül a havannai gyárostól; azt mondja, más is kaphat belőlük, de legalább 10—15 ezret kell megrendelni, s mintegy évig várni rá. — ő most is beteges.

1858 május 3, Bécs.

Tasner Antal írja Széchenyinek: Toldynak írt az akadémiai igazgatók névsorának felküldése miatt.

Schwarzer borkereskedő idős ember, irodája a Krebs-Gasseban van; ha Széchényi János gr. beszélne vele, hasznos lenne, esetleg Széchenyi is

A zalai uradalmak panaszkodtak a tisztek rossz bánásmódja miatt.

magához hivathatná, igen világlátott, nagy szaktudású ember. Sok régi jó bora van, köztük Nádasdy-féle 1822-ből.

Ma kapott Raguzából levelet felgyógyi Farkas Sándortól, az aranytoll átadójától. Talán a grófhoz járó urak, főleg Nádasdy igazságügyminiszter tudna segíteni rajta.

Egy kicsit jobban érezte magát, de a levelet ismét ágyban fekve írja.

1858 május 4, Bécs.

T a s n e r Antal írja Széchtnyinek: Akkor kapta Töröknek csatolt levelét, ezt és még hármat elküldi a grófnak, mert ő Rappoltenkirchenbe készül. Amíg oda lesz, Török a Hunnia miatt közvetlenül levelezhetne Széchenyivel, természetesen a grófné címe alatt.

A pesti Szalay-házban levő iratokat, mielőtt ő eljött, jól kiszellőztették. A kulcsokat Krause lánchídi pénztárnok vette át, ha ennek is el kellene esetleg mennie, Rosa Lajos igazgatóra fogja az iratok gondozását bízni.

1858 május 6, Pest.

Az Első Magyar Általános Biztosító Társaság Széchenyihez.

Nagyméltóságú Gróf Úr,

az osztatlan öröm édes érzetét költötte fel kebelünkben Hajnik János úr hozzánk intézett tudósítása, mely szerint Nagyméltóságod az Első Magyar Általános Biztosító Társaság alakulását tetszéssel fogadván, annak működését kegyes részvétével kíséri, ügyét magas pártfogásával támogatni méltóztatandik. Midőn ezen, intézetünket kitüntető megtisz telesben Nagy méltóságod hazánk szellemi és anyagi jóléte megalapítására magasztos önfeláldozással munkáló lángesze, s a hazafiúi szent kötelességet mélyen érző nemes szíve ihletésének dicső kifejezését lelkesedve szemléljük, egyszersmind szabadságot veszünk magunknak, mint a Nagyméltóságod nagyszerű tettei által nagyság és boldogságra hívott nemzet igénytelen tagjai, Nagyméltóságodnak a késő kor örök fénynyel ragyogó érdeme iránti méltó bódulatunkat nyilvánítva néhány egyszerű szóban leróhatni azon szép adót, mellyel Nagyméltóságodnak intézetünket méltányló figyelméért tartozunk.

Fogadja kegyesen tőlünk Nagyméltóságod a legforróbb hálát, mii buzgó, hű honfiak hazájuk legnagyobb, legdicsőbb polgárának valaha nyújtottak azon fogadással egyetemben, miként legfőbb törekvésünk oda leend irányozva, hogy vállalatunk a Nagyméltóságod, által évek hosszú során át erős karokkal emelt nemzeti közjólét fontos és üdvös tényezőjévé váljék.

őrködjék a Gondviselés Nagyméltóságod drága élete fölött, hogy intézetünk magas becsű pártfogásával sokáig dicsekedni szerencsés lehessen. Hódoló tisztelettel maradunk Nagy méltóságodnak Pesten május 6-án 1858 alázatos szolgái, az igazgatóság:

Hajós József alelnök, Ullmann, Lévai.

1858 május 6, Bécs.

T a s n e r Antal írja Széchenyinek: Küldi a 3 korrigált ívet; „mily erőteljes és mély a Ferencz királyhozi szózat“! Alig várja a munka megjelenését.

Az akadémiai igazgatók névsorát mellékeli. Schwarzert a napokban elküldi a grófhoz. — A pesti házak számadásai a múlt évig megvannak a grófnénál, Heinrich pontosan vezeti azokat.

Hálásan köszöni a gróf kegyét, hogy őt orvosokkal ismét meg akarja vizsgáltatni; ő úgy érzi, inkább ösztön lesz ez, hogy jó vidéki levegő, tej jót tesz majd neki, azért megy Rappoltenkirchenbe. Kér oda néhány jó olvasnivalót is, leánya vagy neje majd felolvasnak belőlük. A szobai tornázókészüléket is köszönettel vette.

1858 május 8.
F o g a l m a z v á n y után.

Gróf A n d r á s s y G y ö r g y h ö z .

Mai 8 1858.

Különösen tisztelt kedves Barátom!

Vedd legőszintébb köszönetemet a felséges tokajiért. Kilencz palaczk! Gela tíanche du grand. Das ist eine Hyperbole der Munificenz! Ich fand deinen Toka jer zu aller Zeit gut, den Du mir jetzt schicktest, finde ich aber vortrefflich und dann so ordentlich „conditionirt“, was vorhin nicht immer der Fali war, z. B. bei dem Warboczer, und ich Dich darüber so oft und so unausständig laagweilte, dass deine Frau, der ich michauí das herzlichste empfehle, vollkommen Recht hatte mit mir gar nicht zufrieden zu sein . . . emlékezel?

Du weisst, ich habe es Dir ja neulich gesagt, ich will ein Espéce Wein-Speculant werden, freilich: im Grossen und natürlich mit grossem Profit! Bin jedoch noch nicht ganz klar iiber die Sache, aber alle Tagé Klarerü Und möchte mit Dir einmal so recht ausführlich reden. Ich erzeugé für Wein nichts als vielleicht 400 bis 500 Eimer miserabler Sammlung. Du musst aber viele und sehr gute Weine haben. . . die wohl geeignet sein dürften auf dem Weltmarkt zu paradiren und „klingend“ pengősen heimzukehren. Ist es möglich, und, bist Du nicht gar zu sehr vergriffen, so besuche mich diese Tagén. Ilyes dolgokra tágabb feneket kell rakni, mint eddigelé ilyest tenni szoktunk etc.

God bless you my dear Sir.

Gr, Andrássy válasza 1858) május 9-én a következő:

Különösen tisztelt Barátom!

Nagyon örvendek, ha tokaji boromat jónak találod, valamint azon is: csak több lenne. Kívánságod szerint kijövök Te hozzád, azonban az egész héten aligha lehetséges leend. Borainkkal nagybani kereskedés sok nehézséggel jár, miről majd szóval bővebben, addig is régi barátod

A n d r á s y G y ö r g y .

1858 május 8, Sopronhorpács.
Eredeti levél.

Gróf Széchényi Dénes Széchenyi hez.

Horpács május 8, 858.

Kedves István bácsi!

Bocsásd, hogy eddig halasztottam tudósításomat Csapó levéltárnok választásáról. Annyival inkább sajnálom ezen halasztást, hogy most valószínűleg post festum jön a hír.

Mióta hogy eljöttem -Bécsből egy nap sokféle számítások, másnap nagy tűz Völcsein, harmadnap sürgős dolgaim Sopronban, elhibáztatták velem a póstaórát. Többet nem tudhattam a Csapó féle históriáról, mint hogy édes apám személyileg nagyra böcsülte és választását csak azért ellenzetté, mert Csapó addig Pál bácsinak ügyvéde lévén a dorogi port vezette, minek következtében édes atyám tartott tőle. Muray kivált nagyon ellene volt Csapónak, és hogy annak ártson, mint diplomatikus ember, egy nagyon tehetetlen individuumot ajánlott mint ellencandidatumot. Egyébaránt hihető, hogyha még oly Phőnix versenyezett is volna Csapóval, csak ő maradott volna a nyertes. Ezeket mind a traditionalis családi képes lexiconból tudom, ez a lexicon Somogyi.

Zichy Ödön, kivel múltkor a kaszinóban még szóllottunk Imre meg én, a Laczy-féle ügyet magára vállalni ígérte, ha Pál bácsi annak vezetését el nem fogadja. Ez megtörténvén megírtam neki, hogy Pál bácsi nagyon kívánja, ezt neki meg is fogja írni és őt tartja az egyedüli embernek, ki e dolgot átvehetné. Ma érkezett a felelet, melyben ígéri, hogy ámbár reménye nincsen, ő megpróbálja mihelyst sürgősebb dolgain túl tett.

Én most sokat számítok éjjel nappal, hogy az egész állapotunk teljes meg összes képe mindinkább tisztán álljon szemeim előtt. Sokféle levelet még írni kéntelen bezárom ezt, és engedelmeddel többet írok máskor. Feleségem mindinkább javul és már negyed napja kint van az ágyból, ő meg édes anyám megbíztak engem, hogy részökről sok szépet írjak néked. Én meg kezedet csókolván maradok hálás unokaöcséd

Dénes.

1858 május 13, Pest.

Gebhart Imre egyetemi tanár írja Széchenyinek: Gussmann dr. érdekében írt pártfogó levelét vette, s az illető május 12-én első szigorlatát már letette, a továbbiakban is készségesen támogatni fogja.

1858 május 13, Bécs.

Szögyén László írja Széchenyinek: Michl leírta előtte a szerencsétlen Asbóth Vilmos állapotát; azóta már ő is érdeklődött iránta, s Íratott atyjának is. Az orvos kívánatosnak tartja, hogy részére jobb ellátás és bánásmód biztosíttassak; ha Széchenyi a 3-ból esetleg a 2-ik osztályba átvitetné, a költségekhez ő is hozzájárul. Úgy látja, hogy a mániája nem ok, hanem inkább okozat.

„A Revue Des Deux Mondes-ban egy véghetetlen érdekes czikk van: L'Autriche sous Fémperem Fr. J. Nagyon ajánlom annak megolvasását."

1858 május 14, Bécs.
E r e d e t i levél

Gróf Z i c h y Ödön Széchenyihez.

Lieber Freund!*

Durch Zufall fand ieh gestern Abends auf deni Tisch der Gräfin Julié Batthyány-Apraxin die Revue Des Deux Mondes von 1. Mai 858, die den vom L. Szögyény zitirten Artikel: L'Autriche sous l'empereur Francois Joseph. Les question jolitiques el le mouvement réformistle en Autriche depuis 1848 par M. G. Müller, enthált. Ich sequestrirte ihn gleich und stelle das Buch auf 4 oder 5 Tagé zu deiner Disposition.

Ieh las den bewussten Artikel gestern Nacht noch aufmerksam durch. Er gehört in die Cathegorie von Andrianis (Oesterreich's Zukunft) und ist aus der Schule Dobelhoff—Pülersdorf—Brenner etc. hervorgegangen. Auch vergisst der Author nicht seiner Parthei Weinrauch zu streuen. Die Secte gleichen den Ärzten, die die Symptome der Krankheit ziemlich richtig erkennen, und namentlich in den Ziffern stark bewandert sind, auch als Quelle in dieser Richtung ganz gut benützt werden können, doch kömmt es zu den zweilen Theil, nemlich zum Recipe, welches das Übel heilen soll, da ist es mit dem Wissen ani Ende, und man vermiesst bei dieser ganzen Schule die practische Lebens Anschauung; es ist drollig doch wahr, dass dieser kurzer Aufsatz einen ebenso grossen Rezensus bei dem jetzigen a b s o l u t e n Bureukraten (Klein Paschas) als bei der ehemaligen Conservativen Parthei oder den Militair Oligarchen hervorrufen muss.

Von uns will ich gar nicht reden, denn alle diese Kur Pfuscher haben keine Idée von der Krankheit, die sich bei uns heranbildet. Ich glaube kaum, dass dieser Prospectus auch nur einen honneten Ungarn einluden könnte Actien auf diesen proponirten Neubau zu nehmen. Doch zu was mehr Kritik, in eine Stunde hat sich mein altér Freund ein klarer richtigeres Bild über den Werth dieser Medizin verschafft, als ich es in 2 Bögen gebén könnte. — Vale et fave, tibi addictissimo amico

Ed u a r d o.

Wien den 14. Mai 858.

Ich habe vorgestern Crescence um Latzy's Adresse zu fragen? Kálmán ist nicht hier, seinen Brief erhielt ich nicht. Quid agendum?

1858 május 15, Bécs.

T a s n e r Antal írja Széchenyinek: Mielőtt elmenne, személyesen akart búcsút venni, de olyan beteg, hogy levélben teszi meg ezt. A könyveket is köszöni.

Sellers Gödöllőn most állítja fel a szeszfőzőt, kíváncsiak az eredményekre. Ügy gondolja, Széchenyi aggodalma a Hunnia betiltása miatt még korai, a könyv akkor kerül vizsgálat alá, ha már egészen ki van nyomva. A 11 -ik ív valószínűleg azért késik, mert Török nehezen tudja a mű tartalmához illő bevezetést megírni.

* A levél élén Széchenyi kezével, vörös irónnal: Nb.

1858 május 15, Bécs.

S c h w a r t z e r A n t a l írja Széchenyinek: Leveléből kifeledte, hogy a napokban ír New Yorkba, s így Mészáros Lázár részére szívesen csatol hozzá valamit.

Kérdi továbbá, hogy a gróf a magyarországi borkivitelről való eszmecserére hétfőn délután 5-kor fogadja-e?

1858 május 18, Rappoltenkirchen.

T a s n e r Antal írja Széchenyinek: Beteges állapotban érkezett meg, de a falusi csend és jó levegő igen jó hatással vannak reá, — Sina báró maga hozta el neki a gróf két levelét,* az egyikhez a Hunnia 3 íve is csatolva volt. Ezeket kijavítván megírja Töröknek, hogy a Pesti Por és Sár-t, mivel az töredék, ne adja ki, kéziratát küldje vissza Széchenyinek.

Schwartzer lehet izrael ivadék, de ő már nem az; Gyürky Antal pedig földbirtokos és szőllősgazda.

1858 május 21, Pest.

I'. r e d e t i levél.

T ö r ö k J á n o s S z é c h e n y i h e z.

Nagyméltóságú gróf Kegyelmes Uram!

Tfasner] A[ntal] úr által tegnap este vett utasítás következtében a Pesti Por és Sár című munka-töredék kéziratát ma a nm. grófné ő excellentiája címe alatt a szekérpostára adtam.

Azon körülmény, hogy a kéziratból körülbelül 6 ív már szedve, van, annál kissebb baj, minthogy még nyomtatva nincs. Ez által még az előszó is csak kevés változást szenvedne, ha arra nézve Excellentiádnak egyéb észrevételei s módosításai nem lennének. Bármit parancsoljon is azonban ez utóbbira nézve Excellentiád, esedezem a kegyes határozatért, mert még most lenne annyi idő, hogy a könyv Medárd-vásárra megjelenhetnék.

Végtelen örömmel fogja ezt a nemzet egy évtized lankasztó szárazsága után fogadni. Ha Excellentiád az előszó 3 végső lapjsm foglaltató politikai indokolást akár alaposnak, akár korszerűnek nem tartja, azt magában is mellőzhetni, mert semmi összefüggésben nincs a diák nyelv uralmának történetével, melyet az előszó megelőző lapjai tárgyalnak. Excellentiád kegyes parancsait várva egyébiránt legmélyebb tisztelettel maradok Excellentiádnak alázatos szolgája és híve

T ö r ö k Jáno s.**

* Mindkettő ismeretlen.

** Széchenyi (eljegyzése oldalt: Es lasse sich auí diesem Papier sehr angenehm sehreiben.

1858 május 21—23.

Gróf Z i c h y L á s z l ó n é gr. S z é c h é n y i M á r i á h o z.

Sajátkezű 15 ívoldalra terjedő fogalmazvány; tisztázatára Széchenyi oldalt a következő megjegyzést írta: Copie. Geschrieben durch Gr. Geyza Zichy. Neu avanciertes Gehirnschreiben des weiland (!) Gr. St. Széchenyi. — Expediert nach Pél via Nagydorogh.

Den 21. Mai 1858.

Meine liebe gute hochgeachtete Marie!

Deinem einfachen loyalen Brief vom 17-ten 1. M. hátte ich auf der Stelle beantwortet, denn auf solche offene Sprache sucht man die Antwort nicht erst in Verordnungen, Erlasseri, Patenten und im öster. bürg. Gesetzbuch, sondern in seinem Herzen, — welches bei dem in Frage stehenden Gegenstand ganz gewiss einen in jeder Hinsicht besseren Rath ertheilen wird, als alle Rechtsgelehrte und Rechtsfreunde der Welt, wie klug, abgedreht und abgesáumt sie auch sein mögen; denn diese siichen eigentlich nur ihren Vortheil... ja liebe Marié, ich hátte gleich zur Féder gegriffen, wenn ich an cinen sehr heftigen Leberschmerz nicht leidend und sehr leidend gewesen wäre; der mich auch jetzt nicht wenig láhmt, wie wohl ich mich bereits erleichtert fühle.

Vor allem andern muss ich Dir sagen, dass wir, Crescence und ich, dein gutes Herz, deine Christlích-philosophische Hingebung in vielen herben Fállen deines Lebens, und den hohen Sinn, der Dich in allen Gelcgenheiten leitete, stets mit volster Sympathie zu würdigen und zu schátzen wussten.

Dein letztes Schreiben gibt einen neuen und vollen Beweis deines moralischen Werthes, wenn Uu diesen in allen Gelegenheiten nicht bereits bewiesen, und ausser Zweifel gesetzt háttest.

Du willst nichts, als was biliig und reeht ist! Und ich bin über zeugl, dass Du das Gesagte ehrlich, aufrichtig oh ne das Mindeste falsch in, deinen Herzen fühlst.

Nun erlaube ich mir aber zu sagen, dass das „b i 11 i g“ und „w a s r e c h t ist“ leider oft so unklar vor unsern Augen schwebt, dass wir in vielen Fállen, wie die tágliche Erfahrung lehrt, die ehrenwerthesten, unbeschaltesten und tugendhaftesten Menschen über den Begriff dieser Worte vollkommen divergiren seben, und zwar in einem Grade, dass der Eine dasselbe vollkommen biliig und recht findet, was dem Anderen als ganz unbillig und als sehr unrecht vorkommt.

Wäre das nicht so, so gebe es eigentlich gar keine oder nur sehr wenige Prozesse — wenn man náinlich mit streng wissenschaftlicher Sicheiheit das Recht und die Biliigkeit ganz klar und ohne S c l b s t t á u s c h u n g in's Reine bringen könnte.

Nun will ich versuchen — so gut iclT es eben im Standé bin, eine Skizze über die fragliche Angelegenheit der Verlassenschafts Frage zu entwerl'en.

Euer seliger Vater, mein vielgeliebter Brúder Louis, der gewiss in die klcine Klasse der sehr guten und sehr achtungswerthen Menschen gehört und deshalb: „Segen seiner Asche“ hat Euere ganze Familie, so viele Schwestern und Brüder Ihr seid, in verháltnismássig ausserst misslichen finanziellen Umständen zurückgelassen. Sein Eifer, den hohen Posten, mit welchem er bekleidet gewesen ist, auf das ehrenvollste und mit der vollsten Resignation zu entsprechen, — für welche Aufopferung er und mancher seiner Familie so dankbahrlich belohnt wurdeü! Wie zum Beispiel Dénes — der sich flüchten musste — verhinderten, dass er sich viel auf und m i t seinen Gütern auf halté und beschäftige. Gut, wie er selbst war, konnte nichts Schlechtes von Andern denken, am wenigsten von denen, die ihm durch Dank verbunden wäre n. Ich glaube nicht, dass der geliebte Dahingeschiedene je viel Lust zur Öconomie hatte, oder sehr viel davon verstand. Das „Aug des Herrn“ ist aber in der Wirtschaft gewöhnlich mehr als Wissenschaft und der angestrengsteste Fleiss! Wer weiss das nicht? Hatte er aus der Náhe nur z u g e s e h e n ! Ist es denn möglich, ja nur wahrscheinlich, dass der Murray, den er aus dem Nichts zu sich emporhob, und vielleicht auch Andere, die sein Vertrauen und seine Impassibilität missbrauchten, so gar impudent nicht nur betrogen, sondern il)n auch sovvohl in seinem <)conomischen wie auch seinen finanziellen Angelegenheiten auf eine gar so ungeschickte Art verwickelt und buchstáblich eingetunkt haben würden? Es wäre unmöglich gewesen, denn mein Brúder war ein gescheidter Mann, den man nur dórt hintergehen konnte, wo er nicht sah.

Ziehen wir einen Schleier über das Vergangene; und wáhrend wir Ungarn als Ungarn alle insgesammt nur trauern können, zollen wir dem geliebten Dahingeschiedenen eine aufrichtige Thráne der Wehmuth! Glücklich, der seine irdische Lebensbahn so edel und Gottgefállig durchlaufen hat, wie er!

Die gegenwártige Sachlage ist aber die:

1. Dass der wirkliche Rest des verháltnismássig grossen Vermögens sehr zusammengeschmolzen ist.

2. Dass die Staatslasten von Stunde zu Stunde auf eine enorbitante Art immer und immer unerträglicher werden und die Theuerung nicht nur der Lebens Artikel sondern vieler der nöthigsten Lebensbedürfnisse stets im Steigen ist, wáhrend der Landwirth seine Producte um. einen Spottpreis zu veraussern gezwungen ist um im Fali eines Steuerrückstandes nicht exequiert zu werden, und

3. Die Glieder der Familie des Verstorbenen sich über die Antheile, die sie aus dem relativ Wenigen zu bekommen haben, biliig und freund-

schaftlich nicht einigen können oder wenigstens bis jetzt nicht koimten und auf den Punct sind zum Scandal der ganzen Welt, und um einen Schlag mehr auf die armen Ungarn zu führen, sich in die Haare zu fahren.

Wäre die Sache zwischen Euch: Dir, meinem hochgeschätzten Freunde, dem Grafen Ferdináud Wurmbrandt, Imre und Dénes Széchenyi abzumachen, so ginge die Abwickelung der ganzen odiosen Geschichte — wie ich es hier aus meiner Eremitage sehe — sehr leicht; denn das Wort Biliigkeit und Recht ist nicht nur auf Eueren Lippen sondern in Eueren Herzen.

Nun muss ich aufrichtig gestehen. . . bin ich über unsere Julié nicht im Klaren. Apropos, seit wann ist sie Lady Júlia Parry geworden? Was ich aus ihrer Unterschrift unter einem Document: Ödenburg 19-ten Septemb. 1857 mit Vergnügen aber voll Wehmuth (!) entnehme; denn diese Rang-Erhebung, diese Usurpation dient mir als Schlüssel zu ihrer jetzigen Activität. Ein Gräf ist kein Lord und die Tochter eines Grafen ist demnach keine Lady — weder einfach noch als Lady Júlia.

Diese deine Schwester und meine Nichte hat das Unglück gehabt, sich nach dem Tode ihres unglücklichen Mannes so viel und unter solchen Difficultaten um das Vermögen ihres Sohnes abplagen und absetzen zu müssen, — und entwickelte in ihrer schwierigen Aufgabe so viel Umsicht, Í-Q viele Energie, so rastlose Ausdauer, dass sie — wie ich vermuthe -— und zum Theil weiss, in allen Fragen, und über die impassiblesten und zanksüchtigsten Geldmákler auf der brillanteste triumphirte! Über welche Siege ich mich vor Allem schon ihrer und ihres Sohnes wegen freute; denn Geld, glauben viele (!) kann man nie genug haben! — und nebstbei entzückte es mich in keinem kleinen Grade, dass das alté ungarische Adagio sich auch in dieser Hinsicht vollkommen als wahr bewährte, dem zufolge: das ungarische Blut zu Allem apt sei, ja in Allem excellire, was es nur imraer unternimmt und betreibt.

Nun scheint unsere Julié in diesem Kampf mit vielleicht meist Herz- und sensenlosen Advocaten und Beutelschneidern, mit denen sie zu unterhandeln nothgedrungen, ja vcrpflichtet war, so viel Advocaten-Supreniatie imbibirt und in sich gesogen zu haben, dass sie — auch vielleicht wegen der Aufregung, die eine solche Sache gibt, und gewiss ohne dass sie es selbst recht weiss — wie mich bedünkt, auch in ihrem jetzigen Gebaren gegen ihre Brüder in ihrer brillianten Rolle gleichfalls fortfahren zu wollen sich entschlossen hat — wobei freilich, wenn sie auf sich nicht sehr aber sehr acht gibt — über den Advocaten gar leicht die Tochter, die Schwester, das Familien-Mitgíied etc. vergessen dürfte, — denn wahre Liebe und Pietát für seine Altern und seine Anverwandten beurkundet sich nicht durch Worte, sondern durch Thaten! — Und selbst alle Augenblicke zu hören: unser Vater hat uns enterbt; — wenn es auch wahr wäre — was sie státs im Minid führt — heuchlirt manches zu Geschäften noch

nicht hinlánglich gestáhlte und zu Ledér gewordene Gemüth sehr peinlicii und steht überhaupt einer Tochter nicht gut.

Julié schrieb mir auch — ich war aber nicht im Standé ihren sehr langen Brief, trotz der grössíen Mühe bis zur vollkommenen Verstándniss zu deschiffriren. Was freilich nicht ihr sondern mein Fehler ist; denn sie gab den thatsáchlichsten Beweis, dass sie schreiben kann, ich jedoch im Lesen noch unter die Anfánger gehöre.

Dass, was mir jedoch Julié neulich sagte, wie sie mit dir bei mir gewesen ist, dass námlich der G ü t e r w e r t h den der a r m e L o u i s z u r ü c k i i e s s , g e w i s s w e n i g s t e n s 8 000 000 b e t r a g e, gibt cinen solch klaren Aufschluss über das, was im Innern unserer sich selbst montirenden und ansírebenden Julié vorgeht, — so klar sage ich — dass ich keinen einzigen Buchstaben mehr brauche um vollkonimen in ihre Ideen einzudringen und sie zu durchschauen! —

Ich gestehe, ich sah mit Erstaunen, dass Julié m i r ohne zu erröthen, so etwas in's Gesicht zu sagen den Muth hatte; und bin noch mehr verwundert zu bemerken, dass sie nach den ganz klaren Worten, die ich ihr darüber áusserte — die Du vielleicht überhörtest — sich nicht lieber mit andern Contalenten, Advocaten und Helfershelfern in Verbindung zu selzen trachtet, als sich an mich zu wenden. Oder will sie niich in die Zahl oder vielmehr Unzahl jener wetterwendischen Schwáchlinge setzen, die man endlich durch gewisse Hochfrasen — die freilich sehr brilliant klingen — zu bezwingen oder wenigstens zu ermüden und schweigen zu inachen im Standé ist.

Ich habe dem Leben Abschied gégében. Jede geistige Anstrengung greift mich auf das Peinlichste an, gerne helfe ich, wo keine grosseu Schwierigkeiten vorwalten. Die fragliche Angelegenheit zu lösen ist jedoch unendlich schwierig — und zwar:

1. weil wirklich ohne Illusion oder Andichtung oder Advocaten-Manoeuver das vorhandene Vermögen sehr gering ist;

2. Weil die zu partiezipirenden Theile bis auf Julié, alle in der Lage sind durchaus kein Geld verschmáhen zu dürfen, oder gar Generositáten ausüben zu können. Julié allein ist die glückiiche, sich durch ihr Savoir fairé in solche Lage gesetzt zu haben, reichlich wenn auch nicht brilliant in ihrem Sinn, — mit ihrem Sohn, wenn sie diesem den nöthigen Zaum anlegt, denn er soll sehr lecte und verschwenderisch sein, — sich alle Comforts und alle raisonnablen Genüsse des Lebens gebén zu können. Worüber man sich nur freien muss, und unsere Julié die vollste Anerkennung und von der ganzen Welt das unbedingteste Lob vcrdient; dass sie námlich für ihren Sohn so mütterlich sorgte, und noch sorgt; denn •— wie sie versichert, ist ja Alles was sie mit so vieler Ferveur unternimmt -—— nur für ihn und gar nicht für sich. Und doch ist Julié die einzige — obwohl sie es in der That am wenigsten braucht — die — um es nett heraus

zu sagen, eine Geldgier entwickelt — die mich mit tiefsten Wehmuth erfüllt. — Ja eine Lady Júlia Parry, oder Gräfin Julié Parry, muss freilich ein grösseres Vermögen anstreben, und einen grösseren Luxus entwickeln, da ihr Sohn auf diese Art auch Lord und vielleicht Pair von England ist, — a!s was eine gescheidte Bescheidene, sich bei allen Leuten beliebt machende Mistress Parry oder Frau Parry anspreohen würde. Ich bin sehr müde — gute Nacht. —

23-ten.

Als ich heute morgens das bereits Geschriebene durchlas, wollte ich das Ganzé zerreissen: weshalb soll ich mich da in eine Sache mischen, die so schwer zu lösen ist, fragte ich mich? Sollte ein halb oder beinahe ganz Todter den Lebenden und Hoffenden helfen können? Ich will aber in diesem Brief fortfahren, weil Du, meine theuere liebe Marié mich dazu gewissermassen aufgefordert hast und deine edle Seele das Geistige stets höher stellte als das V e r g o l d e t e — denn ob Gold oder vergoldet kommt ja auf Ein's heraus, nicht wahr!

Ich werde jedoch offen von der Seele sprechen. Es ist vielleicht der letzte kleine Dienst, den ich hierinden leisten kann. Du magst ja den Brief vernichten etc. wie Du willst oder der Julié übersenden, vor der — die übrigens allen Leuten imponirt — ich mich durchaus nicht fürchte, wenigstens in geistiger Hinsicht nicht.

Aus Julies Allegation — ich kann es nicht anders nennen — dechiffrire ich heute diese Ausdrücke in wiederholter Zahl: Wir wollen Nichts als was Recht und biliig ist, Nichts als unsere PfÜchttheil, was uns gebührt; es ist der Wunsch, der Wille unsers seligen vielgeliebten Vaters, unsern Pflichttheil anzusprechen etc.

Nun sind einei Menge Menschen, die so in den Tag hinein leben — was besonders in Wien sehr háufig vorkommt, die durch eine continuirliche Repetition solcher Phrasen ganz umstrickt werden. Das Raisonnement dieser inoffensiven Staatsbürger ist folgendes: sic will ja Nichts als was recht und biliig ist — und ihre Stief (!) brüder wollen ihr das vorenthalten, das müssen ja abscheuliche Leute sein etc. und einige Millionen solcher Gesellen formiren endlich eine Opinion — eine Lawine!

Wenn der Nachlass deines Vaters z. B. rein eine Millión Capital im baaren Gelde wäre , dann würde die Lösung der Frage eine leichte sein.

Der Nachlass sind aber: Grund und Boden, fundus instructus, exorbitante sehr drückende Passiva und andere Geldverpflichtungen wie z. B. an mich. Fundationen, Legata etc.

Von allem diesen Habén und Soll steht Nichts mit numerarischer Evidenz klar da, als das Male der Erbschaft, denn das Bene ist eine undeterminirte Quantität. Muss früher geschátzt werden.

Nun Alles das war ja einmal geschätzt Auf Anrathen, Advocatie und Agitation der Julie und ihrer Rathgeber wurde diese Schätzung jedoch umgestossen. Ob durch Recht oder durch Faveur, will ich nicht untersuchen. A la bonheur! nun wird eine andere gemacht. Wie wird die ausfallen, das ist noch nicht im Klaren. Falit diese nach dem Sinn der Julié zu niedrig aus, so wird sie allenthalben unreine Hánde, Bestechung, betrügerischen Einfluss, Malversation wimmern etc. . . . und sich in ihrem Eifer und ihrer Rastlosigkeit nach die ser Impression benehmen. — Würden die braven Schätzmeister das Reinübergebliebene auf 8,000.000 schätzen, dann wäre Julié gewiss die erste, sie als die humansten, loyalsten, tugendhaftesten Menschen auszuschwätzen, auszuschreien und mit der rastlosesten Activität auszuposaunen und würde dann schlau, wie sie ist — ich aber blicke tief — ganz bescheiden — Nichts verlangen als ihren Pflichttheil, was recht und biliig ist etc. etc. wáhrend ich* dreist der Welt ins Gesicht schreie: solche Schätzmeister würde n gerade ins Zuchthaus gehören oder unmittelbar an den Galgen.

Es ist mir im Leben oft vorgekommen, dass viele von mir, bei solchen Gelegenheiten, die sich in meiner politischen Laufbahn oft darboten, und ich mir von juristischen Kniffen, Pfiffigkeiten und Advocaten-Rabulisterei nicht impo-nieren liess, mit Bedauern sagten, ich sei kein Jurist Julié und viele ihrer Consulenten werden gewiss auch dasselbe sagen, — sollten sie etwa mein Raisonnement hören — ich sehe das zimlich voraus. Darauf antworte ich aber mit Selbstgefühl und Stolz: Nein, ich bin kein von Menschen patentierter Rechtsgelehrter, aber ein von Gott patentierter ehrlicher Mann! und mögen alle, die sich für gute Advocaten haltén in ihr Inneres blicken — in die geheimsten Faltén der Nerven und sich aufrichtig fragén, was sie sind?

Edmund Zichy, der so ehrlich, so loyal und so freundlich ist der Familie und überhaupt unserer National-Ehre eine Narbe ersparen zu wollen, schlug einen Vergleich vor.

Julié stösst, wenn ich in ihrem Briefe recht lese, diesen Antrag nach Anhörung ihres Advocaten zurück und zwar aus dem Grundé, dass sodann jeder Rechtsweg ohne Apellation verschlossen ist, und Julié höchst wahrscheinlich zu appellieren und wieder zu appellieren nie auf hören wird, bis ihre Wünsche befriedigt sind.

Ich kenne die Gepflogcnheiten, Sinnlositáten der nun bestehenden Formen und Gesetze nicht genau, aber kein Gesetz, kein Ukas, ja kein Ferman kann verhindern, dass Familienmitglieder sich zu verständigen und zu einigen trachten, bevor sie den Entschluss fassen, wenn diess durchaus nicht gelingen will, zu den Gesetzen und Richtern ihre Zuflucht zu nehmen. Das sind lauter faule Fische, die ich nicht zu geniessen pflege. Bevor man ein richterliches Compromiss anstrebt, welches sodann vielleicht jedes gesetzliche Vorschreiten vollkommen unmöglich macht, was

ich, wie gesagt, im gegenwärtigen Augenblicke nicht weiss, so gibt es auf jeüen Fali eine Familien Verständigung, die wenn ohne Selbsttáuschung, Selbsíliebe, Leidenschaít und malicieusen Rath geíührt unter guten, lugendhaíten, gewissenhaften Menschen endlich zu einer allgemeinen Befriedigung führen kann, welche Befriedigung jedoch wie im gegebenen Fali Ireilich nicht sehr gross sein kann, wenn námlich das zu Theilende im Grundé und in der Wirklichkeit in Anbetracht der gehabten Erwartungen sehr unbedeutend ist.

Nun hat aber die Erfahrung gelehrt, dass die Betreffenden, besonders wenn sie durch Noth, andere Umstánde oder Habsucht getrieben, in ihrer eigenen Sache kein richtiges, unveríalschtes Urtheil zu í'állen pflegen, wäre n sie übrigens auch die allerbesten, loyalsten und tugendhattesten Menschen der Welt. Du weisst ja, liebe gute Marié, dass der meiste Hader, der virulenteste Zank gewöhnlich keinen anderen Grund hat als den Streit über das Meum und Tuum. Zumal entbrannt der Streit dórt am lei eh testen und erbittersten, wie ich es bereits mehrmal angedeutet habe, wo eigentlich nicht viel zu theilen ist. Erbt man Reichtümer, dann ist es nicht schwer sich freundlich zu verstehen und gegenseitige Generositáten und Magnanimitáten auszuiiben.

Julié spricht stets von den magnifiquen Aussichten, die sich den ungarischen Grundherrschaften eröffnen. Diese Aussichten sind indessen besonders nach den letzten Jahren sehr in Schatten gestellt. Allein ich will der Julié zugeben, dass die jetzigen Güter, die jetzt sehr wenige netté Reveimen abwerfen, hald 8,000.000 einst aber sicher 16,000.000 und dereinst sogar ganz sicher 32,000.000, wirklichen Werth haben werden, besonders wenn einige reiche englische Lords, Insassen (!) von Ungarn werden wollten. AUein sie will ja ihren Pflichítheil nicht in gewisser Zeit, einst oder dereinst nicht wahr? Sondern jetzt und auch nicht nach den reellen Werth der Güter, aber nach ihrer eigenen Berechnung, Schátzung etc.

lm österreichischen bürgerlichen Gesetzbuch steht es vielleicht anders — oder auch im Blackstone, dem englischen „Verbőczy“ — das muss Julié wissen — allein nach meinem Sinn bestimmt den wahren Werth der Dinge der Sachen nicht eine oft übersiedelte, oft nachlássige, oft gewissenlose Schátzung, sondern dasjenige:

1. Ura was man es verkaufen könnte — der Goldklumpen vor Robinson hatte keinen Werth —
2. Wie sicher der Besitz ist und wie gross die netten Einkünfte sind,
3. Wie die Entwickelungs-Probabilität steht.

Was nun den ersten dieser Punkte anbelangt, so haben sich Imre und Dénes, die ich liebe und für hochschátzbare junge Leute halté, in derén Éhre ich keinen Eingriff dulden werde, — und ich habe noch mehr Macht, als man glaubt — Imre und Dénes hören nicht auf sich alle Mühe

zu geben, Gsokonya, — zu dessen Flottmachung sie durch so viele Jahre a peu prés ihr ganzes Leben hindurch 84.000 FI. jáhrlich abtragen müssen, zu verkaufen. Es ging bis jetzt nicht. Und ihre Prátensioneii sind bei (iott nicht hoch. Da sollte -Julié ihre Energie und ihr Savoir fairé entwickeln, und vielleicht aus Albion, wo man sie wie sie sagt, so schátzt und achtet, und sie einen so gewaltigen Anhang hat, gute solide Kaufer herbeilocken. Ich gebe ihr mein Ehrenworth, meine Neffen werden gewiss gar nicht difficile sein, besonders, wenn die gute Jiilie die etwaigen guten Káui'er für (Gsokonya Aquisition auf einen Kaufschilling a raison de 8,000.000 hinaufschrauben kann.

Ob nun der Besitz sicher ist, und wie sicher, das lásst sich schvver bestimmen. Ich sebe natürlich aus meiner Retraite nicht hell — aber vielleicht doch viel klarer, als viele Andere mitten im Getümmel der Welt, dass in Neuösterreich (!) nach 10 jáhrigen ausserst kostspiligen Experimenten gar nichts consolidiert ist, gar nichts Wurzel gefasst hat---------- nach meiner Auffassung denmach mit irgend einer Probabilitat keine zu grosse Sicherheit geltend gemacht werden kann; und was die, Einkünfte und Steuern anbelangt — glaubt denn wohl Julié selbst, dass die ersteren sich vermehren und die zweiten verringern werden? Nein, für so thöricht halté ich sie nicht. Das Auf'flackern vor einigen Jahren, wo Wolle, Getreide. Wein etc. gute Preise hatten, ist zu Nichts geworden, das musst Du ja, gute Marié, am bestén wissen. Und ich frage, wo zeigen und beurkunden sich die Wahrscheinlichkeiten, dass es hald besser wird! In der Luft, oder elvva in der visierten Imagination unserer Julié?

Nun ist die Frage, was eigentlich zu machen ist. Meine Ansicht war gleich im klaren, wie ich das Testament deines Vafers vor einigen Tagén durchlas.

Ich habe noch das Testament eines Dahingeschiedenen gekannt, worin nicht sehr viele Leute das entdeckt haben würden, dass dasselbe voller Wiedersprüche ist. Ob das nun aus der Ursache quillt, weil es sich wirklich so verhált, oder weil die Lebenden sich nicht ganz in die Lage und Geistesstimmung des dahingeschiedenen Testamentairs hineindenken können, das will ich jetzt nicht untersuchen. So viel ist gewiss, dass das Testament deines Vaters hinlánglichen Stofi zu Zank und Hader enthált — wenn man Nb. das Ganzé mit dem Auge eines Advocaten und dem k Sinn eines Rabulisten dreht, verdreht, verzwickt — — und wahrhaftig ein Rechtsgelehrter, der weder Sympathie noch Pietát noch höhere Ansichten, noch sein Herz zur Richtschnur nehmen darf, sondern den todten Buchstaben. wie er geschrieben steht, der würde schwer, sehr schwer einen Vergleich und Frieden da heraus lesen können. Ja aber sind denn Kinder eines und desselben Vaters sich gegen einander stehenden Advocaten-Solliciteurs etc.!?

Ich schweige also über das ganze Testament, halté mich jedoch fest an den XVI. Artikel dieses letzten Willens. Das ist der Anker, der

euch retten kann, — wenn nicht — ich muss es gerade heraussagen — Euere ganze Pietát für Eueren Vatern, eine espéce Selbsttauschung oder geradezu Gleisnerei ist.

Ihr wolt seinen Willen gewissenhaft erfüllenül Nun denn so klaubt in seinem Testament nicht hie und herum, sondern erfüllt den XVI. Paragraphü!

Dein armer Vater war ein schwacher Mensch — wer ist aber stárker — er hatte viele Fehler, haben denn wir alle nicht weit grössere? Wolltet ihr über ihn zu Gericht gehen? Würde das Euch beruhigen — oder nicht lieber seinen letzten Willen erfüllen?

Wenn ich mich ganz in die Lage des guten vielgeliebten Bruders denke — wie er sein Testament verfertigte, wie viele Vorwürfe wird er sich gemacht haben, dass er sich so leicht betrügen Hess, denn er war gewiss kein Verschwánder, sich selbst táuschte —, dass er Eins und das Andere nicht auí eine zweckmássigere Art ordnete — welche ungeheueren Scrupel werden in ihm entstanden sein! — Der seinem so guten Herzen zuíolge, es stets allen Partheien recht machen wollte; wie wird er vieileicht selbst Wiedersprüche in seinem letzten Willen geí'unden und nicht mehr die Zeit oder das Geschick gehabt haben, alles zu combiniren etc. ín diesem Augenblicke dachte er sich:

Ich lasse wenig zurück, die Zeiten sind herb, meine Kinder werden sich sehr einschránken müssen — zum wahren Glück braucht man so wenig — wenn sie nur nicht in Streit gerathen — das wäre fürchterlich! Der Mensch ist jedoch voll von Leidenschaft — die Geldnoth, die Geldgier verrücken oft die bestén Köpie etc. Es könnte dennoch doch geschehen, und um diesen Unglück vorzubeugen, benenne ich 3 Ehrenmánner, die sollen die Executoren meines letzten Willens sein —!!

Siehst Du denn nicht, liebe Marie$_s$ fühlst Du es nicht in deinem stets edelpochenden Herzen, dass der Inbegriff des Willens deines Vaters gewiss dei* war: Euch allen so viel, wie möglich nützlich zu sein? Er reussirte nicht und fi el in scheinbare Wiedersprüche — — und wollte sich damit entschuldigen — um jeden Familienstreit und Scandal vorzubeugen, dass nicht ihr selbst in Persona die Sache vis a vis einander in das Reine zu bringen trachtet, sondern andern; denn bei solchen persönlichen Transactionen heuchlirt das kleinste unbedachte Wort sehr leicht, artet gewöhnlich in Invectiven, Repressalien aus, aigrirt alle Betreffenden gegeneinander und muss am Ende dahin religirt werden, wo man námlich hatte beginnen sollen, dass biedere, leidenschaftslose, partheilose und gescheidte Leute die ganze Geschichte ordnen, oder wenigstens zu ordnen suchen — was ihnen — wohl gemerkt — oft wenn zu spát nicht mehr reussirt — weil sich die Betreffenden durch eine einzige seriose aber missglückte líntre-vue beleidigend und beleidigt in eine solche moralische Stellung verknöchern; wie sich uns in der materi ellen Welt der Sage nach z. B.

Rauhenstein und Scharfenegg als Symbol eine nur mit dem Tode endende Faselei darstellen, — und uns — in das friedliche St. Helenenthal düster hinabblickend einzuladen scheinen, uns vis a vis von Menschen und besonders Anverwandten in keine solehe Stellimg zu crystallisieren.

Dein Vater benannte in seinem Testament Gf. Georg Festetics, Gí\ Heinrich Zicby und den Herrn von Rohonczy zu Testaments Executoren. Dieses Testament wurde meines Wissens kurz nacb dem Absterben des Legators in Horpátsch mit allen jetzt üblicben Rechtsformen vor Zeugen eröffnet und vorgelesen. Rohonczy war der einzige von denen, die dein Vater zu Executoren ernannte, bei dieser Eröffnung zu gegen, und entschuldigte sich mit sebr gegründeten Ursacben diesem Verlrauen deines seligen Vaters nicht entsprechen zu können. Heinrich Zichy war nicht mit einer Sylbe von den ganzen Gegenstande informirt, von Georg Festetics weiss ich Nichts. Es wäre nun freilich gut, ja ich wiH sagen Pílicht von Imre und Dénes gewescn, auch nicht einen Moment zur Erfüllung dieses ausdrücklichen Willens ihres Vaters vorüberstreichen zu lassen. Imre war jedoch in Petersburg, wo hingegen Dénes gewesen, weiss ich nicht. Wenn jedoch alle beidé zugegen gewesen wäre n, und man ihnen mit allem Recht auch einen Formfehler vorwerí'en kann, — so frage ich, würde sie eines solchen Versáumnisses wegen ein biliig denkender Mensch verurtheilen können? Absichtlich haben sie es gewiss nicht gethan, lm ersten Augenblicke wäre n sie zu tiel“ vom Sclimerz ergriffen, uni auf der Stelle zur T h e i l u n g (!) machen zu können; denn ihre tieí'geiühlte Pietát íür ihre Eltem ist echt, wahrhaft rührend, erquickt das Gemüth eines jeden bessern Menschen, und gar viele Eltern würden sich glücklich schatzen, so auí'richtig liebende Söhne segnen zu können, und spáter haben sie's vergessen, nicht verstanden, tout ce que vous voulez, je veux tout admetlre, keiner von beiden ist jedoch zu solchen Gescháft erzogen worden — und überdiess war Imre wieder in Petersburg niedergefesselt — Dénes jedoch zu den Füssen seiner Braut, jetzt seiner Frau, die ein allerliebstes Wesen ist, und auf die ich grosse Stücke halté.

Ziehen wir also auch über diese Versáumniss einen Schleier. Das Aufwarmen nicht gut gelungenen Gebahrens irritirt nur, ist unnütz und wird am Ende sogar lácherlich, wenn das Versaumte so leicht reparirt werden kann, wie im gegebenen Fali.

Heinrich Zichy, bin ich überzeugt, wird das Amt eines Testamenis-Exeeutors nicht von sich weisen, Georg Festetics hoffe ich, auch nicht — und selbst Rohonczy würde ich nicht für unerbittlich haltén.

W i r k e in d i e s e m S i n n, gute Marié, und e h e n á c h s t e n s. Wenn Du es recht kaltblutig überdenkst, was ich Dir sagte, oder zu verstehen geben wollte, so bedünkt mich, wird dein Herz und dein Kopf dir denselben Rath ertheilen!

Eine künstlich aufgeschraubte Schätzung wäre das wohl nicht eine gar blöde Operation, wenn man auf die exorbitante Erdsteuer und andere Steuern denkt?

Selbst zusammen zu koramen oder auch nur zu correspondieren halté ich für sehr gefährlich! — Mit der geistreichen Lady's kann kein Mensch auskommen — sie disputirt oder spuckt am Ende alle zu Tod, die es wagen sich mit ihr in náheren Contact zu setzen. Die arme klagt, dass sie isoliert ist — sie Niemand gern hat — man ihr ausweicht, sie nicht gerne sieht und es ist wahr. Ist sie denn aber nicht selbst Schuld darán?

Und nun segne Dich Gott. Mir ist noch immer recht miserablisch! Ich war so ergriffen, wie ich Dich wieder sah, so voll Wehmuth — und hátte ich mich so recht hineingedacht in das Jetzt und das Einst! — es hátte mich der Schlag gerührt. Ich fühlte meine Pulse stocken — ich musste mich aller Rührung, aller Erwármung entschlagen — gleichgültig scheinen!

Grüsse alle Einwohner von Pél sammt und sonders auf das angelegentlichste, auf das herzlichste, und sei glücklicher als ich!

A kérdést hasonló módon tárgyalja Széchenyi június 22-én és július 16-án ugyanahhoz írt leveleiben is.

1858 május 22, Rappoltenkirchen.

T a s n e r Antal írja Széchenyinek: A gróf május 10-i levelét (lásd Levelek III. 677, 1.) az előszóval* együtt megkapta; az utóbbit igen talpraesettnek találja. Most újólag megírja Töröknek, hogy a Por és Sár kéziratát küldje, vissza, várja meg azt kijavítva és kibővítve.

Aggodalommal olvasta, hogy Széchenyi ismét májfájdalmakat érez, de reméli, ez csak múló természetű, s hogy ő is 100 évnél többet fog élni „és még igen nagy szerepet fog másodszor éltében játszani. Nem sokára jő idő, hogy a döblingi bölcsre szorul két fél.“

Ügy látja, az itteni orvos eltalálta a baját, mert vesebaj ellen kezdte kezelni.

1858 május 23, Rappoltenkirchen.

T a s n e r Antal írja Széchenyinek: Széchenyinek május 21. levele (lásd Levelek III. 681—683. 1.) nagy aggodalommal töltötte el; remélhetőleg Oppoltzer már segített a baján azóta. Ha lehet, legalább Michl tudósítsa sűrűbben a gróf állapotáról.

ő is helyesli, hogy most a Por és Sár nem jön; van ugyan a jelenlegi szövegében is sok érdekes, de átdolgozva csak nyer majd. A már kiszedett ívek árát majd pótolni lehet Heckenastnak a mű kiadásánál.

Feleségét nagy honvágy fogta el, noha Sina báró igazán nagy jóakarattal gondoskodik ellátásukról. „De hiába; a budai Kiesdet, Remüdét, Szép Juhásznét, Istenhegyét, Vezérhalmot, Vajdabükköt, Bélakútját sat. sat. semmi a világon ki nem verheti feleségem emlékéből és szívéből!“

* A Hunnia előszaváról van szó.

1858 május 24, Bécs.
Eredeti levél.

Lonovics József Széchenyihez.

Bécs, 24. május 858.

Kegyelmes Uram!

Azon reményben, hogy nem leszek alkalmatlan, szándékozom holnap Nagyméltóságodnál tisztelkedni, egyszersmind hogy becses, nyájas s tanulság teljes társalgásának kellemek annál hosszabban élvezhessem, kegyes meghívásánál fogva Nagyméltóságod ebéd vendége lenni, feltéve azt, hogy az általam igénybe vett hely e „symposionnál“ egy más szerencsésb számára még nem volna lefoglalva. Mi ha így volna, kegyeskedjék azt e czédulámat vivő legényem által nekem megüzenni.

Ki többire fenbecsü kegyeibe ajánlottan vagyok Nagyméltóságodnak buzgón tisztelő híve s szolgája

Lonovics József.

Legszívesb köszönetem jelentése mellett küldöm vissza a pajkos „Punch“ hat kötetét, s bátorkodom a következő évfolyamok kegyes közléséit is esedezni.

1858 május 26, Bécs.
Eredeti levél.

Lonovics József Széchenyihez.

Bécs, 26. május 858.

Nagyméltóságú Gróf, Kegyelmes Uram!

Fogadja Nagyméltóságod igen becses ajándokáért forró köszönetemet. Ezzel s a kölcsönzött érdekes könyvékkel azt mívelé nálam Nagyméltóságod, hogy hajnaltól, vagyis a reggelizéstől kezdve éjjelig, meddig t. i. szokott olvasásom tartani, folyton-folyva Nagyméltóságod igen-igen tisztelt drága személyével foglalkozzam.

A kegyes kérdésért is szinte érzékeny köszönetet mondok. Oly ebéd, melynek ízletes voltát Nagyméltóságod szeretetreméltó udvarisága, s szellemdús társalgása fűszerezi: szügségkép a boldogított vendég egésségére válik. „Quod habet et fecerit.“

Hopf titoknokom igen megtisztelve érzi magát Nagy méltóságod fenbecsü kegyes bizalma által, s ezt a legszívesb készséggel fogja igazolni. Fogyhatlan tisztelettel vagyok Nagyméltóságodnak alázatos szolgája s híve

Lonovics József.

Széchényi György esztergomi érsek s prímás született 1592-ben, 1645-ben lett esztergomi kanonok, 1647-ben pécsi, 1649-ben veszprémi, 1655-ben győri püspök, 1667-ben kalocsai, 1677-ben esztergomi érsek; meghalt 1695-ik év márczius hó 12-én, és így életének száz harmadik évében. Ezt kívánom Nagyméltóságodnak is. Faciet Deus.

1858 május 27, Rappoltenkirchen.

Tasner Antal írja Széchenyinek: Miután a Por és Sár kiadása elmarad, Török a mellékelt címet akarja a kiadványnak adni; ha a gróf helyesli, küldje el neki a szintén csatolt értesítést. Az ő állapota mintha még rosszabbodott volna; olvasnivalóval még el van látva.

1858 május 30, Rappoltenkirchen.

Tasner Antal írja Széchenyinek: Utolsó három levelét (május 26, 27, 28 lásd Levelek III. 684—688. 1.) megkapta. Széchenyinek családjára is kiterjedő jóindulata eszébe juttatják azt, hogy immár 30 éve van szolgálatában, s hogy 1825-ben tisztelgett nála először atyjával együtt. Feleségét a főváros emlegetése valóban felvidította. — Budapest új elnevezésére nézve első propositiója a Kelem lenne, a mely már Béla király jegyzőjének művében is előfordul.

Török remélhetőleg felküldte már a Por és Sár kiszedett íveit is. Az ő állapota nem igen javul, főleg veséjében érez fájdalmakat.

1858 május 31.
Sajátkezű fogalmazvány után.

Gróf Festetics Tasziló hoz Milanóba.

Mein sehr verehter Freund!

Ich bekam. vor einiger Zeit die Conscription von Saagh. Nun erlaube ich mir an Dich folgende Fragen zu stellen, um einen Schritt vorzurücken.

1. Willst Du uns — Crescence und mir — Saagh in Pacht gebén? a) auf wie viele Jahre?, b) um welche Summe, c) Unter welchen Bedingungen?

2. Wárst Du gesonnen Saagh zu verkaufen? a) was wäre der Kaufshilling, b) wie viel müsste baar erlegt werden, c) würdest Du irgend \velche Gonditionen an den Verkauf knüpfen. —

Ich glaube Saagh gehört zum Majorat??? Nemlich sprach ich mit Dénes Festetics über diese Angelegenheit, der wie ich vermuthe, auch Etwas indiscretes zu reden hat — und fragte ihn, oh er protestiren würde? Worauf er antwortete: Nein á condition dass ein Aequivalent für Saagh bestimmt werde. Wie das Alles sitzt, von höher Orts befohlen und patentiert ist, weis ich nicht.

Wir gegenwártigen Deine Antwort. — Ob sicih da zu unsern beidenseilige Vortheil und Geschmack etwas entwickeln wird oder nicht — — kann ich nicht prognostiren. Vielleicht ja! Wir sollten es demnach versuchen. Gehet es nicht? nun dann so stehen wir dórt wo heute — — und ob ja ob nein, bleiben Du und wir. — wie ich hoffe — die aufrichtigsten Freunde nach wie vor —

* Bujtár Tali aláírással. Ezt több esetben használja Tasner ezután.

Isten veled drága Barátom.----------

Azért írtam németül, mert nőm nem elég jártas honi nyelvünkben és tulajdonkép most ő a chef de familie —

Alles liebe und Freundliche von Crescence.

Igaz híved.

Festetics június 5-én írt válaszában közli, hogy hajlandó a birtokot évi 16000 forintért kérbeadni, vagy 450000 frtér eladni; a vételár harmadát két év alatt, a további részt öt év alatt kívánja megkapni, hogy a rokonokat az eladásért megfelelő birtok vételével kárpótolja.

1858 június 5, Vöslau.
*E*redeli levél.

Gróf Szécsen Antal Széchenyihez.

' Június 5, 858.

Tisztelt Barátom,

történetesen több napokig nem lévén a városban, becses soraidat éppen azon szempillanatban kaptam, midőn az Alföldre indulandó a vasútra mentem. Megvoltam győződve, hogy "emberem már régóta meghozta a kívánt másolatokat, és tüstént izentem nékie, hogy azokat másnap Döblingbe kivigye, vagy legalább nálad magát személyesen jelentse és parancsidat vegye.

Az illető egyén hajdan titoknokom volt és igen becsületes, teljes bizodalmat érdemlő egyén. Remélem, nem nekem tulajdonítod a kedvetlen késedelmet, és meg vagy győződve, mennyire fontos előttem kívánatidnak mennél tüsténtebb történendő teljesítése. — Nagy köszönettel venném, ha Isten segítségével a f. hó 13-án történendő visszatértem után a tekintetben egypár sorral megnyugtatnál. Falusi lakom: 115. Marié nvilla, Vöslau.

Talán Rád nézve, ki az anyagi haladást a szellemi fejlődésnek mindég oly hatalmas tényezőjeként tekintetted, nem lesz érdektelen, hogy mostani utamat Bécsből Temerinig a Szeged-kikindai vasút segedelmével 27 óra alatt bevégeztem. — Fogadd szíves ragaszkodásom és őszinte tiszteletem kijelentését, mellyel magamat további baráti kegyeidbe ajánlom.

Szécsen Antal.

1858 június 6, Bappoltenkirchen.

Tasner Antal írja Széchenyinek: Töröknek írt, hogy mostanában még ne várja a Por *és* Sár bővített kéziratát. Betegeskedése tovább tart; felesége lement Pestre a lakást rendbeszedni s a fiukat meglátogatni. Leányával de Lavoisline társalog franciául, ki 81 éves, a báróéknál volt nevelőnő, s úgy mondja valamikor Széchényi Lajoséknál is. Mart = part, ikermari = kettőspart, Dunapart.

1858 június 14, Rappoltenkirchen.

Tasner Antal írja Széchenyinek: Nagyon fájlalja, hogy most nem lehet a gróf közeleben, nem hallhatja a készülőben levő Por és Sár új szövegét; . . . „igen jól eltudom képzelni, a mint én Nagyméltóságod

ismerem, hogy most lelkének visszanyert teljes régi fiatalsága s ruganyosságánál fogva mi és mennyi mindenféle lehet figyelmének s bámulandó tevékenységének tárgya. — Az a bőség a jegyző években, s az azok szerinti mozgatandók és teendőkben! Por és Sár, — A másik elkezdett magyar, — A német paprikás, Akadémia, — Borászat, — Gyürky, — Schwarzer, — Still, — Sellers, — Hajnik, — Béla, — Ödön, — Zichyek, — Michl, — Voraner, — Farkas Sándor, — Bertha, — Török, az a sok látogató, az „eszély védelmezők bunkós botja, azon naponként közel járkáló elefánt láb ellen, hogy alattomban az erszény rizsföldjébe be ne taposson, s ott kárt ne tegyen! (Klang stb.)“ — Brach mind r-rel mind a nélkül, — Heinrich, — Bujtár, — s még annak annyira megtisztelt háznépe is; az a sok levelezés, Ida Pfeiffer, Madagascar, papagály, a legnagyobb fontosságú hazai és világi ügyektől a mindennapiságot fűszerező legkisebb tréfákig! sat. sat.“

Felesége visszajött Budapestről, s magával hozta az „Aufschüttungs Operarumot, a melyet Bertha adott ki a pesti kéziratok közül. Az ott maradtak nagy része már megjelent, de van köztük egyéb is, azért előre is kéri, semmit ne semmisítsen meg saját kézirataiból. „Mennyit érne most egy múzeumban, ha Mózes, Homer, Sokrates, Plató, Horácz, Seneca, Szent István s más ily halhatatlanoktól — ezer évek után — csak egy sor saját-kezű kézirat is volna felmutatható. — így lesz valaha Nagyméltóságod kéziratával is. Kár, hogy Pythagoras nem vagyok, hogy akkor más emberi alakban ismét élhetnék.“

Az ő egészsége nem javul, levelét tollba mondta most is.

1858 június 15, Bécs.
E r e d e t i levél

Hopf J á n o s S z é c h e n y i h e z .

Bécs 58, 6/15-én.

Nagyméltóságú gróf úr, mélyen tisztelt kegyelmes uram! Az Excellentiád által kegyesen reám bízott munka eddig kidolgozott részét, valamint annak mikénti folytatása vagy befejezése iránti tervemet bemutatandó, de egyszersmind Kegyelmességednek bölcs nézeteit s tanácsát kikérendő, múltkori udvarlásomkor adott kegyes engedelménél fogva bátor leszek holnap, e hó 16-án, hacsak Excellentiád máskép rendelkezni nem méltóztatik, Kegyelmességednél ebédre megjelenni.

Magas kegyeibe ajánlott mélly hódolattal öröklöm Nagyméltóságodnak legalázatosb szolgája

Hopf J á n o s .

1858 június 17, Rappoltenkirchen.

T a s n e r Antal írja Széchenyinek: Sietve küldi a Hunnia még hiányzó, nyomtatott íveit. „Éppen most veszem azon örvendetes tudósítást, hogy a „Hunnia“ kiszabadulása iránt legjobb reményeket adtak, s így már most csak a mikorról van kérdés; de meg lehet, az első kiszabadult példány nyal már e napokban teendi Török Döblingben tiszteletét.“ Paúr Iványt, a kit Hajnik hívott fel a soproni levéltárnoki állásra való pályázásra, ismeri: minden tekintetben odavaló, derék ember.

1858 június 18, Pinnye.
Eredeti levél.

Rohonczy Ignácz Széchenyihez.

Kegyelmes Uram!

Hivatalos állásom a terhes idő viharja által megszűnt, de megmaradt a táblabíró, pedig plurium. Mert hiszen ez de jure egy nem változható, örökös hivatal. Már ily táblabírónak tudni kell mindent, különösen most a pénz számításokat is.

íme tehát mit Excellentiádnak szóval előadtam, de hamarjában nem elég világosan, most papírra rakva megküldeni vagyon szerencsém.* Igaz, hogy egy kis ámítás vagyon a dologban, mert a kamatoknak kamatjai nem vétettek tekintetbe, de vagyon a tervnek jó oldala is, mert legalább jó takarék erszény. Részemről legalább egy felette kedves érzés fogja el keblemet, midőn hosszú idő után alkalmam nyílik valahára ismét levél által kijelenthetni azon igaz határtalan tiszteletemet, melyet oszt velem minden igaz magyar és mellvei vagvok Nagyméltóságodnak Pinnvén június 18-án 1858

alázatos szolgája
Rohonczy Ignácz.

1858 június 19, Cenk.
Eredeti levél.

Széchenyiné nevében gróf Zichy Géza Széchenyihez.

Mein überaus theuer Herzensfreund!

Wir sind vorgestern abends, nachdem wir bei Oswald und Helene ein freundliches Soupee eingenommen, um 12 Uhr in Zinkendorí glücklich angelangt. Gestern früh wurde gleich der Badewagen zum See geführt, und hat in allen Wendungen und Richtungen die Probe vortrelt'lich beslanden.

Zinkendorí' ist ein kleines Paradies, und könnte für mich der glücklichste Aufenthalt sein, wenn der theuerste Gegenstand meines Herzens nicht fehlte. Gestern, als wir beim See wäre n, um den Platz zur Remise des Badewagens zu bestimmen, kani Irene mit Heinrich, Leopoldine mit Alexander Erdődy in zwei Wagen angefahren, die den Schöpfer der genialen Idee erkannten, und ebenfalls ihre beneidenswerthe Bewundcrung ausdrückten.

Ich hatte mit Hajnik einen langen Discours, ich frug, wie viel Joch Rüben sind angebaut, — er: 600 Joch, — ich: wie viel tragt das in Geld, — er: 50000 FI. rein, — ich: in die Hand, — er: nein, die Unkosten müssen abgerechnet wcrden; — ich: ich will wissen, wie viel bekommen wir

* A melléklet arra vonatkozó számítás, mit eredményezne 450 ezer pengő forintnak kölcsönvétele 32 évre. A szerző azon eredményre jut, hogy a terhek kifizetése után még 300 ezer forint tiszta nyereség is maradna. Széchenyi nyilván a sági birtok vételárának felvételére gondolt.

Geld in die Hand, — er: ganz gewiss 30000 Fl., — ich: wenn es nur so ist, können sie mir ihr Wort gebén, — er: ja das kann ich Euer Excellenz zuversichtlich gebén. Hajnik glaubt in Hinsicht der Wolle vielleicht noeh ein paar Wochen zu warten, bis dahin kommt auch, wie mir der junge Lipmann sagte, sein Vater von Marienbad zurück, der sich bei uns wieder anfragen wird.

Mit Gonzales konnte ich noch nicht sprechen, ich hatte dazu noch kehien ruhigen Augenblick. Heute ist Oswald und Helene hier, und annonzieren uns auf Nachmittag die Menage Kálmán mit Mama Grünne sammt zwei Töchter. Für Secretaire hat Hajnik seine Aufträge verrichtet, und wird mündlich referieren, er war auch in Oedenburg, fand Lunkányi nicht, der erst heute Abends von Wien kommt. — Mit Rohonczy nehme ich mir noch vor zusammen zu kommen. — Boist französ. Dictionnaire habe ich gefunden, ebenso das verlangte Tintenzeug, die Sack, so wie die Gedichte von Raitsch.

Heute hat es eine Stünde láng geregnet, und der Himmel scheint in diesem Augenblick hiezu seine Vorbereitung zu treffen. Dem armen Luther geht es recht schlecht, ich habe ihm gestern mit Geyza besucht, um mich von seiner ordentlichen Pflege zu überzeugen; leider ist für ihm keine Rettung zu hoffen. — Und nun sage ich Dir ein herzliches Lebewohl! Hoffe, dass Du dich einer guten Gesundheit erfreuest, grüsse die Doctoren Görgen und Michel, und bitté letzteren, falls das Geld von Csokonya von Paul und János ankommen sollte, die Rezepisse zu unterfertigen, und das Geld in Aufbewahrung zu behalten, nur musste er Gross und Nagy informiren, dass der Briefträger das Geld dem dr. Michel einzubándigen hat, Michel möchte ihm hiezu die Stunde bekannt gebén.

Ich umarme Dich herzinniglich. der Secretaire küsst Dir die Hánde. und empfiehlt sich deiner ferneren Gnade und Gewogenheit. Zinkendorf am 19. Juni 1858. lm Namen der vielgeliebten Mutter

Geyza.

1858 június 24, Conegliano.

Eredeti levél.

Gróf Károlyi György né Zichy Karolina Széchenyihez.

Mindig tisztelt, mindig szeretett, mindig páratlan barátom, elteleth ellén Pista bácsi-

Már régóta megvagyok fosztva azon kellemdiís élvezettűi Önnel levelezni; hová lettek az idők, hol Dorotea utczárúl, Ullmann háztól majdnem minden nap rövidebb vagy hosszabb levelet vettem! Hol az idő, mikor Ön vörös pá n 11 i k á s vitéznek monda magát-: chevalier de la légion d'amour! — hová??

Mindig kívántam Önnek írni, de nem mertem, ha haza felé indultam volna, minden esetre látogattam volna; de most midőn tudom, hogy rólam szívesen emlékezik, és hogy a valaha kis grófnérúl sokszor beszél, legyen én fiam vagy fiával, most midőn legelőször Béla fiát láttam, most nem tudok ellentállni vágyamnak, Önnek kedves, eszes fia által néhány sort írni és mondani, hogy ünnepnap volt az, mikor Önnek fiait, de különösen Bélát, ki mindenkor kedvenczem volt, nálam mint kedves vendégel láttam. Bélát oly kedvesnek, eszesnek, szilárdnak és komolynak

találtam, és egyszersmind oly míveltnek, hogy ha Pálma leánykám nem volna csak 11 éves, mindjárt vőmnek kívánnám, és ki tudja, ha valaha úgy nem lehetne, ha Béla' míg Pálma felnőtt, nem választott. Ki tudja! Béla ígérte Önnek ezen sorokat kézbesíteni.

Fiam ajánlom Ön hajlamába; jó, bölcs tanácsot ki adhatna, kitől jobban tanulná a haza iránti szent kötelességet, és hű polgárnak feladatát, mint éppen Széchenyi Istvántól, páratlan honfitól. Éljen Széchenyi. Reméljük, hogy borúra derűi az ég. Isten Önnel kedves Barátom, szeresse mindig és emlékezzen az Önt hőn tisztelő barátnőjére

K á r o l y i K a r o l i n a .

Conegliano jún. 29-kén 1858.

1858 június 25.
E r e d e t i levél.

P a ú r I v á n h o z .

Ober-Döbling No. 163.
Június 25 ikén 1858.

Tekintetes Úr,

Ha Ön, Pál bátyám által, ki mint családi gondnok erre jogosítva van, Széchenyi család levéltárnoknak kineveztetik, — kérem vegye útját Bécsnek, és keressen pillanatra barlangomban fel. Őszinte tisztelettel

gr. S z é c h e n y i I s t v á n .

1858 június 29, Rappoltenkirchen.

T a s n e r Antal írja Széchenyinek: „A Hunnia csakugyan megakadt, Budán az ottani hivatal nem meri kibocsátani , . . azt állítja, hogy a munka a nyelv dolgát tekintve csak a mai viszonyok parabolája“. Bécsben Kempen, Levinszky tanácsos, Fiedler titkár és Kecskeméthy kezébe kerül. Ezekre a grófné Szögyény, Schlick által hathatna, hogy a mű elavult kézirata már Török kezében van.

A hírlapokat a következő félévre is megrendelte, a temesvári Delejtűt is. A naiv szó helyett sokan gyermeteg-et használnak.

1858 június 30.

Első részét Széchenyi írta, a befejező sorokat Görgen.

Lieber Doctor

für den kommenden July, August September habe ich zu entrichten 920 fi.
Meine Frau hat a 2 fi. lOmal, andere Gäste á 1 fi. 25mal
hier gegessen, das macht 45
zusammen 965

Die ich Ihnen hiemit zu übergeben mir die Éhre erweise. Durch dicse letzte faveur haben Sie meine traurige Lage vesentlich verschönert!

Nehmen Sie meinen innigsten Dank dafür; wie überhaupt íür alle Liebenswürdigkeit, die Sie und Ihre Frau mir angedeichen liessen. Mit aufrichtiger Wertschátzung Ihr bereitwilligster Diener

Gr. Stephan Széchenyi.

30-ten Juny 1858 Ober Döbling No. 163.

Obigen Betrag hafae ich heute baar erhalten.

Oberdöbling am 30. Juny. 1858.

Med. Dr. Goergen.

185S július 14, Gyöngyösapáti.
Eredeti levél

Gróf Széchényi Pál Széchenyihez.

Apáti 14/7. 858.

Mein theuer Brúder!

Mit Bedauern vernehme ich aus deinem Schreiben von 8-ten dieses, dass Du wieder am Schwindel leidend bist, es wäre meines Erachtens doch klug, wenn Du die Vorschriften der Árzte nachkommend grössere Leiden praeveniren würdest. In Zinkendorf vor so vielen Jahren war derselbe Fali, wo Du die Annahmungen deiner Leber nicht achtend, endlich mit unseligen Schmerzen und lángeren Leiden durch Lederer geheilt wurdest. Deinen Kindern und uns allen zu Lieb solltest Du dich beachten.

Da ich noch niemals in der Lage war einen Archivar zu ernennen, so erkundigte ich mich, in welcher Form dies zu bewerkstelligen sei. Nach den erhaltenen Angaben mich richtend, schaltete ich die Eidesleistung in meinem Ernennungs-Document; solltest Du es überflüssig finden, so können wir es erlassen. Ich bcstehe durchaus nicht darauf.

Es wird mich ungemein freuen, wenn deine Söhne mich besuchen werden. Es würde mich aber unermásslich mehr freuen, wenn die Söhne in Begleitung des Vaters khámen. Mein Gyula hat uns auch einen Tag geschenket, und war lieb und herzlich wie vordem, so dass wir alle Hoffnung haben, dass er uns wiedergegeben wird. Heute erwarte ich den Bischof von Steinamanger und mehreren Gássten, und muss daher schliessen, obwohlen ich so gerne mit Dir plaudere, Gott mit uns.

Paul.

1858 július 11, Pest.

Heinrich János írja Széchenyinek: Ö is osztja a gróf nézetét, hogy valamikor Pestnek szebb jövőt jósoltak, de a jövő Isten kezében van.

A háznak, földnek most valóban nincs nagy forgalmi becse; ha a család házaira kerülne a sor, jónak látná a józsefvárosi Krachenfelsféle majort eladni, mert a közeleben kaszárnya épül. A sétatérit most ne adják el, inkább a tervnek megfelelően építsék fel a mellette levő Papfélél is; ez jövedelmez.

Ő jó erőben van, 83 éve mellett a gondviseléssel járó teendőket el tudja látni.

1858 augusztus 1.
Eredeti levél gr. Zichy Géza kezével írva, csak az aláírás sk.

Fehr Vilmoshoz.

Lieber Fehr!

Meine Frau ist im Begriff die Aquisition einer schönen Herrschaft nahc- bei Zinkendorf zu machen. Sie wünscht daher einen Theil ihrer Werthpapiere wo möglich zu veräussern.

Nun bitté ich Sie mir gütigst ehebaldigst sagen zu wollen, oh die. Actien der Josephs Walzmühle wohl zu veräussern wäre n, und wie Iheuer? Meines Wissens hat meine Frau im 1. J. von dem Ertrágniss der Miihle noch keine Dividende bezogen. Würden Sie daher die Gefálligkeit haben mir gleichzeitig anzudeuten, wie viel Prozente per Actie die General Versammlung festgestellt hat, und wo das Geld zu beziehen ist.

Ich hoffe, es geht Ihnen gut und so auch ihrer Frau, der ich mich auf das freundlichste empfehle, und dass Sie gewiss nicht durch Wien rutschen werden ohne mich in meiner Eremitage aufzusuchen. Mit auf-richligster Hochachtung ihr bereitwilligster Freund und Diener

Gr. St. Széchenyi.

Döbling am 1-ten August 1858.

[1858] augusztus 1, Cenk.
Kredeti levél.

Gróf Széchényi Béla atyjához.

Czenk, aug. l.-jén.

Édes atyám,

nagy érdekkel és sok örömmel olvastam Ffestetics] Taszilónak válaszát: rövid, keveset szóló, de annál többet mondó leveleit nagyon kedvelem. Hajnik est rayonnent de cet achat.

Tegnap Sopronyban voltunk a keresztelésnél: Kálmán fiáról egyebet nem mondhatok: als es glich einer kranken Spinné. De ezen ünnepélynél még más meglepetés is várt reánk. Kivel találkozánk — oh surprise; oh bonheur! Spinat ő zöldségével. — Ő annyi szépet mondott a mamának, annyit csókolgatta kezét, és forgott körülötte, — még a ruháját is eltépte egy ügyes bók alkalmával, — Mama ist vis a vis seiner nur Versöhnung. Feledi a vallott múlt kudarczot, mivel Spinat megígérte neki, hogy Rezsőért valamit tüstént teend (azt is mondotta, hogy Bécsbe jövetelekor szóllani fog Rezső miatt tüstén Montenuovoval). Fog-e valami történni, vagy nem, azt a közeli jövő mutatandja meg, én megvallom, hogy előbb nem hiszek semmit, míg magam szemével nem látom Rezsőn a három csillagot fényleni. — Hanem meg kell vallani, hogy anyánk a „öld marczit“ tegnap keményen megizzasztotta. Nem jön az oly hamar a mi környékünkbe.

Nemcsak a hortobágyi pusztán, hanem, nálunk is már napok óta fúj a szél, az időjárás változékony, inkább hideg, die áltesten Leute erinnern sich nicht von so einem Jahrgang! — A világ nyolczadik csudája ^a fürdő szekér) alkalmasint szárazon maradand az idén.

Itt küld anyám két levelet, melyek édes atyámnak szóllanak. Köszöntöm Győzőt és Rezsőt kezeit csókolva vagyok háládatos fia

Béla.*

[1858] augusztus 2, Sopron.
Eredeti levél.

Gróf Széchenyi Béla atyjához.

Sopron augusztus 2-án.

Édes atyám,

Hajnik, Pappal és Némethyvel ma este indul Sághra azt átveendő. Hajnik gondolatát szeretné közölni édes atyámmal, a mi az ottani tisztséget illeti, ezt szóval vagy írásban szeretné tenni, -— ha édes atyám parancsolja, akkor talán Hajnikkal Bécsbe jöhetnék.

Most kevés munka lévén, Hajnik vasárnap 14 napra Rajcsra szándékozik, egészsége miatt. Festetics Béla oly szíves e sorokat magával vinni. Igaz magyar fia

Béla.

1858 augusztus 5.
Gr. Zichy Géza írása, csak az aláírás sk.

Fehr Vilmoshoz.

Lieber guter Fehr!

Mit vielen Dank bestáttige ich den Empfang ihres Briefes vom 4-ten August. Da Sie die Freundschaf't für uns, meine Frau und mich haben wollen uns in Hinsicht unserer Walzmühl Papiere hülfreichc Hand zu leislen, so nehme ich mir Freiheit lhnen hiemit 22 Stück Coupons mii der Bitté *zu übersenden, dass Sie die darauf fallenden 3740 FI. mittelsl dcr Post mit allen Vorsichtsmassregeln mir zu übersenden die Güte hátten. Oberdöbling No. 163. Hundertsiebzig Gulden per Actie ist in der That eine hübsche Dividende. Sie sprechcn in ihrem Brief aber noch von nachtráglichen 147 FI. im Jánner 1859 zu erheben. Wie dies mit den Prioritáts Actien zusammenhángl, konnte ich — áusserst ungeschickt in Rechnungssachen wie ich bin — nur durchaus nicht explicieren. Was wird man. im Jánner voranzeugen haben, um die nachtráglichen 147 FI. erheben zu kőimen? Werden die Prioritáts Actien mit 6% verzienst, und wo, wann und auf welche Art sind diese zu erheben. Seien Sie so freundlich um hierüber mit einigen Schlagwörter aufzukláren.

* Széchenyi feljegyzése a levél hátára: Kedves fiam Rezső, e sorok tán érdekelni fognak, jóllehet tán Te is kaptál Sopronbul valami tudósítást.

Széchenyi István.

Was nun die Stamm Actien anbetrifft, so wünschen wir sie sammt und sonders zu verkaufen, aber nicht anders als al pari und baares Geld. Wir haben nebst den 22 Stück Stamm Actien 13 St. Prioritáts Actien, die zusammen einen Nominalwerth von 27200 Fl. reprásentieren. Können Sie lieber Fehr, diese Summe für uns auf einmal oder theilweise flüssig maciién, so werden Sie uns recht verbinden, weil wir die Aquisition von dem Gute Ságh ganz nabe von Zinkendorf uni 400000 Fl. bereits gemachl habén, und somit angewiesen sind theils auf Abzahlung des Capitals und Interessen, theils auf Umschreibgebühr, Taxen etc. in alle untere kleinere und grössere Sácke zugreifen. Meine Frau und ich wir empfehlen uns Ihnen und ihrer liebenswürdigen Frau auf das angelegentlichste, ich aber nenne mich mit aller Anhánglichkeit und Hochachtung ihr aufrichtiger Freund und Diener

Döbling am 5-ten August 1858.

Gr. St. Széchenyi.

1858 augusztus 7, Gastein.

Tasner Antal írja Széchenyinek: A Hunnia kiadásának beszüntetését sajnálja.

Örömmel olvasta a gróf leveléből, hogy Ságot Ödön részére megvette; ha Hajnik jól felszereli, értékes vagyon lesz belőle. A túlnedves Marczaltó és túlszáraz Agárd megvételét azért ellenezte, hogy a pesti házakon ne kelljen nagyon olcsón túladni. — Kelemen, Wesselényi jószágigazgatója kéreti a kötelezvény és betáblázás másolatát, bizonyára kiakarja a 13837 forintot fizetni.

Fiai megérkeztek, köszönik a gróf jóságát iránta.

1858 augusztus 11.
Keszletek Tanárky Gyula naplójából.

Tanárky reggel Kossuth londoni szobája előtt elmenvén az behívatja, s részvétét fejezi ki neki anyja halála felett.

„E nap kedélyem nagyon nyomott volt, megkísértettem több izben munkához fogni, de nem ment. Este tea után átmentem Kossuthékhoz; igen szép langy este volt, 's az egész család a kertben járkált. Valterné az nap (titokban férje előtt) oda át látogatást tett, s beszéllé, mint él Széchenyi a bolondházban Görgennél; most se jár ki még a kertbe se, hanem több teremet bir, s ebédeket ád, mire magyar barátit, ha Bécsben vannak, gyakran meghívja. Unszolák őt nemrég, miért hogy Magyarországba nem megy, vagy utazni külföldre.

Magyarországra — viszonzá a híres gróf, — hogy leköpjenek? Vonatkoztam ez ominosus feleletre, mely az 1848-iki titokba be nem avatottnak annál különösebbnek, annál bizarabbnak fog feltűnni, mentől bizonyosabb az, hogy a most nagyon materialis irányba zaklatott középrend nagy többsége őt nagy enthusiasmussal fogadná, ha Pestre menne.

Öregünk [Kossuth t. i.] közlékeny kedély állapotban volt, s beszélt (neje, gyermekei, Ihász s én előttem) oly függöny megetti jeleneteket 1848-ból, mikért, ha csak maga memoirjait még meg nem írja, örömest adna egy jövő memoir író aranyakat, ha bír velök.

Jegyezzünk fel tehát némelyeket, egykor tán valaki hasznát veheti a nélkül, hogy aranyon vásárolná.“

A b é c s i d e p u t á c z i ó. — V. Ferdinánd, Ferencz Károly, István nádor, Kossuth és Batthyány. — A király így szól Széchenyihez: Stefferl i piet tich nim mir nit ten trón! —

Az a r i s t o k r a t á k hogyan hajlongnak Kossuth előtt azon ígéret után, hogy Bécsnek 24 óra múlva a békéjét helyre állítja.

S z é c h e n y i i r í g y k e d é s e. — „Széchenyi hogy kínálja meg ezelőtt Kossuthot Pozsonyban ama híres beszéd után, mely a bécsi forradalmat csinálta, egy consiliariusi állással a közmunkák dicasteriumában, melyet még akkor is a leendő legfontosabb reformnak képzelt. — De nem úgy ám, — feleié Kossuth, mert holnap ministeriumunk lesz! Széchenyi majd elájult e szóra, de még se hitte, még mily hatalom lesz Kossuth egy két nap múlva. Még a gőzösön, melyen a deputáczió felment Bécsbe „van szerencsétek“-ről beszélt, de már a bevonulásnál, mikor a Praternál Kossuth leszállt hinta járói, nehogy a nép valahogy a lovakat kifogja, Széchenyi felült Kossuth kocsija bakjára, és öszvecsapkodta folyvást kezeit álmélkodásában.

Legjellemzőbbek azok a S z a l a y (az arkansasi) p u s k á i Kossuth szobájában, hogy Széchenyi egy karszékbe veté magát, — a mint Kossuth egész ártatlanságában ama puskák agyait arczához próbálgatá, egyszer történetesen az egyik csövét Széchenyi karszéke felé foga. A gróf halálos ijedségében felugrott székéből Kossuthra kiáltva: Csak nem lő engem meg! — Kossuth egy kissé meg volt lépetve ez apostrophán, de eszmélvén annak szörnyű sértőségén, egy kis pausa után emphasissal monda: „Nem ha oldalunk mellett lesz (oldala mellé mutatva), de Istenemre igen, ha ellenünk lesz! A ministeri tanácskormány előtt volt e jelenet Kossuth szállásán, mire Széchenyi pontosan az órára (3 óra délután) megjelent, a többi spectabilisekből vált minister ellenben óra után szállinkozott lassanként öszve. A ministeri tanács végre elkezdődött, de Széchenyi egy szót se szólva öszve húzta magát karszékébe, — végre megszóllalt ennyit mondva: „Tudjátok én jó fiú vagyok, mindenbe beleegyezek, a mit végeztek, csak eresszetek haza, mert lázam van“. Kossuth a mint erre megfogá kezét, az forró volt, mint a parázs és remegett.

Haza vivék és paroxizmusában mindig azzal vesződött, hogy kérleljék meg Kossuthot iránta, s hisz ő nem vétett semmit stb. Orvosa Balogh Pál, a homeopatha ki akarta küldeni jószágára, a világért se ment, míg neki Kossuth írott engedelmet nem küld, hogy elhagyhassa Pestet. Kossuthnak kellett utoljára is ilyenforma iromány t aláírni, mert a gróf mindig ázzak vesződött, hogy ha ő Pestről elmén, Kossuth őt mint árulót, ki szökni akar, elfogatja s agyon löveti. Így ment el gőzösön Pestre, s Esztergomnál beleugrott a Dunába.

Közel azon időbe esik a v e r e s b á r s o n y p o r t f e u i l l e históriája, melyet Széchenyi soha se hagyott el magától, és még midőn a ministeri conferentiába jött, még akkor is elhozta magával. Egyszer a portfeuille csak elvész. Széchenyi mint a tébolyodott keresi portfeuillejéi mindenhol, még Kossuth szállására is jő, kérdez cselédet, mindenkit, nem talált-e valamit? Az öreg Márton, Kossuth hű inasa oldalvást observál-

gatia a grófot, a mint még a lépcsőn is hajhászta portfeuillejét kezeit feje lelett görcsösen türködve, s magában félhangon küszködve: „Oda vagyok, végem van, oda vagyok“. Kossuth azt véli, hogy ama portfeuilleben Széchenyi titkos correspondentiája volt a bécsi udvarral, mely testvérje (Pál vagy Lajos, nem tudom már) a császári főudvarmester útján folyt hihetőleg, -— s hiszi, hogy Széchenyi mindent elárult, mi a ministeri tanácsban mondatott.

Azt is említé megint Kossuth, hogy Széchenyi őt egykor megakará mérgezni, — nem kérdezem hogyan, hanem itt az öreg valószínűleg arra a szivarhistoriára alludált.

Akármi lett légyen abban a mysteriosus tárczában, arra mégis nyújtanak ezen tények és jelenetek némi kulcsot, miért hogy sehogy se akar Széchenyi a bolondházból Magyarországba menni, hogy ott le ne köpjék, s miért emlegeti még most is „Hej ha én Kossuthal együtt mentem volna, szabad volna most Magyarország!“

E két utóbbi dolgot Valternétól tudjuk, mint mondám, kinek módja van jól informálva lenni, mert Gutherz Görgennek vagy Görgennének a bolondház tulajdonosának sógora és Német Lajos sokak szavaihoz hozzá fér, a kik Széchenyihez most bejárnak.

Kossuth azt is monda ma, hogy István főherczeget kétszer szólította volt fel a magyar korona elfoglalására, Bécsben és Pesten. Bécsben mikor ama első nagy deputáczió felment, és Pesten Jellasich betörése előtt. Azt lú^i Kossuth, (és ezt kimondá): ha István akkor elfogadta volna a koronát, nem lett volna háború, Jellasichal annál inkább ellehetett volna készülni, — és a külső hatalmak elismerték volna Istvánt azonnal; Olgát az orosz herczegnőt adtuk volna neki feleségül, s minden csendesen végződött volna“.

Tanárky kétségbe vonta a feltevést, de Kossuth ennek ellenére tovább is fentartotta a nézetét.

(Nemzeti Múzeum levéltára.)

[1858] augusztus 14, Gyöngy ősapát i.

E r e d e t i levél.

Gróf Széchényi Pálné Széchenyihez.

Apáty den 14. August.

Lieber Stefferl!

Paul, dem es Gott lob schon viel besser geht, ist doch noch nicht in der Verfassung Dir selbst schreiben zu können, deshalb tragt er mir auf Dir zu sagen, dass er die bewunschte Bittschrift wegen der Szigether Wein zehent erhalten hat, und sie Dir hiermit übersendet. Paul hofft, dass es Dir recht gut geht, und vereinigt sich mit mir um Dir herzlich Glück zu wünschen zu deinern bevorstehenden lieben Nahmenstag. Gott segne und erhalte Dich. Grüsse für uns und die gute Crescence und behalte etwas lieb

Paul und Emili e.

Vom Paur wissen wir noch immer g a r n i c h t s.

1858 augusztus 15, Pest.

T ö r ö k J á n o s írja Széchenyinek: Közel két hete, hogy Bécsből azt írták le a budai censurának, hogy a Hunnia ügyében „az opportunitáshoz képest“ járjon el. Budán a referens azt mondta: a könyv kiadása egyelőre felfüggesztetik. Ha Béla gróf a kormányzóhoz menne, sikert lehelne elérni. Ő maga is felmegy hozzá kihallgatásra, mihelyt megérkezik, iíeckenastot természetesen főleg anyagilag érinti a könyv betiltása.

1858 augusztus 19.
S a j á t k e z ű levél
Gróf S z é c h é n y i P á l h o z .

19-ten August 1858.

Mein sehr lieber Freund,

Diesen Brief überbringt dir Paúr.

Ich liess die Eides Formel, die ich hier beifüge, durch Paúr ab und unt erschreiben, und behalte das Document e i n s t we i l e n in meinen Hánden.

Paúr gehet heute ab und nach Oedenburg, und hofft morgen sich Dir vorstellen zu körmén.

Ich gab ihm 200 fi. a Conto. In Eile . . . es sind viele Visiten angesagt, auch erwarle ich heute Crescence. Ich hofFe, hogy megint talpon állsz, und würde Dir sehr dankbar sein, wen Du mir durch unsere liebe gule Emily manchmal ein Bulletin'chen über dein Befinden senden woltest.

Mir gehet es — bis auf sehr oft repetirte Schwindel, ertráglich.

Isten Veled lelkes Barátom

S z é c h e n y i I s t v á n .

1858 augusztus 20, Gastein.

T a s n e r Antal írja Széchenyinek: Lelkes szavakkal üdvözli a grófot névnapjára.

A pesti házak közül a majornak vagy a Pap-félének eladását ajánlja, az árukat Ságon fellehetne használni.

Berthát az utóbbi időben sok baj érte. Sina az Akadémia házának felépítésére 8000 forintot adott, amit egyelőre titokban akar tartani.

1858 augusztus 25, Bécs.
E r e d e t i levél.
L o n o v i c s J ó z s e f S z é c h e n y i h e z .

Bécs, 25. Augusti 858.

Kegyelmes Uram!

Tisztelegni óhajtván holnap déltájban Nagym'éltóságodnál esedezem, kegyeskedjék legényem által tudtomra adni: nem fognék-e ebbeli szándékom teljesítésével Nagyméltóságodnak akár netalán várt vendégei, akár némely sürgetősb foglalkozásai miatt alkalmatlan lenni?

Fővárosaink nevezete, igaz, nem igen szép hangú, de az átkeresztelésnek alig volt volna sikere; a nép a megszokott helynevekhez makacsul szokott ragaszkodni, és sem Róma hatalma, sem a convent terrorizmusa nem volt képes eszközleni, hogy akár a lerombolt, s újra gyarmasított (!) Carthago helyett a „Juponia“ akár az istentelenül feldúlt Lyon helyett a „Communanté affranchie“ nevezet lábra kapjon. A Nagyméltóságod jegyzékeiben foglalt nevezetek közt több igen talpra esett találtatik. Talán közéjek illenék a Gyöngyös is, ha az már egy derék magyar városé nem volna, mely 1848 előtt öt n e g y e d b ő l állván örök dicsőségére meghazudtolta azon mathematicai elvet: totum est aequale suis partibus. Ez esetben talán a múlt század első feleben élt jámbor Szentiványi jezsuita is Chorographia Regni Hungáriáé czímű munkájában szívesebben nevezte volna azt Gemmapolisnak, miként nevezi Kecskemétet Agopolisnak, és Eperjest Fragopolisnak.

Többire fogyhatlan érzéssel vagyok Nagyméltóságodnak buzgón tisztelő szolgája s híve

L o n o v i c s J ó z s e f.

1858 aug. 26, Pest.

H e i n r i c h J á n o s írja Széchenyinek: A katonai hatóság a Józsefvárosban nem engedte meg a laktanya építését, hanem úgy döntött, hogy a Károly laktanyának az Országútra néző oldala, s főleg az evangélikusok temploma felé eső üres kert építtessék fel. Így a Krachenfels major eladása abban maradt.

Béla és Ödön a fehérvári futtatásról megjöttek, s 23-án indultak le Orsovára. Reguly Antal vérömlésben hirtelen elhunyt.

1858 augusztus 28, Cenk.
E r e d e t i levél.

Gróf S z é c h e n y i I s t v á n n á f é r j é h e z.

Zinkendorf den 28. August 858.

Mit grosser Freudé sehe ich aus deinem, gestern erhaltenen sehr lieben, werthen Briefe, dass Du dich, dem Himmel sei Dank, wohl befindest. Mein Herz und meine Gedanken sind immer und stets in Döbling.

Gassers Stunden wohne ich recht lebhaft bei, lasse ihm das kleine Bild v. Daffinger öfters ansehen. Gott helfe ihm. Gussmann der w a h r h e i t s l i e b e n d e Mann, der sich letzhin so gefällig zeigte und follwillig übernahm Gasser eine Austellung zu machen, ersuche ich v i e l v i e l m a l s, ohne Sehen den genialen Künstler auch jede Exageration aufmerksam zu machen; er-bleibe der Wahrheit getreu, auch da er deinen lieben Kopf von anion [?] macht. So verspreche ich ihn áhnlich. Ach wäre ich nur ein Künstler, er müsste das Chef d'oeuvre der Creation werden. Ich freue mich unaussprechlich darauf und kann Dir mein Herzensfreund meine Erkenntlichkeit für dieses theure Geschenk, für die vielen geopférten Stunden nicht genug wiederholt bezeugen.

Seit meiner Ankunft hier ist die Witterung unerträglich, es ist kait, stürmisch und es regnet ununterbrochen. — Deinem Auftrage zufolge habe ich mich bei Stürmer wegen den Foulard Gattung erkundigt; beifolgendes Sacktuch, welcbes genau die Breite des grössern Muster-

tuches hat, gehört Stürmer, ich sende es Dir wegen der Ghvalitat der Seide, die Grundfarbe ist die Naturfarbe der Ebecus, die Seide ist von Zinkendorf, Stürmer liess selbe in Tolnaer Comitat zu Hidja auf dem Gute des verstorbenen P. B ez eredj verfertigen. Das grosse Tuch kostet 3 FI. C. M. und das kleinere wurde auf 2 FI. 30 Kr. konimen. Von dem 50 Stück Colous [?] ist ein TheiI, námlich bei 20 St. Galletin zusammen verwendet worden. Lénk Bau-Tariff schliesse ich ebenfalls bei. Der kleine Sessel vom armen Latzy ist hier in Zinkendorf, ich werde ihn den 19. mitbringen; er ist, wie ich Dir in Wien schon sagte, im guten Stand erhalten.

Die „W e i n - K i s t e“ ist glücklich angekommen, danke nochmals dafür! Wegen den Frühten wird in kurzer Zeit, beiläufig in 14 Tagén Bericht erstattet werden. Die Pláne und Karten von Ságh sind da, werde sie auch mitbringen. Die Widder sind bezahlt, Pap var unwohl, desshalb kann er nicht nach Wien. Mit dem Staats-Ansehen sind wir ganz in Ordnung. Hajnik ist gestern zurück gekommen, er verspricht unerschrocken die 100.000 FI. G. M. und Nyáry und Tóth bestátigen diese Summe mit Gewissheit. — Die Bűben fangt man Anfangs September herauszunehmen. Ein Mann kann táglich, wie Hajnik sagt, 15—18 Sack Bűben, auch ott mehr ausnehmen per Sack a 2 f.

Nun habe ich für heute einen““ TheiI deiner Fragen beantwortet. Lébe wohl! Umarme die Kinder und empfehle mich Bischof Lonovics, den ich s o se h r v e r e h r e, auch unserm Künstler wünsche ich freundlichst genannt zu werden. Hoffentlich ist Budolf schon hergestattet. Geiza fand ich mager, und sehr übel aussehen, vielleicht ist er krank? Aus Anlass des beglückenden Ereignisses hat Guido v. Korkesbayi [?| 100000 FI. G. M. dem Erz. Albrecht anheimgestellt. Ein reicher Mann! Nun eile ich zu schliessen. Der Himmel beschütze Dich.

1858 szeptember 1, Cenk.
E r e d e t i levél.

Gróf S z é c h e n y i I s t v á n n é f é r j é h e z.

Zinkendorf v. 1. September 1858.

Mein hochgeschátzter Herzensfreund!

Ich habe so eben deine lieben Zeilen vom 30. erhalten* und zeige Dir an, dass ich den 3. mit dem Nachmittag Train nach Wien komme, wo ich natürlich nicht sáumen werde nach Döbling im Fluge zu erscheinen.

Ich habe dicsen Morgen ein Schreiben von meinem Schwiegersohn W[T]enkheim erhalten, in welchem er mir sagt, dass Tasner mit seiner Familie „Famili“ von Gastein zu Ischl angekommen, Marié besucht habe, und mir mündlich die bestén Nachrichten bringen wird. Daraus ersehe ich mit Freudén, dass unser guter Tasner besser sein muss, was Dich auch beruhigen wird. Die Csekonics war auch in Ischl, und besuchte öfter Marié.

Wegen dem strengen Jagd-Verbot entstand eine ganze Bevolution, Hajnik trat mit vieler Energie auf. Nun will Niemand auf den herrschaftlichen Grund gejagt haben; übrigens schaden diese Massregeln nicht, und imponiren für die Zukunft. Auf baldiges fröhliches Wiedersehen. In Eile.

D e i n e t r e u e Alte.

* Ismeretlen.

1858 szeptember 2, Pest.
E r e d e t i levél.

Gróf Széchenyi Béla atyjához.

Pest, szept. 2-kán 1858.

Édes Atyám,

korán reggel érkeztünk meg Debreczenből, sorait itt találtam, s csókolom érettök kezeit. Orsován küldöttem a postára, de ott számomra levél nem volt, még ma írok, hogy küldenék nekem vissza.

Hallernél most valék, az audientiát csak vasárnapra kaptam, addig dolgaimat mind elvégezem, s alkalmasint még azon este indulok Bécsbe. Törökkel szólottam, lakásán valék, munka között találtam. Fehrnél szinte voltam, távollétem alatt beteges volt. Ő maga azt tanácsolá, hogy ne hamarkodjuk el a hengermalmi részvények eladását, alpárin vevő . mindig akad. Ödön kutyát nem hoz magával, pipákon s pipaszárakon kívül alig vett egyebet. Örömmel értesültem, hogy Széchényi Gyula atyámnál volt, s hogy lelkes fiúnak tartja. La conduite de Pap ni étonner. Örülök a Gasser készítette mellszobrot látni.

Édes anyámnak ezerszer csókolom kezét, s magam továbbá atyai kegyeibe ajánlom, igaz magyarrá lenni törekvő fia

Béla.

1858 szeptember 7, Rappolteiikirchen.

T a s n e r Antal írja Széchenyinek: Oldala állandóan fáj most is; mihelyt lehet, elmegy Gödöllőre szöllőkúrára.

Gasser munkájának hírét örömmel hallotta; bizonyára jobb munka lesz, mint a melyet Züllich arcképek után készített.

1858 szeptember 8.
F o g a l m a z v á n y után.

Gróf Z i c h y F e r e n c h e z .

8. szeptember 1858.

Tisztelt Barátom!

E sorok átadója B. W. Croker angol czivil ingeneer, boldogult Tierney Clarknak egykori segédje és némileg, legalább angol műveit tekintve jobb keze.

Igen ügyes, mód nélkül erélyes, becsületes és ugyancsak talpra esett egyéniség. Egy év óta az Erzsébet vaspálya körül a kormánnyal némi összeköttetésben van etc. etc. Most szinte ily czélból rándul Olaszhonba. Ha véletlenül tán valami bajba esnék, mit egyébiránt távolrúl sem hiszek, mert igen ügyes, önálló, vagyonos és szemes, kérlek, pártold mindenkihez szokott kegyességeddel. Nem fogod megbánni, mert Croker azon egyének sorában áll, kik nem annyira szorulnak másokra, mint inkább mások szorulnak rá, kik t. i. olyasvalamit kívánnak végbe vinni, mi vasutak, gőzönyök, szárítások etc. körében fekszik. A mit magára vállal, azt -— ezért jót merek állni — tökéletesen fogja végezni, mert az ő szótára-

ban sem találtatik, valamint T. Clarkéban sem találtatott az imígy-amúgy, félig-meddig etc.

Őszinte honi rokon-érzéssel szorítom jobbodat, élj boldogul és emlékezzél néha-néha eltemetett tisztelődre

S z. I.

1858 szeptember 14, Cenk.
*E*redeli levél.

Széchenyi Béla atyjához.

Czenk, Sep. 14-kén.

Édes atyám!

Az Ön adta parancsokat legjobb tudtom "s tehetségem szerént viitem végbe. —

Paúrral megösmerkedtem — nekem nagyon tetszik — Ő, a levéltárból kivánt dolgokat, e napokban fogja felküldeni —

Azon orvos neve — ki Dombóvári Bujtár Palit* helyre akarja állítani, — Siklósi —

Ma vettem édes atyám levelét, mely már távollétem után érkezeti Orsovára — csókolom érette kezét; a levél engem nagyon jól mulattatott.**

Sokat forgok a gazdaság körül — sokat vagyok a vadásszal — kicsiben meg fogjuk próbálni, fogoly tojásokat venni; — talán succed á l.

Ödön veszi az angol leczkéit — már egy kissé kezd csevegni — A két angol jót tett neki, mert minduntalan javították, ha valamit rosszul mondott — 's így látni kezd-é, hogy bizon még nagyon keveset tud. — Bolzanot, — Indication of instinct — Franklint, N. Héloise-t olvasom —

Sopronyban tettem már, ami azon telek megvételét illeti, hol az egykori Széchenyi pincze álland. [!] — De óvatos vagyok — not only one side of the question — mert nem szeretném a dolgot elszeleskedni — Hanem még sok mindenfélét kell előbb megtudnom — 's majd annak idejében közlendem a megtudottat — Pap, Hajnik és a pin.cz ér (Lenek pincze mestere) segítenek — Mindent fontolóra vettünk — legalább lényegest alig felejténk —

Győzőt, Rezsőt köszöntöm — Igaz magyar háládatos fia Béla

Misi is as grave, as a mustard pot —

1858 október 1.
Eredeti levél.

Paúr Iványhoz.

Önnek 7-ber 28-ki sorait vettem. — Ám, „Boriira derű" és reméltem, még világosb lesz! —

Van-e Önnek tudomása, hol van azon levéltári Instructio, mellyet boldogult Lajos bátyám bocsátott ki? Ha lehet, kérem, minél előbb küldje meg. —

* Tasner Antalt.
** Szintén ismeretlen.

Ma megy 4 „Versehlag“ Ön nevére Sopronba. Hiába való könyvekkel teli. Kérem, tétesse addig is el, . . míg majd nőmmel és Bélával. . rendelkezni fogunk.

Isten áldja.

Octob. lső 1858. Széchenyi István.

1858 október 2.
Gróf Széchényi Viktor közlése; nagy része megjelent a Magyarország 1907 január 10. számában.

Gróf Széchényi Déneshez tanítóiéval.

Döbling, 1858 Oct. 2.

Kedvesem!

Sept. 28iki soraidat nagy örömmel vettem; mert tapasztalom, hogy elég lelki erőd van — természeted daczára — a legszárazabb szalmát is oly hathatósan megvágni, mi szerint tanult (!) és füzetett (!) prókátoron is ki tudsz tenni, mi egyébb iránt általam legnagyobb titokban tartandó; denn am Ende muss man doch mit dem Vorspann — wenn noch so elend — den man eben besitzt — sein Ziel erreichenü Es gibt einen neuen Beweis, wie man von A—z bedient wird, wenn man nicht selber nachschaut, nachbüffelt!! — P>ank macht mir den Eindruck vora „Mandel beim Sturz“ wobei man die einzige Consolation haben kann — dass die „Vis-á-vis“ auch nicht mehr taugen! Enfm il faut gagner la bataille avec les soldats dönt on peut disposer!

Ich verstehe von der in Frage stehenden Angelegenheit nicht mehr wie Du — und wie ich mit Vergnügen bemerke — würde ich nicht im Standé sein auch nur so t i e f einzudringen, wie tief Du in dasselbe penetriert bist; mit Vergnügen sage ich — denn Du bist eigentlich im B. Stádium des Lebens — und ich im altér letzten! Te azt mondhatod „leszek“ én nem egyebet, mint „voltam!“ dessen ungeachtet werde ich mir alle Mühe gebén, denn obschon mein Herz — stets liebend und verliebt — sehr alt ist .. . so liebe ich Dich und Marietta dennoch mit aller Frische der Jugend!

Kérlek ennél fogva küldjed annak idejében Franknak most születendő — mint irja — legfiatalabb „Fatyuját“ . . . mely ki tudja még „legitimusnak“ el fog e ismertethetni. — Ob Frank „bon enfant“ ist — weiss ich nicht, wills aber glauben. Ist das aber von irgend einem Gewicht? r^in Schuss zündet mein Haus 10-mal an bis ein Mordbrenner par métier . . . vielleicht einmal. — Ich gebe für die sogenannten guten Keríe — nicht viel. In einem Advocaten sehe ich nicht soviel aufs Herz und auf irgend eine Bonhomie — als auf Gehirn, Wissen, Bedachtsamkeit und Fleiss! —

Aus Deinen Briefen, die Du mir bereits schriebst — sehe ich welch gut organisierten Korb Du hastü — und eben Deine so oftmalige

Unzufriedenheit mit Dir selbst, Deine Furcht Dir und Deiner Ansicht zu vertrauen, gebén mir den klarsten Beweis, dass Du gescheidt bist. — An nichst kann man einen oberfläch lichen, bornierten Menschen sicherer erkennen, als wenn er mit sich leicht zufrieden ist.

Dass Paul und Emilie übel aussehen hőre ich mit Wehmut! de ez hogy lehetne máskép. Diese heillosen Bűben. Wir alle mússen trachten soviel als möglich zu calmieren, eigentlich „Kálmánieren“. — Jaj Istenem!

Ich umarme Mariette und lasse ihr sagen: es ist ein herrliches Gefühl einer sterbenden — aber noch nicht gestorbenen Nation — aufzuhelfen, sie zum Leben zurück zu führen! — Ich bitté, alle Tagé, drei, vier ungarische Worte gut ausgesprochen sich eigen machenü Sie wird misére herrliche Sprache lieb gewinen und sich noch viel beliebter machen, als sie es schon jetzt ist; Stell Dir vor Fuppi spricht reeht fertig: „kaitzisch!!“ Te pedig kedves lelkes fiam a gazdaság körül is tekints a dolgok mélyébe. —

Viele Leute sagen um jüngere Güterbesitzer zur Oeconomie anzueifern: es sei nichts amüsanteres als die Landwirtschaft — ich aber sage: es ist nichts amüsantes dabei — als das Geld einzustreichen. Die Détails der oeconomie sind das langweiligste Geschäft der Welt — ein Mensch aber der nicht gerade ein Herbivor et specie bovina ovina ... as . . . etc. ist — thut e s d o c h — um endlich dem Nervum rerum gerendarum auf die Schneid schlagen zu können. Geld kann man nie genug haben N. B. wenn man zugleich genug Herz hat das menschliche Elend fühlen zu können und nach Möglichkeit abhelfen zu wollen. Auch in dem Falle muss man aber trachten genug zu haben, denn nur der der sich in dieser Lage befindet, ist kein Sclave.

Nun eine Bitté an Dich. Diesen Brief übergibt Dir Geyza — cidevant Verschwender, Nichtsthuer, Tagdieb, Lump etc. — jetzt mein Expeditor! Er ist in der letzten Zeit ein ganz anderer Mensch geworden! Sei gut für ihn, und sage ihm, dass ich ihn sehr liebe — von ihm gut spreche und alles Gute von ihm hoffe etc. . . Ich hoffe er wird sich ganz rehabilitieren! — Hilft mir dabei . . . Ich allein kann nicht viel — denn eine Madame Laverge richtet bei jungen Leuten nicht viel aus.

Ich empfehle Béla Deiner Freundschaft, es kann ein vorzüglicher Mensch aus ihm werden. . . wenn er sich nicht überschätzt; Ödön will Marin werden! Ich kann mir den dicken Kerl auf den Gipfel eines Mastbaums nicht recht vorstellen. Habe aber bereits meine Einwilligung gégében. Der Gedanke ist nicht schlechter, als Sóidat oder nichts zu werden. — Míg a kis Imre számára nadrágot kell varratni, akor talán jobb időkre fog kelni a nap; és most hadd szorítsam jobbodat hü rokon és hazafiúi érzettel

S z é c h e n y i I s t v á n .

1858 október 2, Cenk.
Eredeti levél.

Gróf Széchenyi Istvánné férjéhez.

Zinkendorf den 2. October 858.

Gestern brachte mir die Post 3 sehr liebe Briefe von Dir mein Herzensfreund, und heute erhielt ich wieder ein theures, werthes Schreiben. Mit grosser Freudé ersehe ich, dass Du dich Gott sei Dank wohl befindest.*

Vor Allem muss ich mich wegen der schriebenen Saumseligkeit deines Auftrages an Hajnik hinsichtlich der Paprika- Suppe rechtfertigen. Tch kani námlich den 26. abends hieraus, den andern Tag gab Béla vor, er müsse eilends in Geschéften, ich dachte, einen dringenden Auftrag von Dir, nach Nikics und Horpács fahren, liess Hajnik nachmittag rufen, sprach mit ihm von allen Möglichen, nur konnte ich ihm die Sentenz nicht ankündigen, indem Béla nicht zurück kam, und erst in der Nacht um V2I2 Uhr anlangte, folglich nicht gegenwártig war, wie Du es ausdrücklich gewunscht hasst. Daher konnte die Zusammenkunlt erst am 28. statt habe$. Béla ist nach P., nahm sich vor Dir darüber zu referiren.

Ich fand unsren Plussmacher zum erstenmahl etwas eingeschüchtert, er wurde, nach dem er die Sentenz gelesen, ganz still und nachdenkend, ich glaube, die Prozenten machten den grössten Eindruck.

Beigeschlossen folgt Figtors** schreiben und meine Antwort. Bist Du damit einverstanden, so sende den Brief an die Post. Ich habe mich mit dem Juden nicht übereilt, wie Du siehst. — Hajnik hat mir 4 National Anlehen Papiere a 100 FI., 2 Stück á 20 FI. in Gesammtwerthe mit 440 FI. Diese Papiere sind von der Betheiligung der gemeinschaft „Güter Árva Lietawa“ entsprungen. und bei der Theilung derselben uns zu Guten entfallen. Febach übergab an Hajnik diese Papiere.

Ich eile zu schliessen, um die Post nicht zu versáumen. Umarme Dich herzinniglich, und Bitté zu glauben, dass ich mir deine Auftráge sehr angelegen sein lasse, wenn es möglich, keine Stunde zögere um sie zu verrichten, und stolz bin, wen Du mich damit beehrst. Isten Veled.

1858 október 3.
Eredeti levél.

Paúr Iványhoz.

Octob. 3. 1858.

Önnek f. hó 2-ikán írt sorait, Barátom — ma vettem. A nyugtatót aláírva ide mellékelem. De most kérésem van. Én soha nem voltam ellensége a sokak által annyira ócsárlott Pedantismusnak. Mert tapasztalásbul tanultam, hogy sokkal több ügy nem mozdult, vagy bukott elégséges Pedantismus híjjá miatt, mint viszont.

* Mind a négy levél ismeretlen.
** Figdor és fia cég szept 30-án 150 lorintot ajánlott a grófnénak a gyapjúért; a válasz szövege nincs meg az iratok között.

Én Önnek helyzetét kellemesbe kívánom tenni, mint saját boldogíalan helyzetem.

Már pedig én mindig írtóztam az oknélküli vexatióktúl. — És e tekintetben bár messze tekintek 10 súlyos és kínos év leforgása után .. . nem változtattam természetemet etc.

Levéltári Instructio pedant lehet .. , Igen ... de azért ne legyen vexatorius etc.

Pál bátyám. . . mással van elfoglalva — — János öcsém — magunk közt — félig cseh etc. — és így valóban Ön miatt azon ötletre jöttem, „hogy tán én írnám meg“ azt az Instructiót, mert hiszen, még nem értük el a Mitte sapientem etc. korát.

Ámde szavamra mondom, és Ön nem fog tudom kételkedni, — én még eddig soha nem írtam Archivar-Instructiót — —!!! és most vessem ag fejemet ezen rám nézve egészen új mezőre —

Es ist lácherlich----------

Tudja-e mit — de magától értetődik, ez örökké titok maradjon köztünk, írja meg az Instructiót saját számára saját maga!! —

Ezen Operatio kedvéért — miszerint csak egy kissé legyek tájékozva, — kértem Páltul tervet. Ez már kezemben van.. . ön elküldte Thibolt Mihál észrevételeit. Ezt is birom, Végkép „körmeim közt“ ... a ma vett, Lajos bátyám féle Instructio!! E három segéddel hozzá akarok fogni a dologhoz, „tant bien que mai“ .. de annyira vagyok elfoglalva . . hogy nem tudok „hozzá fogni“ -— pedig tudom, Pál és kivált János erősen sarkalandók' lesznek, kérem, esedezem tehát, írja meg az „Istenadtát maga!“

Sie wérden am bestén wissen, welches Grad von Pedantismus nötig ist, — und welche Secatur und Vexation ausbleiben kann!----------

Ha ön kérésemre hajol.. tüstént elküldöm a fenemlített háromságot, t. i. a 3 segéd forrást.

Tudósítson egy pár szóval hajlamárul . . és ha lehet, mondjon Igent.

Sietve

Széchenyi István.

A küldött könyveket.. el kell ajándékozni, mirül nőm és Béla intézkedni fognak. Kár, hogy be vannak kötve… a sajtárusok végett! —

1858 október 5.

Eredeti levél; megjelent a Magyarország 1907 január 6-ki számában.

Paur Iványhoz.

Octob. 5. 1858.

Barátom, ma küldök — patkós úton* 5 „Verschlagot“ ön nevére Sopronba. A legújabb, és hol a felírás veres tinta által kitűnő, Czenkre való, és mellyet Nőm tüstént el fog vitetni, mikor Ön megjelenésérül néki jelentést teend, mit kérem ne halaszszon. —
A többi 4-ben nincs egyébb, mint rozsdás penészes könyv — és mos-
lék . . . miket bizonyosan tűzre hányok, ha Nőm ezt határozottan nem tiltja.
Sietve

Széchenyi Ist.

1858 október 7, Pest.

Tasner Antal írja Széchenyinek: A gróf 6-iki levelét ve^te (lásd Levelek III, 709. 1.). Geyza fia nehezen szabadul meg a katonáskodástól; ő maga beteg, neje és leánya is az, s most még a lakásból is menniök kell, mert felmondtak nekik. Pénzügyekről is ír, van nála 13.000 forint, amiből valamit ki lehetne fizetni.

Az idei akadémiai nagygyűlést régi szokás szerint november közepén, a pesti vásárkor akarják megtartani.

1858 október 7.
Eredeti levél.

Paur Iványhoz.

Oct. 7. 1858.

Önnek 4-iki sorait, barátom vettem tegnap, itt küldöm a kívántakat.

Kérem: feküdjön, vagy inkább „üljön“ a dologhoz minél előbb — ohne sich jedoch über die Gebühr anzustrengen — és küldje meg nekem az útmutatási tervet — —, mert megvallom — köztünk maradjon a szó — restelleni kezdem János Öcsém politikáját — —. Vegye előre köszönetemet!

Erschöpfend ohne Vexation!

Az egyik Verschlagot . . . melly a leg újabb, és mellyen Önnek Neve ele. veressel van aláhúzva, Nőm — kinek ma írok — elvitendi — —; a többi „tűzre vagy akárhová“! —

Irataim etc. javát, vagy 3 nagy ládában itt tartottam, mind azon irkaíirkában etc. tehát, mellyet Nőm parancsa után itt vízbe nem süllyesztém, de Soproniba küldék . . Ön hiába keresne aranyt, de csak ólmot is . . . legfeljebb „mákot“. —

* Kocsin t. i.

Miután az originálisukat át küldém, kérem a térítvényt vissza, de nem posta által, ... mert én egyoldalrul igen fösvény vagyok, egy garast sem bocsátok ki körmeim közül, ... mikép aztán más oldalrul ne legyek kénytelen fukarkodni!

Zichy Gejza fiam.. jövő héten Czenkrül ide vissza tér, és Önnél be fog szóllani ... Az által küldje a küldendőt vagy tán küldendőket.

Isten tartsa.

Széchenyi István.

1858 október 11, Pest.

Tasnor Antal írja Széchenyinek: Kilián a napokban felküldi a grófnak a megjelent újdonságokat, köztük a Bolond Miska és Ludas Márton naptárát. Mindkettő szerkesztője Jókai. [Másnap kelt leveleben ezt úgy javítja, hogy az idei Bolond Miska naptárt Frankenburg szerkesztette.]

A Hunnia miatt Töröknek a bécsi rendőrséghez kell folyamodnia.

1858 október 12.
Egykorú tisztázata a döblingi iratok között.

Gróf Zichy Ödönhöz írt tanítólevél.

Übersetzung eines ungarischen Briefes vom Grafen Stephan Széchenyi an den Grafen Edmund Zichy.

Mein herzvoller Freund!

Obschon ich auf alles, was in Ungarn im Drucke erscheint, abonnire, damit ich — wenn auch nicht im Standé alles zu lesen, halbtodt wic ich bin, in unserer stiefmütterlichen Verhältnisse, doch etwas weniges für iinser Vaterland leiste, — obschon ich, wie gesagt, es für meine Pflicht halté, dieses Geringe wenigstens zu thun, so sei überzeugt, that es meinem in Krampf zusammengezogenen Gemüthe dennoch sehr wohl, dass du, deinem Versprechen gemäss, heute Bolond Miska's Tagebuch von 1859. — denn ich besitze es noch nicht — mir zukommen liessest, du mein seelenvoller Wohltháter, der du, seitdem mein zu Tod verwundetes Herz verblutete, mich so oft aufsuchtest, und alles thatest, neue Hoffnung in meine tiefgebeugte Seele zu tráufeln, und mir gegenüber neuerdings beweisest, wie wahr es ist, dass der aufrichtige, der treue Freund in trüben Tagén am meisten hervorragt und leuchtet.

Das, was gewesen ist, erscheint zwar nicht genau in demselben Schritt, aber in anderen Formen gar oft in der Welt wTieder. Das zerbrochene Glas kann nicht wieder zusammengefügt werden, das ist gewiss, und so etwas versucht selbst der Halbkluge nicht — die werthlose Glasscherbe wird jedoch nicht zu Nichts — ist aber wieder einzuschmelzen, und gereinigt kann ein Kristallpokal daraus entstehen, welcher mit dem

König der Weinc, mit dem goldglánzenden Tokayer sich füllt, wáhrend in der zcrbrochenen Flasche cinzig und allein zu Essig werdendes, gar nicht gut schmeckendes Nass stagnirte. Nicht war?

Eben so sagten in vergangenen Zeiten titulirte Hofnarren den Herrschern manches Walire, das zu sagen der Sprössling eines Gescheidten nie gewagt haben würde, und so geschah es gar oft, dass die hohen Herren den bestén Rath — denn die unbemántelte Ausserung der Wahrheit ist stets der beste Rath — nicht von den Gescheidten, sondern von den Narren erhielten.

Dieses eigenthümliche, titulirte Amt hat jedoch die Zeit verwischt, aber sehet! in andere Formen erscheint es wieder; denn Miska — anderer nicht zu erwáhnen — sagt solche Wahrheiten, welche einem gescheidten Menschen, — vorausgesetzt, dass auch ein Herz in seinem Busen schlágt, auch ein bischen Tugend in ihm wohnt, und der sich selbst für keinen Gott hallt, — zum grössten Nutzen und endlichcn Heile dienen können. Und das gebe und erlaube der Allmáchtige!

Das Ziei dieser Zeilen ist jedoch nicht allein, dir, mein seelenvoller Freund, meine Dankbarkeit für dein Mitgefühl zu erkennen zu gebén. 0 nein, es ist aber etwas dich Betreffendes, was mich sehr peinigt.

Darf ich zu dir offen, ohne Rückhalt sprechen? Wenn ja, — nun dann lese diese Zeilen bis zu Ende, wo nicht, — so zerreisse sie.

lm Punkte der Éhre warst du zu jeder Zeit sehr diffizile, ja wirklich sehr kitzlich. Darán zweifelt Nieanand. Ich selbst hatte ja das Glück es zu erfahren. Erinnerst du dich noch, wie du einst nach einer pester Casino-Sitzung mich nach Hause begleitend, wegen einiger meiner Bemerkungen, mich zum Zweikampfe fordertest? Wahrhaftig — hátte ich in dieser Richtung die Rigorosa mit Sábel und Pistolen nicht bereits abgelegt gehabt, ich hátte wirklich nicht den ersten Schritt zur Versöhnung thun können; da jedoch jeder wusste, dass ich vor meinem Schatten nicht so leicht erschrecke, habe ich mich nicht nur nicht geweigert, ihn zu thun, sondern ich gewann dich, dir die Hand reichend, wegen deiner Susceptibiliát im Punkte der Éhre sogar sehr lieb. Eins jedoch verletzte mein Gefühl ungewöhnlich, dass du námlich in jenen Zeiten — heraussagen muss ich das Wort — ein sehr schwacher Patriot, aber ein desto stárkerer Lump gewesen bist. Nicht wahr?

Seit dem ist viel Zeit abgelaufen, mehr als dreissig Jahre — ich brach entzwei -— du aber betratest immer mehr und mehr das Féld des Thuns, des Bildens, des Erschaffens.

Und ich — in so weit ich mich noch freuen könnte — habe mit unaussprechlichem Genuss bemerkt, dass du nicht nur glücklich, sondern auch giückselig zu sein verstehst, und es willst; denn gibt es wohl eine andere Glückseligkeit auf Érden, als seinem Vaterland zu dienen, für seine Landsleutc zu arbeiten, und hiedurch das Endziel der Menschheit zu fördern?

Mit Genuss habe ich erfahren, dass trotz unserer niedergetrenten heimischen Verhältnisse du dennoch glücklicher, glückseliger bist, als du in den vergangenen Zeiten warst. Und warum? Weist du's? — Weil deine Hauptbeschäftigung vorhin ausschliesslich der[1] Genuss war, dein jetziges Ziel hingegen vorzugsweise Bilden und Schaffen ist.

Die Drohen ist bedauernswürdig. Neid kann nur die arbeiteiide Biene erwecken. Wer nichts zu Thun hat, deni ist das Leben eine Marter, und gar gut sagt der Ungar, dass nur der sich freuen kann, der gute Arbeit hat.[2] Das dolce far niente war nie nach dem eigentlichen Geschmack des seelenvollen Ungarn, denn diese Unterhaltung (?!) wie sie Einzelne láhmt, so mordét sie ganze Nationen unfehlbar. Der in Stücke gerissene Ungar hat jetzt[3] keine gute Arbeit, und du fandest doch welche[4], die für unser Vaterland vom unberechenbaren Interessé ist.

Und nun hőre ich mit bitterem Gefühl, dass du das Féld verlassen willst, auf welchem du somiéi Thatkraft entwickeltest!

Ich war stets um das Loos der Franz Joseph Orientbahn besorgt, die eigentlich in dir ihren Vater und Beschützer sieht, — denn die Seineringer Wunderbahn, die uns den Minotaurus glorreichen Angedenkens in's Gedáchtniss ruft, braucht vieleriei Opfer, — und jetzt woltest du dein K.ind verlassen? A capite,[5] dass du, Apponyi, Festetics, Waldstein, — dass ihr Ungarn, die ihr an der Spitze dieser Unternehmung stehts, eine schwierige und ausserst dornige Stellung habt, ahnte ich immer, ja ich wusste es mit Bestimmtheit, — denn wenn auch sonst in allem, so stand doch der Ungar in finanzieller Hinsicht nie brillant, und ist jetzt noch ármer als je zuvor — wo heut zu Tagé die halbe, ja die ganze Welt, wie Bolond Miska Seite 4.[6] bezüglich der Schriftsteller sehr treffend sagt, stárker nach goldenen Kránzen, als nach unverwelklichem Lorbeer dürstet.

Allein ich frage: wird denn diese so ausserst übelreihende Krankheit die Menschheit ewig oder auch nur lange tyrannisiren? Das kann ich nicht glauben, — nein, das glaube ich nicht. Denn wenn auch ohne wenigstens ein bischen Vermögen das Leben auf dieser Erde kein genussreiches, ja oft nichts anderes ist, als ein kümmerliches Vegetiren, — so ist auch jené Abtheilung der Menschen durchaus nicht zu beneiden, die ausser Geld aber gar nichts besitzt, und die dennoch einzig und allein nur nach Geld und Geld lechzt und drángt.

Die Zeit des seelenvollen Ungarn kommt noch. Wie, heute das Sternbild der Cassiopeia steht, ist hieran nicht zu zweifeln, und diese Zeit erwarten zu können muss man verstehen.

[1] Széchenyi beszúrása ezen egy szó.
[2] A szövegben itt csillag van, a hozzátartozó jegyzet azonban hiányzik.
[3] Széchenyi javítása; a helyén jedoch állott.
[4] Széchenyi javítása; a helyén Arbeit állott.
5 Az utóbbi két szó Széchenyi betoldása a szövegbe.
6 A Seite 4.-et Széchenyi írta a szövegbe oldalt.

Wenn heute ein Ungar auf solcher Stelle steht, die mit der Éhre, mit seinem Gewissen, und mit dem Interessé der Heimat nicht im Conflict ist — wie sehr er auch verunglimpft wer de mit Ironie, Verleumdung, Geifer — der soll freiwillig von derselben, bei Gott! ja nicht abtreten; denn nur derjenige, der für seine Heimat dulden, leiden kann, nur der verdient die só dornige, aber desto heniichere Krone der Heimatlichkeit.

Wer auf seinem Platze steht, dem bleibt immer die Möglichkeit seine Zeit zum Guten zu verwenden — et saepe accidit in puncto, quod non operatur in anno — wáhrend jener, der zurücktritt, sich diplomatisch mordét, — und der so handelt, den kann Gott selbst, — der doch den verwesenden Lazarus erweckte — nie mehr in's Leben zurückrufen.

Wenn sie dich nicht erwáhlen, — wenn sie dich ausschliessen, •— das ist eine andere Sache etc. etc. Dessen Habé geraubt[7] wurde, der kann dieselbe noch zurückerhalten, wáhrend das verschenkte Gut auf ewig deinen Hánden entschlüpft ist.

Kein grösseres Lob kann mari auf einen Ungarn thürmen, als wenn man von ihm das sagt: dass er námlich aushalten kann.... den Koth.[8] Das weisst du, nicht wahr, mein Freund?

Ich frage aber, soll man unter dieser Redensart den Koth verstehen, welcher so háuf'ig in unserm Lande vorkommt, und der dem materi ellen Theile des Menschen solche bleierne Flügel anhángt? Nein, durchaus nicht.
— Denn wo viel Koth ist, dórt wáchst zum Ersatz viel Weizen, und gar leicht werden dórt die Einwohner dick und fett, — wáhrend in Gegenden, wo es ob der vielen Steine leicht wird, gute Strasse zu bauen, eigentlich nur Hafer wáchst, und in der Regei die Insassen ausnehmend mager und dünn sind.

Jenen Koth auszuhalten, welchen das leidenschaftliche, in die Tiefe der Dinge nicht dringende Landeskind auf seinen Landsmann, der Freund wirft auf den Freund, der Anverwandte schleudert auf seinen Anverwandten, und welcher Schmutz jeden Tag, bei jeder Gelegenheit, und in tausend Schattierungen trifft und besudelt, und welcher das felsenfesteste Gemüth so sehr aller Kraft beraubt, dass es jedem Augenblicke sich zusammenbruchen fühlt, — aber doch nicht brucht —, ja durch eine lange Reihe von Jahren stets aufrecht steht, — wer das vermag, nur der verdient den Dank, den Beifall seiner Landsleute.

Und von dir, mein seelenvoller Freund erwarte[9] ich nicht weniger.

Gott erhalte dich. Sei auch hiefür mein Wohlwoller, und vergesse nicht, dass in meiner unglücklichen Lage du mit einigen treuen Anverwandten stets[10] an der Spitze meiner Seelenárzte standest.

Wien den 12-ten October 1858.

7 Széchenyi javítűsa; a szó helyén gestohlen állott.
8 Ezen szó után csillag van a szöveghen, a hozzátartozó jegyzet azonban hiányzik
9 Széchenyi javítása; a szó helyén verlange állott.
10 Széchenyi betoldása ezen egy szó.

A levélnek ettől eltérő német szövegét közli Kecskeméthy Aurél Gr. St. Sz.'s staatsmännische Laufbahn c. m. 79—82. 1.

A magyar szöveget Török János megküldte a Pesti Naplónak, s a lap 1858 október 4-én kinyomatta, de ezt a lapszámot a rendőrség elkoboztatta. Néhány példány megmaradt belőle, így a múzeumi példányon kívül van az Akadémia könyvtárában is (Magy. tört. 1017. sz.).

A magyarnyelvű szöveg megjelent még a Pesti Hirnök 1862, 100-ik számában és Széchenyi levelei 111. k. 711—715. I.

1858 október 15, Bécs.
Ercdeti levél.

Gróf Zichy Ödön Széchenyihez.

Mein lieber theuer Freund!

Durch Zufall warf ieh die 2 Zeitungén in meinen Hut, und brachte sie in der Zerstreuung zu Hause, und da ich mittlerweile ein paar Exemplare davon kommen liess, bemerkte ich es nicht. Ich sende sie Dir in acciuso.

Franz soll nicht schlechter sein, wenigstens nicht eine momentane Gefahr. Feri kam früh von Pressburg zurück. Nunc vale et fave, ich will heute noch einen Versuch bei Toggenburg maciién, obwohl ich bei diesera traurigen Ritter wenig HoíTnungon habe. Most Isten veled édes barátom, dein altér Freund

Edrannd.

Freitag, 15. October 858.

1858 ukfóber 18, Pest.

Tasner Antal írja Széchenyinek: Geyza fia kezén kelés van, mellelte fekszik az ágyban. Ö belenyugszik az elmúlás gondolatába, a gróf emberei közül Auer, Semodan, Lunkányi, Sahländer, Szentiványi már meghaltak, most rajta a sor. Hogy Béla és Ödön a Szent István Társulat tagjai közé belépjenek, ő is helyesli.

1858 október 20, Pest.

Török János írja Széchenyinek: Most tudta meg, a mikor Béla grófnak a kormányzó a Hunniára nézve újabb vizsgálat indítását helyezte kilátásba, másnap jött gróf Haller aláírásával a rendelet a pesti rendőrségre a könyv végleges betiltására. Budán — sok járkálás után, — azt tanácsolták neki, folyamodjon újra Bécsbe. Ezt ő a múlt héten megtette, a folyamodvány másolatát csatolja.

Egyéb elfoglaltsága most nincs, mint a Pesti Napló gazdasági rovatának vezetése, azért a gróf kívánságára bármikor felmehet Bécsbe.

1858 október 19.
Eredeti levél.

Paur Iványhoz.

Octoh. 19. 1858.

Barátom, vettem a Levéltárnoki utasítást a levéltári Instructio és etc.-val együtt. Még nem volt időm az egészbül tökéletesen kiigazodni. Legyen szíves: küldje meg Thibolt Mihál lalán sorait., és azon „rubrika mintát“! melW már ide vala Ön által küldve, de én vissza utasítani. —

Egy idő óta igen szédeleg tejem — nem igen tudok gondolkozni . . de annál erősebben, javul gyomrom, és ismét nagyobb tálatokat nyelhetek le.

Blasa, Plasa, Plazewsky — nem tudbatom még meg igazi nevét — mit müvei? János öcsém nagyon pöki markát, hogy ezen kedves embere Investigatiót l'og sürgetni, — \s ha kell nemcsak: veletek, nélkületek sőt ellenetek! Haljuk!!

Ámde Pál bátyám azt irja több ízben, hogy B. vagy P. urat már többször ielszólítá ő . . . miszerint őt Ephetára megindítsa . . . valahára . .. de B. P. úr, kit én éppen nem ismerek, és ekkép keresztény tempóm szerint, szentnek tartom, — eddigelé úgy viseli magát, mint „hal“ . . . nem tudom, milly osztálybul.

Hogy í'og valljon ezen nevezetes! ügy végződni? Tán csak . . . mint vajmi sokszor a parturiunt montes etc. thémája szerint?

Ha Önnek van mind errül tudomása, ám írja meg data occasione! —

Köszönöm, hogy B. fiam véletlen puskaelposszaníását rendbe hozta!*

Junges Blut tinit kein gut . . . B.-bul tán csak mégis lesz valami meglehetős.----------

Ödön . . tengerész kíván lenni — noha a magyarnak nincs tengere . . és az is, melly volt . . nem igen egyéb mint csak igen nehezen elérhető sós tó ..

„Tengerre ó Magyar“ . . . Oda is jutott . . . akaratlanul többnél több!

Ich wünsch a „gruisame“ Nacht.

Széchenyi István.

* Október 8-án reggel Széchenyi Béla kocsija a soproni Szarvas-fogadóban összeütközött egy másik kocsival, a gróf fegyvere elsült, s a golyó a szemben levő Lénkházban a trafikban egy férfit és egy leányt könnyebben megsebesített. Az esetei megírja az Oedenburger Intelligenz und Anzeige Blatt okt. 8-iki száma.

1858 október 25, Horpács.
Eredeli levél.

Gróf Széchenyi Dénes né Széchenyihez.

Horpács, 25. Okt. 858.

Lieber, verehrter Onkel,

erlaube mir Dir recht herzlich für deine freundliche Erinnerung an mich zu danken, und Dir zu sagen, welche Freudé Du mir mit den hübschen Ansichten unserer Hauptstadt gemacht hast. Diese Sammlung ist mir doppelt Werih, da mir fást jedes Blatt ein Werk deiner schaffenden Geistes und deiner rastlosen Bemühungen zeigt. Es macht mich stolz Dich meinen Onkel nennen zu dürfen, und auch stolz deine Liebe und dein Wohlwollen zu besitzen. Ich danke Dir auch innig, dass Du an uns so lebhaftes Interessé nimmst, und meinem Dénes in Deinen jetzigen verwickellen Verháltnissen so gerne mit Rath und That beistehst.

Ende November hofi'e ich mit ihm auf einige Tagé, in die Stadt zu kommen, und einen Besuch in Döbling machen zu kőimen. Wenn Du erlaubst, werde ich Dir dann einige ungarische Lieder v őrsi n g e n, denn mit dem ungarisch s p r e c h e n geht es noch sehr schlecht. Neu habe ich aber eine Somogyerin als Kindsmádchen, die kein teutsches Wort versteht, durch sie hoffe ich auch im Sprechen dicsen Winter etwas Fortschritte zu machen. Die Lectionen von Somogyi werden jetzt auch oft unterbrochen, da wir viel herumfahren.

Béla wird Dir geschrieben haben, dass wir zusammen in Apáti, Torony, Bogát und Wettendorf wäre n, und Ödön wird Dir erzählt haben von unsere Visiten in Zinkendorl'. Heute íahren wir wieder den Erzherzog zu Ehren zu Tische hin. Wie olt drángl sich mir dórt der Gedanke auí: wie traurig, dass wir Dich nicht dórt in deiner Schöpfung, in diesem Eldorádó finden, an der Seite dieser práchtigen Tanfe Cresceiiice, umgeben von deinen Kindern, die Dich alle so verehren, und gern auf Hánden tragen möchten! — Vielleicht schenkt uns der Himmel noch diese Freudé. Ich küsse Dir die Hand, und bin mit inniger Verehrung deine ergebene Nichte

Mariell e Széché■ n y i.

Széchenyi válasza így szól:

Deine freundlichen Zeilen vom 25-ten Oct. liebes gutes Marietlechen haben mein Herz sehr erquickt!

Nehme meinen tiefgefühlten Dank! Wenn ich auch nur thatsächlich beweisen könnte, wie ich Euch: Dich und Dénes liebe, — Halbbegraben, wie ich bin — — kann man jedoch á peu prés in jeder Richtung nur mit einer „bonne volonté“ zu Dienste stehen.

Ich freue mich auf Ende dieses Monat, — wenn du sicher kommst, a kis magyar ember wird dich doch begleiten? Bringe ihn doch heraus — und esse ein Beefstakes mit mir, so wie es mein guter Dénes schon manchmal that — es ist nicht ganz schlecht etc.

Wenn Du kommst, will ich Dich und Dénes ---------- im grössten Vertrauen . . . um Etwas bitten, was tief in mein Leben greift . . und die kurzen Augenblicke, die ich noch zu leben habe, sehr versüssen könnte. —

Ich habe so viel zu thun, und es sind so viele Leute bei mir, dass ich mir das Vergnügen versagen muss, länger mit Dir zu plaudern.

Isten Veled kedves lelkem … és csókold nagy Dénest kis Imrével együtt nevemben.

Széchenyi Ist.

Ober Döbling No 163. 1858 Novemb. 2-ik.

18í)8 október 26, Gödöllő.

Tasner Antal írja Széchenyinek: Pestről való elutazása előtt beszélt Törökkel s átadta neki a bécsi útra szánt 100 forintot. Örömmel olvasta, hogy a grófnak a paprika jót tett; rendelt ebből a „nemzeti ételből“ Szegedről kétfélét. Novemberben felviszi mindkét mintát magával.

[1858 október.]
Eredv. \i levél.

Gróf Zichy Ödön Széchenyihez.

Tausend Dank lieber Freund, für das Buch. Ich sende Dir hier eine Rolle mit den Zeichnungen der verschieden Brücken, die unser Director Etzel in der Schweiz ausgeführt, sie werden für dich, qui es in omni arte peritus, Interessé haben.

Vale et fave amico tuo

Edmundo.

Freitag, Mit tag.

1858 november 5.
*V*ogalniazványa a döblingi iratok között.

Dr. Görgen Rudolfnéhoz.

5-ten November 1858.

Liebe Gnädigste Frau!

Wie lange das Licht der Welt mich bescheinen wird, und überhaupt wie lange ich noch in Ihrem Etablissement bleiben werde, ist ungewiss; — allein ich fühle, dass es nicht mehr lange währen kann! Bis dahin möchte ich meine so höchst unglückliche Lage jedoch, wie nur immer möglich wäre , mir ertraglicher machen, und dazu — können Sie, hier im Hause das meiste beitragen. — Ich möchte mich vis a vis von Ihnen gerne mai vollkommen auszusprechen. Sie werden sehen, dass ich sehr raisonnable und so ziemlich gescheidt seyn kann. Nun glaube ich leider bemerken zu müssen, dass Sie nicht gerne bei mir sind, sich genieren, — dass vielleicht Goergen nicht gerne sieht, wenn Sie zu mir kommen, — und dass Sie pardonnez moi ma franchise — eine sehr kluge Diplomatin zu seyn sich embilden: wenn Sie meinen Worten nicht glauben.

Ich bitté Sie demnach, kommen Sie doch hexite abend, wenn möglich auf eine Stündchen zu mir — kommen Sie bald nach Tiscb. Sie werden die Gelegenheit haben zu erfahren, dass meine Dankbarkeit für Goergen und für Sie sehr wach in meinem Herzen lebt. Ich fand in ihreni Hause Obdach, und freundliche Aufnahme in einem Augenblick, . . . wo ich . . . das Leben, das Licht der Sonne zu ertragen nicht im Standé war! Hátte ich keine so zahlreiche Familie . . . längst wäre * ich meinem verhasten Leben eine Ende gemacht. Das kann man in jeder Lage des Lebens . . . mit festen Willen, immer. . Dass ich es bis jetzt nicht that, verdanke ich der Schonung, der Humanität, mit der man micli bei Ihneii])ehandelle, und das werde ich bis zu mein letzten Athemzug nie vergessen.

Megjelent kihagyásokkal a Morgen Post 18(50, 102., Die Presse 1800, 101., Österreichische Zeitung 1860, 86-ik, magyarul a Pesti Napló 1800, 88. számában.

1858 november 8.
Erodoti sk.]evél.

Török Jánoshoz.

Él-e még W. J. Smith,** és nem ment-e tán Chinába? Errül hova hamarább egy okos szót kérek! Mindent vettem! Fejem nagyon szédeleg.

Sz. Ist.

November 8 1858.

1858 november 17, Szénás puszta.

Gróf Károlyi György Széchenyihez.

Gr. Károlyi György és gr. Ráday Gedeon 1858 április 24—28. közt körlevelet küldenek szét az országba a Nemzeti Színház támogatása érdekében (lásd a Nemzeti Színház százéves tört. II. k. 1938).

Erre Széchenyi november 10-én hosszú levélben válaszolt, amiben évente 1000 forint támogatást ajánlott meg. A levelet annakidején sokan lemásolták; fogalmazványa Tasner javításaival megvan a döblingi iratok között, eredetije akkor a gr. Károlyi-levéltárban volt. Szövege megjelent a Pesti Hírnök 1862, 81-ik, a Látcső 1864, 61-ik, a Pesti Napló 1864, 179-ik, a Magyar Sajtó 1864, 173-ik számában és Széchenyi levelei III. k. 666—671. lapján.

Erre írta válaszul Károlyi az alábbi levelet:

Nagyméltóságú Gróf,

Tisztelt Hazafi!

Döbling folyó hó 10-kén kelt igen becses sorait valódi élvezett volt olvasnom, nemcsak azért, mivel Excellentiád a lyukas Hordónak elnevezett beteg kerepesi úton lévő Magyar Színház felsegélése és gyógyítására évenként ezer pengő forintot élte fogytáig ajánlani kegyeskedett s ezen

* Eredetileg hátte állott.

** Rónay Jácint Londoniján.

nevéhez méltó Hazafiúi áldozatával hitemben, mi szerént ezen egyetlen, bár nem a Nemzethez méltó helyen épült nemzeti kincsünket Excellentiád is meg mentőnek reményli, megerősített — hanem leginkább azért, mivel fajtánk eránti szeretetét tanúsító levelét tanulmányozhatám, s meggyőződhetem, hogy habár lyukas hordónak nevezi is jelen szomorú helyzetéi színházunknak, még is tisztán áll Excellentiád előtt is, hogy azt megmegbocsájthatlan bün lenne vesztére indulni engedni, mert ügyes bodnárok még talán használhatóvá tehetik, s ha igen, az utódok háládatos szívvel fogják emlegetni a megmentüket. — Excellentiád által színházunk keletkezésekor történt adatokként írottak tökélletesen reá illenek mostani helyzetünkre is, még a gyűjtés alig indult meg, s már akadtak, kik előre számítgatták, mennyivel fog a most is igen magas fizetésük emeltetni, de valamint én és társaim nem azért indítani meg a gyűjtést, úgy tökélletesen hiszem, miszerint jelessbjeink sem ezen czélbul tették és teszik áldozataikat. —

Hízelgem magamnak, hogy e tekintetben elveim Excellentiáddal tökélletesen egyezők, mert én is osztom ama nézetet, hogy a kiadások megszorítása vagy legalább czélszerű rendezése képes egyedül az enyészettül meg menteni ezen intézetünket; de ez nehéz, és pedig jelen körülmények közt igen nehéz feladat, azomban reményiem, nem lehetetlen, én legalább és társaim mindent meg kísérendünk meg mentésére és fenntartatására.

Excellentiád nagy lelkű alapítványát nemzeti színházunk és nemzetiségünk érdekében ismételve hálás köszönettel fogadva ezennel ünnepélyesen ki jelentem, miszerént Excellentiádnak ezen alapítványához kötött feltételek szigorúan megtartatni fognak, a pénzek kezellésével nemzetségem levéltárnokát Walther Geyzát bíztam meg, ki Excellentiád alapítványát is mindenkor álveendi Pesten egyetemi útza saját házamban.

Engedje a Teremtő, hogy Excellentiád e nemes ajánlatát Academiánk jelmondatával egyesítve mentől hosszabb ideig telljesíthesse s a nemzethez illőbb színházban Excellentiád is gyönyörködhessék még.

Hazafiúi tiszteletem kijelentése mellett vagyok Excellentiádnak őszinte tisztelő barátja

Gr. K á r o l y i G y ö r g y.

Puszta Szénás Nov. 17-kén 1858.

1858 november 13, Pest.

T ö r ö k J á n o s írja Széchenyinek: A grófnak november 9-i levelét (lásd Levelek III. 721. 1.) ma kapta meg; ő annakidején úgy értette, hogy a Színházi Levelet megérkezése után nyolc napra adja át, s ha akart volna, se várhatott volna tovább, mert Andrássy azonnal továbbutazott. A gróf nagy örömmel fogadta a levelet, s megígérte, hogy Széchenyit december folyamán meglátogatja; megengedte a levél közlését is, ha a cenzúra átengedi.

A keleti vasútra nézve nincsen semmi döntés, úgy látszik, csendesen akarják az ügyet elintézni. Ő azt hiszi, lehetne egy levélciklust írni az ügyben, akkor nehezebben tudnának kitérni a döntés elől. — Aznap a Múzeumban a Kertészeti Társulat közgyűlése és kiállítása van. — Tasner néhány nap előtt igen rosszul volt, most már jobban. A főurak közül kevés van még Pesten, „ezt a széthullott kévét egyedül Excellentiád köthetné egy csomóba“.

1858 november 26 Bécs.

G u s s m a n n R u d o l f írja Széchenyinek: A gróf ápolása közben tapasztalt leereszkedésétől bátorítva őszintén feltárja az okokat, amelyek miatt Goergen intézetétől megvált: az egyik Bessy hercegnő orvosának húga, akivel kellemetlen hírbe keverték, a másik az, hogy orvosi szigorlatait akarná letenni, s főleg a szülészetben specialistává kiképezni magát. Erre nézve kéri Széchenyi támogatását.

1858 december 2, Bécs.

Gr. Dess e w f f y E m i l írja Lonovicsnak: Nagyon köszöni, hogy megengedte, hogy Széchenyinek az Akadémiához intézett levelét* hozzá átküldhesse. ü maga vitte volna ki Döblingbe, de egyéb elfoglaltsága miatt nem tehette. Legyen kegyes a grófnak a levelet személyesen visszaadni, s megmondani, hogy Deák, Eötvös, Prónay nézete az, hogy azt nem lehet az igazgató tanácsban felolvasni. Bízik abban a baráti viszonyban, amelyben Lonovics a grófhoz áll, hogy közbenjárása sikerrel jár, továbbá hogy Széchenyi maga is be fogja látni, hogy kérésük a legjobb, legtisztább és íeghazafiasabb szándékból, a körülmények mérlegelése alapján jött létre.

(Lonovics-hagyaték, Nemzeti Múzeum.)

1858 december 18.

S a j á t k e z ű f o g a l m a z v á n y.

(> z v. P a r r y - W a l t h a m J ó z s e f n é gr. S z é c h é n y i J u l i á hoz.

Liebe Julié.

Da ich vernommen habe, dass Du die Absícht hast mich zu bewuchen, so glaube ich es angezeigt . . . Dir zur Notiz die Copie eines Briefs*; hiemit zu übersenden, — den ich als Antwort in der Testament Angelegenheit an deine Schwester Marié schrieb, und dessen limait, wie ich Ursache habe zu glauben, Dir unbekannt ist. —

Ich werde Dir danken, wenn Du mir das Überschickte bei Gelegenheit wieder zurücksendest.

In Eile

St. Sz.

Parryné december 22-én hosszú válaszlevélben igazolja eljárását s nagybátj-ja elítélő véleményét hibás értesültségének tulajdonítja.

* 1858 november 6. Szövege több helyen megjelent, de mindegyik hibás másolat után; a két fogalmazványt és az elküldött levél pontos szövegét közöltem: Adatok a M. T. Akadémia és a XIX. sz. első feiének történetéhez, II. füzetében, Budapest 1929.

** Az 1858 május '21-iki levelel.

1858 december 18.
Fogalmazványa sajátkezű.

Hajnik Jánoshoz.

18. December 1858.

Lieber Hajnik!

Habén Sie in meineni Nanien Gr. Széchényi János gebeien, seine Zahlungen anjetzt direkte in nieine Hánde zu leisten? Und was hat er Ihnen darául“ geantwortet?

Ist der Contract mit Herrn Stürmer geordnet? Wenn ja, so senden Sie die Abschriften ehebaldigst herauf, damit ich mir durch nieine Frau unterfertigen und an Sie a tempó zurücksenden kenne; das am 1-ten Jánner von Herrn Stürmer zu erlegende Geld wollen Sie aber ungesaumt mir überschicken.

Isten tartsa kedves Fiam.

1858 december 22, Bécs.

Tasner Antal írja Széchenyinek: Panaszkodik baja súlyosbodása miatt; Pólya orvosságait szedi, s úgy látja, erősen érik betegsége. Sorait többnyire ágyban, ceruzával írja. — A pesti házak sorsa miatt ne aggódjék a gróf, ha ő nem lehet ott, Bertha, Korizmics, Görgey István, Hajnik Pál vagy más ismerős gondjukat viseli.

1858 december 30, Prága.

Benesch Ferenc, a Czasslauer Kurir konzervátora írja Széchenyinek: Hosszasan vázolja a monarchia cukoriparának jelen állását, a cukorgyárak álláspontját a termelőkkel szemben, amelyre nézve további fejtegetéseket is ígér. — A gróf iránti nagy tiszteletének kifejezésére magyarul idézi Székács költeményét, amelyben Hunyadyval hasonlítja össze a grófot, aki erősebb volt amannál a Vaskapu legyőzésében.

1858 december 25.
Sajátkezű fogalmazvány.

Dr. Goergen Rudolf néhoz.

25-ten Dezemb. 1858.

Meine liebe seelenvolle Gönnerin!

Sie haben mir mii dem allerliebsten kleinen Ghristbaum eine seit langer Zeit nicht mehr empfundene Freudé verursacht! Wie gut Sie sind!

Als gestern Böhm, oder eigentlich „Bhoebus“ mit voller Beleuchtung zu mir eintrat, wie ich eben in den traurigsten Gedanken versunken gewesen bin .. . kam es mir vor, ein neuer, glücklicher Tag ginge über

mich auf! Wie wehmüthig? süss ich in diesem Augenblick í'ühlte, kann ich nicht beschreiben! Wenn es möglich wäre , mich Unglücklichen mit dem Leben zu versöhnen, so würden Sie dazu gewiss am meisten beitragen!

Es ist mir ein wahrer Genuss mit jedem Tag deutlicher zu sehen, dass Sie vereint mit Ihrem gefühlvollen menschenfreundlichen Mann, vollkommen geschaffen sind an der Spitze eines sublimen Humanitáts-Anstalt zu stehen, wo so viele Unglückliche . . . und auch ich . . . eine Zuflucht fanden, und sich vor sich selber retten konnten!

Glauben Sie mir, Gnádigste Frau, . . . wenn ich sagen dürfte . . theuere, mitleidsvolle Freundin — Sie haben seit ich Sie náher kennen zu lernen das Glück hatte, und Sie liebenswürdig sind, sich mit mir zu beschäftigen . . viel mehr zur Vernarbung — meiner . . . Seelenwunden beigetragen, als die meisten meiner Besucher!

Der Gedanke, dass ausser meinen náchsten Anverwandten und meinen altén Freunden, die mich in Glück und Prosperität kannten, . . auch noch andere gefühlwolle Menschen leben, die mit mir empfinden, ist ein Balsam, dessen wohlthuender Effect nur der kennt, der tödtlich und unrettbar verwundet ist.. . wie ich.

Mit nie zu erlöschender Dankbarkeit Gnádige Frau, Ihr treuer und gehorsamer Unterthan

814

1858. Bécs.

Részlet br. Petrichevich Horváth János naplójából.

„Báró Jósika Samu gyakran felkereste gr. Széchenyi István barátját, hol egyszer a császárhoz benyújtott magyar urak petitiójáról beszéltek, a melyet a császár el nem fogadott. Ekkor Széchenyi azt mondta neki, hogy ha nem is teljesítette volna a császár ezt a petitiót, mégis el kellett volna fogadnia s a várbeli profoszának Stangelmayérnek nem mondania, hogy vesse az árnyékszékbe a petitiót.“

(Pécs, 1941.)

1859 január 1, Bécs.
Eredeti levél.

Tasner Antal Széchenyihez.

Bécs, január 1, 1859.

Nagyméltóságú Gróf!

Tegnap kelt kegyes sorai (lásd a Levelek III. 726—727. 1.) hiány nélkül megérkeztek, de az én utolsó levelem úgy látszik ügyügykedő kezek közt örökre eltűnt!

Ide zárva küldöm alázatos köszönettel a „Zimmergymnastik“-ot, és a franczia-angol levelet, melyet végtelen élvezettel olvastam. — Kiliánnal tudattam, hogy a Pester Lloyd német lapra is előfizessen, mert azelőtt csak

minden magyar lapok és nyomtatványok iránt kapott volt rendeletet. Adandó alkalommal szabad könyörögnöm Mészáros síriratáért, melyet lemásoltatván ismét alázatos köszönettel visszaküldenek.

A „fáj“ ma megint erősebben szorít és fojtogat. Nagyméltóságodnak legmélyebb tisztelettel régi hű szolgája

Tasner.

Ha nem neheztel Nagyméltóságod, még egy alázatos kérést teszek: méltóztatnék t. i. a gr. Károlyi Györgyhez a színház ügyében intézett levelet is egy pár napra ide kölcsönözni. Szeretném a báró számára lemásoltatni.

1859 január 5.
L'rcdeti lévé 1.

Paúr Iványhoz.

Január 5, 1859.

Barátom Paúr.

Ma vagy legfeljebb holnap indul egy barnára festett Verschlag Ön nevére Sopronba. Nem egyéb mint moslék.

Több kérésem van. Felszólított engem „Valaki“, ajánlanék vagy legalább neveznék számára Prókátort, ki Soproniba lakik, és talpra esett körmös (!) gyerek! Frank neki nem kell — Ich glaub's — de Pap sem. Most azt kérdem öntül, kit lehetne említni 1, 2, 3 etc. loco? Was glauben Sie? Magától értetődik, hogy itt Evictiorul sem Ön sem az én részemrül nincs szó. Also ohne Umstände wie Sie glauben!

Boldogult Atyáin végrendeletében — Bécs Decemb. 10-ikén 1820 — 13-ik §. a családi Majorátusokra vonatkozólag ezeket olvasni: ...„melyl yek is felséges urunk kegyes királyi privilégiumával meg is erősítettek“. 19. §. pedig e szavakat, „m e 11 y e k után a három majorátusak a majorátusbeli királyi Diplomának foglalatja szerint felállíttattak“.

Most már kérdem,

1. hol hever vagy pihen ezen diploma?
2. Van-e ennek mása?

És ha illyes Ön kezei közt létezne, kérem: szolgáltatná hova hamarabb annak mását Döblingbe hozzám!

Pál bátyám kéret nőm által — ki csak éppen most közli velem e testvéri kívánatát — „részesítném őt egy egy példányban minden kisajtolt irka firkámbul“!

Qui cito dat etc. kérem éhez képest Tek. Paúr Iván barátomat, ki mint hallom Pál bátyámnak kedves és mindig szívesen látott vendége — vagy inkább „embere“ — menne tüstént hozzá — jelentse e sorok értelmét (Bedeutung und Tragweite) és adjon tüstént mi kéznél van — das übrige — majd aztán.

Isten tartsa és áldja.

Széchenyi István.

1859 január 6.

Gróf S z é c h é n y i J á n o s h o z.

Gr. Széchényi János január 1-én Sopronban írt levelében lelkes hangon üdvözölte nagybátyját az újesztendőre, leveléhez csatolva elküldte a szekszárdi borokra vonatkozó munkákat és felhívta figyelmét a Pesti Naplóban megjelent cikkre a tokaji borról. Széchenyi a küldeményre sk. írta: Be-soffener Jancsy, és az alábbi választ küldte:

Kedves Öcsém.

Ámbár Január 1-sőjén irt becses leveled engem valósággal toronyra — igen is nagy kúpmagasságra állit, hol magamat sehogy sem tarthatom fel — azért szavaid még is igen jól estek — — boldogult Genz Frigyesre emlékeztetvén, ki éppen nem vonakodott kivált csinosb nők átellenében néha néha ekkép esdekleni — „O ich bitte, schmeicheln Sie mir!“ — Nekem is jobban ízlik, megvallom ez irányban az egy kissé több, mint: a quantum satis — vagy éppen mint az ellenkező. —

A bor körülti adatokat nagy örömmel vettem — s nem csak mert ezen hazai és lucrativ ügy engem különösen érdekel, — hanem kivált azért mert Te Barátom, — kitül e tekintetben is igen sokat várok — komolul rá fordítod figyelmedet. —

Te kedves Öcsém éppen azon érett — de nem rothadt mint én — évkorban vagy, — hol a g o n d o l k o z á s i tehetség legmagasb fokra, a gondolkozni tudó pedig szinte mindenben — mint én hiszem sőt tudom — sokkal biztosabban és messzebbre halad mint a puszta tudományos vágyban a leg kiművel tebb tudós.

Mind abbul — amit küldöttéi — azomban én nem vagyok képes kivenni a sexardi borüzlet sikerét, sikernek illy materialis ügyekben én azt nevezem, hol nagyobb a bevétel mint a kiadás, — ezt pedig ki nem mutatják a nékem küldött papírok. E napokban Sexardrul én is vettem levelet.
— Es ist Jemand der mir für den Oedenburger Széchenyi pincze . . . einen Buchhalter recommandirt. — Minap pedig nékem bor eszméimet tekintve valaki azt a tanácsot adta Vor allem müssen sie einen tüchtigen Director suchen — — den man in Deutschland vielleicht finden durfte, . . der aber freilich Gräf Lonovics (?) senden müsste . . . Most csak az építendő pincze planumát várom. Melly építménynek imponálni kell! damít die Welt erstaune — — also Corintische Saulé Ordnung zur Verzierung des Portals, dann eine riesige Aufschrift mit Brons Lettem — Széchenyi család bor csarnoka ... és aztán a pincze beleben Ein Schnitt Hollinger Goganfai..... ! das wäre so eine recht wuchstige Zusammenstellung! — Mint nálunk sajnos nem egy vállalat megkezdésénél!

Én minden lárma, pompa és kivált költséges tisztviselő nélkül — szeretném kezdeni ezen ügyet.....darüber muss man aber sprechen . . .
mit Dinte ist die Sache nicht ins Rein zu bringen. A dolog ugyan nem különösen sürgető — kivált rám nézve nem, mert bár lesz abbul valami

bár nem---------- egy koródában levőnek ez meglehetősen közömbös ----------
de Reád és Rátok Széchenyiekre nézve kár egy pillanatot veszteni. —

Beschái'tige dich mit der Sache — — mit Erste samt data etc. und komm wieder herauf, ersuche mich in meine Spelunke. -—

isten veled. Alles Lieb an Agathe etc. etc.

Hogy a Bozi boldogult bor üzlet irományokban semmi különös adatokat — mint írod — nem találtál, ezen — megvallom — nem kis mértékben örülök. — Es ist nicht der Mühe Werth — und ein wahres Gottes Seegen — wie ich lioffe — wenigstens diesen neuen Process zu vermeiden! És kérdem, mostani „magyar nyomoraink közt“ jól eshetnék lelkednek Pál bátyánkat perpatvarral kínozni, busítni.

Mint hallom, Plázát titkárodul elhelyezed! Bravó! Ez szívednek becsületére vállik. — Egyebkint mint minden nemes és koraji tett elvégre megtermi jutalmazó gyümölcsét, úgy — mint biztosan hiszem — Plazaban jó és egyszersmind olcsó acquisitiót leltél —, mert köztudomás szerént neki 800 forintot fizetsz — és így tulajdonkép körülbelül csak 400 forintért tartod, mi valóba csekélység . . . mert az Archívum czélszerűsítése által mi három Majoreskok 1200 meg gazdálkodtunk és így egyre egyre 400 fit. esik.

Igaz-e hogy a Magyar Akadémia pesti házadat kéri? — No es wäre kein übles Geschäft! Ott vagy inkább azon helyen lakni — — — nem éppen rozsa színű gondolat, mivel Pestnek olly gyönyörű más részei vannak. De könyv és tudós mindenütt ellehet és mindenütt feltalálja magát.

Reméllem, nem sokára felrándulsz! Mindennap tisztábban áll előttem, hogy bor vagy inkább Széchenyi pincze eszmém millióknak lehet sarkalata! Ha szerény ebédemmel be éred, mindig szolgálhatok felséges (!!) Beefstakvel, Bajor Bak sörrel és szíves „Isten hozott“-tal. —

(Sajátkezű fogalmazvány után.)

Széchenyi borkereskedői tervét az alapeszmét illetőleg lásd Szekfü Gyula: A magyar bortermelő lelki alkata, Bp. 1922, 49. és következő lapjait. A levélben említett szegzárdi társaság a Fejős János vezetése alatt álló Szegzárdi Részvény Társaság. Ezenkívül tájékozódott még Burchard István és társai tokaji, Sellers F. W., Ysasi et Co., Symonds Richárd et Son és Duc de Montebello londoni nagy borkereskedők raktárai és ügykezelése felől is. Saját uradalmi pincéje Hidegségen volt, s ebben az időben a levelekben többször említett Dürr Ferdinánd volt ottani pincemestere.

Már Széchenyi Ferenc meghagyta végrendeletében, hogy fiai családi borkereskedést alapítsanak, ez azonban nem jött létre s Széchenyi nyilván a testvéreivel erre vonatkozó megbeszélések, továbbá külföldi utazásain szerzett tapasztalatai miatt ragaszkodott az egyéni vállalat létesítéséhez, nem csatlakozott a Schwartzer Alajos vezetése alatt akkoriban alakulófélben volt Bécs—Pesti Borkereskedelmi Társulathoz, bár annak terveit és szabályzatát szintén gondosan áttanulmányozta.

1859 január 6.
Eredeti itvél Sopronba.

Paúr lvánhoz.

Január 6, 1859.

A majorátusi Diploma mása meg és kezeim közt van! Jaj, szegény i'eje'm! Kicsúszott fejembül, hogy vagy egy év előtt megküldé Frank! Also ist es nicht melír nötig!

Ha nem csalatkozom, a „Hitel“ és tán más egyéb irkafirka . . . bagariába bekötve 6 példányban az Archívumba annak idejében lelőn rakva! Ha így? Ezekbül kellene egy egy példányt Pál Bátyámnak offerálni. Der Einband ist ott ein besserer Empí'ehler als der Text! Igen sietve

Széchenyi Ist.

1859 január 7, Pest.

Bertha Sándor írja Széchenyinek: Készségesen állott volna eddig is szolgálatára, de mert úgy tudta, hogy a pesti ügyeket eddig Török végezte el, nem akart tolakodni ajánlkozásával. A hengermalmi részvények ügyét már elvégezte.

A múlt ősszel találkozott Béla gróffal, nemes tulajdonságai igazán meglepték. Ügy gondolja-, az egykor zömök, most nyúlánk ifjúvá fejlődött Ödönt meg se ismerné.

1859 január 8, Sopron.
*K*rcdcti levél.

Gróf Széchényi Pál ésneje — Istvánhoz

Oedenburg 8. 1, 859.

Mein theuer Brúder!

Ich danke Dir recht herzlich für deinen lieben Brief vom 4t dieses.

— Wir sin zu glücklich, wenn Crescence cinige Bequemliehkeit unter unserm Dache fand. — Sie ist wirklich zu gut, um so nachsichtig zu seyn!

Die kleine Pension an die Szijártos Wittwe ist eine wahre Wohltat.

— Sie ist so alt, und die Pension 120 Ft. ím ganzen so klein — dass Wir die 40 Ft. Jeder-jáhrlich leicht tragen werden. — Da sie in Szegedin wohnt und die Pension von Baja aus am leichtesten erhalten könnte, so ist Frank für Dénes, und ich damit einverstanden, dass mein Bajaer Beamte die Zahlung besorge — und dass es mir dann hier vergütet würde,

— wir erwarten nur deine Einwilligung.

Du háttest wahrlich mir keine grössere Freudé machen können als durch das Geschenk deiner literarischen Werke — die meisten Büchcr ausleihenden guten Freunde haben so klebrige Hánde, dass die Bücher auf iramer kiében bleiben — so verlohr ich alle deine Werke, die du so gut warst mir vormals zu verehren — es schmerzte mich sehr, eben diese in meinen Bücher-Schränken zu vermissen — ich kann dir auch nicht genug danken für deinen lieben Ersatz. —

Es freut uns ungemein dass Jenő sich dein Wohlgefallen erworben hat. — Er ist wirklich unser parade Bub, in jeder Hinsicht — denn Er ist nebslbey so brav, dass icb mit guten Gewissen sagen kann, dass Er und Tódor mir noch nie den mindesten Verdruss gemacht hatten. — Von unseren Reisenden haben wir die erfreulichsten Nachrichten — überaus herzlich empfangen und behandelt können sie sich ihres Glückes nicht genug rühmen. —

Borul a Világ — talán segít a jó Isten rajtunk?

Pál.

Die alté Emilie umarmt Dich und Crescence herzlich, und ist sehr neugierig zu wissen, ob der leidenschaftliche Parrysche (?) Sturm sich schon ein wenig gelegt hat oder nicht, ich bedeuere Euch herzlich, dass Ihr etwas mit ihr zu Ihun habt — denn sie ist s c h r e c k l i c h. Entschuldige lieber Stefferl, dass unsere jungen Reisenden Dich in Wien nicht aufsuchten, aus finanziellen Rücksichten mieden sie die Hauptsladt und fuhren direct von hier nach Triest. — Sie sind Gottlob wohl erhalten in Pálma angekommen und können, den innen gewordenen Empfang so wie Eliseus glückliche menage nicht genug rühmen. Gott sei es gedankt. Es thut mir leid dass Paul 2 seiner Söhne, an détriment des autres so heraushebt — der liebe Gott hat uns mit recht guten und braven Kindern gesegnet, ich möchte keinen den Stein werfen; ohne Stolperer kann es in diesem Leben nicht gehen, wenn man nur wieder aufsteht, ohne sich das Géniek gebrochen zu haben; so kann man Gott danken. — Morgen íahrt unser Eactotum Hansel mit Auftrágen nach Wien, er wird sich bei Crescence melden wegen den von ihr gütigst besorgten Commissionen — und ihr auch meine Schuld entrichten. Dory küsst Onkels Hand, die Hande Crescence und wird sich sehr glüeklich schátzen Ersterem in Döbling ihre Aufwartung zu machen, wenn sie einmahl mit mir nach Wien kommen wird. — Ich umarme Euch beyde recht herzlich und verlasse Euch um Helenchen zu besuchen, die ich sammt ihren Kindern vorgestern, blühend aussehen fand.

Elhaltét beyde etwas lieb die alté treue

E ni i l i e.

1859 január 9, Pápa.

V a s z a r y Kolos szentbenedekrendi tanár megküldi Széchenyinek az Ifjúsági Plutarch első füzetét és arra kéri, bocsássa rendelkezésére Kis Józsefnek Széchenyi Ferencről írt életrajzát, hogy azt is közölhessék.

Széchenyi a szóbanforgó kéziratot kerestette Paúr Ivánnal a családi iratok között, de amint azt február 2-án írja, nem találta s a levéltári lajstromok szerint Kis kézirata nem volt soha a levéltárban. A szerkesztők egyébként oly rövid életrajzokat közölnek, hogy megfelel nekik a Kubinyi-Vachott-féle is (Magyar és Erdély ország képekben). Hajnik közölte vele, hogy a gróf szívesen látja, ő tehát február 15-én fog nála tisztelegni.

1859 január 16.

Gróf Zichy Géza tisztázata a Széchenyi javításaival.

Gróf Széchenyi Istvánnéhoz.

Kedves lelkem.

In Beantwortung des Schrcibens unserer Nichte Julié von 14-ten Janner 1. J. an Dich eile ich Dir zu sagen, dass ich kürzlich durch Dieh von Julié nichts Anderes erhielt, als ein Abschrift des váterlichen Testamentes, welches ich hiemit zurück schicke — und gar nicht begreife, wesshalb man mir es zukommen liess, da ich es selbst verständlich auch besitze — und dann zwei Briefe von Julié an mich — die ich jedoch behalten will und werde, — wie denn auch sie meinen Brief (oder vielleicht Briefe an Marié, denn ich schrieb ihr mehrere) in Hánden hat — und diese -------— allen Leuten zu lesen gibt.

Ich habe die Gewohnheit — ernstere Dinge betreíTend, den Croquis den ich zu Papier werfe, stets aufzuheben. Ob Julié auch so veríáhrt, weiss ich nicht. Sollte sie jedoch nicht, und hált sie einen dieser nun erwáhnten Briefe für ein Document — da sie von zwei Documenten sprichl, und ich nichts als das Testament fand — — so soll sie ihren Wunsch nur áussern — — und mein Sohn und Geheimschreiber Geysa wird die möglichst genaue Copie von einem oder allen beiden dieser Briefe nehmen und sie ihr zu übersenden sich die Éhre erweisen.

Ich habe von gut unterrichteten Personen die Erfahrung erhalten, dass Fürst Metternich meinen Brief an Marié — den Julié Sr. Durchlaucht inn an ihm etwa einen ponderosen Alliirten zu gewinnen, vorzuzeigen für gut fand — unter dem Pretext sich in keine Familien Angelegenheiten mischen zu wollen — nicht nur nicht zurückwiess — wie Julie es Dir „vordichtete“, sondern ganz durchgelesen — und mit einer kurzen Beantwortung zurückgeschickt hat. — Was dieses Schreiben enthált, weiss ich nicht —; dass dasselbe jedoch nicht nach dem Geschmack von Julié ausíiel — scheint probable zu sein, — da der arme Fürst, wie sie sich auch vis-á-vis Deiner ausserte, in ihrer Meinung sehr gesunken ist.

Julié beklagt sich in ihrem letzten Schreiben, dass ich nach der Auíorderung Ihres Advocaten Pap ihr nichts Verbindliches etc. etc. geschrieben habe.

Mir missfállt Julié seit langer Zeit — schon damals wie ihr Mann der arme Teufel noch lebte — und was man mir Alles von ihr sehr glaubwürdig sagte — und was ich mit eigenen Ohren hörte — bestárkte mich vollends, dass wirklich viel, sehr viel an ihr auszustellen ist. — Da sie mich nun---------- ohne dass ich es im geringsten verlangtc — — in ihren Familien Process hinein zu ziehen für sehr angezeigt fand — um vielleicht auch mich Halbtodten für ihre Interesscn einzuspannen, — so hielt ich es für loval, ja sogar für Pflicht, ihr unumwunden meine Ansicht über sie etc. etc. mitzutheilen. Ich konnte keine delicatesse Art ersinnen, uni

diese unerquickliche aber nieines Errachtens so nothwendige Operádon an ihr vorzimehmen, als strickte im Kreise der Famide zu verbleiben; wesshalb ieh an ihre Schwester Marié sehrieb; damit diese mit guter Art etwas von meinen bittern — aber gewiss sehr gesundem Pillén ihr mittheileii mögé. Warum sie's nicht that — weiss ich nicht, sie that es aber nicht das scheint positiv zn sein; und so musste ich Jnlie preveniren, weil sie sich bei mir ansagte, damit ich nicht in die Lage komme, heftig wie ich bin — ihr einen solchen Empíang zn machen — wie sie bei gereizten Nerwen sich mit Niemanden géniért----------die Rolle einer verfolgten \Jnschuld und einer hart mitgenommenen Wittwe mit wahrem Heldenmuth zu spielen. Als sie aber auf den höchstliebevollen Gedanken kain — anstatt selbst zu kommen oder ein Familien Mitglied zu mir zu schicken g. B. Sophie, Marié Caroline — uni eine Versöhnung anzubahnen und zuwege zu bringen — auch durch Herrn Kari Pap, ihren Advocaten, — als Parlamentair überraschen zu lassen — da dachte ich mich „verschanzen“ zu müssen ---------- denn auf dem Terrain der Patenté, Erlasse etc. etc. .— elkenne ich — unbedingt ihre Superiorität an, mii so keck zu sein — — mich auf denselben mit ihr messen zu wollen.

Du weisst, dass ich sehr versöhnlicher Natúr bin . . . und will gerne vergessen, dass meine Nichtc, mich in so weit ich ihre Briefe zu deschiílriren im Standé bin, mit allerlei Jnjurien bewirft — — mein Schreiben an Marié ein Libelle nennt etc. etc. und sehne mich nach nichts so sehr als nach Frieden und Ruhe. —

Fürst Metternich hatte auf mich stets cinen sehr grossen Einíluss, denn seine nüchterne so sehr pracktische Ansicht der Dinge gab allen seinen Worten in meinen Augen stets ---------- ein grosses Gewicht---------- —

Sei doch so gut, Julié zu bitten, uns seinen Brief mitzutheilen, was sie selbst gewiss biliigen wird, — wenn die Worte: Würde, Wahrheit, Loyalitát, Si Deus pro nobis etc. etc. nicht eben so viele Schaumünzen vorstellen- sollen um ihre Schulden zu liquidiren.

Ich grüsse Dich auf das liebevollste.

Döbling am 16-ten Jánner 1859.

1859 január 5.

Széchenyi sajátkezű feljegyzése; előtanulmány a Blick címlapjához.

Der Ungar
des Ungars
dem Ungar
den Ungar

Von einem Ungar.

Dictirt vom Dr. Goergen den 5-ten Január 1859, treu abgeschrieben

Stefan Széchenyi
Kanzellist.

Mellékletei:

1. Görgen levele: Ich habe die Ehre guten Morgen zu wünschen und beyfolgend ein Hei't des von Herrn Doctor Michel als k o m p e t e n - t e s t e Quelle angepriesenen neuen deutschen Wörterbuches von Hofmann zu übersenden.

G o e r g e n .

2. Dr. Michl Ignác hosszú levele 1859 január 28-áról Görgenhez, amiben elismeri, hogy a Hofmann Wilhelm-féle szótárban az Ungar szó ragozása teljesen helytelen, mert a birtokesetet Ungars, a többesszámot Ungaren alakban adja; ezzel szemben egyéb és pedig újabban megjelent források (Neudeutsche Élementar Grammatik, 1847; Gőszinger: Deutsche Sprachlehre 1850, Becker: Schulgrammatik 1859) mind a gyenge ejtegetés ű szavak közé sorozzák az Ungar szót.

3. Michl levele Görgenhez 1859 január 30-áról, ebben kimagyarázza, hogy ő nem Hoíímann Wilhelm, hanem HoiTmann Július munkájára hivatkozott, s az utóbbi valóban helyesen közli a szó ragozását, s felsorolja, hogy der Preusse, der Russe, der Schwede, der Dáné népnevek szintén gyengén ragoztatnak.

1859 január 23, Bécs.

S c h w a r t z e r A. írja Széchenyinek: Kertbeny Károly írót megbízta azzal, hogy a magyar borkereskedelemre vonatkozó, kefelenyomatban levő emlékiratát a grófnak bemutassa. Ő fog továbbá mindarról beszámolni, a mi az utóbbi időben erre nézve történt.

1&59 január 30.

Gróf Z i c h y Géza f o g a lmazványa S z é c h e n y i j a v í t á s a i v á l.

K i l i á n F r i g y e s h e z .

Tisztelt Kilián Úr!

Atyám gróf Széchenyi István nevében szerencsém van Önnek ezennel 558 ír. 59 kr. pengőt átküldeni.

Atyám mindenbe rendkívüli rendet szeret tartani, mert jó rend nélkül — mint szokta mondani — a leg dicsőbb combínatio is elvégre tönkre dül!

Ezt előre bocsátván Atyám nevében bátorkodom tisztelt Ürhoz a következő kérdést és egyébb észrevételeket irányoznom.

Akar-e Kegyed a jövőre is számára minden magyar könyvet járatni és e fölött a magyar újságok, időszaki iratok etc. etc. rendes megküldését eszközleni? Ha „igen“ legyen szives minden magyar, magyar nyelven irt könyvet megküldeni; de e mellett őt figyelmeztetni ha netán: régi magyar Ország határai közt más mint magyar nyelven irt könyv jelennék meg, mely figyelmet érdemel.

Atyáin aránylag keveset olvas és csak azért járat minden magyar betűt, mikép ő is habár csak egy kicsit, még is előmozdítsa honi íróink küzdelmeit, mit az által hisz legsikeresebben eszközölhetni, ha minden nyomtatványt megvásárol, minthogy legalább anyagilag tekintve az írók irányában nem anyira érdekes — miszerint munkáikat olvassák, hanem hogy inkább megvegyék és ki is fizessék. Több mint egy egy példányt

azonban Atyám sehogyse kíván elfogadni, ha t. i. e szándékát különösen nem nyilvánítja. Pedig többször megtörtént már és most is történik gyakran, hogy vagy a szerző vagy más jóakaró szinte egy egy példányt megküldeni' el nem mulaszt. Kéri Atyám tisztelt uramat ebez képest — ha tovább is sziveskedend Atyám e részbeni kívánságát teljesíteni, méltóztatnék a respectiv írókat sikeressen értesítni, hogy Atyám Ön által — de csak Ön által — minden magyar nyomtat járatni, Duplicatomokat azonban el nem fogad, vagy ha rátolják, fizetni semmi esetre nem fog.

Egy úttal kéri, hogy mindig félesztendőnként Június és Dezember hó végével tetszene Kilián úr számláját pontosan neki átküldeni. Béla fiának tartozását gondja lesz hova hamarább kielégítetni.

A fentebb említett magyar iratokhoz még — de egyedül — a Pester Lloyd is kapcsolandó.

Teljes tisztelettel Önnek hü honfitársa

Gf. Z. G.

1859 február 2, Bécs.

Dőry Imre írja Széchenyinek: Fia után, aki előbb huszárkapitány volt, s a napokban mint rokkant közvitéz halt meg, adósságokkal megrakva örökölte Szent Tamás pusztát, amely mintegy 1200 magyar hold. Sajnálja idegennek eladni, vegye meg a gróf, a feltételei olyanfélék volnának, a hogyan Deák birtokát megvette; ez is közel van a kelénki (pölöskei) birtoktól alig negyedórányira.

1859 február 3, London.

Részlet Tanárky Gyula naplójából.

Bécsből megküldték Valterek Széchenyi István levelének mását a Tudós Társaság igazgató tanácsához. Állást foglal a mostani németizáló rendszer ellen in exordio et conclusione, de egészen az utálatig loyalis a császári dynastia eránt a közepén, — még oda is elfeledkezik a szegény öreg politikus, hogy azt mondja, ha a dicskörülfény lett császár (hogy hát az a vérszopó fattyú) nem tanácsosait hanem saját szíve (!) sugallatát követné, Magyarország alatta „Corvin dicső korát is homályba vetné“! Már ez csakugyan úgy hangzik, mint bolondházból jövő beszéd, ámbár pláne Mami[1] is kezd arra eszmélni, hogy hisz hát lehetetlen, hogy Széchenyi valaha bolond lett volna. „Természetesen, mondám én, így nem volt bolond soha, mint én soha nem voltam.“ Az öreg[2] azt mondta rá, „ezt a levelet ugyan nem compingálhatta senki, mert abban úgy él és mozog Széchényi, a mint őt mindig ismertük“.

Az egész hosszú levélnek az az achméje: hogy ha az academia más vágásba szoríttatnék, mint a mi a tudós társ. eredeti czéljával megegyez, alapítványát a megmérgezett academiától elvonván valami más hazai czélra fordítandja.

(Nemzeti Múzeum levéltára.)

1 Kossuth felesége.

2 Kossuth Lajos.

1859 február 7, Pest.
Eredeti után.

Báró Kemény Gábov Széchenyihez.

Nagyméltóságú Gróf!

Gyakorlatiatlannak kell annak lenni, ki a gyakorlat mezején kívül áll. — Nem lehet képzete nemzeti életről, nemzeti fejlésről olyannak, ki nem élt abban, vagy legalább is nem volt tanúja annak. — Ha ilyen valaki fog politikai tant állítni fel, természetes, hogy munkája agyrém lesz, és nem a valónak megfelelő elmélet. Ezen esetben voltak a XVIII. és XIX, század franczia tudósai. Nyomukat siralom követte.

Sajátlagos okok közrehatása miatt ama ferde franczia politikai elmélet, ama rontó-bontó, egyszerrei gyökeres átalakítást hirdető tanok elterjedtek az egész világon. Es valamint a sutban és romlásban a dudva és a penész annyival erősebb gyökereket ver, mentől ferdébbek a politikai viszonyok. Ki merné jelenben saját viszonyainkat természetes politikai állásnak nevezni? Megvan tehát az alap, melyen sok badarság könnyen gyökerezhetik meg. Mindamellett, hogy a nagy tömeg bizonyos veleszületett instinctus, helyes tapintat hatalma alatt jelenleg is mint minden válságos perczben a magyar nemzetiségbe fogódzkodik, mégis könnyen kaphatnak lábra feneketlen kozmopolitikai nézetek, mivel éppen a müveitebi) és az irodalmat képviselő osztályt egészen elragadják itt mint másutt a fényes elméletek, a csudálatos és czifra rendszerek. A gyámoltalan tudákos adathalmazába sülyedve elfeledi, hogy maga is nemzetnek tagja, a sok fa miatt nem látja az erdőt. Sok politikai philosoph, kit sújtva nyom a jelen terhe és nincs tisztában a felől, mi azt okozza: homályos eszmék, ki nem magyarázható tanoktól vár üdveit. Ha névszerint eldobja is a francia elméletek zsibbasztó tanait, habár ki akarna emelkedni a divatos ár hatalmából, habár nem akar majmoskodni, mint annyi mások, mégsem a nemzetiség, mégsem a természetes fejlés zászlójához szegődik. Eldobja némelyik az eddigi egyszerre rontó és rögtöni átalakulást hirdető tanokat és mást állít fel, melytől újra egyszerre vár minden üdvöst, és nem veszi észre a két elmélet hasonlóságát. Eldobja a másik a túlságos czentralisatiót és az ellenkező túlságban azt mondja, hogy az államnak csakis a személy és vagyonbiztosságra kell figyelni. Nem szeretik sokan a liberté, egalité politikát és semminek kiáltják ki a nemzetiséget!

Miután meggyőződtem, hogy ilynemű ferde nézetek nemcsak viszonyainkban lelnek egyszerű tápanyagot, de azok emelésére tudomány, tehetség sőt fedhetlen jellem is közreműködőén veszélyes fekéllyé válni fenyegetnek, kénytelennek érzem magam az ilynemű felfogás ellen felszóllalni. Ilyen felszóllalás 1856-ban „Nemzetek fejléséről“ czím alatt megjelent kis röpiratom. Miután oly sokra becsülöm a helyesen értett nemzetiséget, és azon egyetlen útnak látom, melyen hatalmas és szilárd nemzet és állam fejlődhetik, mély tiszteletem jeléül ide mellékelve küldöm Nagyméltóságodnak említett kis munkámnak egy példányát. Nagyméltóságodnak, ki t)ly válságos perczekben nemzetiségünkért, saját keleti fajunkért oly áldozatkészséggel fáradságot nem ösmerve küzdött, oly mély belátással szervezett, tett. Fogadja Méltóságod ezen kis könyvet annyira jó indulattal, mennyire a közjót előmozdítni volt a röpiratka szánva.

Mindjárt megjelenésekor ezen kis munkának akartam ezt tenni. Visszatartóztatott azonban annak meggondolása, hogy tán minden haszon nélkül oly kellemetlen érzéseket kelthetnék fel Nagyméltóságodban, me-

lyek nyugalmát háborítni lennének képesek. És most is volna ok, mely ezen lépéstől visszatartson; t. i. röpiratom a műformát tekintve hibás mű. Mint kezdő írónál, kit egészen elfoglal tárgya, mely tollat ad kezébe, mint *ív/,* irodalom technikájában gyakorlatlannál igen könnyen előállhatott ezen hiba nálam. Azonban így okoskodom: az irodalmi helyes forma híjjá minden esetre hiány, de sokkal kevésbé tudományos és politikai művekben, mint szépirodalmi dolgozatokban. Aztán főkérdés semmi esetben nem az, hogy miként, hanem az, hogy mit mond valaki. Művemet pedig átgondolván úgy látszik nekem, hogy a műforma hiánya mellett is kivehető az, mit mondani akarok. Ezen okoskodási soron végig menve határoztam magamat el a cselekvésre.

Végre engedje, meg nekem Nagyméltóságod mindamellett, hogy már oly sok ideig valék bátor figyelmét igénybe venni, hogy miután soha sem vala szerencsém Méltóságoddal személyesen találkozni, magamat mint idegent bemutassam, és ez által egy tán önkénytelenül előálló kérdésre feleljek: eme kis munkát, valamint e levelet néhai br. Kemény Dénesnek legidősb fia bátorkodik gróf Széchenyi Istvánhoz intézni.

Fogadja Méltóságod mély tiszteletem és rokonérzetem nyilatkozatát; melyek után maradok Pesten, Felduna sor, István főherezeg szállodában 1859 február 7-én Nagyméltóságodnak alázatos szolgája

br. Kemény Gábor.

1859 február 18, Bécs.

Gróf Zichy Béla írja Széchenyinek: „Leider kann ich von deinem gnädigen Antrag mit Heinrich heute bei Dir speisen zu dürfen, keinen Gebrauch machen, unerwartet ist heute früh Erzherzog Albrecht von Oí'en gekommcn, und ich niuss um 5 Uhr zu ihm kommen. Heinrich kömmt daher allein.“

1859 február 28.

Fogai m*a*zvány után.
Az elküldött levél keltezése március 1.

Paúr Iványhoz.

Február 28, 1859.

Barátom Paúr!

Zsófi néném ügyét illetőleg jelentem, hogy azon iromány A. betű alatt, melyre provokáltatik, ő nem tartja kézben, de Franknak adta át (???) — mint mondja.

A dolog veleje rám nézve az, hogy Pál bátyámnak nővérünkkeli szerződése szerint, valljon nagyobb summárul testálhatnak-e néném, mint azon egyezés következtében, mely köztük és köztünk (Lajos bátyám és köztem) fenáll? Pál bátyámnak, ha igaz, Zsófi néném reversalist adott, hogy illetékét (?!) Széchényi Dorka kisasszonynak hagyományozza. Így aztán, ha ez való, nem igen súlyos a nagylelkűséget és extra kegyeletei pro patria elkomédiázni. Köztünk maradjon a szó. Pál bátyám évenkint

néhány hatvan forinttal fizet többet a néniknek mint mi, Lajos és én! Én Zsófinak 100, 200. 300 forintot ajánlottam pótlásul, de ő mordicitus: jogot említ és ajándékot visszautasít! Nőmet egész felzavarta. Ezen nemes lelkű lénynek gutta cavat lapidem szerint nincs, ha ezen thémára kerül a sor, más szájában mint: Unrechtes Gut bringt kehien Segen. Ez igaz, én is így vélem, ámde a közönségesnél tán egy kissé keményebb kő voltomra nem vagyok meggyőződve, dass es ein unrechtes Gut ist, was wir, mein Brúder Louis und ich ihr vor enthalten, de én azt gyanítom, Zsófi néném szobaleányzónak Bettly kisasszonynak bizonyos niécét, — ki mint mondják, sokat próbált hölgy, kívánja minél dúsabban dotálni, ... én pedig inkább gyermekeim tarka és hosszú sorát tartom figyelemben, s nem szeretném őket azon szépen hangzó Unrechtes Gut etc. féle variatio következtében egy idegen szűzért (!) megrövidítni.

Egyébiránt ha a testálandó summa tekintetében egyre megy is a dolog, ha t. i. ez a legszigorúbb igazsággal egybe nem ütközik, — mert ha Pál bátyám részére hajlanék, alkalmasint, mint gyanítom, nőm arra kényszeritne, hogy a hátramaradó évenkinti hátrány és néhány forintokat tegyem le, mi több mint 2000 forintra rúgna, és mit én gyermekeim számára inkább meggazdálkodni szeretnék, mint M. Bettly nyakába vetni. Kérem, tudósítson errül minél előbb.

Tegnap Gyürky Antal keresett fel. Nekem igen jól tetszett. Tán segíthetnénk egymásnak, mert én még mindig álhatatosan igen „boros“ vagyok. Kérem, tudósítson ezekrül: Gyürky valljon feleséges, családos-e? Van-e valamije? Mint itt szokták mondani: A bisml was? Mily vallású? Kompromittálva volt-e? Én nem bánnám, ha Béla szorosb összeköttetésbe jönne vele. Ezt Ön neki, data occasione, megsúghatja. Sie dürfen indiscret sein! Freilich sonderbar ziemmt sich für ein Archivar oder Archiviste. Nem tudom, melyik franciásb!

Isten tartsa. Annyira fáj és szédelg fejem, hogy Gejza fiam tollát vagyok kénytelen használni. Nőm e napokban írt Simonyinak wegen Waffenpass.*

1859 március 4, Bécs.

T a s n e r Antal írja Széchenyinek: Geyza fia hozta el a gróf 2-án kelt sorait, a mikből örömmel olvasta, hogy a „lé“ közeleg már. — A most megjelent német könyvet a szerző ajándékából küldi a grófnak, ő elolvasta, becses.

Sellers másokkal szemben igen udvarias ember, s bizonyára örömmel fogadja, ha néhány elismerő sort kap a gróftól.

Nagyon vágyik már ki Döblingbe, s a legelső csendes napon megkísérli „fájjait“ kivinni.

* Arról van szó, hogy Sina báró Pa úr levéltárnok részére eszközöljön ki fegyvertartási engedélyt.

1859 március 9.
Sajátkezű fogalmazvány ntáu.

Hajnik Jánoshoz.

Kedves Hajnik.

Ide mellékelek egy kellemetlen irományt, mely csak ma reggel jött kezeimhez.

Kérem. Barátom l-o ne compromitáljon 's ne nevezzen senkit, 2-o tegyen esze és szíve szerint. Annak idejében majd referálhat az egészrül, és akkor adja az ide csatoltat vissza.

Isten áldja.

1859 március 17.
Eredeti levél.

Gróf Dnssewffy Emil Széchenyi hez.

17/3. 859.

Tisztelt barátom,

azon megbízásodban, hogy az idezárt könyvből Neked a rosszul bekötött példány helyett egy jót szerezzek, eljártam, és íme küldöm a könyvet, ürömömre szolgált, hogy Neked e kis szolgálatot tehettem. Tartsd meg kérlek, fogytomig és fogytodig baráti érzelmeidben igaz hívedet

Dessewffy Emi11.

1859 március 17.
Sajátkezű levél.

Paúr Iványhoz.

Márz. 17-ikén 1859.

Barátom.

Itt küldöm a „puskára“ valót.

Nagy érdekkel olvastam „Die Ansichten eines Freundes des Rechts'. Igen talpra esett! Vegye köszönetemet!

Nyugtalanul várom Önnek válaszát Gyürki tekintetében. 'S hát a pincze és selyem zsebkendő dolga!

Ma vagy holnap bocsátom az archívum, ügyét útnak . . T. i. Pál bátyámnak küldöm; ő pedig Jánosnak fogja adni etc. etc.

Fejem néha nagyon szédelg . . . egyébkint még élek!

Isten tartsa.

Széchenyi Ist.

1859 március 23.
Sajátkezű levél; a fogalmazvány keltezése március 22.

Paur Iványhoz.

Marz 23, 1859. Ober-Döbling No 163.

Barátom, nagyon örülök, hogy Ön: nőmnek puskára való sorait megelégedéssel vette! Én éhez azt csatlom, mihezképest igen szívesen látandom, ha Ön néha néha bár maga egyedül vagy B. és Ö. fiaimmal — akárhol is határunkban egy egy nyulat megserélez, vagy egy egy fáczánt ledurrant, mert fiaimat szeretem tudni Ön társaságában — — s' hogy legyen is „mivel“, fentartom magamnak, Önt egy vén — alkalmasint már rozsdás „kettőssel“ felfegyverezni!

A levéltári dolgokat ma (?) vitte Soproniba gr. Zichy Jenő, fiam török úti társa---------- s' lelkes fiú.

Ámde most néhány sor szór osank özt ün k, \s pedig Gyürkyt illetőleg! — A bor dolgát tekintve felhagytam azon eszmével, Széchenyi Család pinczének sarkalatát megrakni., és ezt arra módosítani: hogy Széchenyi István pinczét kívánok állítni! 3-szor—4-szer felszólíttám Jánost, Kálmánt etc. etc. etc. „vennének benne részt“. Ök nemlegesen tartják magukat, — mélyen halgatnak ---------- Ala bonheur! Auch gut. Bizony nem vesződöm velük többé!

Végczélom ez: Sopron határában minél közelebb a Városhoz lehető legczélszerübb borcsarnokot építeni, és minden évben vagy 100.000 akó bort venni és adni — 1 fi. tiszta nyereséggel!

Miután azonban senkit társul befogadni nem fogok; sok készpénzem, vagy könnyen pénzé tehető „holmim“ nincs; fiam Hajnik Jancsi pénzt valósággal az asztalra kiállítni még nem nagy gyakorlatú, sághi adósságom is megkívánja a disponibilis pénzt etc. etc. etc. Én eleinte nem igen magos paripára kívánok ülni. Ideiglenesen elmaradna a sopronyi pincze, és mennyire lehet, a bózi, hidegségi (?) sághi és kheidai használtatnék fel, és az egész kissebb szabásokban indulna meg etc. etc.

Ezt előre bocsátván Gyürkyt magamhoz szeretném kötni. Sok „fixumot“ neki nem adhatnék, de végképi haszna abbul eredne, hogy a nyerességnek bizonyos „perczentjeit“ biztosítnám neki. Arra, hogy az egész talpra esetten fejlődjék ki — bocskorba kezdve csizmába végezve — tán szükséges volna, hogy Gyürky Sopronban lakjék etc.

Én azt gondolom — minden sympathiárul hazafias érzésrül halgatva — a do ut des elve szerint tán oly házasságra léphetnék Gyürkyvel, melly mind a két részre anyagi hasznot, tán egy kis erköltsit is áraszthatna vagy legalább csepegtethetne, -— melly „matrimoniumot“ aztán Béla folytathatná etc.

Ich glaube wir sollten vor Allen „reden, Ansichten austauschen etc“. Wird aus der Sache nichts, nun dann stehen wir dórt wo heute, während

wir vielleicht eine vermehrte Variation des Bildes abgeben könnten, wo zwei Pí'erde auf einem engen Felde stehend sich die Zeit damit vertreiben, einander gegenseitig Láuse an solchen Stellen des Körpers abzuglauben, wo sie eigenmaulig nicht hinlangen können!

És ha e tekintetben Paur barátom kezdené meg a „barátságos“ csatározást, nagyon szívesen venném, csakhogy mint mondám, hármunk közt maradjon a titok.

Isten áldja. Sietve. Fejem most már néha könnyen elszédül.

S z é c h e n y i I s t v á n.

1859 március 24, Bécs.
E r e d e t i levél.

Gróf Z i c h y Ö d ö n S z é c h e n y i h e z.

24. März 5 Uhr.

Lieber Freund!

Ich komme so eben zu Hause, und finde deine Zeilen, leider zu spát um deinen ireundlichen Ruf folge zu leisten. Ich wollte auf jeden Fali morgen nach Ober Döbling zu meinem lieben Eremiten gehen, und komme jetzt um so gewisser nach 12 Uhr, als ich weiss, dass Du meiner bedurfst (?) und es mir eine wahre Freudé ist Dir zu dienen.

Auf Wiedersehen also morgen, bis dahin wie iramer dein altér aufrichtiger Freund

Edmu n d.

1859 március 26, Bécs.

T a s n e r Antal válaszolja a gróf 23-iki [ismeretlen] levelére: A „Fekete leves“ miatt mindegyre igen „feketén“ lát, nem a közállapotra nézve, hanem egyébként. . .

Sok baja van amiatt, mert nem tud igazi búzakenyeret kapni, s mert az idő újra hűvösre fordult.

1859 április 8.
Az e r e d e t i levél Z i c h y G é z a í r á s a,
csak az angol m o n d a t t ó l k e z d ő d ő r é s z s a j á l k e z ű.

Pa úr I v á n h o z.

Barátom,

Önre haragszom, pedig nagyon, mert Ön Martius 22-én írt soraimra egy szócskát sem válaszolt!

„Hora ruit“ ... és ki tudja, a halál tán már holnap ki nem vág-e? Nemieket ennélfogva még, 's pedig idö vesztés nélkül (mely elvesztés rám nézve leg érzékenyebb) elszeretnék végezni, mi előtt „elvégzek“. — S ezek

közül — a bor dolga és Gyürky leg első rováson áll. — Oldja fel tehát azon rejtélyt ---------- miért nem vigasztal meg de csak egy betűvel sem?

A győri püspök húsvét táján Czenkre jő. Pour lni fairé les honneurs, Ödön fiamat szándékozom leküldeni; és nagyon szeretném, ha Ön elkísérné őt Czenkre. Ödön Önbez majd levelet viend, és Önt meg fogja ki nálni, hogy Czenkre viszi és vissza is hozza. — Ez Ödönnek legelső kirándulása! Áldja meg Önt a magyarok Istene. „Vigyázzon okkal-móddal és szőrmentiben egy kissé rá.“ —

Lonovics püspök megkért, kedveskednék neki egy példány „Hitel“-lel? Ha van bárcsak egy is Önnek kezei közt — küldje fel Ödöntül. Ha tán volna egy bagariába kötött, annál szívesebben venném.

Az Akadémiához intézett soraimat áttették németre. Külföldön készült. Itt küldök két példányt zur freien Verfügung.

Dürr Ön kezére fogja szolgálni Eötvös leg újabb munkáját. Tán még nem olvasta? Vagy ha igen, küldje meg Hajniknek.

God blesh you dear Sir!

Széchenyi István.

Gyürky tán ilt van? És nem keres fel! —

April 8 ik 1859.

Paúr Iván április 10-én azt válaszolja, hogy ő nyomban írt Gyürkynek; ajánljon alkalmas egyént a borkereskedés vezetésére, de választ nem kapott tőle, azért nem írhatott ez irányban ő sem. Ö róla csak annyit tud, hogy másodszor nősült nemrég.

Az Akadémiához írt levél német — nyomtatott — fordítását egy példányban elhelyezi a levéltárban, így nem adhat Töröknek, aki szintén kért tőle; a fordítást nem tartja teljesen kielégítőnek, s a gróf munkái közül — úgy látja — a Politikai Proggram fordítása a leginkább elfogadható.

Lonovics püspöknek elküldi a Hitel azon 7, bagariabőrbe kötött példányai egyikét, amelyeket a levéltárban őriz. Köszöni a Garantien der Macht und Einheit című füzetet, gondosan átolvassa és személyesen adja majd vissza.

1859 április 30.

Fogalmazvány után.
Részben közli Kecskeméti) y: Gr. Sz. I. utolsó évei, 67. l.

Kecskeméthy Aurélhoz.[1]

Barátom,

mai boldog időkben, mikor a szegény ügyefogyott halandót, ki nem annyira magáé, mint inkább másnak Istentül nyert törvényes és valóban különös irigységre méltó sajátja, könnyen m e g, sőt egészen k i is ugratják ez árnyék világbul . . . mindenben rendet szeretne tartani a magával számoló nemde? szíveskedjék ehhez képest kérem, minél előbb s csak

1 Oldalt: Pölöskei inspector, ápril 30 1859.

rövid kivonatban, árjegyzékét azon bárányoknak, ludaknak, teheneknek etc. megküldeni, melyeket Ön az én pölöskei uradalmam számára beszerzett.

Igen fogom Önnek köszönni, ha néhány sorral megígérné via No 145.[2] ha netalán valami igen különösen érdeklő adná magát elé Pölöskén, vagy tán egyebütt is. Ha pedig valahol megszagolja a sárga Blicket . . . keressen fel.

A 28-iki borsos martalékra, tudom, Talleyrand azt mondaná: (Test le commencement de la fin, én pedig ezen régi ismert sort hallom szünetlen kongni fülemben: de sublime au ridicul il n'y a qu'un pas. God blesh you dear Sir.

Sz. I.

1859 május 7, Bécs.

T a s n e r Antal írja Széchenyinek: Minden bizodalmát elvesztette Pólyában is, meg a többi orvosban is, jobbszemét már alig tudja felnyitni, s nagy fájdalmai vannak.

Eötvös levelét és Nelson müvét küldi vissza. Egyben csatolja a gróf Károlyihoz írt színházi levelet és Károlyi válaszának másolatát, valamint a Pesti Műegylet által kiadott mülapot is. A két fiú számára a magyar gubát Szigeti István debreceni szűcsmester készíti.

1859 május 9.
F o g a l m a z v á n y u t á n.

T i i s n e r A n t a l h o z.

Május 9 1859.

Kedves Talim!

Geyza fiam annyira kiképzi magát, hogy naprul-napra nagyobb hasznát vehetem. S miután agg fejem most már igen könnyen szédelg, az ő tollába mondom e szavakat.

Nem hiheti, mennyire örülök, hogy Ön, — my dear old Fellow — imígy-amúgy csak megvan. Sellersnek írt sorait tüstént lemásoltam és útnak indítani. Mennyire jólesett lelkemnek Önnek figyelme, nem mondhatom! Könnyek gördültek szemembe a régi jó időket idézvén lelkem elibe, mikor Ön annyiszor gondviselésként „éberkedett“ fölöttem. Geyza c tekintetben még nagyon „gyenge“. A helyett, hogy ő figyelmeztetne egyre-másra, és gondolkozni segítne. . . nékem kell e mulatságban eljárni . . . Ámde remélem, superlativ passiv természetének daczára ezen irányban is okulni fog.

Nagyon kérem, ne bizakodjék erején túl, és ne dugja ki orrát a házbul, míg a tavasz becsületesen be nem áll. Kérem, írjon Kilián Györgynek

2 A grófné lakása Ilochebrücke 145.

vagy másnak, szerezné meg, ha lehet, Schedel: Handbuch der ungarischen Literatur auf Dentsch! A magyart Angliába küldém egy ladynak, ki nyakra-főre tanul magyarul. Nem vagyok még bizonyos, Kilián Gy. nem igen hanyag és passiv ember-e? Több hete rendeltem nemieket, und noch keine Spur etc. A Pesti Naplóban május 6-ikán olvasom: Bersenyi Dániel öt könyvben, ötödik kiadás. Ára 1 írt. 25 kr. A. E. Nem emlékezem, megküldé-e? Überhaupt weiss ich eigentlich nicht zuerst, warum wir nicht lieber Hekenast wáhlten?

Geyza fiam nemsokára kézbesítni fog Önnek nem törött, de nyomtatott paprikát, mely burnótba keverve tudom, megprüsszentetné a legmakacsb öszvért is. God blesh you íny dear Sir.

1859 május 11.
E r e d e t i levél.

Gróf S z é c h é n y i P á l h o z.

Mein sehr theuer Freund!

Ich schreibe Dir im Namen von Crescencé. Sie wurde durch árztlichen Rath bestimmt die Báden von Baden zu brauchen. Sie hat bereits eine Wohnung gemietet, aber ohne Stall. Sie möchte gerner 2 Pferde mitnehmen. Nun ist die Frage, ob Du so lieb wäre st, ihr zu erlauben, dass Sie ihre Equipage in Deiner Behausung stallen darf? Schreibe mir ja oder nein. Wurdest nein sagen, so wérden wir wissen, das es nicht sein kaim, denri an Deine Güte und Verbindlichkeit wird diese Bitté gewiss nicht scheitern, ezt bizonyosan tudjuk .. . und Crescencé wird sich weiter umsehen, oder die Pferde weglassen.

Von Piemont hört man noch immer nichts! Das Wetter ist nicht günstig, allein die „gerechte Sache“ wird ani Ende gewiss siegen.

Erfreue mich mit ein paar Zeilen directe an mich.

Oberdöbling, No 163 über Wien.

Isten áldjon. In Hinsicht des Archives schreibe ich neuestens.

S z é c h e n y i I s t v á n.

Pái bátyja május 13-án a következő választ írta:

Baden 13/5. 851).

Theuer Brúder!

Es wäre mir das gröBte Vergniigen in meinem Pferdestall, Crescence ihren Pferden Platz zu machen, allein mein Stall ist auf 4 Pferden, die ich hier habe, eben genug. Es ist aber ein anderer Stall auf 4 Pferde im Haus zu haben für 20 FI. per Monath. Willst Du ihn nehmen, so befehle mit mir. Es wird mich wie immer freuen Dir dienen zu können. Ich fürchte nur, dass dieser Stall etwas zu entfernt sein dürfte von Crescencé Wohnung. Dass die Eisenbahn Trains dem Publikum fást ganz entzogen sind, und für Kranken in solchen standén kommen und gehen die gar genannt sind, so muss ich mein Vorsatz Dich zu sehen, verschieben, und warten, bis die Kriegssendungen minder werden.

Unser hiesiger Sejour beginnt durchaus nicht angenehm, Durch die ersten 8 Tagc nicht als Regen, und jetzt eine Kálte wie im Wintcr. Von Frcunden ist auch noch Niemand hier, wir sind daher ganz auí' uns reduciert.

Paul.

1859 május 16.
Fogalmazvány után.

Gróf Károlyi Sándorhoz.

Károlyi május 14-én elküldi Széchenyinek a fóti íalkavadásztársaság addig jelentkezett tagjainak névsorát: Liehtenstein herceg jegyzett 2000 forintot és 3 lovat, Pálfíy Pál 500 irtot és 3 lovat, Almássy Dénes 500 irtot, Andrássy Gyula 500 irtot, Andrássy Aladár és Manó 300 irtot, Károlyi Sándor 300 frtot és Károlyi István helyett 2 lovat. Reméli, hogy a még hiányzó évi 1000 írt. még összejön; így is kevés az összeg, de a társaság már megalakulhat. A falkamester elmegy, szeretné, ha Széchényi Béla tudna másikat szerezni. Ha a társaság nem jönne létre, a falkát Andrássy egymaga megtartja.

Kedves Barátom, miután mindenkor s kivált zivataros időkben elég magasra nem becsülhető kincs a tiszta lélek, ha ez ép, szívós és kiedzett testben is lakik, mely minőségeket alig mozdítja valami oly sikeresen elé, mint talpon álló és jó elrendelt kopaszát, én Béla fiam nevében 3 év lefolyta alatt évenként egy Pesten alakulandó kopaszaira 500 osztrák forint pontos lefizetésére kötelezem magamat.

Sokan tudom, azon gyűlöletes ildommal fognak állni elő, hogy ők csak azért nem járulnak a dologhoz, mert az idők oly árnyékosak, ámde ha a nap sugarai legfényesebben is világítnák fel anyaföldünk határait, akkor, meg vagyok győződve, még se segítnek azt elő, nagy páthoszszal azon ürügy alá bújván, hogy a magyarnak komolyabb, férfiakhoz illőbb tenni valói vannak, mint kutyák után nyargalni!

Andrássy Gyulára haragszom, de nem nagyon, mert oly geniális egyéniül mint ő oly pedant pontosságot nem várok, mint a milyen az én kihűlt ag véremben létez, de csak azt bánom, hogy a szükséges részleteket nem küldötte meg, mint maga ajánlotta több hét előtt, eddig tán mert meglehetős sikerrel jártam volna a verbungóst és e tekintetben Te kedves Barátom, Te is még adósom vagy. S ugyanis az okos ember semmire, de egy garast sem ír alá, minek sikerét biztosan nem remélheti. A magyar ember — mert átalján véve különös financziális okossággal bizon még nem igen bír — e tekintetben felette vérmes.

Andrássy Gyula például nekem körülbelül ezeket mondta:

1. hogy 6000 o. p. kell az egésznek fentartására. Én errül nem vagyok meggyőződve, míg a részleteket nem látom, mert csak akkor ítélhetek a vállalatrul némi biztossággal, valljon

a. nincs-e az indítványozó magyar szokás szerint kecsegtető ámításokban,

b. fényes lábon fog-e állhatni a dolog, vagy csak

c. imígy amúgy mint a pislogó fagyú gyertya, melyben épen csak annyi zsír van, hogy el se aludjék, ha t. i. azt úgyszólván egyedül az imádság és a meg nem szűnő koldulgatás tartja fenn.

Ilyes kopaszát éppen nem jó időtöltés, de az időnek etc. legotrombább elfecsérlése. Rossz paripán ülni igen rossz mulatság, az okos ember inkább gyalog jár, és ez mindenben így van. Every thing most be dono in style or not at all.

2. Olyas valamit is rebesgetett Andrássy Gyula, hogy Pálffy is hozzájárul 500 évenkinti frttal s többek is többel kevesebbel, hogy atyád 1 vagy 2 lóval fog kedveskedni a társulatnak etc. etc. Mindezt kérlek, írd meg mindenek előtt, mert máskép csak rosszul számoló, vagy éppen nem számoló egyén ír alá, és aztán nem fizetni etc. Mert hiszen oly bolond mint én, ki minden calculus daczára és elve ellen is kész a jó remény fokában itt-ott valami kicsit áldozni a magyar „egesség“ előmozdítására, és kinek erre pénzbeli tehetsége is van, nem minden bokorban lappang; nekem t. i. bátyáim részérül tetemes rente orage jár, mely álló jövedelmem részéi képezi, de csak addig jár, míg lihegek, és ekép sokat tehetek, mitül mások eltiltva vannak, és hátra hagyandó családom eltiltva lészen.

Ezt lehelő röviden elő adván, legőszintébb sympathiával üdvözöllek

Sz. Istv.

1859 május 16.
S a j á t k e z ű levél.

P a úr I v á n h o z .

Paúr május 12-én írt leveleben tudatta Széchenyivel, hogy az építészeti emlékek kikutatására felügyelő bécsi küldöttség megbízta azzal, hogy Pestmegyében néhány „avar“ sírt felkutasson, amikről ő jól tudja, hogy kunhalmok. Utasítást kér arra, bevárja-e május közepére a győri püspök látogatását, vagy előbb elmenjen az ásatást megkezdeni.

A cenki templom tervrajzát és költségvetését a felkért szakember, aki a bécsi fogadalmi templom tervezésénél is sikeresen versenyzett, elkészítette. Ügy látja azonban, hogy a cenki plébános nehezen mozdul meg a dolog iránt; a terv nem gót, hanem román, ezen stílus nálunk az Árpádok alatt elterjedt.

Mái 16, 1859.

Barátom,

Önnek Mai 12-kén költ sorait tegnap későn estve vettem. —

S. püspököt megkínálta nőm Czenki kastélyával; kétheti fontolgatás után nagy udvariasan háláját jelenté, . . . ám de hogy nem fogadhatja a szívesen ajánlott fogadást. —

Ödön tehát ezért és azon okbul is ez egyszer itt marad, — kivált mert Simor lelkipásztor, mint gyanítom, már tegnap végezte be Czenken a bérmálást, — inert mostani időben az éretlen ifjúság könnyen félre mg.

Ön tehát, in wie weit es m i c h angeht, bízvást disponálhat idejérül! E tekintetben azonban, jó eleve tudósítom Önt, hogy Önnel valami igen fontos és családomat illető ügyiül kívánnék értekezni, . . . melly azonban éppen nem s ü r g e t. ő.

Én tehát úgy kívánnám, hogy előlegesen 1 e Pestre ele. rándulna, és aztán fel Döblingbe.

Minden esetre tudósítson jó eleve, mit leszen teendő, 's Önt itt mikor várhatom! két, három, négy héttel előbb utóbb, egészen közömbös.

A czenki „Imoda“ féléket h o z z a magával! Mert ez sem „brennende Frage“ — és miért ne vennék ezen rajzok utukat Pestnek!

Gyürkyrül nem hallok semmit,

God blesh you.

S z é c h e n y i I s t v á n.

1859 május 16, Bécs.

Tasner Antal írja Széchenyinek: Sajnálja, hogy Seller és Lits, illetőleg ezek és a báró [Sina] között a borüzlet egyelőre fenakadt. Sellers panaszkodott, hogy a báró részéről nem talált kellő támogatásra, annak pedig besúgták, hogy amaz pancsolja a borokat. () egyelőre fiát nem engedi vissza hozzá, noha ezáltal anyagi kár éri, mert így aligha kapja vissza az 1000 aranyat, a mit a báró kölcsönzött neki, hogy beléphessen társnak az üzletbe.

Örömmel olvasta, hogy a gróf már jobban van, s Béla Londonból visszatérve már Parisban időzik.

1859 június 11, London (Renauts Hotel).

S z é c h e n y i Béla írja anyjának: Heute um IV2 Uhr in der Nacht fiel der Würfel zu Gunsten der Opposition — lord Derby's Ministerium stürzte zusammen. Es hatte nur um 13 Stimmen zu wenig. — Dieses Factum wird entweder in der kurzesten Zeit einen europeischen Krieg hervorrufen, oder dem schauderhaften Krieg in Italien ein baldiges Ende gebén. Denn nun wird England, wenn es seine Neutralität nicht behaupten kann, eher zu Gunsten Frankreichs auftreten.

Die Österreicher sind neuerdings geschlagen worden. Man sagt (offiziel), dass einige ungarischc Regimentéi* sich ergeben haben. Werden dieses Beispiel die andere béfolgen? — Ein ungarisehes Heer organisiert sich in Turin unter Klapka, um sich nach Ungarn zu schlagen. Jetzt wäre der Moment da für den Kaiser denen Ungarn ihre Constitution zurück zu gebén, um die Bevölkerung zu seinen Gunsten zu gewinnen. Will er furchtbare Catastrophen hindern, ein Ungar konnte nie für einen Kaiser, nur für einem König kámpfen. Sehr begreife, dass die Ungarn in Italien deshalb so lau kámpfen. Wird denn der Kaiser ewig schlecht berathen bleiben!

Atyja leveleit 6—7-ről vette, majd Post restante válaszol. Hogy Szapáry félt elmenni Döblingbe, nem csodálja, nincs magával tisztában.

Die Martas* konnten nicht weggesehickt werdeii v. Valenzia, ich schrieb, dass man sie über Hamburg expediere.

1859 június 27, Pest.

Gróf Széchenyi Béla írja anyjának Bécsbe: Es sind hier so viel verschiedene Elemente, die leider sich gegenseitig schaden — — que c'est á devenir confus. — Es fehlt hier ein starker Geist, der im Standé sein würde alle diese divergierende Kráfte zu versammeln, zu concentriren — ein Haupt nach welchen jeder Mensch sich sehnt, weil es zu einer Lebensfrage geworden ist. — Viele Talente liegen ohne Ziel — viele Kráfte und Fáhigkeiten irren herum ohne Richtung —... Jeder fühlt, dass es so lánger nicht bleiben kann, nicht bleibon darf Seit die einigen Tagé, die ich hier verbrachte, — trachtete ich alle Vcrhältnisse keimen zu lenien — bis jetzt fand ich überall viel Kraft, Thátigkeit, Lebensfrische — aber dies starke Gebáude ist allen Wettern jjreisgesetzt, weil es ohne Dach dasteht.

Die ganze Nation spielt die Rolle des Diogenes mit der Laterne — und sucht vergcbens. — Ich kenne nur cinen Maiin, den Gott für Ungarns Wohl, nach lange Jahre gesund bcschützen niöchte — der allein im Standé wäre neues Leben einer kranken Nation zu vériéiben, dessen Name allein genügt um Tausende zu scharen — — — doch dieser zog sich zwischen vier traurigen Mauern zuriick, sein erhabener (jeist muss wissen warum — Docli auch in ihm strahlen Funken der Hoffnung — und dies holTen gibt ihr neue Lebensfrischc. — So wie einst der Tliurm in Serbien von Mensehenköpfen erl)aut eine ganze Nation vereinte, allen Partheiungen ein Ende niachte ---------- — so erschütterte Ungarn das traurige Schicksal seines edlen Sohnes — der bei vollster Kraft mit zerbrochenem Herzen zwar, sein Láger — fern vom Vaterland — in cinem Narrenthurm aufschlug, und gab dem Lande Einheit.

1859 aut«ifszlus 4, Horpács.

Válasz Széchenyi ismeretlen levelére.

Gróf Széchényi Dénes — Istvánhoz.

Kedves István bácsi!

Szíves leveledet tegnap kaptam, tanácsodat valószínűleg nemsokára követni fogom, csak tudakolni akarok, hogy nem vehetnek-e be engem valamikor reservista közkatonának. Azon tanácsot, melyet Pesten követtem, é n soha meg nem bántam, sok külömbféle és nagyon külömböző tapasztalást meg leczkét elmulasztottam volna, ha azt akkor nem követem, és más oldalrul legfellebb talán most a kapitányi ruhát vetném le a főhadnagyi helyett. Az igaz barátim irányomban nem változtak, a többieket meg kiismerni volt alkalmam. Az egész dologban csak azt sajnáltam, hogy szegény szülőim a dolgot oly nagyon szívükre vették.

A propos barátok, mily különös félék vannak e világon. E napokban Apátiban voltam, hol ebéd alatt szó lévén egy jó czikkről, mely hazánk

* A Blick t. i.

felől volt írva külföldi újságban. Emilie néni azt mondja, hogy egy jó barátom, kit Te is ismersz, írta volna. Tudván, hogy ez nincs úgy, és hogy néhányak ezt ama fiatal embernek tulajdonítják, felléptem ellene, mire Pali azt mondja, hogy ez neki maga mondta, és németül felolvasta volna. Ilyen h a z u g s á g o t mer ez a Pali ebédnél mondani valamennyi többi testvérek, mesterek és idegenek előtt. Ich liebe nicht das Platschen, hanem mit tegyen az ember, wenn die eigenen Verwandten und Freunde Gerüchte aufbringen, so verdienen sie ein Kopfstück.

Hogy Béla el nem jön most, nagyon sajnálom, eddig mindig vártam őt. Kezedet csókolva igaz hív öcséd D é n e s.

1859 augusztus 11, Horpács.
E r e d e t i levél.

Gróf S z é c h é n y i D é n e s — I s t v á n h o z.

Horpács, aug. 11. 859.

Kedves István bácsi!

Ezennel küldök neked egy írást, melyet ha átolvasni szíveskednél, különös köszönettel tartoznám, azon kérést csatolván hozzá, hogy szokott irántami kegyességednél fogva őszinte véleményedet felőle mond meg. írni nem tanultam meg soha, de érzek bennem forró, mély és őszinte indulatokat, ezek néha a tudatlan szájában szavakat szülnek.

Béla hat sich lancirt, das hat mich darán erinnert, hogy mindenki köteles erejét próbálni, és ha sikerül a próba, azon erőt haszonra fordítani, — — ha nem sikerül, so ist immer nocli Zeit zum Maulhalten. In theoria: senki sem ismeri magát apodictice. En mindég nagy hajlamot éreztem magamban zur Discussion und Polemik, nicht anfangen aber atnworten und dísputiren thue ich gerne, aber mit Wahrheit und dórt. wo ich Überzeugung fühle. Den Gang fühle ich, ob ich nini auch Talent dazu habe, weiss ich nicht, und das ist eben die Frage. Darum theilte ich Dir diesen Aufsatz lieber Onkel, und hitte Dich um ein schonungsloses Urtheil. Schonungslos, damit ich mich nicht elwa umsonst plage.

Findest Du, dass ich dazu Talent habe, so will ich mich in dieser Richtung üben, und mich freuen, wenn ich etwas nützliches einmal leisten könnte. Der Gegenstand meines Aufsatzes ist ein Zufälliger, ohne Vorbedacht. Der Artikel in der Allgemeinen hat mir den Magén verdorben und ich wollte dem Herrn aus Siebenbürgen Osten Jausen (?) verursachen. Jetzt schliesse ich in Eile und bleibe dein treu anhänglichster aller Neffen

D é n e s S z é c h é n y i.

Széchenyi válasza megjelent a Magyarország 1907 januári egyik számában, s a következő:

Döbling, 1859. 21. August.

Mein theuer Liebling!

Mich freut es sehr dass Du die Freundlichkeit hattest, mir durch Béla für die Augs. A. Z. bestimmten Aufsatz zu übersendcn, um meine Meinung über das Ganzé wissen zu wollen.

Ich bin durch „selbst gewählte Arbeit“ — so sehr in Anspruch gcnommen, dass ich kurz sein muss. Hátte ich den Vortheil mit Dir sprechen zu können, so hátte ich viel aber sehr vicl zu sagen.

Der Aufsatz hat vortreffliche Punkte, aber auch sehr viele schwache Seiten, die man mit etwas Malice und ein klein wenig Perfidie sehr leicht mit der slárksten schárfsten Lauge der Ironie illustrieren könnte. In einer Polemique muss man diess meiden, besonders gegen illoyale, zu meist bezahlte Feinde, denen nichts heilig ist und die als geübte Klopffechter im „Verdrehen“ andichten, rá fogdrá oft viele Genialität entwickeln.

Diess vorausgesendet würde ich Dir n i e rathen, die Augs. Alig. Zeitung zur Aréna eines Federkampfes zu wáhlen, und zwar ganz einfach aus dem Grundé, dicté par le bon sens . . car il ne faut pas chercher plus lóin. Weil die wirulentesten Artikeln gegen Dich ganz gewiss mit Pomp Éclat et Claque darin aufgenommen würden, D e i n e Aufsátze im Gegen-íheil, die nur ein bischen t r e f f e n, garnicht erscheinen dürften, oder so verdreht und apretiert, dass Du viel, sehr viel Galle machen möchtest, und noch erbiirmlicher in die Lage kámst, in der wir mehr oder weniger uns alle beissen, námlich in der, einer braven aber unbesonnen Fiiege, die in einem Spinngewebe zappelt, und blos durch Ausdauer, Geduld, und ein glückliches Ungefáhr vielleicht (!) gerettet werden kann!

Ich wäre untröstlich, wenn ich kaltes Wasser auf Deine guten Vor-sátze, und edlen Bemühungen schütten würde. 11 faut agir-mais pour agir avec succe s, il faut a vént tout, s'exercer a rectifier ses idées.

Willst Du den Aufsatz der öffentlichkeit übergeben, — bon! Wáhle aber dann ein anderes deutsches Blatt, das doch ein bischen auf eigenen Füssen stebt. Am bestén wäre es vielleicht das Ding ein bischen bei Seite zu setzen, und sich nicht verdriessen lassen, viele recht viele solche Auf-sátze auf's Papier zu werfen.

Unser Grösstes Unglück ist der Kaiser, er hat kein Liebendes, war-mers Herz, — sehr wenig Vernunft, und kommt durchaus nicht zur Ein-sicht. Alles das Blut was ganz umsonst vergossen wurde, das Elend von Tausend und Tausend Familien, haben ihm die Augen ein bischen aufge-macht, ... diese sind aber in der wiener Luft, wo man aus Patriotismus (!?) conire vént et mareé, — schmeicheln oder wenigstens entschuldigeii zu müssen glaubt — wieder complet zugeschlossen! II ne voit plus rien ou i l ne v e u t pas v o i r!

Kein Mensch ist ruhig, oder auch nur halb zufrieden, ausser dem Kaiser selbst! Den wirklich ein dámonischer Hofstaat ganz blind macht. Er fragte mehrere Menschen, was denn eigentlich in der unhaltbaren Lage, in welcher sich der Öslerreiche Staat befindet, geschehen sollte — nur k e i n e n e i n z i g e n U n g a r n! Wo doch Ungarn das e i n z i g e Land ist, weiches von allen Rechten beraubt wurde, in dem die andern keine Rechte hatten, und folglich keine verlieren konnten!

Grüsse mir alle Lieben bewohner Horpács's auf das Herzlichste und bleibe mein Freund.

Kérlek: nődet jó móddal és kitartással, nulla dies sine linea, — tanítsd anyanyelvünkre! Ha oly fiatal menyecske, mint nőd, nem tanul meg jól magyarul, — hidd el, senki a világ hátán nem bízik hazafiságunkban, de minden hazafiúi demonstratiónkat az ezifra handabanda komédiának fogja tartani. — Grescence már közel volt 36-hoz és már 9 gyermeket szült, mikor elvettem, pedig akkor úgyis magyar világ volt! Ha nőd jól tudna magyarul, bizony mondom ennek nagyobb haszna volna „hitelünk erősítésére“ mint amennyit 100 könyv és 1000 ujságczikk eszközölhetne. Mert exempla trahunt!

Ich nehme mir die Freiheit Marietta abzuküssen, aber herzlich — nur so von weitem

S z é c h e n y i I s t v á n .

Ich hátte ímmer eine grosse Lust jetzt Euch aufzusuchen.

1859 augusztus 12, Cenk.
E r e d e t i levél.

G r ó f S z é c h e n y i B é l a a t y j á h o z .

Gzenk aug. 12-én 1859.

Édes Atyám!

Széchényi Dénes megkért, küldenem át czikkét, melyet kinyomtatni zándékozik: ő nagyon szeretné tudni atyámnak véleményét felőle.

Folyó hó 18-án Bécsbe szándékozom, néhány napot ott töltendő. Aug. 20-át édes Atyámnál reménylem ünnepelhetni. Ma Károlyi Gyulával 42 darab vadat ejtettünk el, közötte az első fáczánt a Gatyás tóból. Jelenleg 50 fáczán van a Gatyásban, elszaporodtak, látszik, mily kedvező a hely. — Széchényi Dénes szeretné tudni, hogyan (ha a czik kinyomtattatnék) írja magát alá, von einem Ungarn vagy von einem ungurischen Magnaten, vagy pedig: aus Ungarn. — Holnap Ságra megyek. A pinczék készülnek. A forróság tűrhetetlen.

Gsókolom édes Atyám kezét. Magam tovább is kegyeibe ajánlva vagyok igaz magyarrá lenni törekvő fia

S z é c h e n y i Bél a.

Gézát köszöntöm.

[1859J augusztus 13, Béos
E r e d e t i levél.

G r ó f S z é c h é n y i K á l m á n — I s t v á n h o z.

Édes Bátyám!

Bélgyuladáson szerencsésen átesvén nyolcz napi fogság után sietek haza családomhoz, s igen sajnálom, hogy semmi mód képes nem valék hozzád kimehetni.

Rechberget láttam máma, kéret, hogy Bélát kedden, csütörtökön vagy pedig szombaton 1—4 küldjed hozzá, mivel különben ritkán találni. Kegyeidbe ajánlott hű rokonyod

S z é c h é n y i K álma n.

Bécs, 13. Augusztus.

1859 augusztus 15, Késmárk.

Zsedényi Ede írja gróf Barkóczy Jánosnak a Bach lemondásáról szóló hír közlése után: „In Wien glauben viele an die Ernennung des Erzherzogs Rainer an die Stelle des Erzherzogs Albrecht, in diesem Falle könnte Laczi sein Adlatus werden. Eine interessante Neuigkeit wird mir von Wien berichtet, nemlich dass Rechberg den Stepherl Széchényi besuchte, mit ihm zwei Stunden láng conferierte, und Stepherl nach diesem Besuch sehr guter Laune den Entschluss fasste das Narrenhaus zu yerlassen, und Crescenze nun ein gröseres lichteres Quartier in Wien sucht, da ihrem Mann das jetzige zu finster dünkt. Meiner Meinung nach ist dieser Vorfall keine politische Tragweite zuzuschreiben, da Stepherl den Rechberg von früheren Zeiten kennt, und vermutlich selbst den Wunsch áusserte mit ihm zu sprechen. Darüber schreibt man mir zwar nichts, doch vermuthe ich es; jedenfalls ist es gut, dass Rechberg von allen Seiten zu Radicalreformen gedrángt werde. Ihr Candidat Schmerling hat bei der persönlichen Abneigung des Kaisers keine Aussichten, und für Ungarn vváre dieser deutsche Mann aus den Marztagen und dem Frankfurter Parlament von keinem Nulzen.“

(Gróf Barkóczy-lovéltár.)

1859 augusztus 24.

Eredeti levél Sopronba.

Paúr Iváhnoz.

August 24, 1859.

Barátom, e napokban egy barna „Verschlagot“ küldök Önnek nevére Sopromba.

Tán leg jobb volna, azt ha Ön értesítve lesz, tüstént az induló háziul Gzenkre küldeni Nőm nevére, vagy ha ez olcsóbb volna: Nőmet tudósítni. . . miszerint azt hova hamarább elhozassa, mert — mint gondolom —, illy portékát „kostban“ nem hagyhatni a vasúti hombárokban sokáig.

Reméllem, Ön jól érzi magát! Én imígy amúgy megvolnék ugyan, de már igen unni kezdem az életet!

Gyürky nekem igen kellemes . . . nem tudom, elég practicus egyéniség-e? Errül Önnel majd szóval tán többet. Béla nagyon indolens és e mellett „szeles“. Most igazi jó hasznát „bor dologban“ nem vehetni. Tán (!?) majd később!

őszinte hazafiúi rokonszenvei

Széchényi István.

1859 augusztus 26.
F o g a l m a z v á n y u t á n.

Gróf W e n k h e i m A n t a l n é Z i c h y M á r i á h o z t a n í t ó l e v é l.

August 26. 1859.

Meine liebe gute zártlich geliebte Marié!

Dein lieber Brief hat mich sehr gerührt und mit wahrein Genuss erfüllt! . . Nehme meinen innigsten Dank! Du weisst. . . ich hab für dich stets eine solche Neigung gehabt, dass ich wahrhaftig in Gefahr war für alle deine übrigen Geschwister ungerecht zu werden! Du bist auch jetzt mein Herzens-Pinkerl — dies Wort steht weder in Adelung noch in Grimm — und du denkst nicht, . . . wie es meinem gebrochenen Herzen Linderung verschaft ... ja es wenigstens für Augenblicke, mit Lust und Wonne erfüllt, wenn ich dich an der Seite unseres lieben guten Tony, in Mitte deiner blüchender Kinder sehe, . . . und jené Tagé zurückdenke, \vo du uns so oft bange machtest, und wir nur schwache Hofnung hatten . . . dicli in der Folge glücklich, so gesund und für die Menschheit und besonders für unser schwach bevolkertes . . . und zum Theil decimirtes Vaterland — ich meine nicht das idealisirte Neu-Österreich, sondern das noch lebende Ungarn — so werkthátig und so nützlich begrüssen zu können — ja sehr nützlich — denn es ist kaum möglich in unserer Lage . . seiner Heimat grössere Dienste zu leisten, — ganz abstrahirt von dem „Angenehmen“ als dasselbe mit gesunden Kindern zu peuplireu, und diese zu gute Patrioten und guten Patriotinnen zu erziehen, — freylich in einer contraren Sinn, als dies unsere gute Felicie ganz verkehrt aufzufassen scheint.

Nun muss ich dir aber — eben weil ich dich so sehr liebe, Etwas anvertrauen.

Du denkst nicht, wie die gute Mutter, dieses hochedle Wesen tief gekránkt war, dass du dir die Zeit nicht nahmst, sie in deiner Durchreise, wo du so lieb warst mich mit Tony durch den Besuch zu erquicken, auf einen Augenblick aufzusuchen! Die Mutter hat vielleicht nicht ganz Recht. . . aber du weisst gute Marié, dass man vis a vis jener, die man am meisten liebt, viel difficiler zu seyn pflegt, als gegenüber solche, die auf dem Leiter unserer Geiühle viel tiefer síehen. Hőre mich, wie die Mutter das auffasste!

„Von der Marié (ich glaube die Mutter ist auch so wie ich — kühler für alle die Anderen) hátte ich das nicht gedacht.“ Es ist wahr, sie hatte einen halben, vielleicht einen ganzen Tag zugeben müssen, da durch dem fatálén Krieg die Trains nach Baden seltener gehen . . . Wenn ich aber bedenke, dass sie alle Anderen aufsuchen konnte, ihre Kinder wohl und vorlrefflich versorgt sind. . . dass ich über ein ganzes Jahr mit ihr in Graefenberg gewTesen bin, so viele Opfer ihrer (iesundheit gebracht hatte . . . und sie keinen halben Tag mir reihen kann, wo sie doch weiss, dass ich leidend und unwohl die Báder von Baden brauche etc. etc. sie hat mir

zwar ein recht lieben Brief geschrieben etc. etc. und min brach sie in bitterén Thránen aus, wobei ich sie accompagnierte. Man íindet jetzt gar so lcicht Arilass — um zu weinen.

Nun bitté ich dich, dir nicht etwa graue Haare wachsen zu lassen, und vielleicht zu denken, dass diese einigen Thránen auch uns von weitem von jener Gattung wäre n, die man über ein böses missrathenes Kind zu weinen pflegt. 0 nein, sondern Thráne, die uns manchmal enlquellen, wenn wir uns einbilden von denen nicht so zártlich geliebt zu seyn, wie vvir sie mii aller Kraft unseres Herzens lieben.

Bald hoffe ich dich wieder zu umarmen, wenn wir dann vereint der Mutter so viele Beweise von Liebe gebén wollen, dass sie — obwohl in dicsem Punkt vielleicht ganz Exigeante — ganz zu frieden gestelll, und gerührt in unsere Arme sinken wird.

Alle Liebe an Tóni, viele Küsse an die Kinder, und die Versicherung meiner innigsten Liebe an Dich, gute, theuere Marié!

A levélre a grófné szeptember 3-án Ischlböl azt válaszolja, mivel férje a gazdasági ügyek miatt sietett haza, elhatározták, hogy egy napot Bécsben töltenek, délelőtt Badenben, délután Döblingben. De a közlekedés miatt nem tudták tervüket beváltani, mert egy vonat megy Badenbe s este vissza. Ígéri, hogy legközelebb pótolja a mulasztást.

Í859 szeptember 2, Horpúes.
E r ÍMI e t i le v é 1.

G r ó f S z é c h é n y i D é n e s — l s l v á n h o z.

Horpács 2. September 859.

Lieber Onkell

Deinen herzlichen Brief vom 21. Aug. habe ich vor ein paar Tagén erhalten; und danke Dir vielmals dafür. Was den belreffenden Probe Ariikéi betrifft, so war ich gar nicht auf die Allgemeine Zeitung erpicht, mir wäre es ziemlich gleichgültig gewesen, in welcher immer er erschienen wäre ; es hátte nur dieser Versuch Spass gemacht. um zu seben, ob und was man mir darauf antworten würde. Béla halté mich darin nicht gul verstanden; ich sagte ihm, dass ich mir endlich nichts daraus machte, wenn dieser Versuch in ein Blatt gedrückt würde, auf seine Anfrage in welcher sagte ich: die Alig e m e i n e oder irgend eine! ---------- — weil ich eben mich in den Zeitungén ihren Verháltnissen und Redacteuren gar nicht auskenne, die Allgemeine aber beinahe auf jedes Menschen Tische liegt, ich hátte auch nichts daraus gemacht, wenn es in llans Jörgel lierausgekommen wäre oder dergleichen. Übrigens hab ich den Artikel jetzt in der Tischlade, und es ist, glaube ich, besser so.

Wenn ich einmal wieder komme, bringe ich ihn mit deiner Erlaul.)niss mit, um mir eiiiige mündliche Lehren über die schwachen Angriffspunkte abzuholen, diese werden mir jedenialls nützlicher und lieber sein, als die Beurtheilung des Publicums.

Követem, hogy ily sebesen és rendetlenül írok, de sietnem kell, mert ebédre készülök vendégeket várván, eddig meg többféle dolgaim voltak. Folyó hó 9-én Somogyba utazok, Béla múlt ittlétekor azt ígérte, hogy talán együtt utazunk, a feleletét eziránt meghallom a napokban, mikor ide haza érkezik. Igaz hálás unokaöcséd

Sz. Dénes.

Mariette ist sehr geschmeuhelt von deinem Gruss, und lasst Dir tausend Schöne sagen.

1859 szeptember 2.
Eredeti levél.

Pap Károly sopróni ügyvédbez.

September 2, 1859.

Barátom,

tegnap toppant hozzám Noé vagy Nordberg Ministerialrath, tekintélyes német úr s Reznek aquisitora, s arra kért, várnék még egy kissé és nem szorítnám a végrátat a lefizetésére, mely körülbelül 30.000, és így rám vagy 10 000 esnék.

Noha, mint látszik mindenbüi, bizony nem igen jó tanácsot adott Magyarország tekintetében a miniszteréknek, avagy hogy ezek nem akartak jó (!) tanácsával élni, mégsem kívántam őt... mert igen kidícsérte .„die hochherzige Ungariscbe Nation“ minden vigasztalás nélkül elutasítni s kivált mert erősen ígérte,

1. dass er höcbstens binnen 0 Monaten zahlen werde,
2. aber auch bis dahin die Zinzen genau zahlen bis jetzt!

Minek következtében azt ígértem ő németségének: dass ich dasselbe thun werde, was mein Brúder Paul in dieser Hinsicht verfügen wird. Erre ő egy komol mély bókkal válaszolt, és igen megelégedve mutatta magát.

E kérdést tekintve kérem, legyen szíves és írná meg, ámde nem sürgetős:

I, eddigelé pontosan fizette-e a kamatokat, 6-tal vagy csak 5-tel;
2. kinek kezeibe; 3. mi lett a pénzbül.
II. Osztrák pénzben vagy vert (Werth) papírban fizetett-e s fog-e fizetni.

Remélem, ön jól van, magamrul alig mondhatok egyebet, hanem hogy még imígy-amúgy megvolnék. Rokonszenvvel

gróf Széchenyi István.

1859 szeptember 5, Cenk.
E r e d e t i levél.

G r ó f Szé c h e n y i Is tv á n né — f é r j é h e z.

Czenk, september 5-én 1859.

Imádott, drága férjem!

Ma használom kedves titkáromat, hogy Neked megmondhassam, miképen én kimondhatatlanul szerencsés vagyok, hogy a tükör a Te ízlésed után készült és hogy én Neked ezáltal egy kis örömet szerzek.

Deinen neuen guten Gedanke, an Rjechberg?] eine Denkschrií't zu senden, ete. íinde ich excellent, und gewiss kann nur Gutes daraus entstehen. — Über die Visite des Herrn Noe von Nordberg, und den Empí'ang, den Du ihm machtest, musste ich sehr lachen. „Ich habe nicht die Éhre das kleine Mannchen zu kennen, wohl aber den Namen nach, indem er Reznek kauí'te.

Hajnik, der Dir diese Zeilen überbringt, wird Dir nur erfreuliches über die Oeconomie mittheilen. Er bringt Dir das Geld der Lámmerstalle, wovon ich ihm sagte Dürrs Rechnung mit 94.3 FI. 6 Kr. Ö. W. von August (die ich hier beischliesse) indem er das Geld braucht, davon zu entrichten. Wegen den Knoppern in den Wáldern von Pölöske befragte ich Hajnik, bekam aber keine bestimmte Antwort, da er von den Knoppern die einstens eine so grosse Summe Geldes abwerfen, nichts wusste und weiss.

Durch Geisa wirst gehört haben, dass ich die Keller in Holling besah, und dass wir alle möglichen Erkundigungen l>ei Nyári und *den* Pfarrern über die Weinkultur eingezogen, die allgemein der Meinung sind, mii biliigen Weine anzuf'angen, die besagten, schönen Keller benülzen, und in Oedenburg einen zu miethen, und ja nicht zu bauen, bevor man nicht die Erl'ahrung gemachl. wie das Geschiií't geht. Indessen meinen Keüer-Plan bringe ich Dir den 19-ten September. — Mit Paur sprach ich lünisichtlich des grossen Planes, — fragte, was wir daíür schuldig sind, wollte gieich zahlen, worauí' er sagte: o gar nicht, denn er ist von unseren Raumeister verlertigi, und auf mein weiteres Fragen sagte er: o höchstens (j FI. kann er daíür verlangen.

Vor einigen Tagén speisste Pap, Faúr bei uns, „ich vvar recht freundlich“, engagierle Paúr aut' einige Tagé nach Zinkendorí zu koromén, um zu jagen, was er auch annahm. — Geisa beauftragte ich Dir zu sagen, dass bei der gehaltenen Weinsitzung von Béla Pap nicht zugegen war, ich irrle mich nur, indem Pap auí der Eisenbahn mir davon sprach, und so verstand ich, dass er dabei gewesen. Gegenwárüg wäre n nur Nyári, Béla und Gyürky. l^elzterer ist cin Maiin, der wegen seinen Eigeiischaften die allgemeine Aclitun'g und Verehrung besilzt. Was seine Weinkenntnisse anbelangf, sagt man, er habe wohl mit Weine spekuliert, die Hand nicht selbst angelegt, aber einen sehr geschiekten, verstandigen Binder gehabt.

Von Béla erhielt ich aus Pest vom 1-ten September einen recht lieben Brief, und holíe ihn am 7-ten hier in Zinkendorf zu sehen, da er die Pferde nach Szabadhegy bei Raab beslellte. Bei seinen Excursionen in Ungarn hatle er, wie er rührend schreibt, neuerdings die Gelegenheit deine verdiente Popularilat im Lande kennen zu lenien. In allen (Jegenden, die er bereiste, wirst Du v e r g ö t t e r t a n g e b e t h e t, man heisst Dich allgemein (a mi szentünk), wohl muss Dir diese dankbare Anerkennung thun, die Liebe eines ganzen Volkes zu besitzen! Nun beschütze Dich der Hímmel!

Ich erwiedere den freundlichen Gruss an Monsieur Goldberg. Der Kaiser geht nicht nach Ischlü! bleibt in Laxenburg und arbeitetü! dies erfuhr ich von General Goudenhoven und Oberst Windischgrátz, die sich wegen den Eindruck des Publikums darüber für den Allerhöchsten freuen. — Der Sekretár küsse vielmals die Hánde.

Poldy Sternberg soll die schöne Wittwe Jelacsics heirathen. Nochmals lébe wohl. Wegen der liebevollen Attention des Spiegels für Pinye, glaube ich, indem sie Spiegeln genug haben, ihr Schlafzimmer mit „Rohonczy Schmutz“ aber eine Spalier benöthigt, eine grössere Freudé mit der Spalier dieses Zimmers als mit dem Spiegel zu machen, mündlich mehr. Ich schenkte ihr unlángst die Möbelteile für dieses besagte Zimmer, und die Unkosten werden so ziemlich sich gleicli belaufen á 80—90 Gulden beiláufig.

A te hű f e l e s é g e d.[1]

1859 szeptember 6, Pest.

T a s n e r Antal írja Széchenyinek: A grófnak augusztus 26-iki levelét [lásd Levelek 111. 735—736. 1.] még Bodajkon kapta kézhez, azóta igen kínos utazás után Pestre vánszorgott. Nem sokat bízik már Pólya ígéreteiben sem

Minthogy akadémiai szünet van, Toldyval, sem másokkal nem tudott a Körösi Csorna-emlék tervrajzát illetőleg beszélni, ü általában jónak találja, és csekély változtatásait mellékeli. Mivel az Újabbkori Ismeretek Tára II. kötetében már megjeleni Csorna rövid életrajza, a tervezett képre ezt kellene vésetni:

Körösi Csorna Sándor
született Erdélyben a Székelyföldön,
meghalt 1845 április 14. Dardzsilingben.

1859 szeptember 10, Gyöngyösapáti.

Gróf S z é c h é n y i Pá I n é írja Széchenyi Istvánnénak: 7-én megjött Máriacellből és Pinkafőről.

„Das bewünschte Buch Blick auf den Rückblick Hess schrecklich lange auf sich warten. Vorgestern bekam ich es. Wir lesen es mit Passión, und lachen olt laut auf über dasselben. Paul hat es seinen Söhnen versprochen und sendet es daiin allsogleich dem Steílerl. Dieser inuss es aber haben, denn Sophie und Kálmán erkennen Stellen in diesem Blicke, welche Stefferl ihnen vorgelesen hat. Es würde rnich ungemein interessieren mit Stefferl über dieses Buch und über vieles Andere zu sprechen, was wird aus den gespannten Erwartungen werden.“

Széchényi Lajos valamivel jobban van, a télen Bécsben marad Fleischmann kezelése alatt; anyja gyenge, igen köszöni a szép gyümölcsöt. Pál gyengélkedik.

* Ez a négy szó sajátkezű.

1859 szeptember 12, Cenk.
K r e d e t i levél.

Gróf S z é c h e n y i I s t v á n n ó — f é r j é h e z .

Czenk, september 12-én 1859.

Minden fölött édes kedves Barátom!

So eben bringt mii- die Post Emilias láng erwartete Antwort, die mich nicht ganz zufrieden stellt, indem Sie Dir das verlangte Buch, wie Du aus ihr Schreiben ersehen wirst, erst dann senden will, wenn ihre Kinder, denen Paul es versprochen, gelesen haben, was mich choquirt, denn Du gehst vor Allen!!

Deine Beschreibung über Geyza als Diplomát amusierte mich unendlich, und ich freue mich schon im voraus das Ausführliche über diese Zusammenkunft zu hören. Es thut mir wohl von Dir zu vernehmen, dass Du jetzt mit Geyza zufrieden bist. — So eben erhalte ich von Béla ciné telegraphische Depeche, dass er nicht heute, sondern erst Donnerstag früh kommt. Es war noch Zeit um die Pferde abzubestellen. Nun lébe wohl. Ich komme erst den 20-ten September abends nach Wien, in dem Morgen der Anstreicher, der das Rauchzimmer zu verfertigen hat, ankommt und ich die Farbe desselben dirigieren muss.

Ödön, der durch eine Verkühlung einen starken Husten und Schnupfen bekommen hat, musste die Oedenburger Promenade verschieben. Er küsst deine lieben hánde zártlichst.

És én Téged ölelve maradok hű feleséged.'

1859 szeptember 15, Cenk.
E r e d e t i levél.

Gróf S z é c h e n y i I s t v á n n é — f é r j é h e z.

Zinkendorf den 15-ten September 1859.

So eben bringt mir die Post deinen lieben mir sehr werthen Brief von 12-ten—KMen, den ich beeile zu beantworten. Vor allem merke ich dass Geyza meinen langen Brief, hauptsächlich mit der beantwortung Deiner Aufträge, Dir nicht vorgelesen hat, um was ich ihm ersuchte, Den 20-ten kommen wir nach Wien, und freuen uns schon unaussprechlich Dich noch denselben Abend zu sehen, und Dich édes kedves drága férjem zu umarmen. —

Das Schnitzel werden wir mit Dank annehmen. Ich gedenke bis Samstag den 24-ten in Wien et Döbling zu bleiben. — Béla kommt so eben an, er überbringt mir deine lieben Zeilen von 14-ten mit der bezahlten Theater-Quittung die ich keineswegs vergessen habe, sondern bei der letzten Zahlung vom 6-ten Február schon damals der Direction mcldete, dass ich entweder den 20-ten August oder 21-ten September die jetzige Rate berichten werde, darauf be ka ni ich die Antwort von Gross „es wäre auch noch Zeit ara 21-ten September“ wo ich gewiss war wenn nicht halb todt (an den für uns so interessanteii Tag) in Wien zu sein.

Gestern erhielt ich von Figdor ein Schreiben, in welchem er sich um die Wolle neuerdings anfragt; er macht dergleichen als wenn er sie um jeden Preis haben möchte, wie man hört, ist sie bedeutend gestiegen, ich

* A befejező sor sajátkezű.

glaubc wir sollen uns nicht übereilen, und es wäre gewiss bcsser sie an Herrn Goel et Comp. wenigstens um 160 Fl. Ö. W. und einen Duc. zu lassen, die sehr noble Leute sind, und von dcn Judengesindel was ich min die Éhre habe zu kennen wie Figdor, La mm Lipmann etc. etc. die die Wolle von uns billiger haben wollen, selbe auch abnimmt. Über den neuen Plán in Wien ein Haus zu kaufen, war ich nicht wenig erstaunt, und finde es sehr gescheidt. — Auf das kleine Diner mit unseren guten Bischof den wir so sehr verehren, und gescheidten Sekretár freue ich mich sehr, ich komme den 20-ten Abends, bringe die Journée den 21-ten mit meinen liebcn Geburtstag zu, und möchte wenn es ging, ara 22-ten meine Commissionen verrichten, und somit könnte das kleine Diner den 23-ten stattfinden, und den 24-ten gehe ich mit dem V2[5] Uhr Train nach Ödenburg zurück.

Geyza möchte mir zur Eisenbahn meinen altén Fiacker Leopold (mii deinen neuen Wagen) oder deinen Freind, den er neulich uns sandtc, hinbestellen. —

Nun lébe wohl, Geyza grüsse ich, der Sekretár küsst die llánde. —

Jsten velünk!

A te hü feleséged.*)

Da Béla ankain, und wir in Pinnye speisten, so wurde der Brief nicht beendigt, und somit geht er erst heute ab. —

1859 szeptember 25.

Széchenyi sajátkezü í'eljegyzése.

Ilechberg 25-ten Sept. 1859.

Nadasdy, George Andrassy, G. Fesietich Bravó Bach! 10 Jahr das kleinste Licht ausgeschlossen! Wunderbar! Ga[)acilaten. (kollégium kaim Rath gebén. Die Application? Habsburg. Totál umkehren! Ja — oder .,\Vcg“. Bonbons.

1859 szeptember 25.
Sajátkezű levél.

Septemb. 25, 1859.

Kedves Barátom Paúr!

Szeretnék Önnel egy kissé conversálni. Ha lehet, keressen Ön engem barlangomban fel, még e hó folytában!

Nem emlékezem tisztán, váljon nem adtam-e Önnek egy német iratot . . mely Bélához volt irányozva? Ha igen? Hozza fel magával. Sietve
God blesh you my noble friend.

Széchenyi István.

*Csak ez a két sor sajátkezű.

1859 szeptember 26.

F o g a l m a z v á n y után.

Gróf B a t t h y á n y M i k l ó s n é h o z.

Liebe, gute, theuere Schwester,

dein Schreiben an merne engels gute Crescence hat mich hoch gefreut, aber zugleicli mit der schwaehheitcster Wehmuth erfüllt. Vornials und jetzt! Ach ich kann nicht darán denken, ohne zu versinken.

Mit grossen Vergnügen will ich deinen Wunsch in Hinsicht deines Antheils an Árva und Lietava erfüllen. Mein über Alles thun plenipotentiare wird ohne Verzug alle Details besorgen, und die Sache in Ordnung bringen. Und weisst Du, wer dieser mein ül)er Alles thun plenipotentiare ist? Du errathest wohl, dass es keiner andrer sein kann . . . als Crescence, der ich zu verdanken habe, dass alle unsere Kinder ehrenvollstc, gute, tugendhafte Menschen geworden sind, dass unsere Glücksgüter sich in solcher Ordnung befinden, demzufolge wir die hübsehe Herrschai't Sag aquiriren konnten, was Dicli gute Schwester, wie es ich verinahne, mit grosser Satisfaction erfülite, kurz . . . dass ich verdanke, dass mein Herz noch nicht ganz gebrochen ist, dass ich noch lébe etc.

Ich inuss abbrechen. Thrane füllen meine Augen, und ich fühle meinen Kopf sehwindeln, weim ich auf jetzt und auf vormals denke.

Mit zartlichster Liebe Dein unglücklicher Bruder

S t e p h a n.

1859 szeptember 28, Cenk.

E r e d e t i levél.

Gróf S z é c h e n y i I s t v á n n á — f é r j é h e z.

Zinkendorf den 28-ten September 1859.

Mein theuer Herzens Freund!

Vor Allem will ich Dir meine glüekliche Ankunft melden, die Falul auf der Eisenbahn vergieng schnell, ich fand Fürst Windischgrátz und Gräfin Salis Hofdame der Erzherzogin Elisabelh, die nach Baden fuhr und mir sehr viel von dem lustigen Hofleben in der Weilburg, wo gegenwiirtig alle Erzherzoge und Erzherzoginnen versammelt sind, erzáhlte, was mieh zwar unangenehm berührte, wenn man die vielen Opfer bedenkt, die die traurigen Ereignissen verlangten. Der alté Scheu fuhr auch mit uns, und ich hatte mit ihm von Neustadt bis Oedenburg einen langen economischen Discours, sprach von Apáthi etc. etc. Fragte, wissen Sie nicht, hat mein Schwager Paul schon die Wolle verkauft? e r: ich war selbst der Káufer; ich: darf man wissen wie theuer Sie die Wolle gekauft? E r: sehr gut bezahlt, ich kaufte sie um 163 FI. Ö. W. Nun steht zu wissen, ob der Jude die Wahrheit gesprochen??

Als ich hier ankam, fand ich Nagy, der mir sagte, Béla hätte sich forgenommen, als er ihn verliess, den 5-ten Octobcr in Wien zu sein.

Gestern Nachmittag ging ich nach Horpács, frug Somogyi, ob ich mir nicht von hier, da es wieder um 1 Stunde zu Apáthi náher ist, einen sicberen Botén um Geld aufnehmen könnte, der mir diesen Brief mit Empfangschein besorgen würde, dies hörle Dénes und trug sich an selben duréh seinen Reitknecht, ein verlässlicher Mann, zu expedie.ren. — Deinen Brief an Paur übergab ich sel'bst noch denselben Abend. Doctor Goldberg wird nach Deinem Wunsche mit allen Ehrenbezeugungen empfangen, und Ödön wird am 3-ten Octobcr mit einem guten Wagen in ödenburg sein, um ihn bei der Eisenbahn abzuholen. Das Haus in der Lach-Gasse, welches Dtor Goldberg um 100 Tausend Gulden, noch den letzten Abend, wáhrend Du mit dem Bischof und Pálffy sprachst, mir auf das beste recomandierte, ist unter aller Kritik!!!!!! und ich kann es nur für eine mauvaise plaisanterie haltén, uns so etwas anzuempfehlen, wahrlich ich kann mich nicht genug wundern! — In meiner Meinung ist er, was sein Geschmack anbeiangt ti el gesunken. Der Floriani-Hof ist ein glánzender Palást dagegen; síe.lle Dir vor: ein schmutziger Judenwinkel mit einer elenden 2V2 Schuh breiten Treppe, \vo die abíiebissenen Stufen gewiss 12 Zoli Hőbe haben; oben angekommen traversirt raan einen schmutzigen offenen Gang, um in die finsteren, halbzerfallenen Gemácher an zu kommen, wo keine Fensler, und keine Thüre mehr schliessen, die Mauern gesprungen, und die meisten Brátter vom Boden gehoben, wo es bei Tag eben so nothwendig wäre , wie bei Naclit die glíinzenden Salon's zu bi'leuchten; frage Geyza ob mein offenherziges Gestandniss übertrieben isi. — Gegenwartig wohnl ein jüdischer Deinwandhandler darin, der uns sehr artig die Honneurs vom jeden Schmufzwinkí[1]! machfe, *und* wir wäre n froh dicse sclileclde atmospherische Tmft zu verlassen. -

Ödön den ich genau erí'orsehte, was líir ein Bewandlnis er mit den 2000 Cigarren hat, hat heule an Geyza einen aust'ührliehen Bericht angefangeu, wclchen er morgen absenden w[T]ird, um Dir selben zu unterbreiten. — Für sich liess er nicht die 2000 Stiick kommen, sondern nur einige 50 Stücke die er l)estellte, aber der Jude, der die 2000 Cigarren kommen liess, abusierte von seiner Unwissenheit. — Ödön der sehr traurig ist, Dich unzufrieden mit ihm zu wissen, kiisst Dir die Hande.

Hier fand ich einen Brieí von unserer Marié aus Ischl, die wieder die Aussicht hat in kurzem ilire, Familie zu vermehren.

Dénes und Mariette gebén morgen nach Wien, da Felicie angekommen ist, und nehmen sich vor Dich in Döbling aufzusuchen.

Isten Veled!

Maradok hü magyar honíitársnéd egész szeretetlel.

1859 október 2^

Fogal in a z v á n y u *t* á n.

T a s n e r A n t a I l a l k ö z l i b o r e l a d á s i t e r v e i t .

Barátom,

ha meggondolom, hogy én marul holnapra elpatkolhatok, és akkor 30000 forinttal csökkeny a jövedelem, hogy derék enthusiasta gazdánk nyakig bevitt minket kigázolhatlan szurokba, hogy az adó nőttön nőni kénytelen

hogy Béla, Ödön többet fog költeni akarni, mint eddig... és hogy sok Werth-papírjaink vannak, mellyeknek értéke miért maradna meg csorbátlan, én nem tudom capiálni etc, ha mindezt átgondolom, mindig és mindig a pincze lünik előttem fel mint biztos kikötő.

Hajnik nem elég mély, Béla nem elég béketűrő, miszerint hihetném, hogy ezen emberpár tétova és kapkodás nélkül ponr gagner de les permanences et le payer bien chére tüstént valami derekast kisütni képes lenne, E műtéteire ismerek valakit, der ganz dazu gemacht zu sein seheint. Es ez Szontagh Gusztáv.

Sondírozza őt! A czél a következő: Gzenken alapítni Széchenyi pinczét. Minden társ nélkül és nem tout bien que mai a Iá Lilaermohi, Schernhofer, Feldmann etc. de ha nem is kiterjedésben, legalább minden más tekintetben the first on the continent magyar borokra nézve.

Én nem tudom, e műtéteire, t. i. a szükséges sarkalatnak megrakására elégséges-e e jelen pillanatban Szontagh, de tudom, rövid idő alatt tökéletesen competent lesz, ha rá adja igen higgadt és tiszta fejét.

A dolgot el nem kelt szeleskedni, hamarkodni, etc. . . de én szeretném rövid idő alatt látni, hogy Bózon 100, 200 sőt 500 értékű magyar bor feküdjék. Hazai mind családi tekintetben e czélnak elérése nekem igen kecsegtetőnek mutatkozik. Szóljon nevemben Szontagh-al, ha van kedve e vállalathoz járulni; szóllítsa fel, hogy ránduljon ide minél előbb. Das ganze m u s s e i n s t w e i l e n ein tiefer Geheimniss sein, kivált Hajnik kapitány ne tudjon errül semmit, mert minden igen jó qualitása mellett nagyon locsogó. Szontaghal, mert jóakarómnak tartom, nem teketóriázok, és miután tudom, hogy csak lélekben dús, de pengőben pór, adjon neki 100 frtot en attendant, és ha nincs meleg ruhája, vegyen számára bundát vagy gubát etc, mert vasúton tudtomra már 1000 ember fázott meg és bajba keveredett. Keressen Szontagh engem fel Döblingben, das übrige wird sich machen. Ha most a budai szüret végett etc. Szontagh tüstént nem jöhetne fel, 2—3 hét előbb vagy utóbb egészen közömbös, de továbbra nem kellene halasztani a dolgot, mert ha Szontaglmak kedve van, mindjárt lemehetne Gzenkre, hol Béla 3—4 hétig minden esetre tartózkodni fog. Ha Szontaglmak más hajlamai vagy kötelékei vannak, 3—4 nap alatt mindennek vége lehet, és ő megint ott áll, hol most.

Minden esetre írjon Ön tüstént és egyúttal válaszoljon ezen kérdésekre: mibül él Szontagh, pensióbul, és ez mennyi! Van-e ezen kívül más jövedelme? Áll-e valami extra hivatalban? Van-e valamije? Például könyvtára, bútora, ruha? Valami fehér vagy barna személlyel áll-e viszonyban? Vannak-e gyermekei?

Ha feljön, hozza magával 2 utolsó naplómat, mellyek most mint Béla mondja, a vasládában hevernek. Többi közt. Én Bélának, ki vasúton már többször irgalmatlanul megfázott, egy s z é p fekete g u b á t szeretnék ajándékozni. Kérem, szerezzen ilyest tüstént, — de kitűnő szépnek

kell lenni. Ha nem található Pesten, hozasson Debreczenbül vagy Szegedrül. Nem tudom, hol laknak a jobb mesterek. Ha pedig nincs kész, csinyáltasson, és ez e s e t b e n kettőt, egy feketét és egy fehéret. És ezen teherrel is rakassék meg Szontagh, vagy küldje extra fel. írjon néha. Nur Schlagworte! Milly impressiót tett Önre Béla? Egészsége hogy áll etc. Isten tartsa.

1859 október 7, Cenk.
S a j á t k e z ű levél.

Gróf S z é c h e n y i I s t v á n né — f é r j é h e z .

Zinkendorf den 7. Október 859.

Édes Fiam, nagyon Szeretlek!!

Du warst wohl nicht wenig erstaunt Ödön mit Goldberg ankommen zu sehen, ich konnte ihm aber die Freudé Dich zu sehen nicht länger versagen, und der freundlichen wiederholten Einladung unsers neu adoptiven charmanten Stammen Sohns nicht widerstehen. —

Um eine wcsentliche Confidenz v. Förster Rust über eine wesentliche Sache aber ohne ihn zu compromittieren, er war námlich gestern früh bei mir, um mich aufmerksam zu machen, die Wálder in Sagh ja nicht aushauen zu lassen, er wisse dass Hajnik „der so willkührlich handelt“ — und der junge, Rennenmeister Nemes Nagh diess in Projekt habe — Rust ist durchaus nicht damit einverstanden, der Wald ist wie er sagt auf 100 Jahre berechnet, trágt jáhrlich 3000 F. — Und um mehr Revennes zu producieren wäre es sehr Schade die schönen Wálder zuverderben; olinehin lamentierte er, wäre bei ihm viel verpfuscht worden. — Die Herrn Beamter wollen jetzt alles zu Geld machen! — Was ist also zu machen??

Hoffentlich ist unser lieber Béla glüeklich in Wien angekommen. — leh bin sehr neugierig von seine Entrevus mit R.* etwas zu hören und freue mich unendlich den lieben Bűben zu sehen. — Habé die Güte ihm zu sagen, er möchte beim Dittmar die 2 Hángelampen für den Rauchsalon ansehen; sollte er selbe zweekmássig finden, so mögé Dittmar sie gleich gut verpacken lassen u. Béla mitbringen oder herab senden, das Stück kosiét 28 F. Ö. W. Ich habe sie noch nicht gekauft, Béla möchte nur die einfachen Hángelampen die der Gfin Stephan Széchényi so gut gefallen, verlangen. — Ferner hitte ich Dich mir durch Ödön oder Béla die Schlüssel der 2 hohen Kirschholz-Schriftenkásten die in Pest in dein Anzieh-C a b i n e t standén, und voriges Jahr hierlier geschickt wurden, hald möglichst zu kommen zu lassen — dicse Kasten konnte ich sehr gut beniitzen, wenigstens Einen davon, vielleicht sind sie leér, wenn nicht, so werde ich Dir ein Verzeichniss von den einliegenden Gegeiistánden machen.

Nun eile ich diese Zeilen auf die Post zu gebén — und umarme Dich u. die Kinder herzinniglich! Der Ilimmel bcschütze Euch ferner!

A le hű feleséged.

Noch wünsche ich von Dir zu wissen, welche von den Canapcs die für den Rauchsalon bestimmt sind, Dir besser gefállt?? Die runde

* Célzás a gr. Rechberg-gel való megbeszélésre.

finde ich fasí orientalischer? auch zweckmässiger -indem die jungen Raucher die Pölster nicht gleich mit d e n Köpfen schmutzen können, und sie sich ohnehin wie ich schon Gelegenheit hatte zu merken, mit den ganzen Körper nach der Lángé auf die Sophas legén — bitté beidé Zeichnungen die ich nur in der Eile entworfen, wieder zurück. —

Zeige sie auch Béla —

In Eile.

1859 október 10, Bécs.
E r e d e t i levél.

Hopf J á n o s S z é c h e n y i h e z.

Bécs, 59, 10. 10.

Nagyméltóságú gróf úr, mélyen tisztelt kegyelmes Uram!

Vég nélkül boldog Falk Miksa úr, hogy szerencséje lesz Excellenliádnak udvarolhatni, azonban, mint már tegnap is észrevenni bátorkodtam, teendői halmazának s kiszabott napi munkájának közepette ő csak bizonyos napokon s előleges intézkedés után szerezhetvén magának néhány órányi szabad időt, legmélyebb tiszteletének jelentése mellett kéreti általam Excellentiádat, miszerint az ő fogadását szombatig, folyó hó 15-éig kegyesen elhalasztani méltóztassék, mi ha Excellentiád által helyeseltetnék, akkor bátor lennék ugyanazon nap estéjén vele együtt Kegyelmességednél megjelenni.

Magas keg3^eibe mély tisztelettel ajánlott vagyok Excellentiád legalúzatosb szolgája s hódoló híve

Hopf J á n o s.

1859 október 11.
M e g j e I c n t a P e s t i N a p l ó 187 4, 78. szám á b a n.

T ö r ö k J á n o s h o z.

Kedves Jancsi Fiam!

Tegnap Béla fiam által kézbesített igen jóízű levest már élveztem! Igen jól esett. Bravó! Minden oldaliul világosi) lesz . . . és már-már kezdik szidni . .. „Pataki“ báró hosszú füleit. Kérem, barátom, ne késsen . . . a jeles, érdekes és mélyenható közlések folytatását nékem minél előbb megküldeni.

Mind Rechberg, mint Hübner igen becsületes — mint én hinni akarom — emberek... és hona fide a valót keresik. .. ám de németek! — Már pedig. . . Magyarországban csak az lát tisztán, kinek nincs német, cseh és pápa (!) szem az orrán. — És é k k é p nem tehetni e l e g e t... miképp . . . ezek a homályosító szemüvegek minél előbb leessenek nyergükről.

Nagy örömmel fogom Önt mindig fogadni spelunkámban.

Sietve őszinte rokonszenvvel

S z é c h e n y i I s t v á n.

Felső Döbling No, 163 1859

írjon néhány szót, Tasner mikép van? Béla fiam azt mondja: szive jó, jár kel etc. Ő maga pedig igen lamentál.

Török János október 12-én írt válaszában írja: amit a gróf soraiból olvasott, valóban boldoggá tette, alig várja, hogy az emlékiraí további sorsáról megtudjon valamit. A dolgozat végét legjobban maga szeretné felvinni, a mely alkalommal eljárna a két ministernél a Hunnia felszabadítása miatt is. Leginkább szombaton vagy hétfőn mehetne, a mikor a szedők nem zaklatják.

Tasner most a szöllőjében lakik, alig látni, állapota mit se javult. „Ma jött híre, hogy rendelet érkezett Bécsből, mely megtiltja a protestáns superintendentiáknak, hogy a régi kerületi felosztások szerint tartsanak az országban gyűléseket, hanem a pátenshez alkalmazkodjanak s különben erőhatalommal fognak elszélesztefni. — Ez természetesen újabb forrongást okozand. Látszik, mily nehezen tud magyar elv és érdek utat törni magának eldöntő körökben“.

1859 október 12.
Fogalmazvány után.

Gróf Rechberg Johannhoz.

Lieber Grafí

Sie haben neulich eine Cigarre bei mir geraucht, die Sie gut fanden: und e,s schien mir, dass Sie eine solche zu apprecieren wollen. Nun bekam ich aus England zum Geschenk einige Kistehén, von einer ausgezeichneten Gute.

Ich hoffe, dass Sie es einem altén Bekannten nicht übel nehmen werden, wenn in das Bedürfniss fühle und Sie bitté, Ihnen eine Kistehén verehren zu dürfen, welches mein Béla Ihnen überbring^t, der erst nach eine lange Tournie in Ungarn ankam, und leider gleich wieder fórt muss, um Geld Geschäfte zu ordnen, die recht Drucken auf uns lassen.

Mit aufrichtiger Sympathie Euer Excellenz unglücklicher Freund und Diener

12. 8 1859.

1859 október 13.
Sajátkezű fogalmazvány.

Gyürky Antalhoz borkereskedési tervei ügyében.

13 8-kor 1859.

Barátom,

Minap Önnek nyíltan és szokásom szerint teljes őszinteséggel mondám — — — hogy a czélba vett bor dolga körül, minden kedvemet elvesztem, — és főleg mert Béla fiam három évi nógatás és unszolás után még csak fél válra sem vette az ügyet.

Szándékom az volt, rögtön felhagyni az egészei — és hordót borral együtt dobra verni. Minekünk, mindent czélszerübben és olcsóbban kell

művelnünk, mint mások teszik. Ezt pedig, akármikép czifrázzuk is a dolgot, mi nem tettük, llly esetben hosszú éltem folyama alatt — — ha L i. — bár milly kissé is elhibáztam vala az okszerű utat — nem azt súgtam meg Ön magamnak „kanyarodj vagy vonulj“, hanem „ f o r d u l j “ Rexum kerdaih“. —

Es ekkép, kedélyem arra sürgetett, „hagy fel az egésszel“.

Később azonban, fejem . .. s részint hiuságbul, részint méltánylatbul más elhatározásra birt. Hiúságom azt kongatta füleimbe: Mit fognak hazámíiai mondani ---------- ha a dologgal olly szaporán fel hagyok — — „Az előtt Sz. semmit szelesen meg nem kezdett, — — de ha valamit már megpendített ---------- akkor köröm szakadtáig ápolta és védelmezte azt — — kar, hogy elfásult, — — és agg napjaim, — — sorba áll — azon dicső osztályai, melynek lobogóján — perse tudtok nélkül ez áll — — sokat akar a szarka, de nem mindig bírja farka“. — Már meg vallom, ezen „renomét“ nem kívánnám koporsóba magamai hurcolni — — A méltánylat — (iyiirky Antal iránt, „kit szeretek s becsülök“ et qui déjá a bien meriié de la patrie — pedig azt parancsolta, ne hagyj rögtön fel az ügyel.
— Gyürkynek sok ellenzője, sőt talán ellensége is van — — Mit mondana a magyar közönség — ha Széchenyi István tőle rögtön elszakadna,
— kit sokan még nem tartanak éppen sült bolondnak — — sőt persze csak a távolbul azt hiszik, veleje vajmi feszesen ül feje közepén — — és így talán nem égy illyest volna gyanitni hajlandó: —— Mint azért hagyott fel eszméjével, mert tüstént át látta, hogy Gyürky arany becsületü, erősen tudományos lelkes magyar ugyan, — de egészben sem más, mint egy magyar Liebich — — — ki felette sokat tud, igen képes másokat egyre másra figyelmeztetni, sőt tanítani ---------- de azon pénz, mellyet tiszta nyereségül behajt, ha t. i. behajt, nem lesz sok! — Nincs kereskedői, pénz esinálási tulajdona! Önnek nevére pedig, kedves Gyürky Barátom, legyen az erkölcsi tekintetben, legyen anyagiban ---------- én nem, én nem kívánnék leg kisebb csorbát ütni. —

Ennek következtében én mikor e hó ---------- Ön röviden nálam volt, — mert eddig elé úgy szólván csak vágtatva tanácskoztunk — — ezen dialóg fejlett ki köztünk:

Én: Nyert-e Ön pénzt pesti vállalata által?

Ön: Nem pénzbeli nyereség volt fő czélja — de egyedül a magyar borok megismertetése.

Én: Bizik-e magában, hogy bor kereskedés által nyereséget tud kiállítni?

Ön: Kétség kivül!

Én: Tehát, — meg maradunk egymással és folytatjuk az ügyet és én Önt e tekintetbe ezennel minden leg kisebb ellenőrködés nélkül felhatalmazom, vigye a dolgot nézete és kénye s kedve szerint.

Ön: Senki nem leend szigorúbb ellenőrködés alatt mint én, — mert e tisztben tudom, legkisebb kímélet nélkül vajmi buzgón el fog járni a nagy publicum. — Ennek folytában e sorok által fel hatalmazom Önt, 10000 tíz ezer osztrák forintig új borokat vagy régibb borokat vásárlani -------ha ez válalatunk fő czéljára vezet. Mi nem egyéb mint tiszta nyereség. — —

Ha lehetséges volna, ezek árát jövő December tökéletesen letehetni, igen szeretném. Foglalóra Tasner Antal fiam 1000, 1500 folytában forint készpénzt előlegezhet Önnek kívánságára. És e sorok előmutatása következtében tenni is fogja, mert Tasner a dolgot nem áldozza fel a formának, ha t. i. az idő rövidsége végett altul eltérni szükség, és abba biztosan és hova hamarább ismét térhetni.

Köztünk a teendők sorában, mint gondolom — tán némi különbség van. Ön analitikus, — én inkább az Inductiónak vagyok embere. — Ön sokban tán nem azt nézi, mi létez mi van, hanem mikép lehetne és kellene lenni. — Ön külföldön minél messzebb gondol felvilágosítást nyerhetni — — én viszont minél közelebbiül helyben. — Ön nagy és fényes Auctoritásoktul remél Informatiókat nyerhetni — — előttem nincs olly ignorans sőt olly szamár — kit nem kérdezgetném minutiose ki ---------- ha tudom, sokat tapasztalt, sok kárt vallott vagy vaktában fel pénzelte magát. Áz igen tudományos ember könnyen elbízza magát és semmit vagy igen keveset ad az Empireare és kivált magyarok közt vén fejem sokszor illést tapasztalt, hogy egy kivált magasb körökben mozgé) vagy mozgott tábla bíró kérkedve arrul van meggyőződve, hogy ő a hazában senki tanácsára nem szorult — — és azért nem is szükség, hogy alá rendelt specialisalokkal bár csak szóba is ereszkedjen, — mert váljon mit tanulhatna tőlük.

Katona létemben bizonyos alkalommal egy közvitézem sebbe esett, — — kérdezem, lövés-e vagy vágás? Indignatióval azt válaszolta, „Engem senki a világ hátán meg nem vág.“ — Ez a magyar jellem! Mellynek némi nevetséges oldala is van ugyan; de egészben dicső — mert bízik a magyar magába, ---------- mihez én egyedül azt csatlom, csak el ne bízza magát.

S most áldja meg Önt az egek Ura.

Hü hazafiúi rokon érzéssel.

1859 október 14, Pest.

T a s n e r Antal közli Széchenyivel: Kisst használja fel a levél írásánál, mert jobbja a villanyozástól majd egészen megmerevedett. Kiss azt mondja, hajlandó a gróf mellé írnoknak beállani, feltételei: havi fizetése 60 forint, van 100 forint adóssága, ezt kéri kifizetni, s a felköltözésre szintén 100 forintot kér. Nyugdíj féléről nincsen szó. Később Kiss még a szállást is szóba hozta, mert Bécsben az élelem is drágább, ő pedig Pesten is kap most 50 forintot havonta. Egyébként szerény ember, egészséges, szeme jó.

1859 október 15, Bécs.
Eredeti levél

Gr. Szécsen Antal Széchenyihez.

October 15-én 859.

Tisztelt barátom!

A H (ólián] féle. emlékiratot Döblingben lakó Wolkenstein br. barátomnak voltam bátor azon megjegyzéssel átadni, hogy azt még máma reggel Néked átküldje, mint azt tenni magam ígérkeztem. Reménylem, hogy nem vétettem szándékod ellen.

A két másik emlékirat, a Cseorgeő—Török féle és az enyém nincsenek jelenleg kezemnél, és azért csak Ischlből vak) visszatértem után leendek képes azokat Neked átküldeni. Mély tisztelettel és őszinte vonzalommal barátod

Szécsen Antal.

1S59 október 17, Bécs.
Eredeti levél.

Falk Miksa Széchenyihez*.

Wien, 17. October 1859.

Euer Excellenz!

Es wäre lächerlich, wenn ich viel Worte darüber machen vvollte, wie sehr das Schreiben Ener Excellenz beglückt und weit über meine geringe Verdienste belohnt hat.

leli behalte mir vor, Euer Excellenz ausführlich zu antworten, und erlaube mir die niich chrende Einladung en generál mit dem aufrichtigsten Danke schon jetzt anzunehinen.

Micli dem, mir über Alles schätzbaren Wohlwollen Euer Excellenz xbestens empfehlend bin ich in ilochachtung und Verehrung Euer F,xeel tenz ganz ergebenster

Dr. Max Falk.

1859 október 18, Pest.

Török János írja Széchenyinek: Várja erősen vissza azt, akivel az emlékirat befejező részét felküldötte, váljon a gróf ítélete erre nézve is kedvező lesz-e?

Elküldi másolatban a protestánsokra kiadott sjérelmes rendeletet, továbbá néhány újságot, amelyek az ifjúság folyamodásáról adnak hírt. A hangulat kezd forrongóbb lenni, amit a boroszlói újságban megjelent közlemény báró Hübner tótmegyeri szerepléséről is táplál.

1859 október 19.
Snjfi Ikező I'ogalniazvány.

Gyürky Antal hoz.

8-ber 19 1859.

Kedves Gyürky barátom.

Önnek 8-ber 16-iki sorait örömmel és igazi megelégedéssel vettem.

Ide mellékelve küldök 6000 forintot.

Én valamint nem kívánok egyetlen egy krajczárt is dobni a Dunába, úgy még sokkal kevesebbé szeretek veszteni csak egy pillanatot is. Miután az élő azonban még jobb hasznát veheti az időnek mint én félholt, kérem ezentúl, a hozzám irányzott levél borítékra csak ezt írja:

Gr. Széchenyi István

Wien Ober Döbling No. 1(>3.

Isten áldja. — Sietve —

Gyürky október 25-én írt válaszában azt írja, hogy a pénzt megkapta, belőle az addig vásárolt borok árát kifizette s már újabb 500 akó borra is adott előpénzt.

1859 október 20, Pest.

T a s n e r Antal írja Széchenyinek: Kissnek újra elmondta a gróf feltételeit, aki azokat elfogadta, s abban egyezett meg vele, hogy november 10-ára Bécsben, lesz. Lakása a Hohe Brücke 145. sz. Csörgő az államügyészségnél van alkalmazásban, s úgy hallja, följebbvalói néha bizalmasabb dolgokat is rábíznak, ü aznap elhagyta az ágyat, s valamivel jobban van.

1859 októbei- 23.

M e*ti* j c l c n I Ü B n d a p e s t i H í r l a p
í<) l (i. 8<>. s z á n i á l>a n.

B a r t a k o v i c s B é l a e g r i é r s e k h e z.

Kegyelmes Uram,

őszintén tisztelt és szeretett hazafi!

Noha oly súlyosan szenvedek szédelgési bajokban, miképp csak szűk lakomból sem merek kilépni, — mégis tökéletes világosságban gondolom látni, hogy most van ideje csak, vagy tán soha többé, miszerint ismét feljajduljon és pedig hangosan a szivtelenül, kajánul és oly otrombául már-már egészen legázolt magyar. Protestáns hazánkfiai férfiasan adák jelét, hogy még „megvannak“. Az ifjúság nem számol veszélyekkel, szólni akar és nincs korunkban tán egyetlen egy oly csigavérü selejtes, ki annyi méltatlanság után belsejeben ne forr adóznék. Kérdem, a nagyméltóságú Clérusnak Istentől nyert s rendelt lelkipásztorainknak még csak annyi bátorságuk sem leend, miképp üldözött nyájuk mellett lelkesen l'ölszóllaljanak. Én — Széchenyi István — ezt nem hihetem a nélkül, hogy lelkes elődeim emlékezetét le ne rajzolnám, — valamint a mai mélyen tisztelt Clérust is, habár nem is volna sorában más hü magyar hazafi, mint egyedül Bartakovics Béla, kinek erejei és magasztos lelkülete előtt mély tisztelettel meghajlik minden magyar. Esedezem a kegyelmes Érsek szine előtt, legyen Esztergomban, mikor ott a jövő hó első napján számosb hazafiak egybegyűlendenek és nem „tisztelgési“ czélból, de hazai kötelesség tuda-

tában. Számos évvel ezelőtt Mr. Browning Londonban hozzám küldé emlékkönyvét: irnám én is belé nevemet, mintán ilyest több magyar már cselekedett. — Általában csak latin sorokat leltem benne, ámde Virágh Benedek ezt irta: Jó hazafinak lenni nehéz, de nem lehetetlen. Értsen meg engem, Kegyelmes uram s tartsa a mind'enható Isten. Hódoló tisztelettel és legőszintébb hazafiúi rokonkeblü érzéssel kegyelmes Érsek valódi hive Ober-Döbling, Nro. 163. Október 23. 1859.

gr. Széchenyi István.

1859 október 26, Cenk,
*K*rf(letije válasz a gróf ismeretlen)evelére.

(irófSzéchenyi Jstvánné—íérjéhez.

Zinkendorf den 26. October 1859.

Édes drága barátom!

Gestern erhielt ich deinen lieben guten Brieí vom 23-ten 1. M. für vvelchen ich Dir herzlich danke und aus welehem ich ersehe, dass I)u deine bestén Kráfte, wie allgemein dankbar anerkannt wird, für das allgemeine Wohl opferst, ne igen erőltesd magad, nehogy drága egészséged az által szenvedne.

Vor einigen Tagén hatte ich die grosse Freudé meinen lieben Imre um mich zu haben, und gegenwártig ist Rezső bei uns, den wir so viel wie möglich zu unterhalten suchen, beidé sehen gut aus, und mit gerührten Herzen danke ich Gott, dass sie sich in jeder Hinsicht wie wir alle Ursache haben zu íinden, als tüchtige, rechtliche, heldenmüthige Mannor entwickeln, — bis jetzt machten sie uns nur Freudé und Éhre!

Gestern ist Béla mit Rezső nach Mohaári zur Jagd, und morgen wollen sie wieder zurückkommen. Vorige Wochen wäre n auf 3 Tagé Jenő, Pali, Tódor, wie aiích Leo Festetics bei uns, die Jagd, fi el zu ihrer vollkommenen Zufriedenheit aus, und das Wetter war ihnen ziemlich günstig. Béla, Ödön amusierten sich sehr gut, nehmen sich aber auch vor, bei ihrer Rückkehr nach Wien sich wieder nützlich zu beschäftigen, und werden stolz sein, wen Du sie für Etwas verwenden willst.

Sehr überraschte uns die Nachricht, dass Hübner abgedankt, was sehr Schade ist!! Aber noch mehr war ich erstaunt, obwohl man schon lange davon sprach, und es noch nie raucht, ohne dass es hrennt, dass der allmáchtige Grünne auf seinen Ansuchen von seiner Stelle enthoben und zum Oberstallmeister ernannt, da ist er doch wenigstens auf seinem Platzü

Hajnik ist gegenwártig in Pest, und nahm sich vor den 28-ten 1. M. Dich in Wien zu besuchen. Vor seiner Abreise stellte ich ihm alle deine Fragen, die er, wie ich Dir neulich schrieb, zuversichtlich glaubt, wie er tsie Dir selbst beantwortete, haltén zu können, wenn kein elementarisches Ereigniss zustost. 75 Tausend Zentner Rüben sind bereits ausgehoben, der Zentner zu 24 Kreuzer C. M. und bei 50 Tausend Zentner hofft er noch herauszuheben.

Die Nachricht von dern Ableben der Fürstin Kaunitz hat mich tief betrübt, ich verlohr an ihr eine liebevolle Freundin und gnádige Gönnerin. Auch Dich liebte sie sehr. — Durch Geyza wirst Du erfahren haben,

dass unser armer Márton auch gas torben ist, nun sind wir in grosser Verlegenheit einen Ersatz zu íinden; mein schöner Józsi ambitionirt sehnlichst diese Stelle, er kann mit 4 Pf érden, wie er sagt, gut fahren; vielleicht wäre es leiehter einen Stadtkutscber zu finden, Geyza möehte. sieh etwas nmschauen.

Nun mein tbeuer Herzensfreund schliesse icb, indem ich Dich herzlich umarme, Geyza alles Schöne sage, auf baldiges frohes Wiedersehen. És most áldjon meg az Isten.

Der Sekretár küsst die líande.

A te hű feleséged.*

1859 október 29, Döbling.

1) r. Sztojanovics Lázár egyet. ny. segédtanár leveléhez csatolva megküldi Széchenyinek „Die Volkschule“ c. munkáját, továbbá két levelel, amelyek egyikét István főherceg nádor írta, az utóbbiakat azonban csak megtekintésre.

1859 október 29, Cenk.
Eredeti levél.

Gróf S7.échenyi Istvánná — férjéhez;

Czenk, október 29-én 1859.

Legkedvesebb drága barátom!

Igen, igen sajnálom leveledből olvasni, hogy szédülésed volt, nagyon köszönöm, és igen örülök azon híradásnak, hogy ismét jó színben vagy, mely híradás engem egészen megnyugtatott. Doctor Pumerl empfielt auf einige Zeit etwas Régime zu hallen, besonders die guten VVeine zu beseitigen, Doctor Goldherg, den wir als einen verständigen gaschickten Arzt verehren. ist gewiss mit Doctor Pumerl, der ihm nicht ins Handwerk greifen will, vollkommen einverstanden.

Mit Hajnik sprach ich gestern gleich nach seine.r Ankunft; was die Rüben anbelangt ausführlich; er wiederholte, als er abreiste, 75 Tausend Zentner Rüben heransgehoben wäre n, und bei 50 Tausend Zentner herauszuheben sind, und glaubt, dass wáhrend seiner Abwesenheit wenigstens 25 Tausend Zentner herausgehoben worden sind. Ferner fragte ich ihn, wie viel Geld von den Rüben und zu welchen Terminen werden sie meinen: Mann selbes überbringen, e r antwortete: wie ich es dem Grafen geschrieben, so werde ich es überreichen, námlich mit Ende November 5000 FI., mit Ende Dezember 5000 FI. und Ende Február 20000 FI., mm hoffe ich, ist meine Antwort deutlich, und hitte vielmals um Verzeihung für das frühere Missverstehen.

Ödön wird den 3-ten November früh bei Dir erscheinen, und freut sich ausserordentlich, wenn Du die Gnade hasst ihm zu erlauben der Feierlichkeit in Gran beizuwohnen. Ich werde erst ungeheissen den 6-ten Abends erscheinen, indem ich mich jetzt einige Tagé schwer von Helenchen, die wieder guter Hoffnung ist, trennen kann, sie hat unangenehme Symptomen, war gestern in der Nacht recht miserable, und ich fürchte selbst eine famose louche. Doch dr. Hauber, der ihr die grösste Schonung empfiel, beruhigt mich in dieser Hinsicht.

*• A l)efejező szavak saját kézzel írva.

Hat Geyza noch keinen Kutscher gefunden für die Stadt, oder für die Zucker in Zinkendorf? Verheirathet darf er nicht sein, denn da hat maii das ewige Lamentieren der armen Wittwen. Geyza möchte mir antworten, oh das Bedienten Zimmer, welches denn für ihn bestimmt, schon von Maler fertig ist? Die Möhel soll er aber einsweilen nicht überstellen, bis ich komme, da er nicht weiss, was ich für ein Arrangement machen will; ferner möchte Geyza z.nm Tapezierer Pinis gehen, und ihm sagen, er möchte sich hei der Eisenhahn erkundigen, warum die Fauteuiles, die seit 12 Tagén abgeschickt, noch nicht angekommen. Wahrscheinlich sind selbe einem Spediteur iibergeben worden, \vo alles auf dem Scheckengang geht. Nnn verze.ihe, dass ich Dich mit dlesem langweiligen Dinge plage. Auf haldig l'rohes Wiedersehen.

Isten velünk. Hü szerető feleséged é\s honfitársnéd.*

1859 november 7, Pest.

T ö r ö k J á n o s Széchenyinek megküldi „Magyarország Prímása“ c. munkáját, amelynek megírására a legnagyobb prímások egyikének, Széchényi Györgynek emléke ösztönözte.

1859 november 8.
S a j á t k e- z ű levél S o p r o n b a.

P a i'i r i v á n h o z.

Barátom, miután a borkereskedés „Kőbányán“ folytatíatik, és ekkép „kész cassára“ Sopronban jeleideg nincs szükség . . kérem, fizessen ki Dürr Ferdinándnak czenki szobafelügyelőnek 1294 írt. 14 kr. osztrák pénzben, ha ennyi még van Önnek kezei k ö z t; ha pedig ennyi nem volna, a mie van.

Nagyon szeretnék Önnel ismét egy pár szót felcserélni . . „ám de nem sürgető“ . . . keresisen ebez képest okkal móddal fel, de minden esetre még ez évben.

Sietve S z é c h e nyi Ist v á n.
Octob. 8 1859.**

1859 november 9, Pest.

T ö r ö k J á n o s írja Széchenyinek: „Sietek Excllldat Smith-re nézve értesíteni, hogy a' novemb. 4-iki letartóztatott Igazmondó, a' nélkül hogy az ítélet felolvastatott volna, Pack-papier koporsójába lespagátozva és lepecsételve a' hivatalos halotti kamarába elvitetett.

Akár támadjon fel sírjaiból, akár nem, azomban Kemény el van határozva Excellentiád második sorhajóját, melynek neve Károlyi, nov. 18-án tengerre bocsátani. Addig hihetőleg az első zivatar lecsendesült.*'

A lánchíd és alagút árjegyzékét a teherpostával a grófné címére küldte el.

[1] A befejező szavak saját kézzel írva.
[2] Alatta írónnal Széchenyi írása: Igazán November 8 1859.

1859 november 10, Bécs.
*E*rodeti levél.

Kecskeméthy Aurél Széchenyihez.

Kegyelmes Uram!

Méltóztassék azon legényt vagy lányasszonyt, ki Excád számára a postáról elhozza a lapokat, oda utasítatni, hogy a posta másik udvarában levő Büelver Revisions Amtba forduljon, hol én neki naponkint a kölni újságot átadandom.

A ma jött National Zeitung, Deutsche Allgem., és a braunschweigi Reichstag hosszan foglalkoznak az ungarische Frage-val.

A Wanderer szórói-szóra azon czikket hozza + alatt, melyért a Pesti Naplót lefoglalták.

Mély tisztelettel Excellentiád
10/11. 59. hűinspectora.

185ÍI november 11, Bécs.

Gr. Rechlberg Johann gróf Cziráky Jánoshoz,

Sczitovszky János hercegprímás 1859 november 6-án ünnepelte ötvenéves papi jubileumát. Az ünnepségre szeptember 3-án Pór Antal által küldött levélben meghívta Széchenyit is. A gróf szeptember 28-án írt levelével üdvözölte a prímást s kimentette távolmaradását. A levél sok példányban leírva közkézen forgott, német fordítását közölte a Pest-Ofner Zeitung 1&61. 32. száma, magyar szövegét az Esztergom 1875, 44-ik száma és a Levelek III. k. 736—737. lapja, hasonmását Komlóssy: Széchenyi István élete. 402. lapja.

Falk Miksa azt írja (Széchenyi és kora), hogy a gróf feliratot készített a császárhoz azzal a célzattal, hogy az ünneíjségen megjelentek írják alá. Ezt sokan kifogásolták s többen állítólag azért maradtak távol, hogy a feliratot ne kelljen aláírniuk.'

Rechberg grófnak itt közölt levele azt bizonyítja, hogy a kormány gondosan inegfígyeltette az ünnepély lefolyását, s még azon ártatlan beszéden is megütközött, amit az ünnepi szónok, gróf Cziráky János elmondott.

Wien, den 11. November 1859.

Hochgeborner Gräf!

Über den Toast, den Euer Excellenz bei Gelegenheit der Feier des fünfzigjährigen Jubileums Sr. Eminenz des Herrn Cardinal Fürslerzbischofs von Gran und Primas von Ungarn ausgebracht haben, sind so verschiedenartige Gerüchte im Umlaut', dass ich als Minister des Kaiserlichen Hauses mich in dem Fali sehe, Hochdieselben in Ihrer Eigenschaft als Geheimer Rath aufzufordern, mir den~wortgetreuen lnlvalt der Rede, die Sie bei dieser Veranlassung gehalten haben, bekantgeben zu wollen, damit ich Sr. Majestát dem Kaiser, unserem allergnádigsten Herrn hierüber meinen unterthánigsten Bericht erstatten könne, und mir zugleich die verwünschte Gelegenheit geboten werde, ungenaue Angaben, die zur Allerliöclisten Kentniss gebracht werden könnten, zu bericlvtigen.

Ich kann jedoch Ew. Excellenz nicht verhehlen, dass es weder nvit den Pflichten eines Geheimen Rathes Sr. K. K. Apostolischen Majestát, noelv mit der einem Mitgliede des Kaiserlichen Hauses schuldigen Ehrfurcht vereinbar ist, bei einenv Gastnvale in Gegenwart Sr. Kaiserlichen Hol eit des durchlauchtigsten Herrn Erzherzogs Albrecht, nach dem von Höchstdemselben als kaiserlichenv Comissár der Toast ausgebracht worden war, noch das Wort zu ergreifen und anderen Toast in Vorschlag zu bringen.

* Valószínűleg téved Falk, a prímás maga akart feliratot benyújtani; 1. gr. Károlyi György dec. 17-ki levelét alább.

Ich ergreife dicsen Anlass, um llochdenselben die Versicherung meincr vollkommensten Hochachtung auszudrücken.

Gräf von Rec h b e r g.

Cziráky válaszának fogalmazványa:

Hochgeborner Gräf!

In Erwiederung des hochverehrlichen Schreibens vom 11-ten dieses, wclches ich am heutigen Tagé erhielt, beeile ich mich den an mich gestellíen Ansinnen entsprechend Ew. Excellenz die Worte des durch mich bei Gelegenheit des fünfzigjáhrigen Jubiláums Sr. Eminenz des Cardinal Erzbischofs von Gran u. Prímás von Ungarn ausgebrachten Trinkspraches, wie ich mir selbe zur Erleichterung des Gedáchtnisses aui-gezeichnet, getreu vorzulegen, und habe um den etwaigen Wunsch Ew. Excellenz zuvor zu kommen, eine deutsche Übersetzung verfasst, welche ich möglichst wortgetreu zu haltén befleissigt war, wobei ich doch bemerken muss, dass bei dem bl.umenreichen Gepráge der ungarischen Sprache es sich in einer anderm Sprache schwer gleichlautend wiederbieten lásst.

Unmöglich kann ich hierbei mein Erstaunen unterdrücken, als hátte ich hiedurch gegen meine Pflichten als Geheimer Rath verstossen, und die schuldige Ehrfurcht, welche gewʳiss in Ungarn schwerlich jemand aufrichtiger und wármer als ich Sr. Kaiserlichen Hoheit dem Erzherzog General Gouverneur zolle, und immer u. bei jeder Gelegenheit am Tag legle ausser Acht gelassen, dass es wenigstens in früheren Zeiten hierlandes stets üblig war, bei áhnlichen Feierlichkeiten in Gegenwart Kaiserlicher Comissáre und selbst Mitglieder des Allerhöchsten Herrscher Hauses, insbesondere bei unzáhligen Gelegenheiten in der Gegenwart weiland Sr. K. K, Hoheit des Erzherzogs Joseph Reichspalatins Toaste auszubringen, und man sich derselben nur dann und dórt enthielt, wo eine derlei Feierlichkeit eine höhere politische Bedeutung hatte, oder ausdrücklich im voraus der Wunsch kundgegeben war, keine Trinksprüche auszubringen; beides hat meiner unmassgeblichen Ansicht nach bei der Feier zu Gran keine Anwendung. Denn letzteres námlich die Ausserung nicht zu toastiren, wurde Niemand und mir insbesondere nicht mitgetheilt, die Jubelfeier aber an und für sich entbehrt jeder politischen Tragweite und gehíui in die Reiche jener kirchlichen Feier, bei welcTüer die Person des Gefeierten zumeist allein hervortritt, und bei welcher stets das Ausbringen von Trinksprüchen eine so hergebrachte Landessitte war, dass ein Unterlassen eher als ein Verstoss gegen die des gefeierten Person schuldige. Achtung galt.

Und ich nehme wahrlich gar keinen Anstand dies zu aussern, dass mich eben dieser Umstand bewog dies zu thun, und zwar durchaus nicht der, seit Jahren ruhig und beinahe ununterbrochen auf mcinem Landsitz weile, und mich um Gunst oder Ungunst der Welt wenig bekümmere, — um etwa mich hervor oder was besonderes zu thun, sondern in Rückerinnerung, dass ich in Zeiten der öffentlichen Debatten und gegen den ungarischen Clerus gerichteten maasslosen Angriffen, wie Ew. Excellenz es leicht constatieren können, oh ne unbescheiden zu sein, einer und. min wahrlich der nur allein noch lebende Führer der streng katolischen Partei war, und als solcher in engerem Verkehr mit den Grosswürdentrager der ungarischen Kirche und so auch mit Sr. Eminenz dem Reichsprimas stand, was mich eingedenk dessen, was ich auch in den Eingangsworien des Toastes sehr im Allgemeinen hindeute, bestimmte, und gewissermaassen berechtigte das Wort der Erste zu ergreifen, wobei ich mich feierlich ver-

wahre, als hätte ich irgend von anderen Toasten gewusst, oder gar, wie Ew. Excellenz hochgefälligst andeuten, selbigc in Vorschlag gebracht.

Ich halté es unter meiner Würde irgend weiteres zu erwähnen, und weise alle etwaigen Verdáchtigungen mit der Erklárung zurück, dass ich bevor mir die allerhöchste Auszeichnung der Geheimer Rath Würde zu Theil ward, durch die Geburt Landeskind und Magnat des Königreiches Ungarns war, und in unerschütterlicher Treue gegen meinen König módié glühende Liebe und Anhánglichkeit an mein Vaterland und dessen Sprache und Sitten verläugnen will und werde.

Genehmigen Ew. Excellenz die Versicherung meiner ausgezeichnetesten Hochachtung, mit der ich mich zu zeichnen die Éhre habe Ew. Excellenz etc.

A beszéd (1859 november 6.) szövege:

Voltak idők, és nem oly messze estek el tőlem, hogy azokat emléki tehetségemmel vissza ne varázsolhatnám, mikor a nélkül, hogy. megbízásom lett volna, hol hitsorsosim hol honfitársaimnak nevében érdekeiket védve köztanácskozásokban szót emelhettem utólagos beleegyezésök biztos reményében; ne tulajdonítsa nekem mai nap senki szerénytelenségnek, ha a magyar egyház e fényes ünnepélyén régi szertartás szerint emelve a felköszöntő serleget, minden velem hőn érző honfi nevében esengve, hogy szívben és lélekben velem egyesülve mondhassak csak néhány szót.

Ha szemlélem az Aldornagy tisztes halántékait körülövedző sokszoros tiszteletnek fényes koszorúját, találok abban egy virágot, mely annál becsesb, mentől ritkábban tűzheti süvegére ezen bokrétát a honnak bármily érdemű polgára, hogy méltán mondhatni birtokosáról, hogy ki az? és dicsőítendjük őtet. Ez az országos köz és osztatlan bizalomnak hervadhatlan virága, melyet a haza iránti rokonszenv édes nedve éleszt, a haza hálája nagyra növeszt, melynek magvait maga Eminencziád hintvén a nemzet kebeleben, onnét bőén sarjadozva ugyanaz viszont fonta az említett füzérben, és a midőn a nemzet nagy hálakönyvében tartozásai fényes rovataiban találkozunk nemzeti létünk, nemzet üdülésünk iránt halhatatlan érdemeket szerzett dicső Pázmány, Szelepcsényi, Széchényi nagy prímások emlékeivel, ugyan e lapokon oda írja a jelenkor már Sczitowszky János nagy nevét számos egyházi és polgári érdemei mellett, és a magyar szentegyháznak százados törvényes önállásának szemes megőrzése miatt főleg miért? mert nehéz idők körülményei közt Eminencziád mindig midőn hűen megadta a királynak a mi a királyé, páratlan állhatatossággal töretlen eréllyel lerója tartozását hazája irányában abban a mi a hazáé, mikor pedig majdan késő-késő utódok áhítatos pietassal említendik Eminencziád nagy nevét, adja a magyaroknak örök irgalmú, örök igazságú nagy Istene, és az első szent király oltalmában ajánlott eme országról el nem felejthető Védasszonyunk, hogy a jelennél derültebb lelkülettel egyúttal zenghesse egy boldog utókor a nagy dalnok eme szavait, hogy

„Annyi balszerencse közt,
Oly sok viszály után
Megfogyva bár de törve nem
Él nemzet e hazán.“

(Egykorú másolat a gr. Cziráky-levéllárbun.)

1859 november 11, Bécs.
Eredeti levél.

Kecskeméthy Aurél Széchenyihez.

Kegyelmes Uram!

Igen köszönöm szíves meghívását Excellentiádnak keddre, pontosan megjelenendek, ámbár mint nőni elárulá sonntagsjágeri titkos bűnöm, vadászatra készültem, de be látom, hogy nem illik az also-austriai patrónus napján — bakot lőni.

Ide mellékelve küldök egy nagy könyekből (!) szerkesztett könyvet, tán érdekelni fogja Excellentiád. Kitűnő tisztelettel Excellentiád

alázatos inspektora.

11/11. 59.

1859 november 13—19, Pest.

Győrky Antal tudatja Széchenyivel, hogy addig 500 akó vörös és fehér újbort vásárolt Gyöngyös vidékén akóját 4—6 forintjával; ebből a kőbányai pincében elhelyezett 150 akót, a többit a hét folyamán ugyanott raktározza el. Lefoglalt továbbá 1200 akót, ezek árát december elején kell kifizetni. E mennyiséggel szerinte lerakta a kereskedés alapjait.

19-én azt írja, hogy Tuschek bognár kifogástalanul elkészített kilenc nagy hordót 1521 frt. 45 krajcárért. Ezek is a kőbányai pince számára készültek.

1859 november 23,

Kolozsvár.

Az Erdélyi Mvzeumegylet Széchenyihez.

Telegramm Nr. 249.

ilerrn Gräf Stephan Széchenyi bei l)r Görgen Ober-Döbling von' Wien mit Botén.

Klausenburg 23. November 5 uhr Nachmittag. In dicsem Augenblickc ruft der neukonstituierte Síebenbiirgische Mu se um vérein Euer Hoehwohlgeboren begeistertes Lebehoch

Johann Schützi:

1859 novemfcer 23.
Sajátkezű levél.

Paúr Iványhoz.

Barátom.

Valljon nem vette Ön soraimat — vagy 8 —10 nap előtt, melyek által megbíztam, hogy Düir czenki Zimmerwarter számadásait fizesse ki, és hogy — első kedvező alkalommal rándulna ide fel? —

* Ezzel a távirattal zavarfák fel éjjel Széchenyit. Naplójában írja: Telegraphische Depesche bei der Nacht. Toast in Klausenburg! ctc. Wie duimn.

Ha e sorokat nem vette, felkérem Öní; idővesztés nélkül jönne ide, ha t. i. jól érzi magát, — mit reméllek, és akkor hozná lel magával a hátra levő pénzt, melyet Ön kezeibe tettem; — ha pedig egészsége ingadozna, irna t ü s t é n t .

Sietve Gr. S z é c h e n y i I s t v á n.

Novemb. 23 1859. Ober-Döbling No 103.

1859 december 1, Pest.

G y ü r k y Antal írja Széchenyinek, hogy Tuschek pesti bognár a hordókat Kőbányán elhelyezte és ő számláját kifizette; aznap jött meg Gyöngyösről, de már kevés bort talált, s kéri, a vásárlásra szánt összeget küldje el, mert csak készpénz fizetéssel lehet megfelelő árat elérni, egy gazdának kevés bora van, nagyobb mennyiséget több helyről kell összeszedni.

A levélre Széchényi Béla atyja megbízásából azt válaszolja, hogy atyja kevés reményt fűz az anyagi sikerhez s az is bosszantja, hogy a bózi pince berendezése 2000 forintba került. A vásárlásra szánt 10.000 forintot Sina bankjától bármikor felveheti, de kéri, a jövőben részletezve küldje az elszámolást, s a vett borok árát atyja nyomban kiutalja; ő négy hétre kimegy Ödönnel Angliába, csak visszajövetele után találkozhat Gyürkyvel.

1850 december 4, Sopron.

P a ú r I v á n írja Széchenyinek, hogy a megelőző postával küldte el Ödön gróf részére az útlevelet; megérkezése után nyomban beszélt Pál gróffal a Rákóczy-könyv miatt. Annyit tudott meg, hogy a könyvet Vitális bencés tanár (Dorka kisasszony magyar nyelvtanítója) elvitte azzal, hogy valakitől visszaküldi. Közben Vitálist kihelyezték plébániára, — de nem tudja Pál gróf hova, — s azt is elfeledte, kinek kellett volna a könyvet visszahoznia. Ö majd utánnajár.

Széchenyi válasza a következő:

Decemb. ü-ik 185Ü.

Barátom, Ödön pontossan kezeihez vette a pasust! köszönöm, köszönöm! Ma estve „il a berek nád a kert“.

Néhány nap előtt ismét döglő félben voltam, . . . most azomban ismét lábon . . . hanem kivált erköltsi tekintetben „nyomorultan“!

Vérben látom hazánkat! —

Wenn keiner nachgibt, so entsteht Todtschlag!

Sietve, nagyon szédelgő fővel. —

Igen fogom szeretni, ha Ön az illető papot, ki elvitte Rákóczit, kisütendi, de nem sürgető. Man muss sich wider auf's warten, hoffen und aufs „Maul haltén“ verlegen! Höchstens kann man ahabahnen! —

S z é c h e n y i I s t v á n .

Gyürkynek megmondta? hogy én őt nem tartom Bankozettel machernek?

1859 december 8, Bécs.

B á r ó P u t e a n i J ó z s e f kérdezi Széchenyitől, mikor kereshetné fel: egy nemzetgazdasági eszméjére nézve szeretné véleményét meghallgatni, kivihetőnek tartja-e vagy sem.

1859 december 8—10.
S k. f o g a l m a z v á n y u t á n.

P a ú r I v á n h o z.

Decemb. 8 1859 Ober Döbling 163.

Sietve, mert hála Isten még más dolgom is van!

Tisztelt Barátom,

Nagy köszönettel vettem és küldöm Gyürky sorait; melyek után ítélve, újra meggyőződöm: mily becsületes, Istenfélő (!) egyén ö. — Azonban, mint én tudom, Isten nem kádár, — und es bandelt sich nicht um ein Gutes G e w i s s e n , als vielmehr um ein tüchtiges W i s s e n ! Gyürky Isten segítségében bízik, — és ez igen rendin van, — csakí hogy Isten embernek soha nem segít közvetlen, de mindig csak közvetve, „esze, tudománya, szorgalma által". — Gyürky azt mondja, hogy parancsimat szorosan fogja végre hajtani; ámde én nem parancsolok és nem parancsoltam soha egyebet, hanem hogy „hasznot hajtson" — azt hogy mik ép vigye végbe e parancsot, ez az Ö dolga! — Vagy én fárasszam eszemet? Én gondolkozzak számára? Én ki e tárgy körül tökéletes ignorans vagyok?

Mikor Gyürkyvel szegődtem, azt mondám: „Évenkínt 10 m—15 m. forintot akarok ez ügyben fektetni és nem valami Ephemer ügyet meg indítni — — de egy századra kiterjeszteni — és végre 100000 akót venni és adni évenkint! és az egészet egyedül a n y e r e s é g alapjára állítni. Sopronba akarok nagy pinczét épiteni, addig is a bozi pinczéket" — --- Er liess mich in meinem Irrlhum — Entweder

1. Aus Pietát, oder 2. Weil ihm nichts Gescheidteres eingefallen ist, oder 3. Weil er nicht p r a k t i s c h denken kann! —

Én ki szerencsétlen helyzetemben nem élvezhetem a discussio „Előnyeit", mert senki után nem mehetek, véletlenül illyesekre akadtam —:

B o r k e r e s k e d ő L e i d e n f r o s t. „In Oedenburg wollen Sie so einen Keller bauen? Warum denn nicht gar? Pesth — oder Sleinbruch ist ja der Platz —"

Detto. „800 FI. wollen Sie cinem Pintér gebén (Gyürky pincze mestert proponált — hiszen én úgy tudtam, hogy Ő volna tulajdonkép a mester) --------ja we.nn iVlles in dem Masstab angelegt wird — — dann werden Sie nicht viel gewinnenü!"

Valami 1000 akóra úgy Cavalierément „kost was kost", idomtalan nagy hordókat rendelt, — holott mindenki, kivel szerencsétlen fejem véletlenül érintkezésbe jött, azt monda . . . illy nagy hordókat nem tisztáihatni etc. könnyen megromlik bennük a bor etc. etc.

Ment aztán Gyürky Bélával borokat vásárlani!! Ez nagy szelesen vásárlott felette drágára néhány száz akót, azon ürügy alatt, „ha már ennyire jöttünk ne mennyünk vissza re infecta“, — mintha a „vevés“ lett volna a fő szempont hogy aztán „igyunk“!, és nem a későbbi nyereség!

— — Az eladó hazafiak ezen persze igen örültek. Telemaque fiam igen meg volt elégedve magával, Gyürky Mester pedig liess das alles machen és mélyen hallgatott, ---------- — mint csuka vagy ponty, ezt még nem tudom! —-

Le rándult aztán Bózra, — és v á g t a t v a — szinte Cavalierément m e g r e n d e l t e és meg p a r a n c s o l t a a pinczék elrendelésit, — én 300 vagy 400 forintra voltam elkészülve — Tcllik közel 2000-be. —

Előbb borokat küld a czenki pinczébe — fele romlott, fele kifolyt!

— Nem nézte, meg Jallich pinczéit Pesten — —, Burghardét Tokayban . . . etc. etc. Kérem nem természetes-e ezek után, hogy mind ez egy kis szegecskét ütött fejembe? — igen szép felesége volt, — — a mostani neje

— úgy mondják — oly csinos, hogy igazi: többsincs! — Már pedig csinos nőknek sok mindenféle kell. — Unser heilige Mann ist vielleicht ein bischen unter der Oinoline etc. etc. én bizon megijedtem — se sorokat sub •/' írtam neki, erre ő váiaszolt subb:/: — és én erre ismét sub 3., vettem aztán levelét sub 4., melyre Béla fiam azt válaszolta sub 5. —

Csudálkozva olvasom Gyürky — Öiihez irányzott soraiban, hogy Ő vagyonát 1-rül 6-ra emelte! Teringettét!!! Illyéssel nem dicsekedhetik minden emberfia! kivált mai időkben. — Ítéletem szerint ez vagy öncsalás délibáb, vagy azon „Egy mely hatra emelkedett“ igen valami „pitzi“ lehetett. Nekem leg alább Gyürky inkább valami szűkölködő paqué perré és banquerotter benyomást tett — — kinek mindenféléje bőven van, csak pénze soha sincs. —

Gyürky álmodó —, túl bízik az emberekbe — és passiv jellemű. — Eddig legalább bor ügyünket tekintve, nem volt egyébb mint „der Mandel bcym Sterz“. —

Jövőre nézve vehetni-e hasznát? Mire azt válaszolom: Igen, ha é n talpon álnék. Ámde magára h a g y v a… kétlem! — Béla szinte negatív jel-, lem — és emellett igen lusta és élvezet után hajhászó, — a sült galamb elfogadáisára szájtátó. — Majd meg lássuk. —

Eddig így áll a bor pénztár k ö r ü l b e l ü l

Gyürky	400
Borvásárlás, előpénz, útiköltség	1300
Hordók	1336
Készpénz	6000
	9036.

Mit fog most csinyálni Gyürky nem tudom — ha még vásárol borokat 2, 3, 4, 5 ezer forint árát — kifogom fizetni, — — majd meglássuk!!' Én egészen elkészültem, — hogy ezen sommát ½-ig vagy $^2/_3$-ában elveszíttem (több veszett Buda alatt), ha ez nem történik, igen fogok örülni — vagy még ha nyereséget is kiállít Gyürky Anti, akkor „bámulandok“ —!

Gyürky nékem igen kedves emberem, — mert oly anyira Magyar mit allen Tugenden und Schattenseiten eines Ungarns!

Wir werden sehen, ob er durch Erfahrung, Enttauschung, Rath seiner Freunde etc. dicse Schatten Seiten beylágen wird? — Akár hogy fog dűlni egyébiránt a dolog, — Gyürky hirét nevét én legtávolabbrul sem kívánom károsítni! —

De Bozon 1800-ra mi alatt értem: Paúr, Béla fiam, ki most nagyon köpi markát, csekélységem — a bozi pintér — és t á n Nyáry vagy Dürr — ki szinte furfangos, fráter — mi mindenesetre, bár mily kicsiben, megindítjuk a dolgot. Nem-de?

Annak idején — kérem küldje vissza — mit sajátomból Önnel ez alkalommal közlöttem.

Mit vásárlóit Gyürky és mily áron, arrul mind eddig nem írt — pedig én azt tudtam, hogy ez rendén lett volna! például —: „Vettem 100 akó Egrit á 5—500-t“ etc. etc. etc. Ha nem tartanám Gyürkyt oly kitűnő tiszta embernek — so hátte ich — da ein Mauklerey supponiren können?

Ich weiss, dass meine Gassa circa 9000 leichter geworden ist — was ich dafür aber habe, ausser den Kellem in Holling, Fásser, — Keller in Steinbruch (auch wie íheuer weiss ich nicht) pintér — ist mir unbewusst — —! Das wird auf einmal Surprise mir bekannt gégében.

10-ten Decemb.

Küldök mind e mellett Valamit a levéltár számára! — Tegnap előtt vagy egykét nappal még ez előtt Frank nőm által a Révay dolog tárgyában Valamit alá Íratni kívánt, mit már Pál Bátyám aláírt — mit azomban Nőm nem cselekedett! V á l j o n mi l e h e t ez? Tassez de le savoir, et ditez le moi! —

A Rákótzy félét küldje durch privát Gelegenheit és ha rá ér, szeressen engem egy kissé. Rettenetesen sietve

S z é c h e n y i Is tv.

18“»9 december 17, Pest.
E r e d e t i levél.

Gróf K á r o l y i G y ö r g y S z é c h e n y i h e z.

Tisztelt Barátom!

Sikerült az irományt megszerezni, és most azt iratom. Mihelyest kész lesz, biztos alkalommal elfogom küldeni.

Egyéberánt már reá jöttem a' szerzőjére. T. i. a Hg. prímás készíttette Török által és a minister elnöknek be akarta adni. De később (miért, nem tudom) talán megbánta 'és be nem adta.

Isten veled édes Barátom, boldog új évet, talán Honunk felvirultának első éve leend ez, mire Isten bennünket úgy segéllyen.

Őszinte barátod

K á r o l y i G y ö r g y.

Pesten, deczember 17-kén 1859.

1859 december 19, Pest.

Ernuszt Imre írja Széchenyinek: „Miután oly szerencsés voltam Excellentiád azon felkérésével tiszteltetni meg, hogy megtudván itt Pesten a „Helyzetünk és jövőnk“ című röpirat szerzőjének nevét, ezt Excellentiádnak tudomására adjam. Ennél fogva sietek ezennel Nagyméltóságod kívánatának megfelelni annak megírásával, hogy az idézett szerző báró Kemény Gábor, b. Kemény Zsigmondnak rokona, kinek említett röpirata azonban itt semmi különös érdeket sem bírt ébreszteni. —

Azon eseményekről, melyek a protestáns gyülekezet s a Kisfaludy-requiem alkalmával nem csekély mozgalmat idéztek itt elő, majd élő szóval leszek oly bátor, körülményesebbet közölni.

Ma tartatott meg az Akadémia nagy közülése roppant számú hallgatóság előtt. A jeles elnöki beszéd, s a titkár jelentése után b. Kemény Zsigmond tartott elhunyt Szász Károly fölött egy valóban remek beszédet, utánna Balogh Pál Humboldt fölött. Ülés után az angol királynéhezi vendégfogadóban ünnepi lakoma tartatott, melynél én is oly szerencsés voltam megjelenhetni. A sok s szép toastok között egyike a leglelkesebben megéljenzetteknek az volt, mely édes hazánk legérdemteljesebb fiának, Excellentiádnak egészségére mondatott.“

1859 december 20, Nagycenk.

Tolnay Antal plébános arra kéri Széchenyit, hogy a község részére építtessen új templomot. Marki építőmesternek az a véleménye, hogy a régi épület 15—25 évig még fennállhat, de az is megtörténhet, hogy váratlanul rombadől; másrészt a község lakossága állandóan növekszik, s az 1500 léleknek fele se fér be a 36 négyszögölnyi templomba. Arról se lehet szó, hogy az épület egy részét meghagyják, mert úgy járhatnának vele, mint az Esterházyak Nagybaromban, ahol a régire épített boltozat beszakadt s újra kellett az építést kezdeni.

„Méltóztatik tudni, hogy Gzenk a Magyarságnak határa, ott veszi kezdetét, ott enyészik el utoljára az isteni szolgálatnál a magyar hang. Kezdetnek illy helyen ijesztő, befejezésnek szomorú.“

1859 deceisibet' 27, Nagycenk.

Tolnay plébános tudatja Széchenyivel, hogy az elmúlt éjjel a templom szentélyében 4—5 négyszöglábnyi vakolat leesett s a boltozat téglái is inognak. Rémülés fogja el arra gondolva, mi történhetett volna, ha a vakolat karácsonykor hull le, amidőn a templom zsúfolásig tömve volt. Azt kéri, zárassa be a templomot, a misét mondják a temetői kápolnában.

A levélre Széchenyi december 30-án elrendeli a templom bezárását és új építésére megteszi az előkészületeket. Ez a válasz megjelent a Budapesti Szemle 1901, 107. kötetében.

1859 december 28—31.
Eredeti levél.

Paúr Ivához.

Decemb. 28, 1859.

Kedves Paúr Barátom, Önnek Deczemb. 18-iki sorait a G. könyvvel vettem! Hurrah! tehát meg „spóroljuk“ a 24 forintot!!! — Hajnik jó ember, de hiába, nagyon szeles — — és erősen megharagudott és felpattant, mikor egyszer ezen czímmel öt megkínálni oly bátor (!) valék.

31.

Gyürky nem ír egy szót is! Valóban azt hinném „meghalt“, ha nem venném rendesen a Borászati“ lapokat, melyek teli vannak „erősen tudós theoriákkal“. —

Önnek 27-iki sorait különös megelégedéssel vettem. Kupitsch-hoz ma küldök, — előbb nem tehettem, mert Geyza beteg volt. — Vettem Szabó Bélát! „Kotsis“, sokszor mint látszik Irrwich, Bányász etc.

Bozi pinczegazdászat! Bravó! Igen 1860-ban megkezdjük, de Gyürky nélkül! — És e tekintetben Önnel és Bélával tanácskozást tartandunk! Mikor? Még nem határozhatom el. Bélát és Ödönt ma várjuk Londonbul! . . Béla azt hiszi, hogy Gyürky mód nélkül hiú ember és iinaust e h-lich Übelnehmerisch! — Tán megvan bántva? Hogy őt „Mandel beym Sterz“-nek tartom. Ez persze köztünk marad. . . míg Gyürky magatartása által fel nem hí, lel nem jogosít, hogy igazi becsét a hazának én be ne mutassam, mit én bizonyosan tenni fogok, denn ich leidé keine usurpierte Reputation und falsche Prophelen! —

János nyilatkozatát vettem. Ma írok^ Pál Bátyámnak e tekintetben. Annyira szédelg vén fejem, és annyira el vagyok Mindenfélével foglalva, hogy most ez úttal nem mondhatok egyebet!

Mint — Boldog új évet kívánok,
Mit szenvednünk kell, ne legyen sok!

Sz. Istv.

Pap Károlt kértem, jöjjön ide fel!
Sietve.

1860 január 10.
Válíj,Sz Szóchi>nyí isniereIIen levelére.

Gróf SzéchényiPál — Istvánhoz.

Mein theuer Brúder!

In Erwiederung deines lieben Briefes vom 2-ten dieses habe ich Dir zu melden, dass Gott lob merne Frau, die Dich herzlich grüsst, nach monathe langen Bettenliegen auf dem [Wege] der Besserung vorwárts schreitet, und gestern das erstemahl auf der Luft war. Ich hoffe, dass sie in kurzem nach Wien zu ihrer Mutter wird reisen können. Bei Gelegenheit sie, nicht sáumen wird Dich zu besuchen.

Es freut mich, wenn Dich das, durch Paur gesendet, unterhállt; ich finde, dass es so gut auf unsere Zeiten passt. Behalte es nach Béliében, und

wenn Du was übriges mir zurücksendest. Dein Béla und Ödön haben ihre Reise in erstaunugswürdiger Schnelligkeit beendet, ich wünsche ihren Glückí zu allen Erí'ahrungen die sie machen, und für das Wohl ihres Vaterlandes verwenden werden.

Ich finde es ganz in Ordnung, dass Du mich wegen der Révayschen alapítvány angefragst. Beim Beginn war das Capital 12000 FI. Brúder Louis bis zu seinem Tode brachte es auf 30000 FI. Sein Somogyi íührte und führt noch die Rechnung, Frank hat nur die sichere Anlegung der Gelder und Eintreibung der Zinzen zu besorgen. Die Rechnungen wurden alljáhrig zensuriert, vom Senior unterfertigt, im Archiv deponiert, wo maii sie einsehen kann. Jetzt besteht das Capital in circa 53000 FI. Die 859. Rechnung sind noch nicht geschlossen, werden es aber in einigeri Tagén sein. Aus diesem ist ersichtlich, dass die Capitalien sicher angelegt und die Zinzen gut capitulisiert werden, und nur János allein mit Zinzen in Restanc ist. Ich werde einen ausführlicheren Ausweissbericht über die 858-er Rechnung senden, aus denen Du klarer sehen wirst, und wenn Du willst, Dir die ganze Rechnung senden.

H. Noe eríangend, nachdem er eben die Regulation in Reznek in Begriff ist zu beendigen, daher viele Auslagen hat, finde ich biliig, wie auch die Louischen Érben, ihm ein paar Monathe Frist zu gebén. Es schadet nicht, dass ein so hoch gestellter Finanz-Mann, wíe H. Noe die Erfahrung mache, wie ei, uns Grundherrn im Lande vergehe. Er hat schon 800 frt hinein gesendet ohne eine Renomie erhalten zu haben.

Wird Zsedényi nicht ein ungarischer Montalambert werden? Jedenfalls der populerst Man unter dem Protestanten und Calviner? Ha fent meg nem okosodnak, rossz világ lesz. Szemeim elhagynak, kezem reszket, nehezen írok, pedig annyi mondanom [!] van szívemen, de nem bírom, nem is volna levélbe való. Azért befejezem mázolásomat, kívánván, hogy az új év jobbat hozzon a múltnál.

P á l.

1860 jaguár 11.
F o g a l m a z v á n y után.

G r ó f K á r o l y i G y ö r g y h ö z.

Különösen tisztelt Barátom,

E sorokat Burghart István bemutatására vagyok bátor hozzád irányoznom. Ezen derék magyar egyén miután az 1848/49-iki események kényszerítők őt távul a hazától élni napjait, borok dolgában sok tapasztalást szerzett. Ő most a Burghart István es társai Tokaj ez. társulatnak élén áll, és én nemcsak becsületességében de szakismeretében is annyira bízok, hogy készséggel járultam s pedig 3000 régi forinttal szándokolt társulatának bővítéséhez; legelsőben is mert járulékomat jó kamatozó alapra véltem fektetni, és aztán mert hazánk bor körülti hitelének emelésére ha valaki, Burghart István fog hathatósan járulni.

Kérlek, ismerkedjél meg véle szorosabban, etc. etc. és vegyed ez alkalommal is legőszintébb tiszteletem kifejezését.

Majdnem szószerint egyezik vele az ugyanakkor gróf Haller Jánoshoz írt, ugyanazon lapon fogalmazott levél.

1860 január 14.
Fogalmazvány után.

Burghart Istvánhoz.

Lieber Burghard, da ich mein Vertrauen Ihnen zugewendet habe, und überzeigt bin, dass Sie dasselbe nie missbrauchen werden, überschicke ich Ihnen hiemit einstweilen 3 Briet'e und zwar of fene, mit je einer Marque zum vermachen. Lesen Sie sie. Der eine ist an Gräf Haller Adlatus von Eh. Albrecht, der andere an Gräf Georg Károlyi und endlich der dritte an' Gräf August Festetich. Wollen Sie andere, so schreiben Sie. Durch diese 3 Briefe hab' ich Sie aber so á peu prés mit allem dem in Gontact gesetzt, die Ilire oder vielleicht „unsere“ Angelegenheit fördern können.

Béla ist mit Geysa zu dr. Wering... és nagyon ráijesztettek. Vor einigen Tagén schickte ich denselben ein Restéi von einer kleinen Flasche Korona bor. Den lobt dr. Wering iiber alle Massen: „das ist der Wein, den er lange sucht und braucht. Wie ist desselbe zu bekommen etc. etc. so spricht er, und dies lässt mich Ihnen zur Beachtung folgende zu sagen. Aus denen blauen Blatt, das Sie in grosser Quantität mir schikten, ist die Bestellungsart nicht genau zu entnehmen, ich glaube, man musste durch einen Tudni való den Saehen leichter machen. Zum Beispiel:

„Die Firma Burchard és Társai nimmt keine Bestellung an, ausser durch das Haus Schuller ét co. in Wien, und N. N. in Pest an. Es werden keine geringere Quantität verabfolgt, als 12 grosse oder 12 kleine Boutelen. Bestellt man 12 Bout. so schicken wir 3 Bout. Muskateli á 4 FI. Ö. W. die grosse 3 Bout. Korona á 3 FI. 3 Bout. Nemes bor á 1 FI. 30, und endlich 3 Bout. Huszár bor á 75. Es versteht sich klein Bout, um den halben Preis. Auch kann man alle 12. Bout. von einer Qualität sein. Man bittet genau die Adresse anzugeben, wo die Weine hinzusenden sind, und garantiert für gute Begattung.

18G0 január 18, Szeged.

Eugenio de Salvaderi vezérkari tiszt írja Széchenyinek: Széchenyi szereti a hazáját, amit a Blick is bizonyít. Ő haza akar menni a betolakodók ellen harcolni, kéri, segítse ki 200 forint útiköltséggel. Ha hazája hívó szózatának nem tudna engedelmeskedni, öngyilkos lesz.

18«0 január 23, Pest.

Gróf Batthyány Arturné megköszöni Széchenyinek a szíves fogadtatást, amiben része volt.* Pesten Béla is igen szíves és szeretetreméltó volt hozzá, aki igen derék ifjú. Bizonyára megírta a tegnapi operai estét is, amikor az ifjúság kívánta a Rákóczy-indulót hallani, de ezt nem engedték meg, s egy óránál tovább tartott a zajongás, akkor aztán elénekelték, majd a Szózatot, utána éljent kiáltottak a hazára, egy másik ifjú egy jobb jövőre, egy harmadik gróf Széchenyi Istvánra, egy negyedik a magyar hölgyekre stb. Lichtenstein Eduárd herceg gondokkal terhelten

* Lásd Széchenyi naplóját 1860 január 19-éről.

járkált a teremben. Végre hosszú tanakodás után a német zenekar egy csárdásba kezdett, amit csendben hallgattak végig. Ő fáradtan eltávozott.

Széchenyi Béla másnap elmondta, hogy az ifjúság azután újra a Rákóczyt kívánta hallani, de egy rendőrtiszt ennek, eljátszását 4 havi börtönbüntetés mellett eltiltotta. Erre az egyik ifjú megkérte a rendőrtiszteket, engedjék a két darabot egyszer eljátszani, s ez meg is történt, kár volt ezt korábban is meg nem engedni, Ügy látja, zavarosak a fogalmak, az emberek maguk se tudják, mit tegyenek.

A pesti nők őt igen szívesen fogadták. A napokban a fiatalság bált készít elő, ezen is alighanem zavarok lesznek.

1860 február 2.
A néhai gróf Széchényi (jéza közlése.

Gróf Széchényi Dé•neshez.

Döbling február 2, 1860.

Kedves Fiam,

Crescen.ce und ich wir rechnen es uns zur Ebre und zum grossen Vergniigen, die Pathenstelle, von dem zu erwartenden kleinen Menschen, unserer lieben guten Marietta, die wir so sehr lieben — zu übernehmen!

Ich bin so vergrit'fen, dass ich sehr kurz sein muss. — Mir geíállt Géza nicht absonderlich. — Ernő (Ernst) — und Ede (Eduárd) wäre m i r lieber. — Mais comme de raison cela ne prouve rien, — Flóra gef'álít mir schon gar nicht! Julié, Caroline wäre schöner! — —

Dein geistiges Product gefállt allgemein! Muss gute Wirkung haben. — Schliesslich miissen gewisse Wahrheiten 100-mal und in allen Formen wiederholt werden. . . . Alles erdenkliche Liebe an Deine seelenvolle Mutter, — und der fleisigen Fortpflanzerin des ungarischen Vollblutstammes. Isten veled, mikor rándulsz ismét ide.

Széchenyi István.

1860 február 6. Temesvár.

Ivanovics Döme Széchenyi közbenjárását kéri állásának visz-^zanyerésére. 1848-ban kinevezték őt a váltófeltörvényszékhez előadó bírává, de az abszolutizmus idején arra való hivatkozással, hogy a szerbeket a dinasztia ellen izgatta^ állásából elbocsátották. Nemrég fentjárt Bécsben, de Görgen nem eresztette be a gróf elébe.

1860 február 8, Pest.
Eredeti levél.

Török János Széchenyihez.

Nagyméltóságú gróf, kegyelmes Uram!

A jelen biztos alkalom előadván magát, nem mulaszthatom el conceptusban egy emlékirat alapvonalait ide zárni, mely a magyar katholikus egyház sérelmei ügyében a clerus részéről készülőben van.

A nyilt Promemoria a közönségre rendkívüli benyomást tett; valljon a czímzettre is ugyanazt tette volna. Sóvárgok azon perez után, melyben a haza atyjának áldott kezeit csókolhatom, maradván mindörökké fiúi mély tisztelettel Excellentiád hálás híve

Pest, február 8. 8(50. T ö r ö k J á n o s .

1860 február 8.
Eredeti le vé 1.

P a ú r I v á n h o z.

Febr. (>, 1860.

Kedves Pa úr barátom, e sorokat Ödön viszi, ki elmondja Önnek ez alkalommal: mi fő dolga van \s pedig Sopronban. Ila van idő, és pedig meglehetős. . . Ödön Czenkre is megyén, — és ha Önnek nem kellemetlen, ránduljon vele ki. —

Az imoda dolgát illetőleg így állnak a dolgok; Ybl Miklós leszen az építész! Ez már mindegy bizonyosan el van határozva. Itt volt, tervet készít és legfeljebb 14 nap u t á n Czenken lesz, um die Localität anzusehen und alles besprechen. Akkor kérem, menjen Czenkre. Mikor lesz ez, pontosan nem tudom, valamint azt sem, milly oldaliul fog Czenkre érkezni. Liissen sie sich deinnach von Hinkunft aus gleich avisieren. Mind azt, mit Ön Kupitskirül ele. etc. irt, nagy tekintetbe vettem és veszem. Igen elvagyok f o g l a l v a ! Valami paprikás sárga lé főzésben sántikálok!!

Sietve. I s t e n áldja S z é e h e n y i Isi v á n.

1860 február IS.
F o & a l m a *i* v á a y u Ián.

Ií a j n i k J á n o s h o z.

Fiam Hajnik János,

Ön többszer rándult itt keresztül, mint értésemre jutott, a nélkül, hogy felkeresett volna. Annyira el volna foglalva, miszerint erre rá nem ért? Vagy valami kellemes surprissel, melyet tudnom nem szabad, kívánja ön levert kedélyemet felvigasztalni?

Ez nekem első benyomásra nem tetszik! Sed audiatur et altéra pars etc.

Február 1.3, 1860.

18160 február 17, Zalaegerszeg.

Báró Apor S á n d o r közli Széchenyivel: Tavaly a Zalamegyei Gazdasági Egyesület megalakulásán Béla grófot, mint az „első közügyi bajnoknak ivadékát“ a legnagyobb lelkesedéssel fogadták. Ezidei közgyűlés március 12-én lesz, s minthogy a gróf tartózkodási helyét most nem tudják, kéri, hogy a meghívást közölje vele.

Tudatja még, hogy őt a törvényszék elnökségéből elbocsátották, s Brünnbe fogják száműzni.

1860 február 23.
S k. f o g:a lmaz v á n y u l á n.

G r ó f N á k ó K á l m á n n é h o z l a n í t ó l e v é l.

23. sle Febr. 1860.

Meine liebste theuere Nichte!

Ich bin vom deinen Album enchcntirt! Anstalí Lobeserhebungen muss ich mit dir „— wie die Wiener nim sehr ott gar nicht a propos zu sagen pflegen“ a gescheidtes Wort reden!“

Nie lebte ein Volk in der Welt so incognito und so lange wie wir Ungarn, und dies ist ein grosses Unglück, denn nicht wissend, wer und was wir sind, was wir haben, und was wir können etc. glaubte sich jeder Schafsko'pf, besonders ini Rayon des St. Thurm volkommen berechtigí uns mit Koth zu bewerfen, weil derselbe in Ungarn nichts anderes zu bemerken im Standé war, als Schrot zottiger Reden.“

Wir Ungarn inüssen — und dies scheint mir eine heilige Pílicht zu sein, — und müssen uns der Welt nach und nach „aufführen“. Nun gehöre ich gar nicht zu den ung. Enthnsiasten, die auch die Kunst dem Patriotismus unterordnen wollen, und z. B. wie es mit dem leider nicht unsterblichen, aber bereits ganz gewöhnlich im Herrn entschlafenen Ferenczy der Fali war, dem raan — seines ausgewixten ungrisehen Schnurbartes wegen — en préference von allen Auslandern — die Statue Corvins übertragen wollte. Was wir jedoch das Glück haben, als eigenes Product mit Stolz nemen zu können, das dürfen wir nicht im „Versteck haltén“ . . . und da meine ich, mit wahrem Vergnügen dein Album — und sage dir — unumwunden, ich leidé es nicht, dass du dicsen deliciösen Schatz der Welt verurtheilst — — —! Das muss in eine Pracht-Auflage mit einern ungrisehen und tranzosischen oder englischen Text . . . den civilisierten Völkern zur Schau gestellt werden!

Es ist das genialste, was ich in diesem Génre kenne, du mutót dicli darauf gefasst machen, dass ich da nicht nachlassen werde, denn wie wohl schon V2 oder bereits % im Grab . . . will ich alles beitragen, und das Gewicht und den Credit unser Nation zu vergrössen. Und das Land, wo solche Creationen, wie deine Album ist, . . entstehen, das ist von keinen Barbárén bewohnt, die . . . wie sich Advocat, Botschafter und Cardinal B. Bach Exc. damil brüstet oder wenigstens brüstete, . . erst seit 10 Jabren durch ihn zu Menschen umgemodelt worden sind! A gaz ember!

Ich küsse dir die Hánde. Über das jetzt Erwahnte müssen wir reden und zwar náchstens — Isten áldjon kedves lelkem.

Alles Liebe an Kalman. Er würde mich sehr verbunden, wenn er mir noch ein Exemplar von dem „Finanzplan“ zu kommen liesse.

1860 február 29 — március 3.

Fogalmazváuy uIán.

Gróf Széchényi Bélához.

Február 29 1860.

E pillanatban távozik tőlem egy zsidó, ki azon háztelket megakarja vásárlani, mely nagyobb házunk mellett, közel a sétatérhez fekszik és érte 32000 osztrák forintot ígér. „Ich verkaufe es nicht“. „lhr Bevol l-mächehtigte in Pest hat es um 34 m. anthragen“. „Ich hal) kehien Be vollmáchtigten, Adieu“.

Heinrich bácsi egyszer már 12000 forinttal megrövidített, mert 50000 helyett 62000 adott a Pichelmayer féle házért. Nézzél utánna daher nur aus Zuhoffigkeit (?) nicht etvas verkauft. Én éppen el nem adom azon házat. Punctum. Mert még mindig győzöm „szusszal“,

Ybl-rul nem hallok semmit!

Március 3-ik.

Ha a zsidónak annyira fáj foga a sarok házhelyre, en queslion ám tegyen 40000 osztrák forintot e hónak folytában itt kezeimbe és építsen rá palotát, vagy b. meg. Én szavamat csak e hó lefolyásáig állom. So kaim man reden, wenn man rangiort ist, und rangiert ist, wenn unter allen Verháltnissen und dann, wenn man nicht cinen Kreutzer umsonst in die Donau wirft.

Apropost von diesen Sentenz hab' ich gestern mit Un. . . th (?) eingeblickt, da Hajnik zur Finalrechnung 1859 herauf kani, dass auf die Hollinger Keller noch über 400 FI. zu zahlen kommen, und somit in dieser Richtung 2400 auf die darstellte Art hinaus geworfen wurden und weshalb?

1. weil Paur der gewiss Ordnung und Ersparniss zu diese Transaction gebracht haben würde!

2. Weil par hasard ein unglücklicher Wild Hans im Hotter war und der ungrische Pitt, Ungarns Reformatcr, az igazi magyar fiú, ob dieses F.reignisses schwindlich wurde und ein grand segneur mit Würde. und Standesmássigkeit Alles geschehen liess, ohne sich hinein zu mischen etc.

Über mein Resultat 2400 der Faulheit, Passivität und kindischen Wesen árgere ich mich nicht wenig.

Beszéltél Julievei és hóbortos férjével? Ha beszéltél (!?) alkalmasint a la Michl történt! Sanft Hermán etc. das heisst egoistisch. Bot kell az ebnek. Én Arthurt egyenesen 1 e k ö p n é ni, ha nem akarna tágítni, c'est le droit.

Isten áldjon

Széchenyi István.

1860 március 12.
Eredetije gróf Zichy Rafaelné birtokában.

Gróf Zichy Ödönhöz.

Kedves Barátom,

ha holnapután e í. hó 14-ikén Waldstein és Jósikával nálam akarsz levest enni, szívesen látlak, . . . ha nem izens z, elvárlak 4 óra tájban.

Őszinte híved

Széchenyi István.

Március 12 1860

1860 március 23.
Sk. fogalmazvány után.

(iróf Széchényi Pálhoz.

23. ste Márz 1860.

Liehster Brúder!

Auf dein Schreihen von 18. Miirz 1. .1. eilc ich dir zu sagen, dass ich mit dir volkommei; überein stimme, der Baronin Irene von Buteanyi ?j bis 4000 FI. ans der Revayschen stiítung vorzustrecken, und bleibe nach wie vor dein altér treuer Freund.

1860 március 26.
Sk. fü«almazvány után.

IIajnik Játi oshoz.

2(>ik Márz. 1860.

Kedves Hajnik!

F. hó 24-ikén költ soraira ezeket sietek válaszolni. A pölöskei állomásra Hegedűs Károlyt tiszttartóul, ennek helyére pedig Szerdahelyi Antalt kinevezem, és szinte helyben hagyom, hogy Velancsics helyébe Vidczek K. jusson.

Nyári iránt függőben maradjon a dolog, míg e tekintetben Béla íiam legközelebbrül fog értekezni. Farkas János kivánatát teljesítem.

Őszinte rokonszenvvel.

Ide csatlom azon levélnek mássát, melyet nőm holnap útnak indít. Tartsa a dolgot szemben és tegye a teendőket.

1860 március, április.

Szemere Bertalan írja naplójában:

Nagy botrányt okozott a Széchenyi Istvánnál, Czenken és Döblingben tartott házkutatás. Neki tulajdonítják a Blicket stb. Azt hitték, a mozgalom fonalának kezdetét nála lelik meg.

Április.

Ezt egy még borzasztóbb hír követte. April 7—8 közti éjjel Széchenyi agyonlőtte magát. Avagy megöletett? Hogy lehet, hogy a durranást senki nem hallotta. Miért hagytak fegyvert a kezében, ha valóban őrült volt.

A közvélemény nem hiszi az öngyilkosságot, sem azt nem hitte, hogy valaha őrült volt.

Annál roppantabb vala a hatás országszerte; 1849 óta visszanyerte régi népszerűségét. Irataiban, szavaiban jóslatot kerestek, sok belőlük beteljesedett.

A rendőrség úgy intézkedett, hogy Döblingből előbb vigyék el, Czenken előbb temessék el.

„Valóban nagy csapás a hazára nézve, föltéve kivált, hogy mozgalom esetében rejtekéből előlépett volna, — ő volt az csaknem maga, kiben a nem magyar fajok bizodalma öszpontosult, mint Kossuth főleg az. kit azon fajok legjobban gyűlöltek.“*

1860 április 8, Bécs.

Gr. Széchenyi Imreírja Dénesnek:

Wien, Ostersonntag.

Lieber Dénes, Von unserem armeii Onkel Stephan mwss ich dúséin- schlechte Nachrichten gebén! In der Nacht von gestern auf heute hat er seine Laufbahn beendet. Er entleibte sich selbst durch einen Pistolenschuss. So furchtbar diese Katastrophe auch ist, so hab doch in mir bis jetzt noch die Entrüstung gegen Dénes Festetics und Julié Hunyady, die oberhand beauítragt die arme Tante vorzubereiten, nicht besonderer oder eher nicht schlechter zu machen wussten, als um sich Rath zu haben, zu unserer armen Mutter heréin zu stürzen und mit der Schreckenpost heráus zu platzen.

Du kannst dir die Wirkung und meine Besorgniss vorstellen. Jetzt ist sie, Gott sei Dank, bei der Tante mit der sie weint, und so hoíTe ich, wird sie sich erleichtert fühlen. Die Tante weiss übrigens die ganze Wahrheit nicht. Sie glaubt an einen Schlagfluss. He,inrich Z. war noch gestern Abend in Döbling, fand ihn Schachspielend doch sehr gedrücket. Jetzt eile ich die Tante Sophie vorzubereiten.

1860 április 9, Becs.

Gróf Széchényi Imre írja Dénesnek:

Ostermontag, Wien.

Lieber Dénes, war das gestrige ein furclitbarer Tag! Glücklicherweise hat ihn unsere gute Mutter ohne Enschütterung ihrer Gesundheit überstanden. Sie hatle heute Nacht einen guten erquiekenden Schlaf gehabt und heute bin ich über Sie vollkoinmen beruhigt.

* A Cenken végzett tiázkutatás következtében terjedi el annak a híre, hogy Széchenyi április első napjaiban személyesen is kinnt járt. Lásd erre: Pompéry Aurél — A nagy — ezenki kastély éjjeli látogatója című közleményét a Budapesti Hírlap Í904. 265. számában, továbbá Falk M, és Nagy Sándor észrevételeit, u. ott a 267. és 270. számokban.

AIs ich gestcrn mcinen Brief an dich geschrieben hattc, fuhr ich mit Wenkhcim an den Ort der Jamraer hinaus. Dcr Anblick, den icb dórt fand, ist ein solcher, dessen entsetzliche Umrisse weder die Zeit, noch dcr Wechsei der Ereignisse, je in der Erinnerung verwischen oder auch nur zu mildern vermögen.

Aut' scincn rőtben Lehnstuhl neben dem Bette sass er da, furchtbar entstellt, ohne Ilirnschale und der übrige Theil des Kopfes das Bild der chaoüschesten Verwiistung, keine Augen mebr und von der Nase nur die untere Spitze nebst dem Bartbe sichtbar. Rings aut dem Boden lagen Stücke umber und an den Wánden und selbst an der Decke des Zimmers vieltáltige Spuren und Spritzen von Blut und Hirn. Seine Stellung im Stuhle verrieth gar kehien Todeskampf und so plötzlicb und rubig muss der Übergang ins andere Lcbcn gewesen sein, dass die, Pistole auf seinen Knien noch in der Hand ruhte. So fand nian ihn am morgeii, als maii bei ihm eintrat, so blieb er den ganzen Tag und die ganze Nacht, denn niemand dürfte ihn vor der árztlichen Beschauung der Behörden, die heute vormittag tstattfinden soll, nur berühren.

Als nun Wenkheim, Heinrich Zich, Dénes Festetich und Gyula, die auch da wäre n, wegfuhren, und der arme vernichtete Géza beauftragt wurde zur Wahrung aller Interessen bis zur Ankunft Bélás zu verbleiben, da brachte ich es nicht übers Hcrz ihn ganz allein zurücklassen, so blieb ich darán auch, so hart es mir geschach. Endlich nach 7 kani Béla. Den herzzerreisslíiiden Monient, aLs der weinende Sohn vor die blutig enstellle Leiche des Vaters traí, kannst du dir wohl vorstellen. Nach Allem, was ich gehört, befestigt sich in mir der Glaube ah die Unzurechnungsfáhigkeit seiner That immcr mehr und mehr. Sein Zustand seit den letzten Tagén war ganz in der Art wie jener vor 1848; seit 5 Tagén hatte er sich weder gewaschen noch gekámmt, die Uhren zog er nicht mehr auf und die Tauben bekamen ihr táglichen Futtern nicht mehr. Sein Blick war öftcr starr und das Wieseln und zu und Aufdrechen seines Schnupftuches wie ehedem, kamen wieder zum Vorschein.

Dass ich nach Zinkendorf mitkomme, ist wohl natiirlich. Warum muss unser Wiedersehen einen so furchtbaren Veranlassung haben? Schicke mir sogleich einen Wagen nach Ödenburg entgegen. Gott mit Euch.

1860 április 10, Döbling.
Eredeti elszámolás.

Quittung.

über die Leichenkösten Sr. Excellenz wail. des Herrn Stephan Gräf Széchenyi von Sárvár und Felső-Vidék Sr. k. k. Apo»st. Maj. wirklichen gebéimen Rathes und Kámmerers ete. etc.

námlich	ü. W. Fl	K.
Der Kirche sammt Altarbeleuchtung	123	27
Dem Messner Regenschori	60	79
Dem Transportwagen zur Glocknitzer Bahn	21	—
Transportierung des Leichnams in die Kappelle samt Wáchter	22	—
Für dem Zinksarg sammt Verlödung	86	—

Für dem Eichcrnf n Todtensarg sammt 2 Schlöser	60	—
„ „ Atlas Überthaun u. Kopfpolstcr	24	—
Einc seidene Matraze mit Watter gefült	8	—
Ein Christus in dem Sarg	1	20
Für die Aufbahrung samt Wachs	34	—
Für Wachs zum Leichenzug der Hr. Geistlichen und dem ganzen Kirchenpersonal	26	30
Dem Dr. Greilick von Klosterneuburg	20	—
Für das goldrcieb gestickt Bahrtuch samt Kiuuz .	26	—
Für 72 Stück Wappen á 3 fr.....	216	—
Für die Küste zur Transporiirung	12	—
6 Mánner, welche dem Leichnamen verpackten . .	6	—
Für die Kotzen und Stroh zur Verpackung ...	4	—
Für ein Stück Trauer Flöbr	3	—
Für dem Polster und Faschen	5	—
Für sámtliche Trinkgelder u. Stempel	11	50
Für Besorgung des Leichen Kondoct Besorger . .	20.	—
Für drei heil. Seelenmesser l'ür dem Verstorbenen	8.	—
Döbling am 10. April 1860 Suma	792	6

Saldirt. Pfarre Ober Döbling.

M. Kieder — P. Obkirchner

Leichen Konduct Besoraei*. — Pfarrer.

1860 április 10, Bécs.

Báró Bab arc zy A n t a l írja testvérének: Es werden dir meine Briefe wie, die Meilenzeiger erscheinen, um auf der rauhen Babn, die unser Stamm wandelt, anzudeuten: „was vorbei!“

Ich komme eben aus einer kleinen Dorfkirche, — da lag vor dem Altar unter dem schwarzen Leichentuch: ein Stück ungarischer Geschichte.

Verwandte und einige Freunde umstanden mit lautlosem Schmerzc die vertstummelte Leiche des armen Mannes, der unter der schweren Bürde, die auf seinem Herzen lastete, — ohnmáchtig zusammenbrach.

Seine geángstiste Phantasie hörte die Wogen der Empörung heranbrausen, um seine Heimat zu überfluten; — er klagte sich an, das auch er einst Stürme entfesseln hall“, die zu beschwören er immer vermochte; — er glaubte mit Jósika den rettenden Vermittler zu Grab gestiegen, — er sah Ungarn blutend zertreten, getheilt, und vom Entsetzen gab er sich den Tod!

An seinem Sarge schwanden aus meinem Gedáchtnisse alle Verirrungen seines Lebens; ich dachte der Befreiungskámpfe, die er unter dem Banner des Hauses Habsburg mitgekámpft, — ich sach máchtige Dampfer dea Donaustrohm befahren, ich erblickte das Riesenwerk, welches die Bewohner zweier grosen Stádte, — das Institut, welches die Geister einer grossen Nation verbindet; das eiserne Thor musste der Willenskraft weichen; das Museum öffnete seine Hallen, um die theueren Spuren ungarischer Vergangenheit zu bergen, die Bluthen heimatlicher Kunst zu entfalten, das Ludoviceum sollte dem jungen Adél lehren, mit dem Geiste und dem

Schwerdte die Zukunft des Vaterlandes zu schützen; und Er, der muthige Kampfer, der rastlose Schöpfer und grossmüthige Beförderer so vieles Erhabenen, endet einsam in einem Irrenhause! Da»s sind Momente, wo der Genius der Menschheit sich verhüllen muss, — die Sterblichen trauern mögen, — aber nur Gott richten darf! und Gott wird den milde richten, dessen letzter Wunsch, dessen letzte Verfügung im Leben war, in Zinkendorf ein Haus zu bauen zur Éhre Gottes!

Es werden schönere Tagé kommen, die Menschheit wird auf einer liöheri' Warte stehen, als auf den Zinnen der Partei, — dann wird man den Todten, an dessen Sarge nur leise ungrische Gebete. flüsterten lant und dankbar preisen; nur eines wird ihm die Heimat nicht vergeben: das er „ihren Széchényi István“ erscboss! Er finde Ruhe, der in nirgends fand, — im, Grabe!“*

1860 április 26, London.

K o s s u t h írja Teleky Lászlónak: A conservativ párttal való egyesülést nem helyesli, mert 1. ezzel egész politikai múltját compromittálná, 2. zavarba hozná pártját otthon saját elveit illetőleg. Azért sem, mert az egyesülés nem a függetlenségi párt részéről merült fel.

„Tudod, kedves barátom, hogy bár én hazánk függetlenségét bizonyosnak tartván (mert Európa normális állapotba jutásának postulátumai közé tartozik) az osztrákkali kialkuvást a k á r m i f e l t é t e l e k alatt is szerencsétlenségnek tartanám, még is annyira feltudom fogni szegény fajunknak a mostani elviselhetetlen állapotot tűrni, hogy ha az osztrák szükségből restituálná hazánkat in integrum, nem csak nem venném rósz néven, ha a nemzet kibékülne azzal, kit trónvesztésre ítélt volt, hanem örömest lemondanék még arról is, hogy hazám földében aludjam a halál álmát.“

Nem tudja, a nemzet kívánja-e valóban az egyesülést, de ő nem beszélheti rá saját pártját, hogy a zászlótól elálljanak; s az egyesülők (köztük Lónyay Menyhért is) nem volt velük 48/49-ben stb. Ő a minimumot így foglalja össze:

1. restitutio in integrum a kötött szerződések alapján,
2. az ország területi helyreállítása,
3. az alkotmány visszaállítása a 48-i reformok szerint,
4. Bécscsel csak personalis unió,
5. az örökös tartományokban az absolutismus megszüntetése.

Ő egy kis bőrönddel és 100 arannyal kezdte meg a száműzetést, Duschek majdnem éhen hal, de azért nem szolgálnának a zsarnoknak.

1860 május 8, London.

K o s s u t h írja Teleky Lászlónak: Május 3-iiki leveléből úgy látja, hogy nézeteltérés van köztük a magyar demonstrációkra nézve; ő levelében azt írta, hogy Velencében nem tüntetnek az emberek, de azért nem alkudnának meg az osztrákokkal semmi áron. Telekynek igaza van abban, hogy hazánk helyzete más, mint Velencéé, de éppen azért kellene otthon

* A temetés leírását és a vele összefüggő rendőri jelentéseket közöltem a Nap kelet 1931, 2-ik (február 1.) számában.

a demonstrációkkal bizonyítani, amit a velenceiekről anélkül is elhisz a világ. Ilyen szempontból tekintve a Magyarországban történteket, úgy látja, hogy: 1. ami történik, úgy folyik le, hogy desavouirozza az osztrákoktól való elszakadást. Például „a) Széchenyi apotheosis — nem hiba az, hogy történt, sőt hiba, hálátlanság, vétek volt volna, ha nem történt volna; hanem hiba az, hogy oly pecsét van ütve az egészre, mintha a nemzet bűnbánó vezeklést vinne véghez Széchenyi sírjánál azért, hogy nem az ő zászlaját, hanem azt követte, mely alatt mi harczolánk, melyért Batthyány Lajos s az aradi martyrok elvérzettek s mi hontalan vándorok vagyunk. Desavouirozva van azon múlt, melyre építeni kell a jövendőt, vagy nincs a magyarnak független jövendője.

Gondold csak, ha ez volt volna Széchenyi apotheosisának typusa: a fájdalomba hazánk legnagyobb fiának halála felett fájdalom vegyül a felett, hogy még a legélesebb értelem s a legtisztább szándok sem képes a gyarló emberiségnek legnagyobbjait is a tévedéstől megóvni. Nincs biztosabb eszköz egy nemzet életében a sikerre, mint kétségbe nem esni a nemzet életereje iránt; nincs jobb politica, mint soha és semmi körülmény között el nem válni a zászlótól, a melyet a nemzet kitűzött. Széchenyi egy boldogtalan perezben e kettőről elfelejtkezett, s nem csoda, hogy azon nagy befolyás, mellyel méltán bírt, példáját másokkal is követtetvén, egy nagy válságos perezben hézagokat okozott a nemzet soraiban, melyek ha nincsenek: vagy nem kerültek volna a dolgok válságra, s a nemzet újjászületését az egység óriás karja békés kikötőbe segítette volna, vagy tömött phalanxot állított volna a válság elibe. De Széchenyi oly mondhatlanul szerette hazáját, hogy e tévedés észrevétele hatalmas értelme napját fi 11 k i m a r a d t v a l a m i], s így még e részben is úgy áll előttünk, mint a honszeretetnek magasztos martyrja, mint tanítónk, ki egységre int. S midőn minden hasonlítást kizáró egyéb tömérdek nagy érdemeinek méJy hálaérzetíel hódolunk, midőn nevét, mint a magyar nemzet Prometheusának, nemzetí-ége elevenítő typusának, anyagi haladása teremtőjének nevét adjuk által az utókor határtalan tiszteletének: az lesz a legkedvesebb adó dicsőült szellemének, ha az ő nagy nevére esküszünk egységet, s teszszük a fogadást, összevetett vállal soha nem ernyedni a munkában, míg nem valósítok reményét, hogy „a magyar nem volt, hanem lesz“.

Minő hatású volt volna az ily typusú demonstrázió. E helyett épen ellenkező történt, annyira ellenkező, hogy a demonstrázió minket desavouirozó typusa mintegy nehéz lidércz ül mindenki mellén. Ám nézd a párisi levelezőnek pesti levelét a mai Timesben. Érezte, hogy valamit kell tenni, mit csinál? — egy „éljen Kossuth“-ot képzel magának Széchenyi requiemi demonstrációjánál, s a helyett, hogy azt mondaná: „még az sem csökkentheti a Széchenyi neve iránti tiszteletet, hogy eltért a nemzet azon zászlójától, melylyel Kossuth neve identificálva van, azt mondja: még az sem képes Kossuthot nem szerettetni, hogy Széchenyivel ellenkezett.

A hiba a mi nyakunkba van dobva, s nem az ő, hanem a mi zászlónk van desavouirozva.

Én ezen typusnak insistálok. Azt látom én hazai mozgalom minden detailján, s lelkem azért szomorodik el, mert arról vagyok meggyőződve, hogy e typus nem tévedés, hanem hű tükre a mozgalom vezetői vágyainak s irányának.“

b) A külföldi sajtó tájékoztatására állandóan olyan utasítások jönnek az országból, hogy a mozgalom nem irányul az osztrákoktól való elszakadásra. Ez annak a jele, hogy külföldön fegyveres erőt felállítani a magyar ügy érdekében nem lehet, s ebben van a baj.

A 2-ik baj az, hogy a minek történni kellene, elhanyagoltatik. Semmi érdemleges az ellenállásban nem jelentkezik, senki nem akarja kezdeni. A Reichsrathba kinevezett tanácsosok ma is afelett tanácskoznak, elfogadják-e a kinevezést, a helyett hogy 24 óra alatt visszautasították volna; Batthyány Lajosné elfogadja Benedek látogatását. Semmi se történik politikai színezettel, s ha igen, a megalkuvás látszatát magán viseli.

Kossuth szerint a 3-ik hiba az, hogy az ország rendszeres elszegényítésével kirívó ellentétet mutatnak az Akadémia, Múzeum stb.-re tett adományok. „Lopresti az Akadémiának 45 ezer ezüst forintot adott, de ha fegyveresen mennének haza, Zichy Edmund se fogna fegyvert az osztrákok mellett, mégis pénzt fegyverekre nem ad senki.“

Az a meggyőződése, hogy az ország külföldi segítség nélkül nem tudja elérni függetlenségét. Az erre vonatkozó teendőket három pontba foglalja össze:

1. A nemzeti mozgalmakat összhangba kell hozni céljaikkal,
2. kerülni mindazt, ami nevünket külföldön ronthatná, ennek ellenkezőjét a külföldi sajtó tájékoztatása, a külföldi követek befolyásolása által elősegíteni,
3. a nemzeti igazgatóság részére aláírásokat gyűjteni az országban.

1S60 május 23, Bécs.

A bécsi törvényszék megkeresi a sopronit, hogy Széchenyi halála ügyében özvegyét és Béla fiát ^hallgassa ki.

7043. Wien den 23-len May 1860.

Vom kk. Landesgerichte Wien in Stratsachen
an
Das kk. Landesgericht Oedenburg.

In der Untersuchungssache vvegen Schuldtragung an dem Tode. des in der Privatirrenanstalt des Dr. Gustav Goergen zu Oberdöbling verstorbenen Herrn Grafen Stefan von Széchenyi stellt sich die Vernehmung der Wittwe Frau Gräfin Crescentia von Szécheny und des Sohnes H. Grafen Béla von Szécheny als nothwendig dar, und nachdem die gráfliche Familie nunmehr zu Zinkendorf ihren ordentlichen Wohnsitz genommen hat, so wird diensthöflichst ersucht, sowohl die Frau Gräfin als auch den H. Grafen Béla v. Szécheny über nachstehende Umstände vorläufig unbeeidet zu vernehmen:

1. wann und aus welcher Veranlassung der verstorbene Herr Gräf in der Irrenanstalt nach Oberdöbling untergebracht worden ist.

2. Wie der Geisteszustand des H. Grafen zur Zeit seiner Aufnahme in die Anstalt beschaffen war, ob sie während des Aiifenfhaltes desseJben daselbst wirkliche Änderungen in seinem Zustande wahrgenommen haben, ob derselhe Heilung erwarten liess, und wie sich insbesondere sein Zustand in der letztere Zeit, namentlich vom 3-ten Márz d. J. angefangen gestaltete.

3. Unter welchen Verháltnissen der verstorbene Herr Gräf in der Anstalt lebte, ob gleich anderen Geisteskranken unter eincr sorgsamen Aufsicht stand, und ob die von Dr. Goergen bestellte Aufsicht mit Rücksicht auf dessen Zustand zu jeder Zeit für angemessenen erachtet worden sei.

4. Ob dem Herrn Grafen und zu welcher Zeit die eigene Vermögensgebahrung gestattet wurde, in wieferne der Herr Gräf hievon Gebrauch mächte, und aus welchem Grundé dies geschehen konnte.

5. In welchem Verháltnisse die beiden Diener Jákob Prach und Sebastian Pichler zum Herrn Grafen standén, und welche Obliegenheiten denselben rücksichtlich der Obsorge für die Person des Herrn Grafen von Seite des Directors Dr. Goergen oder der gráflichen Familie selbst zur Pflicht gemacht worden sind, und ob diesen beiden ein Verschulden an dem Tode des Grafen zur Last gelegt werden könne.

6. Welche Ansicht die Frau Gräfin und der Herr Gräf über die Ursache des plötzlich erfolgten Todes ihres Gemahls und respective Vaters haben, ob der Tod allenfals durch fremde Hand geschehen sein konnte, im entgegen gesetzíen Falle aber welche Gründe für die Selbstentleibung sprachen, und welche besondere Ereignisse hierauf Einfluss genominen haben konnten.

7. Ob Waffen, Pulver u. Blei, und durch wen dem verstorbenen Grafen in die Anstait gebracht worden seien, und wie dieses gegcniiber der Verpflichtung des Dr. Goergen für eine entsprechende Überwachung geschehen konnte.

8. Ob die beiden nach dem Tode des Herrn Grafen vorgefundenen Pistollen demselben durch den Grafen Rudolf v. Zichy und zu welcher Zeit überbracht worden seien, und wie es kani, dass der verstorbene Herr Gräf in dem Besitze derselben geblieben ist.

9. Ob H. Dr. Goergen wie er behauptet zu wiederholten Malen der Frau Gräfin und den Mitgliedern der gráflichen Familie Vorstellungen wegen der Nothwendigkeit einer strengeren Überwachung und strengerer Masregel gegen den Herrn Grafen gemacht hat, ob dieses insbesondere in den letzten Tagén vor den unglücklichen Ereignisse der Fali war, worin die Diesfálligen Vorschláge des Dr. Goergen bestanden, und weshalb denselben von Seite der gráflichen Familie keine Folge gégében worden ist.

10. Ob man den Dr. Goergen mit Rüeksicht auf die nach Massgabe obiger Fragen entwikelíen besonderen Verháltnissen, ein Verschulden an dem Tode des Herrn Grafen zur Last lege, und durch welche Umstánde dieses Verschulden allenfalls náher begründet werden konnte.

11. Insbesondere wolle die Frau Gräfin befragt werden, welche Verfügungen sie als Curatorin über ihren geisteskranken Mann getroffen, insbesondere welche Mittheilungen ihr Dr. Goergen in der letzten Woche des Febens des Grafen gemacht, welche Vorsichtsmassregeln er angerathen, welche sie genehmiget und was «sie für überhaupt zur Sicherheit ihres Gemahls vorgekehrt habe; und da endlich nach dem Antrage der kk. Staatsanwaltschaft zur Beurtheilung des Geisteszustandes des verstorbenen Herrn Grafen vor Wichtigkeit ist, in welcher Beziehung derselbe zur Autorschafi der voiiiegenden Schriften stehen, so werden ein Goncept eines Briefes des Herrn Grafen dd. 4. März 1860 an S. Excellenz dem Herrn Polizeiminister, das gedruckte Schreiben des Grafen Stefan Széchenyi an die ungarische Akademie von 20. Dezemb. 858, die Prochüre „Kleine Beiträge zur grossen Frage in Österreich“, die Prochüre mit dem Titel: „Zur Rettung Österreichs“ — die Prochüre mit dem Titel „Sustine et Abstine“, — mit dem diensthöflichen Ersuchen mitgetheilt, die Frau Gräfin den Herrn Grafen Bcla Szécheny und Öden Szécheny, insbesondere über die Autorschaft des verstorbenen Grafen zu diesen Schriften, so wie zu dem bekannten sogenannten gélben Buche mit dem Titel: „Ein Blick auf den anonymen Rückblick“ „von einem. Ungar“ zu vernehmen, und die angesuchten Erhebungen unter Rückschluss der oben mitgetheilten Schriften gefálligst bald hierher zu übermitteln.

Der kk. Untersuchungsrichter.